

Jack London

Martin Eden

Regény

**Fordította
BERNÁT PÁL**

**A verseket
GÖRGEY GÁBOR
fordította**

ELSŐ KÖTET

ELSŐ FEJEZET

Társa lenyomta a kilincset, kinyitotta az ajtót és előrement. A fiú utána. Félsszeg mozdulattal lekapta fejről a sapkáját. Durva ruháján érezni lehetett még a tengervíz szagát. Látszott rajta, hogy a tágas előcsarnokban sehogy sem találja a helyét. Már a sapkájával sem tudott mit kezdeni, megpróbálta begyűrni a kabátja zsebébe, végül is a másik kivette a kezéből. Ez a nyugodt, magától értetődő mozdulat jólesett a félsszeg kis legénynek. „Ez igen, ez tudja, miről van szó, gondolta. Ha segít nekem, talán nem is lesz semmi baj.”

Ment a másik után. Közben akaratlanul is jobbra-balra rántotta a vállát, a két lábát megsétterpesztette. Imbolyogva járt, mintha a padló még mindig emelkednék és süllyedne alatta, amint egy-egy hullám a magasba dobja, aztán továbbtaszítja. Szűknek érezte a falakat. Néha még a torka is összeszorult ijedében, úgy érezte, hogy széles vállával mindjárt beleütközik az ajtófélfába, vagy lesodorja az alacsony kandallóról a csecsebecsüket. Minduntalan visszahőkölt a körülötte levő sokféle holmi elől. Mintha mindenfelől ezer veszély leselkednék rá. Pedig ezeket a veszélyeket csak a képzelete teremtette. A szoba közepén az asztal magasan meg volt rakva könyvekkel, az asztal és a zongora között kényelmesen elsétálhatott egymás mellett akár fél tucat ember is. A fiú mégis egész testében reszketett, amikor végül rászánta magát, hogy áthaladjon a két bútordarab közt. A karja folyton útjában volt, nem tudott mit kezdeni vele. Felzaklatott képzeletében már látta, hogyan megy neki az asztalon heverő könyveknek. Riadtan ugrott félre, mint a megrémült paripa, kis híja, hogy fel nem döntötte a zongoraszéket. Nézte, milyen könnyedén jár előtte az a másik; most vette csak észre, hogy ő nem úgy jár, mint mások. Egy másodpercig kínos szégyenkezés fogta el: miért is mozog ilyen esetlenül? Kiverte a veríték; megállt, és megtörölte napbarnított arcát a zsebkendőjével.

- Artur, állj csak meg, öregem - mondta. Tréfálgató hangot próbált megütni, hogy elrejtse valahogy a szorongását. - Sok lesz ez így egyszerre a te tisztelő hívednek. Hadd szedjem össze magam előbb egy kicsit. Te tudod legjobban: én nem akartam idejönni. Azt hiszem, a családot sem nagyon töri magát utánam.

- Tudom, tudom - felelte a másik csillapítóan. - Ne félj tőlünk annyira, mi valójában egyszerű emberek vagyunk. Hohó, hiszen ez a levél nekem szól!

Az asztalhoz lépett, felszakította a borítékot és olvasni kezdett. Gondolta, az idegen majd csak megnyugszik közben. A fiú megértette, mit akar, és örült. Megvolt az a képessége, hogy átélje mások érzéseit és megértse őket. Bármilyen izgatott volt, ez most sem hagyta el. Megtörölte a homlokát, körülnézett, igyekezett fegyelmezni az arcvonásait, de olyan riadt volt a tekintete, mint a csapdát sejtő vadállat. Csupa ismeretlen dolog vette körül, és rettegett, ha arra gondolt, mi jöhet még ezután. Sohasem tudta, helyes-e, amit tesz. Állandóan úgy érezte, hogy esetlenül jár és sután viselkedik. Rémulten gondolt arra: mi lesz, ha egyszerre csak megbénul, s minden képessége és ereje cserbenhagyja. Metsző élességgel érintette minden; kétségbeejtő világossággal látta önmagát. Amikor a másik lopva, jókedvűen pillantott rá a levél mögül, úgy érte ez a tekintet, mintha tört döftekné volna belé. Észrevette a pillantást, de egyetlen arcizma sem rándult meg. Hiszen, ha valamit, azt megtanulta, hogy fegyelmezze magát. Az a tördöfés átjárta az önérzetét. Átkozta magát, hogy idejött. De azt is eltökélte: történjék bármi, ha már egyszer idejött, ki is tart mindvégig. Arcvonásai megkeményedtek; tekintetében harcias fény csillant. Most már nyugodtabban nézett körül. Mindent élesen szemügyre vett. Nem kerülte el a figyelmét semmi sem, a szép berendezés minden részlete belerögződött az agyába. S amint kitágult szeme felitta az elé táruló gazdagságot, lassacskán kialudt tekintetében a harcias láng,

és meleg izzás váltotta fel. Fogékony volt ez a fiú minden szépség iránt, és itt volt, ami megfogja.

Egy olajfestmény egészen lenyűgözte. Elnézte a képet: hatalmas hullám törik meg egy kiugró sziklán; fenyegető viharfellegek gomolyognak; a magasra csapó hullámok közt vitorlás képe rajzolódik a viharos alkonyati égre. Az árbockötelek megfeszülnek, s a hajó oldalára dől, úgyhogy jól lehet látni a fedélzet minden kis részletét. A kép szépsége ellenállhatatlan erővel vonzotta a fiút. Még esetlen járásáról is megfedkezett, és közel lépett a képhez - egészen közel. S íme, most mintha egyszeriben eltűnt volna a vászonról minden szépség. A fiú arc-kifejezése elárulta, hogy nem érti, mi történt. Rámeredt a képre, és az most csak ügyetlen mázsolmánynak tűnt. Hátrább lépett; erre megint olyan szépség ömlött el a vásznon, mint az előbb. „Trükk az egész”, gondolta a fiú és vállat vont. De a sok új benyomás közt, amely itt megrohanta, mégis átfutott az agyán egy pillanatra a méltatlankodás: milyen kár ennyi szépséget pazarolni egy közönséges trükkre! Nem tudta, mi a festészet. A környezetében eddig csak színes nyomatokkal és reprodukciókkal találkozott, s azok egyformán élesek és világosak voltak, akár közelről nézte őket, akár távolról. Olajfestményt eddig még csak kirakatban látott, s ott a kirakatüvegtől nem léphetett közel a képhez, pedig a tekintetével majd felfalta.

Hátranézett barátjára: az még mindig a levelet olvasta. Ekkor látta meg az asztalon heverő könyveket. Mohó vágy és kíváncsiság tükröződött a tekintetében; az éhhalál szélén csillanhat meg az ember szemében ilyen vágyakozás az eledel láttára. Vállát jobbra-balra himbálva, egyetlen lépéssel az asztalnál termett. Izgatottan vette kezébe egyik könyvet a másik után. Csak egy pillantást vetett a könyvek címére és a szerzők nevére; itt is, ott is beleolvasott a könyvekbe, aztán gyengéden megsimogatta tekintetével és kezével a fedelüket. Egyetlen olyan könyvre bukkant csak, amelyet már olvasott. A többit nem ismerte, még az írójuk nevét sem hallotta. Találomra Swinburne egy kötetét vette a kezébe, és elkezdte olvasni. Egyre jobban belemélyedt a könyvbe. Egészen megfedkezett arról is, hol van. Az arca kipirult. Kétszer is a lapok közé dugta a mutatóujját, és becsukta a könyvet, hogy megnézzze, hogy hívják a szerzőt. Swinburne! Ezt a nevet megjegyzi... Ennek a fickónak jó szeme van, ez jól látja a színeket és a fények cikázását. Vajon ki lehet ez a Swinburne? Talán már száz éve is halott, mint a legtöbb költő? Vagy él még, és most is ír? Visszalapozott a könyv címlapjára. No lám, írt ez már több könyvet is! Jól van; reggel az lesz az első dolga, hogy elmegy a könyvtárba, hátha kap valamit ezekből a Swinburne-dolgokból. Tovább olvasta a könyvet, és egészen belemerült. Észre sem vette, hogy fiatal nő lép a szobába. Csak Artur hangjára riadt fel: - Ruth, ez itt Mr. Eden.

A lapok közé tette mutatóujját, és becsukta a könyvet. Még meg sem fordult, máris felzaklatta az új benyomás - nem a lány belépése, hanem az, amit a fivére mondott. Az izmos fickó belül csupa remegő érzékenység volt. Gondolatai, érzelmei, indulatai a külső világ legkisebb érintésére is fellobogtak és ide-oda cikáztak, mint a láng. Rendkívül gyors felfogású és minden hatásra nagyon érzékeny volt. Felfokozott képzelete közben szünet nélkül egybevetette és megkülönböztette a világ jelenségeit. „Mr. Eden” - erre a szóra összeresztett; hiszen eddig még mindig csak Edennek, Martin Edennek vagy egyszerűen Martinnak szólították. Mister! Ez aztán már valami, mondta magában. A fejében, mint valami nagy vetítövásznon, végtelen sorban látta elvonulni életének képeit. Tudatában sorra felvonult a táborok és tengerpartok, fűtőházak és fedélközök, fogdák és csapszékek, tifuszkórházak és nyomortanyák képe; és az emlékek között az volt a kapocs: hogyan szólították őt a különböző helyzetekben.

Megfordult és megpillantotta a lányt. Látomásai egyszerre eltűntek az agyából. Már csak a lányt nézte, a sápadt, nagy, beszédes szemű, dús aranyhajú, légies teremtetést. Martin nem tudta

volna megmondani, milyen ruha van rajta, csak annyit tudott, hogy a ruhája éppoly gyönyörű, mint ő maga. Halovány aranyvirág leng karcsú szárán úgy, mint ez a lány, gondolta. De mégsem; talán inkább szellem ez, valamilyen felsőbbrendű lény, istennő - hiszen az ilyen átszellemült szépség nem is lehet e világról való... Vagy talán a könyveknek van igazuk, s a felsőbb körökben sok ilyen lény él? Olyan ez a lány, amilyenről az a hogyishívják... az a Swinburne dalolt. Talán épp ilyesvalakire gondolt, amikor abban a könyvben - ott az asztalon - megrajzolta azt... azt az Izoldát? Martinban egymásra torlódtak a képek, érzések, gondolatok... de csak egy pillanatra. Nem feledkezett meg róla, hogy a valóság körülötte nem áll meg közben. A lány feléje nyújtja a kezét, szabad, férfias mozdulattal kezét fog vele, egyenesen a szemébe néz. Martin arra gondolt: azok a nők, akiket eddig ismert, nem így fogtak kezét. Az igazság az, hogy a legtöbb egyáltalán nem is fogott kezét. Megint megrohanták és szinte elárasztották elméjét a képek. Látta maga előtt, milyen sokféle módon ismerkedett meg már életében nőkkel. Aztán elhessegette magától ezeket a képeket, és megint a lányra nézett. Sohasem látott még ilyen nőt! Milyen nőket is ismert eddig? Egyszeriben ott sorakoztak kétfelől a lány mellett régebbi ismerősei. Örökkévalóságnak tűnt ez a pillanat. Úgy érezte, arcképcsarnok közepén áll: főhelyen ez a lány, körülötte a többi nő... Ő egyetlen röpke pillantással felbecsüli őket, s mindnyájukat ezzel a lánnyal méri össze... Sápadt, beesett arcú gyárilányokat látott maga előtt, és hangos, vihogó nőket látott a piacon ténferegni. Szolgálókat látott, amint az istállóban dolgoznak, s látott cigarettázó, sötét bőrű mexikói nőket. Japán nők tipegtek, mint a babák, facipőjükben; túlfinomult arcú, félvér lányok jelentek meg a szeme előtt; aztán a déltengeri szigetek telt keblű, barna arcú női jöttek virágkoszorúval a fejükön, s végül, mint egy rossz álom, mindnyájukat kiszorította egy furcsa fajzat - a whitechapeli aszfalt visszataszító, lompos figurái, a bordélyok pálinkától bűzlő némberei, mocskos szájú, undorító, pokolbeli hárpiák, ocsmány nőstények, akik rávetik magukat a tengerészekre -, a kikötők söpredéke, amelyet az emberiség alja köp ki magából.

- Nem ülne le, Mr. Eden? - szólalt meg a lány. - Már amióta Artur először említette, hogy el fog jönni, örültem, hogy megismerkedhetünk. Szép volt magától...

Martin csak legyintett, és valami olyat motyogott, hogy ugyan, semmiség, akármelyik srác megtette volna a helyében. Amikor legyintett, a lány gyógyulófélben levő, friss horzsolásokat vett észre a kezén. Rápillantott a fiú másik, lazán csüngő kezére, és látta, hogy az is hasonló állapotban van. Gyors, bíráló tekintete sebhelyet fedezett fel a fiú arcán is. Látta, hogy egy másik forradás a homlokán kandikál ki a haja alól, egy harmadik pedig lefelé fut, és a keménygallér alatt tűnik el. Majdnem elmosolyodott, amikor észrevette a fiú bronzszínű nyakán azt a vörös csíkot, amelyet a gallér széle nyomott. No, ez nem szokott keménygallért viselni, gondolta. Egyetlen női pillantás elég volt hozzá, hogy tisztában legyen a fiú ruházatával is. Látta, milyen olcsó, rossz szabású az öltönye, és meglátta a kabát alatt keményen feszülő izmokról árulkodó ráncokat is a válla körül.

A fiú - miközben legyintett, és azt motyogta, hogy semmiség az egész, amit tett - szót fogadott a lánynak, és szék után nézett. Elbűvölten látta, milyen könnyed mozdulattal ül le a lány, és lopva a mellette álló székre sandított. Közben egy pillanatra sem szabadult attól az érzéstől, hogy ő maga milyen furcsa figura benyomását keltheti. Eddig még sohasem érzett ilyesmit. Ügyet se vetett rá mostanáig, megnyerő-e vajon vagy félszeg. Nem is jutott az eszébe, hogy így figyelje önmagát. Óvatosan leült a szék szélére, de rettentően zavarta a keze. Akárhová tette, mindenütt útban volt. Amikor Artur kiment a szobából, Martin Eden sóvárgó tekintetet vetett utána. Szerencsétlennek érezte magát, amikor egyedül maradt a szobában ezzel az áttetsző női jelenséggel. Milyen kár, gondolta, hogy nincs sehol egy csapos, akitől italt kérhetne, vagy egy kisfiú, akit elküldhetne a sarokra egy korsó sörért, hogy legyen témájuk valami baráti beszélgetés megindításához.

- Úgy látom, valami sebhely van a nyakán, Mr. Eden - szólt hozzá a lány. - Hogyan szerezte? Valami merész vállalkozásban, ugye?

- Egy mexikói, a késével, kisasszony - felelte Martin. Megnedvesítette kiszáradt ajkát, és a torkát köszörülte. - Verekedtünk. Elkaptam a kését, ő meg az orromat próbálta leharapni.

Csak ennyit mondott. Pedig a szeme előtt egész gazdagságában ott volt az a forró, csillagfényes Salina Cruz-i éjszaka. Az a keskeny, fehér part, a cukorszállító hajók fényei a kikötőkben, a részeg matrózok hangja a távolból, a rakodómunkások tülekedése; a szenvedély fellángolása a mexikói arcán, ragadozó tekintetének felvillanása a csillagok fényében, a fájdalom, amely nyakába hasított a késszúrás nyomán, aztán a vér, a tömeg, a kiáltozás - s a két test, az övé meg a mexikóié, amint egymásba csimpaszkodva hempereg és felveri a homokot... míg valahonnan messziről egy gitár olvadó hangjait hallani. Ilyen volt ez a kép. Martin megborzongott az emlékétől, s arra gondolt: le tudná-e vajon festeni ezt a képet az az ember, aki a vitorlást ott a falon megfestette? Élesen lehetne látni a képen a fehér partot, a csillagokat és a cukorszállító hajók fényeit, gondolta; középen a homokon kis sötét csoport volna a küzdők körül. A kést is látni kellene a képen, határozta el hirtelen magában; szép volna, amint megvillan a pengéje a csillagok fényében. De mindezt egyetlen szóval sem érintette. „Megpróbálta leharapni az orromat”, mindössze ennyit mondott.

- Ó! - suttogta a lány elhaló, távoli hangon. Martin észrevette, hogy finom arcvonásain megdöbbenés tükröződik.

A fiú maga is megijedt erre. Napbarnított arca alig észrevehetően elpirult zavarában. Ő maga azonban úgy érezte, olyan forrón ég az arca, mintha a fűtőházban a nyitott kazánajtóból sütné a tűz. Nem illik egy hölgygel ilyen durvaságokról beszélni. Szurkálásokról! A könyvekben sohasem beszélgetnek ilyen dolgokról a lány köreihez tartozó emberek - talán nem is hallottak még efféléről.

A beszélgetés, amelyet az előbb megpróbáltak elindítani, most megint elakadt. A lány kisvártatva újra próbálkozott. Ezúttal a fiú arcán látható sebhelyről érdeklődött. Martin észrevette, hogy a lány az ő nyelvén igyekszik beszélni, s elhatározta, hogy ebbe nem megy bele. Inkább majd ő maga beszél a lány nyelvén.

- Véletlenség volt az egész - mondta, és megtapogatta az arcát. - Egyszer éjjel, tudja, nem fújt a szél, de erős hullámverés volt. A főárboc felvonócsigája elszabadult, a vonókötel meg utána. A felvonó drótbú volt, oszt úgy tekergett, mint a kígyó. Az egész őrség kapkodott utána, én is odarohantam, oszt behúzott nekem egyet.

- Ó! - mondta a lány, olyan hangsúllyal, mintha csak jól értené, mit mond a fiú, pedig voltaképpen kínaiul hangzott neki az egész. Jó volna tudni, gondolta, mi az a vonókötel, s mit ért Martin azon, hogy behúzott neki egyet.

- Az a Szvájnbörn - kezdett új témába a fiú, hogy valóra váltsa előbbi tervét. Közben „áj”-nak ejtette az „i”-t.

- Kicsoda?

- Szvájnbörn - ismételte, s megint csak így ejtette ki a nevét. - A költő.

- Szvinbörn - javította ki a lány.

- Szóval hát az az alak - hebegte Martin. Arcát megint elöntötte a vér. - Már rég meghalt?

- Ugyan, nem is tudtam, hogy meghalt! - nézett rá kíváncsian a lány. - Maga honnan ismeri?

- Én ugyan a képét se láttam soha - felelte Martin. - Csak az előbb, mielőtt maga bejött, olvastam tőle pár verset, abból a könyvből, ott ni. Hogy tetszenek a versei?

A lány gyorsan, folyékonyan beszélni kezdett a témáról, amelyet Martin megpendített. A fiú most már jobban érezte magát. Hátrább csúszott kissé a székén, de szorosan fogta kezével a karfát, mintha csak a szék kicsúszhatnék alóla, s ő akkor a földre pottyanna. Sikertől hát a lányt a maga nyelvén beszéltetnie! Míg a lánynak pergett a nyelve, ő minden erejét összeszedte, hogy követni tudja. Bámulta, hogyan is bújhatik meg ekkora tudomány egy ilyen bájos fejecskében, és nem vette le szemét a lány szép, halovány arcáról. Nagyjából követte is, amit Ruth mondott, csak egy-két olyan magától értetődően odavetett ismeretlen szó zavarta. Idegenül hatottak rá a lány egyes kritikai megjegyzései és okoskodásai is, de azért ezek is felajzották, gondolkozásra ösztökélték és megbizsereggették az elméjét. Ilyen hát a szellemi élet, gondolta, és ilyen a szépség! Hiszen ez oly forró és csodálatos, amilyenről nem is álmodott. Egészen megfélekezett magáról, és éhes tekintettel meredt a lányra. Ezért érdemes élni és harcolni, ezt érdemes meghódítani, ezért érdemes még meghalni is! Igazat írtak hát a könyvek: vannak a világon ilyen nők. Hiszen ilyen ez a lány is! Ruth szárnyat adott Martin képzeletének. Úgy látta a fiú, nagy fényes vásznak feszülnek ki előtte, s a vásznanokon emberföltötti alakok, regényes szerelmesek bizonytalan körvonalai derengenek. Nagyszerű hőstetteket visznek végbe, nőkért - egy halovány nőért, egy aranyvirágért. S ezeken a rengő, remegő látomásokon, mint valami tündéri délibábon át arra a valóságos nőre szegezte a tekintetét, aki szemben ül vele, s irodalomról és művészetről beszél. Hallgatta, hallgatta, és csak bámult rá; maga sem tudta, milyen merev tekintettel nézi, s nem sejtette, hogy minden férfiassága benne izzik a szemében. S a lány, ha nem tudott is sokat a férfiak világáról, mégiscsak nő volt, s érezte magán a fiú perzselő tekintetét. Férfi még sohasem nézett rá így. Zavarba jött, akadozott, megállt az egyes szavak közt, elvesztette a beszéd fonalát. A fiú megijesztette, de valami különösen kellemes érzést is ébresztett benne, hogy így, ilyen furcsán néznek rá. Neveltetése eddig megóvta a veszélytől, a rossztól, amely titokzatos, rejtett módon leselkedik rá. De megszólaltak az ösztönei, és harsány hangjuk arra ösztökélte: ne törődjék környezetével és társadalmi helyzetével, menjen bátran ez elé a másik világból jött utas elé, e faragatlan fickó elé, ha csupa seb is a keze, ha vörösre dörzsölte is a nyakát a szokatlan gallér. Hisz lehetetlen meg nem látni rajta, hogy az élet bánt vele ily kegyetlenül, az mocskolta be, s az nyomta rá a bélyegét. A lány tiszta volt, és tisztasága lázadozott; de nő is volt, és most kezdte csak megismerni a női természet belső ellentmondásait.

- Amint mondtam - mit is mondtam? - Ruth hirtelen megállt beszéd közben, és jókedvűen nevetett saját magát.

- Aszondta, ez a Swinburne azért nem egészen nagy költő, mer... szóval itt tartott, kisasszony - biztatta a fiú. Mintha hirtelen éhség fogta volna el; kellemes borzongás futkosott fel-alá a hátgerincén, amikor a lány kacagását hallotta. „Olyan a hangja, mint az ezüst, mondta magában, mintha ezüstcsengők csilingelnének.” És e pillanatban - egyetlenegy pillanatra - már messze-messze volt: távoli országban látta magát, amint virágzó cseresznyefák alatt üldögél, cigarettázik, s egy tornyos pagoda harangját hallgatja, amely imára szólítja a szalmapapucos híveket.

- Igen, köszönöm - mondta a lány. - Swinburne végül is azért nem egészen nagy költő, mert - nos azért, mert durva. Sok olyan verse van, amelyet jobb el sem olvasni. Az igazán nagy költőknek azonban minden sora csupa szépség és igazság; azok az ember legmagasabb és legnemesebb érzelmeire hatnak. A nagy költőknek egyetlen sorát sem hagyhatjuk ki, ha nem akarjuk, hogy az emberiség sokkal szegényebb legyen.

- Pedig én azt gondoltam - mondta akadozva a fiú -, abból az igen kevésből, amit olvastam, hogy nagy költő. Sejtelmem se volt róla, hogy ez ilyen - ilyen gyalázatos egy alak. Ez biztos a többi könyveiből gyűn ki.

- Abból a könyvből is sok sort lehetne kihagyni, amelyet az imént olvasott - mondta a lány kimért, oktató, ellentmondást nem tűrő hangon.

- Hát akkor én valahogy nem vettem észre azokat a sorokat - jelentette ki a fiú. - Azok, amiket én olvastam, épp a jó sorok voltak. De azok aztán olyan fényes és világos sorok voltak... egyenesen belém sütöttek, és úgy kivilágítottak, mint a nap vagy mint egy fényszóró. Én legalább valahogy így éreztem. De én, persze, nem sokat konyítok a versekhez, kisasszony.

Hirtelen elhallgatott, mintha megbénult volna. Tudta, hogy rosszul fejezi ki magát, és szenvedett tőle. Abban, amit olvasott, megérezte a nagyságot, az élet lüktetését, de nem találja meg hozzá a megfelelő szavakat, nem tudja jól kifejezni az érzéseit. Arra gondolt: olyan, mint egy tengerész, idegen hajón, amint vaktában tapogatózik az éjszakában, mert nem tudja, merre vannak az árbocok és a kötelek. Nos, gondolta, végül is csak rajta áll, hogy megismerkedjék ezzel az új világgal. Eddig még mindennek rá tudott jönni a nyitjára, ha igazán akarta. Most, úgy látszik, elérkezett az ideje annak is, hogy megtanulja, hogyan fejezze ki, ami benne van, úgy, hogy ez a lány is megértse. Az ő képe magasodott most fel a fiú szemhatárán.

- Longfellow például... - mondta a lány.

- Igen, azt olvastam - vágott közbe izgatottan Martin. Nem tudta megállni, hogy ne kérkedjék azzal az egy-két könyvvel, amit olvasott. Meg akarta mutatni a lánynak, hogy azért ő sem amolyan ostoba tökfilkó. - *Az élet zsoltára*-t meg azt, hogy *Excelsior* meg... no, szóval ezeket.

A lány bólintott és elmosolyodott. A fiú valahogy úgy érezte, hogy elnézően mosolyog. Szánakozóan és elnézően... Ostoba volt, gondolta, hogy épp ilyesmivel akart hencegni. Az a Longfellow biztosan töméntelen verseskönyvet írt.

- Bocsásson meg, kisasszony, hogy a szavába vágtam. Szóval az az igazság, hogy én nem sokat tudok az efféléhez. Sose tanultam. No de maj megtanulom!

Úgy hangzott a szava, mint a fenyegetés. Martin hangja határozott volt, a szeme szikrázott. Arcvonásai megkeményedtek. A lány úgy látta, még az állkapcsa is megváltozott, az álla úgy előreugrott most, mintha támadásra készülne. A lány érezte, hogy megcsapja a fiúból áradó erőteljes férfiasság hulláma.

- Azt hiszem, maga képes rá, hogy... hogy megtanulja - szólt végül nevetve. - Olyan erős.

Egy pillanatra megpihent tekintete a fiú izmos, inaktól duzzadó bikanyakán, a nap barnára égette, s majd szétfeszítette a szilaj erő és egészség. S ha fülig pirulva és alázatos képpel ült is ott ez a fiú, a lány megint csak érezte, hogy valami vonzza hozzá. Maga is megriadt, milyen szemérmetlen gondolata támadt. Úgy érezte: ha rátenné két kezét a fiú nyakára, öbelé is átáradna ez az óriási életerő. A lány megrémült. Arra gondolt: most derült csak ki, hogy alapjában milyen romlott. A testi erőt egyébként is durva, állati dolognak tartotta. A férfiszépség ideálja a karcsúság és finomság volt a szemében. De az előbbi gondolata csak nem hagyta nyugton. Egyre jobban zaklatta a kérdés: mért szeretné annyira rátenni a kezét erre a napbarnított nyakra? Az igazság az volt, hogy az egészsége gyöngye lábon állt, és teste-lelke ezért szomjazott erőre. Ezt azonban a lány nem tudta. Csak annyit tudott, hogy férfi még nem hatott rá úgy, mint ez a fiú, akinek iskolázatlan beszéde percenként megdöbbenti.

- Hiszen beteg az épp nem vagyok - mondta a fiú. - Megemészttem én a vasat is. De most, úgy látszik, mégiscsak elrontottam a gyomromat. Azt, amit maga mondott az imént, sehogy sem

tudom megemészteni. Tudja, sose próbáltam én még az ilyesmit. Szeretem én is a könyveket meg a verseket, és olvasok is, ha van rá időm, de úgy, ahogy maga, még sose gondolkoztam rajtuk. Azér nem is tudok beszélni róluk. Úgy vagyok vele, mint amikor egy navigátor ismeretlen tengerre kerül, azt magába van, és se térképe, se iránytűje. No, de maj csak kiismerem magam egyszer! Maga még tán útba is igazíthat. Mondja, hogy tanulta meg azt a sok mindenfélét, amiről az előbb beszélt?

- Azt hiszem, úgy, hogy iskolába jártam, meg könyveket olvastam - felelte a lány.

- Iskolába én is jártam, amikor kicsi voltam - vetette ellen Martin.

- Igen, de én úgy gondoltam, hogy középiskolába, előadásokra meg az egyetemre.

- Maga egyetemre is járt? - kérdezte a fiú leplezetlen csodálkozással. Úgy érezte, most legalább egymillió mérfölddel messzebb került a lánytól.

- Most járok oda. És angolból még külön előadásokat is hallgatok.

A fiú nem tudta, mi az az „angol”, de jól az emlékezetébe véste, hogy ezt sem tudja, és folytatta.

- Mennyi ideig kéne tanulnom, hogy egyetemre járhaszak? - kérdezte.

A lány látta, mennyire szeretne a fiú tanulni, és bátorítóan mosolygott.

- Az attól függ, milyen iskolákat végzett eddig - mondta. - Középiskolába nem járt? Persze hogy nem! De az általános iskolát elvégezte?

- Két évem volt még hátra, amikor abbahagytam - felelte a fiú. - De mindig jeles bizonyítványom volt!

A következő pillanatban már meg is bánta, hogy így kérkedett. Dühében olyan erősen markolta meg a szék karfáját, hogy minden ujja hegye sajgott a fájdalomtól. Ekkor észrevette, hogy egy asszony lép be a szobába. Látta, hogy Ruth felkel, és gyors léptekkel a jövevény elé siet, azután összecsókolóznak, és egymást átkarolva jönnek feléje. Ez biztosan az anyja - gondolta Martin. Magas, karcsú, jó alakú, szép szőke asszony volt. Ízléses ruhát viselt, ebben a házban nem is számíthatott Martin másra. Öröm volt végignézni rajta. Olyan volt ebben a ruhában, mint azok a nők, akiket régebben színpadon látott. Aztán eszébe jutott, hogy Londonban is látott ilyen dámákat és ilyen ruhákat; a hölgyek bementek a színházba, ő meg a feljáró alól bámulta őket, míg csak a rendőrök ki nem taszigálták az esőbe. Egy pillanat múlva a jokohamai Grand Hotel merült fel emlékében; ott is a járdáról nézegette az elegáns dámákat. Aztán ezer meg ezer kép kezdett villódzni a tekintete előtt, Jokohama, a város, a kikötő... De elfordult emlékeinek kaleidoszkópjától. Nyomasztóan nehezedett rá a jelen sürgető parancsa. Tudta, hogy fel kell állnia, be fogják mutatni. Nagy kinnal feltápáskodott, és térdénél kipúposodó nadrágjában, nevetségesen lelógó karral, mindenre elszánt arckifejezéssel várta az előtte álló megpróbáltatást.

MÁSODIK FEJEZET

Bementek az ebédlőbe. Ez az út olyan volt Martin számára, mint a lidércnyomás. Megbicsaklott a lába, minduntalan belébotlott valamibe, ijedtében összerázkódott, félrelépett; sokszor úgy érezte, hogy egy tapodtat sem tud továbbmenni. Végül túl volt ezen is, és leülhetett Ömellé. A kések és villák csatarendje megrémítette. Ismeretlen veszélyek meredtek felé ezekről a szerszámokról: megbűvölten tapadt rájuk a tekintete, s csillogó fényükben egyszerre csak felvillantak a fedélköz képei: bicskájával meg kézzel ott eszi ő is a többiekkel együtt a sózott marhahúst, és szürcsölve kanalazza csajkájából a sűrű borsólevest. Most is az orrában érezte még a romlott marhahús bűzét; fülében visszhangzott a padló recsegése, a fülke falainak nyikorgása s az étkezők hangos csámcsogása. Figyelte őket s arra gondolt, úgy esznek ezek, akár a disznók. Ő azonban majd vigyáz itt. Nem csap zajt. Egész idő alatt erre kell majd ügyelnie.

Körülnézett az asztalnál. Vele szemben ült Artur és fivére, Norman. Ezek az Ő testvérei - csak erre kellett gondolnia, s mindjárt felmelegedett irántuk a szíve. Aztán arra gondolt: mennyire szeretik egymást ennek a családnak a tagjai! Megint maga előtt látta, hogyan csókolja meg a lány az anyját, és hogyan jönnek kart karba öltve feléje. Az ő világában nem szokás az ilyesfajta érzelmmegnyilvánulás szülők és gyermekek között... Ez már a felső körök magas színvonalú életének az ismertetőjele. Ez tetszett Martinnak a legjobban abból, amit eddig ebből a világból látott. Egészen meghatódott tőle, oly szépnek találta, s a szíve megértő gyöngédségben olvadt fel. Hiszen egész életében szinte elepedt a szeretetért. Lénye legmélyén szeretetre vágyódott. Valósággal szerves testi szükséglete volt a szeretet. De hiába vágyódott rá, nem volt benne része, s ő maga is egyre jobban megkeményedett. Nem mintha tudta volna, hogy szeretetre van szüksége. Nem tudta ezt még most sem. De amikor a szeretet megnyilvánulásait látta, szíve mélyéig megindulva arra gondolt: milyen csodálatos, nagyszerű, ragyogó valami ez.

Örült, hogy Mr. Morse nincs otthon. Éppen elég nehéz volt az is, hogy megismerkedjék a lánnyal, az anyjával és a fivérével, Normannal. Arturt ismerte valamennyire már előbb is. De még az apa is - az már biztosan sok lenne. Úgy érezte, soha életében nem dolgozott olyan keményen, mint most. Ehhez képest eddig a legnehezebb munka is gyerekjáték volt csak. Verítékcseppek gyöngyöztek a homlokán, s az ingét átizzadta, annyi szokatlan dolgot kellett végbevinnie egyszerre: ennie, ahogy még sohasem evett; ismeretlen szerszámokkal bajlódnia; lopva körülnéznie, hogy lássa, hogyan csinálják ezt mások; rendeznie és osztályoznia az új benyomások özönét; éreznie, hogy a lány után való vágya furcsa, sajgó nyugtalansággal tölti el, és arra ösztökéli, hogy felemelkedjék azokba a körökbe, amelyekben a lány mozog. A feje telis-teli volt bizonytalan tervekkel és kusza elképzelésekkel, hogyan fog közelebb jutni a lányhoz. Amikor titokban átpillantott a vele szemben ülő Normanra vagy másvalakire, hogy lássa, melyik kést vagy villát kell használnia, mindjárt rögzítette agyában az illető vonásait is. Az agya ilyenkor önkéntelenül tovább működött, hogy megfejtse és értékelje ezeket a vonásokat - de mindig csak Ruthhoz való vonatkozásukban. Ezenkívül beszélnie is kellett, figyelnie, ha szóltak hozzá, követnie a többiek beszélgetését, és felelnie, ha úgy adódott; a nyelve ilyenkor szívesen elkalandozott volna, s ezért állandóan vigyáznia kellett, hogy féken tartsa. Mindennek tetejében ott volt még az inas is, aki mint szüntelen fenyegetés jelent meg hangtalanul a vállánál - mint egy félelmetes szfinx, aki rejtvényeket és találós kérdéseket ad fel, s azt követeli tőle, hogy habozás nélkül fejtse meg őket. Aztán egész vacsora alatt szorongással gondolt a kézmosóra is. Akármiről volt szó, kénytelen volt újra meg újra arra gondolni: mikor hozzák be már a kézmosót? Milyen egyáltalán az a kézmosó? Csak hallomásból tudta, hogy

ilyesmi is van a világon, s biztosra vette, hogy előbb-utóbb, talán már egy-két perc múlva meglátja ezt a valamit. Hiszen egy asztalnál ül azokkal a felsőbbrendű lényekkel, akik az ilyesmit használják - sőt, talán még ő maga is használja majd. És mélyen a többi kérdés mögött, gondolatainak mégis mindig az előterében, ott volt az a legfontosabb kérdés is: hogyan viselkedjék ezekkel az emberekkel? Milyen legyen a magatartása? Egy percig sem tudott szabadulni ettől a kínzó kérdéstől. Valami gyáván azt súgta neki: hencegjen csak nyugodtan, játsszék meg valami szerepet. Közben egy másik, még gyávább hang azt súgta: vigyázzon, ezzel csak pórul járhat, az ilyesmi nem való neki, nevetségessé válik a végén!

Az ebéd elején folytonosan azzal a kérdéssel küszködött: hogyan viselkedjék? Ezért nem is szólalt meg. Nem tudta, hogy ezzel a csendes viselkedésével meghazudtolja Arturt. Ruth bátyja ugyanis előző nap azt mondta a családjának: meghív ebédre egy vadembert, de ne féljenek, majd meglátják, milyen érdekes vadember. Martin Eden most semmiképpen sem tudta volna feltételezni, hogy ennek a lánynak a bátyja ilyen árulást kövessen el vele szemben, amikor épp Martinnak köszönheti, hogy ép bőrrel szabadult egy igen kellemetlen bonyodalomból. Őt e pillanatban csak a maga ügyetlensége zavarta. Minden egyéb elragadtatással töltötte el. Először tapasztalta életében, hogy az ember nemcsak azért eszik, mert éhes; most jött rá, hogy az étkezés több ennél. Eddig nem törődött vele, mit eszik. Az étel az étel, gondolta. Ennél az asztalnál azonban az étkezésnek esztétikai szerepe is volt, itt szépségigényét is kielégíthette az ember. Emellett intellektuális szerepe, elmemozdító hatása is volt itt az étkezésnek. Ebéd közben olyan szavakat hallott Martin, amelyeket régebben nem ismert vagy csak könyvekben olvasott, mert nem volt ismerőse, aki olyan szellemi fokon állott, hogy használni tudta volna őket. Kellemes izgalommal hallgatta, milyen magától értetődően hangzanak ezek a szavak e csodálatos család tagjainak - az Ő hozzátartozóinak - ajkáról. Valóra vált hát a könyvek sok szép ábrándja! Kevés embernek jut olyan boldogság osztályrészül, amilyenben neki most része volt: megérte, hogy álmai kiléptek a képzelet rejtekeiből és testet öltöttek.

Sohasem érezte még magát ennyire az élet csúcsán. A háttérben maradt, és élvezettel hallgatta és figyelte a többieket. Csak egy-egy semmitmondó, egytagú szóval felelgetett nekik. *Igen, kisasszony. Nem, kisasszony. Igen, asszonyom. Nem, asszonyom* - ennyit mondott, ha a lány vagy az anyja szólt hozzá. Tengerésznevelést kapott, s ezért vigyáznia kellett, hogy a lány fivéreinek is azt ne mondja: *Igen, uram. Nem, uram*. Érezte, hogy ez most nem volna helyes, mert beismerné vele, hogy alacsonyabban áll náluk - s ezt a viláért sem szabad tennie, ha közelebb akar jutni a lányhoz. Ezt parancsolta különben önérzete is. Istenuccse, én se vagyok rosszabb ezeknél - fakadt ki egyszer magában -, s ha sok mindent tudnak is amit én nem tudok, ők is tanulhatnak tőlem egyet-mást. Egy perccel később azonban, ha a lány vagy az anyja *Mr. Eden*-nek szólította, nyoma sem volt már benne büszkeségnek és harciasságnak, melegség töltötte el, és ragyogott örömeiben. Civilizált ember vagyok - gondolta -, az: civilizált ember! Regényhősökkel ülök egy asztalnál! Regényhős vagyok én magam is, és kalandjaim köteteket töltenek meg!

Martin viselkedése meghazudtolta Artur jellemzését. A fiú szelíd báránykának látszott, nem vadembernek. Közben azonban törte a fejét, mit tegyen. Jól tudta ő magáról, hogy nem szelíd bárányka; tudta, hogy magasra törő, uralkodó természete nem éri be a másodhegedűs szerepével. Csak akkor szólalt meg, ha kénytelen volt rá, s olyan volt ilyenkor a beszéde, mint a járása, amikor az imént bejött az ebédlőbe: kibicsaklott a szava, meg-megakadt, míg sok nyelvből összehordott szókincséből kikeresgélte a megfelelő kifejezést. Sokszor habozott, használja-e azt a szót, amelyre szüksége volt, mert attól tartott, hogy nem tudja helyesen kiejteni. Más szót azért nem akart használni, mert tudta, hogy nem értenék meg, vagy durvának és közönségesnek tartanák. De közben az a gondolat is zavarta, hogy ha minden szavát mérlegre teszi, végül is tökfilkónak tartják, mert nem jut majd hozzá, hogy elmondja,

amit szeretne. Szabadságszeretete is berzenkedett az ilyen korlátok ellen, akárcsak nyaka a keménygallér ellen. Bízott benne, hogy valahogy majd csak kivágja magát. Gondolatai és érzelmei természettől fogva mindig túlradóan jelentkeztek, teremtő szelleme csökönyösen követelte a maga jogait. Ha úrrá lett rajta egy gondolat vagy érzés, amely vajúdó fájdalmak közt kifejezés és forma után tört, megfeledkezett magáról, elfelejtette, hol van, és kibuggyantak belőle a régi szavak, a beszéd ismerős eszközei.

Egyszer nem kért valamiből, amivel az inas megkínálta; de az megállt, és tovább is ott alkalmatlankodott a vállánál. Martin röviden és keményen ráförmedt: - Pau!

Az asztalnál ülők egyszerre felfigyeltek; várták, mi fog most történni. Az inas fölényesen mosolygott, Martin pedig majd meghalt szégyenében. De gyorsan kivágta magát.

- Kanaka nyelven mondják így azt, hogy „elég” - magyarázta. - Csak úgy kiszaladt a számon. Úgy kell kimondani, hogy p-a-u.

Martin észrevette, hogy Ruth kíváncsian nézi az ő kezét, és töri valamin a fejét. Épp magyarázó kedvében volt, hát folytatta:

- Nemrég egy csendes-óceáni postahajón dolgoztam. Lefelé gyöttünk a part mentén. A hajó késésbe volt, és a Puget-Sound kikötőibe úgy kellett melóznunk, mint a négereknek. Vegyes rakományt hordtunk föl a hajóra; nem tudom, tudja-e, mi az. Ott gyött le a bőröm.

- De hisz nem ezen gondolkoztam - sietett kimagyarázkodni a lány is. - Azt néztem, milyen kicsiny a keze a testéhez képest.

A fiúnak lángolt az arca. Úgy fogta fel a lány megjegyzését, mintha az megint valami hibáját leplezné le.

- No persze - tiltakozott. - Kicsi, és nem bírja a bunyót. Azér csapkodok a karommal meg a vállammal, mint az öszvér. Az meg túl erős, és ha szétverem valakinek a pofáját, szétverem közben a kezemet is.

Mindjárt meg is bánta, hogy ezt mondta. Utálta magát. Miért is nem fegyelmezte a nyelvét! Illetlenség itt ilyesmiről beszélni.

- Kedves magától, hogy olyan bátran védelmére kelt Arturnak. Pedig még csak nem is ismerte! - mondta tapintatosan a leány. Láta, hogy letört a fiú, csak azt nem tudta, mi a baja.

Martin annál jobban megértette, miért mondja ezt a lány. Túlradó hála forró hulláma öntötte el, s egyszeriben megfeledkezett róla, hogy az imént nem uralkodott a nyelvén.

- Szóra sem érdemes az egész - mondta. - Akármelyik srác megtette volna, ha látja, hogy bajban van valaki. Annak a lógós bandának csak a zrí kellett, pedig Artur rájuk se hederített. Nekimentek, de én meg önekik mentem, és jól behúztam egypárnak. Ott jött le egy kicsit a bőr a kezemről, de egy-két alak közülük is kiköpte a fogát. Semmi pénzér se maradtam volna ki ebből a zriből. Mer tudja, ha én meglátom, hogy...

Hirtelen abbahagyta, még a száját is nyitva felejtette. Az ilyen mélységesen romlott, semmirekellő ember, mint ő, hogyan is szívhat egy levegőt ezzel a leánnyal! Artur már talán huszadszor fogott hozzá, hogy elmesélje, hogyan akadt össze a kompon azokkal a részeg csavargókkal, s hogyan termett ott egyszerre Martin Eden, hogy megmentse. A történet hőse pedig összeráncolt homlokkal ült ott, és azon rágódott, milyen nevetségessé tette magát az imént. Most még jobban nyugtalanította az a kérdés: hogyan viselkedjék ezekkel az emberekkel szemben? Ahogy eddig csinálta, az nem jó. Ez az egy biztos. Nem az ő fajtájukból való, nem tud az ő nyelvükön beszélni, állapította meg magában. Még csak nem is tud úgy tenni,

mintha közülük való volna. Alakoskodással semmire sem megy hát. De meg úgysem fér össze a természetével az alakoskodás. Sohasem bírta a hamisságot és a képmutatást. Mindenáron a valódi arcát kell hát megmutatnia. Ma még nem tud a nyelvükön beszélni, de majd megtanulja idővel azt is. Ezt mindenképpen elhatározta. De beszélnie addig is csak kell, méghozzá a maga nyelvén - persze csak amúgy csínján, hogy megértsék, és ne botránkozzanak meg rajta túlságosan. És még egyet: sohasem fog úgy tenni, még hallgatólagosan sem, mintha tudna valamit, amit nem tud. Mindjárt valóra is váltotta az elhatározását. A két fivér egyetemi dolgokról beszélgetett, és többször használta a *trig* szót. Martin Eden megkérdezte:

- Mi az, hogy *trig*?

- Trigonometria - mondta Norman. - Magasabb *mat*.

- És mi az, hogy *mat*? - kérdezősködött tovább, mire Norman elnevette magát.

- Matematika: számtan - felelte.

Martin Eden bólintott. Feltárultak előtte a tudomány világának végtelen távlatai. Amit látott, egyszeriben tapinthatóvá is vált. Rendkívüli képzelőereje megfogható alakba öltöztette az elvont dolgokat. Agyának laboratóriumában a trigonometria és a matematika - a tudásnak azok a területei, amelyeket e szavak jelölnek meg - egy-egy vidékké változott. Tájképeket látott: zöld lombokat és erdei tisztásokat: az egyiken lágy fény ömlik el, a másikat villámok hasítják keresztül-kasul. Valahol a messzeségben rózsaszínű ködbe mosódnak össze a részletek, de a rózsaszínű köd mögött az ismeretlen dolgok csábító varázsa ragyog. Martin valósággal megrészegeedett ettől a képtől. Ez aztán a kaland - gondolta -, itt használhatja csak igazán a fejét és a kezét! Egész ismeretlen világot hódíthat meg itt. Tudatának mélyéről nyílegyenesen tört fel egy gondolat: *meg kell hódítani ezt a világot, hogy elérjen hozzá - ehhez a légius jelenséghez, aki liliomfehéren ül most mellette.*

A bűvös látomást Artur oszlatta szét, aki egész este igyekezett kicsalogatni rejtekéből a maga vademberét. Martin Eden nem feledkezett meg az elhatározásáról. Most végre önmaga volt - előbb csak tudatosan és szándékosan, csakhamar azonban magával ragadta az alkotás öröme: érezte, hogy életet teremt, és hallgatói maguk előtt látják, amit mond. Egyszer a *Halcyon* nevű csempészvitorlásan szolgált. A hajót elcsipte egy cirkáló vámgőzös. A fiú tágra nyílt szemében most is látta az egész jelenetet, és el is tudta mesélni, amit látott. Szemük elé idézte a viharos tengert, az embereket és a tengeren hányódó hajókat. Úgy vitte át látomását hallgatóiba, hogy végül azok is az ő szemével látták az eseményt. Művészi kézzel válogatott a részletek nagy tömegéből. Ragyogó, színes képekben varázsolt a hallgatói elé az életet, oly magával ragadóan, hogy mindnyájan együtt hányódtak vele a nyers, lelkesült, kifejező szavak árján. Néha megdöbbsentek, amint Martin a maga meztelenségében idézte szemük elé az életet, elképedtek egy-egy furcsa szóhasználatán, de a nyersség nyomában mindig ott volt a szépség is, és a tragikus eseményeket enyhítette Martin humora, amint be-bevilágított a tengerészlélek furcsa zezugaiba.

Ruth ámulatlan nézett rá az elbeszélés alatt. A fiúból áradó tűz átmelegítette. Arra gondolt: hogy lehet az, hogy eddig sohasem érzett még ilyen forróságot? Milyen jó volna hozzásimulni ehhez a lobogó lánggal égő férfihoz, aki úgy ontja magából az eleven erőt és egészséget, mint a tűzhányó! Úgy érezte, hozzá kell simulnia, s minden erejét összeszedte, hogy ellenálljon e vágyának. De egy másik érzés azt súgta, hogy fusson ettől a fiútól. Elriasztotta munkától eldurvult, összevissza vagdalt keze, amelybe valósággal beleette magát az élet szennye. Nem, nem szép a gallér vörös nyoma a nyakán, nem szépek a kidagadó izmok a karján. Megrémítette a fiú nyersesége is. Durva beszéde sértette a fülét. A lelkét is sértette az a sok durvaság, amit a fiú átélt. És mindamellet mégis érezte, milyen vonzás árad felé a fiúból. Ez a fiú talán

a Gonosz - gondolta -, s azért van felette ilyen hatalmas. Mintha mindaz, amit eddig szilárdnak hitt, egyszerre összeomlott volna. Hiszen Martin regényes, kalandos lénye halomra dönt minden társadalmi konvenciót... Ha hallgatja az ember, milyen magától értetődő hangon beszél ez a fiú az átélt veszélyekről, ha hallja jókedvű nevetését, azt hihetné, hogy az élet nem komoly erőfeszítések és önmegtagadások sorozata, hanem csak játékszer, amelyet kedvünk szerint pörgetünk, gondtalanul örülünk neki, és azt sem bánjuk, ha elgurul. „Játsszál hát te is!” - mondta egy hang a lányban. „Simulj csak hozzá, ha jólesik, öleld csak át a nyakát!” Majd-hogy fel nem sikoltott, olyan vakmerőnek érezte ezt a gondolatot. Bárhogy mérlegelte is a maga tisztaságának és kultúrájának az értékét, hiába gondolt arra, mi minden van még őbenne, ami ebből a fiúból hiányzik: mindez mit sem használt. Körülnézett. Láta, hogy a többiek milyen feszült figyelemmel hallgatják Martint, s majdnem kétségbeesett. De ekkor észrevette, hogy anyja szemében is borzadás ül - igaz, hogy bővölettel vegyes borzadás, de mégiscsak borzadás. Ez a férfi, aki a külső sötétségből jön, gonosz. Az anyja látja ezt, és az anyjának mindig igaza van. Mindig megbízott az ítéletében, megbízik benne most is. És most már nem gyújtotta fel a fiúból kiáradó tűz - de nem is szorította össze torkát a fiútól való félelme.

Később leült a zongorához. Martinnak játszott, vagy talán inkább az ő lelkén. Támadó éle volt ennek a játéknak; félig öntudatlanul azt akarta vele hangsúlyozni, milyen áthidalhatatlan szakadék tátong kettőjük között. Olyan volt ez a zene, mintha teljes erejéből bunkóval sújtana le a fiúra: Martint fejbe vágta és összetörte Ruth játéka, de fel is zaklatta. Megdöbbenően meredt a lányra. Az ő lelkében is elmélyült a szakadék, nemcsak a lányéban. S még abban a pillanatban elhatározta azt is: át fog jutni ezen a szakadékon, és el fogja érni a lányt. De nem bámulhatott egész este a szakadékba. Hisz oly sok ellentmondó érzés kavargott benne mindig - különösen ha zenét hallott. Erősen hatott rá a zene. Úgy hatott rá, mint az erős ital: merész érzéseket lobbantott lángra benne, úgy felgyújtotta a képzeletét, mint az izgatószer. Ha zenét hallgatott, mintha felemelkedett volna az égbe, a felhők fölé, megfeledezett a csúf valóságról, szárnya nőtt a lelkének, és szépséggel telt el. Nem értette azt a zenét, amelyet Ruth játszott. Másféle zene ez, mint amit eddig hallott: nem olyan, mint a tánclokálok nyekergő zongorája vagy a fúvós zenekarok fülsiketítő lármája. Olvasmányáiból azonban sejtette, hogy van ilyen zene is. Ezért bizalommal fogadta a lány játékát, és türelmesen várta, hogy a hangok egyszerű, világos melódiákká olvadjanak össze. Azt sem értette, miért maradnak abba a melódiák. Alighogy elfogta valamelyiket, alighogy képzelete együtt kezdett vele repülni, nyomban zűrzavaros, értelmetlen hangfoszlányokká szakadoztak megint. Képzelete ilyenkor tehetetlen tömeg módjára zuhant vissza a földre.

Egy pillanatra felötlött benne a gondolat, hátha csak arra való az egész, hogy visszariassza őt. Észrevette, hogy Ruth ellene fordult, és próbálta megfejteni, mit üzen kezével a billentyűkön. Ostoba, képtelen feltevés az egész, gondolta azután. Egészen átadta magát a zenének, és újra elragadta az az előbbi érzés. A lába most már nem volt ólomból. Teste átszellemült. Minden fényben ragyogott körülötte; eltűnt előle a szoba, s ő magasán szállott a világ, a neki oly nagyon kedves világ fölött! Furcsa összevisszaságban vonultak el képzeletében ismerős és ismeretlen képek. Láta magát, amint napfényes, távoli kikötőkben kószál, amint barbár népek piacain ödöng, ahol még senki sem járt előtte. Aztán úgy érezte, fűszeres szigetek illata csiklandozza az orrát - a tengeren szívtá be valamikor ezt az illatot, fojtó levegőjű, forró éjszakákon: Aztán úgy látta: a délkeleti passzátszéllel küszködik naphosszat az egyenlítő alatt. - A nap mintha sohasem akarna véget érni. A türkizkék tengerben apró korallszigetek, csöpp kis pálmaligetek merülnek el mögötte - de nyomban új korallszigetecskék, új meg új pálmaligetek emelkednek ki előtte a vízből. A képek sebesen jöttek-mentek, mint a gondolat. Most vadló hátán száguld a tündérszínekben ragyogó pusztaságon - s egy pillanattal később már a Halál Völgyének fehérbe vont kriptájába bámul le a fényben remegő hőségen át. Most a

Jeges-óceánon evez: hatalmas jéghegyek állják útját, szikrázva törnek meg rajtuk a nap sugarai. Aztán korallöbölben hever, a parton, ameddig csak ellát a szeme, pálmaligetek húzódnak végig, s valahonnan messziről tompán mormolnak a tenger tajtékzó hullámai. Lobogó kék lánggal égnék egy réges-rég zátonyra futott hajó roncsai, s a lángok fényében ukulelék pengetése és dobok tompa pufogása mellett, barbár szerelmi dalok hangjára, hulatáncosok járkák érzéki táncukat. Részegítő trópusi éjszaka! A háttérben egy tűzhányó kráterének körvonalai rajzolódnak a csillagos égre. Feje felett halványan világít a növekvő hold, s a Dél Keresztje tündöklök az ég peremén.

Martin olyan volt, mint a hárfa. Mindaz, amit valaha életében látott, mindaz, amit magával hordott lelkében, mintha csak ennek a hárfának egy-egy húrja lett volna. S a feléje áramló zene: szél, amely megremegteti a húrokat, és megszólaltatja rajtuk emlékeit és álmait. De nem pusztán érzéssel telt el. Minden érzése alakot öltött, színbe és fénybe öltözött, és képzelete segítségével, valami varázslatos változás révén, alakot öltött. Múlt, jelen és jövő egymásba folyt a szeme előtt. Látta, hogy a széles nagyvilágon keresztül, minden kalandon és hőstetten át, hogyan közeledik Ő feléje - igen, igen, e felé a lány felé, s aztán, amikor végre eléri, hogyan öleli át, hogyan szárnyalnak most már kettesben, s hogyan ragadja őt magával lelkének hatalmas birodalmán keresztül.

S a lány, amint a válla fölött a fiú arcára pillantott, maga is megsejtett ebből valamit. Martin arca egészen átszellemült. A szeme ragyogott, tekintete áttört a hangok fátyolán, és megpillantotta mögöttük az élet eleven lüktetését és a szellem égiszre érő árnyait. Ruth megborzongott. Már nem egy esetlenül mozgó, faragatlan fickó ült előtte. Rosszul szabott ruhája, durva keze, sötétre égett arca nem változott. De mindez csak olyan, mint valami börtönrács, amely mögül egy nagy lélek tekint rá - és ez a nagy lélek csak azért nem szól, azért marad néma, mert ajka még gyöngye hozzá, hogy szavakba foglalja a mondanivalóját. Egy villanásnyi ideig látta csak a lány ezt a képet; aztán megint az az esetlen fickó ült előtte, s ő kikacagta képzelete játékát. E futó pillanat benyomása mégis befészkelődött a lelkébe, s amikor a fiú később akadozó szavakkal elbúcsúzott és elment, a lány kölcsönadta neki Swinburne-jét, s adott hozzá még egy Browning-kötetet is - az egyik angoltanfolyamon épp Browningről tanultak. Martin olyan kisfiús volt, amikor fülileg elvörösödve valami köszönetfélét motyogott, hogy a lányt szinte anyai gyöngédség hulláma öntötte el. Megfeledkezett róla, hogy egy ügyefogyott fickó áll előtte, megfeledkezett a bebörtönzött lélekről s arról az emberről, akinek férfiasságtól izzó, rátapadó tekintete az imént gyönyörrel és félelemmel töltötte el. Már csak egy kisfiút látott maga előtt, akinek a keze olyan érdes, akár a szerecsendió-reszelő, úgyhogy felhorzsolja a bőrét, amikor kezet fog vele - egy kisfiút, aki izgatottan hadarja:

- Óriási volt. Tudja, én nem szoktam meg az ilyen... - gyámoltalanul nézett körül - ...az ilyen embereket meg az ilyen házakat. Új nekem ez az egész... de tetszik!

- Remélem, máskor is eljön - felelte a lány, amikor Martin a fivéreitől is búcsút vett.

A fiú elkeseredetten húzta fejébe a sapkáját, gyorsan kiment az ajtón, s máris eltűnt.

- No, mit szólsz hozzá? - kérdezte Artur.

- Érdekes, nagyon érdekes. Mintha csak friss levegőt szippantana az ember - felelte a lány. - Hány éves ez a fiú?

- Húsz - nemsokára huszonegy. Épp ma délután kérdeztem tőle. Nem gondoltam volna, hogy ilyen fiatal.

És én... én három évvel idősebb vagyok - gondolta a lány. Aztán megcsókolta a fivéreit, és jó éjszakát kívánt nekik.

HARMADIK FEJEZET

A lépcsőn lefelé menet Martin Eden a kabátja zsebében kotorászott. Kivett egy darab barna rizspapírt és egy csipetnyi mexikói dohányt, és gyakorlott mozdulattal cigarettát sodort. Az első szippantásnál mélyen tüdejére szívta a füstöt, aztán lassan, hosszan kieresztette. - Istenem! - mondta áhítatos hangon, és eltűnődött. - Istenem! - mondta újra. S még egyszer fel-sóhajtott: - Istenem! - Aztán a gallérjához nyúlt, leszakította és zsebre gyömöszölte. Hideg eső szemerklélt. Nem törődött vele, levette fejéről a sapkáját, és kigombolta a kabátját. Csodálatosan könnyűnek érezte magát. Szinte tánc lépésben ment végig az utcán, alig vette észre, hogy esik. Önkívületben volt, álmódzott, és újraélte képzeletében a legutóbbi órák eseményeit.

Rátalált hát végre a nőre - gondolta. Eddig nemigen gondolt rá - általában nem sokat foglalkozott gondolataiban nővel -, de mindig volt valami halvány reménysége, hogy egyszer még rátalál. S íme, most mellette ült az asztalnál, kezében tartotta a kezét, belenézett a szemébe, s meglátta benne, mily szép a lelke - ha nem is szebb, mint az a szem, amelyen átvilágít, és az a test, amely kifejezést és alakot ad neki. Úgy gondolt Ruth testére, mintha nem is test volna. Ez újság volt Martinnak, hiszen eddigi nőismerőseinek csak a testére tudott gondolni. Ennek a lánynak azonban mintha más volna a teste. Nem tudta testként felfogni a testét, el sem tudta képzelni máshoz hasonlóan betegnek vagy törődöttnek. Ennek a lánynak a teste több, mint lelkének köntöse: lelkének a kiáradása ez - isteni lényének tiszta, szépséges kikristályosodása. Az istenség érzése megborzongatta Martint; álmaiból megint visszazökkentette józan gondolatai közé. Eddig minden szó, magyarázat, utalás, amely az Istenre vonatkozott, hidegen hagyta. Nem hitte, hogy van Isten. Sohasem volt vallásos, és csak jóakaratóan csúfolódott a „mennyország révkalauzain” s azon, amit ők a lélek halhatatlanságának mondtak. A halálon túl nincs élet, hajtogatta; nincs más, csak ami itt és most a földön van - azután már az örökké tartó sötétség következik. Most azonban meglátta ennek a lánynak a szemében a lelket - a halhatatlan lelket, amely nem enyészhetik el soha. Nem ismert eddig sem férfit, sem nőt, aki a halhatatlanság üzenetét közvetítette volna neki. Ez a lány most megtette. Belesuttogta a fülébe az első pillanatban, ahogy ránézett. Ment, ment az utcán, s most is a szeme előtt tündökölt a lány halovány, komoly, érzéssel teli, édes arca. Hogy mosolyog! Csak lélek mosolyoghat ennyi szeretettel, ilyen gyöngéden! S mily tiszta! Martin nem is álmodta soha, hogy ilyen tisztaság is van a világon. A lány tisztasága úgy érintette, mint egy hűvös fuvallat. Martin megborzongott belé. Azt, hogy van jó, és van rossz, eddig is tudta. De hogy tiszta is lehet valami, még sohasem jutott az eszébe. Csak amióta megismerkedett ezzel a lánnyal, jött rá arra, hogy a jóság és ártatlanság legmagasabb foka a tisztaság, s hogy mindezek összessége az örök élet.

S ott nyomban el is határozta, hogy ő is az örök életre fog törekedni. De hiszen még arra sem méltó, hogy egy pohár vizet nyújtson ennek a lánynak! Ezt jól tudta maga is. Még azt is csak valamilyen csodálatos szerencsének és a körülmények fantasztikus találkozásának köszön-hette, hogy megismerkedett vele ma este, hogy együtt lehetett és beszélgethetett vele. Ez mind merő véletlen - neki semmi érdeme sincs benne. Nem is méltó erre a szerencsére. Martint lényegében vallásos hangulat fogta el. Csupa szerénység és alázatosság volt most, teljesen eltöltötte méltatlanságának tudata. Ilyen lelkiállapotban járulnak a bűnösök a gyóntatószékhez. Martin is mélyen átérezte bűnös voltát. De mint ahogy a gyóntatószék előtt térdelő alázatos bűnös szeme előtt feltárul annak az isteni életnek a ragyogó képe, amelyben egyszer része lesz, előtte is feltündöklött annak az állapotnak a képe, amikor Ruth majd az övé lesz. Az övé - de csak valamilyen homályos és ködös módon, egészen másként, mint ahogy eddig volt valaki az övé. Egyszerre örült szárnycsapásokkal ragadta magával a nagyravágyás. Látta

magát, amint a legmagasabb csúcsokra tör ezzel a lánnyal. Elmondják egymásnak minden gondolatukat, együtt gyönyörködnek minden szépben és nemesben. Arról ábrándozott, hogy Ruth lelke minden salaktól megtisztultan az övé lesz egyszer. Valami szabad lelki barátságról álmodozott, amelyet nem tudott világos szavakba foglalni. De ezzel ő most nem törődött, és nem is gondolkozott rajta. Érzései léptek már az értelem helyébe, s oly indulatok remegtették és rázták meg, amelyeket nem is ismert eddig. Gyönyörrel ringatózott az érzelmek tengerén, minden érzése lélekké magasztosult - elragadtatása az élet csúcsai fölé emelte.

Úgy tántorgott, mintha berúgott volna. Áhítattal mormolta magában: - Istenem! Istenem!

Egy rendőr gyanakodva mérte végig az utcasarkon, s csak azután figyelt fel a matrózhangra.

- Hát ezt meg hol szedte fel? - kérdezte.

Martin Eden visszazuhant a földre. Olyan volt, akár a folyadék: egyszeriben fel tudott venni akármilyen alakot, kitöltött minden nyílást, amelybe beleömlött. Amint meghallotta a rendőr hangját, megint magára talált, és mindjárt tisztában volt a helyzettel.

- Klassz, mi? - nevetett vissza. - Nem is tudtam, hogy hangosan dumálok.

- Mindjárt énekelni kezd - állapította meg a rendőr.

- Ugyan már, dehogy kezdek. Adjon inkább egy szál gyufát. Felszálllok az első kocsira, oszt hazamegyek.

Rágyújtott a cigarettájára, köszönt és továbbment.

- Csak nem fogsz mindjárt begyulladni? - dünnyögte az orra alatt. - A zsaru azt hitte: részeg vagyok.

Mosolygott magában és eltűnődött.

- Különben talán igaza is van - tette hozzá kisvártatva. - Sose hittem volna, hogy csak rá kell néznem egy nőre, és máris elvesztem a fejemet.

Az országúton felszállt egy berkeleyi kocsira. A kocsi tele volt daloló fiúkkal és fiatalemberekkel, akik diák módra minden percben hadiüvöltésben törtek ki. Martin kíváncsian figyelte őket. Egyetemisták - gondolta. - Ugyanarra az egyetemre járnak, mint Ruth. Ugyanahhoz a társadalmi osztályhoz is tartoznak. Talán még ismerik is, és akár mindennap együtt lehetnek vele, ha kedvük tartja. Martin nem értette, hogyan lehet kedvük egyáltalán másra is. Hogy lehet, hogy ma este is mulattak valahol, pedig vele lehettek volna, beszélhettek volna vele, körülülhették és imádhatták volna? Aztán továbbkalandoztak a gondolatai. Az egyik fiúnak keskeny metszésű szeme, lecsüngő ajka volt. Ez züllött fickó lehet, gondolta Martin. Hajón az ilyen biztosan izgága, spicliskedő, mocskos szájú alak lenne. Arra gondolt, hogy ő, Martin Eden, többet ér, mint ez az alak. Ez a gondolat tetszett neki, mert úgy érezte, közelebb viszi Öhozzá. Kezdte magát összehasonlítani a diákokkal.

- Izmosabb vagyok, mint ők, azt nem lehet letagadni - gondolta. - Testre biztosan különb vagyok náluk. Csakhogy ezek megtömték a fejüket mindenféle tudással, ezért tudnak aztán Ruth nyelvén beszélni.

Martin hirtelen rosszkedvű lett erre a gondolatra.

- De hát mire való az eszem? - kérdezte szenvedélyesen. - Ami ezeknek sikerült, nekem is kell hogy sikerüljön. Hiszen ezek csak könyvből ismerik az életet, én pedig ugyancsak éltem az életet. Annyit, amennyit ezek, én is tudok, ha nem is ugyanazt, amit ők. Hányan tudnák ezek közül a tartókötelet összecsomózni, a kormányt a kezükben tartani vagy az őrséget ellátni?

Martin maga előtt látta az életét. Elvonult előtte mindaz a veszély, megpróbáltatás, küszködés, amin keresztülment. Eszébe jutott, mi mindent csinált rosszul, hányszor vallott már kudarcot. Valami előnye van tehát neki is. Ezeknek a fiúknak is bele kell állniuk előbb-utóbb az élet sodrásába, nekik is be kell törniük, akárcsak öneki. Jól van hát! Neki ezalatt bőven lesz rá ideje, hogy a könyvekből megismerkedjék az életnek azzal az oldalával is, amelyet még nem ismer.

Oakland és Berkeley közt elszórt kis házak mentén haladt a kocsí. Martin Eden figyelte, mikor érnek ahhoz az ismerős, kétemeletes épülethez, amelynek homlokzatán ez a büszke felírás díszel: Higginbotham Készpénz Áruháza. A sarkon leszállt, és egy percre a címtáblán járatta a tekintetét. Ez a felirat többet mondott neki, mint amennyit a szavak jelentettek. Mintha már a betűkből is kicsinyesség, önzés, nyomorúságos alakoskodás áradna... Martin túlon túl jól ismerte Bernard Higginbothamot, nővérének a férjét. Kinyitotta kulcsával a kaput, és felment a második emeletre. Itt lakott a sógora. A lakás alatt volt a bolt. A levegőt rothadó zöldség szaga töltötte meg. Az előszobában Martin megbotlott egy játékkocsiban, amelyet valamelyik unokaöccse hagyott ott. Nekiesett az ajtónak, és nagy koppanással beverte a fejét.

„A fene a zsugoriját! - gondolta. - Még a két centet is sajnálja a gázra! Mit bánja ez, ha a kosztosai kitörnek is a nyakukat!”

Tapogatózva kereste a kilincset. Végre belépett a kivilágított szobába. Benn ült a nővére Bernard Higginbothammal. Az asszony épp a férje nadrágját foltozta. Az ember két széken nyújtóztatta ki ernyedő tagjait; elnyűtt posztópapucsba bújtatott lába lelógott a székről. Éles, sötét, alattomos tekintettel nézett az újságja fölött Martin Edenre. A fiút undor fogta el, ha csak ránézett erre az emberre. Sohasem értette, mi tetszhetett rajta a nővérének. Kártékony féregnek érezte a sógorát, és a legszívesebben eltaposta volna.

- Egyszer még szétverem a pofáját! - vigasztalta magát néha, amikor úgy érezte, hogy már nem bírja tovább elviselni annak az embernek a létezését.

Higginbotham panaszos arcot vágott, és a fiúra szegezte kegyetlen menyéttekintetét.

- No, mi az? - kérdezte Martin. - Bökd már ki!

- Épp a múlt héten festettem át ezt az ajtót - mondta Higginbotham félig panaszkodó, félig dühös hangon. - Te is tudod, mennyit kell most fizetni a szakszervezet miatt. Igazán jobban is vigyázhatnál.

Martin felelni akart, de aztán azt gondolta, hogy úgylát hiába minden. Hátra fordított ennek a mocskos lelkű alaknak. Pillantása ekkor a falon függő olajnyomatra esett. Érdekes: eddig mindig tetszett neki ez a kép. Most azonban egészen más szemmel nézett rá, mintha még sohasem látta volna. „Olcsó vacak, gondolta, igen, ez az, olcsó vacak, mint minden ebben a házban.” Gondolatban visszaszállt abba a másik házba, ahonnan csak az imént jött el. Ott is a képeket látta meg legelőször s csak azután Őt... Aztán az jutott az eszébe, milyen édes és olvadó volt a lány tekintete, amikor búcsúzásnál megszorította a kezét. Megfeledkezett róla, hogy hol van, megfeledkezett még Bernard Higginbotham létezéséről is. Csak arra riadt fel, hogy a derék férfiú rászól:

- No, mi az, kísértetet látsz?

Martin belenézett sógora kis, kerek szemébe. Gonoszság és gyávaság lakott ebben a gúnyos szempárban. Aztán, mintha csak vetítövászon jelenne meg, maga előtt látta ugyanezt a két szemet, amint a gazdája a vevőkkel beszél odalenn a boltban. Látta, milyen alázatos és hízog most a tekintete, szinte csöpög a jóindulattól.

- Igen - felelte Martin -, kísértetet láttam. Jó éjszakát. Jó éjszakát, Gertrud.

Azzal kifelé indult. Útközben megbotlott a foszladozó szőnyegben.

- Ne csapd be az ajtót! - figyelmeztette Higginbotham.

Martin úgy érezte, felforr ereiben a vér, de uralkodott magán, és csendesen csukta be maga mögött az ajtót.

Higginbotham úgy nézett a feleségére, mint aki azt mondja, hogy már megint neki volt igaza.

- Iszik - suttogta rekedtes hangon. - Mondtam neked, hogy ez lesz a vége.

Az asszony megadóan bólintott.

- A szeme, az igaz, hogy nagyon csillog - vallotta be. - Meg gallér sincs rajta. Pedig, amikor elment, volt gallérja. De nem lehetetlen, hogy csak egy-két pohár van benne.

- Ugyan, hiszen alig áll a lábán - tódította a férje. - Én folyton szemmel tartottam. Nem láttad, hogy minden második lépésnél megbotlott? Már az előszobában majdnem elvágódott, magad is hallhattad.

- Azt hiszem, Alice kocsiába botlott bele - mondta az asszony. - Biztosan nem látta a sötétben.

Higginbotham egyre dühösebben és hangosabban beszélt. A boltban naphosszat alakoskodott, és alig várta, hogy este, a családjá körében végre kitombolja magát.

- Mondom, hogy részeg az a te drágalátos öcséd.

Hideg, éles, ellentmondást nem tűrő hangon beszélt. Minden szava nagyot puffant, mintha dugattyút lökne ki. Felesége mélyet sóhajtott, és már egy szót sem szólt. Nagy darab, lompos asszony volt; elnehezült a teste, a munkája meg a férje miatt belefáradt már az életbe. De az nem hagyta abba:

- Az apjától örökölte az iszákosságot. Mondtam én mindig. Majd meglátod: ő is a szemétdombon végzi még egyszer.

Az asszony csak bólintott rá. Újra felsóhajtott, és tovább varrt. Abban megegyeztek, hogy Martin részegen jött haza. Nem volt szemük a szépre. Hiszen különben meg kellett volna látniuk, hogy a fiú szeme az első szerelemtől ragyog, és arcát a fiatalos szerelem tüze hevíti.

Csend volt; az asszony hallgatott. Ez végleg dühbe gurította Higginbothamet. Arra várt, hogy a felesége vitatkozzon vele. Egyszerre kitört.

- Mondhatom, jó példát mutat a gyerekeknek is! Ha még egyszer leissza magát, kirúgom. Érted? Nekem nem fog itt részegeskedni! Az ilyen kocsmatöltelék végül még tévútra vezeti az ártatlan gyerekeket is.

Higginbotham nemrég olvasta ezt a szót az újságban, és nagyon megtetszett neki.

- Igenis, tévútra vezeti őket - ismételte -, nincs is rá más szó!

Felesége csak sóhajtozott, gondterhelten csóválta a fejét és tovább varrt. Higginbotham az újságját olvasta.

- Megfizette már egyáltalán a múlt heti kosztot? - szólt ki az újság mögül.

Az asszony bólintott.

- Van még egy kis pénze - mondotta. - Mikor megy már vissza a tengerre?

- Biztos akkor, ha maj elfogy a dohányja - felelte az asszony. - Tegnap is odaát volt San Franciscóban, hogy hajó után nézzon. Tudod, hogy amíg van egy kis pénze, milyen válogatós.

- Válogatós! Egy ilyen tengeri szivacs! - prüszkölt Higginbotham. - Azt szeretném tudni, mitől ilyen nagyfiú!

- Beszélt valami szkúnerről. Hogy aszondja, az nemsokára indul valahova külföldre. Valami elásott kincset keresnek, aszondja. Talán azzal megy maj el, ha közbe elfogy a pénze.

- Ha meg tudna ülni végre a fenekén, én is felfogadnám kocsisnak - mondta a férje, de cseppnyi jóakarat sem volt a hangjában. - Tom úgylis itthagyt minket.

Az asszony meglepetten nézett fel, és kérdő tekintettel fordult a férje felé.

- Ma este ment el. Aszondja, Carrutherékhez áll be. Persze, mer azok többet fizetnek.

- Mindig mondtam neked, hogy elmegy a végén - pörölt az asszony. - Adhattál volna neki te is többet, érdemes lett volna.

- Ide hallgass, te vénasszony! - üvöltött Higginbotham. - Utoljára mondom, hogy ne üsd bele az orrod az én dolgomba! Még egyszer nem mondom!

- Bánom is én - morgott tovább magában az asszony. - Kár érte. Jó fiú volt.

Férjének kitágult a szeme a dühtől. Hisz ez nyílt lázadás!

- Persze, mer az a senkiházi öcséd egy fityinget se ér. Különben ő is hajthatná a kocsit - prüszkölte.

- Nem lehet egy szavad se ellene! Mindig pontosan megfizeti a lakbért meg a kosztját - feleselt az asszony. - Megfizeti, amivel tartozik és punctum! Nincs jogod, hogy folyton beléköss. Persze, mer az öcsém! Azt hiszed, bennem nincs érzés? Még hogyha hét éve vagyok is a feleséged!

- Szóltál már neki, hogy felszámítod a gázt, ha nem hagyja abba lefekvés után az olvasást? - kérdezte most Higginbotham.

Az asszony erre már nem felelt. Lázadásának vége volt, lelke visszalankadt fáradt testébe. Férje ujjongott magában. Megint bebizonyította, hogy kezében tartja az asszonyt. Pislogó tekintete önelégültséget fejezett ki. Boldog volt, hogy felesége szipákolását hallotta. Az volt a legfőbb öröme, ha kínozhatta a feleségét. Ez most már könnyen ment. Az asszony a sokéves házasságban, a gyerekekkel való folytonos bajlódásban, a mindennapi örlődésben kimerült már.

- Holnap szólsz neki. Érted? - folytatta Higginbotham. - Különben, hogy el ne felejtsem: legjobb lesz, ha elküldesz holnap Mariannért, hogy vigyázzon a gyerekekre. Tom nincs itt, nekem kell elmennem a kocsival. Te fogsz majd kiszolgálni.

- Holnap mosás van - ellenkezett erőtlenül az asszony.

- Akkor kelj fel korábban, és moss ki előbb. Én úgysem indulok tíz előtt.

Dühösen szétnyitotta az újságot, és újra olvasni kezdett.

NEGYEDIK FEJEZET

Martin Edennek még mindig forrt a vére a sógorával való találkozástól. Végigtapogatózott a sötét hátsó folyosón és a szobájába lépett. Éppen csak egy ágy, egy mosdó meg egy szék fért el ebben a vacak kis odúban. Higginbotham sokkal fukarabb volt, semhogy cselédet tartott volna, ott a felesége - gondolta -, majd elvégzi az a munkát! A cselédszobát inkább kiadja, így legalább két kosztost tarthat. Martin letette a Swinburne- és a Browning-kötetet a székre, levetette a kabátját, és leült az ágyra. Az asztmás rugók nyikorogtak a súlya alatt, de ezt Martin észre sem vette. Kezdte lehúzni a cipőjét, és szórakozottan bámult a falra. A meszelt fehér falon piszkos barna csíkok húzódtak végig, ahol a tetőn átszivárgott az eső. A mocskos alapon egyszerre mintha képek merültek volna fel a szeme előtt. Aztán egyik kép csak úgy kergette a másikat. Martin megfélelkezett a cipőjéről, mozdulatlanul meredt a falra, majd mozogni kezdett az ajka.

- Ruth! - suttogetta.

Ruth! Ki hitte volna, hogy egy egyszerű szó ilyen szép lehet! Ez a szó gyönyörűséggel töltötte el; valósággal megrészegetett tőle, amint újra meg újra maga elé suttogetta. *Ruth!* Talizmán volt ez a név, varázsigé: elég volt halkán kimondania, s máris ott tündöklött előtte a lány arca, s a dohos fal aranyos fényben ragyogott körülötte. Aztán túlterjedt a fény a falon, beragyogta a végtelent, és Martin látta, hogyan keresi lelke e fény aranyló örvényeiben a lány lelkét. Érezte, hogy lényének legjobb része áramlik ki belőle ebben a ragyogásban. Érezte, hogy elég a lányra gondolnia, s mindjárt nemesebb, tisztább, jobb lesz maga is, és eltelik azzal a vágygal, hogy még jobbá váljék. Ez újság volt Martinnak, hiszen sohasem volt még dolga olyan nővel, aki jobbá tette volna. Ellenkezőleg: a nők mindig az állatit ébresztették fel benne. A fiú nem tudta, hogy sokan ezek közül a nők közül mindent megtettek, ami jó csak tellett tőlük - még ha önmagában rossz volt is, amit tettek. Martin eddig még nem ébredt saját lényének tudatára, azt sem tudta hát, hogy van benne valami, ami szeretetet vált ki a nőkből, s hogy ezért nyújtják ki utána a kezüket. Sok nő járt utána, de ő nem törte magát miattuk, s még álmában sem gondolt volna rá, hogy vannak nők, akik jobbá lettek általa. Valami fensőbbeséges nem-törődömségben élt mindmostanáig; most gondolt rá először, hogy mindig a nők nyúltak utána bűnös kézzel és rántották magukhoz. Ez nem volt igaz, sem a nőket, sem önmagát illetően. De most, amikor életében először gondolkozott önmagáról, nem tudott helyes ítéletet formálni. Égette hát a szégyen, amikor szembenézett eddigi bűnös életével.

Felugrott és belenézett a mosdó felett lógó piszkos tükörbe. Megdörzsölte törülközőjével a tükört, és hosszan, alaposan megnézte magát benne. Voltaképp most látta magát életében először. A szeme látásra termett, de mind a mai napig csak a külső világ folyton változó képei tükröződtek benne, s e képek úgy lekötötték minden figyelmét, hogy eszébe sem jutott, hogy önmagára is vessen egy pillantást. Húszéves ifjú fejét és arcát látta most a tükörben, de nem tudta volna megmondani, szép-e ez az arc vagy sem, hiszen ilyenén még sohasem gondolkozott. Széles, domború homlokot látott, és felette sűrű, hullámos, gesztenyebarna haját, amelynek göndör tincsei minden nőnek gyönyörűséget okoznának, és vágyat keltenének arra, hogy simogassák s ujjakkal gyöngéden végigcírógassák őket. Martin azonban ügyet sem vetett a hajára - hisz mit érhet ez az Ő szemében? Ehelyett hosszan, elgondolkozva nézte magas, széles homlokát. Szeretett volna áthatolni rajta, hogy megtudja: mit ér, ami benne van? Folyton az az egy kérdés foglalkoztatta: milyen agy van e mögött a homlok mögött? És mire képes vajon ez az agy? Meddig fogja őt eljuttatni? Eljuttatja-e Óhozzá?

Azt szerette volna tudni: van-e lélek ebben az acélszürke szemben, amely néha oly kéknek látszik, s amelyet a napban fürdő mélységek sós levegője tett élessé? Azt is szerette volna tudni: vajon milyennek látja Ruth ezt a szemet? Megpróbált a lány szemével a saját szemébe nézni, de ez a trükk sehogy sem akart sikerülni. Át tudta ugyan élni más emberek érzéseit, de csak férfiakét, akiknek minden szokásával tisztában volt. Erről a lányról azonban jóformán semmit sem tudott. Csupa csoda és rejtelem volt számára a lány, hogyan is találhatta volna hát ki akár csak egyetlen gondolatát is? Milyen is hát az ő tekintete - tűnődött tovább. Nos hát, becsületes, nincs benne semmi kicsinyesség, sem aljasság. Meglepte, hogy a nap ilyen barnára sütötte az arcát. Nem gondolta volna, hogy ilyen sötét a bőre. Feltúrte ingujját, és a karja belsején levő fehér bőrt összehasonlította az arcbőrével. Mégiscsak fehér ember vagyok, gondolta. Pedig a karja is alaposan lesült. Behajlította a karját, félrehúzta rajta a másik kezével az izmokat, és megnézte, milyen a bőre ott, ahol legkevésbé éri a nap. Igen, ez egészen fehér... Elnevette magát, amikor arra gondolt, hogy az a bronzszínű arc, amelyet a tükörben lát, szintén olyan fehér volt valamikor, mint a karja belsején levő bőr. Az eszébe sem jutott, hogy a leghalványabb arcú nők közül is csak kevesen dicsekedhetnek simább és finomabb bőrrrel, mint az övé, ahol nem durvította el a nap.

A szája akár egy kerubé lehetett volna, ha érzéki, telt ajkát nem harapja össze, amikor erőlködik. Néha annyira behúzta az ajkát, hogy a szája keménynek és szigorúnak, szinte aszketikusnak tűnt. Ez az ajak a harcos és a szerelmes ajka volt. Olyan ajak, amely gyönyörrel ízleli az élet minden édességét, de le is tud mondani róla, hogy hatalma alá vesse az életet. Határozott, kissé támadó élű álla és állkapcsa is hozzájárult, hogy meglássék az ajkán: ez az ember határozottan kézben tartja az életét. Erő és érzékiség tökéletes egyensúlyban volt itt. Ereje serkentően hatott érzékeire. Ezért szerette annyira az egészséges szépséget, ezért volt oly fogékony minden egészséges benyomásra. Olyan fogai voltak, hogy azt sem tudta, mi a fogorvos, és nem is volt rá szüksége. Fehér, erős, szabályos fogak, állapította meg magában Martin, amikor a tükörbe nézett. De amint szemlélte őket, egyszerre csak nyugtalanítani kezdte valami. Agyának egy távoli zugában volt valami homályos emléke arról, hogy vannak emberek, akik mindennap fogat mosnak. Igen, azok az emberek teszik, akik ott fent élnek a magasabb körökben - a Ruth osztályában. Nyilván ő is mindennap fogat mos. Mit szólna, ha megtudná, hogy ő még soha életében nem mosott fogat? Nyomban elhatározta, hogy fogkefét vesz, és hozzászokik a fogmosáshoz. Haladéktalanul hozzáfog - még holnap. Hisz nemcsak azon múlik, sikerül-e közelebb jutnia Ruthhoz, hogy milyen nagy tetteket visz végbe. Egész lényében át kell alakulnia, egészen a fogmosásig és a gallérviselésig. Pedig a keménygallér viselése olyan volt neki, mint a rabiga.

Szeme elé tartotta a kezét, és megdörzsölte érdes tenyerét hüvelykujjának a hegyével. A piszok úgy beleette már magát a húsába, hogy azt onnan semmiféle kefével sem lehet többé kiszedni. Milyen más Ruth tenyerének az érintése! Édes borzongás futott végig a fiún erre a gondolatra. Olyan az a kéz, mint a rózsaszírom, gondolta. Olyan hűvös és lágy, mint a hópehely. Nem hitte volna, hogy ilyen csodálatosan lágy női kéz is van a világon. Rajtakapta magát, hogy arra gondol: milyen csodálatos lehet egy ilyen kéz simogatása. Elpirult, mint akinek rossz a lelkiismerete. Nem szabad ilyen durván gondolnia erre a lányra! Hisz ezzel szinte meghazudtolja azt az emelkedett szellemiséget, amely eltölti ezt a lányt. Ez a halvány, légies teremtés messze fölötte áll minden testiségnek! Hiába, a lány kezének simasága makacsul tovább foglalkoztatta a gondolatait. Martin gyárilányok, dolgozó nők kemény, érdes tenyeréhez szokott. Persze jól tudta, mitől durva ezeknek a nőknek a keze; s hogy Ruth keze... Igen, Ruth keze azért ily lágy, mert sohasem használta dologra. Arra az elképesztő gondolatra, hogy van ember, aki munka nélkül is meg tud élni, megint elmélyült köztük a szakadék. Egyszerre maga előtt látta a dologtalanok arisztokráciáját: mint egy bronzszobor, gögösen és

hatalmasan nézett le rá a falról. Ő maga mindig dolgozott; már legtávolabbi emlékei is a munkához kapcsolódtak. Dolgozott az egész családja is. Ott van például Gertrud. A keze megkeményedett a szüntelen házimunkában, mosás után pedig olyan dagadt és vörös, mint a főtt hús. Vagy ott van a másik testvére, Mariann. Múlt nyáron a konzervgyárban dolgozott, és paradicsomhámozás közben összevissza vagdalta szép, keskeny kezét. A télen pedig, amikor a dobozgyárban dolgozott, a vágógépben maradt két ujjának az első íze. Aztán az jutott Martin eszébe, milyen érdes volt anyjának tenyere a ravatalon. Apja utolsó leheletéig dolgozott; mire meghalt, félhüvelyknyi szaru nőtt a kezén. Ruthnak azonban lágy a keze, s ugyanilyen lágy az anyjának és a fivéreinek a keze is. Erre az utóbbira eddig nem is gondolt. Félelmetes jele ez annak, milyen magasan felette áll ez a kaszt, milyen óriási távolság választja el őt attól a lánytól...

Keserű kacagásban tört ki. Visszaült ágyára, és lehúzta a cipőjét. Tisztára megőrült, gondolta - berúgott egy női arctól, egy nő lágy, fehér kezétől. S ekkor hirtelen látomás jelent meg előtte a mocskos, meszelt falon. Éjszaka van. Sivár bérház előtt áll a londoni East-Enden, mellette egy tizenöt éves kis gyárilány. Most kísérté haza a gyár évi multságáról. Margey itt lakik, ebben a ronda viskóban, amely még disznóólnak is rossz volna. Martin jó éjszakát kíván neki s a kezét nyújtja. A lány fölfelé nyújtja az ajkát, arra vár, hogy a fiú megcsókolja, de Martin nem akarja megcsókolni. Maga sem tudja, mért, fél a lánytól. A kislány erre kezébe fogja a kezét és lázasan megszorítja. Martin érzi, hogy a lány érdes tenyere hogyan súrolja és horzsolja a tenyerét, és mélységes szánsalom önti el. Látja a kislány sóvár, éhes tekintetét, látja a rémült, vad érési folyamatot, amint a rosszul táplált gyermektetből kibontakoznak a csenevész női formák. Nagylelkűen átöleli a kislány derekát, lehajol hozzá és szájon csókolja. Most is a fülébe cseng az a boldog kis sikoly, s érzi, hogyan tapad hozzá a kislány, akár a macska. Szegény kis kiéhezett gyermek! Martin még sokáig meredt e képre. Milyen régen is történt már mindez! És benne mégis, még most is bizsereg valami, akárcsak akkor éjjel, amikor az a kislány hozzátapadt, s az ő szívét szánsalom melegítette át. Szürke volt az egész jelenet, mocskosszürke. Az eső is mocskosan szitált a járdára... Egyszerre sugárzó fény ragyogta be a falat, eltűnt az előbbi kép, s feltündökölt mögötte az Ő halovány arca, aranyos hajkoronájával, távoli és megközelíthetetlen szépségében, mintha csillag ragyogna.

Martin felvette a székről Browningját és Swinburne-jét, és megcsókolta a könyveket. És Ő mégiscsak azt mondta nekem, hogy menjek el hozzá máskor is... Még egyszer végignézte magát a tükörben, és fennhangon mondta, komoly és ünnepélyes arccal:

- Martin Eden, holnap az legyen első dolgod, hogy elmész a könyvtárba, és kiveszel egy illemtant. Megértetted?

Lecsavarta a gázt. A rugók nyikorogtak alatta.

- Nem szabad káromkodnod, öregem, nem szabad káromkodnod - mondta fennhangon.

Azzal elszenderült. Álmodott; álmai vetekedtek vakmerőségben az ópiumszívók álmaival.

ÖTÖDIK FEJEZET

Rózsaszínű álmaiból másnap reggel arra ébredt, hogy csupa gőz a levegő, lúg és szennyes szaga tölti be az egész lakást, és a ház tele van a zsibongó élet, civódás, összevissza futkosás zajával. Ahogy kilépett szobájából, megütötte a fülét a víz csobogása, aztán egyszerre éles visítást hallott, majd pofon csattant: nyilván a nővére töltötte ki mérget egyik csemetéjén a sok közül. Martinba mintha késsel hasítottak volna, amikor felhangzott a gyerek sívalkodása. Érezte, milyen közönséges itt minden, milyen undorító még a levegő is, amit beszív. Mennyire más, milyen szép és nyugodalmas az a ház, amelyben Ruth lakik! Ott mindent szellem hat át - itt pedig milyen anyagi, milyen nyomorúságosan anyagi minden!

- Gyere csak, Alfred - intette magához Martin a síró gyereket. A nadrágzsebébe nyúlt, ott tartotta a pénzét, szabadon és könnyedén, ahogy minden dolgát csinálta. Egy percre magához ölelte a szipogó gyereket és csitítgatta, aztán huszonöt centet nyomott a markába.

- Eredj, vegyél rajta cukrot. De el ne felejts a testvéreidnek is adni belőle! Aztán vigyázz, olyat vegyél, ami soká tart!

Nővére felegyenesedett a mosóteknő mögül, és kihevült arccal nézett rá.

- Öt cent is elég lett volna - mondotta. - Ez vagy te. Fogalmad sincs a pénzről. A gyerek is maj betegre zabálja magát.

- Hagyd csak el, öreglány - felelte Martin jókedvűen. - A pénzem majd csak vigyáz magára. Ha nem lenne annyi dolgod, kapnál egy puszit.

Kedves akart lenni a nővéréhez. Tudta, milyen jó teremtés, és azt is tudta, hogy szereti őt a maga módján. Alig lehetett már ráismerni szegényre, ahogy múltak az évek, és egyre többet kellett vesződnie. Martin arra gondolt: a nehéz munka változtatta meg ennyire meg a sok gyerek meg az, hogy a férje egy percig sem hagyja békében. Átvillant rajta a gondolat: a nővére is olyan lesz végül, mint a sok rothadó zöldség és a szappanos lúg, ami körülveszi, meg a mocskos öt-, tíz- és huszonöt centesek, amelyeket a vevőktől vesz át odalenn a boltban.

- Eriggy inkább reggelizni - mondta Gertrud. A hangja nyers volt, de titokban azért jólesett neki öccsének a kedvessége. Összes csavargó fivérei közül ezt szerette mindig a legjobban. - Csak azér is megcsókollak - tette hozzá aztán hirtelen ellágyulással.

Hüvelykujjával és mutatóujjával letörölte a csöpögő szappanhabot előbb az egyik karjáról, majd a másíkról. A fiú átölelte nővérének vaskos derekát, és megcsókolta gödztől nedves ajkát. Az asszony szemébe könnyek tolultak - talán nem is annyira azért, mert erőt vettek rajta az érzelmei, hanem inkább, mert az erejét meghaladó, szüntelen munka elgyöngítette. Eltolta magától az öccsét, de az addig már meglátta, hogy nővérének nedves a szeme.

- A tűzhelyen talál sz reggelit - mondta szaporán az asszony. - Jim már biztosan fenn van. Nekem ma korán kellett kelnem a mosás miatt. Na, eriggy már innen, tűnj el hazulról minél előbb. Ez sem lesz valami jó nap. Tom elment, nincs, aki hajts on, és Bernardnak kellett felülnie a bakra.

Martin elkedvetlenedve ment ki a konyhába. Nővérének felhevült arca és lompos alakja nem ment ki a fejéből, és mint a sav marta az elméjét. Szeretné őt a testvére, gondolta, de még erre sincs ideje, úgy agyondolgozza magát. Disznóság Bernard Higginbothamtól, hogy így tönkreteszi. Közben attól az érzéstől sem tudott szabadulni, hogy nővérének a csókjában semmi jó nem volt. Igaz, hogy váratlanul is jött. Évek óta csak akkor szokta már megcsókolni őt a nővére, ha elutazott vagy hazaérkezett. Szappanízú volt a csókja - jött rá hirtelen Martin.

Aztán arra gondolt, milyen petyhüdt az ajka a nővérének. Nem szorítja össze erősen, gyors mozdulattal az ajkát, ahogy csókolózásnál kell. Fáradt asszony csókja volt ez... úgy elfáradt már ez az asszony, hogy még csókolni is elfelejtett. Martin visszaemlékezett rá: milyen volt a nővére lánykorában, mielőtt férjhez ment. Abban az időben egész nap mosodában dolgozott, de munka után akár reggelig is táncolt a legjobb táncosokkal, és esze ágában sem volt, hogy hazamenjen, csak azért, mert másnap is nehéz munka vár rá. Aztán visszaszálltak a gondolatai Ruthhoz. Neki biztosan hűvös és édes az ajka - olyan, mint az egész lány. Olyan lehet a csókja, mint a kézszorítása vagy mint a tekintete: nyílt és egyenes. Képzeli, hogy odáig merészkedett a fiú, hogy elgondolta, hogyan ér a lány ajka az övéhez. Ez a kép úgy meg-elevenedett a képzeletében, hogy egészen beleszédült. Úgy érezte, rózsaszíromfelhőkön lebeg, és elkábítja a rózsasillat.

A konyhában már ott volt Jim, a másik kosztos. Bizonytalan, réveteg tekintettel ült az asztalnál, és lassan kanalazta a kását. Jim bádogosinas volt. Állának puha vonalából, élveteg hajlamából, ideges ügyefogyottságából könnyű volt arra következtetni, hogy nem sokra viszi majd az életben.

- Mér nem eszik? - kérdezte, amikor látta, milyen kedvetlenül mártogatja kanalát Martin a félig nyers, kihűlt zabkásába. - Megin berúgott az este?

Martin csak a fejét rázta. Az egész nyomorúságos kép rettenetesen lehangolta. Úgy érezte, Ruth Morse távolabb van tőle, mint valaha.

- Mer én - hencegett Jim, és idegesen vigyorgott - idáig vótam, ni! Tyű, de klassz vót az a csaj! Billy hozott haza.

Martin bólintott - a természetéhez tartozott, hogy erősen figyelt mindenkire, aki szólt hozzá -, és egy csésze langyos kávéval töltött magának.

- Elgyün este a Lótusz Klubba? - kérdezte Jim. - Táncolni fogunk, oszt lesz innivaló is. No, ha az a Temescal-banda megin odagyün, hát akkor lesz muri. De bánja a fene! Én akkor is odaviszem a nőmet. Pfuj, de ronda a szám íze!

Elfintorította az arcát, és ivott egy korty kávéval, hogy megszabaduljon a rossz szájízétől.

- Ösmeri Julie-t?

Martin a fejét rázta.

- Az a barátnőm - magyarázta Jim. - Ha tudná, micsoda klassz tyúk! Szívesen bemutatnám, de félek, hogy elcsaklizza tőlem. Becsületesemre, nem tudom, mit esznek magán a nők. Rossz nézni, hogy szedi el őket a többi sráctól.

- Ugyan, hagyja. Sose szedtem én el magától senkit - felelte Martin. Nagyon untatta a dolog. Csak már vége volna ennek a reggelnek!

- Dehogynem - bizonygatta a másik. Egészen belemelegedett. - Hát Maggie-t?

- Sose volt vele semmi dolgom. Nem is táncoltam vele, csak akkor egyszer.

- Ez az! - izgult Jim. - Egyszer táncolt vele, ránézett, és már kész is volt. Tudom én, maga nem akart semmit, de velem azér jól kibabrált. Rám se néz azóta az a csaj, csak magát kérdezi mindig. Randizott volna az magával szívesen, csak akarnia kellett volna.

- Lássá, hogy nem akartam.

- És engem mégis faképnél hagyott - nézett rá csodálattal Jim. - Mondja, hogy csinálja ezt maga egyáltalán, Mart?

- Úgy, hogy füttyölök rájuk - felelte.

- Aha! Úgy gondolja: úgy tesz, mintha füttyölne rájuk? - kérdezte izgatottan Jim.

Martin gondolkozott egy pillanatig, csak aztán felelt:

- Talán így is jó, de én azér azt hiszem, másképp vagyok ezzel. Én mindig füttyültem rájuk... egy kicsit. Próbálja csak meg. Fog az menni.

- Kár, hogy nem volt az este a Rileyben - tért át Jim hirtelen más tárgyra. - Egypár vagány kiállt bokszolni. Volt ott egy csuda srác West Oaklandból! Úgy hívták: a Patkány. Az úgy elsiklott mindig, mint a gyík. Senki sem tudott behúzni neki egyet se. Mondtuk is: kár, hogy maga nincs itt. Hol is volt egyáltalán?

- Odaát Oaklandban - felelte Martin.

- A revübe?

Martin félretolta a tányérját és felkelt.

- Gyün este táncolni? - szólt utána a másik.

- Nem. Azt hiszem, nem - felelte.

Lement a lépcsőn, kilépett az utcára és mélyet lélegzett. Majd megfulladt az itteni levegőben. Az inasgyerek fecsegése is kihozta a sodrából. Néha minden erejével vissza kellett tartania magát, hogy át ne nyúljon és bele ne nyomja Jim képét a kásába. Ahogy a fickónak megállás nélkül járt a szája, Ruth képe egyre messzebb tűnt előle. Amíg ilyen barmokkal él együtt, hogyan is remélhetné, hogy valaha is felemelkedik ehhez a lányhoz? Ez a kérdés egészen felzaklatta. Úgy érezte: az ül rajta, mint a lidércnyomás, az nem engedi mozdulni, hogy a munkásosztályhoz tartozik. Minden csak arra való itt, hogy visszahúzza: a nővére, ez az egész ház és család, Jim, az inas, mindenki, akit csak ismer, minden kötelék, amely az élethez fűzi! Keserű lett a szája, amikor az életére gondolt. Eddig mindenestül elfogadta az életet. Azt gondolta: úgy jó, ahogy van. Nem sokat tépelődött rajta, talán csak olvasás közben, néha. De a könyv - az végtére is csak könyv. Tündérmese, amely egy nem létező álmvilágról szól... Most azonban saját szemével látja ezt a világot, és látja, hogy az nem álom, hanem valóság. S e világ kellős közepén egy csodálatos virágot lát: Ruthot. És most, hogy őt meglátta, most ismerte meg csak a keserűséget, a sóvárgás kínjait és azt a tantaluszi reménytelenséget, amelyet az tesz oly gyötrővé, hogy mindig új remények után indul.

Habozott, hogy a berkeleyi vagy az oaklandi közkönyvtárba menjen-e. Végül is az utóbbi mellett döntött. Ruth Oaklandban lakik, gondolta. Ki tudja? - valószínűleg jár könyvtárba, s talán találkozik ott vele. Minthogy nem ismerte a könyvtári szokásokat, előbb számtalan polc közt bolyongott ide-oda, s mindenütt csak regényeket talált, míg végre egy finom arcú, franciás külsejű lány, nyilván könyvtári alkalmazott, figyelmeztette, hogy útbaigazítást az emeleten kaphat. Fölment, de ahhoz sem tudott eleget, hogy tudja, mit kérdezzen attól az embertől, aki ott ült az íróasztalnál. Elindult hát a saját feje után, és szerencsét próbált azok közt a polcok közt, amelyeken a bölcsészeti művek voltak. Hallott ugyan már róla, hogy van a világon tudományos bölcsélet, de azt nem gondolta volna, hogy ennyi mindent írtak össze erről a témáról. A magas könyvespolcok, amelyek roskadoztak a súlyos kötetek terhe alatt, saját kicsinységének érzésével töltötték el, de egyúttal kedvet is ébresztettek benne. Itt aztán van mivel foglalkoztatnia az elméjét! A matematikai csoportban kezébe került néhány trigonometriai mű; átfutotta őket, és nézte a rengeteg képletet és számot, amelynek nem tudja megfejteni az értelmét. Angolul mégiscsak tud olvasni, gondolta; ezeket a könyveket nyilván valami más nyelven írták hát. Norman és Artur is tud ezen a nyelven: ő maga hallotta, hogy

ugyanezeket a szavakat használták egymás közt. Pedig ezek Ruth testvérei! Kétségbeesetten lépett ki a fülkéből. Úgy érezte: a könyvek mindenfelől rádőlnék és összelapítják. Nem is sejtette, hogy az emberi tudásnak ilyen hatalmas tárháza van. Megrémült. Hogyan tudja majd az agya ezt mind feldolgozni? De aztán arra gondolt, hogy ez már sok más embernek is sikerült. Nagyot fohászkodott, és megfogadta, hogy amivel más ember megbirkózott, azzal ő is elbír majd.

Így bolyongott tovább a könyvek közt, és hol letörten, hol felvillanyozva nézte a bölcsességgel megrakott polcokat. A „vegyes művek” közt Norrie *Epitome*-ja akadt a kezébe. Áhítattal forgatta a lapokat. Ez a könyv valahogy ismerős hangon szólt hozzá. A tenger nyelvén beszélni mind a ketten... Aztán talált egy Bowditchot, és a kezébe kerültek Leckley és Marshall könyvei. Megvan! - ezekből megtanulja a hajózást, gondolta. Abbahagyja az ivást, és felküzd magát a hajóskapitányságig. E percben úgy érezte, egészen közel van Ruthhoz. S majd ha kapitány lesz, feleségül is veheti a lányt (ha ő is úgy akarja). Ha pedig nem akarná, hát... hát az Ő kedvéért akkor is derék emberként fog élni, férfiak közt. Az ivással mindenképpen felhagy... De aztán a biztosítási vállalkozóra és a hajótulajdonosra gondolt. Tudta, hogy a hajóskapitány ezt a két urat kénytelen egyszerre szolgálni, és - minthogy az érdekeik merőben ellentétesek - valamelyikük biztosan kitöri előbb-utóbb a kapitány nyakát. Ide-oda járatta tekintetét a teremben. Aztán behunyta a szemét, és tízezer könyvet látott maga előtt. Nem - a tenger már nem létezik számára... Ebben a tengernyi könyvben hatalmas erő van - s ha valaha nagy dolgokat visz véghez, a szárazföldön kell őket véghezvinnie. De különben is - a hajóskapitány nem viheti magával a tengerre a feleségét...

Elmúlt dél, és elmúlt délután is. Az evésről egészen megfeledkezett. Tovább keresgélt, szeretett volna illemtani könyveket találni. Életpályájának kérdésein kívül ugyanis egy nagyon egyszerű és konkrét kérdés is foglalkoztatta, amelyet így fogalmazott meg: *Ha az ember megismerkedik egy ifjú hölgygel, és az meghívja, mennyi idő múlva mehet el hozzá?* Végre megtalálta a megfelelő polcot, de erre a kérdésre hiába kereste a választ. Megdöbbsent, amikor meglátta az illemszabályok tömegét. Már azoknak a szabályoknak az útvesztőjében is egészen elveszett, amelyek a névjegy használatára vonatkoznak a jó társaságban. Abba is hagyta a keresgélést. Amire szüksége van, azt úgysem találja meg. Egyre azonban rájött: arra, hogy ha az ember úgy akar viselkedni, ahogy illik, az minden idejét igénybe veszi. Ahhoz pedig előbb egészen külön életet kellene élnie, hogy ideje legyen megtanulni az illem minden szabályát.

- Megtalálta, amit keresett? - kérdezte tőle az asztalnál ülő ember, amikor látta, hogy távozni készül.

- Igen, uram - felelte. - Nagyon szép a könyvtáruk.

A férfi bólintott.

- Örölnénk, ha máskor is eljönne... minél többször. Ön ugye matróz?

- Igen, uram - felelte. - Majd eljövök máskor is.

Hát ez ugyan honnan tudhatta? - kérdezte magában a lépcsőn lefelé menet.

Feszés, kimért, furcsa léptekkel indult el az utcán, de még az első sarokig sem ért, már elmerült gondolataiban, s nyomban visszaesett könnyed, himbálózó járásába.

HATODIK FEJEZET

Martin Eden rettenetesen nyugtalan volt. Olyan volt ez a nyugtalanság, mint az éhség. Majd meghalt a vágytól, hogy ha csak egy pillanatra is, meglássa megint azt a lányt, aki keskeny, finom kezével úgy ragadta meg az életét, mintha egy óriás tartaná a markában. Mégsem tudta rászánni magát, hogy elmenjen hozzá. Attól tartott, hogy ennek még nincs itt az ideje, és szörnyű hibát követne el, mert megsértené azt a borzalmas valamit, amit illemnek hívnak. Hosszú órákat töltött az oaklandi és berkeleyi közkönyvtárakban, és belépési úrlapokat töltött ki, nemcsak önmaga, hanem két testvére: Gertrud és Mariann, sőt még Jim nevére is. Jimnek még néhány pohár sört is kellett fizetnie a hozzájárulásáért. Így aztán négy jegyre vehetett ki könyveket, és késő éjjelig égette a gázt a cselédszobában, amiért Higginbotham heti ötven centet számított fel neki.

Ez a sok könyv csak arra volt jó, hogy még inkább fokozza Martin nyugtalanságát. Minden könyvnek minden egyes lapja ablak volt, amelyen át a tudás birodalmába vetett egy pillantást. Amit olvasott, alig csillapította kissé az éhségét, már új éhséget is keltett benne. Baj volt az is, hogy nem tudta, hol kezdje az olvasást - sokat szenvedett amiatt, hogy nem voltak alapismeretei. Egészen hétköznapi adatokat sem ismert, amelyekről - ez világosan látható volt - a szerző feltételezi, hogy minden olvasó tisztában van velük. Ugyanez állt a versekre is. Amíg olvasta őket, egészen magánkívül volt a gyönyörűségtől. Swinburne-től többet is olvasott, mint amit Ruthtól kapott kölcsön. A *Dolores* egészen az ő szívéből szólt. Ruth nem is igen érthette meg ezt a verset, állapította meg végül magában. Hogyan is érthette volna meg a maga elfinomult életmódja mellett? Véletlenül rábukkant Kipling verseire. Ritmusuk, lendületük s az a ragyogás, amellyel minden közönséges dolgot bevontak, magával ragadta a fiút. Martint csodálatba ejtette, mekkora életismerete és milyen éles pszichológiai érzéke van ennek az embernek. A pszichológia új szó volt Martin szótárában. Vett egy szótárt is, és ez erősen csökkentette pénzállományát. Ezzel is közeledik az a nap, amelyen vissza kell mennie matrónak, hogy pénzt keressen... Higginbothamét, aki azt szerette volna, ha Martin inkább kosztra fordítja, amije van, különösen dühítette ez a kiadás.

Martin nappal a tájékára sem mert menni Ruthéknak, esténként azonban ott settenkedett a Morse ház körül, mint egy tolvaj. Leste az ablakokat: melyik mögött gyullad ki a fény, és szerette még a falakat is, amelyek a lányt magukba rejtették. Több ízben épp hogy rajta nem kapta őt Ruth két bátyja. Martin nyomon követte egyszer Ruth apját, amikor a városba ment. A kivilágított utcák során gondosan szemügyre vette az arcát. Egész úton arról ábrándozott, hátha Mr. Morse egyszerre csak halálos veszedelembe kerül, s elképzelte: hogyan terem akkor hirtelen mellette, hogy megmentse. Egy este érdekes volt ott strázsálnia: egy második emeleti ablak mögött Ruth alakja tűnt fel. Martin nem látott belőle többet, mint a fejét meg a vállát s még csak annyit, hogy felemeli a karját, és megigazítja a haját a tükör előtt. Egy pillanatig tartott csak az egész, de ez a pillanat Martinnak egy örökkévalósággal ért fel. A vér borrá változott és dalolt az ereiben. Ruth lehúzta a redőnyt. Mindegy: Martin most már tudta, melyik az ő szobája. Ettől kezdve gyakran kószált arra. Az utca túlsó oldalán egy fa mögé rejtőzött, és megszámlálhatatlan cigarettát szívott el. Egy délután meglátta, hogy Ruth anyja kijön egy bankból. Ez újabb bizonyítéka volt annak, milyen óriási távolság választja el őt a lánytól. Ruth ahhoz az osztályhoz tartozik, amelynek bankokkal van dolga... Martin még soha életében nem volt bankban, s úgy képzelte, hogy ez azok közé az intézmények közé tartozik, ahová csak nagyon gazdag és hatalmas emberek járnak.

Bizonyos értelemben erkölcsi forradalom ment végbe a fiúban. Ruth testi és lelki tisztasága nagy hatással volt rá. Martinban ellenállhatatlan vágy támadt, hogy maga is tiszta legyen.

Hogyan is válhatnék különben méltóvá arra, hogy egy levegőt szívjon Ruthal? Máris tisztogatta a fogait, és egy konyhai súrolókefével súrolta a kezét. Egyszer meglátott egy drogéria kirakatában egy körömkefét, és rájött, hogy az mire való. Bement hát, hogy megvegye. A segéd a fiú körmeire pillantott, és azt ajánlotta, vegyen körömrészelőt is. Így most már több toaleteszköze is volt Martinnak. A könyvtárban átnézett egy könyvet a testápolásról. Ennek köszönhette, hogy megszerette a minden reggeli hideg fürdőt - Jim nagy megdöbbenésére s Higginbotham megrökönyödésére. Martin sógora nem szerette az efféle előkelősködést, és komolyan gondolkozott azon, ne számítsa-e fel a fiúnak a külön vizet. A következő nagy lépést a gyűrött nadrág ügyében tette Martin. Most, hogy már azt is észrevette, milyen nagy a különbség a munkások térdnél kipúposodó nadrágja és a térdtől lábfejig egyenes nadrág közt, amelyet a munkásosztály felett álló férfiak viselnek. Rájött arra is, hogy ez mitől van, és behatolt a nővére konyhájába, hogy vasalót és vasalódeszkát kerítsen. Az első kísérlete nem sikerült; úgy elégette egyik nadrágját, hogy újat kellett vennie. Ezzel a kiadással megint közelebb jött az a nap, amelyen majd tengerre kell szállnia.

Nemcsak a fiú külső megjelenése változott meg, a megújulás mélyebbre is hatolt. Martin még dohányzott ugyan, de már nem ivott. Eddig férfias dolognak tekintette az ivást, még büszke is volt rá, hogy jól bírja az italt, és jóformán mindenkit az asztal alá tud inni. Most, ha belebotlott valahol régi matróztársaiba - és ilyen akadt elég San Franciscóban -, ugyanúgy vendégül látta őket, mint régen, s azt is elfogadta, hogy azok meghívják őt, de önmagának már csak gyümölcszörpöt vagy gyömbérsört rendelt, és azt sem vette rossz néven, ha ugratták emiatt. Figyelte, hogyan áznak el a többiek, nézte, hogyan kerekedik felül az állat, és hálát adott istennek, hogy ő már nem olyan. Tudta, hogy azért isznak, mert meg akarnak feledkezni nyomorúságos életükről. Ha berúgnak, tompa, ködös szellemük szinte istenné válik, korlátlan úrrá a maguk alkoholos vágyainak mennyországában... Martinnak már nem volt szüksége italra, ő máshogy, mélyebben volt részeg. Mámorossá tette a szerelem, amelyet Ruth lobbanított lángra benne, az tette mámorossá, hogy a magasabb rendű s az örök életbe vetett egy pillantást; mámorossá tették a könyvek, amelyek milliányi nyüzsgő vágyat ültettek el az agyában; mámoros volt attól, hogy tisztának és egészségesnek érezte magát, oly egészségesnek, hogy egész teste ujjongott ettől a fizikai örömtől.

Egy este elment a színházba: hátha szerencséje lesz és találkozik ott Ruthal. A második emeleti erkélyről valóban meglátta a lányt. Ruth Arturnak s egy idegen, bozontos, futballista-frizurás és szemüveges fiatalembernek a társaságában előrement a sorok közt. A fiatalember láttára düh és féltékenységgel fogta el Martint. Láttá, hogy Ruth elfoglalja a helyét egy zenekari ülésen, s rajta kívül alig is látott egyebet ezen az estén - csak az ő keskeny, fehér vállát és sápadt aranyhaját látta, amely tompán csillogott a távolból. A színházban azonban másoknak is volt szemük. Ha néha-néha körülnézett, feltűnt Martinnak, hogy tíz-tizenkét székkal odább, két lány hátra-hátranéz az előtte levő sorból, és biztatóan mosolyog rá. Martin mindig kedves volt másokhoz; nem volt a természetében visszautasítás. Azelőtt biztosan visszamosolygott volna a lányokra, sőt még biztatta volna is őket. Most már nem így volt. Most is visszamosolygott, de aztán mindjárt másfelé nézett, és készakarva nem fordult többé arra. Meg is feledkezett róluk, de néha mégis észrevette, hogy rámosolyognak. Martin egy nap alatt nem formálhatott magából teljesen új embert. Természetes kedvességét sem tudta megtagadni. Ezért volt, hogy melegen, barátságosan visszamosolygott a lányokra. Martinnak nem volt új az ilyesmi, tudta, hogy a nők kinyújtják utána a kezüket. De most már nem úgy volt, mint régen. Tudta, hogy odalenn, az egyik zenekari ülésen ül valaki, s az a valaki az egyetlen nő a világon, s attól ez a két saját osztályabeli lány oly irtózatosan messze van, hogy csak szánalmat és sajnálkozást tud érezni irántuk. Szíve mélyéből kívánta, bár volna ezekben is valami annak a másoknak a jóságából és nagyszerűségéből. S a világ minden kincséért sem szerette

volna megbántani őket a viselkedésük miatt. Nem mintha hízelgett volna neki a kívánczóságuk; sőt, inkább valami enyhe szégyenkezésfélét érzett, hisz nyilván csak azért viselkedhetett így ez a két lány, mert ő maga is ehhez az alacsony társadalmi osztályhoz tartozik. Ha Ruth osztályához tartoznék, biztosan nem kezdenének ki vele. Minden pillantásukból azt érezte ki: saját osztálya ereszti ki a karmait, hogy lefogja őt.

Mielőtt még az utolsó felvonás után legördült volna a függöny, felkelt a helyéről. Látni akarta Ruthot, amint a színházból távozik. Tudta, hogy a színház előtt mindig sokan álldogálnak a járdán; gondolta, majd szemébe húzza a sapkáját, és elbújik valakinek a háta mögé, hogy Ruth ne lássa meg őt. Az elsők közt ment ki, de alig foglalta el helyét a járda szélén, feltűnt a két lány. Tudta, hogy őt keresik, és e pillanatban átkozta magában azt a valamit, ami vonzza hozzá a nőket. Láta, hogy a két lány, amikor a közelébe ér, mintha csak véletlenségből tenné, a járda széle felé tart. Nyilvánvalóan felfedezték tehát. A lányok lassítottak, s a tömeggel együtt sodródtak feléje. Egyikük nekiment, és úgy tett, mintha csak most venné észre. Karcsú, sötét hajú, pajkos fekete szemű lány volt. Rámosolyogtak Martinra, és ő visszamosolygott rájuk.

- Helló - mondta.

A szó önkéntelenül csúszott ki a száján, mint már oly sokszor, amikor hasonló körülmények közt ismerkedett meg valakivel. Ennél kevesebbet igazán nem is tehetett. A természetéből folyó emberség és megértés is megkövetelte, hogy legalább ennyit tegyen. A fekete szemű lány köszönetképpen és üdvözlésül rámosolygott; látszott rajta, hogy meg akar állni. A másik lány vihogva csimpaszkodott a társába. Rajta is látszott, hogy nem akar továbbmenni. Martin gyorsan átgondolta a helyzetet. Ha Ruth kijönne és meglátná, hogy ő ezekkel beszélget, az biztosan nem lenne jó. A világ legtermészetesebb mozdulatával a fekete szemű mellé lépett hát, és mellette ment tovább. Most nem viselkedett sután, és nem forgott nehezen a nyelve. Itt aztán otthon volt. Csodálatos ügyességgel tartotta szóval a lányt, ugratta, kötődött vele. Az ilyen gyors ismerkedések mindig így kezdődtek. A sarkon Martin nem sodortatta magát tovább a tömeggel, hanem befordult a keresztutcába. A fekete szemű lány azonban utánament, a karjába kapaszkodott, és magával húzta társnőjét is.

- Hová mész, Bill? - szólt utána. - Mit rohansz úgy? Csak nem akarsz lerázni minket?

Martin nevetve megállt és szembefordult velük. A két lány mögül szemmel tudja tartani az utcai lámpák fényében hullámló sokaságot. Itt sötétebb van, őt nem lehet látni, ő azonban megláthatja Ruthot, amint arra megy. Biztosan arra fog menni, hisz erre visz az útja hazafelé.

- Mondd, hogy hívják ezt? - kérdezte a vihogó lánytól, s a fekete szemű felé bökött a fejével.

- Mér nem tőle kérdezed? - felelte az kacarászva.

- No, mondd meg, hogy hívnak - fordult most már Martin a másik lányhoz.

- Te se mondtad még meg a nevedet - vágott az vissza.

- Nem is kérdezted - mosolygott a fiú. - De hiszen egyből kitaláltad. Úgy, ahogy mondod: Bill.

- Ugyan eriggy! - nézett a lány Martin szemébe, és szenvedélyes tekintetében biztatás csillant.

- De komolyan mondd, mi a neved?

Azzal megint ránézett a fiúra. Tekintetében benne volt a világ kezdete óta élt valamennyi nőnek a beszéde, mindazoké, akik azóta születtek, hogy nemek vannak a világon. Martinnak alig kellett odafigyelnie, teljesen tisztában volt ezzel a lánnyal. Tudta, hogy ha udvarolni kezd neki, az szerényen és óvatosan úgy tesz majd, mintha visszavonulna, és ha ő erre elbátortalanodik, nyomban megfordítja megint a játszmat. Közben férfi is volt, izgatta is a lány, s

énjének legmélyén még jól is esett és hízelgett is neki, hogy az olyan kedves hozzá. Ó, de jól ismerte ő ezt az egészet! S milyen jól ismerte ezeket a lányokat is, a legelsőtől a legutolsóig! Jók ezek, ha a maguk mértékével mérjük őket - keményen megdolgoznak sovány kis bérükért, s mit bánják, ha el kell is adniuk magukat, hogy könnyebb legyen kicsit az életük! Minden idegszálukkal arra sóvárognak, hogy egy csöppnyi boldogságuk legyen ebben a sivár életben. S a jövőjük? Csak a véget nem érő robot közt s annak a még szörnyebb nyomorúságnak a sötét verme közt választhatnak, amelybe oly hamar beleesnek, ha közben jobban megfizetik is őket...

- Billnek hívnak - felelte Martin és bólintott. - Bizony isten, Billnek, elhiheted.

- Nem mókázol? - kételkedett még mindig a lány.

- Nem is igaz, hogy Billnek hívják - szólt közbe a másik lány is.

- Hát te meg honnan tudod? - kérdezte a fiú. - Hisz azt se tudad eddig, hogy a világon vagyok!

- Nem is fontos, anélkül is tudom, hogy hazudsz - felelt a lány. - No, ki vele, Bill, mi a neved? - kérdezte megint az első.

- Elégedj meg már azzal, hogy Bill!

A lány tréfásan meglökte a karjával.

- Tudom, hogy hazudsz, de azért tetszel nekem.

Martin elkapta a lány incselkedő kezét, és megérezte a tenyerén az olyan jól ismert forradásokat és hegeket.

- Mikor hagytad ott a konzervgyárat? - kérdezte.

- Hát ezt meg honnan tudod? - kiáltott fel egyszerre a két lány. - Te vigyázz, ez gondolatolvasó!

Míg Martin így elbolondozott velük, maga előtt látta a könyvtár századok bölcsességének terhével megrakott polcait. Keserű mosollyal gondolt rá, mennyire nem illik ide ez a kép. Egyszerre csak kétségek rohanták meg. De minden tűnődés és tréfálgatás közben sem feledkezett meg arról, hogy szemmel tartsa a színházból kiáradó tömeget. S íme: egyszerre csak meglátta a lámpafényben őt, fivére és a szemüveges idegen fiatalember közt, és a szívverése is elállt. Milyen régóta várt erre a percre! Épp csak hogy meglátta azt a habkönnyű tollas valamit, ami a lány királynői fejét fedte, csak egy pillanatra villant fel az alakjára simuló ruha ízléses vonala, bájos tartása és kedves mozdulata, amellyel megemelte a szoknyáját - s már nem is volt sehol, s az ő szeme a két konzervgyári lányra meredt: ízléstelen cicomáikra, megrendítő erőlködésükre, hogy tisztáknak és rendeseknek látsszanak, olcsó ruhájukra, olcsó szalagjaikra s azokra az olcsó gyűrűkre az ujjjaikon... Egyszerre csak azt érezte, hogy valaki rángatja a karját, s hallotta, amint az mondja:

- Ébredj fel már, Bill! Mi van veled?

- Mi az? - kérdezte.

- Semmi, semmi - felelte a fekete lány és felvetette a fejét. - Csak annyit mondtam...

- Nos?

- Szóval, csak úgy magamba mondtam, milyen jó lenne, ha találnál egy fiút... őneki - azzal a társnőjére mutatott -, mi meg elmennénk valahova fagyizni vagy kávézni vagy amit akarsz.

Martint mintha valami lelki rosszullet fogta volna el egyszerre. Túl gyors az átmenet Ruthtól ehhez a lányhoz... Ennek a lánynak a bizalmaskodó, kihívó pillantása mellett olyan a Ruth tiszta, fényes tekintete, mintha egy szent tekintene rá a tisztaság mérhetetlen mélységeiből. A fiú mintha valami erő mozdulását érezte volna magában. Igen, ő jobb ezeknél. Neki többet jelentett az élet, mint ennek a két lánynak, akinek a gondolatai nem érnek túl a fagylalton és a fiúkon. Arra gondolt, hogy neki mindig volt titkos élete is: a gondolatai. Mindig szerette volna, ha megoszthatná valakivel a gondolatait, de sohasem akadt olyan nőre, aki megértené - sem férfit. Olykor-olykor megpróbálkozott, de mindig csak zavarba hozta a hallgatóit. De ha a maga gondolatai magasabban járnak a többiek gondolatainál - okoskodott most magában -, akkor nyilván ő maga is felette áll ezeknek az embereknek. Megint érezte magában annak az erőnek a mozdulását, és ökölbe szorította a kezét. Ha neki többet jelent az élet, akkor többet is kell követelnie az élettől. Az ilyen társaságtól ezt nem kaphatja meg. Ez a kihívó fekete szempár nem adhat neki semmit. Hisz oly jól ismer ő e mögött minden gondolatot - „fagylalt... és amit akar”. De annak a szentnek a tekintete - mi mindent kínál az neki, s mennyi olyat is, aminek a létezését ő maga nem is sejt. Könyveket kínál és festészetet, szépséget kínál és nyugalmat, a magasabb rendű élet kifinomult előkelőségét kínálja. S e fekete szempár? Martin pontosan tudta, hogyan jönnek-mennek mögöttes a gondolatok. Olyan az egész, mint az óramű. Látja, hogyan forog minden kereke. Alacsonyrendű, múltó gyönyört kínál e szempár - sivárat, mint a sír, és ez a fajta gyönyör végül is a sírba vezet. Amit pedig annak a szentnek a tekintete kínál, az a titokzatosság, az ésszel fel nem érhető csoda, az örök élet. Abban a tekintetben a lélek villanását látta, saját lelkének a villanását is.

- Szép program, csak az a baj - mondta fennhangon -, hogy már mást beszéltem meg.

A lány tekintete csalódásában szikrát vetett.

- Biztosan egy beteg barátodnál kell virrasztanod - gúnyolódott.

- Nem, komolyan, igazán találkozóm van egy... - nem tudta, mit mondjon - ...egy lánnyal.

- Mondd, nem csak ugratni akarsz? - kérdezte a lány.

Martin a lány szemébe nézett, úgy felelt:

- Igazán úgy van, ahogy mondom. De máskor azért találkozhatunk. De hiszen várj csak, még azt sem tudom, mi a neved. Hol laksz?

- Lizzie - felelte a lány. Már megenyhült Martin iránt; megszorította a karját és hozzásimult. - Lizzie Connolly. A Piac téren lakom, öt szám alatt.

Pár percig még beszélgettek, aztán elbúcsúztak. Martin nem ment mindjárt haza. A fa alól, ahonnan strázsálni szokott, felnézett egy ablakra, és azt mormolta:

- Ez az este a tied volt, Ruth. És nem is adtam másnak.

HETEDIK FEJEZET

Egy hét telt el már folytonos olvasásban az óta az este óta, amelyen Martin először találkozott Ruth Morse-szal. Még mindig nem merte meglátogatni a lányt. Időről időre összeszedte minden bátorságát, hogy elmenjen hozzá, de mindig újra megrohanták a kétségek, és megint csak nem lett semmi az elhatározásból. Ő maga nem tudta, mikor illik látogatóba menni, és senki sem volt, aki ezt meg tudta volna mondani neki. A fiú félt, hogy ha most baklövést követ el, azt sohasem tudja többé jóvátenni. Régi társaitól, régi életmódjától elszakadt, új társai nem voltak, nem maradt hát számára más, mint az olvasás. Annyi időt töltött olvasással, hogy egy tucat hétköznapi szem is tönkrement volna belé. Martinnak azonban nemcsak erős szeme, hanem csodálatosan erős szervezete is volt. Mindezen felül az elméje parlagon hevert eddig, legalábbis, ami az elvont gondolkozást illeti: éppen megérett már a vetésre. Az agya még nem kopott el a sok tanulásban, s ha egyszer megkaparintotta azt az anyagot, amelyet a könyvekben talált, nem is engedte el többé.

A hét végén úgy érezte: századokkal jutott már előbbre, oly messze volt mögötte egész régi élete és gondolkozásmódja. Nehezítette azonban a haladását, hogy nem voltak alapismeretei. Olyan könyveket próbált elolvasni, amelyekhez évekig tartó szaktanulmányokra lett volna előbb szüksége. Volt úgy, hogy egyik nap ókori, másnap már ultramodern filozófiát olvasott, és csak úgy zúgott a feje az ellentmondó, összeegyeztethetetlen felfogásoktól. Ugyanígy volt a közgazdászokkal is. A könyvtárnak ugyanazon a polcán egymás mellett találta Karl Marxot, Ricardót, Adam Smithet és Millt. Az egyik szerző fejtegetései oly nehézkesek voltak, hogy azokból nemigen tudhatta meg, hogy a másik szerző felfogása már elavult. A könyvek megzavarták ugyan, mégis több tudásra vágyott. Egy napon feltámadt az érdeklődése a közgazdasági, ipari és politikai kérdések iránt. Amikor keresztülment a városház előtti téren, szemébe tűnt egy kis csoport, amelynek közepén vagy fél tucat kipirult arcú, izgatott ember folytatott komoly vitát valamiről. Martin is odaállt a hallgatók közé, s ezeknek a népi bölcselőknek a szájából egészen ismeretlen, új hangot hallott. Egyikük csavargó volt, a másik munkásagitátor, a harmadik joghallgató, a többiek értelmes szavú munkásemberek voltak. Martin itt hallott először szocializmusról, anarchizmusról, értéknövekedési adóról - itt tudta meg azt is, hogy különböző társadalmi elméletek állnak szemben egymással. Száz meg száz új szak kifejezést hallott olyan tudományágak területéről, amelyeket szűk körre terjedő olvasmányai során nem is érintett. Így aztán nem is tudta pontosan követni a vitát, de hegyezte a fülét, és igyekezett kitalálni, mit jelentenek az ismeretlen kifejezések. Volt ott még egy fekete szemű pincér is, aki teozófus volt, egy szervezett pék, aki agnosztikus volt, egy öregember, aki mindnyájukat zavarba hozta azzal a furcsa elmélettel, hogy *ami van, az mind jó*, meg egy másik öregember, aki véget nem érő előadást tartott a világegyetemről, az apaatomról és az anyaatomról.

Martin Edennek zúgott a feje, amikor órák múlva továbbment. Rohant a könyvtárba, hogy utánanézzon néhány ritkán használt szó jelentésének. Amikor hazaindult a könyvtárból, négy kötetet vitt a hóna alatt: Blavatskyné *Titkos tan*-át, a *Haladás és szegénység*-et, *A szocializmus lényegé*-t és a *Vallás és tudomány háborúj*-át.

Szerencsétlenségére épp a *Titkos tan*-nal kezdte, amelynek minden sora tele volt olyan hosszú szavakkal, amelyeket nem értett. Felült az ágyban, s többet volt előtte a szótár, mint a könyv. Olyan sok új szónak kellett utánanéznie, hogy mire egy-egy szó újra előfordult, már elfelejtette, mit jelent, s újra ki kellett keresnie. Ezért elhatározta, hogy beírja a meghatározásokat egy füzetbe. A lapok egymás után megteltek, de a könyvet még mindig nem értette meg. Reggel háromig olvasott, a feje már szédült, de a szöveg egyetlen lényeges gondolatát sem

fogta fel. Felnézett és az volt az érzése, hogy a szoba felemelkedik, oldalára borul és süllyedni kezd, mint egy hajó a tengeren. Erre a földhöz vágta a *Titkos tan-t*, egy csomó szitkot is röpitett utána, eloltotta a gázt és a falnak fordult. A másik három könyvvel sem volt sokkal több szerencséje. Nem mintha gyöngé lett volna a felfogása vagy mintha nem lett volna meg a hozzá való tehetsége; csak azért nem tudta követni ezeket a gondolatokat, mert nem volt még elég gyakorlata a gondolkodásban, és nem tudta még a gondolkodás eszközeit elég jól használni. Sejtette is, hogy így van, és egy darabig azzal a tervvel foglalkozott, hogy amíg minden szót alaposan meg nem ismer, csak a szótárat olvassa.

Egyetlen vigasza a költészet volt. Sok verset olvasott, s legnagyobb öröme az egyszerű költőkben telt, akiket könnyű volt megértenie. Szerette a szépséget, és ezekben meg is találta. A versek éppoly mélyen felkavarták, mint a zene; elméje közben öntudatlanul is a későbbi nehezebb feladatokra készülődött. Elméje még csupa fehér lapból állt, úgyhogy sok olyan strófa, amelyet olvasás közben megszeretett, szinte önmagától nyomot hagyott rajta. Nemsokára már nagy öröme telt abban, ha fennhangon mondta vagy magában mormolta a verseket, és így fejezte ki a nyomtatott sorok muzsikáját és szépségét. Aztán rábukkant Gayley *Klasszikus regéi*-re és Bullfinch művére: *A századok meséi*-re. A két könyv egymás mellett állt a könyvtár egyik polcán. Tudatlanságának sötétjében mintha vakító fény gyulladt volna ki egyszerre. Ettől fogva még mohóbban olvasta a verseket.

Amikor a könyvtáros íróasztala mellől látta, milyen gyakran jár oda Martin, sokkal kedvesebb lett. Mindig barátságos mosollyal és fejbólintással üdvözölte, amikor belépett. Ez felbátorította a fiút. Eléje tett néhány könyvet, és míg a tisztviselő a könyvtári lapjára rányomta a bélyegzőt, Martin egyszerre csak megszólalt:

- Hallja csak, szeretnék kérdezni magától valamit.

Az ember mosolyogva nézett rá.

- Mondja, ha megismerkedik egy fiatal hölgygel, és az aszondja, hogy látogassa meg, mennyi idő múlva mehet el hozzá?

Martin érezte, hogy az inge hozzátapad a vállához, úgy beleizzadt az erőlködésbe.

- Hát... én azt hiszem, amikor akar - felelte a másik.

- No igen, de ez nem olyan egyszerű - folytatta Martin. - Ő... azaz, hogy én... szóval, tudja, arról van szó: mi van, ha az illető nincs otthon? Mer, tudja, egyetemre jár.

- Hát akkor újra elmegy az ember.

- Várjon csak, nem is ezt akartam mondani - bökte ki bizonytalan hangon a fiú. Aztán elhatározta, hogy teljesen kiszolgáltatja magát a másiknak. - Tudja, én egy faragatlan fickó vagyok, és még soha életemben nem voltam társaságba. Az a lány egész más, mint én, én meg egészen más vagyok, mint ő. Hallja, remélem, nem gondolja, hogy hülyének teszem magam? - kérdezte egyszerre minden átmenet nélkül.

- Szó sincs róla, egyáltalán nem. Egészen nyugodt lehet - bizonygatta a másik. - Az ön kérdése nem tartozik ugyan szorosan véve a könyvtári tanácsadási osztályra, de azért nagyon örülök, ha rendelkezésére állhatok.

Martin csodálattal nézett rá.

- Tyű, de klassz volna, ha én így tudnék dumálni - mondta.

- Tessék?

- Szóval úgy értem, ha én is ilyen folyékonyan meg ilyen udvariasan tudnék beszélni.

- Ugyan - szólt a másik megértően.

- Mondja, mikor szokás látogatóba menni? Délután? Biztos nem épp akkor, amikor esznek? Vagy este? Vagy vasárnap?

- Hallgasson csak ide - mondta a könyvtáros hirtelen felderült arccal. - Hívja fel telefonon, és kérdezze meg tőle.

- Ez az! - mondta a fiú. Felvette a könyveit és kifelé indult. De aztán visszafordult és még megkérdezte: - Mondja, ha egy fiatal hölgyel beszél az ember - mondjuk Lizzie Smith kisasszonnyal -, azondja neki, hogy *Lizzie kisasszony*, vagy azt, hogy *Smith kisasszony*?

- Szólítsa Smith kisasszonynak - döntötte el a kérdést tekintélyének egész súlyával a könyvtáros. - Szólítsa Smith kisasszonynak mindaddig, amíg közelebbi ismeretséget nem köt vele.

Így aztán Martin Eden végre megoldotta a problémát.

- Jöjjön csak, amikor jólesik. Minden délután itthon vagyok - felelte Ruth a telefonba, amikor a fiú akadozó hangon megkérdezte tőle, mikor viheti vissza a könyveit.

Ő maga fogadta Martint az ajtóban. Női tekintete rögtön észrevette a fiú vasalt nadrágját és azt a bizonyos enyhe, meghatározhatatlan előnyös változást egész lényében. Martin arca különösen nagy hatást tett rá. A fiú egészsége szinte erőszakos volt, hullámai megcsapták a lányt is. Ruth megint érezte, milyen erősen hajtja a vágy, hogy a fiúhoz simuljon és megmelegedjék, és most is elámult azon, hogy mennyire hat rá a fiú jelenléte. De Martint is valami üdvözült érzés vette megint a szárnyára, amikor a köszönésnél kezében érezte a lány kezét. A különbség az volt, hogy Ruth hüvös és fegyelmezett maradt, ő meg a haja tövéig elpirult. Ugyanolyan félszegen botladozott a lány után most is, mint a múltkor, s megint ugyanolyan veszélyesen himbálta magát jobbra meg balra.

Amikor leültek végre a társalgóban, kezdte magát jól érezni - sokkal jobban, mint várta volna. A lány megkönnyítette számára a dolgot; s ezt annyi bájjal tette, hogy Martin még jobban belébolondult. Először a kölcsönadott könyvekről beszélgettek: Swinburne-ről, akiért Martin lelkesedett, s Browningről, akit nem értett meg - s Ruth, míg egyik tárgyról a másikra vitte a beszélgetést, egyre azt latolgatta magában, hogyan lehetne a fiú segítségére. Sokszor gondolt már erre, amióta először találkoztak. Nagyon szeretett volna a segítségére lenni Martinnak. Ez a fiú annyi szájalmat és gyöngédséget váltott ki belőle, mint még soha senki. Több volt e szájalomban az ő anyai érzéséből, mint a fiú gyöngeségéből. Szó sem lehetett persze közönséges értelemben vett szájalomról, hiszen annak a férfiasága, aki kiváltotta belőle ezt az érzést, lányos félelmet keltett benne, s olyan gondolatokat és érzéseket indított el az agyában, amilyeneket nem is ismert addig. Megint csak nem tudta levenni szemét a fiú nyakáról - s milyen édes volt számára az a gondolat, hogy ráteszi a kezét! Még mindig szemérmertlenségnek érezte e vágyát, de már hozzászokott egy kicsit. Nem is álmodta, hogy ami e vágy leple alatt jelentkezik: sarjadó szerelme. Hiszen Ruth nem sejtette, hogy az az érzés, amelyet a fiú kelt benne: szerelem. Azt hitte, csak azért érdeklődik Martin iránt, mert olyan szokatlan jelenség, s mert oly sok mindenféle kiválóság rejtőzhetik benne. Még valami jótékonytságot is látott az egészben.

Ruth nem tudta, hogy vágyódik a fiú után; Martinnál azonban más volt a helyzet. Ő tisztában volt vele, hogy szereti a lányt, hiszen úgy vágyódott utána, ahogy életében még soha semmi után sem vágyódott. A verseket eddig csak a szépségükért szerette; de amióta találkozott Ruthtal, kitárult előtte a szerelmi költészet óriási birodalma. A lány még közelebb vitte őt e költészet megértéséhez, mint Bullfinch és Gayley. Volt egy sor, amelyet egy héttel ezelőtt még nem méltatott volna arra, hogy elgondolkozzék rajta. *Isten megszállott szerelmese, aki belehal egy csókba...* Most folytonosan erre a sorra kellett gondolnia. Nem tudott szabadulni a sor

varázsos szépségétől és igazságától. Csak rá kellett néznie Ruthra, hogy tudja: ő is boldogan meghalna a lány egy csókjáért. Úgy érezte, ő maga Isten megszállott szerelmese. Az sem tehetne volna büszkébbé, ha lovaggá ütötték volna. Most végre megértette az élet értelmét, és tudta, miért van a világon.

Amíg nézte és hallgatta lányt, egyre merészebbé váltak a gondolatai. Arra a vad gyönyörre gondolt, amelyet akkor érzett, amikor Ruth az ajtóban megszorította a kezét, és arra vágyott, hogy újra átélje ezt a gyönyört. Tekintete a lány ajkára tapadt, és mohó vágyat érzett utána. De nem durva földi vágyat. Csodálatos öröm volt látnia a lány ajkának játékos mozgását, amint megformálja a szavakat. Ez nem közönséges ajak, nem olyan, mint a többi emberé. Nem húsból-vérből való, mint az emberi test. Csupa lélek ez - gondolta a fiú -, s úgy érezte, ő sem úgy vágyódik utána, mint más nők ajka után. Ha megcsókolná, ha rászorítaná Ruth ajkára a maga húsból-vérből való ajkát: azzal az elragadtatott, áhítatos odaadással tenné, amellyel az Isten köntösét csókolja meg az ember. Martin nem tudta, hogy átértékelte magában minden értéket, s azt sem sejtette, hogy minden szerelmi vágytól kábult férfi szemében ugyanolyan fény lobog, mint az ő tekintetében, amikor ránéz a lányra. Sejtelve sem volt róla, milyen lángolóan férfias ilyenkor a tekintete, s hogy a belőle kicsapó tűz milyen átalakulási folyamatot indít meg Ruth lelkében. A lányon előmlő szüziesség magasztos színben tüntette fel előtte saját indulatait, és úgy érezte, hogy gondolatai oly tiszták és hűvösek, mint a csillagok. Megdöbbszent volna, ha megtudja, hogy az izzó tekintetéből kicsapó forró hullámok a lányt is átjárják, és rokontüzet gyújtanak benne. Ruthot zavarba hozta ez a tekintet; nemegyszer maga sem tudta, miért nem tud tovább gondolkodni, amikor a fiú tekintete olyan édes gyönyörűséggel járja át, és miért kell tapogatózva keresnie a szavakat, hogy folytatni tudja a megkezdett mondatot. Eddig sohasem esett nehezére, hogy kifejezze magát. Az, hogy most így akadozik, nyilván nyugtalanságot keltett volna benne, ha azzal nem intézi el magában a dolgot: mindez azért van, mert ez az ember olyan érdekes. Meg azért, mert ő maga annyira érzékeny minden új benyomásra... Végül is mi különös van abban, ha egy ilyen egészen más világból jött utas sajátos hangulata hatással van rá?

Tudatának mélyén az a kérdés foglalkoztatta a lányt, hogyan lehetne Martin segítségére s ezért ebbe az irányba terelte a beszélgetést. Maga Martin pendítette meg azonban elsőnek a témát.

- Nem t'om, nem tudna-e nekem valamibe tanácsot adni - kezdte, s nagyot dobbant örömében a szíve, amikor meglátta a lány biztató tekintetét. - Emlékszik rá, hogy a múltkor, amikor itt voltam, megmondtam, hogy én nem tudom, hogy beszél az ember a könyvekről meg más ilyen dolgokról? Hát, azóta én sokat gondolkoztam ezen a dolgon. Voltam egy csomósor, a könyvtárba is. De bizony a legtöbb könyv, amit kifogtam, túl nehéz volt nekem. Hát, gondoltam, aszondom, talán jobb volna mégis az elején kezdeni. Tudja, nekem sose vót valami könnyű dolgom, már kölyökkorom óta melózok, de amióta voltam a könyvtárba, máshogy látom már a könyveket. Meg aztán másféle könyveket is láttam ott, mint eddig, és azt gondoltam, hogy biztos nem azokat a könyveket olvastam eddig, amiket kellett volna. Csakhogy, tudja, a marhaszállásokon meg a fedélközőkben nem azokat a könyveket találja az ember, mint mondjuk, itt maguknál. Maga is képzelheti, miféle olvasnivalót találtam ott. Pedig kár... - nem azér mondom, hogy dicsekedjek, de azér én nem vagyok egészen olyan, mint azok, akikkel ott együtt voltam. Nem azt akarom mondani, hogy jobb vagyok, mint a matrózok meg a marhapásztorok, akikkel egy helyen voltam - mer tudja, marhákat is őriztem egy ideig -, csak éppen hogy én mindig szerettem a könyveket, mindent elolvastam, ami a kezembe került... szóval én valahogy máshogy gondolkozom, mint azok.

- No de másról akartam én beszélni. Én még sose voltam ilyen házba, mint ez a maguké. Amikor egy hete eljöttem ide és láttam itt ezt a dolgot, és láttam magát meg az anyját meg a testvéreit, hogy is mondjam csak - nagyon tetszett ez az egész. Hallottam én már valamit

efféléről, meg olvastam is róla egypár könyvbe, no, de aztán körülnéztem maguknál - és hát igaz, amit a könyvekben olvastam. No, mit is akartam mondani? Tudja, ez az egész nagyon megtetszett nekem. Kedvet kaptam rá. Most már nagy kedvem van hozzá. Olyan levegőt szeretnék szívni én is, amilyen ebbe a házba van - tudja, ahol csupa könyv meg kép meg csupa szép holmi van, mindenki halkan beszél és mindenki tiszta, és még amit gondolnak, az is tiszta. Én mindig olyan levegőt szívtam, ahol egyéb se volt, mint a meló meg a házbér meg a balhé meg az ivás, másról nem is volt szó. Tudja, amikor maga a mamája elé ment és megcsókolta, én arra gondoltam, hogy ilyen szépet még soha életembe nem láttam. Pedig sok mindenfélét láttam már életembe, valahogy talán még többet is, mint a legtöbben, akik velem voltak. Nekem jó az, ha látok valamit, és mindig még többet szeretnék látni, és máshogy is szeretném látni.

- No, de még mindig nem mondtam meg, hogy mit akarok. Hát szóval erről van szó: szeretném kiverekedni, hogy én is úgy éljek, mint maguk itt. Az élet mégiscsak többől áll, mint hogy az ember piáljon, meg hogy ki se látsszon a melóból, meg hogy mindennap másutt legyen. No de hogy lehet ezt megcsinálni? Hol fogjam ezt meg? Hogy fogjak hozzá? A munkától nem ijedek meg, azt gondolhatja: ha én egyszer nekilátok a melónak, mindenki kidől mellőlem. Melózok én, akár éjjel-nappal is, ha kell. Maga most csudálkozik, hogy mért fordulok épp magához. Tudom én, hogy legislegkevésbé magához kéne ilyesmivel fordulnom, de hát ha egyszer nem ismerek senkit, akit megkérdezhetnék... Igaz, itt van Artur. Talán hozzá kellett volna fordulnom. Ha talán...

Egyszerre még a lélegzete is elállt. Pontosan tudta, hogy mit akar, de hirtelen megtorpant, amikor rádöbbsent arra a szörnyű lehetőségre, hogy voltaképp Arturhoz kellett volna fordulnia, s most nevetségessé tette magát. Ruth nem felelt mindjárt. Egész figyelmét az kötötte le, hogy ezt az akadozó, csiszolatlan beszédet, ezeket az egyszerű gondolatokat megpróbálja valahogy összeegyeztetni azzal, amit a fiú arcában látott. Soha nem látott még nagyobb erőt sugárzó szemet. Ez az ember mindenre képes, ezt olvasta ki a tekintetéből. De ez a tekintet sehogy sem egyezett rosszul fogalmazott mondanivalóival. Ruthnak magának olyan gyors, olyan bonyolult volt az esze járása, hogy az egyszerűséget nem tudta kellőképpen méltányolni. Így is megsejtette azonban az erőt a fiú elméjének még ebben a tapogatózásában is. Óriásnak érezte, aki vergődik a kötelékeiben, és próbálja szétszakítani őket. Amikor végre megszólalt, csupa megértés volt az arca.

- Maga is jól tudja, mire van szüksége: tanulásra. Vissza kellene mennie az elemi iskolába, azt kellene befejeznie, aztán el kellene végeznie a középiskolát és az egyetemet.

- Csakhogy ehhez pénz kell - szakította félbe a fiú.

- Persze! - kiáltott fel a lány. - Erre nem is gondoltam. De hát biztosan vannak rokonai, csak van valaki, aki tudná támogatni?

A fiú a fejét rázta.

- Apám, anyám meghalt. Van két nőtestvérem, az egyik férjnél van, a másik is, azt hiszem, férjhez megy nemsokára. Igaz, egész sereg bátyám is van - én vagyok a legfiatalabb. De olyan ember még nem volt a világon, akin azok segítettek volna. Csak úgy ide-oda csavarognak a világban, és csak saját magukkal törődnek. A legidősebb meghalt Indiában. Kettő épp Dél-Afrikában van cetvadászaton, egy meg valami vándorcirkusznál. Tudja, trapézon dolgozik. Attól félek, én is csak olyan vagyok, mint ők. Már tizenegy éves korom óta állok a magam lábán, akkor halt meg az anyám. Hát szóval attól tartok, hogy nekem magamnak kell tanulnom, csak azt nem tudom, hogy fogjak hozzá.

- Azt hiszem, először is azt kellene megtanulnia, hogyan kell helyesen beszélni. Mert a beszéde... - azt akarta mondani: szörnyű, de meggondolta - nem éppen kifogástalan.

A fiú arcát elöntötte a vér; folyt róla a veríték.

- Tudom, biztos egy csomó jassz-kifejezést használok, amiket maga nem ért. De hát ha csak ezeket tudom... mit csináljak! Vannak a fejemben olyan szavak, amiket a könyvekben olvastam, de azt se tudom, hogy kell kiejteni őket, hát minek használjak ilyeneket.

- Nem is annyira arról van szó, hogy mit mond, hanem hogy hogyan mondja. Ugye nem haragszik, hogy ilyen őszinte vagyok? Nem szeretném megsérteni.

- Nem, nem! - kiáltott fel a fiú, és titokban áldotta a lányt, amiért ilyen kedves hozzá. - Csak rajta! Úgyis meg kell tudnom, és inkább maga mondja meg, mint más.

- No jó. Mindenekelőtt nyelvtanra van szüksége. Mindjárt hozok is egyet, és megmutatom, hogyan fogjon hozzá.

Amikor a lány felállt, Martinnak átvillant valami az agyán, amit valamelyik illetenban olvasott. Kissé bizonytalanul felállt tehát ő is, de nem volt benne biztos, hogy helyesen tette-e ezt, és nem fogja-e a lány ebből azt gondolni, hogy már távozni készül.

- Nem mondaná meg melleleg, Mr. Eden - szolt még vissza a lány az ajtóból -, mi az, hogy *piál*? Tudja, az előbb többször is használta ezt a kifejezést.

- Hogy piál? - nevetett Martin. - Az is olyan vagányszó. Azt jelenti, hogy sört vagy whiskyt iszik... szóval iszik valamit, amitől berúg.

- No hát akkor mondok még valamit - nevetett vissza rá a lány. - Ha személytelenül akar mondani valamit, akkor használjon általános alanyt, mert a jelentő mód személyes élt ad annak, amit mond. Gondoljon csak rá, mit mondott most. Láthatja belőle, hogy nem is pontosan azt jelenti, amit mondani akart vele.

- Ezt nem egészen értem.

- Hát nem mondta nekem épp most azt, hogy: sört vagy whiskyt iszik... iszik valamit, amitől berúg. Tehát azt mondta, hogy én berúgok.

- Mér, talán nem rúg be tőle?

- Dehogynem - mosolygott Ruth -, de azért jobb volna, ha engem kihagyna a dologból. Tegye hozzá, hogy: berúg tőle az ember. Meg fogja látni, hogy mindjárt jobban is hangzik.

Ruth visszatért, magával hozta a nyelvtant, és Martin széke mellé húzta a székét. Míg a fiú azon törte a fejét, nem kellett volna segítenie neki, ő leült, és lapozgatni kezdte a nyelvtant. Mind a ketten a könyv fölé hajoltak. Martin alig tudta követni, amikor Ruth mutatta, mit kell megtanulnia, úgy megzavarta a lány csodálatos közelsége. Amikor azonban Ruth az igeragozás fontosságát kezdte fejtegetni, Martin még a lány létezéséről is megfélekedezett. Soha életében nem hallott még igeragozásról, és most, hogy egy pillantást vetett a nyelvet összetartó bordák közé, egészen lenyűgözve ült ott. A könyv fölé hajolt, s megérezte arcán a lány hajának érintését. Egyszer ájult még csak el életében, és most az volt az érzése, hogy mindjárt megint el fog ájulni. Elfűladt, szíve a torkában dobogott - még sohasem érezte a lányt ennyire elérhető közelségben. Egy pillanatra hidat érzett a kettőjüket elválasztó mély szakadék fölött. Ez egyáltalán nem csökkentette a lány iránt érzett áhítatát. Nem Ruth szállott le őhöz, ő emelkedett a felhőkbe, őt ragadta valami a lány felé. E pillanatban szinte vallásos imádattal és áhítattal csüggött a lányon. Úgy érezte, hogy eljutott a szentek szentjéhez, lassan és óvatosan elhúzta hát a fejét, mert Ruth hajának érintésétől úgy remegett, mintha villamos ütés érte volna. A lány mindebből semmit sem vett észre.

NYOLCADIK FEJEZET

Teltek a hetek. Martin Eden a nyelvtant bújta, újra átvette az illemtant is, és mohón falta azokat a könyveket, amelyek megragadták a képzeletét. Saját osztályabeliekkel nem is találkozott. A Lótusz klubbeli lányok nem értették, mi történt vele, és Jimet zaklatták kérdéseikkel. Rileynél rendszeresen boksoló fiúk közül sokan örültek, hogy Martin már nem jár oda. A könyvtárban Martin újabb kincset érő leletre bukkant. A nyelvtan már felfedte előtte a nyelvet összetartó kapcsokat - ez a könyv most megmutatta neki, hogy milyen kapcsok tartják együtt a verset. Kezdte észrevenni a versmértéket, a versformát, a szerkezetet a mögött a szépség mögött, amelyet eddig is szeretett; kezdett rájönni, miért és mitől szép egy vers. Talált aztán egy modern könyvet, amely a költészettel, mint kifejező művészettel foglalkozott. A könyv kimerítően taglalta a témát, és bőségesen közölt az irodalom színe javából vett idézeteket. Martin regényt sem olvasott soha olyan lelkes odaadással, amilyennel ezeket a könyveket tanulmányozta. S friss elméje, amely húsz éven át csak pihent, s amelyet most az érett vágy sarkallt, férfias erővel ragadta meg olvasmányait - olyan férfias erővel, amilyen diákoknál egészen szokatlan.

Ha mostani helyzetéből visszatekintett, látta csak, hogy valójában milyen szűk a maga régi világa, mindazokkal az országokkal, tengerekkel, hajókkal, matrózokkal, ragadozó nőstényekkel együtt, akik ezt a világot alkotják. Régi világa most kitágult: összeolvadt ezzel az újjal. Martin szelleme mindig egységre törekedett. Most is meglepetéssel ismerte fel az érintkezési pontokat a két világ között. Ezenkívül az az emelkedett szépség, azok az emelkedett gondolatok, amelyekkel a könyvekben találkozott, őt is megneemesítették. Minden eddiginél szilárdabban meg volt győződve most arról, hogy a társadalom felsőbb rétegeihez tartozó emberek, például Ruth és a családja, valamennyien ilyen gondolatokkal vannak eltelve, és ezek szerint is élnek - míg az a világ, amelyben ő él, ott lenn, az alacsonyrendűség világa. Ó, hogy vágyódott rá, hogy megtisztuljon attól az alacsonyrendűségtől, amely egész életét beszennyezi, s felemelkedjék abba a magasztos világba, ahol a felsőbb osztályok élnek! Martint egész gyermekkorán és fiatalságán át valami különös nyugtalanság gyötörte. Nem tudta, mi az, amire vágyódik - s azt, amire vágyódott, mindaddig hiába kereste, amíg Ruthtal nem találkozott. S nyugtalansága most még élesebbé és kínzóbbá vált. Hisz most végre tudta, világosan és határozottan tudta, hogy az, amit keres: a szépség, a tudás és a szerelem.

Ötször-hatszor találkozott Ruthtal e néhány hét alatt, és minden alkalommal új ösztönzést kapott tőle. A lány Martin segítségére volt a helyes angol beszéd gyakorlásában, javíttatta a kiejtését, és számtant is kezdett vele tanulni. De nemcsak ezekről az elemi ismeretekről beszélgettek. A fiú oly sokat látott az életből, szelleme oly érett volt, hogy a törtékek, a gyökvonás vagy a beszéd- és mondatrészek elemzése nem elégitették ki. Sokszor előfordult, hogy beszélgetésük más tárgyakra tért át - egy versre, amelyet a fiú legutóbb olvasott, arra a költőre, akiről a lány éppen tanult. S ha a lány felolvasta neki néha kedvenc verssorait, Martin a gyönyörűségtől szinte a mennyekben érezte magát. Sok nőt hallott már beszélni, de ilyen hangja még egyiknek sem volt. Ha csak megcsendült ez a hang, Martin már csupa szerelem volt. Izgalom fogta el, hevesebben lüktetett a vére a lány minden szavára. Volt ennek a hangnak a harmonikus lágyságában, csengő változatosságában valami megfoghatatlan hajlékonyság és gazdagság, amelyet csak a műveltség és a lélek nemessége hozhat létre. Míg Ruthot hallgatta, Martin emlékezetében egyszerre egészen másfajta hangok támadtak fel: barbár népek asszonyainak, csúf banyáknak a rikácsolása, aztán munkásasszonyoknak és a maga osztályához tartozó lányoknak nem olyan rikácsoló, de azért szintén érdes hangja. S mintegy képzeletének parancsszavára mindezek egymás után vonultak fel elméjében, hogy az

ellentét erejével még jobban kiemelik Ruth nagyszerűségét. Hozzájárult Martin elragadtatásához, hogy tudta: milyen tökéletesen magába fogadja a lány szelleme azt, amit olvas, és mennyire átérzi a leírt szavak szépségét. Ruth sokat olvasott neki *A hercegnő*-ből, s Martin ilyenkor nemegyszer észrevette, hogy a lánynak könnybe lábad a szeme, olyan kifinomult a szépérzéke. Az ilyen pillanatokban a lány megindultsága annyira magával ragadta Martint is, hogy valósággal istennek érezte magát. Úgy nézte, úgy hallgatta a lányt, mintha magára az életre nézne, s az tárná fel előtte legmélyebb titkait. S amikor önmagán észrevette, hogy az érzelmi finomságoknak milyen hallatlanul magas fokára emelkedett, ezt a szerelmével magyarázta, s úgy érezte: a szerelem a legnagyobb dolog a világon. Emlékezetének folyosóin felvonultatta maga előtt mindazt az izgalmat és lángolást, amit addig ismert - a bor mámorát; asszonyok ölelését s azoknak a kemény testi erőpróbáknak a játékait, amelyekben adta-kapta az ütések, és érezte, milyen közönséges és durva mindez, ha azzal a magasztos hevülettel hasonlítja össze, amely most tölti el.

Ruth előtt nem volt világos a helyzet. Az ő szívének nem voltak még tapasztalatai. Mindazt, amit tudott, könyvekből tudta, s azokban a képzelet egy nem létező tündérvilágba vetítette a mindennapi élet tényeit. Nem is sejtette, hogy ez a faragatlan tengerész lassacskán belopózik a szívébe, és ott mélyen lent olyan erőket halmoz fel, amelyek egyszer majd még kitörnek, s mint a tűzfolyó vágatnak át rajta. A szerelem valóságos tüzeit nem ismerte. Csak elméleti ismeretei voltak róla. Úgy képzelte, oly láng az, amely melegít, de nem éget, enyhe, mint a harmat vagy mint a csendes patak mormolása, s hűvös, mint a nyári éjszakák bársonyos sötétje. Amit a szerelemtől gondolt, voltaképpen inkább békés ragaszkodás volt, a szeretett lény szolgálata valamilyen földöntúli békesség illatos félhomályában. Nem is álmodott a szerelem vulkanikus kitöréseiről, emésztő forróságáról s kiszáradt, terméketlen sivatagairól. Nem ismerte sem a saját erejét, sem a világét, s az élet mélységeit csak olyanoknak látta, mint a délibáb. A szerelmi kapcsolat példaképét apjának és anyjának egymáshoz való házastársi ragaszkodása jelentette neki, s azt remélte, hogy egyszer majd, minden megrázkódtatás és nehézség nélkül, ő is ilyen édes nyugalomban fog élni egy szeretett lény oldalán.

Így aztán Martin Edenre úgy nézett csak, mint valami újdonságra, mint egy különös emberre. Azt, hogy a fiú oly nagy hatással van rá, a jelenség újszerűségének és furcsaságának tulajdonította. Hisz ennél mi sem természetesebb... Akkor is ilyen nyugtalan, amikor vadállatokat lát az állatkertben, vagy ha vihar tombol körülötte, s ő összerázkódik, mert villám cikázik az égen. Mindebben elemi erőt érez, és van valami elemi erő ebben a fiúban is, aki a szabad égnek, a tágas messzeségnek a fuvallatát hozta ide magával. Martin arcát az izzó egyenlítői nap égette barnára, duzzadó, feszülő izmaiban ősi életerő árad. Egy titokzatos világnak, a nyers emberek s az embereknel is nyersebb tettek világának a nyomait viseli magán - oly világ nyomait, amelynek az előőrsei is túl vannak már az ő, mármint Ruth, szemhatárán. És ez az ember nem szelídült meg, vad maradt... Titokban hízelt a lány hiúságának, hogy őhöz mégis ilyen kezes bárányként közeledik. Közben ő is, mint a legtöbb ember ilyenkor, vágyat érzett, hogy megszeli azt, ami vad. Ez a vágy azonban nem vált Ruth szívében tudatossá, arról meg éppen sejtelve sem volt, hogy ő ezt az agyagot voltaképp saját apjának képére és hasonlatosságára szeretné átgyúrni, mert annál szebb nincs a világon... Tapasztalatlanságában nem tudhatta azt sem, hogy az az elemi erő, amelyet megérezett a fiúban, a legegyszerűbb erő a világon: a szerelem, amely mindenütt egyforma erővel vonz egymáshoz hímet és nőtényt, párzás idején, ölni hajtja a szarvasbikát, s még az elemeket is ellenállhatatlanul arra kényszeríti, hogy egyesüljenek.

Martin gyors fejlődése meglepte és érdekelte a lányt. Nem sejtett finomságokat fedezett fel benne, amelyek úgy hajtottak ki egyik napról a másikra, mint a rügy, ha jó földbe kerül a mag. Felolvasott neki Browning verseiből, és nemegyszer ámult el rajta, milyen egyéni módon

magyaráz a fiú egy-egy vitás helyet. De azt már nem vette észre, hogy Martin értelmezései - a fiú nagyobb ember- és életismereténél fogva - sokkal gyakrabban voltak helyesek, mint a saját magyarázatai. A fiú felfogását ő inkább naivnak találta, bár Martin merész röptű értelmezései, amelyeknek az útja a világűrön át a csillagokba vezetett, őt is sokszor magukkal ragadták. Ruth nem tudta követni ezeket a fejtegetéseket. Csak ült, és megborzongott, mint akit valamilyen nem sejtett erő ragad meg. Aztán zongorázott a fiúnak - most már neki játszott és nem őrajta -, s a zene segítségével akarta felkutatni a lelkét, de Martinnál a zene oly mélységekbe hatolt, ahová a lány mérőónja nem ért el. Martin lelke úgy tárult ki a zenének, mint a virág a napfénynek. A fiú a maga munkásosztálybeli dzsesszből és csinnadrattájából hamar megtalálta az utat azokhoz a klasszikus darabokhoz, amelyeket Ruth többnyire kotta nélkül tudott. Nagy rajongást árult el Wagner iránt; a Tannhäuser nyitány, amikor Ruth kezébe adta a kulcsot a mű megértéséhez, jobban megfogta, mint bármi más, amit a lány játszott. Úgy érezte, ez a mű közvetlenül az ő életéről szól... A Venus-hegy motívuma az ő múltja, míg Ruthot valamiképpen a zarándokkórus motívumával azonosította. Elragadtatásában egyre messzebb és magasabbra lendült az útvutakat kereső lelkek hatalmas árnybirodalmába, ahol a jó örök harcban áll a gonosszal.

Néha megkérdezett valamit, és nemegyszer a lányban is kétséget támasztott egy pillanatra: helyes, amit ő maga tud és gondol a zenéről? Amikor azonban Ruth énekelt, nem volt mit kérdeznie. És az ének, ez egészen a lány volt. Martin mindig elbűvölve ült ott, ha Ruth tiszta szoprán hangján felcsendült egy-egy isteni dallam. Maga sem akarta, mégis összehasonlította ezt az éneket a rosszul táplált gyárilányok tanulatlan nótázásával, éles hangú erőlködésével meg a kikötővárosok nőinek pálinkaízű, rekedtes danájával. Ruth szívesen énekelt és zongorázott Martinnak. Tulajdonképpen életében most először játszhatott emberi lélekkel s azt az engedelmes anyagot amelyből ezt a fiút gyúrták, különös öröm volt alakítania. Ruth ugyanis azt hitte, ő alakítja Martint, méghozzá telve jó szándékkal. Ezenkívül kellemes is volt együtt lennie a fiúval. Most már nem érezte, hogy taszítja őt Martin. Első találkozásukkor is inkább csak saját ismeretlen énjétől félt, ez a félelme azonban elszunnyadt időközben. Maga sem tudta, mennyire a maga tulajdonának tekinti Martint. A fiú jelenléte mindezen felül serkentően is hatott rá. Ruth keményen tanult az egyetemen, s mindig az volt az érzése, hogy új erő ömlik belé, ha kiszabadul egy időre porlepte könyvei közül, s azt a friss tengeri levegőt szívja, amely a fiú egyéniségéből árad feléje. Erő - erre volt szüksége a lánynak, s Martin bőkezűen ontotta rá. A lány újjáéledt, ha belépett abba a szobába, amelyben a fiú volt, vagy ha csak találkozott is vele az ajtóban, s tudta, hogy amikor Martin elmegy, ő felfrissülten, új erővel tér vissza a könyvei közé.

Ruth jól ismerte kedves Browningját, de még sohasem gondolt rá: milyen veszélyes az, ha lelkekkel játszik az ember. Amint nőtt az érdeklődése Martin iránt, egyre szenvedélyesebben akarta átfórnálni a fiú életét.

- Itt van például Butler - mondta a lány egy délután, amikor már félretették a nyelvtant, a számtant és a verseket. - Eleinte neki sem ment valami jól a sora. Az apja bankpénztáros volt, de évekig csak hálai járt belé a lélek. Sorvadása volt, Arizonába ment, de ott is csak egyre gyengült. Amikor meghalt, Butler - Charles Butlernek hívják - egyes-egyedül állt a világban. Tudja, az apja Ausztráliából jött ide, úgyhogy Kaliforniában nem voltak rokonai. Beállt munkásnak egy nyomdába - milyen sokszor hallottam ezt tőle! -, s eleinte három dollárt kapott egy hétre. Ma legalább évi harmincezer a jövedelme. Hogy csinálta ezt? Úgy, hogy tisztességes, becsületes, szorgalmas, takarékos volt. Megtagadott magától mindent, amiben más fiúk kedvüket lelték. Erősen elhatározta, hogy minden héten megtakarít egy bizonyos összeget, bármekkora áldozatába kerül is. No persze, hamarosan már többet keresett, mint heti három dollárt, s ahogy növekedett a keresete, mindig többet és többet is tett félre.

- Nappal dolgozott, este pedig iskolába járt, az esti tanfolyamra. Mindig csak a jövőjére gondolt. Később beiratkozott az esti középiskolába. Tizenhét éves korában már kitűnően keresett mint szedő, de ő nem érte be ennyivel. Nem volt elég neki az, hogy megél, előre is akart jutni. Szívesen hozott egyelőre áldozatokat is azért, hogy végül elérje, amit akar. A jog mellett döntött, és beállt apa irodájába kifutónak - gondolja csak el! Mindössze négy dollárt kapott egy hétre. De akkor már tudta, hogyan lehet takarékosan élni, és még abból a négy dollárból is félre tudott tenni.

Ruth lélegzetvételnyi szünetet tartott, és a hatást figyelte Martin arcán. A fiú élénken követte Butler küzdelmeit, de rosszallóan ráncolta is kissé a homlokát.

- Hát... ez nem lehetett valami könnyű dolog az ilyen fiatalembernek! - jegyezte meg. - Heti négy dollár... Hogy tudott abból megélni? Mérget vehet rá, hogy nem nagyon ugrált belőle. Gondolja csak el: én öt dollárt fizetek most egy hétre kosztér és lakásér, és ez sem valami csodálatos, mondhatom. Tudja, mit mondok magának? Az a srác úgy élt, mint egy kutya. Amit az kajált...

- Ő maga főzött magának - szakította félbe a lány - egy kis petróleumfőzőn.

- Amit az kajált, alábbvaló lehetett még annál is, amit a legsilányabb óceánjáró konyháján adnak a matrózoknak, pedig az aztán elég rossz.

- No de gondolja csak el, mi lett belőle! - kiáltott fel lelkesen a lány. - Arra gondoljon, most mire telik a jövedelméből! Ezerszeresen megtérült, amiről eleinte le kellett mondania.

Martin élesen nézett rá.

- Hát tudja, egybe fogadok magával - mondta. - Abba, hogy ez a Butler úr most sem lehet valami vidám fickó, pedig most már jól megy a dolga. Amíg fiatal volt a gyomra, koplaltatta. Fogadok, hogy ma már nem lehet valami jó a gyomra.

Kérdően nézett a lányra, s az lesütötte a szemét.

- Fogadjunk, hogy rossz az emésztése! - firtatta tovább Martin.

- Hát nem valami jó - vallotta be a lány. - De azért...

- És fogadok magával - Martin egyre jobban tűzbe jött -, hogy olyan komor és ünnepélyes, mint egy vén bagoly, és eszébe sem jut, hogy szórakozzon is néha, hiába keres harmincezeret egy évben. És mibe fogadjunk, hogy nem örül, ha azt látja, hogy mások jól érzik magukat. Nincs igazam?

A lány helybenhagyólag bólintott, de sietett magyarázkodni.

- Mert ő nem olyan ember. Józan és komoly természetű. Mindig is ilyen volt.

- Meghiszem azt, hogy mindig ilyen volt - jelentette ki Martin. - Hogy heti három dollár meg heti négy dollár, meg hogy egy fiatal ember maga főzze az ebédjét a petróleumfőzőn, és félretegye a pénzét, meg hogy egész nap dolgozzon és egész éjjel tanuljon - csak dolgozzon és sose játsszon, sose szórakozzon, azt se tudja, mi a szórakozás -, hát nem csodálom, hogy amikor már megvolt a harmincezerje, akkor már késő volt.

Eleven képzelőerővel maga elé vetítette a fiatal Butler életének ezer meg ezer részletét - egész korlátolt lelki fejlődését, míg végül évi-harmincezer-dolláros-ember lett belőle. Eleven gondolkozása gyorsan, még távoli vonatkozásaiban is maga elé varázsolta Charles Butler egész életét.

- Tudja - folytatta aztán -, én sajnálom ezt a Butlert. Hiszen olyan fiatal volt, nem tudhatta, hogy az életéről mond le azért az évi harmincezerért... Mit vehet magának azon a nyavalyás harmincezren? Annyit sem, amennyit tíz centért kapott volna gyermekkorában, ha nem teszi félre, hanem cukrot vagy mogyorót vesz rajta, vagy beül a ringlispíllbe.

Ruthot megdöbbsentették ezek a soha nem ismert nézetek. Nemcsak azért, mert újak voltak számára, vagy mert nem egyeztek a véleményével, hanem azért is, mert mindig érezte bennük az igazság csíráját, és ez azzal fenyegette, hogy fel kell adnia vagy meg kell változtatnia eddigi meggyőződését. Ha nem huszonnégy, hanem tizennégy éves lett volna, megváltozhatott volna az ilyen nézetek hatására. De huszonnégy éves volt, természeténél és nevelésénél fogva konzervatív, és már megmerevedett abban az életformában, amelyben született és nevelkedett. Ezért zavarták a fiú különös nézetei az első pillanatban, de aztán a fiú sajátos életkörülményeivel magyarázta őket, meg azzal, hogy ő maga olyan kevéssé ismeri ezt az emberfajtát, és nem gondolt többé a dologra. Meg aztán ha nem értett is egyet Martin nézeteivel, szavainak kifejezőereje s a fiú villámló tekintete, komoly arckifejezése mindig megremegtette és vonzotta. Hogyan is gondolhatta volna, hogy ebben az emberben, aki olyan messziről jött, ahová az ő tekintete el sem ér, ezekben a pillanatokban - mély, súlyos gondolatok villannak fel, és ezeket ő már követni sem tudja? A lány látókörének korlátai közé volt bezárva, s a korlátok közé zárt szellemek mindig csak a mások korlátaikat ismerik fel. Ezért hitte Ruth is, hogy saját tekintete nagy messzeségekbe ér el, s hogyha ketten nem ugyanazt látják, annak a fiú korlátolt szemlélete az oka. Arról ábrándozott: segítségére lesz majd Martinnak, hogy ugyanúgy lásson, mint ő, s hogy egyre táguljon a szemhatára, míg végül majd azonossá válik az övével.

- De hiszen még be sem fejeztem a történetemet - mondta. - Butler úgy dolgozott, mondja apa, ahogy addig egyetlen kifutófiú sem az irodájában. Nem is volt más vágya, mint hogy dolgozzék. Soha el nem késett, sőt többnyire már néhány perccel a hivatalos idő előtt az irodában volt. S még az idejével is takarékoskodott. Minden szabad percében tanult. Könyvelést és gépírást tanult. Gyorsírásóráit abból fizette, hogy esténként egy törvényszéki tudósítónak diktált, akinek gyakorlatra volt szüksége. Rövidesen hivatalnok lett belőle, s egykettőre nélkülözhetetlenné vált. Apa megszerette; látta, hogy ennek a fiúnak van jövője. Ő ajánlotta neki azt is, hogy iratkozzék be a jogra. Így lett belőle ügyvéd, s alighogy visszatért az irodába, apa társul vette maga mellé. Butler igazán nagy ember. Többször be akarták választani az Egyesült Államok szenátusába is, de ő mindig visszautasította; apa azt mondja, hogy csak akarnia kell, és a legelső üresedésre a Legfelső Bíróság tagja is lehet. Az ilyen ember élete példakép mindnyájunk előtt. Azt mutatja, hogy az olyan ember, akinek erős akarata van, ki tud emelkedni a környezetéből.

- Nagy ember - mondta meggyőződéssel Martin.

Pedig érezte, hogy van ebben az egész históriában valami, ami sérti a szépérzékét és az életről alkotott felfogását. Ha Butler nélkülözéseire, kicsinyes zsugorgatására gondolt, nem értette, mi az, amiért érdemes volt így élnie? Ha egy nő szerelméért tette volna, vagy azért, hogy szépet alkosson, akkor igen, akkor megértené. Isten megszállott szerelmese mindent megtesz egy csókért - de nem évi harmincezer dollárért. Martinnak nem tetszett Butler karrierje. Érezte, hogy van benne valami - valami közönséges. Az évi harmincezer, az jó. De ha az embernek rossz az emésztése, és képtelen minden emberi öröme, akkor fenét sem ér ez az egész fejedelmi jövedelem...

Valami effélet próbált magyaráztatni Ruthnak is, de a lány elképedt, és annyit látott az egészből, hogy folytatnia kell még Martin átformálását. A lány felfogása, akárcsak a legtöbb emberé, olyan volt, mint a szigetlakóké, akik meg vannak győződve róla, hogy csak az ő

testszínük, vallásuk és politikai felfogásuk jó és helyes, és hogy a többi ember, aki szétszórta a világon, kevésbé szerencsés. Ugyanez a szigetlakó gondolkodás nyilvánult meg a régi zsidóknál is, akik hálát adtak Istennek, hogy nem születtek nők, és annál a mai misszionáriusnál, aki Isten helyetteseként elmegy akár a világ végére. Ilyen gondolkodási mód keltette fel Ruthban is a vágyat, hogy ez az élet egészen más rétegeiből idecsöppent embert átfaragja azoknak a képére és hasonlatosságára, akik az életnek ugyanabban a rétegében élnek, mint ő maga.

KILENCEDIK FEJEZET

Martin Eden visszaérkezett a tengerről, s a szerelmes ember sóvárgásával lépett újra Kalifornia földjére. Amikor elfogyott a pénze, mint egyszerű matróz hajózott be a kincskereső szkúnerre. Nyolc hónapja voltak már úton, és még mindig nem találtak kincseket; a Salamon-szigeteken aztán felbomlott az egész expedíció. Ausztráliában kifizették és szélnek eresztették az embereket, mire Martin felszállt a legelső San Franciscóba induló óceánjáróra. Nyolc hónap alatt eleget keresett ahhoz, hogy több hetet a szárazföldön töltsön. Arra is felhasználta azonban ezt az időt, hogy sok mindenfélét olvasson és tanuljon. Martin elméje tudós elme volt, és a tanulásra való képessége mögött ott volt természetes kitartása és Ruth iránt érzett szerelme is. Addig vette át újra meg újra a nyelvtant, míg telítetlen agya teljesen be nem fogadta az anyagot. Most már észrevette matróztársainak nyelvtani hibáit beszéd közben, magában rendszeresen kijavította, és megfelelő kifejezéssel helyettesítette durva szólásaikat. Nagyon örült, amikor észrevette, mennyire finomodik a hallása, és hogy a nyelv szabályai mennyire vérévé válnak. A nyelvtani hibák már úgy sértették a fülét, mintha hibás akkordot ütött volna meg valaki. Persze, minthogy még nem volt elég gyakorlata, sokszor épp ő maga mondott valami fülsértőt. Hiába, nyelve nem tudott egyik napról a másikra új szokásokat felvenni.

Amikor a nyelvtant már többször is átvette, elővette a szótárt, és naponta húsz új szóval gyarapította a szókincset. Azt tapasztalta, hogy ez nem könnyű feladat; ezért, amíg a kormánykezeket fogta, és miközben őrt állt, újra meg újra ismételte azt az egyre hosszabbodó jegyzéket, amelybe a szavak meghatározását és helyes kiejtését írta össze. Addig mondogatta magában a leckét, míg végül mindig elaludt. Voltak olyan mondatok is, amelyeket mindenféle változatban azért ismételtetett magában, hogy hozzászoktassa a nyelvét az olyan fordulatokhoz, amilyeneket Ruth használ. Bizonyos szóvégződéseket helyes kiejtését ezerszer meg ezerszer ismételtette, és meglepetéssel vette észre, hogy tisztábban és helyesebb kiejtéssel kezd már beszélni, mint a hajóstisztek vagy azok az úri kalandorok odabenn a társalgóban, akik pénzelték az expedíciót.

A kapitány - halszemű norvég - isten tudja hol, szert tett egy teljes Shakespeare-sorozatra, amelybe soha bele sem nézett. Martin kimosta a ruháit, s ennek fejében a kapitány megengedte, hogy olvassa ezeket a kincset érő köteteket. Martin annyira elmerült a darabokban - kedvenc jelenetei szinte maguktól vésődtek az emlékezetébe -, hogy kis idő múlva szinte az egész világ olyan volt számára, mint megannyi Erzsébet-korabeli tragédia vagy komédia. Már nem is gondolkozott másképp, mint jambusokban. Ez is jó gyakorlat volt a fülének, és finom érzéket fejlesztett ki benne a nemes angol beszéd iránt. Közben persze egy csomó elavult, rég nem használatos kifejezéssel is megtöltötte a fejét.

Martin jól használta fel ezt a nyolc hónapot. Nemcsak a helyes beszédben és a magasabb rendű gondolkozásban haladt előre, hanem önmaga megismerésében is. Szerényebb lett, hiszen látta, milyen keveset tud, de egyúttal az önérzete is megnövekedett. Érezte, mekkora különbség van önmaga és matróztársai közt; de ahhoz is elég okos volt, hogy tudja: a különbség nem annyira abban van, amit már elért, hanem inkább abban, amit még ezután érhet el. Amit ő tesz, azt a többiek is megtehetnék; benne azonban forr valami, ami azt mondja, hogy többre képes, mint amit eddig tett. A világ csodálatos szépségétől kitágult a szíve, és forrón kívánta: bárcsak ott lenne Ruth, hogy együtt gyönyörködnének benne. Elhatározta, hogy részletesen leírja a lánynak a Déli-tenger szépségeit. Erre a gondolatra fellángolt alkotó szelleme, s arra ösztökelte, hogy ne csak Ruth, hanem szélesebb közönség számára is újjáteremtse ezt a szépséget! Teljes szépségében és nagyszerűségében ekkor született meg benne a

nagy eszme. Írni akar... Látó szeme, halló füle, érző szíve lesz ő a világnak. Ír - mindent - verset és prózát, regényt és elbeszélést és olyan darabokat, mint Shakespeare. Ez igen, ez neki való pálya; így jut el majd Ruthhoz is. Az írók az emberiség óriásai... Ugyan hol vannak tőlük a Butlerék, az évi harmincezer dollárjukkal, bár tagjai lehetnek a Legfelső Bíróságnak is, ha éppen úgy tartja kedvük.

Ez a gondolat nyomban úrrá is lett rajta. Egész útja San Franciscóba mintha csak álom lett volna. Nem sejtett ereje megrészegette; úgy érezte, mindent megtehet, amit csak akar. A végtelen tenger magányosságában új távlatok nyíltak meg előtte. Világosan látta most Ruthot és egész világát - most látta őket először ilyen világosan. Agyában minden határozott, látható alakot öltött, mint egy tárgy, amelyet a kezébe foghat, ide-oda forgathat és minden oldaláról szemügyre vehet. Sok minden ködös és homályos volt még neki ebben a világban, de ő az egészet látta maga előtt, nem a részleteket - és látta azt is, hogyan szerezheti meg az uralmat e világ fölött. Írni fog! Úgy égette ez a gondolat, mint a tűz. Amint hazaér, nyomban hozzákezd... Mindenekelőtt leírja a kincskeresők útját, aztán eladja a cikket valamelyik San Franciscó-i újságnak. Ruthnak egy szót sem szól az egészeiről. Hogy meglepődik majd és hogy fog örülni, ha meglátja nyomtatásban a nevét! S amíg ír, a tanulást sem kell abbahagynia. Hiszen egy nap huszonnégy órából áll! Legyőzhetetlennek érezte magát. Ha valaki, ő tudja, hogyan kell dolgozni - minden fal leomlik előtte. Sohasem száll többé tengerre - mármint matróz. Egy pillanatra felmerült előtte egy gőzjacht képe. Más íróknak is van gőzjachtjuk... Persze, intette magát, eleinte csak lassan mennek a dolgok; egy ideig azzal is meg kell elégednie, ha csak annyit keres az írással, hogy tovább tanulhat. De később majd - hogy mikor, azt még nem tudja pontosan -, ha befejezte a tanulmányait, és kellően felkészült, megírja a nagy műveket, és akkor az ő neve hangzik mindenkinek az ajkán. De ennél is nagyobb, mérhetetlenül nagyobb dolog, a világ legnagyobb dolga az: megmutatja majd, hogy nem méltatlan Ruthra. A hírnév - hát igen, csak hadd jöjjön az is, de ezt az egész ragyogó álmot mégiscsak Ruth kedvéért szötte. Nem, ő nem a hírnevet keresi - ő Isten egyik megszállott szerelmese.

Amikor megérkezett Oaklandba, érintetlenül megvolt még zsebében a bére. Elfoglalta Bernard Higginbothamnél régi szobáját, és neki látott a munkának. Ruthot nem is értesítette, hogy megérkezett. Majd meglátogatja, ha már megírta a kincskeresőkről szóló cikket. Az alkotás láza úgy égette, hogy ez az önmegtagadás nem is esett túlságosan neheze. Aztán meg hát éppen ez a cikk, amelyen most dolgozik, hozza majd közelebb hozzá a lányt! Nem tudta, milyen hosszú cikket írjon, ezért megszámlálta, hogy hány szóból áll egy kétoldalas cikk a *San Francisco Examiner* vasárnapi mellékletében, és ehhez igazodott. Háromnapos fehér izzásban égve befejezte a történetet. Könnyen olvasható, nagy betűkkel már gondosan le is másolta, amikor a könyvtárban kezébe került egy stilsztika, és abban felfedezte, hogy olyasmi is van a világon, mint bekezdés meg idézőjel. Ilyesmire még sohasem gondolt. Rögtön hozzá látott hát, hogy újra leírja a cikket. Közben mindent pontosan ellenőrzött a stilsztika-könyvben. Többet tanult így a mondszerkesztésről egy nap alatt, mint egy átlagos diák egy esztendő alatt. Amikor már másodszor is lemásolta és gondosan összezsavargatta a kéziratot, olvasott valamelyik újságban egy kis cikket, amely intelmeket tartalmazott kezdők számára. Ebben fedezte fel azt a vastörvényt, hogy a kéziratokat nem szabad összesodorni, s hogy a papírnak csak az egyik oldalára kell írni. Ő mindkét szabályt megszegte! Azt is megtudta a cikkecskéből, hogy a nagy lapok legalább tíz dollárt fizetnek hasábonként. Harmadszor is lemásolta hát a kéziratot, és közben azzal vigasztalta magát, hogy a tíz hasábot megszorozta tíz dollárral. Az eredmény mindig ugyanaz volt: száz dollár. Martin ebből arra a következtetésre jutott, hogy írni mégiscsak jobb, mint matróznak lenni. Hiszen ha tudatlanságában nem követ el ilyen baklövéseket, három nap alatt befejezi a cikket. Száz dollár három nap alatt! A

tengeren három hónap vagy még ennél is hosszabb idő alatt sem keresett ennyit. Bolondság, ha hajóra szegődik az ember, amikor írni is tud... A pénz önmagában semmit sem jelentett Martinnak. De ismerte azért a pénz értékét, tudta, hogy a pénz szabadságot, elfogadható külsőt jelent s azt, hogy gazdagon közelebb jut - sokkal hamarabb jut közel - ahhoz a karcsú, halovány leányhoz, aki önmagára eszméltette és megihlette...

A kéziratot tartalmazó vastag borítékot feladta a *San Francisco Examiner* szerkesztőjének a címére. Úgy képzelte, hogy ha egy lap elfogad valamit, azt azon nyomban közli is. Minthogy a kéziratot pénteken adta fel, arra számított, hogy a cikk a következő vasárnap fog megjelenni. Arra gondolt: milyen jó lenne, ha Ruth ebből tudná meg, hogy hazaérkezett. Vasárnap délután aztán felhívna és meglátogatná. Közben még egy gondolat foglalkoztatta. Büszke volt magára, hogy milyen egészséges, talpraesett, kézenfekvő ötlete támadt: ír egy kalandos elbeszélést fiúk számára, s eladja a *Youth's Companion*-nak. Elment a könyvtár olvasótermébe, s átnézte a *Youth's Companion* évfolyamait. Láta, hogy a hetilap rendszeresen közöl öt részből álló, folytatásos elbeszéléseket; egy-egy folytatás körülbelül háromezer szóból állt. Talált azonban több olyan elbeszélést is, amely hét folytatásból állt, és úgy határozott, hogy ő ilyen fog írni.

Volt egyszer cetvadászaton a Jeges-tengeren; három évre tervezték az utazást, de hat hónap után hajótörést szenvedtek. Bármilyen élénk, sőt merész volt Martin képzelete, volt benne valami mélyen gyökerező ragaszkodás a valósághoz, ami arra készítette, hogy csak olyasmiről írjon, amit maga is látott. A cetvadászatot jól ismerte; a nyersanyag saját tapasztalata volt, erre építette az elbeszélés hőseül kiszemelt két fiú képzelt kalandjait. Ez nem nehéz munka, gondolta szombat este, és még aznap meg is írta az első háromezer szavas fejezetet. Jim jól mulatott, amikor látta, mivel foglalkozik, Higginbotham pedig csöppet sem leplezte a megvetését, és egész vacsora alatt azon gúnyolódott, micsoda „írnok” született a családban.

Martin egy szót sem szólt, csak elképzelte, hogyan csodálkozik majd a sógora, ha vasárnap reggel kinyitja az *Examiner*-t és meglátja benne az ő cikkét a kincskeresőkről. Másnap kora reggel maga ment a kapuhoz, és idegesen kutatta át a vaskos újságot. Másodszor is gondosan átnézte, aztán összehajtogatta és ott hagyta, ahol volt. Örült, hogy eddig még senkinek sem szólt a cikkről. Nyilván nem tudta, hogy ilyen gyorsan mégsem kerülhet be valami az újságba - jutott az eszébe, amikor tovább gondolkozott a dolgon. Az ő cikkének egyébként nincs is újdonságértéke, a szerkesztő alkalmasint ír is neki még előbb...

Reggeli után tovább írta folytatásos elbeszélését. A szavak csak úgy ömlöttek a tollából. Csak azért szakította félbe néha az írást, hogy megkeresse a szótárban egy-egy szó helyes értelmét, vagy utánanézzon valaminek a stilisztikában. Az ilyen szünetek alatt időnként újra meg újra átolvasott egy-egy fejezetet. Azzal vigasztalódott, hogy addig is, amíg megírja azokat a nagy érzéseket, amelyek benne élnek, legalább megtanulja, hogyan kell megírni valamit, gyakorolja, hogyan kell formába öntenie és kifejezésre juttatnia gondolatait. Addig dolgozott, amíg csak be nem sötétedett. Akkor elment az olvasóterembe, és a folyóiratokat meg a hetilapokat bújtá tíz óráig. Tízkor zártak. Egy héten át mindennap ezt tette. Naponta háromezer szót írt, esténként pedig átböngészte a folyóiratokat, hogy lássa, milyenek azok az elbeszélések, cikkek, versek, amelyeket a szerkesztők alkalmasnak találnak a közlésre. Egy biztos: ő is meg tudja tenni, amit ez a rengeteg író megtett. És csak türelem: csinál ő még olyat is, amit azok nem tudnak! A *Book News* egyik honoráriumokról írott cikkének olvasása közben egészen fellelkesült - nem azon, hogy Rudyard Kipling egy dollárt kap szavanként, hanem azon, hogy az elsőrendű folyóiratoknál a legalacsonyabb honorárium két cent szavanként. A *Youth's Companion* kétségen kívül elsőrendű folyóirat; a fenti alapon tehát azzal a háromezer szóval, amelyet aznap írt, hatvan dollárt keresett: egy matróz kéthavi bérét!

Péntek este befejezte a folytatásos elbeszélést. Huszonegyezer szóból állott. Szavanként két centjével, számítgatta magában, ez négyszázhusz dollár - nem is olyan rossz heti kereset. Több, mint amennyi pénze valaha is volt egyszerre. Nem is tudja, mire költse. Aranybányára bukkant. Hiszen ahonnan ez jött, ott mindig akad több is. Az volt a terve, hogy vesz néhány öltözet ruhát, előfizet jó néhány folyóíratra, és vesz tucatszámú segédkönyvet is, hogy ne legyen kénytelen minduntalan a könyvtárba szaladni, ha szüksége van valamire. Még így is jó sok marad a négyszázhusz dollárból. Sokáig tűnődött, hogy ezt mire fordítsa; végül az a gondolata támadt, hogy cselédet vesz fel Gertrud számára, és kerékpárt vásárol Mariann-nak.

A terjedelmes kéziratot beküldte a *Youth's Companion*-nak, és szombat délután, miután átgondolt magában egy cikket a gyöngyhalászatról, meglátogatta Ruthot. Előre telefonált, és Ruth maga várta már az ajtóban. A lányt most is megcsapta annak az egészségnak a perzselő lángja, amelyet régről oly jól ismert. A fiúból áradó tűz szinte átjárta a testét, mint lángfolyam száguldott át az erein, és őt is megremegtette a maga erejével. Martinnak melege lett és elpirult, amikor megfogta a lány kezét, és belenézett kék szemébe, de a szabadban töltött nyolc hónap bronzszínűre festette az arcát, és sötét színe elrejtette pirulását. A nyakát azonban a lesülés sem védte meg attól, hogy a keménygallér feldörzsölje. A lány mosolygott magában, amikor meglátta a fiú nyakán a vörös sávot, de aztán Martin ruhájára pillantott, és már nem mulatott rajta. A fiún igazán jól festett a ruha; sokkal karcsúbb és csinosabb volt benne. Martinnak ez volt az első mértékre szabott öltönye. Posztósapkája helyett puhakalapot viselt; Ruth megkérte, hogy tegye a fejére, és gratulált a külsejéhez. A lány olyan boldog volt, mint talán még soha. Hiszen ez az átalakulás az ő keze műve... Büszke volt rá, és lelkesen határozta el, hogy ezentúl is segítségére lesz a fiúnak.

A legfeltűnőbb az volt, mennyire megváltozott Martin beszédmodora. Ruth el volt ragadtatva tőle. A fiú most nemcsak helyesebben, hanem folyékonyabban is beszélt, és sok új szót is használt. Csak ha izgatott volt, vagy ha magával ragadta a lelkesedése, kezdte megint elnyelni a szavak utolsó mássalhangzóit, úgy, mint régen. Meg amikor az újonnan tanult szavakkal próbálkozott, habozott néha zavarában. Ezzel szemben most nemcsak könnyebben fejezte ki magát, hanem a mondanivalója is könnyed és szellemes volt, Ruth nagy élvezettel hallgatta. Martint régi humora és kedves csipkelődése mindig népszerűvé tette a maga környezetében; a lány jelenlétében csak azért nem juthatott eddig érvényre, mert a fiúnak még nem volt meg a kellő szókinccse és gyakorlata. Csak most kezdte megtalálni itt a helyét; most már nem volt az az érzése, hogy csak betolakodó. Ennek ellenére nagyon tartózkodó volt - görcsösen tartózkodó -, s hagyta, hogy inkább Ruth tréfálkozzék és szellemeskedjék. Ő csak lépést tartott vele, de sohasem merészkedett messzebbre nála.

Elmesélte Ruthnak, mi mindent csinált, s az a terve, hogy írásból akar megélni úgy, hogy közben tovább tanul. Csalódással látta, hogy a lány nem nagyon helyesli, amit mond. Nincs valami nagy véleményrel erről a tervről... Ruth őszintén meg is mondta:

- Tudja, az írás is csak olyan mesterség, mint minden más. Én ugyan nem nagyon értek hozzá - amit mondok, az csak az általános felfogást tükrözi. Kovács sem lehet az ember, ha nem tanulja ki előbb a mesterséget... Három évig kell tanulni azt is - vagy talán még tovább is? No és, minthogy az írókat sokkal jobban fizetik, mint a kovácsokat, biztosan sokkal többen is vannak, akik írni szeretnének, vagy mondjuk... akik megpróbálkoznak az írással.

- De hát az nem lehetséges, hogy az én konstitúcióm különösen alkalmas az írásra? - firtatta Martin, és titokban rettentően boldog volt, hogy ilyen szépen fejezte ki magát. Képzete az egész jelenetet, a maga sajátos hangulatával, életének ezer meg ezer durva, nyers, fülledt, vad jelenetével együtt, nyomban egy hatalmas vászonra vetítette.

Az egész zsúfolt látomás csak egy villanásig tartott - nem kellett félbeszakítania miatta a beszélgetést, és nyugodtan továbbfűzhetette közben gondolatait. Képzeletének kifeszített vásznán látta önmagát, amint együtt ül ezzel az édes, gyönyörű leánnyal, választékos angolsággal beszélgetnek, a szoba tele van könyvekkel és festményekkel, minden csupa ízlés és kultúra körülöttük, s mindent egyenletes fény ragyog be. Körös-körül, a függöny széle felé egyre halványodva, olyan jelenetek kergetik egymást, amelyek az előbbi jelenetnek épp az ellentétei: mindegyik jelenet egy-egy kép, s ő mint szemlélő, tetszése szerint nézheti bármelyik képet. Remegő párán és ködfoszlányokon át látja e képeket, de egyszerre csak vakító bíborszín fénysugarak oszlatják szét a ködöt és párát. Martin látta: cowboyok támaszkodnak a sötét pultjára, és isszák a tömény whiskyt, a kocsma ocsmány tréfáktól és trágárságoktól hangos - és látta önmagát is, amint együtt ül ezekkel az emberekkel a füstölgő petróleumlámpa alatt, maga is vadul iszik és káromkodik, s az asztalon csörög a pénz, és csattog a kártya. Aztán látta magát derékig levetkőzve, amint a *Susquehanna* fedélközében pusztá ökölrel vívja nagy harcát a Vörös Liverpollal - látta a *John Rogers* vértől síkos fedélzetét azon a szürke hajnalon, amikor lázadást kíséreltek meg: a másodkapitány halálfélelmében a csapóajtót rugdossa, a revolver tüzet okád és füstölög az öreg kezében, szenvedély torzítja el az emberek arcát, durva szitkokkal halmozzák el az öreget, és úgy támadnak rá, mint a vadállatok... Aztán visszatért megint a kép közepét elfoglaló jelenethez, amely oly nyugodtan, tisztán, oly egyenletes fényben tündökölt: Ruth könyvek és képek közt ül és vele beszélget - Martin maga előtt látta a zongorát is, amelyen Ruth majd játszik neki, és egyszerre saját választékos, kifogástalan szavait hallotta visszhangzani: - Az nem lehetséges, hogy az én konstitúcióm különösen alkalmas az írásra?

Ruth nevetett.

- De hát akármilyen alkalmas is valakinek a konstitúciója arra, hogy kovács legyen, sohasem hallottam még olyan kovácsról, aki inas ne lett volna előbb.

- Hát akkor mit tanácsol nekem? - kérdezte Martin. - Ne felejtse el, én érzem, hogy tudok írni. Nem tudom megmagyarázni, de tudom, hogy így van.

- Mindenesetre komoly képzettséget kell szereznie - hangzott a válasz -, akár író lesz végül, akár nem. Tanulásra mindenképpen szüksége van, akármilyen pályát választ is majd. Még-hozzá nem is csak valami felületes, innen-onnan összeszedett tudásra van szüksége. El kellene végeznie a középiskolát.

- Igen... - kezdett bele valamibe a fiú, de Ruthnak még eszébe jutott valami és félbeszakította:

- Persze azért az írást sem kell abbahagynia.

- Nem is hagyhatnám abba - mondta elkomoruló arccal Martin.

- Miért? - Ruth zavarba jött kissé; nem nagyon tetszett neki, hogy a fiú ilyen makacsul ragaszkodik az elgondolásához.

- Mert ha nem írok, nincs középiskola sem. Élnem kell, könyveket és ruhákat kell vennem, hisz tudja.

- Erről egészen megfeledkeztem - nevetett a lány. - Miért is nem született gazdagnak?

- Jobb, hogy egészségesnek és tehetségesnek születtem - felelte a fiú. - Azt, hogy pénzem legyen, majd csak kiverem valahogy, de a másik kettőt úgy kell kapnia - azzal gyorsan kiegészítette a mondatot - az embernek.

- Ne mondja, hogy „kiverem”! - kiáltott fel a lány kedves zsörtölődéssel. - Valami rettenetes ez a jassz-kifejezés!

Martin elvörösödött. Alig tudta kinyögni:

- Igaza van... Kérem, javítson csak ki mindig, ha ilyen szót használlok.

- Én... én szívesen megteszem - mondta Ruth, és keresgélte a szavakat, hogyan folytassa. - Magában olyan sok jó tulajdonság van, hogy én azt szeretném, ha tökéletes lenne.

Nyomban agyag volt megint a kezében a fiú, aki ugyanolyan szenvedélyesen vágyódott arra, hogy a lány foglalkozzék vele, mint amennyire Ruth, hogy saját férfiideálját formálja belőle. S amikor azt hallotta a lánytól, hogy az idő most épp alkalmas, mert jövő hétfőn kezdődnek a középiskolai felvételi vizsgák, Martin habozás nélkül megígérte, hogy jelentkezik vizsgára.

Ruth később zongorázott és énekelt Martinnak. A fiú sóvárogva nézett rá, és szomjasan itta magába a lány elbűvölő szépségét. Bámult, lehetséges, hogy mások nem hallgatják őt, és nem vágyódnak utána még százan és százan, mint ahogy ő hallgatja és ő vágyódik utána.

TIZEDIK FEJEZET

Martin aznap ott maradt vacsorára. Ruth örömmel látta, hogy a fiú kedvező benyomást tesz az apjára. A tengerészpályáról beszélgettek, s ez a téma Martinnak a kisujjában volt. Mr. Morse utóbb meg is jegyezte, hogy Martin nagyon világosfejű fiatalembernek látszik. A fiú igyekezett elkerülni a kültelki kifejezéseket, keresgélte helyettük a megfelelő helyes szavakat, és ezért csak lassabban tudott beszélni; ezzel a módszerrel sikerült rábukkannia a legértékesebb gondolatokra. Sokkal jobban érezte magát most, mint közel egy évvel ezelőtt, amikor először volt itt vacsorán. Szerénysége és tartózkodása még Mrs. Morse szemében is jó ajánlólevél volt. Az asszonynak nagyon tetszett a fiú szemmel látható fejlődése.

- Ez az első férfi, aki Ruth érdeklődését felkeltette - mondta férjének. - Olyan hallatlanul fejletlen Ruth ebben a tekintetben. Valóban komolyan kezdtem már aggódni miatta.

Mr. Morse kíváncsian nézett a feleségére.

- És ezt az ifjú matrózt akarod felhasználni arra, hogy felébressze a nőiességét? - kérdezte.

- Én csak azt akarom, hogy amennyiben rajtam áll, ne maradjon vénlány - felelte az asszony. - Ha ez az ifjú Eden fel tudja kelteni az érdeklődését a férfiak iránt, az csak jó.

- De még milyen jó - tette hozzá a férje. - És mit szólnál például ahhoz a lehetőséghez - utóvégre a lehetőségekkel is kell néha számolnunk, édesem -, ha ez az érdeklődés különösképpen csak a fiú személyének szólna?

- Ugyan, az lehetetlen - nevetett Mrs. Morse. - Hiszen Ruth három évvel idősebb, mint a fiú. No de hát különben is, lehetetlen. Ilyesmiről szó sincs. Ezt csak bízd énám.

Martinnak tehát kiosztották a szerepét, ő maga azonban Artur és Norman kezdeményezésére valami rendkívüli dolgon törte ezalatt a fejét. A fiúk vasárnap délelőtt kerékpárkirándulásra készültek a környékre. Martint ez nem nagyon érdekelte, míg csak meg nem tudta, hogy Ruth is kerékpározik és szintén velük tart. Martin nem kerékpározott, kerékpárja sem volt, de úgy döntött magában, hogy ha Ruth kerékpározik, akkor neki is meg kell tanulnia. Útközben hazafelé bement az első üzletbe, és negyven dollárt adott egy kerékpárért. Ennyit egyhónapi kemény munkával sem keresett, úgyhogy ez a kiadás aggasztóan csökkentette a pénzállományát. De amikor kiszámította, hogy kap az *Examiner*-től száz dollárt, a *Youth's Companion* pedig szintén nem fizethet kevesebbet, mint négyszázhusz dollárt, úgy érezte, nincs oka aggódni e rendkívüli kiadás miatt. Azzal sem törődött, hogy tönkretette a ruháját, miközben hazafelé menet kerékpározni tanulgatott. Higginbotham boltjából még aznap este felhívta telefonon a szabót, és rendelt egy új öltönyt. Aztán felcipelte a kerékpárt a keskeny lépcsőn, amely olyan volt, mint egy vészkijárat, és amikor elhúzta ágyát a faltól, megállapította, hogy ő meg a kerékpár éppen elférnek a kis szobában.

A vasárnapot arra akarta szánni, hogy a középiskolai felvételi vizsgára készüljön. A *Gyöngyhalász*-cikk azonban eltérítette ettől a szándékától. Egész nap az alkotás lázában élt, hogy kifejezze azt a szépséget és elragadtatást, amely a lelkében égett. Még az sem törte le, hogy az *Examiner* aznapi számában sem közölte a kincskeresőkről szóló cikkét.

Messze felülemelkedett ezen! Meg sem hallotta, hogy kétszer is hívják ebédelni, és így attól a bőséges ebédől is elesett, amellyel Higginbotham minden vasárnap megtisztelte a maga asztalát. Higginbotham szemében ezek az ebédek a világban elért sikereinek és jólétének látható jelei voltak. Hogy emelje az ünnepélyességet, minden ilyen alkalommal lapos kis szónoklatot vágott ki az amerikai intézményekről s arról, hogy annak, aki kitartóan dolgozik, a

fent nevezett intézmények milyen lehetőséget nyújtanak a felemelkedésre. Az ő esetében - ezt sohasem mulasztotta el hozzátenni - az emelkedés azt jelenti, hogy egyszerű fűszeresinasból Higginbotham Kézipénz Áruházának tulajdonosává lehet valaki.

Hétfő reggel Martin Eden sóhajtván nézett a befejezetlen *Gyöngyhalászk*-ra, és buszra szállt, hogy elmenjen Oaklandba a gimnáziumba. Amikor néhány nappal később érdeklődött a vizsga eredményéről, megtudta, hogy a nyelvtanon kívül mindenből megbukott.

- Nyelvtanból kitűnő - mondta neki Hilton tanár úr, és merően nézett rá vastag szemüvegén át.
- De a többi tárgyból semmit sem tud - egyszerűen semmit. Az, hogy az Egyesült Államok történetét mennyire nem ismeri, egyenesen felháborító. Nem is tudok rá más szót: felháborító. Én azt ajánlanám magának...

Hilton tanár úr megállt egy percre, és rászegezte a tekintetét, amelyben nem volt több megértés és képzelőerő, mint azokban az üvegcsövekben, amelyeket kísérleteire szokott használni. Hilton fizikát tanított a gimnáziumban, nagy családja volt, sovány fizetése és valami innen-onnan összeszedett, beszajkózott tudása.

- Igen, uram - szólt alázatosan Martin, és valahogy azt szeretne volna, ha az a könyvtári ember ülne most itt Hilton tanár úr helyében.

- Azt ajánlanám magának, menjen vissza legalább két évre az elemi iskolába. Jó napot.

Martint nem érintette mélyen ez a kudarc. Inkább az lepte meg, hogy Ruth mennyire meghökkent, amikor elmondta neki, mit ajánlott Hilton tanár úr. Oly világosan látszott rajta a csalódás, hogy Martin most már sajnálni kezdte, hogy megbukott, de inkább csak a lány miatt.

- Látja, igazam volt - mondta Ruth. - Maga sokkal többet tud, mint akármelyik diák, akit felvesznek a gimnáziumba - mégsem tudja letenni a vizsgát. Ez azért van, mert minden, amit tanult, olyan töredékes, vázlatos. Tudnia kellene, hogyan kell tanulni, és erre csak gyakorlott tanárok taníthatják meg. Szilárd alapra van szüksége. Hilton tanár úrnak igaza van. A maga helyében én beiratkoznám az esti iskolába. Másfél év alatt biztosan behoz egy félévet. Emellett nappal írhatna, vagy ha nem tud megélni a tollából, dolgozhatnék nappal valamilyen állásban.

„De ha egész nap dolgozom, este meg iskolába járok, mikor láthatom magát?” Martinnak ez volt az első gondolata, de mégsem mondta ki. Ehelyett azt mondta:

- Gyerekes dolognak tartom én azt, hogy esti iskolába járjak. De még ezt sem bánám, csak hinném, hogy érdemes. De nem hiszem, hogy érdemes. Én magam gyorsabban végzek az anyaggal, mintha ők tanítanának. Csak elvesztegetném az időmet... - Martin a lányra gondolt és a maga türelmetlen vágyára, hogy Ruth az övé legyen - ...és én nem is tudok erre ennyi időt szánni. Nem is tudom, honnan vegyem hozzá az időt.

- De hát olyan sok mindent kell tanulnia. - Ruth kedvesen nézett rá, hogy Martin arra gondolt: milyen lehetetlen alak is ő, hogyan is ellenkezhetik ezzel a lánnyal? - Fizikát, vegytant nem tanulhat laboratórium és kísérletek nélkül, és majd meglátja azt is, milyen reménytelen kísérlet algebrát és mértant tanulni, ha nincs, aki tanítsa az embert. Szüksége van gyakorlott tanítókra, olyan emberekre, akiknek az a szakmájuk, hogy átadják másoknak az ismereteiket.

A fiú hallgatott egy percig, és valami legkevesbé sem hetvenkedő kifejezést keresgált.

- Kérem, ne higgye, hogy csak lóditok - kezdte. - Igazán nem akarok nagyot mondani. De úgy érzem, nekem olyan, hogy is mondjam csak, természetes eszem van. Én jól tudok egyedül tanulni. Olyan kedvvel csinálom, mint ahogy a kacsza úszik. Hiszen maga is láthatja, mire vittem a nyelvtanban. De tanultam én ezenkívül sok mást is - el sem gondolhatja, mennyi

mindent. Pedig még csak most fogtam hozzá. Várjon csak, amíg meglesz a - habozott, hogyan mondja ki a szót - a mozgási sebességem. Hisz még éppen csak ismerkedem a dolgokkal. Még csak most nyílik ki a csipám...

- Kérem, ne használja ezt a kifejezést - szakította félbe Ruth.

- Szóval, most kezdem csak kapiskálni a dolgokat - javított gyorsan Martin.

- Ez meg irodalmi nyelven semmit sem jelent - vitatkozott tovább a lány.

A fiú nem tudta már, hogyan mondja tovább.

- Egyszóval arra akarok kilyukadni, hogy most kezdem csak megvetni a lábamat.

A lány megszánta a fiút, és elsiklott e botlás fölött, Martin pedig folytatta:

- Az én szememben a tudás olyan, mint a navigációs szoba. Mindig ez az érzésem, ha a könyvtárba megyek. A tanítóknak az a szerepük, hogy rendszeresen arra tanítsák meg a diákokat, hogy mi van egy navigációs szobában. A tanítók csak az utat mutatják a navigációs szobához - semmivel sem többet. Az a valami, amit mutatnak, nem az ő fejükben van, azt nem ők találták ki, nem is ők csinálták. Az mind ott van a navigációs szobában - ők kiismerik ott magukat, és az a dolguk, hogy megmutassák ezt a helyet az idegeneknek, nehogy azok eltévedjenek benne. No de én nem tévedek el egykönnyen. Jó szimatom van, gyorsan kiismerem magam. Mindig gyorsan szokok tájékozódni - hát most meg mi a baj?

- Ne mondja, hogy szokok.

- Igaza van - mondta hálásan Martin -, szoktam tájékozódni. Hol is tartok? Igen, a navigációs szobánál. Nos, tehát vannak olyan pasasok...

- Olyan emberek.

- Olyan emberek, akiknek szükségük van vezetőre. A legtöbb ember ilyen. De én, azt hiszem, elboldogulok vezető nélkül is. Elég sok időt töltöttem már a navigációs szobában, ott tartok már, hogy kezdem kiismerni magam benne. Magam is tudom, melyik térképre van szükségem, melyik parton akarok majd kikötni. És ha úgy haladhatok, ahogy én akarok, hát egymagamban sokkal gyorsabban érek oda. Hisz tudja, minden hajóhad sebessége a hozzá tartozó leglassúbb hajó sebességétől függ. A tanítók gyorsasága is csak ezen múlik. Ők sem haladhatnak gyorsabban, mint a leglassabban cammogó diákjaik. És önmagának gyorsabb tempót diktálhatnak, mint amilyet ők egy egész osztálynak diktálhatnak.

- Az utazik leggyorsabban, aki egyedül utazik - idézte Ruth.

- De azért, ha maga is velem jönne, még gyorsabban utaznék - kíváncozott ki a fiúból, és képelete előtt egyszerre végtelen világ tárult fel: látta magát, amint átöleli a lányt, és napsütötte tájakon s a csillagos űrben suhan át vele. Ruth sápadt aranyfürtjeit arca körül lebegteti a szél... S mindjárt érezte azt is, milyen nyomorúságosan szegény a nyelve ennek a kifejezésére. Istenem! Ha úgy tudná egymás mellé tenni a szavakat, hogy a lány ugyanazt lássa, amit ő! Mint éles fájdalom hasított belé a vágy, hogy lefesse a lelke tükrén akaratától függetlenül fel-felvillanó látomásokat. Ez az! Itt érkezett el a nagy titokhoz. Ez az, amit csak az igazán nagy írók és költők tudnak. Ez az, ami óriásokká teszi őket: tudják, hogyan lehet szavakba önteni, amit gondolnak, éreznek és látnak. Sokszor látni kutyát, amely elaludt a napon, vonít és ugat álmában, de nem tudja megmondani, mit látott álmában, mért vonított és ugatott. Martin nemegyszer tűnődött már rajta: ugyan mit is álmodhatott? Pedig mi más ő maga is, mint egy kutya, amely elaludt a napon? Ragyogó, szépséges képeket lát, és mégis csak vonítani és ugatni tud Ruthra. De ebből most már elég: nem alszik tovább a napon... Felkel, kinyitja a

szemét, s addig fog küzdeni, vesződni, tanulni, míg egy napon nem káprázik már a szeme, megoldódik a nyelve, és meg tudja osztani Ruthal saját látomásainak gazdag világát. Mások is rájöttek már a kifejezés tikára s arra, hogyan tegyék a szavakat engedelmes szolgálkákká, s hogyan fűzzék csokorba a szavakat úgy, hogy többet mondjanak, mint amennyi az egyes szavak jelentésének összege. Mélyen megrendült, amikor rájött a nagy titokra, és erre megint magával ragadta az előbbi kép: napsütötte tájakon s a csillagos úrön suhan át... míg egyszer csak úgy tűnt neki, hogy nagy csend van a szobában. Észrevette, hogy Ruth szeme sarkában mosoly bujkál.

- Látomásom volt - mondta, és míg fülében saját szavait hallotta csengeni, megdobbant a szíve. Honnan jöttek ezek a szavak, amelyek oly pontosan fejezik ki azt a hirtelen támadt csendet, amellyel látomása megakasztotta a beszélgetést? Csoda történt... Sohasem tudott még emelkedett gondolatnak ilyen emelkedett kifejezést adni. De meg sem próbálta soha, hogy emelkedett gondolatokat foglaljon szavakba. Ez az. Ez mindennek a magyarázata: nem próbálhatta soha. Swinburne megpróbálta, meg Tennyson, meg Kipling meg a többi költő... Egyszerre a *Gyöngyhalászk*-ra gondolt. Sohasem volt még bátorsága az egészen nagy dolgokhoz, a szépség szelleméhez, amely benne lobog. Az a cikk is egészen más lesz, ha... ha képes lesz erre. Martint egészen lenyűgözte az a mindenén áttörő szépség, amelynek benne kell lennie a cikkben, szelleme megint merészen cikázott, s ő arra gondolt: mért is nem tudja ezt a szépséget olyan emelkedett verssorokban megénekelni, mint a nagy költők? És Ruth iránt érzett szerelmének titokzatos varázsát és földöntúli csodáját - mért nem tudja ezt is úgy megénekelni, mint a költők? Azok is énekeltek a szerelemtől - ő is azt fogja tenni. Hogy az istenit!

A szó visszacsengett a fülében. Martin rémülten vette észre, hogy révületében hangosan ejtette ki az utolsó szót. Vérhullámok öntötték el az arcát, átütöttek bronzsínén; szégyenpír borította el gallérja peremétől egészen a haja tövéig.

- Bo-bo-bocsánatot kérek - hebegte. - Elgondolkoztam egy kicsit.

- Azt hittem, imádkozik - mondta hősiesen a lány, pedig belül érezte, hogy lúdbőrözik. Életében először hallotta ismerősét káromkodni. Nemcsak elvből vagy illendőségből döbbsent meg ennyire - mélyen megdöbbsent, amikor féltő gonddal óvott, érzékeny leánylelkén az életnek ez a zord szele süvöltött keresztül.

De megbocsátott a fiúnak - és maga is csodálkozott, milyen könnyen. Maga sem tudta, mért, semmit sem volt nehéz Martinnak megbocsátania. Nem tehet róla, hogy nem olyan, mint mások, hiszen annyira igyekszik s nem is sikertelenül... Ruthnak eszébe sem jutott, hogy más oka is lehet annak, hogy olyan elnéző a fiú iránt. Gyengédséget érzett iránta, de ezt maga sem tudta. Nem is tudhatta. Huszonnégy év alatt szerelem sohasem zavarta meg kiegyensúlyozott nyugalma, nem is ismerhette hát fel az érzelmeit. Sohasem érezte még az igazi szerelem melegét, hogyan vehette volna hát észre, hogy egyre jobban felmelegsik a fiú iránt?

TIZENEGYEDIK FEJEZET

Martin visszatért a *Gyöngyhalászok* cikkhez. Hamarabb is befejezte volna a cikket, ha verselési próbálkozásai miatt nem szakította volna félbe minduntalan az írást. Szerelmes verseket írt: Ruth ihlette őt e versekre, melyeket sohasem fejezett be. De hogyan is tanulhatott volna meg egyik napról a másikra igazi verseket írni? Rím, versmérték, versforma: ez mind már önmagában is komoly dolog, de mindezeken felül és mindezekén túl volt még valami nehezen megfogható, ami mindig kisiklott a keze közül, s aminek a jelenlétét mégis minden nagy versben érezte, csak a saját verseiben nem; azokba sehogyan sem tudta belezárni ezt a valamit. A költészet röpke szellemét sejtette meg, azt szerette volna foglyul ejteni, de hiába. Olyan ez a valami, mint a forró, gomolygó, izzó pára - ha utánanyúl, mindig továbblebben. Egy-egy foszlányát azonban, mintegy jutalmul, elkapta néha, s beleszötte egy-egy mondatba, amelynek a dallama újra meg újra visszalopózott az agyába vagy ködként suhant át az eszméletén, mint sohasem látott szépség szárnyacsapása. Nem tudta, mit csináljon; sajgott benne a kifejezés vágya, de csak prózai módon makogott, mint más hétköznapi ember. Próbálta hangosan felolvasni a verstöredékeit. A versmértékkel nem volt semmi baj, kifogástalan volt a ritmus is, a rímek is jól csengtek - mégsem volt meg a versekben az az izzás és elragadtatás, amelyet pedig érzett. Nem értette az egészet, és időnként kétségbeesetten, leverten s letörten tért vissza cikkéhez. A prózát mégiscsak könnyebb kezelni...

A *Gyöngyhalászok* után írt egy cikket a tengerészpályáról, aztán egy másikat a teknősbéka-fogásról s egy harmadikat az északkeleti passzátszelekről. Aztán leült, hogy kísérletképpen megírjon egy novellát; erre egyúttében megírt hatot, és beküldte őket különböző folyóiratoknak. Rendkívül termékenyen, teljes odaadással írt reggeltől estig, sőt sokszor késő éjszaka is. Annyi időre hagyta csak abba néha az írást, amíg elment az olvasóterembe, könyveket vett ki a könyvtárból vagy meglátogatta Ruthot. Kimondhatatlanul boldog volt. Az élet csúcán járt. Folyton lázban égett. A teremtés örömét érezte, azt az örömet, amit csak az istenek érezhettek valamikor. Minden egyéb: a rothadó zöltség és a szappanlúg szaga, nővérének lompos alakja, Higginbotham megvető arca, álom csupán körülötte. Valóságos világ csak az, ami a lelkében van. Elbeszélései mind a lelkéből vett valóság darabkái.

Martin rövidnek érezte a napot. Hiszen annyi mindent akart tanulni! Napi alvását öt órára csökkentette, és azt tapasztalta, hogy beéri ennyivel. Megpróbálkozott négy és fél órával is, de aztán szomorúan visszatért az öt órához. Egész ébrenlétét örömmel fordította volna bármelyik elfoglaltságára. Nem szívesen hagyta abba az írást azért, hogy tanuljon, sem a tanulást, hogy a könyvtárba menjen, s nem szívesen vált meg attól a bizonyos navigációs szobától, a tudománytól sem, sőt még az olvasóteremben talált folyóiratoktól sem, amelyek tele voltak olyan íróknak a titkával, akiknek sikerült eladniuk az árujukat. Ha együtt volt Ruthal, majd megszakadt a szíve, amikor távoznia kellett - de aztán csak úgy vágatott végig a sötét utcákon, hogy minél kisebb idővesztéssel érjen haza a könyveihez. Mégis az bántotta a legjobban, hogy este félre kellett tennie az algebrát vagy a fizikát, a füzetét és ceruzáját, és le kellett feküdnie aludni. A gondolatát is gyűlölte annak, hogy akármilyen rövid időre is, megszűnjék élni. Az az egy vigasztalta, hogy öt óra múlva cseng az ébresztőórája. Legalább nem veszít el hát többet, mint öt órát. Akkor a csengő éles hangja felriasztja öntudatlanságából, s megint előtte áll tizenkilenc óra, egy egész csodálatos nap!

Közben múltak a hetek, a pénze egyre apadt, bevétele pedig nem volt. Egy hónappal azután, hogy postára adta, visszakapta fiúknak való kalandos folytatásos elbeszélését a *Youth's Companion*-tól. A közleményt elutasító értesítésnek oly tapintatos volt a szövege, hogy Martin hálával gondolt a lap szerkesztőjére. A *San Francisco Examiner* szerkesztőjére már nem

gondolt ilyen jóleső érzéssel. Két hétig várt; akkor írt neki. Amikor megint eltelt egy hét, újat írt. A hónap végén aztán átment San Franciscóba, és személyesen is elment a szerkesztőhöz. Nem sikerült azonban a magas személyiség színe elé kerülnie, mert egy ifjú Cerberus - egy vörös hajú hivataloszolga - gondosan őrizte a bejáratot. Öt hét múltán érkezett csak vissza a kézírata postán, minden megjegyzés nélkül. Nem volt mellette sem „Nem közölhető” cédula, sem magyarázat, semmi. A többi vezető San Franciscó-i lapok szintén félretették a cikkeiket. Amikor visszakapta a kéziratokat, az Egyesült Államok keleti részében megjelenő folyóiratoknak küldte be őket. Ezek gyorsabban küldték vissza a kéziratokat, s mindig mellettük volt a nyomtatott „Nem közölhető” cédula is.

Ugyanúgy visszakapta a novelláit is. Újra meg újra elolvasta írásait, és annyira tetszettek neki, sehogy sem tudta megfeyteni: mi az oka, hogy nem fogadják el őket. Egyszer aztán azt olvasta egy újságban, hogy minden kéziratot gépen kell írni. Megvan tehát a magyarázat... Hát persze, a szerkesztők elfoglalt emberek, sem idejük, sem erejük nincs kézzel írt szövegek kibetűzésére! Martin bérelt egy írógépet, és azzal töltött el egy napot, amíg megtanult írni rajta. Naponta legépelte, amit írt, és mihelyt visszakapta régebbi kézíratait, azokat is legépelte. Meglepetéssel látta azonban, hogy a géppel írt kéziratok is kezdenek visszazálingózni. Az állkapcsa mintha még szögletesebbé, az álla mintha még kiugróbbá vált volna; újból borítékba tette a kéziratokat, és újabb szerkesztők címére adta fel őket.

Egyszer eszébe jutott: hátha ő maga nem jó bírása saját műveinek. Kipróbálta hát őket Gertrudon. Felolvasta neki a novelláit. Nővérének ragyogott a szeme és büszkén nézett rá:

- Te, milyen csuda dolog, hogy te ilyeneket tudsz írni! - mondta.

- Persze, persze - türelmetlenkedett Martin. - De hát az elbeszélés - az hogy tetszik?

- Óriási! - felelte a nővére. - Egyszerűen óriási! Milyen izgalmas! Egészen kiborultam tőle.

Martin látta, hogy valami azért motoszkál a nővére fejében. Nyílt arcára egyre jobban kiütközött, hogy nyugtalanítja valami. Martin várt. Hosszú szünet után megszólalt a testvére:

- Mondd csak, Mart, tulajdonképp mi is a vége? Az a srác, tudod, az, aki olyan felvágósan beszél, megkapja a végén azt a lányt?

S amikor Martin elmagyarázta a történet végét, amelyről azt hitte, hogy művészi szempontból teljesen világos, azt mondta Gertrud:

- No, hát ezt akartam tudni. De mondd csak, miért nem így írtad meg?

Amikor Martin felolvasott a nővérének néhány novellát, rájött valamire - és pedig arra, hogy nővére azt szereti, ha szerencsés fordulattal végződik a történet.

- Klassz ez az elbeszélés - jelentette ki, amikor fáradt sóhajjal felegyenesedett a mosóteknő mellől, és párás, vörös kezével letörölte homlokáról a verítéket. - Csak az a baj, hogy elszomorodom tőle. Sírní kell, ha hallgatja az ember. Pedig úgyis csupa szomorúság az élet. Ha vidám dolgokra gondolok, én is jókedvű leszek tőle. No de hát, ha feleségül vette volna és... Csak nem haragszol, Mart? - nézett ijedten az öccsére. - Azér gondolok csak ilyeneket, mert fáradt vagyok, tudom. De a történet azér klassz - csuda klassz. Melyik újságnak fogod eladni?

- Az már más kérdés - nevetett Martin.

- No de ha eladnád, mit gondolsz, mennyit kapnál érte?

- Hát, mondjuk, száz dollárt. Ez a legkevesebb, amennyire én az árakat ismerem.

- Tyű, de jó volna, ha el tudnád adni.

- Könnyű kereset, mi? - Aztán büszkén tette hozzá: - Két nap alatt írtam. Az ötven dollár egy napra.

Nagyon szerette volna Ruthnak is felolvasni a novelláit, de aztán nem merte. Végül is úgy döntött: inkább megvárja, hogy közöljenek egynéhányat, Ruth akkor legalább meg fogja érteni, miért dolgozott. Közben folytatta a munkát. Soha kalandvágy nem csábította olyan ellenállhatatlanul, mint az értelem birodalmának ez az izgalmas feltárása. Megvette a fizikai és kémiai tankönyveket, és az algebrával párhuzamosan kidolgozta a feladatokat és levezetékeket. A laboratóriumi eredményeket egyszerűen elfogadta, élénk képzelőereje segítségével úgyis jobban megértette a vegyi folyamatokat, mint amennyire egy átlagos diák megfigyeli őket a laboratóriumban. Sorra rágta át magát a tömör oldalakon, s azok a kulcsok, amelyeket így kezébe kapott a dolgok lényegének megértéséhez, minden mást elfelejtettek vele. Eddig elfogadta a világot úgy, amint volt; most azonban kezdte megérteni a szerkezetét, erő és anyag kölcsönhatását. Rég ismert, de meg nem értett dolgok egymás után - szinte maguktól - megvilágosodtak az agyában. Egészen lázba ejtette, amit az emelőkről és a darukról olvasott; emlékezete visszakalandozott a tengerről ismert emelőrudakhoz, horgokhoz és csigákhoz. Világossá vált előtte a navigáció elmélete, amelynek segítségével a hajók tévedhetetlen biztonsággal haladnak az úttalan tengeren. Feltárult előtte a viharok, az esőnek, az árnak és az apálynak a titka, s amikor megértette, mért vannak passzátszelek, eltűnődött, nem sietett-e túlságosan az északkeleti passzátszélről szóló cikkének a megírásával. Egyet tudott: most jobban írnia meg a cikket. Egy délután elment Arturral a Kaliforniai Egyetemre. Visszafojtott lélegzettel, szinte vallásos áhítattal ment végig a laboratóriumokon, végignézett néhány kísérletet, és meghallgatta egy fizikaprofesszor előadását.

De nem hanyagolta el az írást sem. Tollából csak úgy ömlöttek a novellák. Közben a könnyebb verses műfaj irányába - amilyent a magazinok közöltek - szintén tett egy kis kitérőt - majd belefeledkezett egy jambusos tragédiába, amelyre két teljes hetet pazarolt el; elképesztette, hogy ezt jó fél tucat képes folyóirat milyen sürgősen küldte vissza. Aztán felfedezte Henleyt, és a *Vázlatok a kórházból* mintájára írt egy versciklust a tengerről. Egyszerű versek voltak ezek, tele fénnel, színnel, regényességgel és kalanddal. *Dalok a tengerről*, ezt a címet adta a ciklusnak. Úgy látta, ez eddig a legjobb munkája. A ciklus harminc versből állt. Martin egy hónap alatt készült el vele. Mindennap egy verset írt, miután elkészült rendes napi elbeszélésadagjával, pedig az is megfelelt egy átlagosan sikeres író egyheti munkájának. Magát a munkát csak úgy félvállról vette. Az írás nem is volt számára munka.

A szavakat könnyen megtalálta; mindaz a csodálatos szépség, amely éveken át el volt fojtva benne, most, hogy az ajka szóra nyílt, vad és férfias áradatban tört elő.

A *Dalok a tengerről*-t Martin senkinek sem mutatta meg, még a szerkesztőknek sem. Nem bízott már a szerkesztőkben. A *Dalok*-at azonban nem bizalmatlanságból tartotta vissza. Olyan szépeknek látta ezeket a verseket, hogy úgy érezte, meg kell tartania őket, míg meg nem osztja szépségük élvezetét Ruthnal, valami távoli, dicső jövőben, amikor már bátran felolvashatja a lánynak, amit írt. Addig is mindig magával hordta a verseket, és fennhangon olvasgatta őket, míg mindet könyv nélkül nem tudta.

Élt - élt ébrenlétének minden percében, és élt még az álmaiban is. Az ötórai szünet alatt legszemélyesebb énje tombolta ki magát, és az elmúlt nap gondolataiból és eseményeiből groteszk, képtelen csodákat teremtett. Martin voltaképp sohasem pihent; gyöngébb szervezet vagy kevésbé kiegyensúlyozott agy biztosan összeomlott volna, és felmondta volna a szolgálatot. Ruthhoz is egyre ritkábban ment el estefelé, mert közeledett a június, amikor a lány megkapja az oklevelét, és búcsút mond az egyetemnek. Okleveles bölcsész! - amikor Martinnak eszébe jutott Ruth oklevele, az volt az érzése, hogy sohasem tudja utolérni a lányt.

Ruth hetenként egy délutánt szentelt Martinnak. A fiú többnyire későn érkezett, ott maradt vacsorára és utána zenét hallgatni is. Ezek voltak Martin piros betűs napjai. E ház légköre - mily más ez, mint a környezet, amelyben ő élt! -, sőt a lány pusztá közelléte is mindjobban megerősítette abban a szándékában, hogy felküzdje magát e magasságokba. Bár a lelke tele volt szépséggel és az alkotás iránti sajgó vágygal, mégiscsak Ruthért küzdött a fiú. Legelsősorban és mindenekfölött szerelmes volt. Szerelmének rendelt alá minden mást. Szerelme még csodálatosabb kaland, mint az, amelyet a szellem világában él át... A legnagyobb csoda nem az, hogy az atomok és molekulák egy ellenállhatatlan erő hatására világgá állnak össze - a legnagyobb csoda az, hogy Ruth is a világon van. Ő a legcsodálatosabb mindabból, amit valaha megismert, amiről valaha álmodott, amit valaha megsejtett...

Mégis mindig az a nyomasztó érzése volt a fiúnak, hogy Ruth nagyon messze van tőle. Nem is tudja, hogyan jusson közelebb hozzá. A maga osztályához tartozó lányoknál és asszonyoknál mindig sikere volt. Igen ám, de azok közül nem szeretett senkit, ezt a lányt pedig szereti. Meg aztán Ruth nemcsak más osztályhoz tartozik; épp az ő, a Martin szerelme emelte fel minden osztályok fölé. Ruth magában áll - olyan magányosságban, hogy nem is tudja, hogyan közeledjék hozzá szerelmes ember módjára. Igaz, amióta sok mindent megtanult - többek közt helyesen beszélni is -, egyre közelebb került hozzá, már az ő nyelvén beszél, néha már azt is észreveszi, hogy közös gondolataik és örömeik vannak; de mindez nem elégíti ki szerelmes sóvárgását. Szerelmes képzeletében Ruth szentté vált - oly szentté, annyira átszellemültté, hogy semmilyen testi közössége sem lehet vele az embernek. Éppen saját szerelme szakította el tehát tőle a lányt; úgy, hogy az már-már elérhetetlennek tűnt számára. Szerelme - éppen szerelme - vonta meg tőle azt az egyetlen dolgot, amelyre áhítozott.

De aztán egy napon váratlanul áthidalódott köztük egy pillanatra a szakadék, s ha megmaradt is, ettől kezdve egyre keskenyebbé vált. Cseresznyét ettek - nagy szemű, mézédés fekete cseresznyét. Olyan színű volt a leve, mint a vörös bor. Amikor Ruth később felolvasott neki *A hercegnő*-ből, Martin véletlenül észrevette ajkán a cseresznye nyomát. E pillanatban megrendült a lány istenségébe vetett hite. Íme, őt is csak agyagból formálták - egyszerű agyagból, amely alá van vetve az agyag általános törvényeinek, ugyanúgy, mint az az agyag, amelyből ő való vagy bárki más. Ruth ajka is húsból van, akárcsak az övé - a cseresznye a lány ajkát is ugyanúgy megfesti, mint az övét. De ha ez így van az ajkával, akkor így van egész lényével is. Ruth nő - mindenestül nő, ugyanúgy, mint minden más nő az. Martint oly hirtelen érte ez a felismerés, hogy egészen belekábult. Mintha csak a napot látta volna lezuhanni az égről, vagy azt látta volna, hogy az áhítatosan imádott tisztaság bemocskolóddott.

De aztán felfogta a dolog igazi értelmét; szíve hevesebben kezdett dobogni, s arra biztatta: merjen szerelmes férfiként fellépni ezzel a nővel szemben, hiszen nem szellem ez, nem más világ lakója, hanem nő, akinek ajkán nyomot hagy a cseresznye. Beléremegett ebbe a vakmerő gondolatba. De a lelke csupa dal volt. Értelme is győzedelmi éneket zengett és azt mondta: így kell tennie! Ruth alighanem megérezett valamit abból a változásból, amely végbement Martinban, mert abbahagyta az olvasást, felnézett a fiúra és mosolygott. Martin tekintete a lány kék szeméről az ajkára esett, s az a kis fekete folt majd az eszét vette. Karja már-már kinyúlt, hogy átölelje a lányt, úgy, ahogy azt régen tette volna, amikor eszébe sem jutott még, hogy gondolkozzék az ilyesmin. Ruth is mintha feléje hajolt és várt volna, s a fiúnak minden akaraterejét össze kellett szednie, hogy fékezze magát.

- Egy szóra sem figyelt az egészből - biggyesztette el ajkát a lány. Aztán ránevetett a fiúra, és mulatott a zavarán. Martin egészen letört, amikor szeme a lány nyílt tekintetével találkozott, látta, hogy az mit sem sejtett meg az ő érzéseiből. Igen, túl messze merészkedtek a gondolatai. Nem ismer még egy nőt, aki ne sejtett volna meg valamit - Ruthot kivéve. Íme: ő nem sejtett

meg semmit. Ebben van épp a különbség. Ruth mégiscsak más... Martin megborzadt saját durvaságától, tisztelettel töltötte el a lány tiszta ártatlansága - s most megint a szakadék másik partjáról nézett rá. A híd leszakadt.

Ez az eset mégis közelebb hozta Martint a lányhoz. A történetek emléke tovább is élt a fiúban, s ha Martin néha nagyon letört volt, szomjasan merült el ebben az emlékben. A köztük levő szakadék soha többé nem nyílt oly szélesre, amilyen azelőtt volt. Martin sokkal messzebbre jutott, mintha bölcsészeti oklevelet vagy akár tucatnyi más oklevelet szerzett volna. Ruth tiszta, az igaz - ő nem is álmodott soha ily tisztaságról... De azért a cseresznye mégis nyomot hagy az ajkán! S éppoly kérlelhetetlenül alá van vetve ő is a világegyetem törvényeinek, akárcsak ő maga. Csak úgy tud élni, ha eszik, s ha a cipője átázik, meghűl. De nem is erről van szó. Ha Ruth érez éhséget és szomjúságot, hőséget és hideget, akkor érezhet szerelmet is - szerelmet egy férfi iránt. Ő pedig férfi. Mért ne lehetne hát *a* férfi? - Csak rajtam áll, hogy kiverekedjem - mormolta ilyenkor lázas izgalomban. - Én leszek a férfi. El fogom érni, hogy én legyek a férfi. Majd csak kiverekszem valahogy, ha törik, ha szakad.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

Egy este Martin épp egy szonettel küszködött. Érezte, hogy visszájára fordulnak az agyában izzó, páráként gomolygó, csodálatosan szép gondolatok. Egyszer csak a telefonhoz hívták.

- Női hang; előkelő női hang - vigyorgott Higginbotham, amikor érte jött.

Martin a szoba sarkába ment a telefonhoz. Amikor meghallotta Ruth hangját, forróság öntötte el. A szonettel való viaskodása közben megfedkezett róla, de a hangja most szíven ütötte. Ó, milyen ez a hang! - édes és lágy, mint egy távoli, elhaló dallam... vagy nem: olyan, mint egy ezüstharang kristálytiszt, hibátlan csengése. Nőnek: aki csak nő, nem lehet ilyen hangja. Van ebben a hangban valami mennyei zengés - mintha valami más világból érne ide. Martin elragadtatásában alig hallotta, mit mond ez a hang, arcvonásait azonban fegyelmezte, mert érezte magán Higginbotham vizsla tekintetét.

Ruth nem akart semmi különöset mondani, csak annyit: úgy beszéltek meg, hogy Norman elviszi ma este egy felolvasásra, de megfájdult szegénynek a feje, és ezért Ruth most attól tart, hogy nem mehet. Megvannak a jegyek is - ha Martinnak nincs jobb dolga ma, nem volna-e szíves elkísérni őt?

Hogy nincs-e jobb dolga? A fiú azt sem tudta, mit tegyen, hogy hangja el ne árulja kitörő örömét. Hiszen ez csodálatos... Eddig még mindig csak otthon találkozott Ruth-tal. Sohasem merte még arra kérni, hogy menjen el vele valahová. Már a telefontól mindentől függetlenül ellenállhatatlan vágy fogta el, hogy meghaljon a lányért. Kóválygó agyában a hősies önfeláldozás képei jelentek meg s oszlottak szét megint. Olyan nagyon, olyan rettenetesen, olyan reménytelenül szereti őt... S micsoda örült boldogság az, hogy Ruth elmegy vele - vele, Martin Edennel! - egy felolvasásra! A lány e percben olyan kimondhatatlan magasságban lebegett felette, hogy csak egy tennivalója maradt: meghalni érte. Csakis így tud méltóképpen kifejezést adni hatalmas, magasztos érzésének. Ez az igazi szerelemből fakadó fennkölt önmehtagadás minden szerelme elfog egyszer. Martint ott a telefontól, mint valami csodálatos, tüzes forgószél kerítette hatalmába ez az érzés. Úgy érezte: ha meghal a lányért, nem élt és nem szeretett hiába. De hiszen huszonegy éves volt, és még sohasem volt szerelmes...

Remegett a keze, amikor visszaakasztotta a hallgatót. Az imént egész belsejét felkavaró gyönyörűség elgyengítette. A szeme úgy sugárzott, mint az angyaloké, arca átszellemült, megtisztult minden földi alaktól, mocsoktalan és szent volt.

- Randi, mi? - vigyorgott a sógora. - Nem lesz ennek jó vége. Még a rendőrségre kerülsz egyszer.

De Martin most oly magasságokban volt, hogy még ez a ronda célzás sem tudta visszarántani a földre. Fölötte állt most minden haragnak és sértődöttségnek. Hatalmas látomása volt, szinte istennek érezte magát, és csak mélységes, fensőbbiséges szájalmat tudott érezni ez iránt az emberi féreg iránt. Rá sem nézett, a tekintete éppen csak átsiklott rajta, de nem látta meg. Mint az alvajáró ment ki a szobából, hogy átöltözzék. Csak amikor már a szobájában volt, és a nyakkendőjét kötötte, csendült a fülébe egy bántó hang, amely sértette a fülét. Kutatni kezdte, mi lehet ez a hang, és rájött: igen, ezt horkantotta a végén Bernard Higginbotham... Az egész nem hatolt el valahogy előbb az agyába.

Amikor Ruthék ajtaja becsukódott mögöttük, és ő lefelé jött a lánnyal a lépcsőn, tele volt nyugtalansággal. Nem örült zavartalanul annak, hogy elkísérheti Ruthot a felolvasásra. Nem tudta, most mit tegyen. A lány osztályához tartozó embereknel nemegyszer látta már az utcán,

hogy a nők belekarolnak a férfiakba. De volt úgy is, hogy nem mentek karonfogva; s Martin most nem tudta, vajon nemcsak este szoktak-e karonfogva menni, s nemcsak férj és feleség vagy rokonok szoktak-e egymásba karolni.

Amikor kiléptek az utcára, eszébe jutott Minnie. Minnie mindig rágta a fülét. Még csak másodszor ment sétálni Martinnal, és máris lehordta, mert a fiú a járda belső oldalán ment; tőle hallotta Martin azt a szabályt, hogy úriember hölgy társaságában mindig a járda külső oldalán megy. Ha átmentek az út egyik oldaláról a másikra, Minnie mindig bokán rúgta, hogy figyelmeztesse: menjen át a külső oldalra. Martin nem tudta, honnan veszi a lány ezt az illem-szabályt. Azt sem tudta, a felső régiókból szivárgott-e le ez a szabály, és helyes-e egyáltalán.

Mire a járdára értek, Martin döntött: abból semmi esetre sem lehet baj, ha megpróbálja követni ezt a szabályt. Hátulról megkerülte hát Ruthot, és a járda külső oldalán foglalt helyet. De ekkor már ott állt előtte a következő kérdés: ajánlja-e fel a lánynak a karját? Még soha életében nem ajánlotta fel a karját senkinek. Azok a lányok, akiket ő ismert, nem szoktak belekarolni a fiúkba. Előbb csak úgy egymás mellett szoktak sétálni egypárszor, később aztán átkarolják egymás derekát, és a lány a fiú vállára hajtja a fejét, ha sötét az utca. No de ez valami egészen más. Ruth nem effajta lány. Valamit tennie kell hát...

Egészen közel lépett a lányhoz, és behajlította a karját - de csak alig egy kicsit hajlította be, titkos kísérletképpen úgy, hogy nem volt a mozdulatában semmi felhívás -, mintha véletlenségből történnék az egész, és mindig így járkálna. S íme, erre megtörtént a csoda! Karján érezte a lány kezét. Édes borzongás futott végig rajta erre az érintésre. Néhány másodpercig az volt az érzése, hogy lába elhagyja a szilárd talajt, és a lánnyal együtt a levegőbe száll. De egykettőre a földön volt megint, s máris újabb bonyodalom zavarta meg. Épp átmentek az utca túlsó oldalára. Ő most a járda belső oldalára fog kerülni, pedig a külső oldalon kellene lennie. Mármost: engedje el a lány karját, és menjen át a másik oldalra? És ha ezt most megteszi, legközelebb meg kell-e ismételnie ezt a műveletet és a következő alkalommal újra? Ekörül valami nincs rendben... Úgy határozott hát, hogy nem ugrál ide-oda, és nem járja a bolondját. Ez az elintézés sem látszott azonban helyesnek. Amikor a belső oldalra került, elkezdett hát nagy hévvel és teljes komolysággal beszélni, és úgy tett, mintha magával ragadná a mondani-valója úgy, hogy ha mégsem lenne helyes az, hogy nem ment át a másik oldalra, lelkesültsége indokolja ezt a mulasztást.

Amikor átmentek a Fő úton, Martin újabb kérdéssel került szembe. A villanylámpák fényében meglátta Lizzie Connollyt és viháncoló barátnőjét. Egy pillanatig habozott - de aztán felemelte a karját, és megemelte a kalapját. Nem tagadhatja meg a maga fajtáját... Az, hogy megemelte a kalapját, nemcsak Lizzie Connollynak szólt, hanem valaminek, ami több nála. A lány bólintott, és merészen Martin szemébe nézett. Nem volt olyan lágy és finom a tekintete, mint Ruthé, de szép, ragyogó szeme volt. Martinról Ruthra siklott a tekintete, s egy pillantással felmérte arcát, ruháját, társadalmi helyzetét. Martin észrevette, hogy félénk és szelíd galamb tekintetével Ruth is gyorsan odapillantott, és szemének egyetlen villanásával átfogta ezt a munkásosztálybeli lányt a maga olcsó cicomaiban és abban a furcsa kalapban, amelyet akkor-tájt minden munkásosztálybeli lány hordott.

- Milyen csinos lány - szólt Ruth egy perccel később.

Martin legjobban szeretett volna leborulni előtte, de csak annyit mondott: - Nem tudom. Lehet, hogy ez ízlés dolga; én nem látom, hogy valami különösen csinos volna.

- Ugyan! Tízezer közt egynek sincsenek ilyen szabályos vonásai. Gyönyörűek a vonásai! Olyan finom metszésű az arca, mint egy kámea. És a szeme is nagyon szép.

- Igazán? - kérdezte szórakozottan Martin. Az ő számára egyetlen szép nő volt a világon, s az mellette ment és belékarolt...

- Hogy igazán-e? Tudja, Mr. Eden, ha ennek a lánynak módjában állna, hogy megfelelően öltözködjék, s valaki megtanítaná a szép tartásra, maga is belebolondulna, de a többi férfiak is.

- Mindenekelőtt meg kellene tanítani, hogyan beszéljen - tette hozzá Martin -, különben meg sem érti majd a legtöbb férfi. Az biztos, hogy maga a negyedrészt sem érti meg annak, amit ez a lány mond, ha úgy a maga módján kezd el beszélni.

- Ugyan! Maga csöppet sem jobb, mint Artur, ha azt akarja, hogy igaza legyen.

- Nem emlékszik, hogyan beszéltem én, amikor először találkozott velem? Én azóta megtanultam egy egészen új nyelvet. Azelőtt úgy beszéltem én is, mint ez a lány. Ma azonban már elég jól meg tudom értetni a gondolataimat a maga nyelvén; azt is ki tudom fejteni, hogy maga nem ért ennek a másik lánynak a nyelvén. És tudja, miért tartja magát így ez a lány? Én mostanában sokat gondolkozom efféléken, pedig azelőtt sosem szoktam ilyeneken gondolkodni. Már kezdek is megérteni... sok mindent.

- Szóval, miért tartja magát így?

- Ez a lány évek óta mindennap órákon át dolgozik gépeken. Ha az embernek fiatal a teste, az még könnyen hajlik; a nehéz munka úgy formázza, hajlítja, mint a gittet - minden munka a maga módján. Sok szembejövő munkásról egy pillantással meg tudom mondani az utcán, mi a szakmája. Nézzen csak rám. Mit gondol, én mért himbálom magam így összevissza? Azért, mert évekig voltam a tengeren. Ha azokban az években, amikor még ilyen fiatal és hajlékony volt a testem, marhát őriztem volna, most nem himbálóznék járás közben, hanem ó-lábam volna. Így van ez ezzel a lánnyal is. Biztosan észrevette, hogy a tekintete milyen... mondjuk, kemény. Ezt a lányt sohasem védte semmi. Mindig neki magának kellett magára vigyáznia. És ha egy fiatal lány maga vigyáz magára, nem maradhat a tekintete olyan lágy és szelíd, mint... mint például a magáé.

- Azt hiszem, igaza van - mondta halkan Ruth. - Kár. Pedig milyen csinos lány.

Martin ránézett, és látta, hogy szánakozás csillog a szemében. Semmi másra nem gondolt már, csak szerelmére, s egészen elmerült az ámulatban: hogyan is juthatott ahhoz a szerencsééhez, hogy szeretheti ezt a lányt, és kart karba öltve mehet vele egy előadásra!

- Ki vagy te, Martin Eden? - kérdezte magától este, amikor hazaérkezett a szobájába és a tükörbe nézett. Hosszan, kíváncsian nézte magát a tükörben. - Ki vagy? Mi vagy? És hová tartozol? Igazság szerint az olyan lányok mellett van a helyed, amilyen Lizzie Connolly. Ott, ott van a helyed, azok közt, akik napestig törik magukat; az a te életed, az az alantas, közönséges, rút élet. Az ígásbarmok meg az istállófiúk, ez a te világod, a piszok meg a bűz. Tessék, itt van ez a poshadt zöltség. Meg a krumpli, az is épp rothad. Szagold csak, hogy az isten verjen meg - szagold csak! Te merészelsz könyveket fellapozni, szép zenét hallgatni, szép képeket megszeretni? Te merészelsz irodalmi nyelven beszélni, másféleképpen gondolkodni, mint a magadfajtájabeliek? Te merted otthagyni a barmokat meg a Lizzie Connollykat? - hogy beleszeress egy ilyen halovány, vékony kis nőbe, aki millió és millió mérföldnyire van tőled, és a csillagok világában lakik? Ki vagy te? Mi vagy te? Hogy az isten verjen meg! Ezt akarod te kiverekedni?

Öklét rázta tükörképe felé - majd az ágy szélére ült, és jó darabig nyitott szemmel álmodozott. Aztán elővette füzetét és algebrakönyvét, és belemélyedt a másodfokú egyenletekbe. Gyorsan suhantak az órák; a csillagok elhalványodtak - odakünn már a hajnali szürkület derengett.

TIZENHARMADIK FEJEZET

Egy maroknyi pergő szavú szocialista és munkásosztálybeli bölcselkedő meleg délutánokon gyakran vitáztatott a városháza előtti parkban. Nekik köszönhette Martin a nagy felfedezést. Havonként egyszer-kétszer, amikor a parkon át a könyvtárba ment, leszállt a kerékpárjáról, hallgatta egy darabig a vitatkozókat, s mindig nehezebbre esett, hogy megválják tőlük. A vita sokkal alacsonyabb színvonalú volt, mint Morse-ék asztalánál. Nem voltak itt megfontolt, méltóságteljes emberek. Hamar elvesztették a béketűrésüket, sértéseket vagdostak egymás fejéhez, csak úgy röpködött a levegőben a sok trágárság és káromkodás. Előfordult az is, hogy öltre mentek. Ennek egyszer-kétszer Martin is szemtanúja volt. És mégis, Martin maga sem tudta, miért, ezek az emberek a való élet kérdésein gondolkodtak. És ha sokat fecsegték is: amit mondtak, sokkal serkentőbben hatott Martin értelmére, mint Mr. Morse tartózkodó és nyugodt dogmatizmusa. Kerékbe törték az angol nyelvet, úgy rázták az öklüket, mint a bolondok, gyermekes dühvel pocskondiázták le egymás felfogását, de valahogy sokkal közelebb álltak az élethez, mint Mr. Morse vagy puszipajtása, Mr. Butler.

Martin nemegyszer hallotta a parkban, hogy a vitatkozók Spencerre hivatkoznak. Egy délután aztán megjelent egy Spencer-tanítvány - egy rongyos csavargó, aki állig begombolta piszkos kabátját, hogy ne lássák, hogy nincs inge. Nagyszerű, milyen csata lett ebből! Vágni lehetett a füstöt, a földet teleköpködték dohánylével. A csavargó sikeresen tartott ki a magáé mellett, pedig egyik szocialista munkás gúnyosan vágta oda neki:

- Egy az Isten: a Megismerhetetlen, és Herbert Spencer az ő prófétája.

Martin nem egészen értette, mi körül folyik a vita, és mégis, mire továbbindult kerékpárján a könyvtárba, már kíváncsi volt: ismerni akarta Herbert Spencert. A csavargó sokszor emlegette az *Alapvető elvek*-et. Martin ezt a kötetet vette ki hát a könyvtárból.

Így kezdődött a nagy felfedezés. Martin már belekóstolt egyszer Spencerbe, de akkor elsőnek a *Lélektan elvei*-t választotta ki, s azzal úgy megjárta, mint Blawatskynéval. Sehogy sem értette a könyvet. Végig sem olvasta, úgy adta vissza. Ezen az estén azonban, amikor befejezte az algebrát és a fizikát, egy darabig kísérletezett még egy szonettel, azután lefeküdt, és felnyitotta az *Alapvető elvek*-et. Még a hajnal is a könyv mellett találta. Nem tudott elaludni. Nem is írt aznap semmit. Amikor elfáradt, felkelt az ágyból, és megpróbált a kemény padlóra feküdni. Hanyatt fekvé olvasott, a könyvet magasan feltartotta a levegőbe, s hol az egyik, hol a másik oldalára fordult. Rákövetkező éjjel aludt, és másnap reggel elvégezte az írnivalóját, de akkor a könyv annyira csábította, hogy megint csak elmerült az olvasásban, s mindenről megfeledkezve olvasott egész délután - még arról is megfeledkezett, hogy ezt a délutánt Ruth az ő számára tartotta fenn. Csak akkor vett tudomást a külvilágról, amikor Bernard Higginbotham nagy garral kinyitotta az ajtaját és megkérdezte: Martin azt hiszi-e, hogy ő vendéglőt tart fenn.

Martin Eden uralkodó vonása egész életében a kíváncsiság volt. A tudásszomj űzte kalandról kalandra a világ egyik végétől a másikig. Most azonban megtanulta Spencertől, hogy nem tud semmit és nem is tudhat soha, ha nem hagyja ott a tengert, és örökké ide-oda vándorol. Hiszen eddig mindig csak a dolgok felületén mozgott, csak elszigetelt jelenségeket figyelt meg, csupán egymásra halmozta a valóság töredékeit, legfeljebb ha felületes kis általánosításokig merészkedett néha - de a dolgok kapcsolatait nem látta és nem is láthatta, hisz világa a szeszély és a véletlen világa, amelyben nem volt helye következetességnek vagy rendnek. Igaz: megfigyelte a madarak repülésének mechanizmusát, és értelmesen gondolkozott is rajta - de eszébe sem jutott soha, hogy magyarázatot keressen arra, miképpen alakultak át a madarak

szerves repülőmechanizmussá. Soha nem tudott ilyen folyamatról. Nem gondolt rá, hogy a madarak is lettek valahogyan. Madarak mindig voltak - keletkeztek valamiképpen.

De nemcsak a madarakkal állt így a dolog, hanem minden egyébbel is. Tudatlanul, minden előkészület nélkül hasztalanul vágott neki a bölcséletnek. Kant középkori metafizikájának a segítségével semminek sem jött a nyitjára. Az egész csak arra volt jó, hogy kétséget támasszon benne saját értelmi képességei iránt. Amikor megkísérelte, hogy fejlődéstant tanulmányozzon, szintén nem jutott tovább Romanesnek egy kétségbeejtő szakszerűséggel megírt munkájánál. Egy árva szót sem értett az egészből; annyit fogott fel csupán, hogy a fejlődés tan száraz elmélet, egynéhány jelentéktelen ember találta fel, és ezek rengeteg értelmetlen szóval dobálóznak. Most tudta csak meg, hogy az evolúció nem üres elmélet, hanem a fejlődés folyamatának általánosan elfogadott magyarázata, s hogy ebben már nincs is véleményeltérés a tudósok közt, csak a fejlődés módja tekintetében nem egyeznek a különböző nézetek.

S íme, ez a Spencer most rendszerbe foglal minden ismeretet, az egységre vezet vissza mindent, eljut a valóság végső tényéig, s az ő bámuló szeme előtt a világegyetem konkrét és valóságos képét tárja fel. Azok a hajómodellek ilyenek, amelyeket matrózok szoktak üvegpalackokba beledolgozni. Itt nincs szeszély, nincs véletlen - itt csak törvényszerűség van. A madarak törvénynek engedelmeskednek, amikor repülnek, ugyanennek a törvénynek engedelmeskedik az erjedő nyálka is, amikor ide-oda forog és tekereg, majd lábat és szárnyat bocsát ki magából, és madár lesz belőle.

Martin a szellemi életben fokról fokra emelkedett, s most magasabb fokon állott, mint valaha. Minden rejtett dolog feltárult most előtte. A megértés gyönyörűségétől egészen megittasult. Fantasztikus álmaiban éjszakánként az istenekkel élt együtt; nappal pedig úgy járkált, mint az alvajáró, s réveteg tekintettel bámulta az újonnan felfedezett világot. Meg sem hallotta, ha az asztalnál jelentéktelen és alantas dolgokról folyt a szó; szelleme nyugtalanul kutatta s követte az okot és az okozatot minden eléje táruló jelenségben. Az ételben, amely a tányérjén volt, a sugárzó napot látta, s száz- meg százmillió mérföldön át követte a napsugár energiáját minden átalakulásán keresztül egészen ősforrásáig. Máskor ugyanennek az energiának a további útját kutatta egészen a karjában levő mozgató izmokig, amelyeknek segítségével felvagdossa a húst - aztán még tovább, egészen az agyáig, amelynek parancsára az izmai megmozdulnak és felvagdossák a húst; belső tekintetével végül már azt látta, hogy az ő agyában is ugyanaz a nap süt. Ez a nagy világosság szinte önkívületbe ejtette; meg sem hallotta, hogy Jim azt suttogja: - Vigyázat, kísértet! - nővére arcán sem vette észre az aggodást, és azt sem látta, hogy Bernard Higginbotham kis köröket ír le ujjával a homloka előtt - jelezvén, hogy kedves sógorának nyilván eggyel több a kereke...

Legmélyebben talán ismereteinknek, minden ismeretnek egymással való összefüggése hatott Martinra. Kíváncsiságában eddig is igyekezett mindent megismerni, s minden ismeretét agyának más-más emlékező rekeszébe raktározta el. A hajózással kapcsolatos dolgokról például óriási raktára volt már. A nőkre vonatkozó ismeretanyagból is jelentős készletet gyűjtött. A két tárgykör közt azonban eddig nem volt összefüggés. A két emlékezőrekeszt nem kötötte össze egymással semmi. Hogy az ismeretek szövevényében összefüggés lehet egy hisztériás nő s egy szélirányba forduló vagy viharok rohanó szkúner közt, azt eddig képtelenségnek tartotta, és csak nevetett volna rajta. Herbert Spencer azonban nemcsak azt mutatta meg neki, hogy ez egyáltalán nem nevetséges, hanem azt is, hogy épp az lehetetlen, hogy a kettő közt ne legyen összefüggés. Minden kapcsolatban van mindennel, ami létezik, a végtelen űrben rohanó legtávolabbi csillagtól a talpunk alatt megcsikorduló porszem atommíriadjaiig.

Ez az új szemlélet folytonos izgalomban tartotta Martint. Szünet nélkül azzal foglalkozott, hogy kapcsolatot találjon a világ dolgai között. Teljesen különböző jellegű dolgokat sorolt fel

magában, és nem nyugodott, amíg nem sikerült valamennyi közt rokonságot létrehoznia - rokonságot a szerelem, a költészet, a földrengés, a tűz, a csörgőkígyó, a szivárvány, a drágakövek, a mitológiai szörnyek, a napnyugta, az oroszlán üvöltése, a világítógáz, az emberevés, a szépség, a gyilkosság, az emelők és tengelyek és a dohány közt. Ily módon egységbe foglalta, aztán maga elé állította és áttekintette az egész világegyetemet. Máskor elkódorgott ösvényein, fasoraiban és rengetegekben - nem mint a rejtelmek sűrűjéből kivezető utat kereső megrémült vándor, hanem mint az olyan ember, aki mindent megfigyel és feltérképez, míg csak úgy nem ismeri a vidéket, mint a tenyerét. S minél jobban ismerte, annál szenvedélyesebben csodálta a világegyetemet és az életet és mindennek a középpontjában a tulajdon életét.

- Ó, te bolond! - szólt saját képmásához, amikor belenézett a tükörbe. - Te akartál írni, te próbáltál meg írni! Ugyan miről is írhattál volna? Mondd, miről? Egy-két gyermekes gondolat élt csak benned, egy-egy kiforratlan érzés, egy csomó meg nem emésztett szépség és nagy-nagy sötét tudatlanság. Szíved csordultig volt szerelemmel. A becsvágyad - az olyan óriási volt, mint a szerelmed, de nem ért többet, mint a tudatlanságod. S még te akartál írni! Hát nem látod, hogy épp csak most kezdesz elérkezni oda, hogy érik benned valami, amiről írhatasz! Szépet akartál alkotni? - de hogyan, ha azt sem tudod, mi az a szépség? Az életről akartál írni? - de hát hogyan, hisz sejtelmed sincs róla, melyek az élet lényeges jellemző vonásai! A világról, a lét alapjairól akartál írni? - de hiszen az egész világ olyan neked, mint egy kínai rejtvény! Legfeljebb arról írhattál volna, mi mindent nem tudsz a lét alapjairól! De azért csak fel a fejjel, öregem! Fogsz te még írni! Valami keveset, valami nagyon keveset máris tudsz, és a legjobb úton haladsz afelé, hogy többet is tudj valamikor. Csak egy kis szerencséd legyen, s egyszer még eljuthatsz odáig, hogy majdnem mindent megtudj, amit csak tudni lehet. És akkor majd írhatasz.

Martin sietett Ruthhoz a nagy felfedezéssel, s közölte vele örömét és elragadtatását. A lány azonban nem lelkesedett túlságosan. Hallgatólag elfogadta a dolgot, sőt mintha ismerte volna is mindezt saját tanulmányaiból. Az egész nem érintette azonban olyan mélyen, mint a fiút. Martin ezen csak azért nem csodálkozott, mert hosszas gondolkodás után rájött, hogy Ruthnak nyilván nem olyan friss és új az egész, mint neki. Kiderült, hogy Artur és Norman is hisz az evolúcióban és olvasta Spencert, de úgy látszik, őrájuk sem tett ez olyan mély hatást. Will Olney pedig, az a szemüveges, borzas hajú fiatalember, valami kiállhatatlan módon gúnyolódott Spenceren, és szintén azzal a szállóigével hozakodott elő: - Egy az Isten: a Megismerhetetlen, és Herbert Spencer az ő profétája.

Martin azonban megbocsátotta Olneynak, hogy így gúnyolódik, mert most már látta, hogy a fiatalember nem szerelmes Ruthba. Később egészen megrökönyödött, amikor különböző apróságokból arra is rájött, hogy Olneyt nemcsak hogy nem érdekli Ruth, hanem határozottan ellenszenves neki a lány. Martin ezt sehogy sem értette. Ezt a jelenséget sehogyan sem tudta összeegyeztetni a világegyetem egyéb jelenségeivel. De azért sajnálta is a fiút; nyilván hiányzik belőle valami, azért nem tudja eléggé méltányolni Ruth finomságát és szépségét. Vasárnaponként néha kerékpáron kirándultak a környékre. Martinnak ilyenkor bőséges alkalma nyílt arra, hogy megfigyelje: Ruth és Olney közt tűzszünet van ugyan, de a fegyvert egy percre sem teszik le. Olney többnyire Normanhoz csatlakozott, és úgy intézte a dolgot, hogy inkább Artur és Martin legyen Ruth társaságában. Martin ezért őszintén hálás volt neki.

Ezek a vasárnapok voltak Martin nagy napjai - elsősorban azért, mert együtt lehetett Ruth-tal, de azért is, mert ilyenkor kisebbnek érezte a különbséget önmaga és a lány osztályához tartozó fiatalemberek között. Azt tapasztalta, hogy szellemi téren nem marad el az említett fiatal emberek mögött, hiába részesültek azok hosszú éveken át rendszeres oktatásban. A velük

töltött órák jó alkalmat nyújtottak neki a beszélgetésre, a helyes beszéd szabályainak gyakorlására, hiszen ezeket a szabályokat oly kemény munka árán sajátította el. Az illetant most már félretette; majd figyel és ebből mindig tudni fogja, mit kell tennie. Ha épp nem ragadta el a lelkesedés, mindig résen állt, és szakadatlanul szemmel tartotta a fiatal emberek minden mozdulatát, hogy ellesse tőlük az udvarias viselkedés apró finomságait.

Martin egy ideig csodálkozott azon, hogy Spencert olyan kevesen olvassák.

- Herbert Spencer - mondta az az ember, aki a könyvtári íróasztalnál ült -, persze, persze, az nagy koponya.

De mintha ennek az embernek sejtelve sem lenne róla, mi lakik ebben a nagy koponyában. Martin egy este, amikor Butler is velük vacsorázott, Spencerre terelte a beszélgetést. Morse keserűen kifakadt az angol bölcslő agnoszticizmusa ellen, de megvallotta, hogy nem olvasta az *Alapvető elvek*-et. Butler ezzel szemben kijelentette, hogy nem bírja Spencert, soha egy sort sem olvasott tőle, s eddig egészen jól megvolt nélküle is. Martinban kétségek támadtak. Ha kevésbé erős egyéniség, talán elfogadja az általános véleményt, és megtagadja Herbert Spencert. Ő azonban meggyőzőnek találta Spencer fejtegetéseit. Ha megtagadná Spencert - így fogalmazta meg magának a dolgot -, az olyan volna, mintha egy navigátor a tengerbe dobna az iránytűjét és a kronométerét. Minthogy ő maga mindjobban megismerte az anyagot, és több száz írónak egymástól független tanúságtétele is meggyőzte a helyességéről, tovább is komolyan foglalkozott a fejlődéstanal. Minél többet tanult, annál több betekintést nyert a tudománynak addig ismeretlen területeire, és unos-untalan csak azon panaszkodott: mért is áll egy nap csak huszonnégy órából?

S mert oly rövidek a napok, egyszer csak úgy határozott, hogy abbahagyja az algebrát és a mértant. A trigonometriával még meg sem próbálkozott. Aztán kihúzta tanrendjéből a vegytant is, és csak a fizikát tartotta meg.

- Én nem vagyok szakember - mondta védekezésépp Ruthnak -, és nem is akarok szakember lenni. Szaktudomány olyan sok van, hogy egy emberöltő sem elég a tizedrészük elsajátításához. Ennekem általános jellegű tudásra van szükségem. Ha szükségem lesz a szakemberek eredményeire, majd utánanézek a könyveikben.

- De hát ez mégsem ér annyit, mintha magának is megvolnának az ismeretei - ellenkezett a lány.

- Nincs is rá szükségem. A szakemberek munkájából mindnyájan meríthetünk. Hisz az a feladatuk. Amikor idejöttem, láttam, hogy kéményseprők dolgoznak a házban. A kéményseprők is szakemberek: ha készen lesznek a munkájukkal, maga is örülni fog, hogy tiszta a kémény, pedig semmit sem tud a kémény szerkezetéről.

- Attól tartok, hogy ez a hasonlat kissé sántít.

Ruth furcsán nézett a fiúra. Martin szemrehányást érzett ki a tekintetéből és a hangjából. De amikor úgy meg volt győződve az igazáról...

- Mindazok a gondolkozók, akik általános kérdésekkel foglalkoznak tehát a világ legnagyobb szellemei -, szakemberekre támaszkodnak. Herbert Spencer is. Ő is ezer meg ezer kutató eredményeire építette a maga általánosításait. Ezer élet is kevés lett volna hozzá, hogy ezt az egész munkát ő maga végezze el. És ugyanez az eset Darwinnal is. Ő is azt használta fel, amire a virágtermelők és az állattenyésztők jöttek rá.

- Igaza van, Martin - szólt közbe Olney. - Maga tudja, mit akar, Ruth pedig nem. Hisz ő még azt sem tudja, hogy ő maga mit akar... Tudom, tudom - folytatta gyorsan Olney, hogy elejét

vegye Ruth ellenvetésének -, maga ezt általános műveltségnek nevezi. De ha azt akarja, hogy általános műveltsége legyen, tökéletesen mindegy, hogy mit tanul. Tanulhat franciát vagy tanulhat németet, vagy akár egyiket se tanulja, és tanuljon eszperantót, így is, úgy is szert tesz arra a bizonyos művelt tónusra. Görögöt vagy latint ugyanúgy tanulhat ebből a célból, legfeljebb nem veszi majd hasznát. Így is művelt lesz. Ruth például ószászt tanult, és már elég jól is tudta. Azóta azonban eltelt két év, és most talán ha erre a verssorra emlékszik még az egészről: *Mindent elöntött a langy áprilisi zápor...* Ugye, így van valahogy? No de sebjaj, de azért most mégiscsak művelt - Olney megint elébe vágott annak, amit a lány mondhatott volna, és jót nevetett közben. - Én csak tudom. Nemhiába jártunk együtt iskolába.

- Maga úgy beszél a műveltségről, mintha csak eszköz volna valaminek az elérésére - tört ki most már Ruth. A szeme szikrázott, arcán piros folt jelent meg. - Pedig maga a műveltség a cél.

- De Martin nem ezt a célt akarja elérni.

- Honnan tudja?

- Nos, Martin, mit akar? - fordult most Olney egyenesen a fiúhoz. Martin nagy kínban volt. Esdő tekintetet vetett Ruthra.

- Úgy van, mit akar? - kérdezte Ruth is. - Ez majd eldönti a kérdést.

- Persze... természetes, hogy művelt akarok lenni - akadozott Martin. - Nagyon szeretek mindent, ami szép, s a műveltség finomabb érzéket, nagyobb fogékonyságot fejleszt majd bennem a szép iránt.

Ruth bólintott; látszott, hogy győztesnek érzi magát.

- Bolondság - legyintett Olney -, maga is jól tudja. Martin azon van, hogy érvényesüljön, nem pedig, hogy művelődjék. Az ő esetében a műveltség véletlenül nélkülözhetetlen az érvényesüléshez. Ha vegyész akarna lenni, nem lenne szüksége általános műveltségre. Martin író akar lenni, csak nem meri mondani, mert nem akarja, hogy maga alulmaradjon. És vajon miért akar Martin író lenni? - folytatta. - Azért, mert nem veti fel a pénz. Maga mért tömi a fejét ószással és általános műveltséggel? Mert maga nincs rászorulva, hogy a saját erejéből boldoguljon az életben. Ezzel csak törődjek az apja. Ő majd megveszi szépen a ruháit és minden mást, amire szüksége van. Mondja, mi a fenét ér az az egész, amit tanultunk, maga meg én meg Artur meg Norman? Nyakig vagyunk általános műveltséggel, de ha a papa holnap tönkremegy, holnapután alaposan megbukunk a vizsgán. Maga, Ruth, legjobb esetben tanítónő lehetne falun, vagy zenét taníthatna valami leánynevelő intézetben.

- És maga mit tudna csinálni, ha szabad kérdeznem? - kérdezte a lány.

- Az égvilágon semmit. Elmehetnék napszámosnak, és kereshetnék napi másfél dollárt. De lehet, hogy Henley felvenne oktatónak a vizsgai előkészítőbe - csak lehet, mondom -, mert az is lehet, hogy egy hét múlva kirúgna, mert kiderülne, hogy még erre sem vagyok jó.

Martin feszülten figyelt a vitára. Tisztában volt vele, hogy Onleynak igaza van, de bosszantotta, hogy olyan félvállról bánik Ruthtal. Közben, míg hallgatta őket, új felfogás alakult ki benne a szerelemről. Az észnek semmi köze a szerelemhez. Ha szeretek egy nőt, nem számít, hogy amit gondol, helyes-e vagy sem. A szerelem az értelem fölött áll. Úgy van. Ruth nem érti egészen, miért kell neki érvényesülnie. Ettől azonban egy cseppet sem kevésbé imádnivaló. Ruth úgy imádnivaló, ahogy van, és ezen mit sem változtat az, hogy miről mit gondol.

Gondolataiból Olney kérdése riasztotta fel.

- Hogy mondja? - vetette oda Olneynak.

- Azt mondtam, remélem, nem követi el azt a badarságot, hogy még a latinba is belemászik.

- Ugyan! - szólt közbe Ruth. - A latin még több, mint a műveltség - a latin minden műveltség alapja.

Olney nem tárgított.

- Nos, belemászik a latinba vagy sem?

Martin most komolyan bajban volt. Látta, hogy Ruth alig várja, mit fog felelni.

- Attól tartok, hogy nem lesz rá időm - felelte végül -, szívesen tanulnám, de nem lesz rá időm.

- No, tessék: Martin nem művelődni akar - ujjongott Olney. - Elérni, csinálni szeretne valamit.

- De hát a latin az elme edzése, arra való, hogy fegyelmzetté tegye a gondolkozást. - Ruth várakozóan nézett Martinra, mintha arra számítana, hogy talán mégis megváltoztatja majd az álláspontját. - Tudja, hogy a futballistáknak is edzeniük kell magukat mérkőzés előtt. A latinnak ugyanez a szerepe a gondolkozó ember számára: edzi az elméjét.

- Nevetséges ostobaság! Mindnyájunknak ezt mondták gyerekkorunkban. Csak épp egyet felejtettek el hozzátenni. Gondolták, úgyis rájövünk később magunktól is. - Olney szünetet tartott, hogy növelje a hatást, aztán befejezte a mondatot: - Azt nem tették hozzá ugyanis, hogy úriembernek csak tanulnia illik latinul, de latinul tudnia már nem illik.

- Ez már nem rendes dolog - fakadt ki Ruth. - Tudtam, hogy úgy fogja csűrni-csavarni a beszédet, hogy oda lyukadjon ki a végén, ahová akar.

- Lehet, hogy ügyesen csináltam - vágott vissza Olney -, de attól még igazam lehet. Latinul nálunk csak a patikusok, az ügyvédek meg a latintanárok tudnak. Ha Martin valami efféle akar lenni, akkor persze tévedtem. No de nézzük csak: mi köze mindennek Herbert Spencerhez? Martin most fedezte fel Spencert, és egészen tűzbe jött tőle. Vajon mért? Mert Spencer segítségével eljuthat valahová. Én azonban sehová se juthatok el Spencer jóvoltából; és maga éppoly kevésbé. De mért is akarnánk mi egyáltalán eljutni valahová? Maga majd férjhez megy egyszer; nekem meg elég, ha azt csinálom, amit az ügyvédek és a tőzsdebizománysaim mondanak, úgyis ők kezelik majd a pénzt, amit az apám rám hagy.

Olney felállt és menni készült. Az ajtóban megfordult és még egy utolsót döfött:

- Hagyja csak maga békén Martint. Tudja ő, mire van leginkább szüksége. Láthatja, mit csinált már eddig is. Szinte szédülök néha, ha látom - szédülök, és közben szégyellem magam. Máris többet tud a világról meg az életről meg az emberek helyéről a világban és még sok mindenről, mint akár Artur, akár Norman, akár én vagy akár maga is, ha már erről van szó - hiába az egész latin- meg francia- meg ószásztudásunk meg az a híres műveltségünk.

- De hiszen nekem a tanítóm - felelte lovagiasan Martin. - Ami keveset tudok, azt neki köszönhetem.

- Fenét! - Olney Ruthra nézett, és kaján mosoly bujkált az arcán. - Legközelebb még megérem, hogy azt mondja: Spencerre is ő hívta fel a figyelmét. Milyen kár, hogy nem igaz! Ruth annyit tud Darwinról és a fejlődéstanról, mint én a Salamon király kincséről. Hogy is hangzott a múltkor Spencernek az a nyakatekert meghatározása valamiről, már nem is emlékszem, miről, amit maga olyan szépen eldarált nekünk? Tudja, az a bizonytalan, zavaros íz az egy-neműségről vagy miről? Mondja csak el neki gyorsan, és figyelje, hogy megért-e belőle csak

egy szót is. No persze, mert ez nem általános műveltség, aha... No jó, a viszontlátásra - szóval, ha belemászik a latinba, hát tiszteltetem magát, Martin.

Martint érdekelte a vita, de valami bosszúságot is érzett egész idő alatt. Mindig csak tanulásról, tantárgyakról, a tudás csökevényeiről volt szó - a vita iskolásfiús hangja sehogy sem illett a belsejét most is úgy felkavaró nagy dolgokhoz, égő vágyához, hogy saskarmokként markolásra görbült ujjakkal ragadja meg az életet -, nem illett ahhoz a kozmikus borzongáshoz, amely mint a fájdalom hasít belé, s ahhoz a megrögzött, szívós érzéshez, hogy egyszer még úrrá lesz mindenén. Költőhöz hasonlította magát, akit a hajótörés idegen ország partjára vet; mindenestül eltölti az idegen világ szépsége, dadogva keresi a szavakat, de hiába: nem tud új honfitársainak nyers, barbár hangján dalolni. Így van ez vele is... Lelke megremeg - s ó, mily fájdalmasan! - a nagy egyetemes dolgok érintésétől, és közben iskolás gyermekeknek való kérdésekkel kell bibelődnie, és arról kell vitatkoznia, tanuljon-e latint vagy sem.

Mi az ördögnek kell ehhez a latin? - kérdezte, amikor este a tükörbe nézett. - Mért is nem tudnak a halottak nyugton maradni a sírjukban! És egyáltalán: mért parancsoljanak a halottak nekem és a bennem élő szépségnek? Ami szép, az él, és nem múlik el soha. De a nyelvek jönnek és mennek. A nyelv a halottak pora.

Aztán mindjárt arra gondolt, hogy most milyen jól foglalta szavakba a gondolatait. Lefeküdt és nem értette, miért nem tud így beszélni akkor is, amikor Ruthtal van. Ha a lány jelen van, olyan, mint egy kisdiák - úgy is beszél, mint egy kisdiák.

- Csak időm legyen - mondta aztán hangosan. - Csak időm legyen! Idő, idő, idő - ezt panasolta örökké.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

Végül is nem Olney kedvéért döntött úgy, hogy nem tanul latint; de Ruth és iránta érzett szerelme sem változtatott az elhatározásán. Neki nincs más vagyona, mint az ideje. És olyan sok minden van a világon, ami fontosabb, mint a latin. Annyi mindent kell tanulnia, amire múlhatatlanul szüksége van. S aztán, írnia is kell. Pénzt kell keresnie. Eddig még sehol sem fogadták el az írásait. Két kéziratcsomója utazik vég nélkül egyik szerkesztőségből a másikba. Hogyan csinálják ezt vajon mások? Hosszú órákat töltött olvasótermekben: vizsgálta, mit írnak mások, kritikus szemmel tanulmányozta munkáikat, összehasonlíttatta őket a magáéval, és nem értette, sehogy sem értette: milyen titkos fogásra jöttek rá a többiek, amelynek segítségével el tudják helyezni műveiket?

Csak ámult, milyen rengeteg olyan dolgot nyomtatnak ki, amiben egy fikarcnyi világosság, élet vagy szín sincs. Életnek nyoma sincs ezekben a művekben, mégis szavanként két centet, ezer szavanként húsz dollárt fizetnek értük - az a lapkivágás legalábbis ezt állította. Nem is értette, hogy lehet az, hogy ilyen megszámlálhatatlanul sok novellát írnak, amelynek hiába olyan könnyed, ügyes a stílusa, a valóságnak és az életszerűségnek nyoma sincs bennük. Pedig milyen érdekes az élet, milyen csodálatos! Tele van megoldatlan kérdésekkel, gyönyörű álmokkal, hősiek erőfeszítéseivel - hogy van az, hogy ezek a novellák mégis mindig csak az élet közhelyeit írják meg? Martin érezte magában az élet lüktetését, az élet lázát, gyötrelmes kínlását, vad nekifeszüléseit. Ez az, amiről írni kell! Ő majd a reménytelenség hőseit dicsőíti meg, a szerelem megszállottjait, azokat az óriásokat, akik minden nehézség és megpróbáltatás ellenére, borzalmak és tragédiák közepette is tovább küzdenek, és minden erejüket összeszedve maguk alá gyűrik az életet... A magazinokban közölt novellák csak a Butlerek, piszkos dollárhajhászok dicsőségét zengik, és mindennapi, jelentéktelen emberkéik mindennapi jelentéktelen szerelmi ügyeit tálalják fel újra meg újra. Miért van ez? Talán azért, mert a magazinok szerkesztői maguk is ilyen mindennapi emberkéik? - kérdezte Martin. - Vagy... vagy lehet, hogy ezek az írók, szerkesztők, olvasók mind, mind félnek az élettől?

Martin egyetlen szerkesztőt vagy írókat sem ismert - ez volt a legfőbb baja. Sőt nemcsak írókat: egyáltalán nem ismert olyan embert, aki megpróbálkozott valaha az írással. Nem volt senki, akitől megkérdezhetett volna valamit, aki útbaigazítást vagy - ha csak egy szóval is - tanácsot tudott volna adni neki. Martin végül már abban is kételkedni kezdett, hogy a szerkesztők valódi élő emberek. Mintha csak kerekek volnának egy gépezetben... Megvan, ez az: az egész nem más, mint egy bonyolult gépezet. Ő a lelkét önti az elbeszéléseibe, cikkeibe és verseibe - aztán átadja őket egy gépezetnek. Gondosan összehajtogatja a kéziratot, hosszú borítékba teszi, melléragja a válaszbélyeget, aztán lepecsételi a borítékot, kívül is bélyeget ragaszt rá és bedobja egy levélszekrénybe. A boríték végigutazik a kontinensen; aztán bizonyos idő elteltével a postás visszahozza neki a kéziratot egy másik hosszú borítékban; rajta, van a kézírathoz mellékelte válaszbélyeg. Az út túlsó végén - a szerkesztő helyén - nem ember ül, hanem egy szellemes fogaskerékszerkezet, amely átteszi a kéziratot egyik borítékból a másikba, és felragasztja a válaszbélyeget. Olyan az egész, mint az automata, bedobja az ember a hatósait, mire a gép kattan egyet, és kidob egy csomag rágógumit vagy egy tábla csokoládét. Azon múlik minden, melyik nyílásba dobja be az ember a pennyt: eszerint kap csokoládét vagy rágógumit. Nem más a szerkesztőautomata sem. Egyik nyílásából csekkek esnek ki, a másiktól „Nem közölhető” cédulák. Ő eddig még csak az utóbbi nyílást találta meg...

Épp a „Nem közölhető” cédulák tették teljessé a folyamat ijesztő gépiességét. Egyik cédula olyan volt, mint a másik. Martin már több százat kapott - egyes régebbi kézírataira már egy tucatot is, ha ugyan többet nem. Ha csak egy sort, egyetlenegy személyes sort kapott volna,

csak egyszer is, amikor visszautasították a kéziratát, a fiú már boldog lett volna. De eddig még nem akadt szerkesztő, aki ilyen életjelt adott volna magáról. Lehet-e vajon ebből másra következtetni, mint hogy az út túlsó végén nem emberek vannak, csak jól megolajozott kerekek, amelyek simán forognak egy gépezetben?

Martin igazi harcos volt. Egész lelkével belevetette magát a küzdelembe, makacsul kitartott, és attól sem riadt volna vissza, hogy akár évekig etesse a gépezetet. Most azonban már majdnem elvérzett... Néhány hete volt még talán a küzdelemre - évekről már szó sem lehetett. Koszt-kvartély számlája hétről hétre közelebb juttatta a teljes összeomláshoz, és ugyanilyen súlyos vérvesztést jelentett a negyven kézirat bélyegköltése is. Már könyveket sem vásárolt. Apróságokon igyekezett takarékoskodni, hogy legalább elodázza az elkerülhetetlen véget. A takarékoskodáshoz azonban nem értett. Öt dollárt adott ruhára egyik testvérének, Mariann-nak, s ezzel megint egy teljes héttel jutott közelebb a véghez.

Vaksötétségben küszködött, azt sem látta, ki ellen hadakozik. Tanácsot, bátorítást senkitől sem kapott. Mindenfelől a kétségbeesés meredt rá. Most már Gertrud is gyanakodva tekintett rá. Testvéri szeretetében eddig csak elnézte, hogy (ő legalábbis úgy érezte) olyan bolondos az öccse, most azonban - ugyancsak testvéri ragaszkodásból - kezdett már nyugtalankodni. Az volt az érzése, hogy az ő hóbortos öcsikéje lassacskán komolyan megőrül. Martin tudta ezt, és ez sokkal jobban fájt neki, mint Bernard Higginbotham leplezetlen megvetése és folytonos csipkelődése. A fiú bízott magában, de ezt a bizalmat senki sem osztotta meg vele. Hiszen még Ruth sem bízott benne... A lány jobban szerette volna, ha Martin csak a tanulással törődik, és ha nyíltan nem foglalt is állást ellene, soha egy szóval sem helyeselte, hogy Martin írással foglalkozik.

A fiú sohasem mondta Ruthnak, hogy szeretné megmutatni neki az írásait. Kényes érzékenysége mindig visszatartotta ettől. Azt is tudta, hogy Ruth most nagyon nekifeküdt az egyetemen a tanulásnak, és úgy érezte: nem szabad elrabolnia az idejét. Amikor azonban megkapta az oklevelét, Ruth maga kérte őt arra, hogy mutasson valamit abból, amit csinált. Martin úszott a boldogságban, de csupa szorongás volt. Íme, most bírása elé lép... Hiszen Ruth okleveles bölcsész, képzett tanároktól tanult irodalmat. Lehet, hogy a szerkesztők is szakavatott bírák - de Ruth, az mégiscsak más. Ő biztosan nem nyom „Nem közölhető” cédulát a kezébe. Azt sem mondja, hogy ha a munkája most nem is közölhető, ez még nem okvetlenül jelenti azt, hogy nem jó. Ruth úgy fog beszélni, mint ahogy egy érző emberhez illik, gyorsan, világosan, amint szokott. A legfontosabb azonban az, hogy a lány meglátja majd végre az igazi Martin Edent. Írásai megmutatják majd neki a szívét, a lelkét - a lány végre megért valamit, ha mégoly keveset is, az ő álmaiból és a benne feszülő erőből.

Martin összeszedte néhány novellájának másolatát. Egy percig habozott, aztán melléjük tette a *Dalok a tengerről* című költeményt is. Egy júniusi délután kerékpárra ültek, és kirándultak a hegyekbe. Most fordult elő másodszor, hogy kettesben mentek valahová. A füledt meleget csak a tenger felől fúvó üdítő szellő frissítette fel. Martint mélységesen áthatotta az az érzés, hogy minden csodálatos rendben van a világon, s hogy nincs jobb dolog, mint élni és szeretni. Kerékpárjaikat az út szélén hagyták, s felkapaszkodtak egy kis halom kopár tetejére, ahonnan mindenfelé el lehetett látni. A száradó fű lehelete édes jó szagokkal és mély nyugalommal töltötte meg a levegőt.

- A fű elvégezte a maga dolgát - mondta Martin, amikor Ruth leült a kabátjára, ő pedig elnyújtózkodott, és szorosan hozzásimult a meleg földhöz. Mélyen beszívta a sárguló fű édes illatát, amely át- meg átjárta az agyat, és gondolatait az egyes jelenségektől az egyetemes felé röpítette.

- Betöltötte rendeltetését - folytatta, és gyöngéden végigsimított egy elsárgult száracskát. - Milyen türelmetlenül feszült benne az élet akarata, míg vigasztalanul ömlött rá a téli eső... hogyan küszködött a kora tavaszi viharokkal... Aztán kibontotta a virágait, leste a rovarokat és a méheket, szétszórta magvait a világba, megtett mindent, amit rendeltetése s az élet kívánt tőle és...

- Miért néz mindig mindent ilyen borzasztóan gyakorlatias szemmel? - szakította félbe a lány.

- Nyilván azért, mert fejlődéstannal foglalkozom. De hogy őszinte legyek, csak most legújabbán nyílt ki így a szemem.

- Én inkább attól tartok, hogy ha mindent ennyire gyakorlati szempontból néz, végül meg sem fogja már látni a szépséget. Elpusztítja a szépséget, mint a gyerek, ha lepkét fog, és letörli a színes port a szárnyáról.

Martin a fejét rázta.

- A szépségnek is van értelme. Én azonban eddig nem tudtam, hogy mi az. Egyszerűen elfogadtam a szépséget mint olyan valamit, aminek nincs különösebb értelme... éppen csak szép, minden ok és összefüggés nélkül. Nem tudtam a szépségről semmit. Most azonban már tudom... helyesebben, már kezdem tudni, hogy mi az. Amióta tudom, mért fűszál ez a fűszál, amióta ismerem azokat a láthatatlan vegyi folyamatokat a napban, az esőben és a földben, amelyek azzá tették, sokkal szebbnek látom a fűszálat. Amikor az erő és az anyag működésére és a bensejükben lejátszódó harcra gondolok, úgy érzem, hőskölteményt tudnék írni a fűszálról.

- Milyen jól tud beszélni - szólt szórakozottan a lány.

Martin észrevette, hogy Ruth fürkészően néz rá. Erre egyszerre megzavarodott, és a füle tövéig elvörösödött.

- Hát remélem, egyszer majd csak megtanulok beszélni - nyögte ki végre. - Hisz mindig azt hiszem, oly sok minden van bennem, amit el kellene mondanom. De ez valami olyan óriási dolog... Sohasem sikerül úgy igazán elmondanom, ami bennem van. Sokszor úgy érzem, az egész világ, az egész élet, minden énbélém költözött, és azt követeli tőlem, hogy én beszéljek helyette. Ilyenkor érzem - mért is nem tudom ezt jobban megmagyarázni! -, ilyenkor érzem, milyen nagyszerű dolog ez - és aztán, amikor megpróbálok beszélni, úgy gagyogok, mint egy kisgyerek. Rettentő nehéz dolog, akár úgy beszélni, akár úgy írni, úgy formálni át szavakká az ember érzéseit és benyomásait, hogy abban, aki olvassa vagy hallgatja, ugyanolyan érzésekké és benyomásokká változzanak vissza a szavak. Isteni feladat ez! Nézze csak: a fűbe temetem az arcomat, és ahogy beszívom a fű leheletét, ezer meg ezer gondolat és kép rajzik fel bennem. A mindenség lehelete az, amit magamba szívok. Most tudom csak, mi a dal és mi a kacagás, mi az öröm és mi a kín, mi a küzdelem és mi a halál... Képeket látok magam előtt, mintha csak a fű illata sugallta volna őket. És szeretném mindezt elmondani - magának meg az egész világnak. De hogyan? De hogyan? Hisz szinte béna a nyelvem! Tessék, most is, ahogy megpróbálok élőszóval elmondani magának, hogyan hat rám a fű illata - nem sikerül. Olyan gyámoltalanul beszélek - alig tudom jelezni, hogy miről is van szó. Semmi értelme sokszor annak, amit mondok, tudom, érzem. Pedig valósággal fojtogatja a torkomat, úgy szeretnék mindent elmondani. De hát ha nem lehet! - Martin elkeseredésében ég felé rázta az öklét. - Tudom, hogy abból, amit mondok, ezt nem lehet megérteni! Nem tudom elmondani, amit akarok.

- Dehogynem. Inkább nagyon is jól beszél - bizonygatta Ruth. - Gondoljon csak arra, mennyit haladt már az alatt a rövid idő alatt is, amióta én ismerem. Butler ismert szónok. Válasz-

tásoknál mindig felkéri a helyi bizottság, hogy mondjon kortesbeszédet. És maga a múltkor, a vacsoránál mégis ugyanolyan jól beszélt, mint ő. Butler éppen csak fegyelmezettebb volt. Maga túlságosan tűzbe jön, de ez majd elmúlik, ha gyakorlatra tesz szert. Biztos, hogy jó szónok lenne magából. Sokra viheti még... ha maga is úgy akarja. Parancsoló egyéniség... Biztosan tud embereket vezetni. Mért ne sikerülne bármi, amihez hozzáfog, ugyanúgy, amint sikerült kijavítania a beszédét? Biztos, hogy jó ügyvéd lenne például. Feltűnne a politikában is. Semmi, de semmi akadály a sincs, hogy ugyanolyan sikereket érjen el, mint Butler. És rossz emésztés nélkül - tette hozzá mosolyogva.

Sokáig beszélgettek. A lány a maga kedves, kitartó módján újra meg újra visszatért rá: milyen fontos, hogy szilárdan megalapozott műveltsége legyen az embernek, s mekkora előnyökkel jár a latin nyelv tanulása, amely hozzátartozik ehhez az alpműveltséghez, akármilyen pályára megy is az ember. Elmondta azt is, hogyan képzei ő a sikeres embert. Ez a kép nagyban-egészen az apjára hasonlított, néhány félreismerhetetlen vonást és színfoltot azonban Butler egyénisége szolgáltatott hozzá. Martin hanyatt feküdt a gyepen, és szomjas füllel leste a lány minden szavát. Le nem vette volna szemét a szájáról, gyönyörködött ajkának minden mozdulatában. Az agya azonban nem fogadta be, amit Ruth mondott. Azok a képek, amelyeket a lány eléje vetített, egyáltalán nem csábították. Sajgott benne valahol a csalódás, de ennél sokkal erősebb volt a lány iránt érzett szerelme. Ruth egész idő alatt egy szót sem szólt az írásairól. A kéziratok, amelyeket azért hozott el, hogy felolvassa őket, mellette heverték a földön, és senki sem törődött velük.

A beszélgetés egyik szünetében Martin végre felnézett az égre: nézte, milyen magasan van még a nap, s kezébe vette a kéziratokat, hogy felhívja rájuk Ruth figyelmét.

- Ejnye, erről egészen megfeledkeztem - szólt erre gyorsan a lány. - Pedig nagyon szeretném hallani.

Martin felolvasott neki egy elbeszélést, amelyre büszke volt; azt gondolta, hogy ez a legislegjobbak közül való. *Az élet bora* címet adta ennek az elbeszélésnek. Most, hogy felolvasta, megint ugyanúgy megrészegeedett ettől a bortól, mint akkor, amikor írta. Már az eredeti elgondolásban is volt valami varázs, és ezt most még fokozta a kimondott szavak varázsa és hangulata. Ugyanaz a tűz és szenvedély lobbant lángra benne megint, mint amikor írta az elbeszélést. A lelkesedés úgy magával ragadta, hogy teljesen vak és süket volt a mű hibáival szemben. De nem így Ruth. Az ő gyakorlott füle felfedezte a gyöngeségeket, a túlzásokat, a kezdő író fontoskodásait, és azt is nyomban észrevette, ha a mondat ritmusa botladozott vagy sántított valahol. Pedig máskor alig vette észre a szöveg ritmusát; csak olyankor figyelt rá, amikor nagyon is dagályosnak érezte a stílust; ilyenkor sértette a fülét az írás műkedvelő jellege. Végül is ez a vélemény alakult ki benne az egész elbeszélésről: műkedvelő írás... Ezt azonban nem mondta meg Martinnak. Amikor a fiú befejezte a felolvasást, csak néhány kisebb hibát emelt ki, s azt mondta, hogy tetszik neki az elbeszélés.

Martin csalódást érzett. Azt, hogy a lánynak igaza van, belátta. De valahogy azt érezte: nem azért mutatta meg Ruthnak a munkáját, hogy kijavítsa, mint egy iskolai dolgozatot. Nem a részletekről van most szó. A hibák majd maguktól is rendbe jönnek egyszer. Azokat majd csak kijavítja valahogy - majd megtanulja, hogyan kell kijavítania őket. Martin úgy érezte, meglátott az életben valami nagyszerűt, és ezt a valamit próbálta befoglalni az elbeszélésbe. Ezt olvasta fel a lánynak: azt a nagyszerű valamit, ami része az életnek, nem pedig mondat-szerkezeteket és kettőspontokat. Azt szeretne volna, ha Ruth vele együtt érzi azt a nagyszerű valamit, ami egészen az ő sajátja, hiszen a maga szemével látta, a maga agyával fogta fel, maga foglalta szavakba - ezekbe a szavakba, amelyeket ő maga írt le erre a papírlapra. Tehát nem sikerült! Csak erre az eredményre jutott magában. Talán igazuk van a szerkesztőknek.

Érezte azt a nagyszerű valamit, ez biztos, de nem sikerült szavakba foglalnia. Csalódását azonban elpalástolta, könnyed hangon egyetértett Ruth bíráló megjegyzéseivel. A lány észre sem vette, hogy Martin a lelke legmélyén nem ért egyet vele.

- Itt van ez a másik. Azt a címet adtam neki: *A fázék*. - Azzal kivette a borítékból a kéziratot. - Már öt vagy hat képeslap is visszautasította. Én mégis jónak tartom. Voltaképp nem tudom, mit gondoljak róla; az az egy azonban biztos, hogy valamit megfogtam benne. Lehet különben, hogy magára nem hat úgy, mint, rám. Rövid az egész - nem több mint kétezer szó.

- Borzasztó! - kiáltott fel a lány, amikor Martin befejezte a novella felolvasását. - Szörnyű! Ki sem tudom mondani, milyen szörnyű!

Martin titkos meglepődéssel látta, hogy Ruth elsápad, tekintete maga elé mered, öklét görcsösen összeszorítja. Ezúttal sikerült hát! Mégiscsak átadta valahogy az agyában gomolygó képeket és érzéseket. Igen. Ez telibe talált. Tetszik-e a lánynak az elbeszélés vagy sem, az most mindegy: csak az a fontos, hogy megragadta és hatalmába kerítette. Íme mozdulatlanul ül és figyel, és nem gondol már a részletekre.

- Mert élet - mondta Martin -, és az élet nem mindig szép. És lehet, hogy azért, mert én valami különös fából vagyok faragva, én látok benne valami szépet is. És úgy érzem, megtízszerezi még ezt a szépséget, hogy épp ilyesmiben jelentkezik...

- De hát az a szegény asszony miért nem... - szakította félbe Ruth. Nem arra felelt, amit a fiú mondott. Aztán mégsem mondta ki a gondolatát, hanem felkiáltott: - Nem, nem! Ez aljas! Ez nem szép! Ez utálatos!

Martinnak mintha megállt volna egy pillanatra a szívverése. Utálatos! Ez álmában sem jutott eszébe. Nem is ezt akarta kihozni a témából. Lángbetűkkel állt a szeme előtt az egész kis történet, de akármilyen ragyogóan volt megvilágítva, nem tudott felfedezni benne semmi utálatost. A szíve újra dobogni kezdett. Nem, nem őbenne van a hiba...

- Mért nem választ inkább valami szép témát? - mondta a lány. - Hiszen tudjuk, hogy vannak a világon utálatos dolgok, de ez nem ok arra, hogy...

Ruth tovább folytatta még a méltatlankodását, de Martin már nem figyelt rá. Mosolygott magában, amikor a lány szűzies arcára pillantott. Milyen ártatlan, milyen meghatóan ártatlan ez az arc! Ha ránéz, mindig úgy érzi: öbelé is átárad a tisztasága, megtisztítja őt is minden salaktól, s valami földöntúli ragyogást áraszt köréje, amely oly hűvös, lágy és bársonyos, mint a csillagok fénye. *Tudjuk, hogy vannak a világon utálatos dolgok!* Martin azzal a gondolattal játszott magában: ugyan mit tudhat erről Ruth? Olyan elandalodva gyönyörködött ebben a gondolatban, mint egy bűbájos tréfában. Azután egy villanásra minden részletével maga előtt látta az élet szennyos tengerét, amelyet oly jól ismert, hiszen oly sokszor keresztül-kasul hajózott rajta. Megbocsátotta Ruthnak, hogy nem érti meg ezt az elbeszélést. Nem, nem az ő hibája, hogy nem érti. Martin hálát adott az istennek, hogy Ruth úgy született és úgy nőtt fel, hogy ilyen ártatlan maradhatott. Annál inkább ismeri ő az életet... Ismeri minden aljasságát és minden szépségét, és tudja, hogy minden mocskával együtt az élet mégis milyen nagyszerű! Istenuccse! - lesz még erről mondanivalója a világ számára. A szentek, a mennyben - hogyan lennének tiszták és mocsoktalanok? Őket ugyan nem illeti ezért dicsőség. De a szentek, akik a sárban élnek - ez, ez az örök csoda! Ezért érdemes élni - azért, hogy az ember lássa, hogyan emelkedik ki a bűn fertőjéből az erkölcsi nagyság - azért, hogy kiemelkedjék belőle ő maga is, és ahogy kezd tisztulni a szeme, először pillantsa meg homályosan a távolban derengő szépséget. Azért érdemes élni, hogy lássa az ember: minden gyöngeségből, gyarlóságból, bűnből, minden feneketlen aljasságból hogyan emelkedik ki az erő, az igazság és a lélek...

Martin fülét hirtelen megütötte a lány néhány mondata.

- Olyan közönséges az egész... Pedig oly sok felemelő dolog is van a világon! Gondoljon csak az *In Memoriam*-ra.

Martin azt akarta mondani: gondoljon Ruth inkább a *Locksley Hall*-ra. Már majdnem ki-mondta a gondolatát, amikor megint magával ragadta egy látomás. Nézett, nézett a lányra: ez hát az ő fajtájának a nősténye... Száz- és százezer éven át kúszott, mászott egyre feljebb és feljebb az élet égbe nyúló létráján, míg az erjedő ősanyagból végre elért a létra legfelső fokára, s lett belőle ez a Ruth, ez a páratlan, tiszta, szép, isteni valaki... ez a Ruth, aki megismertette vele, Martin Edennel, a szerelmet, beléöntötte a tisztaság utáni sóvárgást, és beléoltotta azt a vágyat, hogy megtapasztalja az istenséget - ő, Martin Eden, aki a véget nem érő teremtés számtalan halva született próbálkozásán és eltévelyedésén keresztül ugyanolyan csodálatos módon jutott a kavargó sárból egyre följebb és följebb. Milyen izgalmas, milyen nagyszerű, milyen csodálatos ez! Itt van a téma: ezt kell megírnia... csak megtalálná hozzá a szavakat! A mennybéli szentek - ó, azok csak szentek, s még magukon sem tudnak segíteni. Ő azonban férfi!

Ruth hangját hallotta:

- Magában nagy erő van... Milyen kár, hogy nem tartja féken!

- Olyan vagyok, mint egy elefánt a porcelánüzletben, mi? - kérdezte, mire a lány elmosolyodott.

- Fejlesztenie kellene a kritikai készségét, kellene valamit adnia a jó ízlésre, a finomságra, az árnyalatokra is.

- Persze, túl merész vagyok - dünnyögte a fiú.

Ruth helyeslően mosolyogva várta a következő elbeszélést.

- Nem tudom, hogy lesz maga ezzel a történettel - mentegetőzött Martin. - Furcsa história ez. Félek, hogy túl mélyre is mentem... Pedig jót akartam. Ne törődjék, kérem, az apró részletekkel. Csak arra figyeljen: érez-e benne valami nagyot? Mert van benne valami nagy, van benne valami igaz - persze könnyen lehet, hogy nem sikerült olyan világossá tennem, ahogy kellett volna.

Belefogott a felolvasásba. Közben nézte a lányt. Végre, végre eljutott hozzá, gondolta. Ruth mozdulatlanul, lélegzetét visszafojtva hallgatta Martint; kitágult szemmel nézett rá, még a szempillája sem rezdült. A fiú figyelte, hogyan ragadja magával a műből kiáradó varázs.

Martin ezt a címet adta elbeszélésének: *Kaland*. Az egész történet a kaland felmagasztalása volt - de nem az olyan kalandé, amilyent minden kalandos elbeszélésben talál az ember, nem: a legnagyobb kalandé, az életé, amely, mint kérlelhetetlen hajcsár, egyformán szörnyű, akár büntet, akár jutalmaz, hitszegő és kiszámíthatatlan, embertelen türelmet követel, nappal a kétségbeesésbe kergeti az embert, és éjjel megtöri a csontját, éhségbe, szomjúságba, senyvesztő lázakba, lassú halódásba, pokoli rettegésekbe taszítja... s azután tündöklő dicsőséget nyújt vagy sötét halált. Véren, verítéken, rovarok csípésén, ronda, aljas élmények hosszú során át emeli fel az embert királyi csúcsokra, isteni alkotásokig.

Ez, ez mind és még sok minden más is benne volt ebben az elbeszélésben. Martin azt hitte, ez tölti el forrósággal a lányt, amíg ott ül és hallgatja a történetet. Ruthnak fénylett a szeme, halvány arca kipirult; amikor az elbeszélés vége felé közeledett, úgy tűnt Martinnak, mintha a lány zokogással küszködnék. Valóban: Ruthot forróság járta át - és Martin mégis tévedett. Nem az elbeszélés hatott így a lányra, hanem ő maga. Maga az elbeszélés nemigen tetszett Ruthnak. A Martinból kisugárzó energia kötötte le, az a túlradó erő, amelyet olyan jól ismert.

Úgy érezte, megüti s át- meg átjárja őt az az erő, amelyet a fiú teste valósággal ont magából. A furcsa az volt a dologban, hogy a fiú energiája épp az elbeszélésben lüktetett - mint valami csatornán, úgy áramlott keresztül rajta ereje a lány felé. Ruth azonban csak magát az erőt észlelte, s azt, hogy mi közvetíti felé ezt az erőt, észre sem vette. Amikor az ember azt hitte volna, hogy magával ragadta, amit Martin írt, voltaképp egészen másvalami kerítette a hatalmába, amihez az elbeszélésnek semmi köze sem volt: egy szörnyű, veszélyes gondolat, amely kényszerűen fészkelte be magát a lány agyába. Ruth azon kapta rajta magát, hogy a házasságról ábrándozik, s megdöbben, amikor észrevette, hogy ez a gondolat szívósan, egyre nagyobb izgalommal tölti el. Nem lányhoz illő ez a gondolat... Egyáltalán nem illik őhozzá... Nő volta még sohasem okozott Ruthnak nyugtalanságot. Tennyson költészetének álomvilágában élt eddig, s nem is értette meg teljesen e mesteri finomságú költő mesterien finom utalásait azokra a durvaságokra, amelyek még a királynőknek és lovagjaiknak kapcsolataiba is betolakodnak. Ruth még nem ébredt fel, de most belső világának minden ajtaján türelmetlenül dörömbölt az élet. Esze rémülten sürgette, hogy zárja be és reteszelve el az ajtókat, érzékei azonban arra ösztökélték, hogy tárjon ki szélesre minden kaput, és hívja be magához ezt a csodálatos idegen vendéget.

Martin meg volt elégedve a hatással, és alig várta, hogy a lány kimondja végre az ítéletet. Abban, hogy mi lesz az ítélet, egy percig sem kételkedett. Egészen elképedt, amikor Ruth csak annyit mondott:

- Szép...

- Igazán szép - ismételte egy idő múlva, most már nyomatékosabban.

Persze hogy szép... De hát van benne valami - valami, ami több, mint szépség, valami, aminek a fénye áthatol mindenben, és kezes szolgálójává teszi a szépséget. Martin szóltanul meredt maga elé a földre, mintha egy nagy kétség ijesztő körvonalai terpeszkednének el a lába előtt egyre szélesebben. Mégsem sikerült tehát! Mégsem tudta úgy megírni, hogy meg lehessen érteni! Valami olyan nagyot látott meg, amihez hasonló kevés van a világon - és nem tudta kifejezni!

- Mi a véleménye a... - zavarban volt és habozott egy percig, mert először próbált használni egy idegen szót - ...az elbeszélés motívumáról?

- Az, hogy zavaros - felelte a lány. - Körülbelül ez is az egyetlen észrevételem. Próbáltam követni a cselekményt, de túl sokfelé ágazik. Túlságosan bőbeszédű. Annyi oda nem tartozó anyagot visz a történetbe, hogy a cselekmény végül elakad.

- De hát az a főmotívum - sietett Martin a magyarázattal. - Az éppen a minden másra átütő nagy motívum: a kozmikus, az egyetemes. Épp azt próbáltam meg, hogy ez mindig együtt haladjon magával a történettel, amely tulajdonképpen csak a felületen mozog. Éreztem is, hogyan kellene megcsinálnom, mégis rosszul csináltam meg, úgy látszik. Nem sikerült kihoznom belőle, amit akartam. No, de megtanulom egyszer még ezt is.

Ruth ezt már nem tudta követni. Igaz, hogy okleveles bölcsész volt, de Martin túllépett már az ő korlátain. Ezt persze nem tudta; azt hitte, azért nem érti meg Martint, mert az zavarosan fejezi ki magát.

- Túlságosan terjengős ez az írás - mondta még -, de helyenként azért szép.

A lány hangja mintha valahonnan távolról jött volna. Martin azon töprengett már, felolvassa-e Ruthnak a *Dalok a tengerről*-t. Amint ott feküdt hanyatt a földön, tompa kétségbeesés fogta el. A lány fürkészve nézett rá, és maga sem tudta, miért, csökönyösen újra meg újra visszatért agyába az az előbbi furcsa gondolat... Egyre csak a házasságra gondolt. Egyszerre csak megszólalt:

- Szeretne híres lenni?

- Igen. Egy picit... - vallotta meg a fiú. - Ez is hozzátartozik a nagy kalandhoz. De nem az számít, hogy híres-e az ember, hanem, hogy hogyan lesz azzá. Hiszen az én számomra a hírnév csak eszköz volna, valami egészen másnak az elérésére. Ezért - azért, hogy ezt elérjem - szeretnék csak híres lenni.

A maga kedvéért - voltaképp ezt szeretne volna mondani. És talán mondta volna is, ha Ruth-nak tetszett volna, amit az imént felolvasott neki.

Ruth közben azon töprengett: milyen pálya állhat vajon nyitva a fiú előtt? Annyira elfoglalta ez a gondolat, hogy fel sem merült benne a kérdés: mi lehet az a végső valami, amire Martin az előbb célzott. Irodalmi érvényesülésre nem számíthat a fiú. Erről Ruth szentül meg volt győződve. Ezt bizonyította ezzel a mai műkedvelői, kamaszos produkciójával is. Beszélni jól tud, irodalmi eszközökkel azonban nem tudja kifejezni magát. Összehasonlította vele Tennyson, Browningot meg kedves prózaíróit, és az összehasonlítás reménytelenül balul ütött ki a fiú számára. Martinnak azonban mindezt nem tárta fel. Időt akart még nyerni - erre készítette az a megmagyarázhatatlan érdeklődés, amelyet a fiú iránt érzett. Hiszen az, hogy Martin írni akar, végre is egy kis gyöngesség csupán, amelyet a fiú majd kinő idővel. Akkor majd komolyabban fogja venni az életet. És biztosan sikere is lesz. Hisz annyi ereje van, hogy nem is vallhat kudarcot... csak azt az írást hagyná már abba!

- Szeretném, ha megmutatná nekem minden írását, Mr. Eden - mondotta.

Martin elvörösödött örömeiben. Annyi bizonyos, hogy érdekli Ruthot, amit ír. Ő legalább nem ad neki „Nem közölhető” cédulát. Egyet-mást szépnek is talált a munkáiban; ez volt az első biztatás, amelyet életében kapott.

- Persze, persze, mindent - mondta lelkes hangon. - És megígérem magának, Miss Morse, hogy nyélbe ütöm én ezt. Máris messzire jutottam, jól tudom, de még sokkal messzebbre kell jutnom. Nem fogok tágítani, még ha négykézláb kell is végigjárnom az utat. - Felemelt egy kéziratcsomót. - Itt vannak a *Dalok a tengerről*. Majd ha hazamegy, odaadom; olvassa el, amikor egyszer ráér. De meg kell ígérenie, hogy őszintén megmondja róluk a véleményét. Tudja, nekem főképpen egy dologra van szükségem: kritikára. Nagyon, nagyon kérem, beszéljen velem teljesen őszintén.

- Teljesen őszinte leszek - ígérte meg a lány, de közben kissé kényelmetlenül érezte magát. Tudta, hogy most sem volt őszinte a fiúhoz, és egyáltalában nem biztos, lehet-e hozzá egészen őszinte legközelebb...

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

- Az első csatát megvívтам. Ezen hát túl vagyok - szólt Martin tíz nappal később a tüköréhez. - De lesz itt még második csata, és lesz harmadik is, és lesznek csaták az idők végezetéig, amíg csak...

Nem fejezte be a mondatot. Körülnézett a nyomorúságos kis szobában, és szomorúan járatta végig tekintetét a nagy halom visszaküldött kéziraton, amely hosszú borítékokban hevert a sarokban. Már egy hete gyűltek itt egymásra, mert nincs pénze bélyegre, hogy továbbküldje őket. Holnap újabbak jönnek majd, s jönnek még holnapután és a rákövetkező napokon is, míg végül valamennyi visszaérkezik. S ő nem tudja majd újra útjukra bocsátani őket... Az írógépért is már egyhavi bérrel tartozik; alig van annyija, hogy megfizesse az e heti kosztprénzt - és aztán a munkaközvetítő díját...

Leült és elgondolkozva nézett az asztalra. Csupa tintafolt volt a teteje; most jött csak rá, mennyire szereti ezt az asztalt.

- Te drága, öreg asztal - mondta -, de sok boldog órát töltöttem melletted... S ha mindent jól meggondolunk, te igazán jó barátom voltál. Te sohasem utasítottál vissza, soha egyetlen „Nem közölhető” cédulát sem nyújtottál át nekem érdemtelenségem jutalmául, sohasem panaszkodtál, ha túlóráznod kellett.

Ráfektette az asztalra a két karját, és eltakarta vele arcát. Fájt a torka, úgy égette a sírás. Erről az érzésről első küzdelmének emléke merült fel benne. Még csak hatéves... Arcán csorognak a könnyek, összevissza hadonászik, a másik fiú pedig, aki két évvel idősebb nála, addig öklözi és gyomrozza, míg végül kimerül... Martin látja a körben álló fiúkat, és miközben a földre rogy, hallja vad üvöltésüket. Görcsösen öklendezik, orrán, száján dől a vér, bedagadt szeméből patakszanak a könnyek.

- Szegény kis kölyök! - mormogta Martin. Aztán hozzátette: - Látod: most is így bántak el veled. Cafattá vertek. Kiütöttek!

Szemhéja alatt még mindig ott villózott annak az első küzdelemnek a képe. Nézte, nézte: egyszerre eloszlott a látomás, és az utána következő sok-sok küzdelem emléke nyomult egymás után a helyébe. Fél évvel később a Sajtképű (így hívták a fiút) újra elverte. De most már a Sajtképűnek is kék folt van a szeme körül. Fog ez menni! És sorra elvonultak a szeme előtt összes verekedései - mindig ő az, akit elvernek, és mindig a Sajtképű diadalmaskodik a végén. De meg nem hátrált volna egyetlenegyszer sem! Martin most is erősebbnek érezte magát, ha erre gondolt. Véges-végig kitartott mindig, lenyelte a keserű pirulát. A Sajtképű valóságos kis ördöggé vált, ha verekedésre került a sor; nem könyörült rajta egyetlenegyszer sem. És ő mégis kitartott. Nem futamodott meg!

Azután keskeny fasort látott, kétoldalt omladozó házakkal. A fasor végét emeletes téglapépület zárja le, kihallatszik belőle a nyomdagépek ütemes dübörgése. Itt nyomják az *Enquirer* első számain. Ő tizenegy éves, a Sajtképű tizenhárom; mindketten az *Enquirer* példányait hordják ki. Napról napra idejönnek; várják, hogy kijöjjön a lap. A Sajtképű, persze, beléköti - megint egymásnak esnek, de a küzdelem sohasem dől el, mert háromnegyed négykor mindig megnyílik a nyomda ajtaja, s az egész gyerekhad beront, hogy átvegye a lapokat.

- Várj csak, majd ellátom holnap a bajodat - fenyegeti meg a Sajtképű. Most is visszacsengett még Martin fülébe elfojtott könnyektől remegő vékonyka hangocskája. Jól van, ő is itt lesz másnap, szipogja.

S eljön a másnap is. A gyerek rohan az iskolából, hogy elsőnek érjen oda. Sikerül is két perccel megelőznie a Sajtképűt. A többi fiú azt mondja: eddig jól ment minden, tanácsokat osztogatnak neki, magyarázzák, milyen hibákat követ el bokszolás közben, s azt mondják: ha követi a tanácsaikat, biztosan győzni fog. Ugyanezek a fiúk látják el jó tanácsokkal a Sajtképűt is. És hogy élvezik a verekedést! Martin elidőzött egy darabig az emléknél: irigyelte a gyerekeket azért a látványért, amelyet ő meg a Sajtképű nyújtott nekik. Aztán... megint itt az összecsapás, és megállás nélkül folyik, míg csak ki nem nyitják a nyomda ajtaját.

Nézte, nézte Martin: hogyan siet az iskolából a gyerek (ez a gyerek - ő maga) a fasoron végig napról napra az *Enquirer*-hez. Nehezebbé esik szegénynek gyorsan járni. A szüntelen verekedéstől már alig tudja mozgatni a tagjait. Az alsókarja csuklójától a könyökéig csupa kék és zöld folt a számtalan kivédett ütéstől, egyik-másik seb kezd már gennyesedni. Fáj a feje, a karja, a válla, fáj hátul a csípője - fáj már minden porcikája. Nehéz és kábult a feje is. Az iskolában már sohasem játszik, és nem is tanul. Kín számára az is, hogy egész nap a padban kell ülnie. Mintha már századok óta tartanának ezek a mindennapi összecsapások, s életének hátralevő ideje nem is állna már egyébből, mint ebből a soha véget nem érő, lidércnyomásos mindennapi verekedésből. Mért is nem tudja már kiütni ezt a Sajtképűt? - gondolja sokszor. Ez egyszeriben véget vetne minden nyomorúságának. Az, hogy abbahagyja a verekedést, és hagyja, hogy a Sajtképű legyőzze, eszébe sem jut. Testben-lélekben beteg vonzolja végig magát az *Enquirer*-hez vezető fasoron, de közben türelemhez és kitartáshoz szokik. S aztán kiáll örök ellenfele, a Sajtképű ellen, aki ugyanolyan rosszul van már, mint ő, s legszívesebben maga is abbahagyná az egészet - csak ne lennének ott a nézők: a rikkancsbanda. Előttük nem akarja elveszteni a becsületét, akármibe kerül is. Egy délután azonban, amikor már húsz perc óta próbálták elkeseredetten tönkreverni egymást - de azért betartják az olyan szabályokat, hogy nem szabad rúgni, nem szabad öv alá ütni, sem tovább verni azt, aki a földön fekszik-, a Sajtképű levegő után kezd kapkodni, ide-oda támolyog, és végül döntetlent ajánl.

Martin karja közé temette a fejét, és még most is megborzongott a látványtól, milyen volt ő ezen a régmúlt délutánon. Szédül és liheg, összevert ajkából szájába folyik a vér és leszivárog a torkán; fuldokolva és támolyogva tántorog a Sajtképű felé, előbb kiköpi szájából a vért, hogy beszélni tudjon, aztán odakiált: ő ugyan fel nem adja a küzdelmet; adja meg magát a Sajtképű, ha akarja! De a Sajtképű nem adja meg magát, és a küzdelem tovább folyik.

Másnap és a következő napokon, minden délután tovább folyik a véget nem érő harc. A karja már akkor is borzalmasan fáj, ha ütésre emeli. S az első néhány ütés után - akár adja, akár kapja -, már nem érez semmit, csak vaktában verekszik tovább. A Sajtképű széles arca, égő, állati tekintete ide-oda táncol és imbolyog a szeme előtt, mintha álomban látná az egészet. A kisfiú rámered erre az arcra; minden más csak kavargó üresség körülötte. Nincs már a világon semmi más, csak ez az arc. Nem, nem nyughatik, hallani sem akar nyugalomról addig, míg vérző két öklével cafattá nem veri ezt az arcot, vagy míg cafattá nem veri őt az a vérző két ököl, amely valahogyan hozzátartozik ehhez az archoz. Akár így történik, akár úgy - végre megpihen majd. De hogy feladja a küzdelmet - hogy ő, Martin, feladja -, nem, az lehetetlen!

S eljön egy nap, amikor megint elvánszorog az *Enquirer* fasorba - és a Sajtképű nincs sehol. És nem is jön el. A fiúk gratulálnak neki; azt mondják, kiütötte a Sajtképűt. De Martinnak nem tetszik a dolog. Nem igaz, hogy kiütötte a Sajtképűt; a Sajtképű sem ütötte ki őt. Ők ketten még nem intézték el egymással a maguk dolgát... Később aztán megtudják, hogy a Sajtképű apja aznap hirtelen meghalt.

Martin átugrott néhány évet. Egy mulató nézőterén ül... Tizenhét éves; épp most tért vissza a tengerről. Verekedés kezdődik, valaki megüt valakit. Martin is beavatkozik, s egyszerre csak a Sajtképű izzó tekintete szúr a szemébe.

- Majd elintézek előadás után - sziszeget régi ellenfele.

Martin bólint. A csoporton a lokál kidobóembere furakodik át.

- Az utolsó felvonás után az utcán találkozunk - súgja oda a fogai közt Martin, és olyan arcot vág, mint akinek egész figyelmét a színpadon folyó „buck-and-wing” tánc köti le. A kidobóember rájuk néz és továbbmegy.

- Van bandád? - kérdezi felvonás végén a Sajtképűt.

- Naná!

- Jó. Akkor nekem is össze kell szednem egy bandát - jelenti ki erre Martin. Felvonás közben összeválogatja a kíséretét - három fiatalembert, akit a szeggyárból ismer, egy mozdonyfűtőt, vagy fél tucat fickót a Boo-bandából s legalább ugyanannyit a félelmetes Piac téri bandából.

Előadás végével a két banda egyes sorban, feltűnés nélkül vonul fel az út két oldalán. Amikor egy csöndes sarokra érnek, egy csomóba tömörülnek és haditanácsot tartanak.

- A Nyolcadik utca hídja, az lesz a legjobb hely - mondja egy vörös hajú fickó a Sajtképű bandájából. - A híd közepén mérkőzhetnek, ott van villanyvilágítás. Azt akármerről jönnek a zsaruk, mind leléphetünk a másik oldalon.

Martin megkérdezi a maga bandájának a vezetőitől: mit gondolnak.

- Én nem bánom - nyilatkozik aztán.

A Nyolcadik utca hídja, amely a San Antonio torkolatában a folyó egyik mellékágának két partját köti össze, három háztömb hosszúságú. A híd közepén és két végén villanylámpák égnek. A megvilágított hídfőknél tehát meg lehet látni, ha rendőr jön.

Martin lehunyta szemhéja mögött most újra meglevenedett ez a biztonságos küzdőtér. Láta, hogy zárkózik fel egymással szemben a két elszánt képű, harcias banda, szorosan a maga bajnoka mögé. Aztán látta, hogyan vetkőzik neki ő és a Sajtképű. A közelben őrszemeket állítanak fel; ezeknek az a feladatuk, hogy szemmel tartsák a két megvilágított hídfőt. A Boo-banda egyik tagja magához veszi Martin kabátját, ingét és sapkáját, hogy gyorsan elfusson velük, és biztonságba helyezze őket, ha a rendőrség beavatkoznék.

Martin látta magát: most a híd közepére megy, feláll a Sajtképűvel szemben, és tiltakozóan emeli fel a kezét. Hallotta, hogy azt mondja:

- Itt most nincs kézfogás, érted? Ez most vérre megy. Most végre nem lehet elkenni a dolgot. Most az egyszer leszámolunk egymással, éspedig véglegesen, érted? Egyikünk ma itt marad!

A Sajtképű szeretné húzni egy kicsit a dolgot - Martin ezt világosan látta -, de ott a két banda, és erre feltámad a Sajtképű régi vészt hozó gőgje.

- Gyerünk, gyerünk! - vág vissza. - Mit pofázol annyit? Azt hiszed, megijedek tőled?

Azzal egymásnak mennek, mint két fiatal bika, fiatalságuk minden erejével, pusztá ökölrel, égő gyűlölettel s azzal a féktelen vággyal, hogy üssenek, vágjanak, pusztítsanak. Nyoma sincs itt már annak az eredménynek, amit az ember a teremtés kezdete óta felfelé vivő útján, sok kínlódással évezredek alatt elért. Csak a villanyvilágítás maradt meg mint egyetlen mérföldkő az emberiség nagy kalandjának ösvényén.

Martin és a Sajtképű olyan most, mint két barlangokban és fák közt lapuló kőkorszakbeli vad. Egyre jobban és jobban elmerülnek a feneketlen iszapban, visszamerülnek abba a legmélyebb mélységbe, ahol először mozdult valami kezdetleges élet. Vakon küzdenek, mint az elemek - úgy mennek egymásnak, mint a világűrben a csillagködök, úgy küzdenek, mint az atomok: összeütköznek, aztán visszapattannak, aztán megint összeütköznek és így tovább újra meg újra, örökké.

- Istenem... Olyanok voltunk, mint az állatok, mint a közönséges vadállatok - mormolta maga elé Martin, amint tovább folyt szeme előtt a küzdelem. Olyan élesen és világosan tudta maga elé idézni a képeket, mintha csak kinetoszópba nézne. Néző és szereplő volt most egy személyben. Hosszú hónapok óta egyre művelődött és finomodott, és most megborzadt erre a látványra. De aztán eltűnt tudatából a jelen, teljesen hatalmukba kerítették a múlt kísértetei, s már csak az a Martin Eden volt, aki épp most tért vissza a tengerről, és a Sajtképűvel viaskodik a Nyolcadik utca hídján. Kínlódik, erőlködik, verítékezik, csurog a vére - de felujjong, amikor meztelen ökle telibe talál.

A két küzdő olyan, mint a gyűlölet kettős forgószele, amint eszeveszetten kering egymás körül. Múlik, múlik az idő, és a két ellenséges banda egyre jobban elnémul. Áhítatosan bámulják őket; ilyen vad elszántságnak még sohasem voltak tanúi. Ez a két verekedő sokkal keményebb fickó még náluk is... Fiatalságuk, egészségük első káprázatosan sima éle kicsorbult közben; most már óvatosabban, meggondoltabban küzdenek. Egyikük sincs előnyben a másik felett. Martin hallja, hogy valaki azt mondja:

- Ez igen, itt nem akárki verekszik!

Ebben a pillanatban cselez, bead egy jobb- és balegyenest, ő is kap egy irtózatot, és érzi, hogy az arca csontig felhasad. Ezt nem pusztán ökökkel csinálták... Hallja, mint mordulnak fel megdöbbenésükben a többiek a szörnyű roncsolás láttán, érzi, hogyan borítja el vére az arcát. De nem szól semmit. Csak mérhetetlenül óvatossá válik, mert senki nála jobban nem ismeri a magafajta vagányok aljas fogásait és galád elvetemültségét. Előbb vár és figyel, aztán dühös cseltámadásba megy át, de feleúton megáll, mert valami fémet lát megvillanni.

- Fel a kezekkel! - üvölti. - Bokszered van, azzal ütöttél meg!

A két banda vészjósló, dühös morgással nyomul előre. Csak egy pillanat még, és mindenki egymás hegyén-hátán fog verekedni. És akkor vége az ő bosszújának... Martin magánkívül van. Rekedt hangon ordítózik:

- Félre, srácok! Nem értitek? Félre az utamból!

S azok visszahúzódnak. Olyanok, mint a fenevadak, de Martin maga az ősfenevad - megrettenten és meghunyászkodva hőkölnek vissza előle.

- Ez itt az én dolgom, ebbe senki se avatkozzon bele! Ide azzal a bokszerrel!

A Sajtképű kijózanodva, kicsit ijedten adja át a gyalázatos szerszámot.

- Te adtad oda ezt neki, te Vörösfejű! Odasompolyogtál a banda háta mögött! - ordítózik tovább Martin, és a vízbe hajítja a bokszert. - Láttalak, csak nem tudtam, miben töröd a fejed. Ha még egyszer ilyesmit próbálsz csinálni, agyonverlek. Megértetted?

Azzal újrakezdi a küzdelmet. Már teljesen kimerültek, de azért folyik tovább a verekedés, valami mérhetetlen és felfoghatatlan kimerültségben. A körülöttük álló fenevadak vérszomja lecsillapodott már. Rémülettel nézik, mi történik, és teljesen pártatlanul könyörögni kezdenek, hogy hagyják már abba. És a Sajtképű, aki vagy összezsugorodik és vége, vagy tovább áll a lábán,

és úgy van vége, a Sajtképű, akinek az arca teljesen felismerhetetlenné van már verve, meg-inog és habozni kezd. Martin azonban újra meg újra nekiugrik, és üti-veri, ahol éri.

Mintha egy évszázad telt volna el közben. A Sajtképűnek percről percre fogy az ereje; már csak úgy összevissza vagdalkoznak. Egyszerre hangos reccsenés hallatszik, és Martin jobb karja lehanyatlik. Eltört egy csontja. Mindenki hallotta és tudja, miről van szó. Tudja a Sajtképű is. Mint a tigris ront neki ellenfele karjának; valósággal záporoznak az ütései. Martin bandája előrenyomul; ezt már nem nézhetik tétlenül. Martin azonban, szédülten a számtalan ütéstől, dühös káromkodások közt visszaparancsolja őket, és csak zihál és liheg végső elkese-redésében és kétségbeesésében.

Makacsul, félig már öntudatlanul vagdalkozik tovább, most már csak a bal kezével. Valahonnan a távolból, onnan, ahol a két banda áll, ijedt suttogást hall, s aztán valakinek a remegő hangját:

- Srácok, ez már nem bunyó. Ez gyilkosság - meg kell akadályozni.

Mégsem lép közbe senki. Így jó, gondolja Martin. Már alig bírja felemelni a fél karját, de üt, üt tovább a végtelenségig. A öklével valami véres tömegbe csapkod maga előtt, de már rég nem emberi arc, csak valami szörnyűség, egy ijesztő, hörgő, megnevezhetetlen valami, ami folytonosan ide-oda inog káprázó tekintete előtt, és csak nem akar eltűnni. Üt, üt, egyre lassabban, az életerő utolsó maradványa is elszállt a testéből, századokon, örökkévalóságokon, elképzelhetetlen időkön át csak üt és üt, míg egyszer csak egészen homályosan azt veszi észre, hogy az a megnevezhetetlen valami eldől, lassan-lassan lehanyatlik a híd kemény korlátjára. S ő egy pillanattal később már fölülről mered rá, ide-oda támolyog és dülöngél remegő két lábán, a levegőbe próbál belekapaszkodni, s megszólal valami olyan hangon, amelyet maga sem ismer:

- Kell még?! Mondd, kell még?!

S ezt ismételteti újra meg újra - kérdő, sürgető, fenyegető hangon azt akarja megtudni: kell még annak a valaminek -, s aztán érzi, hogy a fiúk, a banda, megfogják, a hátát veregetik, próbálják ráadni a kabátját. Aztán elsötétedik minden körülötte, és ő nem emlékszik már semmire.

Az asztalon ketyegett a nikkal ébresztőóra, Martin Eden azonban két karja közé zárta az arcát, és nem hallotta az óra ketyegését. Egyáltalán semmit sem hallott. Nem is gondolkozott. Teljesen benne élt elmúlt életében, még az eszméletét is elvesztette, akárcsak évekkel ezelőtt, a Nyolcadik utca hídján. Egy egész hosszú percre a sötétbe és a semmibe zuhant. Aztán mintha csak halottaiból támadna fel, talpra ugrott, szeme szikrát szórt, arcán csurgott a veríték, úgy üvöltött:

- Kiütöttelek, Sajtképű! Tizenegy évembe került, de kiütöttelek!

Megint az ájulás környékezte. Remegő térddel támolygott az ágyáig, ott összecsuklott és leroskadt az ágy szélére. Még mindig hatalma volt felette régi életének. Zavarodottan, riadtan nézett körül a szobában; nem tudta, hol van. Egyszerre a sarokban heverő kéziratcsomóra esett a tekintete. Emlékezete erre hirtelen átugrott négy esztendőre, a jelenbe ért megint, eszébe jutottak a könyvek, amelyeket elolvasott, a mindenség, amelyet e könyvek lapjairól megismert, eszébe jutottak nagyra törő álmai és szerelme - szerelme az érzékeny, légies, halovány teremtség iránt, aki védtettségében semmit sem ismer ebből a világból, és szörnyethalna a rémüllettől, ha csak egy percre is tanúja volna annak, amit ő most átélt - ha csak egyetlen pillantást vetne is az életnek abba a szennyébe, amelyen ő átgázolt.

Feltápaszkodott, és szemügyre vette magát a tükörben.

- Így emelkedsz ki majd a sárból is, Martin Eden - mondta ünnepélyes hangon. - Szemed tisztán lát majd a vakító fényességben, vállad a csillagokat fogja súrolni. Úgy teszel majd, mint minden, ami él: túlélsz „a majmon és a tigrisen”, és az összes létező erőkből kicsikarod azt, ami a legértékesebb bennük.

Aztán figyelmesebben vette szemügyre magát és felkacagott.

- Hisztisek vagyunk, mi? Ellágyulunk, ugye? - kérdezte. - Sose bánd! A Sajtkepűt már kiütötted, és ki fogod ütni a szerkesztőket is, ha kétszer tizenegy évedbe kerül is. Nem állhatsz meg, tovább kell menned. Célod van - tudod.

TIZENHATODIK FEJEZET

Megszólalt az ébresztőóra, és Martin felriadt álmából. Biztosan megfájdult volna a feje, ha nincs olyan pompás szervezete. Jól aludt, de akárcsak a macska, nyomban éber és friss volt, ahogy felébredt. Örült, hogy vége van az ötórás öntudatlanságnak. Sehogy sem tudott bele-törődni az öntudatlanságnak abba a mindent feledő állapotába, amit az alvás jelent. Hiszen olyan sok a dolga, olyan sok mindent kell még megismernie... Minden perc, amelyet az alvás elrabolt az életéből, fájdalmas volt számára. Az ébresztőóra még abba sem hagyta a berregést, s ő máris bedugta fejét a mosdótálba. Megborzongott, ahogy hideg víz érte az arcát és a nyakát.

Ma azonban nem követi szokásos programját. Befejezésre váró elbeszélése, amelyen tovább dolgozhatnék, nincs, új elbeszélés terve pedig még nem alakult ki benne. Az éjjel sokáig tanult, s most mindjárt itt az ebéd ideje. Megpróbált elolvasni egy fejezetet Fiskéből, de nyugtalan volt, és hamarosan becsukta a könyvet. Tudta: ma új harc kezdődik, s egy ideig szó sem lehet írásról. Olyan szomorúság fogta el, mint amikor a családját és az otthonát hagyja el az ember. A sarokban heverő kéziratokra esett a tekintete. Igen, erről van szó. Elhagyja szegény, megvetett gyermekeit, akik senkinek sem kellenek. Odament, kotorászott köztük, itt-ott elolvasott belőlük valamit, kikereste azokat a helyeket, amelyeket a legjobban szeretett. *A fazék*-ot különös megbecsülésben részesítette, azt fennhangon olvasta el. Majd utána a *Kaland*-ot is. Azután elolvasta újszülöttjét, az *Öröm*-öt, amelyet előző nap fejezett be. A sarokban volt az is, mert nem volt pénze bélyegre. Az elbeszélés Martin legteljesebb megelégedését váltotta ki.

- Nem értem - mondta magában. - Talán mégis a szerkesztők nem értenek hozzá. A világon semmi baja nincs ennek. Minden számban megjelennek ennél sokkal gyengébb dolgok is. Minden, ami megjelenik, rosszabb ennél... legalábbis majdnem minden.

Reggeli után betette az írógépet a tokjába és elvitte Oaklandbe.

- Egyhavi bérrel tartozom - mondta az üzletben a hivatalnoknak. - Mondja meg az igazgatónak, hogy munkába megyek; körülbelül egy hónap múlva megint itt leszek, akkor kifizetem.

Az átkelőjáráttal átment San Franciscóba, s elment egy munkaközvetítőhöz.

- Akármilyen munka jó, csak ne kereskedelmi legyen - mondta az ügynöknek.

Közben bejött a helyiségbe egy meglehetősen kicsípett alak, olyan feltűnően öltözködött, ahogy egyes előkelősködő munkások szoktak. Az ügynök sajnálkozva intett felé a fejével.

- Senki sem akadt, mi? - szólt a jövevény. - Pedig nekem még ma kellett vóna valaki.

Megfordult és Martinra nézett. Martin visszanézett rá. A pasas jóképű, határozatlan kifejezésű arca puffadt és lilás volt; Martin biztos volt benne, hogy átlumpolta az éjszakát.

- Munkát keres, mi? - kérdezte tőle az ember. - Mihez ért?

- Nehéz munkákhoz, hajósmunkához... Tudok gépírni is... csak gyorsírni nem. Tudok lovagolni. Egyáltalán elvállalok akármit, a legnehezebb munkát is - felelte Martin.

Az ember bólintott.

- No, jó. Dawson a nevem, Joe Dawson. Mosodai munkaerőt próbálok felhajtani valahonnan.

- Hát ahhoz aztán nem értek. - Martin mulatott magában arra a gondolatra: milyen lehet az, ha ő habfehér női holmit vasal. De tetszett neki ez az alak, s azért még hozzátette: - Az egyszerű mosási munkát azért el tudnám végezni. Azt eleget csináltam a tengeren.

Látszott, hogy Joe Dawson erősen gondolkodik.

- Figyeljen csak ide. Dugjuk össze a fejünket. Próbáljuk megbulizni valahogy. Mit szól hozzá?
Martin bólintott.

- Egy kis mosodáról van szó, ott benn az ország belsejében. A Shelly Gyógyfürdőé, tudja, így hívják a szállodát. Két ember csinál benne mindent, egy főnök meg egy segéd. A főnök én vagyok. Ne úgy értse, hogy nekem melózik, csak épp énalattam. Na, mi a véleménye? Vóna kedve megtanulni?

Martin nem felelt mindjárt; gondolkozott a dolgon. Kecsegtetőnek tartotta a kilátást. Egy pár hónapról van szó, lesz ideje a maga számára is, hogy tanuljon. Ért ő hozzá, hogyan kell keményen dolgozni és keményen tanulni.

- A kaja jó. És kap különszobát - mondta még Joe.

Ez eldöntötte a kérdést. A különszoba, ahol senki sem zavarja, ha éjjel égeti a mécsest.

- De a meló, az aztán olyan, akár a pokolban - tette még hozzá a pasas.

Martin mutatta, hogy dagadnak ki a vállán az izmok.

- Lássá: ez mind a nehéz munkától van.

- Hát akkor helybe vagyunk. - Joe a homlokához nyúlt. - Tyű, de forog ez, mintha csak felhúzták vóna. Alig látok már. Teljesen elkészültem az este - minden elúszott, de minden. Hát, szóval ez a nagy helyzet. A két ember kap együtt egy százast meg koszt-kvartélyt. A százasból én eddig megtartottam hatvanat, a másik meg negyvenet. De az a srác értett a dologhoz, nem volt olyan zöldfülű, mint maga. Magát be kell előbb tanítanom. Eleinte én melózhatok majd maga helyett is. Hát mondjuk, kezdjük harminccal, aztán később felviszi majd negyvenre. Ne féljen, nem fogom becsapni. Ahogy beletanul, mindjárt megkapja a negyvenet.

- Nem bánom, megpróbálom - jelentette ki Martin és kezét nyújtott. Az ember megrázta a kezét. - Előleg... a vasúti jegyre meg a kiadásokra?

- Annak is fuccs - felelte szomorúan Joe, s megint a fájó fejét tapogatta. - Minden elúszott, csak a térítijegyem maradt meg.

- De nekem se marad egy vasam se... ha kifizetem a kosztomat.

- Azzal meglóghat - vélekedett Joe.

- Nem lehet. A testvéremnek jár.

Joe összevissza fütyörészett egy darabig. Törte a fejét, de nem sok eredménnyel.

- Még a zsebembe van a cech - mondta elkeseredetten. - Jöjjön velem, hátha kisütünk valamit.

Martin nem fogadta el a meghívást.

- Mi az, talán „vizes” szakasz?

Martin bólintott, Joe meg tovább siránkozott.

- Bár én is az vónék. De a fene tudja, sehogy se sikerül - mondta mentegetőzve. - Ha egész héten hullára töröm magam, utána muszáj jól bepiálnom. Ha nem innék, akkor elvágnám a nyakamat vagy felgyújtanám az egész mindenséget. Tetszik nekem, hogy maga „vizes” szakasz. Azt csak vigyázzon, hogy az is maradjon.

Martin tudta, milyen óriási szakadék tátong önmaga meg új ismerőse közt - ezt a szakadékot a könyvek nyitották meg köztük -, de azért nem esett nehezére, hogy átugorják a szakadék túlsó oldalára. Egész életét munkások között töltötte; második természetévé vált már, hogy összetartsa munkástársaival. Megoldotta hát az utazás kérdését, mert látta, hogy ez az ember, a fájós fejével, úgysem tudja elintézni. Gondolta, Joe-nak van jegye, elviheti hát az ő kofferjét is Shelly Gyógyfürdőbe, neki meg ott van a kerékpárja. Hetven mérföld az egész, vasárnap azt megteszi, és hétfő reggel már munkába is állhat. Közben hazamegy és összecsomagol. Elbúcsúznia senkitől sem kell. Ruth a Sierrában, a Tahoe-tó partján tölti családjával az egész nyarat.

Fáradtan, porosan érkezett vasárnap este a Shelly Gyógyfürdőbe, Joe kitörő örömmel üdvözölte. Nedves törülközőt csavart a homlokára, mert még mindig fáj a feje, és egész nap dolgozott.

- Felgyült a múlt heti szennyes, míg elvoltam magáért - magyarázta. - A poggyásza itt van, nincs semmi baja. Benn van a szobájában. De állati egy dolog ez a maga motyója. Mi a franc van benne? Aranyrudak?

Míg Martin kicsomagolt, Joe az ágyán ült. A csomag eredetileg konzervesláda volt; Higginbotham fél dollárt számított fel érte. Koffer, amelyet utaspoggyászként lehet feladni, úgy lett belőle, hogy Martin két kötélfogót szegelt rá. Joe-nak majd kiugrott a szeme a csodálkozástól, amikor látta, hogy pár ing és néhány váltás alsó fehérnemű után Martin csupa könyvet, egyre csak könyvet vesz ki a ládából.

- Csupa könyv, egész fenekéig? - kérdezte Joe.

Martin bólintott, és kezdte rendbe rakni a könyveket a konyhaasztalon, amelyet mosdó helyett állítottak be a szobába.

- Tyű, a mindenit! - tört ki Joe. Aztán szótlánul várta egy darabig, hogy világosság gyulladjon az agyában. Végre megvolt. - Mondja, magát ugye a lányok nem érdeklik... valami nagyon?

- Nem - felelte Martin. - Azelőtt, amikor még nem kaptam rá a könyvekre, elég sokat jártam utánuk. De most már nincs erre időm.

- Hát itt pláne nem lesz rá ideje. Itt mást se csinálhat az ember, mint hogy melózik meg durmol.

Martin elmosolyodott. Arra gondolt: mikor aludt ő utoljára többet, mint öt órát? A szoba közvetlenül a mosoda fölött volt; ugyanabban az épületben volt a vízszivattyú is, meg a villanymotor, amely a mosógépeket hajtotta. A szomszéd szobában lakott a gépész. Benyitott, hogy lássa az új fiút, és mindjárt segített is Martinnak, hogy villanykörtét szereljen az ágya fölé. A mennyezet közepétől az ágyig kötelet feszítettek ki, s arra meg hosszabbító zsinórt erősítettek.

Másnap reggel negyed hétkor beszóltak Martinért. Háromnegyed hétkor volt a reggeli. Kiderült, hogy a mosoda épületében van egy fürdőkád a cselédek számára. Martin megfürdött a hideg vízben. Joe úgy nézte, mint akit a villám sújtott.

- Tyű, micsoda klassz pali maga! - jelentette ki, amikor a szálloda konyhájának egyik sarkában leültek reggelizni.

Velük volt a gépész, a kertész, a segédkertész meg két-három lovász is. Mindnyájan sietve, rosszkedvűen kapták be az ételt, alig szóltak közben egy-két szót. Most, hogy velük evett és hallgatta, mit beszélnek, látta csak Martin, mennyire eltávolodott már az effajta emberektől. Nyomasztó volt neki az a szűk kör, amelyben a gondolataik mozogtak; alig várta, hogy ott-hagyhassa őket. Gyorsan lenyelte azt a vacak lőrét, amit reggelire kapott. Akárcsak a többiek, igyekezett minél előbb túlesni az egészen, és megkönnyebbülten sóhajtott fel, amikor végre becsukta maga mögött a konyhaajtót.

A gőzmosoda tökéletesen felszerelt kis üzem volt, modern gépekkel, amelyek mindent elvégeztek, amit csak gép elvégezhet. Martin egy-két útbaigazítás nyomán szétválogatta a nagy halom szennyest, Joe pedig megindította a mosógépet, és gondoskodott róla, hogy legyen elég szappanoldat. Minthogy az oldatot erősen maró vegyszerekből készítette, száját, orrát, szemét törülközőbe bugyolálta. Olyan volt így, mint egy múmia. Amikor Martin elkészült a szétválogatással, Joe segített neki a ruhákat kifacsarni. Ezt úgy csinálták, hogy begyömöszölték a ruhát egy forgó tartályba, amely percenként több ezer fordulattal járt, és centrifugális erővel facsarta ki a vizet a ruhából. Ezután Martin felváltva dolgozott hol a szárítógépnél, hol a mosógépnél, és időnként „kirázta” a zoknikat és a harisnyákat. Délután, míg a vasalók melegedtek, átmángorolták a zoknikat és a harisnyákat; egyikük mángorolta, másikuk összerakta őket. Utána hat óráig fehérneművasalással telt el az idő. Joe ekkor nyugtalanul nézett körül.

- Jól elmaradtunk - mondta. - Vacsora után tovább melózhatunk.

Vacsora után egészen tízig dolgoztak a vakító villanyfényben, míg csak az utolsó alsónadrágot is ki nem vasalták és összehajtogatva be nem vitték a szortírozóba. Fülledt kaliforniai éjszaka volt. Hiába voltak tárva-nyitva az ablakok, a helyiség a vörösen izzó vasalókályhától olyan volt, mint a katlan. Martin és Joe lihegett a hőségtől. Bár trikóban, csupasz karral dolgoztak, csurgott róluk a veríték.

- Mintha csak valahol a trópusokon lapátolna szenet az ember - mondta Martin, amikor később felmentek az emeletre.

- Fog ez menni - felelte Joe. - Stramm fickó maga. Ha bírja az iramot, az első hónapban kap csak harminc dollárt, a következőben megkapja már a negyvenet. De azt nekem hiába mondja, hogy még sohase vasalt. Engem nem tud átejtteni.

- Nem vasaltam ki én még egy rongyot sem életemben, becsületszavamra mondom - tiltakozott Martin.

Bement a szobájába. Nem értette, mért olyan fáradt. Arra nem gondolt, hogy már tizennégy órája talpon van, és megállás nélkül dolgozik. Az ébresztőt hat órára állította be, és kiszámította, ha öt órát akar aludni, egyig még olvashat. A cipőjét lerúgta. A lábát pihentetni akarta, mert napközben megdagadt. Az asztalhoz ült a könyvei elé. Ott nyitotta ki Fiskét, ahol két nappal azelőtt abbahagyta, és elkezdett olvasni. De már az első bekezdésbe belezavarodott. Belekezdett másodszor is. Egyszerre arra ébredt, hogy tagjai meggémberedtek és sajognak, s hogy borzong a hideg szélről, amely a hegyek felől befúj az ablakon. Az órára pillantott. Két óra volt. Már négy órája aludt hát. Levetette a ruháját, bebújt az ágyba, s ahogy lehajtotta fejét a párnára, már el is aludt.

A keddi nap ugyanilyen könyörtelen robotban telt el. Martin csak bámulta, milyen gyorsan dolgozik Joe. Munkában Joe olyan volt, mint az ördög. Fel volt húzva, mindenáron csúcsteljesítményt akart elérni, s reggeltől estig a másodpercekért harcolt. Minden figyelmét a munkájára összpontosította, és semmi másra nem gondolt, csak arra, hogyan tudna valahol egy kis időt megtakarítani. Martint is mindig figyelmeztette, ha öt mozdulattal csinált

olyasmit, amit hárommal is el lehet végezni, vagy három mozdulattal olyat, amit kettővel is lehetett volna. - A fölösleges mozdulatok kiküszöbölése - így fogalmazta meg Martin a dolgot, miközben figyelte Joe-t és mindenben utánozta. Ő maga is jó munkás volt, gyorsan és ügyesen dolgozott, és mindig becsületbeli kérdésnek tekintette, hogy helyette más ne dolgozzék, ne maradjon el senki mögött. Ezért ugyanolyan makacsul összpontosította minden figyelmét a munkára, mint a társa, és mohón kapott Joe minden figyelmeztetésén és tanácsán. Gallérokat és kezelőket „dörzsölt ki”, azaz kidörzsölte a keményítőt a két vászonréteg közül, hogy a vasalásnál ne keletkezzenek hólyagok. Mindezt olyan iramban csinálta, hogy Joe nem állhatta meg dicséret nélkül.

Sohasem fordult elő egy percre sem, hogy ne lett volna munkájuk. Joe meg nem állt, el nem mulasztott volna semmit, nem várt semmivel, ide-oda ugrált egyik munkából a másikba. Kétszáz fehér inget keményítettek ki. Az inget egyetlen mozdulattal összefogták, s a gallér és mandzsetta pántja, a vállrész és az ingmell kidagadt a jobb kezükből. Az ing többi részét bal kézzel felemelték, hogy bele ne érjen a keményítőbe, jobb kezüket pedig ugyanabban a percben bemártották a keményítőbe. Ez olyan forró volt, hogy csak úgy tudták kifacsarni a ruhából, ha a kezüket folytonosan hidegvizes dézsába mártogatták. Aznap este fél tizenegyig dolgoztak, mert úgynevezett „piperét” keményítettek - csupa csipkés, habkönnyű finom női holmit.

- Mondhatom, hogy én még a trópusokat is jobban szeretem, mint az ilyen ruhát - kacagott Martin.

- Én meg a munkanépszerűséget - felelte komolyan Joe. - Nem értek máshoz, mint a mosodás munkához.

- No, de ahhoz legalább jól ért!

- Hiszen érthetek már hozzá. Alig voltam tizenegy éves, amikor Oaklandben már a szennyest ráztam szét a Contra Costa mosodájában. Azóta tizennyolc év telt el, s egy percig sem csináltam még egyebet. De ilyen állati melóm még sose volt... Legalább még egy ember kellene ide. Holnap éjjel is melózzhatunk. Szerdán mindig éjfélig kell mángorolni - csupa gallér meg kezelő van olyankor.

Martin beállította az ébresztőóráját, elhelyezkedett az asztala mellett és kinyitotta Fiskét. De még az első bekezdésnek sem ért a végére. A sorok elmosódtak és összefolytak a szeme előtt, a feje lecsuklott. Fel-alá járt a szobában, dühösen verte öklével a fejét, de tompa álmoságán így sem tudott úrrá lenni. Feltámasztotta maga előtt a könyvet, felpöckölte ujjával a szemhéját, de nyitott szemmel elaludt. Erre megadta magát. Félálomban vetkőzött és feküdt le. Hétórás mély, öntudatlan álomba merült. Amikor az ébresztőóra felcsengette, úgy érezte, még mindig nem aludta ki magát.

- Sokáig olvasott? - kérdezte tőle Joe.

Martin csak a fejét csóválta.

- Ezen ugyan sose bánkódjék! Ma éjjel is mángorolnunk kell, de csütörtökön hatkor lelépünk. Akkor maj csinálhat, amit akar.

Martin egész nap gypjúholmit mosott. Kézzel kellett mosnia, egy óriási, szappanoldattal teli tartályban. Egy kocsikerékből való kerékagyat használtak hozzá, amelyet merítőrúdra szereltek, s azt a fejük felett lógó rugós rúdhoz erősítették.

- Ez az én találmányom - mondta büszkén Joe. - Jobb, mintha teknőben mosna az ember kézzel. Amellett meg is takarít vele vagy egy negyedórát hetenként. Egy negyedóra hetenként: az ilyen kuplerájban már az is valami.

Joe ötlete volt az is, hogy a gallérokat és a kezelőket mángorolják. Éjjel, míg a villanyfénynél tovább gürcöltek, megmagyarázta Martinnak a dolgot.

- Ezt egyetlen mosodába se csinálják, csak itt minálunk. Pedig muszáj így csinálni, ha azt akarja az ember, hogy szombat délután háromra meglegyen. Csakhogy én tudom, hogy kell csinálni, ez a különbség. Csak elég forró legyen, meg legyen elég nyomása, és háromszor kell áthajtani. Nézze csak - Felemelt egy kezelőt. - Kézzel vagy vasalóval se lehetne szebben csinálni.

Csütörtökön Joe toporzékolt dühében. Extra keményítésre küldtek le a szállodából egy csomó pipere-fehérműt.

- Én itt hagyom ezt a bagázst - tört ki. - Ezt már nem bírom. Itt hagyom őket faképnél. Mi a fenének töröm magam egész héten, mint a rabszolga, hogy behozzak egy-két percet, ha most idevágnak nekem egy csomó extrát? Ez szabad ország, és én meg is mondom a véleményemet ennek a dagadt hollandusnak. Nem fogok sokat kertelni. Odamondogatok neki, amúgy jó amerikaiasan. Még mit nem! - hogy csak úgy idevágnak nekem egy csomó piperét extra keményítésre!

- Ma éjjel is dolgoznunk kell - mondta egy perccel később. Meggondolta a dolgot, megadta magát a sorsának.

Így aztán Martin aznap este sem olvasott. Már egy hete nem látott újságot. Maga sem értette, mért, de kedve sem volt, hogy elolvassa. Nem érdekelték már az események. Olyan fáradt és elnyűtt volt, hogy semmi sem érdekelte. Pedig az volt a terve, hogyha szombat délután háromkor végeznek, átmegy kerékpárján Oaklandbe. A város azonban hetven mérföldnyire van, vasárnap délután megint meg kell tennie az utat visszafelé, s akkor úgy foghat hozzá a második heti munkához, hogy egyáltalán nem pihente ki magát. Vonaton persze egyszerűbb lett volna mennie. A menettérti jegy azonban két és fél dollár, ő pedig elhatározta, hogy takarékoskodni fog.

TIZENHETEDIK FEJEZET

Martin sok mindent megtanult. Az első héten egyetlen délután kétszáz fehér inggel végeztek. Joe kezelte a vasalógépet. Ez úgy működött, hogy az acélrugón függő forró vasaló rányomódott a mosott ruhára: Joe ezzel vasalta ki a nyak- és csuklópántot és a vállrészt, úgy, hogy a nyakrészt derékszögben állította az ingre. Amikor az ingmell már ragyogott, az inget egy maga és Martin közt álló fogasra dobta. Martin erről vette fel az ingeket, és „átdolgozta” őket. Ez azt jelentette, hogy kivasalta a keményítetlen részeket.

Másodpercnyi megállás nélkül, erőltetett iramban végezték ezt a kimerítő munkát. Odakünn a szálló tágas teraszain könnyű fehér ruhában ültek az emberek. Jeges italokat szürcsöltek, és a hevületüket igyekeztek csökkenteni. Ezalatt a mosodában szinte fortyogott a levegő. A hatalmas kályha vörösen és fehérén izzott és sistergett, a vasalókból pedig, amint a két munkás átment velük a nyirkos ruhán, gőzfelhők szálltak fel. Ezeket a vasalókat nemcsak annyira melegítették fel, mint a háziasszonyok. Az olyan vasaló, amelyet az ember próbaképpen megérinthez a nedves ujjával, Joe és Martin számára nem lett volna elég forró; ezzel az eljárással ők nem mentek volna semmire. Ehelyett az arcukhoz emelték a vasalót, és valami titkos agyműködés útján állapították meg a forróságát. Martin sohasem értette, hogyan lehetséges ez. Ha túl forrónak találták az új vasalót, vaskampóval hideg vízbe mártották. Ennél a műveletnél is gyors és biztos ítéletre volt szükség. Ha a vasaló csak egy pillanat tört részével van tovább a vízben, a hőfoka már nem olyan hajszálfinoman pontos. Martin maga is csodálkozott, milyen biztonságra tett szert - valósággal önműködő biztonságra, amely pontos és tévedhetetlen volt, mint egy gépezet.

A csodálkozásra azonban nem sok ideje maradt Martinnak. A fiú minden figyelme a munkára összpontosult. Fejével és kezével szüntelenül tett-vett, akár egy értelmes gépezet. Mindaz, ami emberré tette, csak arra szolgált már, hogy ezt a fajta értelmi képességet táplálja. A mindenség, a világ nagy kérdései számára nem maradt már hely az elméjében. Agyának tágas, széles folyosói el voltak zárva s légmentesen be voltak falazva. Lelkének visszhangos csarnoka már csak szűk kis szoba volt, parancsnoki torony, ahonnan az irányítást kapja két karja, vállának minden izma, tíz fürge ujjá s a vasaló is, amint sebes mozgásában gőzölgő ösvényt vág magának, és a lendülete sohasem nagyobb vagy kisebb, mint amekkorára épp szüksége van. Amint pontosan egyforma távolságra halad, soha egy fél hüvelyknyivel sem hosszabb vagy rövidebb ez a távolság, lendületesen siklik át új meg új ingujjak, ingmellek, hátak, vállak végeláthatatlan halmazán, s a kész inget minden gyűrődés nélkül tolja tovább a polcra. A fiú hajszolt lelkiállapotában nem is tudott más mozdulatot tenni, mint hogy a következő ing után nyúlt. Így ment ez változatlanul órákon át. Odakünn csak lézengtek az emberek a tűző kaliforniai napon. Az ő túlfűtött helyiségükben azonban szó sem lehetett lézengésről. Hiszen a teraszokon hűsölő vendégeknek tiszta fehéreneműre van szükségük...

Martinról ömlött az izzadság. Rengeteg vizet ivott, de a kinti hőségtől és a fáradtságtól oly melege volt, hogy minden víz átszivárgott az izmai közt és elhagyta testét a pórusokon át. A tengeren - egy-egy ritka esettől eltekintve - akármennyit dolgozott is, mindig bőségesen volt alkalma arra is, hogy önmagával foglalkozzék. A hajó parancsnoka is rendelkezett ugyan Martin idejével; itt azonban a szálloda igazgatója még a gondolatainak is ura volt. Martin gondolni sem tudott már másra, mint a testét-lelkét felörlő munkára. Teljes lehetetlenség volt, hogy ezenkívül bármi másra gondoljon az ember. Martin azt sem tudta már, hogy szereti Ruthot. Voltaképp nem is létezett már számára a lány, hiszen hajszoltságában arra sem jutott ideje, hogy felidézze magában az emlékét. Csak amikor este az ágyába bújott, vagy reggelente, amikor reggelizni sietett, tűnt fel előtte a lány egy-egy futó emlék képében.

- Pokol ez, mi? - mondta egyszer Joe.

Martin kissé ingerülten bólintott rá. Minek olyat mondani, amit amúgy is tud az ember? Munka közben sohasem szoktak beszélgetni. Minden beszélgetés kikököcsölte őket a kerékvágásból - tessék: Martin most is későn nyúlt a vasaló után, és két felesleges mozdulatot kellett tennie, hogy megint belejőjön a kerékvágásba.

Péntek délelőtt a mosógépnél dolgoztak. Kétszer hetenként a szállodai ágy- és asztalneművel kellett elkészülniük: a lepedőkkel, párnahuzatokkal, ágyterítőkkal, asztalterítőkkal, szalvétákkal. Alig voltak vele készen, már megint a keményíteni való pipere fölött görnyedtek. Ez lassú, kényes, babrás munka volt, Martin nem is egykönnyen tanulta meg. De meg ezzel nem is lehetett kísérletezni. Itt minden hiba végzetes lehetett.

- Nézze csak - szólt Joe, s magasra tartott egy pókhálófinomságú csipkeingecskét, amely mindenestül elfért a fél kezében. - Ha ezt megpörköli, húsz dollárnak mindjárt fuccs a béréből.

Martin vigyázott, hogy meg ne pörkölje. Most már kisebb testi megerőltetést jelentett neki a munka, idegfeszültsége azonban nagyobb volt, mint valaha. Megértően hallgatta, hogyan káromkodik a társa, miközben nagy kinnal bajlódik azzal a sok szép holmival, amelyet a nők csak akkor hordanak, ha nem maguknak kell kimosniuk. A pipereholmi Martin és Joe réme volt. Nagy nehezen megtakarított percek mind rámentek a pipereholmira. Ezzel gürcöltek reggeltől estig. Hétkor abbahagyták, hogy átmángorolják a szállodai ágyneműt. Tízkor aztán, amikor a vendégek már javában aludtak, a két mosodás megint elővette a piperét és tovább izzadt vele éjfélig, éjfél után egyig, kettőig. Fél három lett, mire abbahagyták a munkát.

Szombat délelőtt megint csak ott volt a keményíteni való pipere meg egyéb mindenféle maradék, de azért délután háromra elkészültek a heti munkával.

- Csak nem akar hetven mérföldet lenyomni ezen a tragacson Oaklandig? - kérdezte Joe, amikor leültek végre a lépcsőre, és megelégedetten eregették szájukból a füstöt.

- Muszáj - felelte Martin.

- Mér megy be? Egy lány kedvéért?

- Nem, csak azért, mert meg akarom takarítani a két és fél dollár vasúti költséget. Egy pár könyv kölcsönzési idejét szeretném meghosszabbítani a könyvtárban.

- Mér nem adja fel, és hozatja vissza postán? Az csak egy negyed dollárba kerül.

Martin elkezdett spekulálni.

- Pihenjen inkább holnap - nógatta a társa. - Ráfér. Tudom magamról. Én is egész kivagyok.

Meg is látszott rajta. Joe egész héten megállás nélkül, makacsul dolgozott. Minden perc, minden másodperc fontos volt neki, csak hogy el ne késsék valahogy. Nem ismert akadályt. Csak úgy áradt belőle az ellenállhatatlan energia. Mindig olyan, mint egy nagy teljesítményű motor - valósággal a munka ördöge volt. És most, hogy befejezte heti munkáját, egyszerre összezsugorlott. Nyúzott, elnyűtt volt a külseje, csinos arcáról lerítt a kimerültség. Fásultan szívta a cigarettáját; egyhangúan beszélt, még a hangja is valahogy furcsán, élettelenül csengett.

Nyoma sem volt már benne rugalmasságnak vagy frissességnek. A győzelme bizony szomorú győzelem volt.

- Azt a jövő héten újra kezdhethük az egészet - fakadt ki egyszerre. - Mondja, mi a fenének is csináljuk mi ezt az egészet?! Sokszor gondolom, mennyivel jobb volna csavargónak lenni. Az nem dolgozik, mégis megél. Pfuj! Legalább egy pohár sört ihatna az ember! De annyi kedvem

sincs, hogy lemenjek a faluba. Maradjon csak itt, küldje be postán a könyveit. Nagy bolondság volna emiatt bemenni.

- És mit csináljak itt egész vasárnap? - kérdezte Martin.

- Pihenjen. Hisz nem is tudja, milyen fáradt. Én is úgy kifáradok vasárnapra, hogy még az újságot se bírom elolvasni. Egyszer beteg voltam... tudja, tifusz. Azt két és fél hónapig csak a kórház... Még a kisujjamat se kellett megmozdítani. De szép volt!

- De szép volt! - ismételte egy perc múlva elábrándozva.

Martin megfürdött. Mire visszajött, hiába kereste a főmosodást, már nem volt sehol. Biztosan elment egy pohár sört inni, gondolta. De hogy fél mérföldet tegyen a faluig és megtudja, hogy igaza van-e, már túl nagy utazás lett volna. Lehúzta hát a cipőjét, leheveredett az ágyra, és megpróbált valami elhatározásra jutni. Még azért sem nyújtotta ki a kezét, hogy egy könyvet vegyen fel. Olyan fáradt volt, hogy már álomosságot sem érzett. Csak feküdt az ágyán és nem is gondolkozott. Bódult volt a kimerültségtől. Vacsorára lement, de Joe-t ott sem látta. Martin hallotta, hogy a kertész azt mondja: biztosan megint tör-zúz a kocsmában. Erre mindent megértett. Vacsora után nyomban lefeküdt. Reggel azt gondolta, most már nagyszerűen kipihente magát. Minthogy Joe még mindig nem került elő, szerzett egy vasárnapi lapot, és leült a fák alá az árnyékba. Maga sem tudta, hogyan telt el a délelőtt. Nem aludt, senki sem zavarta, mégsem olvasta el az újságot. Ebéd után megint a kezébe vette, de elaludt.

Így telt el a vasárnap. Hétfőn már korán reggel keményen dolgozott. Ő válogatta szét a ruhát, Joe meg, borogatással a fején, morogva, káromkodva, a mosógéppel bajlódott, és szappanoldatot készített.

- Hiába, nem tehetek róla - magyarázkodott. - Ahogy itt van a szombat, muszáj mindig leinnom magamat.

Megint eltelt egy hét. A küzdelem mindennap belenyúlt a villanyfénnel szikrázó éjszakába, és csúcspontját szombat délután háromkor érte el. Ez volt Joe számára a győzelem órája - ekkor lebotorkált a faluba, hogy feledést keressen. Martin vasárnapja ugyanúgy telt el, mint a múltkor. A fák árnyékában bóbiskolt, és céltalanul lapozgatta az újságot. Csak feküdt hanyatt, órákon át, nem csinált semmit, nem is gondolkozott. Képtelen volt gondolkozni. Olyan volt, mint akit fejbe vágtak. Csak annyit érzett, hogy ez így nincs rendjén. Utálta magát, mintha egészen lealacsonyodott és belülről bepiszkolódott volna. Ami istenhez hasonló volt benne, az szinte kipusztult lényéből. Nem sarkallja már semmi az emelkedésre. Hogyan is sarkallná, amikor már élet sincs benne, amit sarkallni lehetne? Ő már halott. Mintha a lelke is meghalt volna. Olyan, mint a barom, mint az igavonó barom. Nem látja már, milyen szép a zöld lombokon átszűrődő napsugár, az azúrkék mennybolt már nem sugdos titkokat a fülébe a világegyetem nagyságáról - titkokat, amelyek remegve várják, hogy megfejtse őket. Az egész élet elviselhetetlenül unalmas és ostoba; mintha csak szájában érezné a rossz ízét. A tükröt, amelyben azelőtt lelkének látomásai jelentek meg, most fekete lepel borítja. Képzelete elsötétített szobában halódik, amelybe sohasem hatol napfény. Martin irigyelte Joe-t. Az most odalenn a faluban tör-zúz a kocsmában, fantasztikus gondolatok gomolyognak az agyában, minden percben sírva fakad valami hülyeségen, csodálatosan, nagyszerűen részeg... Eszébe sem jut, hogy holnap hétfő, és újra kezdődik egy lélekölő hajszával teli hét.

Elmúlt a harmadik hét is. Martin gyűlölte magát, gyűlölte az életet. Egyetlen érzés töltötte el: az, hogy megbukott. A szerkesztőknek igazuk volt, mikor visszaküldték az írásait. Most már ő maga is tisztán látja ezt - maga is kineveti magát, régi álmaival együtt. Ruth postán küldte vissza a *Dalok a tengerről*-t. Martin fásultan olvasta a lány levelét. Ruth tőle telhetően igyekszik azt bizonygatni, hogy szépek a versek, és tetszettek neki... de nem tud hazudni, nem

tudja leplezni maga előtt az igazságot. Nagyon is jól tudja, hogy nem sikerültek a versek... Martin a levél minden egyes erőltetett, lagymatag sorából azt olvasta ki, hogy Ruthnak az egész nem tetszik. És igaza is van... Martin átolvasta a verseket, és maga is mélyen meg volt a lány igazáról győződve. A szépség, a dolgok varázsa elpártolt tőle. Martin rajtakapta magát, hogy a versek olvasása közben azon tűnődik: mit is akarhatott mondani, amikor ezeket megírta? Merész mondatfűzéseit erőltetettnek találta. Azok a „szerencsés” kifejezések, nevetésgesek... Egyáltalán képtelen, lehetetlen, hazug valami az egész! Legszívesebben ott nyomban elégette volna a *Dalok a tengerről*-t. De még ahhoz sem volt elég erős az akarata, hogy tűzbe vesse őket. Ott van a kazánház - de hogy még oda is vigye a kéziratokat a kazánházhoz... Ugyan minek még erre is erőt fordítania? Minden ereje kimerült abban, hogy kimossa más emberek fehérműjét. A maga dolgaira már semmi ereje sem maradt.

Elhatározta, hogy vár vasárnapig, akkor összeszedi magát és felel Ruthnak. Szombat délután azonban, amikor befejezte a munkát és megfürdött, egyetlen vágya az volt, hogy megfeledek minderről. Lemegyek talán, megnézem, mit csinál Joe - így próbálta feltüntetni önmaga előtt a dolgot, de maga is jól tudta, hogy hazudik. Annyi energiája azonban már nem volt, hogy szembenézzen ezzel a hazugsággal. És még ha lett volna is hozzávaló ereje, akkor sem kívánt volna szembenézni ezzel a hazugsággal, mert mindenáron felejtetni akart. Lassan határozatlanul indult el a falu felé, de mikor a kocsmá közelébe ért akaratlanul is meggyorsította a lépteit.

- Hisz azt hittem, maga „vizes” szakasz - Joe ezekkel fogadta.

Martin nem tartotta érdemesnek, hogy mentegetőzzék. Whiskyt rendelt, és színültig töltötte poharát, mielőtt továbbadta volna a palackot.

- Azt ne pizmogjon vele reggelig! - förmedt rá.

Joe csak úgy játszott a palackkal. Martin nem várt, egy hajtásra kiürítette a poharát, aztán újra megtöltötte.

- No, most már tudok várni - mondta komoran. - De igyekezzen.

Joe igyekezett is. Most már egyszerre ittak.

- Persze, a sok munka? - firtatta Joe.

Martin azonban nem volt hajlandó erről beszélni.

- Persze, persze, olyan ez, mint a pokol - folytatta Joe. - Én tudom ezt, de azért nem tetszik nekem, hogy átgyűtt a „borozó” szakaszba Mart. No, tessék!

Martin szótlanul ivott. Egy-egy szót vetett csak oda; italt rendelt vagy kínált. A pincér - vizenyős kék szemű, középen elválasztott hajú lányos arcú falusi fickó - áhítattal nézett rá.

- Gyalázat, hogy dolgoztatják az ilyen szegény ördögöket, mint maga meg én - szólalt meg Joe. - Ha nem innám le magam, megvadulnék, és fölgyújtanám az egész mindenséget. Csak örülhetnek, hogy leiszom magam, annyit mondhatok magának, Mart.

Martin nem felelt. Lehajtott még egypár pohárral. Úgy érezte, a részegségtől ezer meg ezer kukac kezd nyüzsgögni az agyában. No, végre, valami élet... az első szippantásnyi élet három hét óta. Visszatértek az álmai is. Képzelete kilépett az elsötétített szobából, és lángoló ragyogással csalogatta egyre messzebb. Látomásainak tükre tisztán ragyogott, mint az ezüst; egyik tündöklő, káprázatos kép a másik után villant fel benne. Kézen fogta a szépség és a varázslat - most megint ő volt az úr. Próbált beszélni róla Joe-nak, de Joe-t teljesen elfoglalták a maga

látomásai: csalhatatlan módszerekről ábrándozott, amelyek megszabadítják a mosodai munka rabságából - látta magát, mint egy nagy gőzmosoda tulajdonosát.

- Ide figyeljen, Mart, az én mosodámban nem fognak gyerekek dolgozni, soha, érti? Soha! És egy lélek se fog ott dolgozni hat után. Érti? Egy lélek se! Mer ott annyi gép lesz és annyi ember, hogy tisztességesen el lehet végezni mindent a munkaidő alatt is. Ide figyeljen, Mart, maga lesz a helyettesem! Maga fog felügyelni az egészre, ide figyeljen, mindenre - tudja, mindenre. Ide figyeljen, hogy fogom én ezt megcsinálni. „Vizes” szakasz leszek, és két évig minden pénzt félreteszek. Ide figyeljen, Mart, minden pénzt! És akkor...

Martin hátat fordított. Hadd beszéljen Joe a kocsmárosnak... Aztán azt a jó embert is elhívták, hogy itallal szolgáljon két gazdának, aki most érkezett a kocsmába, és elfogadván Martin meghívását, letelepedett az asztalához. Martin királyi bőkezűséggel látott vendégül mindenkit, napszámosokat, a szálloda lovászát és segédkertészét, a kocsmárost - még azt a szótlan csavargót is, aki mint az árnyék osont be az ajtón, s mint az árnyék húzódott meg a kocsmá sarkában.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

Hétfőn reggel Joe mélyet sóhajtott, amikor az első targonca szennyes befutott.

- Hallja csak... - kezdte a mondókáját.

- Hagyjon békében - förmedt rá Martin.

- Ne haragudjon, Joe - szólt hozzá aztán délben, amikor abbahagyták a munkát, hogy ebédelni menjenek.

Joe-nak könnybe lábadt a szeme.

- Jól van, jól, öreg fiú - mondta. - A pokol fenekén vagyunk, de hát mit csináljunk? És tudja... hogy is mondjam csak... én nagyon megszerettem magát. Azért is bántott úgy, amit az előbb mondott. Mindjárt az első perctől kezdve szimpatizáltam magával.

Martin megszorította a kezét.

- Gyerünk innen - folytatta Joe. - Hagyjuk a fenébe ezt az egészet. Mit szólna hozzá, ha úgy élnénk, mint a csavargók? Én még soha életemben nem próbáltam, de fene könnyű dolog lehet. Gondolja csak meg, nincs az embernek semmi dolga, csak úgy él bele a nagyvilágba. Egyszer beteg voltam - tudja, tifuszos volt -, és a kórházban feküdtem. Tyű, de szép volt az! Csak egyszer lehetnék megint beteg!

Nehezen múltak a napok. A szálloda tele volt vendégekkel, s csak úgy ontották keményítésre az extra piperét. Martin és Joe hősköteménybe illő munkát végzett. Mindennap villanyfénynél gürcöltek késő éjszakáig, az ételt épp csak hogy bekapták, és már reggeli előtt is dolgoztak egy fél óra hosszát. Martin még a hideg fürdőjéről is lemondott. Percnyi megállás nélkül folytonos hajsza, hajsza és megint csak hajsza volt az életük. Joe úgy vigyázott minden percére, mint pásztor a juhaira. Nagy gonddal ügyelt rá, hogy el ne veszítsen egyet se. Úgy tartotta számon a percekét, mint zsugori az aranyait. Megszállottan dolgozott, mint aki belehabarodott a munkájába. Lázasan működött, mint egy gép, annak a másik pontos gépnek a segítségével, amely azt gondolta magáról, hogy ember volt valaha és Martin Edennek hívták.

De az, hogy Martin egyáltalán gondolt valamire, már csak nagyon ritkán fordult elő. Bezáródtak a kapui annak a háznak, amelyben a gondolatai laktak. Az ablaktáblákat behajtották, ő maga, mint a kísértet őrizte csak a házat. Nem is egyéb ő már, csak kísértet... Joe-nak igaza van. Mindketten kísértetek csupán, s ez a világ, amelyben élnek, az örökös munka árnyék-világa. Vagy csak álom az egész? Néha, míg a gőzölgő, siftergő hőségben ide-oda húzta a fehérműn a súlyos vasalót, úgy rémlett neki, mintha csak álom volna az egész. Nemsokára - de lehet, hogy úgy ezer esztendő múlva - felébred majd kis szobácskájában, a tintafoltos íróasztal mellett, és folytatja az írást ott, ahol előző nap abbahagyta. De lehet, hogy ez is csak álom, s egyszer csak arra ébred, hogy őrsváltás van: az ide-oda ringó fedélközben gyorsan leugrik emeletes fekvőhelyéről, siet fel a fedélzetre - feje fölött az egyenlítői égbolt csillagai - megmarkolja a kormánykereket, és érzi, hogy járja át meg át a passzátszél hidege.

Megint itt volt a szombat, és délután háromkor a minden heti kietlen győzelem.

- Megyek, iszok egy pohár sört - mondta Joe valami furcsa, élettelen hangon. Hét végén szokott ezen a hangon beszélni, amikor már teljesen összeeszkölt.

Martin erre mintha hirtelen felébredt volna. Kinyitotta szerszámosládáját, megolajozta kerékpárját, bedörzsölte grafitlappal a láncot, és megigazította a kormányt. Joe-t már a kocsmához vivő út felénél elhagyta. Mélyen a kormányra dőlt, és ritmikus mozdulattal hajtotta a kilencvenhat

görgött. Arcán látszott az elszántság, hogy a hepehupás, poros úton mindenáron le kell gyűrnie a hetven mérföldet. Az éjszakát Oaklandben töltötte, és vasárnap visszafelé is megtette a hetven mérföldet. Hétfő reggel teljesen kimerülten fogott hozzá újra a heti munkához. De sikerült: józan maradt...

Eltelt az ötödik és a hatodik hét is. Martin úgy élt és robotolt, mint egy gép. Alig volt több egy szikrányival is; éppen hogy pislákolts csak benne a lélek, amely hét végén mindig újra rávette, hogy gyűrje le a száznegyven mérföldet. Ez azonban nem volt pihenés - inkább felfokozott gépies munka, amely maga is hozzájárult ahhoz, hogy kioltsa benne azt a csöppnyi, pislákoló lelket, amelynél több már nem is maradt előző életéből. A hetedik hét végére Martin annyira elgyöngült, hogy nem maradt már ellenállásra ereje. Nem is tudta, hogy mit csinál, csak letámolygott Joe-val a faluba, italba fojtotta az életerejét, és új életerőt merített hétfő reggelig.

De aztán megint minden hét végén megbirkózott a száznegyven mérfölddel. A kimerültséget még nagyobb kimerültséggel ellensúlyozta. Három hónap múlva harmadszor is lement Joe-val a faluba. Ott feledést és új életet talált, de felvillanyozott ébrenlétében csak annál világosabban látta, mennyire elállatiasodik - nem az italtól, hanem a munkától. Az ivás már következmény, nem ok - oly pontosan követi nyomon a munkát, mint éj a napot. Ha igavonó barom lesz, sohasem jut fel a magasságokba - ezt súgta fülébe a whisky. Martin helybenhagyóan bólintott: a whiskyben sok bölcsesség van, s neki elárulja a titkait.

Papírt és tollat kért. Mindenki számára italt rendelt, s míg a többiek poharukat az egészségére üritették, ő a pultnak dőlt, és néhány sietős szót vetett papírra.

- Nézze csak, Joe. Sürgöny - mondta. - Olvassa el.

Joe ittas, bamba tekintettel meredt az írásra, de amikor elolvasta, mintha egyszerre kijózanodott volna. Szemrehányó tekintettel nézett társára, könnybe lábadt a szeme, és a könnyek végigcsurogtak az arcán.

- Csak nem hagy itt engem, Mart? - kérdezte kétségbeesetten.

Martin bólintott. Odaszólított egy ott ácsorgó fickót, vigye a sürgönyt a postára.

- Várjon csak egy percre - hebegett Joe -, hadd gondolkozzam.

Megfogódzkodott a pultban, mert a lába mindegyre ki akart futni alóla. Martin átkarolta és támogatta. Joe töpregett.

- Írja úgy, hogy két mosodás - bökte ki. - Várjon, majd én odaírom.

- Mondja, maga mért akar elmenni innen? - kérdezte Martin.

- Amiér' maga.

- Én a tengerre megyek vissza. Oda maga nem jöhet velem.

- Nem baj - felelte Joe - de csavargó azért én is lehetek, mér ne lehetnék?

Martin elgondolkozva nézett rá egy pillanatig, aztán a vállára csapott:

- Istenuccse, azt hiszem, igaza van! Inkább legyen az ember csavargó, mint igavonó barom. Gondolja csak meg, barátom, élni fog! Élni! Hisz még azt sem tudja, hogy mi az élet!

- De igen - szólt közbe Joe. - Egyszer, amikor a kórházba voltam, az szép volt. Tudja, amikor tifuszm volt - mondtam már magának?

Martin kijavította a sürgönyt. „Két mosodást” írt bele. De Joe közben mondta a magáét.

- Amikor a kórházba voltam, eszembe se jutott, hogy igyak. Érdekes, mi? De ha egész héten csak melózok, mint a rabszolga, micsináljak, muszáj leinnom magamat. Mondja, észrevette már, hogy a szakácsok meg a pékek mind úgy isznak, mint a gödény? Na, lássa, ez a munkától van. Biztosan nekik is muszáj. Itt van, hadd fizessem én a sürgöny árának felét.

- Nem bánom, kockázzunk érte - ajánlotta fel Martin.

- Helló! Mindenki ide! Igyunk! - kiáltotta Joe. Összerázták a kockákat, és szétgurították őket a nedves pulton.

Hétfő reggel Joe már egészen megvadult a várakozástól. Nem törődött a fejfájásával, és ügyet sem vetett már a munkájára. Az elvesztegetett másodpercek csapatostul futottak szét, pásztoruk már nem törődött velük, csak kibámult az ablakon, s gyönyörködött a napfényben és a fákban.

- Nézze csak! - kiáltott fel. - Ez most már mind az enyém! Azt csinállok, amit akarok. Lefekhetem a fák alá, és akár ezer évig is alhatom, ha kedvem tartja. Mondja, Mart, mire várunk még? Jöjjön, rúgjuk fel az egészet! Nézze csak: vár ránk a semmittevés országa, s én már megváltottam oda a jegyet. De téríjegyvet, azt aztán nem váltok, arra mérget vehet!

Néhány perc múlva Joe megrakta a targoncát kimosni való szennyessel, s egyszerre csak meglátta közte a szálló igazgatójának az ingét. Megismerte a monogramjáról. Hirtelen elfogta a szabadság túláradó érzése, földhöz vágta az inget és rátaposott.

- De kár, hogy nem vagy benne, te disznófejű hollandus! - üvöltözte. - Itt, itt a sarkam alatt! Nesze, nesze, nesze, ott egyen meg a fene! Fogjanak le, fogjanak le!

Martin csak nevetett, és visszataszította a munkájához.

Kedd estére megjöttek az új mosodások. Joe és Martin azzal töltötte a hét hátralevő részét, hogy betanította őket. Joe csak üldögélt, magyarázta, ő hogy csinálja, de maga már nem nyúlt a munkához.

- Még a kisujjamat se mozdítom meg - jelentette ki ünnepélyesen. - Még a kisujjamat se! Tőlem ugyan kidobhatnak. Már itt se vagyok. Köszönöm szépen! Én ugyan nem melózok többet. Tudja, mi kell nekem? Egy teherkocsi meg az, hogy végignyúlhassak a fák alatt. Csak tessék, rabszolgák! Csak rajta! Ti csak robotoljatok és izzadjatok. Robotoljatok és izzadjatok! Ha beledöglötök, majd elrothadtok. Ide nézzetek, akárcsak én. Mit számít az, hogy hogyan éltek? Mit számít? Azt mondjátok meg nekem! Mit számít az, úgy hosszú távra?!

Szombaton kivették a bérüket. Most már elváltak az útjaik.

- Úgyis hiába mondom, ugye, hogy gondolja meg a dolgot, és vágjon inkább velem neki az országútnak? - kérdezte elkeseredetten Joe.

Martin csak csóválta a fejét. Indulásra készen állt a kerékpárja mellett. Kezet ráztak. Joe nem engedte el mindjárt társa kezét, és azt mondta:

- Találkozunk mi még az életben, Mart. Biztosan találkozunk. Érzem a csontjaimban. Isten vele, Mart, minden jót! Megszerettem magát, fenemód, tudja.

Ott állt magányosan az út közepén, és nézett Martin után, míg csak a fiú el nem tűnt egy kanyarban.

- Rendes egy srác ez - motyogta -, csuda rendes srác.

Azzal ő is elindult az úton. A víztartály felé indult, ahol egy mellékvágányon fél tucat üres kocsí várta, hogy megrakják.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

Ruth megint otthon volt a családjával. Martin, amióta visszatért Oaklandbe, sokszor volt együtt vele. A lány letette a vizsgáit, és nem tanult tovább; Martinnak pedig a munka felőrölte minden testi és szellemi erejét, és most semmit sem írt. Mindkettőjüknek több ideje volt hát, mint valaha, és barátságuk egyre szorosabbá vált.

Martin eleinte nem tett semmi mást, egész nap csak pihent. Sokat aludt, álmodozva, gondolkozva órákat töltött semmittevéssel. Olyan volt, mint akit rettenetes csapás ért, és csak nehezen tud felocsúdni letörtségéből. Lassú magára találásának első jele az volt, hogy az újság megint kissé jobban érdekelte. Elkezdett újra olvasni - könnyű regényeket és verseket -, s néhány nap múlva már nyakig benne volt régóta elhanyagolt Fiskéjében. Ragyogó szervezete és egészsége új erőket pezsdített benne; friss, fiatalos ereje mindenben győzedelmeskedett.

Ruth egészen megdöbbsent, amikor Martin megmondta neki, hogy mihelyt kipiheni magát, megint hajóra száll.

- Nem értem, mi készíti erre - mondotta.

- A pénztelenség - felelte a fiú. - Tartalékot kell gyűjtenem, ha új ostromot akarok indítani a szerkesztők ellen. Nálam a harc csak a pénzen múlik - a pénzen meg a türelmen.

- De ha nincs szüksége másra, mint pénzre, miért nem maradt a mosodában?

- Mert az előbb-utóbb kivetkőztetett volna az emberségemből. Az effajta munka, ha túl megerőltető, könnyen ráviszi az embert az ivásra.

A lány irtózáttal meredt rá.

- Csak nem akarja ezzel azt mondani... - akadozott.

Martinnak nem esett volna nehezére, hogy kitérjen a kérdés elől, de ezúttal nemcsak természetes hajlamának engedelmesskedett, amikor őszinte volt, hanem eszébe jutott az a régi elhatározása is, hogy történjék bármi, mindig őszinte lesz.

- De igen - felelte. - Pontosan azt akarom mondani. Még hozzá nem is egyszer.

A lányon végigfutott a hideg. Elhúzódott Martintól.

- Az én ismerőseim között sohasem volt még részeg ember. Soha, senki.

- No de olyan sem, aki a Shelly Gyógyfürdő mosodájában dolgozott - kacagott fel keserűen a fiú. - Persze, nincs jobb a munkánál... Ha egészségesek akarunk lenni, dolgoznunk kell - ezt prédikálja mindenki. Isten a megmondhatója, hogy én nem ijedtem meg soha a munkától. De tudja, az is igaz, hogy túl sok a jóból is megárt. Márpedig ott a mosodában ez volt a helyzet. Ezért szállok inkább még egyszer tengerre. Gondolom, utoljára, mert ha visszajövök, mégiscsak betörök majd a folyóiratokhoz. Ez biztos.

Ruth hallgatott. Nem tetszett neki a dolog. Martin lehangoltan nézett rá. Most már látta, hogy a lány nem tudja megérteni, min ment ő keresztül.

- Egyszer még megírom ezt. *Hogyan aljasítja le az embert a munka vagy Az iszákosság lélektana a munkásosztályban*, vagy valami hasonló címet adok majd neki.

Úgy látszott, hogy amióta megismerkedtek, oly messze, mint ma, még sohasem voltak egymástól. Ruthot bosszantotta a fiú nyílt szókimondása, és még inkább a lázadó szellem nyíltsága. De saját bosszankodásán még jobban megütközött, mint azon, ami ezt kiváltotta.

Meglátta belőle, mennyire közel került máris a fiúhoz - márpedig ha ezt elismeri, ezzel még közelebbi kapcsolat útját egyengeti... Martin azonban szánalmat is ébresztett benne, megártatlan, idealisztikus gondolatokat arról, miképpen kellene megjavítania. Megmenti ő ezt a messziről jött, faragatlan fiatalembert... Meg kell szabadítania szegényt régi környezetének átkától, megmenti önmagától, akár önmaga ellenére is... Ruth rendkívül nemesnek érezte magát, és eszébe sem jutott, hogy e nemesség mögött féltékenység és szerelemvágy húzódik meg.

A csodaszép őszi időben sokat kerékpároztak. A hegyek közt felváltva verseket olvastak fel egymásnak, nemes, felemelő hangulatú verseket, amelyek a magasabb rendű dolgokra irányítják az ember figyelmét. Ruth ily módon - közvetve - lemondásra, áldozatkésztségre, béketűrésre, szorgalomra, magasra törő tervekre akarta ösztökélni Martint. Mindezeknek az elvont tulajdonságoknak a megvalósulását apjában és Butlerben látta a lány, valamint Andrew Carnegie-ben, aki szegény bevándorolt fiúból az Újvilág törvényhozójává lett.

Martin mindezt megértéssel és gyönyörűséggel hallgatta. Most már világosabban tudta követni a lány gondolatait. Ruth lelke nem volt hétepcsés titok előtte, mint régebben. Szellemileg már ugyanazon a fokon állt, mint a lány. S ha sok mindenben nem értettek is egyet, ez nem érintette Ruth iránti szerelmét. Lángolóbban szerette, mint valaha. Úgy szerette, amilyen volt... Még a lány törékeny fizikuma is növelte elragadtatását. Olvasott egyszer Elizabeth Barrettről, aki évekig feküdt betegen, és egy lépést sem tudott tenni, míg végül a lángolásnak azon a nevezetes napján követte Browningot, és ettől kezdve szilárdan állt a földön, a szabad ég alatt. Martin elhatározta, hogy amit Browning tett Elizabeth Barrettért, azt ő is meg fogja tenni Ruthért. Csak szeresse őt a lány - minden egyéb könnyen megy majd. Erőt és egészséget önt belé. A jövőbe pillantott, és látta magukat munkálkodva, kényelmesen, jó módban; verseket olvasnak, versekről beszélgetnek; Ruth rengeteg párna között ül a földön és felolvas neki. Ez jövőendő életüknek a kulcsa. A kép mindig ugyanaz. Hol felolvas: ilyenkor Ruth a vállára hajtja a fejét, ő pedig gyöngéden átkarolja - hol mindketten a könyv fölé hajolnak, és együtt gyönyörködnek a szépségében. De Ruth a természetet is szereti - nos, Martin képzeletében lovagiasan megváltoztatta olvasmányainak színhelyét: kies völgyben olvasnak, meredek sziklafalak tövében, vagy magasan fekvő hegyi réteken, vagy a szürkés tengerparti homokon, lábuknál a tenger fodrozódó hullámai, vagy messze, az egyenlítő táján, egy kis vulkanikus szigeten, ahol egy zuhatag finom vízcseppjei töltik meg párával a levegőt, s a finom párafosz-lányokat a tengerparton ide-oda lebbenti a kósza szél. A kép előterében örökösen olvasva és beszélgetve mindig ott hever ő és Ruth - lábuk előtt tengernyi szépség -, a háttérben pedig, a természetes háttér mögött, homályosan, ködösen ott sejlik a munka, a hírnév és a műveivel keresett sok pénz, amely függetlenné teszi őket a világtól és a világ minden kincsétől...

- Édes kislányom, jó volna, ha kissé óvatos lennél - szólt egyszer Ruthhoz az anyja.

- Tudom, mit akarsz mondani. No de hát hová is gondolsz! Ő nem...

Ruth elpirult. Szűzies pirulás volt ez - először életében beszélt az élet legszentebb dolgairól édesanyjával, akit ugyancsak szentnek tartott.

- ...nem olyan, mint te vagy - fejezte be anyja a lány szavait. Ruth bólintott.

- Igazad van. Én csak nem akartam mondani. Ez az ember nyers, durva, erős - túlságosan is erős. És nem...

Habozott - nem tudta, hogyan folytassa. Új volt számára, hogy ilyen dolgokról beszélgesse az édesanyjával. Megint csak az anyja fejezte be a megkezdett gondolatot.

- ...nem élt eddig tiszta életet. Biztosan ezt akartad mondani.

Ruth megint bólintott, és az arcát újra pír borította el.

- Igen, pontosan ezt - mondta aztán. - Igaz, hogy nem tehet róla, de olyan sokszor került érintkezésbe mindenféle...

- Szennyel?

- Igen, szennyel. Úgy félek tőle... Néha valósággal ijesztő, amikor olyan könnyedén beszél arról, mi mindent csinált már, mintha nem is számítana az egész. Pedig, ugye, mégiscsak számít?

Összeölelkezve ültek egymás mellett. Kis ideig hallgattak. Anyja Ruth kezét simogatta, és várta, hogy folytassa.

- De tudod, borzasztó sokat foglalkozom vele - folytatta a lány. - Olyan védencfélém. Meg aztán az első fiú barátom. Nem is egészen a barátom - inkább a barátom is meg a védencem is egy személyben. Néha, amikor úgy félek tőle, az az érzésem, bulldoggal játszom, tudod, ahogy a „fiús” lányok szoktak. Rángat, rám vicsorítja a fogát - mindig attól kell félni, hogy rám rohan.

Az anyja még mindig csak várt.

- Azt is hiszem, hogy valahogy úgy érdekel, mint egy bulldog. De sok jó is van benne; és másrészt sok olyasmi is, amit nem szeretnék... egyébként. Láthatod, hogy sokat gondolkoztam már ezen. Tudod, káromkodik, dohányzik, iszik, meg már sokat verekedett is... ezt mind ő maga mondta el nekem. Szeret is verekedni; ő maga mondta. Szóval éppolyan, amilyen semmiképpen nem lehet az a férfi, aki... - már alig lehetett hallani a hangját -, akihez feleségül mennék. És aztán olyan nehézkes... Az én ideálom, az, tudod, magas, karcsú, barna, szóval finom, elbűvölő lovag. Nem... ne félj attól, hogy beleszeretek Martin Edenbe. Ennél rosszabb már nem is érhetne engem.

- Én nem is erről beszéltem - tért ki óvatosan az anyja. - De gondoltál-e őrá? Valóban semmiképp sem jöhet számításba, jól tudod. Mi történik, ha ő mégis beléd szeret?

- No de hisz... máris belém szeretett! - kiáltott fel a lány.

- Ez előre látható volt - mondta kedvesen Mrs. Morse. - Hogyan is ne szeretne beléd bárki, aki megismer?

- Olney ki nem állhat! - tört ki szenvedélyesen a lány. - És én sem őt. Ha csak belép a szobába, már fújok, mint a macska. Muszáj utálatosnak lennem hozzá, és ha nekem egyszer véletlenül nincs ez az érzésem, ő akkor is biztosan utálatos hozzám. De ha Martin Eden van mellettem, akkor mindjárt jól érzem magam. Engem még soha senki sem szeretett - úgy értem, férfi, így nem szeretett soha. Pedig olyan jó, ha szeretik az embert... tudod, így. Ugye, édes anyuskám, te tudod, mit akarok mondani? Olyan nagyszerű érzés az, hogy az ember nő - igazán, valószínűleg nő!

Ruth anyja ölébe rejtette a fejét, és elcsukló hangon folytatta:

- Tudom, most arra gondolsz, hogy szörnyű teremtés vagyok. Pedig igazán őszintén beszélek, és azt mondom neked, amit érzek.

Mrs. Morse furcsa módon bánkódott is meg örült is. Kis diáklánya nincs már sehol - nő lett a lányából. Sikerült a kísérlet... Most már ki van töltve az a nyugtalanító űr, ami Ruthban volt, méghozzá minden baj és veszély nélkül. Ez a faragatlan fickó, ez a matróz jól bevált. Felébresztette Ruthban a nőt, anélkül, hogy a lány belészeretett volna.

Ruth folytatta vallomását, és arcát zavarában még mindig az anyja ölébe rejtette.

- És, tudod, még a keze is remeg. Mindig mulatok rajta, amikor látom, mert olyan nevetséges, de azért sajnálom is. És, amikor már nagyon is remeg a keze és már túlságosan fényes a szeme, akkor elkezdek neki a saját életéről beszélni, meg arról, hogy nem jó úton keresi a javulást. De ő azért imád engem, tudom. A szeme és a keze nem hazudik. Ha erre gondolok, mindjárt felnőttnek érzem magam - már magától a gondolattól is. Úgy érzem, van valamim, ami joggal az enyém, és most már én is olyan vagyok, mint a többi lányok... és... fiatal asszonyok. Pedig tudom, hogy azelőtt nem voltam olyan, mint ők, és azt is tudtam, mennyi nyugtalanságot okozok ezzel neked. Te persze azt hitted, én nem veszem észre, milyen kedvesen nyugtalankodol miattam, pedig nagyon is észrevettem, és mindig azt reméltem, hogy majd csak „fog az menni” - Martin Eden így szokta mondani.

Csodálatos óra volt ez anya és leánya számára. Könnyes szemmel beszélgettek, míg csak rájuk nem esteledett. Ruth a maga hófehér ártatlanságában őszintén elmondott mindent, anyja pedig megértően hallgatta, és inkább csak figyelt, de közben nyugodt hangon meg is magyarázott egyet-mást, és még jobban belemélyedt a beszélgetésbe.

- Négy évvel fiatalabb nálad - mondotta. - Senki és semmi még... Sem állása, sem keresete. Még gyakorlati érzéke sincs. A józan ész azt kívánná, hogy ha szeret téged, olyasmivel foglalkozzék, amire majd megházasodhat, és ne töltsd az idejét ezekkel a... történetekkel meg mindenféle gyermekes álmodozással. Tudod, én attól tartok, ez a Martin Eden sohasem fog felnőni. Nem is vonzzák őt az olyan feladatok, amelyek férfihoz illenek, mint annak idején az apádat vagy akármelyik barátunkat - gondolj csak Butlerre. Martin Eden, félek, sohasem lesz valami nagy pénzkereső. Márpedig ezen a világon pénz kell a boldogsághoz. Persze, persze, nem valamilyen nem tudom, mekkora vagyon, csak éppen annyi, hogy tisztességesen megéljen az ember, és legyen megfelelő kényelme. És mondd, ő... ő még nem nyilatkozott?

- Egy árva szóval sem. Meg sem próbálta. De ha próbálta volna, úgysem hagytam volna beszélni, hisz, érted, én nem vagyok szerelmes belé...

- Örülök neki. Képzelheted, hogy nem örülnék, ha az én drága, tiszta lelkű, egyetlen kislányom ilyen férfit szeretne. Van a világon elég derék ember, aki tiszta életű, hűséges és igazi férfi is. Várj csak, majd jön egyszer valaki, akit megszeretsz, és aki téged is szeretni fog. Azzal majd olyan boldog leszel, mint mi vagyunk apáddal. És aztán van valami, amiről sohasem szabad megfeledkezned...

- Miről, anyám?

Mrs. Morse halkán, ellágyult hangon mondta:

- A gyermekekről.

- Igen... már én is gondoltam erre - vallotta meg Ruth. Hirtelen eszébe jutottak azok az érzékiségtől fűtött gondolatok, amelyekkel azelőtt annyit törődött, és zavarában, hogy ilyesmiről beszél, most is lányos pír öntötte el az arcát.

- És épp ez az, ami miatt szó sem lehet Edentről - nyomott meg Mrs. Morse minden szót. - Tudnunk kell, hogy a gyermekek milyen örökséget hoznak magukkal, és ez önála, attól tartok, nem valami megnyugtató. Apád mesélt nekem a tengerészletről és... szóval, hát értesz.

Ruth egyetértése jeléül megszorította anyja kezét. Valóban azt hitte, hogy érti, amit az anyja mond, pedig csak bizonytalan elképzelése volt valami minden képzeletet felülmúló szörnyűségről.

- Tudod, hogy úgysem teszek semmit, ha nem szólok előbb neked - kezdte aztán. - ...Csak kérdezz néha úgy, mint most. Én már régen szerettem volna beszélni veled, de nem tudtam,

hogy fogjak hozzá. Jól tudom, hogy ez csak álszemérem, de te azért megkönnyítheted számomra a dolgot. Csak kérdezz néha úgy, mint ma... adj alkalmat rá, hogy beszéljek. Megértesz, édesanyám, hisz te is nő vagy!

Ruth ragyogott a boldogságtól, amikor felálltak. A lány két kezébe fogta anyja kezét, s a félhomályban egyenesen a szemébe nézett. Az a furcsa, jóleső érzés töltötte el, hogy most egyformák.

- Látod, erre sem gondoltam volna soha, ha most nem beszélgetünk egymással. Rá kellett jönnöm, hogy magam is nő vagyok, e nélkül sohasem vettem volna tudomásul, hogy te is az vagy.

- Nők vagyunk mind a ketten - mondta az anyja. Azzal magához vonta és megcsókolta a lányát.

- Nők vagyunk mind a ketten - ismételte, amikor később egymást átölelve kimentek a szobából, s mindkettőjük szívét új érzés: az összetartozás érzése töltötte el.

Mrs. Morse egy órával később büszkén mondta a férjének:

- Nő lett végre a kislányunkból.

Morse ránézett a feleségére, aztán megszólalt:

- Ezzel nyilván azt akarod mondani, hogy szerelmes.

- Nem, hanem azt, hogy szeretik - vágott vissza mosolyogva az asszony. - A kísérlet sikerült. Ruth végre felébredt.

- Hát akkor most már lássuk, hogyan szabaduljunk attól a fiatalembertől.

Morse röviden, tárgyilagos, üzleti hangon beszélt. Felesége megcsóválta a fejét.

- Fölösleges. Ruth azt mondja, a fiú néhány nap múlva kimegy a tengerre. Mire visszajön, Ruth már nem lesz itthon. Elküldjük Klára nénihez. Töltsön egy évet a keleti országrészben, ott minden más - az éghajlat, az emberek, a gondolkozásmódjuk -, Ruthnak most éppen erre a változatosságra van szüksége.

HUSZADIK FEJEZET

Martinban újra feltámadt az alkotás vágya. Agya minden erőlködés nélkül ontotta magából egyik elbeszélést és verset a másik után. Most csak jegyzeteket készített arra az időre, amikor majd formába önti őket, de nem írt semmit. Úgy érezte, vakáción van, és elhatározta, hogy ezt az időt egészen a pihenésnek és a szerelemnek szenteli. Mind a két dologban sikere is volt. Néhány nap múlva már szinte kicsattant az erőtlől. Ruthot is minden találkozásuk alkalmával mindjárt az első percben megcsapta a fiúból kiáradó erő és egészség.

- Vigyázz! - figyelmeztette megint az anyja. - Attól tartok, túl gyakran találkozol Martin Edennel.

Ruth csak nevetett. Ugyan miféle veszély fenyegetné őt? Bízott magában - Martin meg néhány nap múlva úgyis a tengerre megy már. S mire visszatér, ő éppen látogatóban lesz, a keleti államokban. Martin erejében és egészségében azonban varázsos erő volt. Megmondták neki is, hogy Ruth keleti utazásra készül, úgy érezte hát, hogy sietnie kell. Csak hogy nem tudta, hogyan udvarol az ember az olyan lánynak, mint Ruth. Rengeteg régebbi tapasztalata inkább zavarta, mert e tapasztalatokat merőben másfajta lányok és asszonyok körül szerezte. Azok mindent tudtak a szerelemtől és az életről, és ismerték a kacérkodás minden csínját-bínját. Ruth azonban teljesen tájékozatlan volt ilyen téren. Ártatlansága úgy zavarba hozta Martint, hogy minden szenvedélyes szó az ajkára fagyott, és merő büntudat volt. S még valami nehezítette a dolgát - az, hogy még sohasem volt szerelmes. Hányatott élete során nem egy nő tetszett már neki, s egyik-másik nagyon is erősen hatott rá - de nem tudta, mi az, szeretni őket. A maga fölényes, hányaveti módján csak fütttyentett egyet, és már jöttek is utána. Ezek a nők szórakozást, kalandot jelentettek neki, hozzátartoztak a férfiak mindennapi játszmáihoz, de általában nem volt benne valami fontos szerepük. Most azonban, életében először, ő az, aki meghatottan, félénken, bizonytalanul kér. Nem tudta, mit szoktak csinálni a szerelmesek, nem ismerte a szerelem nyelvét, és szerelmesének tiszta ártatlansága is bátortalanná tette.

Változatos pályafutása során Martin sok mindent látott már a világban. Megtanulta azt a szabályt is, hogy ha az ember olyan játékban vesz részt, amelyet nem ismer, mindig a másik játékosnak kell átengednie a kezdeményezést. Ezerszer is tapasztalhatta, milyen jól beválik ez a szabály, s mennyire fejleszti megfigyelőképességét is. Megtanulta közben, hogyan figyeljen meg ismeretlen dolgokat - megtanulta, hogy ő maga ne lépjen mindjárt sorompóba, hanem várjon a kedvező alkalomra, várja meg, míg az ellenfél gyöngeséget árul el. Mint amikor egy ökölvívó előbb csak maga előtt mozgatja a két öklét, és várja az alkalmas pillanatot, hogy támadásba lendüljön. És ha aztán itt az alkalom, kíméletlenül ki is használja... Erre is hosszú tapasztalata tanította meg Martint.

Így volt ez most Ruthal is. Egyelőre csak várt és figyelt. Szerette volna megvallani neki a szerelmét, de nem merte. Félt, hogy visszaretenti, nem bízott magában eléggé. Mintha csak tudta volna, hogy Ruthal szemben ez a helyes módszer. A szerelem előbb volt a világon, mint a beszéd, és már a kezdet kezdetén megismert bizonyos utat-módot, amelyet máig el nem felejtett. Martin ezen az ősi, kezdetleges módon udvarolt Ruthnak. Eleinte nem is tudta, hogy udvarol; csak később vált világossá előtte a dolog. Ha megérintette a lány kezét, az sokkal, de sokkal többet jelentett, mint a legszebb vallomás. Férfias ereje magával ragadta Ruth képzeletét, annak sokkal csábítóbb volt a hatása, mint megannyi szerelmes versnek és szenvedélyes szónak, amit száz meg száz szerelmes nemzedék írt le vagy suttogott el az idők folyamán. Mindaz, amit mondhatott, talán hatott volna többé-kevésbé Ruth értelmére; kezének érintése azonban, vagy ha egy pillanatra egymáshoz értek, egyenes utat talált a lány érzékeihez. Ruth

értelme fiatal volt még, akár ő maga, ösztönei azonban az emberi nemmel egyidősek, sőt még annál is ősibbek voltak. Ezek az ösztönök együtt voltak fiatalok a szerelemmel és bölcsőbbek minden társadalmi megegyezésnél, minden okoskodásnál, mindannál, ami csak nemrég jött a világra. Ruth értelme az egész dologban nem is jutott szóhoz - egyszerűen nem volt rá szükség, azt pedig észre sem vette a lány, hogy Martin milyen hatást gyakorol percről percre az érzékeire. Az azonban, hogy a fiú szereti őt, napnál világosabb volt előtte. Ruthnak tudatos öröme telt benne, ha észrevette Martin szerelmének látható megnyilvánulásait; lángoló tekintetét, amelyben néha oly gyöngéd fény csillan fel, remegő kezét és a sötét pírt, amely mindig előnti napbarnította arcát. Sőt még tovább is ment, s a maga félénk módján még ingerelte is a fiút - persze olyan finoman, hogy az sohasem vette észre. Ruth félíg-meddig öntudatlanul tette ezt, úgyhogy jóformán nem is gyanakodott önmagára. Felragyogott az örömtől, ha hatalmának e bizonyítékait látta, hisz azt jelentik ezek, hogy ő is nő... Öröme, hogy kínozhatja a fiút, és úgy bánhatik vele, mint egy játékszerrel, ősi Éva-vonás volt.

Tapasztalatlansága és túl nagy szenvedélye is megbénította Martin nyelvét, s ezért csak laposan és ügyetlenül tudott volna udvarolni. Így hát folytatta a közeledésnek azt a módját, hogy igyekezett hozzáérni a lányhoz. A fiú kezének érintése kellemes volt Ruth számára, sőt valami izgalmas módon még több is, mint kellemes. Martin ezt nem tudta, annyit azonban tudott, hogy a lány legkevésbé sem irtózik érintésétől. Nem mintha gyakran fogták volna meg egymás kezét, éppen csak találkozáskor vagy elváláskor, csak éppen akkor, hogy amíg kerékpárjukkal bajlódtak, vagy az üléshez szíjazták a verseskönyveket a kirándulásra, vagy egymás mellett ülve tanulták meg sorra a verseket, úgy adódott néha, hogy egymáshoz ért a kezük. S adódott néha úgy is, hogy míg a könyv fölé hajoltak, s együtt gyönyörködtek benne, Martin érezte arcán a lány hajának cirógatását, vagy összeért a válluk. Ruth mosolygott magában, amikor valami kósza kedv azt súgta neki, hogy borzolja össze a fiú haját. Az meg, amikor belefáradtak már az olvasásba, ó, mennyire szeretne volna a lány ölébe hajtani a fejét, hogy behunyt szemmel álmodozzék közös jövőjükéről! A Shellmound parkban és a Schuetson parkban hányszor hajtotta fejét azelőtt vasárnapi kirándulásokon lányok ölébe! Többnyire egészséges, önző álomba szenderült ilyenkor, s a lányok beárnyékolták az arcát, hogy ne süsse a nap, vagy szerelmesen nézegették, és sehogy sem értették, hogy lehet az, hogy olyan fensőbbiséges módon tudomást sem vesz a szerelmükről. Az, hogy egy lány ölébe hajtsa a fejét, a világ legegyszerűbb dolga volt eddig; de hogy Ruth ölébe hajtsa - nem, lehetetlen, elképzelhetetlen. S épp ebben a tartózkodásban rejtett udvarlásának az ereje. A lányt csak azért nem ijesztette el magától, mert ilyen tartózkodó volt. Ruth, maga is rendkívül tartózkodó és félénk természetű lévén, nem is vette észre, milyen veszedelmes vágányra került a kapcsolatuk. Lassan, észrevétlenül egyre közelebb és közelebb került a fiúhoz. Martin érezte ezt, és szeretett volna szerencsét próbálni, de sohasem volt hozzá elég bátorsága.

Egyszer, egy délután, mégis megpróbálkozott. Ruthot fejfájás kínozza, és besötétítette a szobáját.

- Nem segít semmi - felelte Martin kérdezősködésére. - Különben sem veszek be fájdalomcsillapító port. Hall doktor nem engedi.

- Én, azt hiszem, meg tudom gyógyítani, méghozzá orvosság nélkül - mondotta Martin. - Persze, nem biztos, de szeretném azért megpróbálni. Egyszerűen csak megmasszírozom. A japánoknál láttam először, hogyan kell ezt csinálni. Tudja, azok született masszörök. Később bizonyos változtatásokkal a hawaiiaknál láttam ugyanazt. Ők ezt *lomi-lomi*-nak nevezik. Amire orvosság képes, azt majdnem mind el lehet érni vele - de sok olyan dolgot is, amire az orvosság nem képes.

Ahogy Martin megérintette kezével Ruth homlokát, a lány mélyet sóhajtott.

- Jaj, de jó! - mondotta.

Félóra múlva megint megszólalt. Megkérdezte:

- Nem fáradt?

Éppen csak kérdezni akart valamit; úgyis tudta, mit fog felelni Martin. Aztán félkábulatban elmerült abban a tűnődő nyugalomban, amely a fiú erős kezének balzsamos érintése nyomán áradt el benne.

Élet sugárzik Martin ujjá hegyéből; a fájdalom eloszlik az érintésétől... Ruth legalábbis így érezte. S amint fájdalma enyhült, álomba szenderült, és a fiú lábujjhegyen kiosont a szobából.

Ruth még aznap este felhívta telefonon, hogy köszönetet mondjon.

- Egészen vacsoráig aludtam - mondotta. - Teljesen meggyógyított, kedves Mr. Eden. Azt sem tudom, hogyan köszönjem meg.

A fiút jóleső melegség töltötte el. Akadozó hangon felelgetett a lánynak; az egész telefonbeszélgetés alatt Browning és a beteg Elizabeth Barrett emléke járt az eszében. Amit egyszer meg tudott tenni, azt máskor is megteheti... Ő, Martin Eden, meg tudja és meg is teszi ugyanazt Ruth Morse kedvéért. Visszament szobájába, ahol Spencer *Szociológia*-jának egy kötete hevert kinyitva az ágyán. De nem tudott most olvasni. Szerelme egészen felzaklatta. S ez a szerelem erősebb volt az akaratánál: nem gondolt már elhatározásával, hanem leült tintafoltos kis asztala mellé. Egy szonettet írt; ezzel kezdődött az az ötven szonettből álló szerelmes versciklus, amelyet a következő két hónap alatt írt. Írás közben a *Portugál szerelmes szonettek* lebegtek a szeme előtt. Abban a hangulatban dolgozott, amelyben a nagy művek születnek, egy szenvedélyes szerelem kínjai és gyönyörei közt hányódva élete fordulópontján.

Ha nem volt Ruthal - s ez volt a nap nagyobb része -, a *Szerelmes versek*-en dolgozott, olvasott a szobájában, vagy elment valamelyik nyilvános olvasóterembe, ahol már közelebbről is megismerkedett a divatos folyóiratok politikai állásfoglalásával és tartalmával. Amikor Ruthal volt, majd beleőrült a reménykedésbe és bizonytalanságba. Egy héttel azután, hogy meggyógyította a lány fejfájását, Norman azt indítványozta: vitorlázzanak ki holdfényben a Merritt-tóra. Artur és Olney csatlakozott az indítványhoz. A vitorlás kezeléséhez csak Martin értett közülük, rávették hát, hogy vállalkozzék a szolgálatra. Ruth mellette ült a hajó tatjában, a három fiú pedig leheveredett a hajó közepén, és egészen elmerült valami vitába.

A hold még nem kelt fel. Ruth a csillagos égboltra bámult. Nem szóltak egymáshoz egy szót sem, és a lányt hirtelen a magányosság érzése fogta el. Martint nézte. Egy szélroham féloldalra fordította a vitorlást; a hullámok átcsaptak a fedélzeten. Martin fél kezét a kormányrúdon, fél kezét a fővitorla kötélén tartotta, enyhén szélnek fordult, és tekintetével a szemhatárt kémlelte, hogy megállapítsa, merre van a közeli északi part. Ruth pillantását nem vette észre. A lány Martin arcát figyelte, és azon tűnődött közben, milyen sajátságos lelki elferdülés készíthet egy ilyen szokatlanul nagy képességekkel rendelkező fiatalembert arra, hogy nyilvánvalóan közepes és eleve kudarcra ítélt elbeszélések és versek írására fecsérleje az idejét.

Ruth tekintete Martin kemény tartású fején, izmos nyakán kalandozott, amely homályosan rajzolódott ki a csillagok fényében. Megint elfogta a régi vágy, hogy a kezét rátegye a fiú nyakára. Martin ereje megrémítette, de mégis vonzotta. Ruth most még kízóbban érezte magányosságát. Fáradtság fogta el. Rosszul is ült a féloldalra dülő csónakban. Aztán eszébe jutott, hogyan gyógyította meg Martin múltkor a fejfájását, milyen mindent elsimító béke lakozik benne. S most oly közel ül hozzá a fiú... s a hajó ingása mintha még közelebb sodorná hozzá... Valami arra készítette, támaszkodjék neki a fiúnak s pihenjen meg annak erős karján. Bizonytalanul, kialakulatlanul jelentkezett benne ez az érzés, amely, még mielőtt meg-

gondolhatta volna, már úrrá is lett rajta. Igen, ezért támaszkodott neki Martinnak. Vagy talán azért, mert a csónak oldalra dőlt? Ruth nem tudta volna megmondani - sem most, sem később. Csak annyit tudott, hogy végre nekidől a fiúnak, s hogy az a megkönnyebbülés, béke, nyugalom, amelyet most érez, nagyon-nagyon jó. Lehet, hogy a csónak volt az oka mindennek - annyi bizonyos, hogy Ruth nem is próbált változtatni a dolgon. Alig ért csak hozzá Martin vállához, de mégiscsak nekítámaszkodott, és nem húzódott el akkor sem, amikor a fiú úgy fordult, hogy ő kényelmesebben nekidőlhessen.

Örültség volt - de Ruth most nem volt hajlandó latolgatni, örültség-e, amit tesz. Nem volt már az, aki régen. Nő volt, tartozni akart valakihez - és bár alig érintette Martint, úgy érezte, most már nincs egyedül. Fáradt sem volt már. Martin nem szólt egy szót sem. Ha megszólal, talán megtörik a varázs. De szerelmes tartózkodása tovább is fenntartotta ezt a varázst. A fiúban felkavarodott minden. Nem értette, mi történt. Olyan csodálatos az egész, hogy csak álom lehet, álom... Örjítő vágyat érzett, hogy odadobjon vitorlát, kormányrudat, mindent, és karjába zárja a lányt. De ösztönösen érezte, hogy ezt nem szabad tennie. Örült, hogy elfoglalja kezét a vitorla és a kormányrúd, s hogy ez megoltalmazza a kísértéstől. A hajót azonban már nem kormányozta olyan óvatosan, mint eddig. Hagyta, hogy a szél teljes erejéből belekapaszkodjék a vitorlába, akármennyire távolodnak ezzel az északi parttól. Hiszen a part közelében fel kellene állnia, s akkor mindennek vége volna, nem érezné már a lány testének érintését. Ügyesen kezelte a vitorlát, és anélkül, hogy a vitatkozók észrevették volna, csökkentette a csónak sebességét. Nem bánta már, akármilyen megpróbáltatásokat élt is át valamikor a tengeren, hisz ennek köszönheti ezt a csodálatos éjszakát, ennek köszönheti hatalmát a hajón, a vízen és a szelen - ennek köszönheti, hogy együtt lehet ezen a vitorláson övele, és ez a drága teher nehezedik most a vállára.

Amikor a kelő hold első sugara gyöngyházzsínű fénnel vonta be a vitorlát és az egész csónakot, Ruth elhúzódott Martintól. De nemcsak ő mozdult meg; érezte, hogy a fiú is kissé távolabbra húzódik. Ösztönös mozdulattal mindketten el akarták kerülni, hogy meglássák őket. Ki nem mondott, titkos megegyezéssel legbensőbb ügyüknek tekintették azt, ami történt. Ruth lángoló arccal húzódott távolabbra; most döbrent csak rá a teljes valóságra. Olyasmit követett el, amit fivéreinek - és Olneynak - nem volt szabad látniuk. Miért is tette? Soha életében nem tett még ilyesmit, pedig máskor is vitorlázott már fiatalemberekkel holdfényben. Eszébe sem jutott soha, hogy ilyesmit tegyen. Szégyenkezés és bontakozó nőiségének titokzatos érzése töltötte el. Lopva Martinra pillantott, aki most azon igyekezett, hogy a másik oldalra fordítsa a hajót, és szinte gyűlölte a fiút, mert ilyen szemérmetlen, szégyenletes cselekedetre vitte rá. S még hozzá férfi! Talán igaza van az anyjának - túl sokat vannak együtt. Ez soha többé nem fog megtörténni, határozta el; ezután ritkábban fognak találkozni. Az a vad ötlete támadt, hogy ha legközelebb kettesben lesznek, kimagyarázza a dolgot Martinnak, hazudni fog neki, úgy mellékesen megemlíti majd, hogy közvetlenül mielőtt feljött a hold, rosszul lett. De aztán eszébe jutott, hogyan húzódtak el egymástól mindketten, mielőtt a holdfény eláruhatha volna őket, és tudta, hogy Martin tisztában lenne azzal, hogy hazudott.

Gyorsan múltak a napok. Ruth nagyon megváltozott. Különös, nehezen kiismerhető teremtéssé vált; csökönyösen ragaszkodott a véleményéhez, fittyet hányt minden belátásnak, nem akart a jövőbe nézni és még kevésbé önmagával foglalkozni vagy azon gondolkodni, hogy merre is tart. Az a borzongató rejtély lázban tartotta, rémület és elragadtatás közt hanyódott, egy percre sem szabadult nyugtalanságától. Egyetlen gondolathoz ragaszkodott kitartóan, ebben keresett oltalmat: nem fogja engedni, hogy Martin szerelmet valljon neki. Amíg ez sikerül, nem lesz semmi baj. Néhány nap múlva Martin úgyis a tengeren lesz már. De még ha megkérné is, az sem lenne baj. Hogyan is lenne - hiszen ő nem szereti a fiút. Persze, ez Martinnak kínos, neki magának izgalmas félóra lenne, hiszen először életében kérnék meg.

Amikor erre gondolt, megborzongott a gyönyörűségtől. Igazi nő hát, akit egy férfi feleségül akar kérni! Ez a gondolat női mivoltában megrázta. Életének - annak, ami őt önmagává tette - minden szálacska beleremegett ebbe a gondolatba. Úgy röpködött ez a gondolat ide-oda a lelkében, mint pille a láng körül. Ruth egészen odáig merészkedett, hogy már azt is elképzelte, hogyan kéri majd meg Martin a kezét. A szavakat ő maga adta a szájába. Aztán gyakorolta magában, hogyan kosarazza majd ki. Néhány kedves szóval enyhíti majd a hatást, és becsületességre, nemes, férfias életre buzdítja majd a fiút. Különösen a cigarettázást kell abbahagynia. Ezt erősen hangsúlyozza majd. Különben nem - mégis az lesz a legjobb, ha egyáltalán nem engedi szóhoz jutni. Hiszen ez utóvégre csak rajta múlik, és az anyjának is azt ígérte, hogy így cselekszik. Az izgalomtól lángvörösen, nagy sajnálkozással lemondott hát a szépen kitervelt jelenetről. Azt, hogy életében először megkérjék, alkalmasabb időre kell hát halasztani - meg kell várni, hogy elfogadhatóbb kérő jelentkezzen.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET

Bágyadt, szép, meleg őszi nap volt - igazi kaliforniai vénasszonyok nyara. A levegőben még a haldokló nyár fuvalma rezgett. A napsugár ritkás párakon tört át; a lombok közt tovasuhanó szellő alig borzolta fel az álomba merülő levegő nyugalma. Szakadozott, bíbor ködfoszlányok bújtak meg a dombok rejtekeiben, mintha nem is vízceppekből, hanem színekből lettek volna összeszöve... A dombok tetején hosszan terült el San Francisco, mint egy elnyúló füstgomolyag. Közül, mint az olvadó fém, fehér fényben izzott a kikötő. A hajók mozdulatlanul vesztegeltek az öbölben, vagy a lassan tovasikló hullámokon ringatóztak. Az Aranykapu mint sápadt aranyösvény csillogott a lenyugvó nap fényében. Az öböl túlsó oldalán homályosan bontakoztak ki az ezüstös párán át a Tamalpais körvonalai. A hegy mögött bizonytalanul derengett a végtelen tenger.

Az ég peremén, mint a közelgő téli viharok első hírnökei, sűrű felhők gomolyogtak.

Néhány nap s a nyárnak már nyoma sincs... De haloványan és bágyadtan most még a hegyek közt ólálkodott a nyár, mély bíborba vonta a völgyeket, s tűnő erejéből, elmúlt gyönyöreiből áttetsző halotti leplet szőtt. Csendesen készült az elmúlásra, mint aki befejezte s jól használta fel az életét. Martin és Ruth meghitt helyükön ültek egymás mellett az egyik dombtetőn. Fejük összehajolt a könyv fölött. Most Martin olvasott fel annak az asszonynak a szerelmes szonetteiből, aki úgy szerette Browningot, ahogy kevés férfit szerettek.

De az olvasás nehezen ment ma. A múlt szépség varázsa vette körül őket, s ez a hangulat mindkettőjüket hatalmába kerítette. Az aranyos nyár úgy halt meg, amint élt: szépségben tündököelve, megbánás nélkül, fenéig ürítve az örömet. A levegő túláradozó gyönyörűségek emlékeitől volt terhes. Ez az álmodozó, bágyatag hangulat töltötte el Ruthot és Martint is, meggyöngyítette elhatározásaik szövedékének a szálait, felismerhetetlen ködképpé mosta szét, bíborpárával vonta be az erkölcs és a józan ész arcát. Martin csupa olvadó gyöngédséget érzett magában. Csak néha csapott át rajta egy-egy forró hullám. Feje egészen közel volt Ruthéhoz. S ha egy-egy kósza szellő felborzolta néha a lány haját, s az megérintette az arcát, a nyomtatott sorok összefolytak a szeme előtt.

- Én azt hiszem, sejtelve sincs róla, hogy mit olvas - jegyezte meg egyszer a lány, amikor Martin nem tudta hirtelenében, hogy hol tart. A fiú égő szemmel nézett rá. Egy pillanatig zavarban volt, de aztán visszavágott.

- No, én azt hiszem, maga se nagyon! Mondja meg, miről szólt az utolsó szonett?

- Nem tudom - kacagott fel tettetés nélkül a lány. - Egészen kiment a fejemből. Ne is olvassunk tovább. Olyan szép ez a nap.

- Ez talán az utolsó ilyen szép napunk a szabadban - felelte elkomolyodva Martin. - A tenger felől vihar jön.

A könyv kicsúszott kezéből. Mozdulatlanul, csendben ültek. Tekintetük álmodozva suhant el az öböl felett, amely maga is olyan volt most, mint egy álmokép. Nézték, de nem láttak. Ruth Martin felé fordította a fejét, és pillantása a fiú nyakára esett... Nem, nem ő volt az, aki Martinnak támaszkodott. Valami ellenállhatatlan, végzetes elemi erő vitte magával, ellenállhatatlanabb, mint a nehézkedés ereje - oly ellenállhatatlan, mint a végzet. Távolság alig volt köztük - Ruthnak akarnia sem kellett, s máris nekitámaszkodott a fiúnak. Válla oly leheletkönnyen érintette csak a fiú vállát, mint lepke a virágot; és Martin válla sem viszonzta erősebben az érintést. Ruth így is megérezte a fiú vállának gyöngéd nyomását. Remegés futott végig a

testén. Érezte: ez az a pillanat, amikor vissza kellene húzódnia. De most már mintha minden tőle függetlenül történnék. Cselekedetei nem álltak már akaratának uralma alatt - édes kábulat töltötte el, uralkodásról, akaratról szó sem lehetett már.

Martin karja lassan a lány mögé került, s addig-addig óvakodott tovább, míg végül átfogta a derekát. A lány kéjes izgalommal követte Martin karjának lassú haladását. Sóvárogva várt valamire, maga sem tudta, mire. Égő ajka kiszáradt, érverése szabálytalanná vált. Vére szinte felforrt a várakozás lázában. Az ölelő kar feljebb csúszott, és lassan, simogatva magához vonta. A lány nem bírta tovább. Elernyedtt, felsóhajtott, és önkéntelen, öntudatlan görcsös mozdulattal Martin melléhez szorította a fejét. A fiú föléje hajolt, s a lány ajka szomjasan tapadt az ajkára.

Ez hát a szerelem, gondolta a lány egy józan pillanatában. Hiszen, ha nem ez a szerelem... ó, milyen rettenetesen kellene akkor most szégyellnie magát. Nem, ez nem lehet más, mint a szerelem. Szereti ezt a férfit, aki karjával szorosan átöleli, s ajkát az ajkára szorítja. Testének egy odabúvó mozdulatával még szorosabban simult a fiúhoz. Egy pillanattal később azonban kibontakozott kissé öleléséből, felszabadult mozdulattal kinyújtotta két karját, s rátette kezét Martin Eden napbarnított nyakára. Úgy beléhasított szerelmes vágyának ez a hirtelen beteljesülése, hogy halkán felnyögött, keze lehanyatlott, és aléltn hevert a fiú karjában.

Egész idő alatt meg sem szólaltak, s még hosszú ideig nem szóltak egy szót sem. Martin kétszer is a lány fölé hajolt és megcsókolta. A lány ajka félénken mindig az ajkához tapadt; teste egy boldog kis mozdulattal megbújt a fiú ölében. Úgy hozzátapadt a fiúhoz, mint aki sohasem akar többé onnan elszakadni. Martin ültében fél karjával átölelve tartotta a lányt, és befelé néző tekintettel meredt az öböl felé, amelyen túl a nagyváros bizonytalan körvonalai derengtek. Most az egyszer nem kergették egymást képek az agyában. Színnel, fénnel, lánggal volt tele, s oly forrón izzott, mint ez az egész csodálatos nap, vagy mint a szerelme. Lehajolt a lány fölé. Ruth megszólalt.

- Mióta szeretsz? - suttogta.

- Az első, a legislegelső perctől kezdve... Ahogy megláttalak, eszeveszetten beléd szerettem, s azóta csak még örültebben szeretlek. De ilyen örülten, mint most, még sohasem szerettelek, édesem. Én nem tudom, talán el is vesztettem az örömtől az eszemet. Minden úgy táncol körülöttem.

Ruth mélyet sóhajtott:

- Úgy örülök, hogy nő vagyok, Martin... édesem.

Martin újra meg újra magához szorította a lányt, aztán megkérdezte:

- És te - te mióta tudod?

- Ó, én mindig tudtam, majdnem az első perctől kezdve.

- Hogyan is lehettem ilyen vak! - kiáltott fel szinte dühösen a fiú. - Hogy lehet az, hogy ez sohasem jutott eszembe, amíg csak... amíg csak meg nem csókoltalak?

- De én nem is így gondoltam - húzódtott el tőle kissé a lány és ránézett. - Azt akartam mondani: tudtam majdnem az első perctől kezdve, hogy te szeretsz engem.

- És te? - kérdezte Martin.

- Nálam csak úgy hirtelen jött ez most - felelt akadozva Ruth. Meleg, repeső, olvadó tekintettel nézett a fiúra, s gyengéd pír öntötte el, amely nem is tűnt el arcáról. - Magam sem tudtam, csak most, amióta... átkaroltál engem. De még sohasem gondoltam, hogy a feleséged leszek, Martin, csak most. Mit csináltál, hogy így megszerettelek?

- Igazán nem tudom - nevetett a fiú. - Talán csak egyet: azt, hogy szeretlek téged. Hisz úgy szeretlek, hogy még a kő szívét is meglágyítanám, nem egy ilyen eleven, pihegő nőnek a szívét!

- Én eddig egészen másnak képzeltem a szerelmet - mondta egyszerre Ruth.

- Milyennek képzelted?

- Nem hittem volna, hogy ilyen...

Egy pillanatra Martin szemébe nézett, aztán lesütötte megint a szemét:

- Tudod... én eddig egyáltalán semmit sem tudtam róla.

Martin szerette volna megint magához vonni Ruthot, de ezt csak ölelő karjának egy alig észre-vehető megmozdulásával jelezte. Nem akart mohónak látszani. De Ruth teste engedett a mozdulatnak, s a fiú megint szorosan magához ölelte, s összeforrott az ajkuk. Amikor egyszer abbahagyták egy percre a csókolózást, Ruth arca elborult.

- Mit szól majd hozzá a családom? - kérdezte.

- Hát azt nem tudom. De nem nehéz megtudnunk, ha épp akarjuk.

- És ha a mama ellene lesz majd? Nem is tudom, hogy mondjam meg neki.

- Hát majd megmondom neki én - vállalkozott lovagiasan a fiú. - Az anyád ugyan, azt hiszem, nem szeret engem, de talán meghódítom őt is. Aki téged elnyert, mindent elnyerhet. És ha mégsem sikerülne...

- Akkor?

- Nos, mi ketten akkor is egymáséi lehetünk. No de hiszen nem kell attól tartani, hogy nem tudnók rávenni anyádat a házasságunkra. Sokkal jobban szeret ő téged annál...

- Nem szeretném, ha meghasadna a szíve - mondta Ruth és eltűnődött.

Martin szerette volna megnyugtadni Ruthot afelől, hogy olyan könnyen azért mégsem hasad meg az anyai szív, de ehelyett azt mondta:

- S nincs nagyobb dolog a világon, mint a szerelem.

- Tudod, Martin, én néha úgy félek tőled. Most is félek, ha rád gondolok és eszembe jut, mi minden voltál már eddig. Nagyon, nagyon jónak kell lenned hozzám. Ne felejtsd el, hogy én még voltaképp gyermek vagyok. Tudod, hogy sohasem voltam még szerelmes.

- Én sem. Mind a ketten gyermekek vagyunk. És sokkal szerencsésebbek, mint a legtöbben, mert egymásban ismertük meg a szerelmet.

- Az nem lehet! - kiáltott fel Ruth, és szenvedélyes mozdulattal szakította ki magát a fiú karjából. - Te nem lehetsz ilyen. Hiszen te matróz voltál, és én azt hallottam, hogy a matrózok...

Hirtelen elcsuklott és elhalt a hangja.

- ...olyan emberek, akiknek minden kikötőben más feleségük van - segített Martin. - Ugye, hogy ezt akartad mondani?

- Igen - felelte halkán a lány.

- Csak hogy az nem szerelem - mondta Martin határozott hangon. - Sok kikötőben megfordultam már, de soha egy pillanatra sem éreztem a szerelemnek még az érintését sem, amíg azon az első estén meg nem láttalak téged. Tudod, hogy amikor elbúcsúztam tőletek és elmentem, majdnem becsuktak?

- Becsuktak?!

- Igen. A rendőr azt hitte, részeg vagyok. És az is voltam... olyan szerelmes voltam beléd.

- Várj csak. Te az előbb azt mondtad, hogy mindketten gyermekek vagyunk. Én meg azt mondtam, hogy nálad ez nem lehetséges. Eltértünk a tárgytól.

- Én azt mondtam, hogy soha senkit sem szerettem rajtad kívül - felelte Martin. - Te vagy az első, a legelső szerelmem.

- De hát mégiscsak matróz voltál - ellenkezett Ruth.

- És mégis te vagy az első szerelmem.

- De nők mégiscsak voltak... más nők... Ó, istenem!

S Martin Eden legnagyobb ámulatára a lány zokogásban tört ki. Sok-sok csókra és simogatásra volt szükség, hogy abbahagyja a zokogást. Martinnak egész idő alatt Kipling egy sora járt az eszében: *S az ezredesné és Judy O'Grady - a bőrük alatt testvérek ők*. Ez bizony így van, gondolta végül - pedig a regények alapján máshogy képzelte eddig. Ő eddig azt hitte - s ezt a regényeknek köszönhetette -, hogy a magasabb társadalmi osztályokban meg kell kérni előbb a nők kezét, csak aztán kaphatja meg őket az ember. Az rendben van, hogy ott lenn, ahonnan ő jön, testi érintkezés kell hozzá, hogy fiúk-lányok egymáséi legyenek. De hogy a szerelem azoknál a fennkölt lényeknél, akik ott élnek a magasságokban, ugyanígy megy végbe - nem, azt el sem tudta volna gondolni. Nos, a regények nem írnak igazat - íme, itt a bizonyíték. Egy szót sem szól az ember, csak ölelget és simogat: ez a magasabb társadalmi osztálybeli lányoknál ugyanúgy beválik, mint a munkásosztály lányainál. Végeredményben valamennyien egyazon húsból és vérből valók - a bőrük alatt testvérek ők... Magától is rájöhetett volna erre, ha nem feledkezett volna meg Spenceréről. Míg Ruthot a karjában tartotta és csitítgatta, nagy megnyugvást jelentett számára az a gondolat, hogy az ezredesné és Judy O'Grady nagyjából egyformák a bőrük alatt. Hiszen ez közelebb hozza, elérhetővé teszi számára Ruthot. Ennek a lánynak az édes teste is csak test, mint akárki másé - mint akár a magáé. Mi sem áll tehát a házasságuk útjában. Egyetlen különbség köztük az osztálykülönbség... az osztály pedig csak külső valami - azt lerázhatja magáról az ember. Olvasott egyszer egy rabszolgáról, aki Róma trónusára küzdötte fel magát. Mért ne emelkedhetnék fel hát ő is Ruthhoz? Mindabban, ami tisztasága, szentsége, műveltsége, átszellemült lelki szépsége alatt alapvetően emberi vonás, Ruth sem más, mint Lizzy Connolly s a többi Lizzy Connollyk. Nála is lehetséges mindaz, ami azoknál. Ő is tud szeretni és gyűlölni, talán még hisztérikus is tud lenni. És féltékeny - biztosan féltékeny is... Hisz most is féltékeny, miközben - még mindig az ő ölelő karjában - az utolsókat szipogja.

- Különböznél idősebb is vagyok nálad - mondta egyszerre. Kinyitotta a szemét és fölneézett a fiúra. - Négy évvel vagyok idősebb.

- No, tessék! Hisz még csak gyermek vagy. Én legalább negyven évvel vagyok idősebb nálad tapasztalatban - felelte Martin.

Ami a szerelmet illeti, valóban gyermekek voltak még mind a ketten. Az, ahogy kifejezést adtak szerelmüknek, maga is oly naiv és éretlen volt, mint két gyermeknél, akárhogy tele-tömködté a fejét Ruth mindenfélével az egyetemen, s akármennyire tele volt Martin feje is tudományos bölcseséggel és élettapasztalatokkal...

Már tűnőben volt a nap - ez a ragyogó nap -, de ők még mindig ott ültek és beszélgettek, ahogy csak szerelmesek tudnak beszélgetni. Nem tudtak betelni a szerelem csodájával, s ámultak azon a különös sorson, amely összehozta őket. Úgy, mint ők, még nem szeretett soha senki - ezt úgy hitték, mint valami megdönthetetlen igazságot. Újra meg újra elmondták egymásnak, milyen volt az, amikor először látták meg egymást. Próbálták - s ó, mily reménytelenül! - aprólékos pontossággal boncolgatni, mit éreznek egymás iránt, és mi minden van ebben az érzésben.

A nap lebukott a szemhatár nyugati peremén egymásra torlódó felhők mögé, és pirosra festette az ég alját. Fejük fölött is meleg rózsaszínben izzott az ég. Rózsaszínű fényárban úsztak, s Ruth halkán, lágyan énekelni kezdett: *Isten veled, te drága nap*. Fejét a fiú karjára fektette - kéz a kézben így ültek egymás mellett, s kezükben tartották egymás szívét.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET

Mrs. Morse-nak semmilyen különleges anyai ösztönre sem volt szüksége, hogy leolvassa Ruth arcáról, mi történt. Lányának kipirult arca mindent elárult, és még ennél is világosabban beszélt ragyogó, nagy szeme, amelyben félreérthetetlenül tükröződött a lelkét eltöltő boldogság.

Mrs. Morse megvárta az alkalmas időpontot. Amikor Ruth már ágyban volt, megkérdezte:

- Mi történt?

Ruthnak remegett az ajka.

- Mért, hát tudod? - kérdezte.

Anyja válasz helyett átölelte, és megsimogatta a haját.

- Nem kérte meg a kezemet! - tört ki egyszerre a lány. - Én igazán nem akartam, hogy megkérje, és nem is engedtem volna... de mit csináltam volna, hisz nem kérte meg!

- De hát ha nem kérte meg a kezemet, akkor nem is történhetett semmi?!

- És látod, mégis történt!

- No de az isten szerelmére, gyermekem, mit beszélsz összevissza? - kezdett nyugtalankodni Mrs. Morse. - Most már igazán nem tudom elképzelni, mi történt. Mondd meg hát végre, történt valami?

Ruth csodálkozva nézett az anyjára.

- De hiszen azt hittem, hogy tudod. Szóval eljegyeztük egymást Martinnal.

Mrs. Morse kínjában csak hitetlenül felnevetett.

- Nem, igazán nem kérte meg a kezemet - magyarázta Ruth. - Csak épp szerelmes belém, ez az egész. Engem is meglepett, nemcsak téged. Nem szólt egy szót sem. Éppen csak átölelte a derekamat. És... és én, mintha nem is én lettem volna. Aztán megcsókolt, és... és én is megcsókoltam. Igazán nem tehettem másképp, meg kellett csókolnom. És... és aztán már tudtam, hogy én is szerelmes vagyok belé.

Szünetet tartott. Szerette volna, ha anyja megcsókolja, és ezzel áldását adja a dologra. De Mrs. Morse fagyosan hallgatott.

- Borzasztó, hogy így történt, magam is tudom - kezdte újra Ruth, most már csöndesebben. - Nem is tudom, hogy fogod megbocsátani nekem. Pedig én igazán nem tehetek róla. Én sem tudtam, hogy szeretem, egészen addig a percig. Ugye szólsz helyettem apának?

- Nem volna jobb, ha nemoznánk apádnak? Majd én beszélek Martin Edennel, és megmagyarázom neki a dolgot. Biztosan meg fogja érteni, és visszaadja a szabadságodat.

- Nem, nem! - kiáltott fel Ruth és felugrott. - Nem akarom, hogy visszaadja a szabadságomat! Hiszen szerelmes vagyok Martinba, és olyan jó szerelmesnek lenni! Feleségül akarok menni hozzá... Persze, ha te is megengeded.

- Édes kicsikém, mi az apáddal máshogy gondoltuk ezt. Nem, nem! Nem arról van szó, hogy kiválasztottunk volna számodra valakit. Semmi ilyesmiről nincs szó. Csak éppen úgy gondoltuk, hogy olyasvalakihez méssz majd feleségül, aki a mi köreinkhez tartozik... egy derék, becsületes úriemberhez. Hogy kihez, azt majd te mondod meg. Ahhoz, akit majd szeretni fogsz.

- De amikor én már Martint szeretem - ellenkezett panaszos hangon a lány.

- Nézd, mi semmiképpen sem akarunk befolyásolni a választásodban. De hát mégiscsak a mi kislányunk vagy, és azt mégsem nézhetjük, hogy ilyen házasságot köss. Te csupa kedvesség és finomság vagy... mondd, mit adhat neked ezért cserébe ez az ember? Ugye, hogy csak nyersséget meg durvaságot? Ez az ember igazán nem illik hozzád. El sem tudna tartani. Mi nem képzeljük, hogy a gazdagság nem tudom milyen fontos dolog, de a nyugodt élet, az mégiscsak valami... és mi azt szeretnők, ha a mi kislányunk olyan emberhez menne feleségül, aki legalább ennyit tud neki nyújtani, nem pedig egy kalandorhoz, akinek egy fillér sincs a zsebében, egy matrózhoz, egy tehénpásztorhoz, egy csempészhez, meg csak az égi tudja, mi minden egyéb volt már ez az ember, aki még hozzá csak úgy fejjel nekimegy a falnak, és egy csöpp felelősségérzés sincs benne.

Ruth hallgatott. Anyjának minden szavával egyetértett.

- Minden idejét elvesztegeti... arra az írásra! Azt hiszi, neki is sikerülni fog, ami csak a zseniknek sikerült eddig, meg egy-két olyan embernek, akinek magas iskolai képzettsége volt. Ha valaki meg akar nőszülni, készüljön a házasságára! De ez! Mondtam már az előbb: ez azt sem tudja, mi a felelősség. Te ezt éppolyan jól tudod, mint én. Különben mért is lenne más? Minden matróz ilyen. Hol tanulta volna meg, hogy takarékoskodjék vagy hogy uralkodjék magán? Meglátszik rajta, hogy egész életét tékozlásban töltötte el. Igaz, hogy nem tehet róla, de ez mit sem változtat azon, hogy ilyen. És arra gondoltál már, hogy évekig szükségképpen milyen erkölcstelen életet élt ez az ember? Erre gondoltál már, kislányom? Hisz te is tudod, mit jelent az, hogy házasság.

Ruth megborzongott, és szorosan anyjához bújott.

- Gondoltam rá. - Jó darabig várt, hogy határozottabb formát öltjön benne a gondolata. - Igen, ez rettenetes. Gondolnom is rossz rá. Hisz mondtam már neked, milyen borzasztó, hogy így történt... hogy ilyen szerelmes vagyok belé. De nem tehetek róla. Tehetsz te arról, hogy szereted apát? No, látod, én is így vagyok vele. Van valami bennem is, benne is - valami, aminek mostanáig nem tudtam a létezéséről. De hát bennem van - és ezért vagyok belé szerelmes. Sosem hittem volna, hogy szerelmes leszek belé, és látod, mégis az vagyok.

Egy kis titkos dicsekvés is volt a lány hangjában, amint befejezte a mondanivalóját.

Sokáig beszélgettek még, de nem sok eredménnyel. Végül is abban maradtak, hogy várnak egy darabig - még nem tudják, meddig -, és addig nem csinálnak semmit.

Ugyanebben maradt Mrs. Morse kevéssel utóbb a férjével is, akinek még aznap éjjel híven beszámolt róla, hogyan vallott kudarcot a terve.

- Ez az egész história nem is történhetett volna másképpen - fejtette ki véleményét a férje. - Hiszen Ruthnak ez a fickó... ez a matróz volt az egyetlen társasága. Egyszer csak fel kellett ébrednie annak a lánynak! És amikor felébredt, akkor ki volt ott? Ez a matróz! Más férfi nem volt a közelében, hát sürgősen belészeretett. Vagy legalábbis azt hiszi, hogy belészeretett, de hát ez most végül is egyre megy.

Mrs. Morse magára vállalta, hogy lassan, óvatosan igyekszik hatni Ruthra. Jobb így, mintha vitatkoznék vele. Van rá elég idő, hisz Martin amúgy sem tud egyelőre megőszülni.

- Hagyd, hogy annyit legyen vele együtt, amennyit csak akar - tanácsolta a férje. - Minél jobban megismeri, annál kevésbé lesz belé szerelmes, erre a fejemet teszem. És több lehetőséget kell adni neki az összehasonlításra. Hadd járjon minél több fiatalság a házhoz. Fiúk, lányok... mindenféle fiatalember. Értelmes fiatalember, akik már elérték valamit vagy

komolyan foglalkoznak valamivel, hozzá illő fiatalemberek... szóval úriemberek. Akkor majd meglátja a különbséget. A többiekén látja meg majd, kivel van dolga. No de hát végül is egy huszonegy éves kölyökről van csak szó. És Ruth is valóságos gyermek még. Kamaszszerelem az egész, majd kinövik.

Ebben maradtak. A családban tudomásul vették, hogy Ruth és Martin jegyesek, de még nem hozták nyilvánosságra a dolgot. A család úgy gondolta, hogy erre nem is kerül sor. Hallgatólag egyetértettek abban is, hogy hosszú ideig kell jegyben járniuk. Nem mondták Martinnak, hogy menjen dolgozni, arra sem kérték, hogy hagyja abba az írást. Hiszen nem az volt a céljuk, hogy segítsenek neki felemelkedni. S maga Martin is kezükre járt ebben a nem éppen baráti törekvésükben, hisz mi sem állt tőle távolabb, mint az, hogy munkába menjen.

- Szeretném tudni, helyesled-e, amit tettem - mondta a fiú pár nappal később Ruthnak. - Kiszámítottam, hogy túl sok pénzembe kerül az ellátás a nővéremnél, és elhatároztam, hogy ezentúl magam fogok gondoskodni az ellátásomról. Kivettem egy kis szobát Felső-Oakland végén - tudod, ott a szomszédok jó messze laknak egymástól meg hát különben is - és vettem egy petróleumfőzőt; azon főzök majd.

Ruth sugárzott az örömtől. Különösen a petróleumfőző tetszett neki.

- Épp így kezdte annak idején Butler is - mondotta.

Martin elkomorult kissé a derék férfiú nevének hallatára, de folytatta.

- Minden kéziratomat felbélyegeztem, és megint útnak indítottam a szerkesztőkhöz. Szóval ma már be is költöztem, és holnap elkezdek dolgozni.

- Állásod van! - kiáltott fel a lány. Egész teste elárulta kitörő örömét, amelyet e meglepetésen érzett: közelebb bújt Martinhoz, megszorította a kezét, csupa mosoly volt az arca. - És nekem nem szóltál egy szót sem! Milyen állásod van?

Martin a fejét rázta.

- Úgy értettem, hogy elkezdek dolgozni a munkáimon.

Ruthnak leesett az álla. A fiú gyorsan folytatta.

- Ne érts félre. Most nem holmi ragyogó gondolatokról van szó. Hideg, tárgyilagos, prózai elhatározás az egész. Mindenesetre jobb, mintha újra a tengerre mennék: ezenkívül több pénzt is fogok vele keresni, mint amennyit bármilyen állásban fizetnek Oaklandben az olyan embernek, akinek nincs szakmája.

- Tudod, most, hogy pihenőt tartottam, világosabban látok. Most nem tettem tönkre magam a munkával és nem is írtam - közlés céljából legalábbis nem írtam semmit. Egész idő alatt csak szerelmes voltam és gondolkoztam. Igaz, olvastam is egyet-mást, de ez hozzátartozott a gondolkozáshoz. Különben is főképp folyóiratokat olvastam. Elgondolkoztam magamon, a világon, a magam helyén a világban és azon: milyen kilátásaim vannak rá, hogy úgy helyezkedjem el, hogy az neked is megfeleljen. Olvastam közben Spencer *Stílusbölcselet*-ét is, és sok mindenre rájöttem magammal vagy helyesebben az írásaimmal kapcsolatban - meg azokkal az írásokkal kapcsolatban is, amelyek hónapról hónapra megtöltik a magazinokat.

- Nos, minden gondolkozás, olvasás, szerelem után végül is arra lyukadtam ki, hogy elmegyek a Grub streetre. Hagyom a fenébe a remekműveket - favágómunkát fogok végezni. Írok viccet, napihírt, vezércikket, humoros verset, aktuális strófát - szóval mindenféle olyan ostobaságot, ami, úgy látszik, kell az embereknek. Vannak lapügynökségek, tárcaügynökségek meg olyan ügynökségek, amelyek a vasárnapi mellékleteket látják el. Egyenesen nekimegyek, csinálom,

amit akarnak; annyit mindenesetre megkeresek, amennyit egy jó állásban fizetnének. Tudod, vannak szabadon futó újságírók, akik négy-ötszázat is megkeresnek egy hónapban. Én nem is akarok olyan lenni, mint ők, de annyit mindenesetre kereshetek, amennyiből kényelmesen megélhetek, és közben rengeteg szabad időm is lesz, amit semmiféle állásban sem érhetnék el.

- Lesz hát időm tanulásra és arra, hogy igazán dolgozzam. Gürcölés közben megpróbálkozom majd remekművekkel is; tanulok majd, és készülök a remekművek írására. Hiszen szédülök, ha csak rágondolok, hová jutottam már eddig is! Amikor először próbálkoztam meg az írással, még nem is tudtam, miről írjak. Egy-két vacak élményem volt mindössze, amelyeket magam sem értettem, és nem is sejtettem, mi a fontos bennük. Gondolatom egyáltalán nem volt még... semmiféle gondolatom. Hiszen még a szavaim is hiányoztak, hogy megfogalmazhattam volna a gondolataimat. Minden élményem csak értelmetlen képek mozaikja volt. De amikor szaporodtak az ismereteim, és bővült a szókincsem, kezdtem már többet látni az élményeimben, mint puszta képeket. A képeket tovább is megtartottam - de most már rájöttem az értelmükre. Akkor kezdtem jó dolgokat írni: a *Kaland*-ot, az *Öröm*-et, *A fazék*-ot, *Az élet borá*-t, *Az utcai verekedés*-t, a *Szerelmes versek*-et és a *Dalok a tengerről*-t. Ezentúl még több ilyen írók és még jobbakat - de csak a szabad időmben. Most a kemény valóság talaján állok. Először jön a favágás és a pénzkeresés és csak azután a mesterművek. Csak hogy lásd, az este írtam vagy fél tucat tréfát a vicclapokba. Vetkőzés közben támadt az az ötletem, hogy megpróbálkozhatnám egyszer egy humoros triolettel is. Egy óra alatt négyet írtam. Azt hiszem, megérnek darabonként egy dollárt. Négy dollárt kapok - és miért? Egypár mellékes ötletért, ami vetkőzés közben jut az ember eszébe.

- No persze, ez mind nem ér semmit, mind csak ostoba, ronda rabszolgamunka. De csöppet sem ostobább vagy rondább, mint az, ha az ember havi hatvan dollárért könyvel, vagy végtelen hosszúságú, értelmetlen számsorokat ad össze, míg egyszer fel nem fordul. Meg aztán ennek az én favágómunkámnak mégiscsak van valami köze az irodalomhoz, és marad mellette időm nagyobb dolgokra is.

- De mi hasznod ezekből a nagyobb dolgokból, ezekből a remekművekből? - kérdezte Ruth. - Hisz nem veszi meg őket senki!

- Dehogynem - kezdte a fiú, de Ruth félbeszakította.

- Azok közül, amiket az előbb felsoroltál, és amikről azt mondd, hogy jó munkák, egyet sem tudtál eladni. Mégsem alapíthatjuk a házasságunkat olyan remekművekre, amelyekért senki sem ad pénzt.

- Hát akkor majd olyan bökversekre alapítjuk a házasságunkat, amelyekért, igenis, adnak pénzt - jelentette ki határozott hangon a fiú. Azzal átkarolta és magához vonta szerelmesét, aki azonban a legmélyebb hallgatásba burkolózott.

- Figyelj csak ide - folytatta Martin, és megpróbált vidám arcot vágni. - Ez, ha nem is művészet, mindenesetre egy dollár.

*Ő benn.
Én kinn.
Gubát kért tőlem,
ezért volt ő benn
volt bőr a képin:
én benn -
de ő kinn!*

A vers elmondása után azonban csalódás tükröződött az arcán. Egy árva mosolyt sem sikerült kicsalni Ruthból. A lány komolyan, gondterhelten nézett rá.

- Lehet, hogy ez egy dollár - mondotta. - De azt a dollárt egy paprikajancsinak vetik oda. Azt a dollárt egy bohóc kapja. Hát nem látod, Martin, milyen megalázó ez a dolog? Én azt akarom, hogy az a férfi, akit én szeretek és becsülök, ne komédiás, ne mások mulattatója legyen, hanem valami több, nagyobb.

- Azt akarod, hogy legyen olyan, mint... mondjuk, Butler? - kérdezte a fiú.

- Tudom, hogy te nem szereted Butlert... - kezdte Ruth.

- Nincs nekem Butlerrel semmi bajom - vágott közbe Martin. - Csak a rossz emésztését kifogásolom. De ha már azon kell igyekeznem, hogy eltartsam magam, nem látom, mi a különbség aközt, hogy vicceket és humoros versikéket írok, vagy hogy gép- és gyorsíró vagyok vagy könyvelek. Ezek mind csak eszközök valamilyen cél elérésére. Te úgy gondolsz, kezdem könyveléssel, hogy valamikor majd sikeres ügyvéd vagy pénzember legyen belőlem. Én meg úgy gondolom, kezdem a favágómunkával, és így majd kiváló íróvá nővök.

Ruth azonban kitartott az álláspontja mellett.

- Mégis van valami különbség a kettő közt - mondotta.

- Ugyan mi?

- Az, hogy te a jó dolgaidért - mármint azokért, amelyek szerinted jók - nem tudsz pénzt kapni. Megpróbáltad, magad is jól tudod, de a szerkesztőknek nem kell.

- Csak egy kicsit várj még, édesem - kérlelte a fiú. - Ez a favágómunka szükségmegoldás csupán, én magam sem veszem komolyan. Csak két évig várj, ennyi idő kell nekem ahhoz, hogy befussak. Akkorra már minden szerkesztő örül, ha megveheti az alkotásaimat. Tudom, hogy mit beszélek. Én bízom magamban. Tisztában vagyok a saját tehetséggemmel, és tisztában vagyok azzal is, miből áll ma az irodalom. Jól ismerem azt a közepszerű fércmunkát, amit csak úgy ont magából egy csomó jelentéktelen senki. Biztos, hogy én két éven belül egyenes úton haladok a siker felé. Az üzleti életben azonban sohasem vinném semmire. Valahogy ki nem állhatom az egészet. Csak bosszant; szerintem nem más az egész, mint unalmas ostobaság, harácsolás és csalás. Az az egy biztos, hogy én nem születtem erre. Sohasem vinném többre, mint hogy hivatalnok legyek - és mondd, mit csinálnánk mi ketten egy nyavalyás hivatalnoki fizetésből? Én azt akarom, hogy neked mindened meglegyen, ami szép és jó csak van a világon, és ha lemondanék valamiről, csak azért tenném, hogy még szebbet, még jobbat szerezzek helyette. S meg is szerzem - megszerzek neked mindent. Butler elbújhat egy sikeres író jövedelme mögött. Egy bestseller mindig hoz ötvenezer-százezer dollárt - hol többet, hol kevesebbet, de ennyit nagyjából mindig hoz.

Ruth tovább hallgatott. Látni való volt, hogy nem tetszik neki a dolog.

- Nos? - kérdezte Martin.

- Nekem más reményeim, másféle terveim voltak. Azt gondoltam, és még most is azt gondolom, hogy legjobban tennéd, ha megtanulnád a gyorsírást - gépelni úgys tudsz -, és elmennél apa irodájába. Neked olyan jó fejed van - biztosan jó ügyvéd lenne belőled.

HUSZONHARMADIK FEJEZET

Azért, hogy nem nagyon bízott az írói képességeiben, Martin nem nézett még más szemmel Ruthra; a lány ezzel mit sem veszített a szemében. Míg rövid vakációja alatt kiszuszogta magát egy kissé, Martin nem egy órát töltött azzal, hogy elemezte önmagát. Ezalatt sok mindent megtudott önmagáról - azt például, hogy fontosabb számára a szépség, mint a hírnév, s hogy ha mégis híres akar lenni, ezzel inkább csak Ruth kedvében szeretne járni. Az ő kedvéért vágyódik oly nagyon hírnévre. Azért akar a világ szemében nagyra nőni - azért akarja ezt is „kiverekedni”, mint mondani szokta -, hogy a nő, akit szeret, büszke legyen rá, és méltónak tartsa önmagához.

Neki magának mindig a szépség volt a legfőbb szenvedélye. Nem is kívánt magának más jutalmat, mint hogy a szépséget szolgálhassa. Ruthot viszont még a szépségnél is jobban szerette. Úgy érezte, a szerelem a legszebb dolog a világon. Az ő belső forradalmát is a szerelem váltotta ki - ez tette, hogy faragatlan matróból tanult emberré, művésszé lett. A három dolog közül ezért a legszebbnek, legnagyobbnak - tudománynál és művészetnél is nagyobbak - a szerelmet tartotta. Azt már észrevette, hogy értelmé meghaladja Ruthét, sőt meghaladja a lány fivéreinek vagy akár apjának az értelmét is. Akármilyen előnyt jelent is Ruth számára az, hogy egyetemre járt, és hiába van filozófiai oklevele is, az ő szellemi képességei mégis elhomályosítják Ruth képességeit. Közel egy esztendő óta, amióta tanulással foglalkozik és a munkájára igyekszik felkészülni, olyan jártasságra tett már szert a világ, a művészet és az élet dolgaiban, amilyenre Ruth soha nem is számíthatott.

Martin mindezt jól tudta. Ezek a tények azonban legkevesbé sem érintették szerelmét a lány iránt, sem pedig Ruth szerelmét őiránta. A szerelem sokkal szebb és magasabb valami volt Martin számára, és ő maga sokkal odaadóbban szeretett, semhogy bármiféle bírálat elhomályosíthatta volna ezt az érzést. Mi köze is lehet a szerelmének ahhoz, ha Ruthnak a művészetről, a helyes viselkedésről, a francia forradalomról vagy az általános választójogról más a véleménye, mint neki? Hisz ez mind csak az eszére tartozik, a szerelem pedig túl van minden okoskodáson - felül áll minden értelmén. Martin istenítette a szerelmet, és nem tudta alárendelni semmi másnak. A szerelem fenn lakozik valahol a hegyormokon, magasan az értelem lapályai fölött. A lét önmaga fölé emelkedik a szerelemben, olyan magaslatokra, ahová csak ritkán jut el az ember. A tudományos bölcselők iskolájában, amelyet minden más fölé helyezett, Martin megismerkedett a szerelem élettani jelentőségével. E tudományos gondolkozásmód kifinomult módszerei vezették őt egyúttal arra a megállapításra is, hogy az emberi szervezet a szerelemben jut el legfőbb céljának megvalósulásához, és ezért a szerelemmel nem szabad vitába bocsátkozni, hanem úgy kell elfogadni, mint az élet legnagyobb ajándékát. A szerelmes embert Martin a világ legboldogabb teremtményének tartotta. Mindig elragadtatással gondolt „Isten megszállott szerelmesé”-re, aki felülemelkedik gazdagságon, bírálaton, közvéleményen, sikeren, sőt felülemelkedik még az életen is, és „belehal egy csókba”.

Mindebből már eddig is sok mindent átgondolt Martin, volt azonban egy és más, amire csak később jött rá. Közben folyton dolgozott és spártaian élt; csak olyankor pihent, amikor Ruthhoz ment látogatóba. Havi két és fél dollár bért fizetett egy kis szobáért, amelyet egy férfias jellemű portugál özvegytől, Maria Silvától bérelt. Az asszony keményen dolgozott, hogy felnevelje számos gyermekét. A nő valójában meglehetősen durva volt. Rosszkedvét és fáradságát időnként egy gallon savanyú lőrébe fojtotta, amelyet tizenöt centért vásárolt a sarki fűszerestől (az volt egyúttal a kocsmáros is). Martin eleinte nem szerette az asszonyt, különösen mocskos szája miatt, de később, amikor látta, milyen derekasan áll helyt, egyre jobban

tisztelte. A házacskában mindössze négy szoba volt, s amióta Martin szobáját nélkülözték, már csak három. Az egyik szobába, a nappaliba, csak akkor tették be a lábukat, ha vendégek jöttek; erre nagyon vigyáztak. A vidámságot itt egy avított szőnyeg, a szomorúságot meg az asszony egyik elhalt gyermekének gyászjelentése és ravatali képe képviselte. A redőny mindig le volt eresztve az ablakokon: a mezítlábas gyerekhadnak csak ünnepélyes alkalmakkor volt szabad betennie a lábát ebbe a szentek szentjébe. A konyhában főzött az asszony, itt is étkeztek, és ugyancsak itt mosott, vasalt és keményített Maria a hét minden napján, a vasárnapot kivéve. Az asszony ugyanis főképp abból élt, hogy mosást vállalt a tehetősebb szomszédoktól. Maradt tehát a háló, amely semmivel sem volt nagyobb, mint az a szoba, amelyben Martin lakott. Itt aludt egymás hegyén-hátán az asszony és hét kis gyereke. Martin számára örök rejtély maradt, hogy tudták ezt véghezvinni. A vékony válaszfalon át esténként a lefekvés minden részletét jól hallotta. Előbb viháncoltak és veszekedtek, aztán halkán beszélgettek, majd álmosan csipogtak, mint a madarak. Maria másik megélhetési forrása a két tehénkéje volt. Minden este és reggel megfejte őket, és úgy gondoskodott az eltartásukról, hogy titokban a szomszédos üres telkeken és az országút két oldalán legeltette őket. Egy-két rakoncátlankodó fia mindig ott sündörgött a tehenek körül, őrizte őket, ami főként abból állt, hogy lesték, nem jön-e a csősz.

Martin élt, aludt, tanult, írt pici szobácskájában, és itt vezette a háztartását is. A szoba egyetlen ablaka a csöppnyi kertre nyílt. Az ablakban állt a konyhaasztal, amely egyben íróasztal, könyvvállvány és írógépasztal is volt; a szemben levő falnál az ágya, amely elfoglalta a szoba területének kétharmadát. Az asztal mellett cifra szekreter állott, amelyen meglátszott, hogy aki készítette, csak a maga nyereségére volt tekintettel, és nem sokat gondolt a bútor használhatóságával. A furnér napról napra erősebben pattogzott róla. Ez a szekreter a sarokban állt - a szemben levő sarokban, az asztal másik oldalán volt a konyha: egy petróleumfőző, amelyet Martin egy cipősdobozra állított. Ebben a dobozban tartotta az edényeit és a konyhafelszerelését. Egy falipolc volt az éléstár. A földön egy vödör víz állott. Martinnak a konyhából kellett vizet hoznia, mert a szobában nem volt vízcsap. Ha főzött, csupa gőz lett a szoba, s ilyenkor még erősebben hullott a furnér a szekreterről. Az ágy fölött, a mennyezetbe erősített két kampón lógott a kerékpár. Martin ezt előbb a pincében akarta tartani, a Silva csemeték azonban leeresztették és átszurkálták a gumikat, úgyhogy a kerékpárnak ott nem volt maradása. Egy darabig a kis kertben próbálta elhelyezni, egyszer azonban egész éjszaka délkeleti vihar dühöngött, és a bicikli tönkreázott. Akkor fogta és bevitte magához a szobába, s fölakasztotta a feje fölé.

Ruháit és néhány összegyűjtött könyvét, amelynek már nem talált helyet az asztalon és az asztal alatt, egy kis falifülkében tartotta Martin. Hozzászokott, hogy olvasás közben jegyzeteket készítsen. Idővel tömérdek jegyzete gyűlt össze úgy, hogy neki magának nem is jutott volna már hely a szállításán, ha nem feszít ki a feje fölött néhány szárítókötelet, s azokra nem aggatja a jegyzeteit. Így is annyira zsúfolt minden, hogy a szobában való navigálás legkevésbé sem könnyű feladat. Az ajtót csak úgy lehetett kinyitni, ha előbb becsukta az ember a fülke ajtaját vagy fordítva. Egyenes irányban lehetetlen volt keresztülmenni a szobán. Míg Martin az ajtótól mindenféle kerülőkkel eljutott az ágy lábához, a sötétben majd mindig nekiment valaminek. Amikor a két ajtó problémáját már sikeresen megoldotta, élesen jobbra kellett kanyarodnia, hogy ne menjen neki a konyhájának. Azután balra kellett tértíe, hogy ne ütközzék neki az ágy másik végének. Viszont, ha túl élesen fordult balra, az a veszély fenyegette, hogy nekimegy az asztal sarkának. Hirtelen jobbra kanyarodott hát, és szerencsésen behajózott egy csatornába, amelynek egyik partja az ágy, a másik az asztal volt. Ha az egyetlen szék rendes helyén állt, az asztal előtt, a csatorna hajózhatatlanná vált. Ezt a széket egyébként, ha nem használta, lapjával az ágyra fektette. Előfordult azonban, hogy főzés közben is a széken ült és

olvasott, míg felforr a víz - sőt idővel már akkora ügyességre tett szert, hogy azalatt is el tudott olvasni egy-két bekezdést, amíg kisütött egy szelet húst. Egyébként is olyan szűk volt ez a konyhasarok, hogy Martin ültéből is elérte mindent, amire szüksége volt. Sokkal ügyesebb is volt, ha ülve főzött, mert ha felállt, folyton útjában volt önmagának.

Martin nagyszerű gyomra mindent a világon megemésztett. Tudta is, melyek az olcsó és tápláló ételek. Sűrűn szerepelt étrendjén borsóleves, valamint krumpli és bab. Nagy szemű barna babot vásárolt, és azt mexikói módra főzte meg. Naponta legalább egyszer rizs is került az asztalára, s azt is egészen másképp készítette el, mint az amerikai gazdasszonyok - azok soha meg nem tanulják ezt a készítési módot. Minthogy az aszalt gyümölcs olcsóbb, mint a friss, majd mindig volt egy lábas főtt aszalt gyümölcs; vaj helyett ezt ette a kenyéréhez. Nagy ritkán engedélyezett csak magának egy szelet sültet vagy tányér húslevest. Kétszer naponta ivott kávét - ez pótolta az esti teáját is -, és nem tett bele sem tejet, sem tejszínt. Remek kávét és teát tudott főzni.

Fontos is volt, hogy takarékoskodjék. Vakációja már egész mosodai keresetét felemésztette, kereseti forrásaitól pedig oly távol volt, hogy abból a favágómunkából, amelyet most végzett, még hetekig nem remélhetett bevételt. Teljes visszavonultságban élt, és ebből csak akkor mozdult ki, ha Ruthtal találkozott, vagy Gertrud nővéréhez nézett be egy percre. Nem volt nap, hogy háromszor annyit ne dolgozott volna, mint más közönséges ember. Öt órát sem aludt egy nap. Az ő vasszervezete kellett hozzá, hogy mindennap tizenkilenc órát tudjon egyfolytában kemény munkában tölteni. Soha egy percet sem vesztegetett el hiába. Még a tükrén is meghatározások és kiejtési szabályok listája függött. Borotválkozás, öltözködés és fésülködés közben ezeket vette át. A petróleumfőző felett is ilyen listák függtek a falon, hogy főzés és mosogatás közben is ismétелgethesse a szabályokat. A régi cédulák helyébe időnként újakat tett. Ha olvasás közben ismeretlen vagy nem egészen világos értelmű szóra bukkant, nyomban feljegyezte, s amikor már elég ilyen szó gyűlt össze, legépelte őket és kiszögezte a falra vagy kitette a tükörrre. A zsebe is tele volt ilyen jegyzetekkel; ha az utcán épp eszébe jutott, vagy ha a mészárosnál vagy a fűszeresnél várakoznia kellett, elővette és átnézte őket.

De ez még mind nem elég. Beérkezett írók műveinek olvasása közben jegyzeteket készített arról, amit ezeknek sikerült jól megcsinálniuk, és aztán kielemezte a fogásokat, amelyek segítségével létrehozták ezt az eredményt. Jegyzékbe foglalta azokat a fogásokat, amelyeket ezek az írók a meseszövegben, a cselekmény beállításánál vagy a fogalmazás során alkalmaztak, úgyszintén szempontjaikat, valamint a műveikben előforduló szembeállításokat és élesen kihegyezett mondatokat is, hogy könnyebben tanulmányozhassa őket. Nem majmolni akarta ezeket az írókat - alkotási elveiknek akart a nyomára jutni. Addig-addig írta ki a hatásos, megindító fordulatokat, míg sok író műveiből összeírt sok ilyen fordulatból le tudta vezetni ezek megfogalmazásának általános elvét. Csak amikor ezzel elkészült, nézhetett a maga új, eredeti kifejezései után, és csak ekkor ért el odáig, hogy helyesen latolgassa, mérlegelje, értékelje e kifejezéseket. Gyűjtött aztán az eleven nyelvből vett erős, kifejező mondatokat is - olyan mondatokat, amelyek marnak, mint a sav, emésztenek, mint a láng, s valósággal izzanak és tündökölnek a közönséges beszéd kiszikkadt sivatagában. Közben szüntelenül kereste azt az elvet, amely e mondatok mögött és e mondatok mélyén van. Tudni akarta, hogyan csinálják ezt mások, hogy megcsinálhassa maga is. A szépség vonzó külseje nem elégítette ki. Túlzsúfolt hálósobácskájában, amely egyúttal a laboratóriuma volt, és ahol a konyhaszag összevegyült a Silva csemeték kintről behallatszó zenebonájával - ízeire szedte a szépséget. Miután felboncolta a szépséget és megismerte az anatómiáját, közelebb jutott ahhoz, hogy maga is szépséget teremtsen.

Martin természetének megfelelően csak úgy tudott dolgozni, ha értette, mit miért tesz. Lehetetlenség volt vaktában, sötétben dolgoznia úgy, hogy ne lássa, mi lesz abból, amit csinál, és csak a jó szerencsére és tehetségének sugallatára bízta, hogy az eredmény szép és jó legyen. Nem szerette a véletlen hatásokat. Ismerni akarta az összefüggéseket. Tudatos alkotó szellem volt. Mielőtt hozzáfogott egy elbeszéléséhez vagy verséhez, a dolog maga mindig készen állt az agyában, látta a mű célját, és tudatosan használta a cél eléréséhez legalkalmasabb eszközöket. Érezte, hogy különben eleve kudarcot vall minden erőfeszítése. Emellett nagyon is értékelte a munka közben szinte önmaguktól az agyába toluló mondatoknak vagy szavaknak szerencsés hatását. Ezeknek a szépsége és ereje minden próbát kiállt utóbb, és valami félelmetes, szavakkal ki sem fejezhető módon gazdagították a szöveget. Martin maga is áhítatosan csodálta őket, mert tudta, hogy ami ezekben van, az sokkal több, mint minden szándékos emberi alkotás. Bármily kitartóan szedte is szét ízeire a szépséget, hogy felfedezze azokat az elveket, amelyeken minden szépség nyugszik, s amelyek egyáltalán széppé tesznek valamit, egy pillanatra sem feledkezett meg arról, hogy a szépség végül is titok - olyan titok, amelyet sem néki nem sikerült megfejtenie, sem azoknak, akik régebben próbálkoztak meg vele. Kedvelt Spenceréből megtanulta, hogy semminek a végső értelmét nem ismerheti meg az ember, s a szépség is oly titokzatos, mint maga az élet, sőt még annál is titokzatosabb. Megtanulta azt is, hogy a szépség fonalai mindenütt összefonódnak az élet fonaláival, s tudta, hogy ő maga is parányi részecskéje csak annak a kibogozhatatlan szövevénynek, amelyet napsugárból, csillagporból és csodából szöttek.

Ezek a gondolatok foglalkoztatták, amikor *Csillagpor* című tanulmányában nekitámadt - nem a kritikai elveknek, hanem néhány vezető kritikusnak. Okos, mély, filozofikus tanulmány volt ez, s mindemellett élvezetes és mulatságos is. Persze minden magazin, amelynek beküldte, sietve visszautasította. A fődolog azonban, hogy kidobta agyából ezt a terhet, és haladhatott nyugodtan tovább a maga útján. Martin hozzászoktatta magát, hogy mihelyt megszületik és megérlelődik benne egy gondolat, rohanjon vele az írógéphez. Hogy az, amit ír, lát-e valaha nyomdafestéket, emellett csak másodrendű jelentőségű. A megírás maga betetőzte az egész hosszú szellemi folyamatot - amikor is összehúzta gondolatainak kusza fonalait, és levonta a végső következtetéseket a fejét megtöltő adatokból. A cikk megírásával tudatosan arra törekedett, hogy felszabadítsa az agyát és képessé tegye új anyag befogadására, új kérdések feldolgozására. Emlékeztetett ez némileg egy elég általános szokásra: olyan emberek, akiket valóságos vagy képzelt bajok kínoznak, és sokáig némán szenvednek, időnként megtörik a csendet, „kiöntik a szívüket”, és ilyenkor aztán mindent kiadnak magukból.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET

Múltak a hetek, Martin pénze már erősen fogytán volt, s a kiadók csekkjeinek még se híre, se hamva. Martin vaskos kéziratai sorban visszaérkeztek, aztán újra útnak indultak. „Favágó-munkájával” sem volt a fiúnak több szerencséje. Kis háztartásában már nem is engedhetett meg magának semmi változatosságot. Nem maradt egyebe, mint egy zsák fenekén egy kis rizs meg néhány font szárított barack, öt napig hát csak rizst és szárított barackot evett, háromszor napjában. Ekkor fanyalodott rá, hogy kölcsönökből éljen. Amikor azonban tartozása már mesebeli összegre: három dollár nyolcvanöt centre emelkedett, a portugál fűszeres, akinél mindig készpénzre szokott vásárolni, nem volt hajlandó tovább hitelezni.

- Tudni maga is - mondta neki -, ha maga nem menni munka, én nem kapja pénz.

Erre nem volt mit felelni. Magyarázkodásról itt szó sem lehetett. Olyan kereskedelmi szokás nincs, hogy valaki hitelezzen egy erős, egészséges fiatal munkásnak, aki lusta a munkára.

- Ha menni munka, én adni megint ennivaló - biztatta Martint a fűszeres. - Nincs munka, nincs ennivaló. Ez lenni üzlet.

És hogy Martin lássa, hogy valóban csak kereskedői gondosságról, nem pedig rosszindulatról van szó, hozzátette:

- Kérem, jönni be hozzánk egy pohár bor... azért mi lenni barátok.

Martin szokása szerint nem vette szívére a dolgot, megivott velük egy pohár bort, hogy lássák: nem neheztel rájuk, aztán korgó gyomorral lefeküdt.

A zöldséges, akinél Martin vásárolni szokott, amerikai volt. Ez nem vette olyan szigorúan a kereskedői elveket, és csak akkor szüntette meg a hitelt, amikor a fiú számlája már öt dollárra rúgott. A pék két dollárnál állt meg, a mészáros négynél. Martin összeadta az adósságait, és megállapította, hogy kerek e világon mindent összevéve tizennégy dollár nyolcvanöt centet tesz ki a hitele. Lejárt az írógép bérlete is. Martin azonban azt remélte, hogy erre kap kéthavi haladékot. Ez is nyolc dollár - ha sikerül megkapnia a haladékot, akkor már minden elképzelhető hitelét kimerítette.

A zöldségesnél vett még utoljára egy zsák krumplit. Krumplija volt hát most egy hétre való, úgyhogy krumplit - de persze épp csak krumplit - ehetett háromszor napjában. Egyszer Ruthéknál vacsorázott; ez is hozzátartozott ahhoz, hogy fenn tudta tartani az erejét. Amikor meglátta maga előtt a sok ételt, eszeveszett étvágya támadt, és tantaluszi kínokat szenvedett, amikor mégis visszautasította a kínálást. Egyszer-kétszer - igaz, hogy titkos szégyenkezéssel - ebédidőben állított be a nővérehez is, és annyit evett, amennyit csak mert - mindenestre többet, mint amennyit Morse-ék asztalánál mert enni.

Egyetlen nap sem múlt el úgy, hogy ne dolgozott volna; de úgy sem, hogy a postás vissza ne hozott volna egy-két visszautasított kéziratot. Bélyegre nem tellett már, és az asztal alatt csak nőtt a kézirathalom. Aztán egyszer Martin negyven óra hosszat nem evett egy falatot sem. Ruthéknál sem számíthatott ebédre, mert a lány két hétre San Rafaelbe utazott látogatóba. A nővérehez restellt elmenni. Tetézte a szerencsétlenségét, hogy a postás aznap délután öt kéziratot hozott vissza. Erre fogta a kabátját és elvitte Oaklandbe. Kabát nélkül jött vissza, de öt dollár csörgött a zsebében. Egy-egy dollárt a négy kereskedőnek fizetett törlesztésül, aztán hagymán megpárolt egy szelet húst, kávéfőzött, és párolt szilvát készített egy jókora lábassal. Ebéd után leült az asztalához; éjfélre készen is volt már egy cikke, amelynek *Az uzsora*

dicsérete címet adta. Amint legépelte, mindjárt az asztal alá is hajította, mert az öt dollárból bélyegre már egy centje sem maradt.

Később zálogba csapta az óráját, majd a kerékpárját is. Most már lett volna pénze ennivalóra, de a pénz egy részét arra használta fel, hogy válaszbélyeggel lássa el és postára adja a kéziratait. Favágómunkájában csalódott; senki sem akarta megvenni az írásait. Pedig amikor összehasonlította őket azzal, amit a napilapokban, a hetilapokban és az olcsó magazinokban talált, úgy látta, hogy ezek jobbak, még hozzá sokkal jobbak az átlagnál. És mégsem kellenek senkinek. Aztán rájött, hogy a legtöbb lap úgynevezett „örökbecsű anyag”-gal tölti meg a hasábjait. Megszerezte annak a vállalatnak a címét, amely ilyen anyaggal látja el a lapokat, és ide is beküldött egypár írást. Nemsokára azonban visszakapta a kéziratait azzal a sokszorosított értesítéssel, hogy a vállalat teljes szükségletéről saját munkatársai gondoskodnak.

Egy nagy ifjúsági folyóiratban több hasábra való apró történetet és anekdotát fedezett fel. Ez neki való dolog... Innen is visszaküldték azonban a cikkekcskéit. Többször is megismételte ezt a próbálkozást, de sohasem sikerült elhelyeznie semmit sem. Később, amikor már nem volt fontos számára, tudta csak meg, hogy a lap szerkesztői és belső munkatársai maguk írják ezeket a kis cikkeket, hogy külön keresetre tegyenek szert vele. A vicclapok is visszaküldték tréfáit és humoros versikéit, és a nagy magazinok sem adtak helyet a nekik szánt aktuális strófáknak. Maradt még a napilapok tárcarovata. Martin jól tudta, hogy azoknál a tárcáknál, amelyeket a lapok közölni szoktak, ő jobbakat ír. Megszerezte hát valahogy két napilap-ügynökség címét, és elárasztotta őket tárcákkal. Amikor már húszt tárcát is írt és egyet sem sikerült közülük elhelyeznie, ezzel is felhagyott. Pedig látta, hogy a napilapokban és a hetilapokban tucatszám jelennek meg naponta olyan tárcák, amelyeket össze sem lehet hasonlítani az övéivel. Elkecsereződésében csak arra tudott már gondolni, hogy biztosan nincs megfelelő ítélete, elkábítják a saját írásai, s csak önmagát csalja ezzel az egész erőlködéssel.

Az embertelen szerkesztőségi gépezet változatlanul simán forgott tovább. Martin csatolta kéziratához a válaszbélyegeket, és bedobta a levélszekrénybe - három hét vagy egy hónap múlva aztán jött fel a postás a lépcsőn, és átadta neki a kéziratot. Martin azt gondolta: teljesen lehetetlen, hogy a vonal másik végén eleven, hús-vér szerkesztők ülnek. Csupa kerék, csiga, olajozó az egész egy automatikusan működő értelmes gépezet. Elkecsereződésében néha már abban is kételkedni kezdett, vannak-e egyáltalán szerkesztők a világon. Hiszen a legkisebb jel sem vall a létezésükre. Abból, hogy akármit ír, minden kritika nélkül egyformán visszadobják, inkább arra lehet következtetni, hogy a szerkesztők léte csak mítosz, amelyet a hivatalosolgák, a szedők és a nyomdászok találtak ki, és ők gondoskodnak a fenntartásáról is.

Csak azokban az órákban érezte magát boldognak, amelyeket Ruthal töltött, és még ezekben sem mindig. Valami marcangoló nyugtalanság tartotta hatalmában, és ez most gyötrőbb volt, mint régebben, amikor Ruth még nem szerette őt. Most szereti őt a lány... de hogy az övé legyen, az semmivel sincs közelebb, mint valaha. Két évet kért egyszer a lánytól; az idő repül, és ő még semmire sem vitte. Az is folyton a fejében motoszkált, hogy Ruth nem helyesli a terveit. Ha nem mondja is ki ezt ilyen nyíltan, mégis olyan határozottan és félreérthetetlenül adja értésére, mintha szavakkal is közölné. Ruth nem haragszik, csak elégedetlen. Kevésbé szelíd lelkű nő biztosan nem maradna meg az elégedetlenségnél, hanem haragudnék is... Ruth azért volt elégedetlen, mert szerette volna átformálni Martint, és az nem hagyta magát. Egy bizonyos pontig formálhatónak találta a lányt azt az anyagot, amelyből Martint gyúrták, de mihelyt apjának vagy Butlernek a képét akarta belőle megmintázni, egyszerre makacsul ellenállt.

Ruth épp azt nem vette észre - vagy ami még rosszabb, épp azt értette félre Martinban -, ami legértékesebb volt benne. Az a jól formálható agyag, amelyből a fiút gyúrták, fel tudta öltetni

az emberi lét minden alakját. Ruth azért tartotta önfejűnek és makacsnak, mert mégsem sikerült úgy átformálnia, hogy megmaradjon abban az egyetlen létformában, amelyet ő ismert: a saját magáéban. A lány nem tudta követni Martin szellemének szárnyalását. Nem látta, hogy a fiú elméje magasan az övé fölött csapong - azt hitte, csak ide-oda tévelyeg. Hisz sohasem tapasztalhatta, milyen az, ha valakinek a szelleme túlszárnyalja az övét. Apját, anyját, fivéreit, Olneyt mindig könnyen tudta követni; azt gondolta hát, hogy ha Martint nem tudja követni, csak a fiúban lehet a hiba. A régi, jól ismert tragédia ismétlődött meg itt: a korlátoltságé, amely szeretne a világ tanítómestere lenni.

- Te csak az általánosan elfogadott értékek oltárán áldozol - mondta egyszer Martin a lánynak, amikor épp Prapsról és Vanderwaterről vitatkoztak. - Elismerem: ezek felülmúlhatatlanok, mint olyan tekintélyek, akikre mindig lehet hivatkozni. Ők a legislegnagyobb irodalmi kritikusok az Egyesült Államokban. Minden középiskolai tanár úgy tekint fel Vanderwaterre, mint az amerikai kritika büszkeségére. Én azonban elolvastam az írásait, és az a véleményem, hogy egyetlen dolgot vitt csak tökélyre: azt, hogy hogyan lehet ragyogóan megfogalmazni a semmit. Hála Colet Burgesnek, az egész ember egyetlen unalmas közhely. És Praps semmivel sem jobb nála. A *Mérges gyom* például gyönyörűen van megírva. Minden vessző a helyén van benne. No és ami a hangját illeti, az lenyűgöző! Nem csoda, hogy ő az Egyesült Államok legjobban fizetett kritikus. Pedig ez az ember - uram bocsá' - azt sem tudja, mi fán terem a kritika. Mondhatom, hogy Angliában sokkal magasabb fokon áll ez a műfaj.

- No, de hát mit számít ez, amikor ők eltalálják azt a hangot, amely az embereknek épp kell. S milyen csudaszép, erkölcsös, önelégült egy hang ez! Nekem a vasárnapi iskolát juttatják az eszembe a tanulmányaik. Ők a közfelfogás szócsövei. A középiskolai angoltanárok nekik köszönhetnek mindent - ők meg a középiskolai angoltanároknak. Pedig egyiküknek a koponyájában sincs egyetlen eredeti gondolat sem. Ezek csak a hivatalos igazságot ismerik. Ők maguk képviselnek minden hivatalos igazságot. Ahhoz gyöngé a fejük, hogy önállóan gondolkozzanak, a hivatalos igazságok azonban oly könnyen belevésődnek az agyukba, mint a sörgyár neve a söröspalackra. És különben is, mi az ő feladatuk? Az, hogy jól kézbe vegyenek minden fiatalembert, aki beiratkozik az egyetemre, aztán, ha netán az eredetiség szikrája villanna fel az agyában, azt elfojtsák, és rányomják a hivatalos igazságok bélyegét.

- Azt hiszem - felelte Ruth -, hogy én, ha megmaradok a hivatalos igazságoknál, mégiscsak közelebb járok az igazsághoz, mint te, amikor úgy csapkodsz magad körül, mint egy ámokfutó.

- Vigyázz: a misszionárius az, aki szétrombolja a bálványokat - nevetett Martin. - Milyen kár, hogy minden misszionárius elment a pogányok közé, és senki sem maradt itthon, hogy szétrombolja az olyan régi bálványokat, mint Vanderwater és Praps.

- Meg persze a gimnáziumi tanárokat - tette hozzá Ruth. Martin élénken tiltakozott.

- Nem! Akik természettudományt tanítanak, csak hadd maradjanak meg. Azokra igazán szükség van. Az angoltanárok, e papagájok kilenctized részének azonban, akiknek csak mikroszkópon át látható agyuk van - nyugodtan leüthetné valaki a fejét. Ezzel csak jót tenne az illető.

Igaz, hogy Martin túl szigorú volt a tanárokkal szemben, Ruth szemében azonban istenkáromlás volt ez a kijelentés. A tanárokat, jó modorú, tudós, elegáns urakat, akik dallamos hangjukon oly kellemesen beszélnek, s akikből csak úgy árad a kultúra és a finomság, akarva-akaratlanul összehasonlította ezzel a különös fickóval, akit isten tudja, mért, szeret. A ruha sohasem fog rajta jól állni, izmait megmerevítette az emberfeletti munka, nem tud uralkodni az izgalmán, ha beszél, igazágtalanul általánosít, helyett, hogy nyugodtan megállapítana valamit, nem tud hidegen uralkodni magán, hanem minduntalan szenvedélyesen kifakad...

Azoknak mindenesetre jó fizetésük van és - a lány magára erőltette, hogy szembenézzon ezzel a ténnyel -, igen, azok úriemberek. Ez a fiú meg egy vasat sem tud keresni, és... és hát nem olyan, mint ők.

Ruth nem önmagukban mérlegelte Martin szavait és érveit. Arra az eredményre, hogy a fiú okfejtése helytelen - igaz, öntudatlanul -, a fiú érvein kívül álló körülmények alapján jutott. A tanároknak helyes az irodalmi ítéletük... mert sikert érnek el. Martin irodalmi ítéletei viszont helytelenek, mert ő nem tudja eladni az áruját. Hogy Martin saját szavait használja, azok jól „keresztülverik” a dolgot, ő pedig nem tudta jól „keresztülvérni”. Különben sem volna ésszerű, hogy Martinnak legyen igaza - annak a fiúnak, aki még mintha csak tegnap állt volna elpirulva és sután ebben a fogadósobában, bemutatkozásra várva -, aki rémülten szemlélte maga körül a sok csecsebecsét, amelyet imbolygó járása miatt minden percben majd lesodort a vállával, s azt kérdezte, mennyi ideje, hogy Swinburne meghalt, majd büszkeségtől dagadó kebelével jelentette ki, hogy olvasta az *Excelsior*-t és *Az élet zsoltára*-t...

Ruth akaratlanul is bizonyítékot szolgáltatott ezzel arra, amit Martin mondott az imént: hogy leborult a hivatalos igazságok előtt. Martin követte a lány gondolatmenetét, de nem akart vele további vitába bocsátkozni. Ő nem azért szereti Ruthot, amit a lány Prapsról, Vanderwaterről és az angoltanárokról gondol... Egyre világosabban látta, hogy az ő elméje átfog más területet is, mint a Ruthé, és tud sok olyan dolgot is, amelyet a lány sohasem fog megérteni, sőt amelyről sejtelve sincs.

A zenéhez nem ért Martin, gondolta Ruth. Ami pedig az operát illeti, nemcsak hogy nem ért hozzá, hanem még önfejlően ragaszkodik is lehetetlen álláspontjaihoz.

- Hogy tetszett? - kérdezte egy este, amikor hazafelé mentek az operából.

Martin már egy hónapja még a falatot is megvonta a szájától, így tudott csak ezen az estén színházba menni Ruth-tal. A lány még most is egészen izgatott volt, annyira a hatása alatt állott annak, amit látott és hallott. Egy darabig várta, hogy Martin majd magától kezd beszélni az előadásról, és csak azután kérdezte meg.

- A nyitány tetszett - felelte a fiú. - Az remek volt.

- No és maga az opera?

- Az is remek volt, legalábbis a zenekar. De sokkal jobban tudtam volna élvezni, ha azok az ugrabugráló figurák csöndben maradtak volna, vagy lementek volna a színpadról.

Ruth egészen elképedt.

- Csak nem Tetralanira vagy Barillóra gondolsz? - kérdezte.

- Rájuk is, az egész társaságra.

- De hiszen ezek nagy művészek - tiltakozott a lány.

- Lehet, de az ilyen nevetséges, lehetetlen viselkedéssel mégis tönkreteszik a muzsikát.

- Igazán nem tetszett Barillo hangja? - kérdezte Ruth. - Azt mondják, Caruso után neki van a legszebb hangja.

- Dehogynem! És a Tetralani hangja talán még jobban tetszett. Gyönyörű a hangja... én legalábbis azt hiszem.

- De hát... - akadozott Ruth -, de hát akkor nem értem. Ha ennyire tetszik a hangjuk, mért mondod, hogy tönkreteszik a muzsikát?

- Pedig tönkreteszik. Azt sokért nem adnám, ha hangversenyen hallhatnám őket. De még többért nem adnám, ha olyankor, amikor a zenekar játszik, nem hallanám őket. Lehet, hogy lehetetlen alak vagyok: én mindenáron ragaszkodom a valószerűséghez. Aki nagy énekes, az még nem nagy színész. Ha Barillo angyali hangját hallja az ember, amikor egy szerelmi áriát énekel, aztán hallja Tetralani angyali hangját, amint felel neki, és közben hallgatja ezt a csodálatosan gazdag, izzó, színpompás muzsikát - hát igen, az elragadó. Ezt nemcsak elfogadom, ezt magam is állítom. De ha rájuk nézek, egyszeriben vége az egész hatásnak. Ott áll ez a Tetralani, aki harisnyában is megvan öt láb tíz, és nyom vagy százkilencven fontot - és ott van mellette ez a Barillo, ez az alig öt láb négy hüvelyknyi, pocakos alak, olyan mellkassal hogy tömzsi kis kovácsnak hinné az ember -, aztán ezek ketten mindenféle pózba vágják magukat, kidülesztik a mellüket és úgy hadonásznak, mintha megháborodtak volna: hát ha tőlem valaki azt kívánja, hogy én erre elhiggyem, hogy amit látok, az egy szerelmi jelenet, és hogy most éppen egy álomszép ifjú herceg vall szerelmet egy csodaszép karcsú hercegisasszonynak... hát azt már nem! Ez már sok! Ez nevetséges, lehetetlen, ennek nincs köze semmiféle valósághoz. Igen, erről van szó éppen: ennek nincs köze a valósághoz. Ne akarja elhiteni velem senki, hogy van ember, aki valaha is így vallott szerelmet. Mondok neked valamit: ha én így vallottam volna neked szerelmet, te lekentél volna nekem két pofont.

- Félreérted a dolgot - tiltakozott Ruth. - Minden műfajnak vannak bizonyos korlátai.

Azzal emlékezetből belefogott egy esztétikai előadásba, amelyet az egyetemen hallott.

- Vegyük a festészetet. A vászon csak két dimenziójú, a festő mégis elhitei velünk, hogy három dimenziós tárgyat ábrázol. Vagy nézzük az irodalmat. Az író mindent megtehet. Senki sem akad fenn rajta, ha leírja akár a hősnő legtitkosabb gondolatait is, pedig mindenki tudja, hogy senki sem volt a hősnő körül, amikor ezeket gondolta, és nem értesülhetett a gondolatairól sem a szerző, sem más. Ugyanígy vagyunk a színházzal, a szobrászattal, az operával is - egyáltalán minden műfajjal. Tudomásul kell vennünk bizonyos dolgokat, amelyeket nem lehet összeegyeztetni a valósággal.

- Rendben van, ezt értem - felelte Martin. - Minden művészetnek megvannak a maga formai szabályai.

Ruth csodálkozással hallotta ezeket a szavakat Martin szájából. Azt hihette volna az ember, egyetemre járt a fiú, és nemcsak amolyan gyöngye felkészültsége van, amelyet a könyvtárban találmra elővett egyik vagy másik könyvből szerzett.

- Ezek a szabályok sem szakadhatnak el azonban a valóságtól. Ha egy sima papírfelületre fákat festenek, és felállítják őket egy színpad két oldalán, elhisszük, hogy ott erdő van. Ebben még van valami valószerű. Ha azonban tengeri jelenetet ábrázolna ugyanaz a felület, akkor már nem hinnék el, hogy ott erdő van. Erre már képtelenek lennénk, mert ellenkeznék azzal, amit az érzékeinkkel tapasztalunk. Éppígy nem hinnék el azt sem - helyesebben nem volna szabad elhinned -, hogy az az örjöngés, az a vonaglás, az az agonizáló rángatózás, amit ez a két örült produkált ma este, a szerelem meggyőző ábrázolása.

- De hát csak nem képzeled, hogy te többet értesz ehhez, mint az összes zenekritikusok - vágott szavába a lány.

- Szó sincs róla. Csak épp fenntartom a jogomat ahhoz, hogy egyéni véleményem legyen. Azért mondtam el neked a véleményemet, hogy megértsd, miért rontja el nekem ennek az elefántszerű Mme Tetralaninak az esetlen ugrabugrálása a zenekar zavartalan élvezetét. Lehet, hogy a világ összes zenekritikusainak igazuk van. Én azonban én vagyok, és akkor sem változtatom meg az ízlésemet, ha az egész emberiségnek egybehangzóan más is a véleménye. Ha nekem nem tetszik valami, hát nem tetszik és kész. A világon semmi okát sem látom,

miért kellene tetszést majmolnom csak azért, mert embertársaim többségének tetszik valami, vagy legalábbis úgy tesznek, mintha tetszenék nekik. Abban, hogy mi tetszik vagy mi nem tetszik nekem, nem indulhatok a divat után.

- De a zenéhez mégiscsak kell érteni is - vitatkozott tovább Ruth. - Az operához pedig még inkább. Ha nem tudnám...

- Hogy én nem értek az operához - vágott közbe Martin.

Ruth bólintott.

- Nos, épp erről van szó - hagyta helyben a fiú. - Én nagyon örülök neki, hogy fiatal koromban nem vett senki kezelésbe. Különbözik ma este is érzékeny könnyeket hullattam volna, és úgy éreztem volna, hogy ennek a tüneményes párnak a bohóckodása is hozzájárul hangjuknak és a kísérő zenének a szépségéhez. Igazad van. Hozzáértés kellene hozzá, tanulnom kellett volna. De én most már öreg vagyok mindehhez. Nekem vagy a valóság kell vagy semmi. Az olyan ábrázolás, amely nem tud meggyőzni, kézzelfogható hazugság. Ezért érzem én hazugnak a nagyoperát, ahol egy ilyen aprócska Barillón egyszerre erőt vesz az elragadtatás, mire karjába zárja a hatalmas Tetralanit (aki szintén nem tud hová lenni az elragadtatástól), és közli vele, hogy imádja.

Ruth most sem tudta másképp elbírálni Martin gondolatait, mint tőlük független külső körülmények alapján - úgy, ahogy azt a dolgok rendjébe vetett hite megkövetelte. Kicsoda ez a fiú, hogy az egész művelt világgal szemben igaza lehetne? Martin szavai és gondolatai lepattogtak róla. Annyira benne gyökerezett a hivatalos igazságok tisztelete, hogy forradalmi gondolatok nem is lehettek rokonszenvesek a szemében. Ruth már gyermekkorától sok zenét hallott; az operát mindig szerette, és mindenki, akivel csak érintkezett, szerette az operát. Honnan veszi hát ez a Martin Eden, aki röviddel ezelőtt még csak dzsesszt hallott meg olyan dalokat, amilyeneket a munkások énekelnek, a jogot ahhoz, hogy ítéletet mondjon a zenéről? Ruthot bosszantotta a fiú viselkedése, s míg mellette lépkedett, valami méltatlankodás-féltét érzett. A legjobb esetben is - ha nagyon elnéző akar lenni a fiú iránt -, talán szeszélynek, okvetetlenkedésnek, rosszul sikerült ugratásnak foghatja fel, amit mondott. De amikor aztán Martin a kapuban megölelte, és gyöngéd szerelmes módjára hosszú csókkal kívánt neki jó éjszakát, minden másról megfeledkezett, s már csak szerelmet érzett a fiú iránt. Később pedig, míg álmatlanul hánykolódott a párnáján, megint - mint már oly sokszor - azon tűnődött, hogyan is szerethetett meg és szeret is egész családja rosszallása ellenére egy ilyen különös embert?

Martin Eden másnap félretette a favágómunkát, és valósággal megszállottan írt egy tanulmányt, amelynek *Az ábrázolás filozófiája* címet adta. Ellátta válaszbélyeggel, és elindította útjára. De sok új bélyeget látott még, de sok utat tett meg ez a kézirat a következő hónapok során!

MÁSODIK KÖTET

ELSŐ FEJEZET

Maria Silva maga is szegény volt, és jól ismerte a szegénység minden változatát. Ruth szemében viszont a szegénység - szó volt csupán, azt jelentette, hogy valaki kedvezőtlen körülmények közt él. Ennél többet nem tudott a szegénységről. Azt tudta, hogy Martin szegény, de ha erre gondolt, Abraham Lincolnnak, Butlernek és más olyan embereknek az ifjúsága jutott eszébe, akik később nagy karriert futottak be. És ha tudta is, hogy a szegénység nem a legkellemesebb dolog a világon, azzal a középosztálybeli érzéssel nyugtatta meg magát, hogy a szegénység hasznos, mert mindenkit erősen ösztökél az érvényesülésre, hacsak nem mások szolgálatára született, szálnalmas alak. Ezért, amikor meghallotta, hogy Martinnak szegénységében még az óráját és a kabátját is zálogba kellett adnia, ez nem nyugtalanította különösebben. Azt remélte inkább, hogy ettől előbb-utóbb mégiscsak magához tér Martin, és kényszerből felhagy az írással.

Martin arca megnyúlt és beesett volt. Ruth azonban nem vette észre rajta az éhezés jeleit. Ellenkezőleg - meglepődéssel látta, hogy a fiú így megváltozott. Az volt az érzése, hogy most finomabbak a vonásai, kevesebb rajta a fölösleges hús, nem duzzad már attól a szinte állatias életerőtől. Pedig akárhogy tiltakozott is ellene, éppen ez vonzotta a fiúhoz. Néha, amikor együtt voltak, Ruth szokatlan csillogást vett észre a fiú szemében. Ez is nagyon tetszett neki, mert Martinnak valódi költő és tudós külsőt kölcsönzött - tudós és költői megjelenést -, hiszen ez szeretett volna a fiú lenni, és ő maga is ezt szeretette volna. Maria Silva azonban mást olvasott ki Martin beesett arcából és csillogó szeméből. Ő napról napra látta a fiú vonásainak, tekintetének változását, és látta ezekben a változásokban Martin sorsának hullámzását. Látta, hogy a fiú kabátban megy el hazulról, és amikor hazajön, nincs rajta kabát. Pedig az idő csípős, hűvös... Aztán egyszerre csak azt is látta, hogy alig észrevehetően megtelik a fiú arca; látta, hogy most nem csillog már szemében az éhség. Az sem került el a figyelmét, hogy Martin kerékpárja és órája eltűnik, s hogy minden ilyen eset után újra erőre kap a fiú.

Megfigyelte azt is, mennyit dolgozik Martin. Tudta, hányszor ég a lámpája még éjfél után is. Ó, ami a munkát illeti... az asszony jól tudta, hogy Martin ebben még őrajta is túltesz, ha másfajta is a munkája. És meglepetéssel tapasztalta, hogy minél kevesebb a fiú ennivalója, annál keményebben dolgozik. Néha, amikor azt gondolta, hogy már nagyon kínozhatja az éhség, beküldött neki egy frissen sült cipót, mintha csak ez volna a világ legtermészetesebb dolga. Zavarában azzal a tréfával próbálta elűzni a dolgot, hogy Martin bizonyára nem tud ilyen jó kenyeret sütni. Máskor beküldte hozzá egyik gyerekét egy tányér meleg levessel. Pedig nem volt egészen jó a lelkiismerete; nem tudta, helyesen teszi-e, hogy Martin kedvéért elvonja a falatot kicsinyeinek a szája elől. Martin értékelte is az asszony jóságát. Maga is jól ismerte a szegénységet. Tudta, hogy ha van a világon jóság, azt itt kell keresni.

Egyszer, amikor a gyerekhad fölél már mindent a házban, Maria fogta magát és utolsó tizenöt centjén vásárolt egy liter olcsó vinkót. Martin kevéssel utóbb kiment vízért a konyhába, mire Maria odaszólt neki: üljön mellé, és igyék ő is egy pohár bort. Martin az asszony egészségére, Maria meg az ő egészségére ürítette a poharát. A következő pohár bort Martin terveinek sikerére ürítette az asszony, Martin meg arra, hogy James Grant kerüljön végre elő, és fizesse ki a mosását. James Grant ácssegéd nem mindig fizette ki a számláját, és most is három dollárral tartozott Mariának.

Maria is meg Martin is éhgyomorral itta a savanyú újbort, és ezért egykettőre a fejükbe szállt. Akármennyire különböző volt is a két ember, mindkettő magára maradt nyomorában, és hogyha hallgatólagos megegyezéssel nem beszéltek is róla, mégiscsak a nyomor köteléke

fűzte kettejüket egymáshoz. Maria elámult, amikor meghallotta, hogy a fiú járt az Azori-szigeteken. No, hát ő ott élt tizenegy éves koráig... S nőttön-nőtt az ámulata, amikor kiderült, hogy Martin volt a Hawaii szigeteken is. Ő meg a családja is odaköltöztek, amikor elmentek az Azori-szigetéről. És amikor a fiú elmesélte, hogy járt már Maui szigetén is, Maria nem is tudott hová lenni a csodálkozástól. Hát hiszen épp ezen a szigeten volt ő nagylány, itt is ment férjhez! Kahuluiban meg, ahol a férjével megismerkedett, kétszer is megfordult Martin! Hát persze, csapott a fejére Maria, hogyne emlékeznék a cukorszállító hajókra... Még föl is ment rájuk! Milyen kicsi a világ! Hogyan - hogy még Wailukuban is volt Martin?! Nem ismerte véletlenül az ültetvény felügyelőjét? Hát hogyne ismerte volna - még ittak is együtt.

Egészen elmerültek a visszaemlékezésekben, és belefojtották éhségüket a savanyú vinkóba. Martin most már nem látta olyan sötétnek a jövőt. Káprázó szeme előtt ott lebegett a végső győzelem. Még egy lépés és kezébe kaparintja... Aztán elnézte a mellette ülő, agyondolgozott asszonynak barázdákkal keresztül-kasul szántott arcát, eszébe jutott a frissen sült cipó meg a leves, és meleg hála és együttérzés ébredt benne Maria iránt.

- Mondja, Maria - kiáltott fel egyszerre -, maga mit szeretne?

Az asszony értetlenül bámult rá.

- Ha most, ebben a percben kívánhatna valamit, mit kívánna magának?

- Minden gyerek, pár cipő - hét pár cipő.

- Azt megkapja - jelentette ki Martin. Az asszony nagy komolyan bólintott. - De én valami nagyobb kívánságra gondoltam... nincs valami nagyobb dolog, amire vágyódik?

Maria szeme hálásan csillogott. Martin nyilván tréfálkozni akar vele - pedig vele mostanában már nemigen tréfálkoznak.

- De jól gondolja meg - figyelmeztette a fiú, amikor látta, hogy az asszony épp mondani készül valamit.

- Jól van - felelte Maria. - Én jól meggondolni. Kívánni a ház, ez a ház... lenni egész enyém, nem fizet bér, hét dollár minden elseje.

Martin nem akadékoskodott.

- Ezt is megkapja, még hozzá nemsokára. No de most már halljuk a nagy kívánságát. Higgye azt, hogy én vagyok az Isten, s most azt mondom magának: megkaphatsz mindent, amit csak akarsz. Erre maga megmondja, mit kíván, és én hallgatom.

Maria jó darabig ünnepélyes hallgatásba merült.

- Nem félni? - figyelmeztette a fiút.

- Nem, nem - nevetett Martin. - Nem félek. Csak rajta!

- Lesz ilyen nagyon nagy - mutatta Martinnak.

- Rendben van. Csak ki vele!

- Hát akkor... - Maria akkorát fohászkodott, mint egy gyermek, mielőtt kimondta volna a legeslegfőbbet, amit kérni tud az élettől. - Én kívánni tejgazdaság... szép tejgazdaság. Sok-sok tehén, sok-sok föld, sok-sok fű. Szeretném lenni közel San-Le-an... ott lakni enyém nővér. Eladni tej Oakland, keresni sok-sok pénz. Joe és Nick nem szaladni tehén után. Fog jární iskola. Lenni jó mérnök, dolgozni vasút. Igen, én kívánni tejgazdaság!

Elhallgatott, és csillogott a szeme, amint Martinra nézett.

- Megkapja - felelte az minden gondolkozás nélkül.

Az asszony rábólintott, udvariasan az ajkához emelte a poharat, és ivott a nemes adományozó egészségére. Tudta, hogy sohasem teljesül ez a vágya, de azt is tudta, hogy Martin szíve szerint mindent megadna, és ugyanolyan hálás volt neki a jó szándékáért, mintha megkapta volna az ajándékot.

- Nem, Maria - folytatta Martin. - Nicknek és Joe-nak nem kell majd a tehenekkel bajlódniuk. A gyerekek valamennyien iskolába járhatnak, és cipőt viselnek egész éven át. Prima tejgazdaság lesz... Lesz benne minden, ami csak kell. Lakóház is meg istálló a lovaknak, no és persze tehenistálló. Aztán lesznek csirkék, malacok, veteményeskert meg gyümölcsfák, szóval minden. Egy-két bérest is tarthat, annyi tehen mellett érdemes! Maga pedig egyebet sem tesz, csak a gyerekeknek viseli gondját. De ami azt illeti, talán akad is egy jóra való ember, akihez feleségül mehet: az aztán elvezeti majd a gazdaságot, és maga nyugodtan pihenhet.

Miután ilyen nagylelkű volt és a jövőről letette a gondot, Martin sarkon fordult és egyetlen jó öltönyét elvitte a zálogházba. Nagyon kétségbeejtő helyzetben lehetett, ha már ezt megtette, mert így elszakította magát Ruthtól. Nem volt másik, társaságban viselhető ruhája, és ha a mészároshoz, a pékhez vagy ha épp úgy adódott, a nővéréhez elmehetett is benne, az már legmerészebb álmában sem juthatott eszébe, hogy ilyen méltatlan öltözetben átlépje a Morse-ház küszöbét.

Nyomorúságosan és, mondhatni, reménytelenül gürcölt hát tovább. Egyre inkább úgy látta, elvesztette a második csatát is, és mégiscsak munkát kell vállalnia. Ezzel aztán mindenkinek meglegedésére cselekszik: a mészárosnak, a nővérének, a péknek, Ruthnak, sőt még Mariának is, mert neki szintén tartozik már egyhavi bérével. Az írógép bérével is hátralékban van két hónapja, s a kölcsönző vállalat erélyes felszólításokat küldözget már, hogy fizessen vagy adja vissza a gépet. Martin már azon a ponton volt, hogy feladja a küzdelmet, és addig is, amíg előről kezdhet majd mindent, fegyverszünetet köt a sorssal. Elkecserezésében felvételi vizsgára jelentkezett vasúti tisztviselőnek. Maga is meglepődött, amikor ő lett az első a vizsgán. A felvétele biztosítva volt tehát, csak azt nem tudta senki, mikor hívják majd be szolgálatra.

S íme, most, a legmélyebb apály idején, az olajozott kerekeken forgó szerkesztőségi gépezet felmondta valahogy a szolgálatot. Kieshetett a szerkezetből egy kerék, vagy kifogyhatott valahol az olaj, ki tudja - a postás egy reggel vékonyka borítékot nyújtott át Martinnak. A fiú csak egy pillantást vetett a boríték bal felső sarkára, és ott a *Transcontinental Monthly* címét olvasta. Szíve majd kiugrott a helyéből, hirtelen ájulás környékezte. A térde olyan szokatlanul remegett, hogy alig állt a lábán. Betámolygott a szobájába, s lezökkent az ágyára. A borítékot még mindig nem bontotta fel. Ekkor értette meg, hogy lehet az, hogy egy váratlan jó hír hallatára szörnyethal valaki.

Csak jó hírt hozhat a levél... Ilyen vékony borítékban biztosan nincs kézirat, tehát nem lehet benne más, mint értesítés arról, hogy írását közlésre elfogadták. Tudta, melyik elbeszélése van a *Transcontinental*-nál: *A harangzúgás*, egy ötezer szavas rémhistoria. S minthogy az elsőrendű magazinok, ha elfogadnak valamit, mindjárt ki is fizetik a honoráriumot: nyilván csekk van a borítékban. Egy szó két cent, ezer szó húsz dollár - a csekknek száz dollárról kell szólnia. Száz dollár! Míg feltépte a borítékot, végigcikázott az agyán valamennyi adóssága: három dollár nyolcvanöt a fűszeresnek, kereken négy dollár a mészárosnak, két dollár a péknek, öt dollár a zöldségesnek - az összesen tizennégy dollár nyolcvanöt. Aztán ott van a lakbér, az két dollár ötven; egy hónapot kifizet előre, az is két dollár ötven; kéthavi írógép-bér, az nyolc dollár; itt is előre kifizet még egy hónapot, az is négy dollár - ez az előbbivel együtt

harmincegy dollár nyolcvanöt. Végül hozzá kell adnia ehhez kamatostul, amivel a zálogosnak tartozik: öt dollár ötvenet az órájáért, öt dollár ötvenet a felöltőjéért, hét dollár hetvenötöt a kerékpárjáért, öt dollár ötvenet az öltönyéért (ebből hatvan százalék a kamat, de mit számít az most?) - az egész együtt tehát ötvenhat dollár tíz cent. Mintha csak a levegőben lenne felírva, fénylő számok alakjában ez az összeg, majd látta a kivonás műveletét és az eredményt: marad negyvenhárom dollár kilencven. Ha tehát kiegyenlíti minden tartozását, kiváltja a zálogból minden holmiját, még mindig fejedelmi összeg marad a zsebében: negyvenhárom dollár kilencven. S mindennek a tetejébe egy hónapra előre kifizeti a lakbérét és az írógépet.

Közben kivette a borítékból az egyoldalas gépírástól levélkét. Kisimította - csekk sehol. Bele-nézett a borítékba, aztán a világosság felé tartotta... nem hitt a szemének. Remegő izgalomban még szét is szakította a borítékot. Hiába; csekk nincs benne. Elolvasta a levelet, külön megnézte minden sorát, a szerkesztő dicséretén éppen csak átfutott, a levél lényegét kereste: mit mond arról, hogy miért nem küld csekket? Ezt nem találta - de amit a levélben talált, attól egyszerűen elgyengült. A levél kicsúszott a kezéből. Tekintete elhomályosult, hanyatt feküdt az ágyán, és fejére húzta a takarót.

Öt dollár *A harangzúgás*-ért! Öt dollár ötezer szóért! Szavanként két cent helyett - tízszavanként egy cent. Pedig még meg is dicséri a szerkesztő... S hogy a csekket majd az elbeszélés megjelenése után kapja meg... De hiszen akkor csak üres halandzsa az, hogy a legalacsonyabb honorárium két cent szavanként, s hogy nyomban az elfogadás után fizetnek. Egyszerűen hazugság az egész, és ő még elhitte! Hozzá sem fog az íráshoz, ha ezt előre tudja. Akkor elmegy inkább dolgozni - dolgozni Ruthért. Visszagondolt arra a napra, amikor először kísérelte meg az írást, és elszörnyedt azon, hogy milyen rengeteg időt vesztegetett el. És mindezt egy tized centért szavanként! Akkor nyilván az is csupa hazugság, amit az írók gazdagságáról és megbecsüléséről olvasott. Felelőtlen mendemondák alapján egészen hamis képet alkotott magának az írói foglalkozásról. Íme, itt a bizonyosság. A *Transcontinental*-nak huszonöt cent egy száma, és már méltóságteljes, művészi borítékján is látszik, hogy az első osztályú magazinok közé tartozik. Megbízható, tekintélyes folyóirat - ő még a világon sem volt, amikor a *Transcontinental* már rég megjelent. Címlapján minden hónapban egy világhírű író szavai olvashatók - egy-egy olyan íróéi, akinek a szelleme ugyanaz alatt a címlap alatt csillant fel először -, s most itt tesz tanúságot ország-világ színe előtt a *Transcontinental* fennkölt hivatásáról.

S íme, ez a nagyszerű *Transcontinental* a maga égi ihletével öt dollárt fizet ötezer szóért! Az a nagy író meg csak nemrég halt meg külföldön - siralmas nyomorúságban. Martin még jól emlékezett rá. De miért is csodálkoznék ezen, amikor ilyen nagyszerű honoráriumokat fizetnek az íróknak...

Nos, hát ő bekapta a horgot: elhitte, amit a lapok összehazudoznak az írókról és az írói honoráriumokról. És erre két teljes évet fecsért el! No de most kiszakítja torkából a horgot... Egy sor nem sok, annyit sem ír többé. Azt fogja tenni, amit Ruth és mindenki más kíván tőle: állásba megy. Amikor arra gondolt, hogy munkát vállal, Joe jutott eszébe - Joe, aki most a semmittevés országútján csavarog. Martin irigykedve sóhajtott fel. Még minden porcikájában érezte, milyen az, ha napi tizenkilenc órán át dolgozik az ember. Igen ám, de Joe nem szerelmes... Nincsenek tehát olyan kötelezettségei, mint egy szerelmesnek, és megengedheti magának, hogy a semmittevés birodalmában lopja a napot. Neki azonban van miért dolgoznia - és nekilát bizony a munkának. Mindjárt másnap reggel elindul állást keresni. És azt is közölni fogja Ruthal, hogy meggondolta a dolgot, most már hajlandó belépni Mr. Morse irodájába.

Öt dollár ötezer szóért, tíz szó egy centért, így árulják hát a művészetet! Felháborodásában nem is tudott másra gondolni, mint ezekre az aljas hazugságokra. Csukott szemmel feküdt, és lángbetűkkel állt előtte az a három dollár nyolcvanöt, amivel a fűszeresnek tartozik. Végigfutott rajta a hideg: a fájdalom a csontja velejéig hatott. Különösen a dereka fájt. De fájt a feje is - a feje búbjától egészen a tarkójáig. Az agya úgy lüktetett, mintha szét akarná feszíteni a koponyáját. Elviselhetetlen ez a fejfájás... A szemöldöke alatt, a szemhéja mögött könnyörtelenül égett a *három dollár nyolcvanöt*. Kinyitotta a szemét, hogy elűzze a képet. A világosság majd megvakította; le kellett hunynia a szemét, s erre megint előtte állt a *három dollár nyolcvanöt*.

Öt dollár ötezer szóért - tíz szó egy centért... Folyton ez zakatolt az agyában. Ugyanúgy nem tudott szabadulni ettől a gondolattól, mint a *három dollár nyolcvanöt*-től a szemhéja alatt. Hohó... a szám most lassan távolodik... Martin figyelt - figyelt, míg egyszerre csak *két dollár* lángolt a helyén. Aha, gondolta, ez most a pék! Aztán *két dollár ötven* lépett a helyébe. Törte a fejét, mi lehet ez. Megfeszített erővel gondolkozott, mintha csak élet és halál függne tőle, meg tudja-e fejteni ezt a rejtélyt. Tartozik valakinek két és fél dollárral, annyi bizonyos... De vajon kinek? A kegyetlen, gonosz mindenség azt követeli tőle, oldja meg ezt a problémát. Végestelen-végig járt elméjének zezugos folyosóin, kinyitotta minden szoba ajtaját, belesett minden zugba, minden apró-cseprő emlékét felbolygatta, mégsem találta meg azt a választ, amelyet mindenfelé keresett. Századok teltek el így, s egyszerre csak, minden erőfeszítés nélkül, magától eszébe jutott: hiszen ez Maria... Megkönnyebbülten lélegzett fel, és megint a szemhéja alatt remegő látomásra fordította a figyelmét. Most már megoldotta a problémát, nincs már semmire gondja... Pedig dehogy: a *két dollár ötven* elhalványult, de helyében az lángolt: *nyolc dollár*. Hát ez meg ki? Kezdheti előlről a hajszát emlékezetének tekervényein, míg ennek a rejtélynek is meg nem találja a kulcsát.

Maga sem tudta, mennyi ideje folyik már a hajsza. Úgy érezte, rettenetesen sok idő telt el, amikor arra riadt fel, hogy kopogtatnak az ajtaján, és Maria beszél: nem beteg-e. Azt mondta, csak szundikált egy kicsit - de a hangja olyan színtelen volt, hogy maga sem ismert rá. Meglepetéssel vette észre, hogy a szobában már egészen sötét van. A levelet délután kettőkor kapta... Ekkor jött csak rá, hogy nem érzi jól magát.

Szemhéja alatt megint vibrálni kezdett a *nyolc dollár*, és ő megint nyögte az ígát. De most már ügyesebb volt. Miért vándoroljon ő végig agyának tekervényein? Bolond volt az előbb. Hisz csak megránt egy fogantyút, s az elméje elkezd forogni körülötte, mint egy óriási szerencsekerék, mint emlékezetének ringlispílje, mint egy forgó planéta. A kerék egyre gyorsabban forog körülötte, végül őt is elkapja az örvény, és szédületes sebességgel száguld körbe-körbe végig a sötét káoszon.

Egyszerre, mintha mi sem volna természetesebb, mángorló mellett áll. Gyömöszöli belé a keményített kézelőket. Nini, hisz ezeken a kézelőkön számok vannak... Újabban talán így jelölik meg a fehérműt. Közelébb hajol, s azt olvassa az egyik kézelőn: *három dollár nyolcvanöt*. Persze, ez a fűszeres számlája, és ezek mind az ő számlái, amint a henger köré csavarodnak... Ravasz ötlete támad: szétszórja a számlákat a padlón, akkor nem kell kifizetnie őket. A gondolatot nyomon követi a tett: dühösen összegyűri és földhöz vágja a kézelőket. Ilyen mocskos padlót még soha életében nem látott... Egyre nagyobb halom gyülik össze előtte, s a számlákon álló összeg százszorosára, ezerszeresére növekszik - egyetlenegy szől csak változatlanul két dollár ötvenről, amivel Mariának tartozik. Ő az egyetlen, aki nem fenyegeti behajtással... Nagylelkűen elhatározta, hogy ezt az egy számlát kifizeti. Izgatottan turkálni kezd az összevissza hányt halomban, hogy megtalálja. Kétségbeesetten kutat, századokon és századokon át, és még akkor is kutat, amikor belép a szálloda igazgatója, a kövér

hollandus. Szinte elkékül a dühtől, és úgy ráordít Martinra, hogy a hangja, mint a mennydörgés zúg végig a mindenségben: Levonom a kézelők árát a béréből! A kézelőhalom akkorára nőtt már, mint egy hegy, és Martin tudja: arra van kárhoztatva, hogy dolgozzék, dolgozzék, ezer meg ezer esztendőn át, míg valamennyit ki nem fizeti. Egyet tehet csak: megöli az igazgatót, és felgyújtja a mosodát. A hatalmas hollandus azonban kisiklik a keze közül, tarkón ragadja őt, fel-alá lóbálja a levegőben, ide-oda lóbálja a vasalódeszkák és a mángorló fölött, át a szomszédos mosóterembe s tovább, tovább a mosógép és a facsarógép felett. Addig lóbálja, lóbálja, míg Martinnak vacogni kezd a foga, és megfájdul a feje. Hogy... hogy is lehet valaki olyan erős, mint ez a hollandus...

Aztán megint a mángorlónál áll. Húzza, húzza ki a mángorlóból a kézelőket; a másik oldalon egy képes folyóirat szerkesztője eteti a mángorlót. Minden kézelő egy-egy csekk... Martin izgatottan, lázas reménykedéssel vesz kezébe minden csekket, de mind kitöltetlen. Talán már millió éve is itt áll, s húzza ki szüntelenül a kitöltetlen csekkeket. A világért nem hagyna ki egyet sem: hátha épp az az egy van kitöltve! Végre megtalálja. Remegő kézzel tartja a világosság felé. Öt dollárról szól... Haha! - kacag a szerkesztő a mángorló túlsó oldalán. Most, most megöllek - mondja Martin. Átmegy a másik szobába a fejszéért; ott találja Joe-t, amint a kéziratokat keményíti. Próbálja rábeszélni, hagyja ezt abba végre, aztán feléje hajítja a fejszét. A fegyver azonban megáll a levegőben, és Martin megint a vasalószobában találja magát, dühöngő hóviharban. Nem, mégsem: nem hópelyhek esnek, hanem óriási összegű csekkek. A legkisebbik is ezerdolláros. Martin kezdi összeszedni a csekkeket, és százas kötegekbe gyűjti őket, aztán zsinórral gondosan összekötöz minden egyes köteget.

Amikor munka közben fölneéz, Joe-t látja maga előtt, amint vasalókkal, keményített ingekkel és kéziratokkal zsonglörködik. Időnként kinyújtja a kezét, fog egy köteg csekket, s azt is felhajítja a levegőbe a többi után. A csekkek a többi holmival együtt szédületes gyorsasággal keringenek a levegőben, átrepülnek a mennyezeten, és eltűnnek a szeme elől. Martin megdobja Joe-t, de Joe elkapja a fejszét, és azt is a levegőbe hajítja a többi holmi után. Aztán elkapja Martint, és őt is fölhajítja. Martin a mennyezeten át felrepül a levegőbe, kapkod a kéziratok után... mire a földre ér, tele van velük a keze. De még le sem ért, már fönt van megint, s aztán kering föl-le, föl-le, újra meg újra és még megszámlálhatatlanul sokszor, mindig csak föl és le, föl és le. Valahonnan messziről cérnavékonyaságú hangon gyermekek énekelnek. *Csak forgass körbe-körbe, mindig csak körbe-körbe.*

A keringő csekkek, kikeményített ingek és kéziratok tejútján sikerül végre elkapnia a fejszét. Most, most megöli Joe-t, csak érjen vissza... De nem ér le sohasem... Éjjel kettőkor Maria a vékony közfalon át hallotta, hogyan hörög Martin, bejött a szobába, forró vasalót tett a lábához, és nedves borogatást rakott fájdó szemére.

MÁSODIK FEJEZET

Martin Eden reggel nem ment el munkát keresni. Majdnem beesteledett, mire lázalmából magához tért, kinyitotta fájo szemét, és körülnézett a szobában. A nyolcéves Marie, az egyik Silva gyerek, teljesített mellette szolgálatot, és vad ordításban tört ki, amikor meglátta, hogy Martin visszanyerte az eszméletét. Maria mindjárt beszaladt a konyhából. Munkától kérget tenyerét a fiú forró homlokára tette, és megtapintotta a pulzusát.

- Akarni étel?

Martin a fejével intett csak, hogy nem. Most igazán nem volt étvágya; nem is értette, hogy lehetett valaha is éhes.

- Beteg vagyok, Maria - mondta gyöngge hangon. - Nem tudja, mi a bajom?

- Meghűlni - felelte az asszony. - Kettő-három nap, megint jól lenni. Jobb ma nem enni semmi, enni majd később, talán holnap.

Martin nem tudta, mi az a betegség. Amikor Maria és a kislány kiment, megpróbált felkelni és felöltözni. A feje kóválygott, a szeme úgy fájt, hogy alig tudta nyitva tartani. Akaratának végső megfeszítésével mégis sikerült felkelnie, de már a következő pillanatban ájultan hanyatlott az asztalra. Félórával később sikerült visszavánszorognia az ágyához, s örült, hogy lehuny szemmel fekhetik, és mindenféle fájdalmával és gyöngeségével foglalkozhatik. Maria többször is bejött, hogy váltogassa homlokán a hideg borogatást. Különbén békén hagyta; okosabb volt, semhogy most a fecsegésével kínozza. Martin hálás volt neki ezért, és azt mormogta magában: Maria megkapni tejgazdaság, biztosan megkapni.

Aztán eszébe jutott a rég eltemetett tegnap. Mintha csak egy emberöltő telt volna el azóta, hogy megkapta a *Transcontinental* levelét - mintha az, hogy minden elmúlt, mindennek vége lett és új lap kezdődött az életében, már egy emberöltővel ezelőtt történt volna. Kilötte a nyilát - erősen kilötte, és most itt fekszik. Ha nem éhezik, nem tudja leverni a lábáról az influenza. Kimerült, elgyengült szervezete nem tudja legyőzni a betegség csíráit. Íme, itt az eredmény!

- Mit ér, ha egész könyvtárat ír is össze valaki, s a saját életét közben elvesztegeti? - kérdezte fennhangon. - Ez nem nekem való dolog. Én végeztem az irodalommal. Nekem az iroda való meg a főkönyv, havi járandósággal, meg egy kis otthon, amelyben eléldégelek majd Ruthal.

Két nap múlva, amikor megevett egy tojást két szelet pirított kenyérrel és ivott hozzá egy csésze teát, kérte a postáját. A szeme azonban annyira fájt, hogy nem tudott olvasni.

- Maga majd felolvassa nekem, Maria - mondotta. - Azokkal a nagy, hosszú borítékokkal ne is törődjék. Dobja csak őket az asztal alá. Csak a kis leveleket olvassa fel.

- Nem tudni - felelte az asszony. - Teresa járni iskola, ő tudni.

Így aztán a kilencéves Teresa Silva bontogatta és olvasta fel a leveleit. Martin alig figyelt arra a hosszú, fenyegető hangú levélre, amelyet az írógépesek intéztek hozzá. Azzal volt tele a feje, hogyan juthatna munkához. Egyszerre azonban felriadt mélézásából.

- „Abban az esetben, ha Ön hozzájárulását adja a javasolt változtatásokhoz, összesen negyven dollárt ajánlunk fel az elbeszélés folytatásokban való közléséért” - betűzte Teresa.

- Melyik magazin ez? - üvöltött Martin. - Add ide! Na, add ide már!

Most már nem fájt annyira a szeme, hogy ne tudott volna olvasni; észre sem vette, milyen fájdalommal jár ez a művelet. A negyven dollárt a *White Mouse* ajánlotta fel *Az örvény*-ért. Ez is egyik korai rémhistóriája volt. Újra meg újra elolvasta a levelet. A szerkesztő egyenesen megmondta, hogy nem jól fogta meg a témát, minthogy azonban maga a téma eredeti, azt megveszik. Ha egyharmadával megkurtíthatják az elbeszélést, elfogadják, és válaszának vétele után nyomban megküldik a negyven dollárt.

Martin tollat és tintát kért, és megírta a szerkesztőnek, hogy ha úgy tetszik, akár kétharmadával is megkurtíthatja az elbeszélést, csak küldje azonnal a negyven dollárt.

Teresa elszaladt a levéllel, és bedobta a levélszekrénybe, Martin pedig hanyatt feküdt, és gondolkozott. Hát akkor mégsem hazugság... A *White Mouse* mégiscsak nyomban elfogadás után fizet. *Az örvény* háromezer szóból áll. Ha egyharmadával megrövidítik, marad kétezer. Ha ezért negyven dollárt fizetnek, ez azt jelenti, hogy szavanként két centet kap. Nyomban elfogadás után fizetnek, szavanként két centet - az újság tehát mégis igazat írt. S ő még azt gondolta, hogy a *White Mouse* harmadrendű folyóirat! Nyilvánvaló, hogy nem jól ismeri a magazinokat. Ő azt hitte, hogy a *Transcontinental* elsőrendű lap, pedig, íme, csak egy centet fizet tíz szóért. A *White Mouse*-t viszont olyan lapnak tekintette, amely számításba sem jön, és tessék: hússzor annyit fizet, mint a *Transcontinental*, méghozzá nyomban az elfogadás után.

Nos, egy dolog bizonyos: ha meggyógyul, nem néz állás után. Nem egy történet van a fejében, legalább olyan jó, mint *Az örvény*, s ha darabonként negyven dollárjával számítja, ezekkel sokkal többet kereshet, mint akármilyen állásban vagy munkában. A csatát abban a pillanatban nyerte meg, amikor már azt hitte, hogy elvesztette. Az ő útja mégiscsak erre vezet hát; az irány most már nem kétséges. A *White Mouse* még csak a kezdet, majd jönnek utána sorban a többi magazinok is. A favágómunkát most már sutba dobhatja. Az az idő, amelyet erre fordított, elveszett - az egészel egy árva dollárt sem keresett. Most majd nekiáll a munkának - a valódi munkának -, és csak úgy ontja magából azt, ami igazán értékes benne. Bárcsak itt volna Ruth, és megosztaná vele az örömét... Nézte az ágyán heverő többi levelet, és talált köztük egyet a lánytól is. Gyöngéd szemrehányásokat tesz neki - nem érti, miért nem mutatkozik már időtlen idők óta. Martin áhítatosan olvasta el a levelet újra meg újra, elábrándozott az írás fölött, szerelmesen nézegette Ruth keze vonását, aztán megcsókolta az aláírását.

Válaszában kertelés nélkül megírta, hogy azért nem tud elmenni hozzá, mert el kellett zálogosítania a jó ruháját. Megírta azt is, hogy beteg volt, de már majdnem teljesen meggyógyult, és hogy tíz napon vagy két héten belül (ennyi idő alatt fordul meg a levél Berkeley és New York között) kiváltja a ruháját, és meglátogatja Ruthot.

Ruthnak azonban nem volt kedve tíz napig vagy két hétig várni. Különben is beteg a szerelmese... A Silva gyerekeknek és az utca többi kis csibészének kimondhatatlan öröme, másnap délután Artur kíséretében megjelent Ruth az apja kocsiján. Maria megrökönyödve nézte őket. Jobbra-balra pofozta a számtalan kis Silvát, mert elállták a vendégek útját a ház keskeny bejáratában, majd mentegetőzni kezdett a külseje miatt, és a szokottnál is erősebben törte kerékbe az angol nyelvet. Ruhájának feltűrt ujjáról, szappanhabos karjáról s a dereka köré kötött vizes zsákdarabról amúgy sem volt nehéz kitalálni, mivel foglalatoskodik éppen. Ez a csoda előkelő fiú és lány, aki az ő albérlőjét keresi, egészen megzavarta: még arról is megfeledkezett, hogy leültesse őket a kis nappaliban. A csupa pára és gőz konyhán át mentek be. Maria izgalmaiban összeakasztotta a hálószoa és a falifülke ajtaját, úgyhogy öt percen át gőz, lúg- és szennyszag áradt a betegszobába a félig nyitott ajtón át.

Ruth ügyesen lavírozott jobbra-balra, aztán megint jobbra, és az asztal és az ágy közt levő szűk közön át sikerült is minden baj nélkül Martinhoz jutnia. Artur azonban túl nagy

lendülettel fordult, és nagy csörömpölést okozva nekiment Martin konyhaedényeinek. Artur nem is lábatlankodott sokáig a szobában. Ruth leült az egyetlen székre, Artur meg, miután megtette a kötelességét, kiment, és a kerítésnél álldogált a hét kis Silva körében, akik tágra nyílt szemmel bámulták, mintha csak attrakció lenne valamilyen mutatványosbódéban. A környék tucatnyi házából az összes gyerek a kocsi köré csődült, és sóváran leste, milyen borzalmas, tragikus események fognak még kisülni ebből az egészből. Kocsi errefelé csak esküvő vagy temetés alkalmával volt látható. Most sem férjhez nem megy, sem meg nem halt senki, úgyhogy csak valamilyen földöntúli jelenségről lehet szó. Biztosan érdemes hát várni...

Martin már alig várta, hogy találkozzék Ruthtal. Alapjában nagyon is szerelmes természetű volt, és az átlagosnál sokkal jobban sóvárgott azután, hogy szeressék. Majd meghalt a szeretetért, s ez egyet jelentett neki azzal, hogy megértsék. Később ismerte csak fel, hogy Ruth vonzódása inkább érzelmi és ösztönös jellegű, s hogy e vonzódás sokkal inkább alapszik a lány gyöngéd természetén, mintsem azon, hogy megérti vonzódásának a tárgyát. Míg Martin kezében tartotta a lány kezét, és sugárzó arccal beszélt hozzá, Ruthot arra indította szerelme, hogy ő is megszorítsa a fiú kezét; könnyek csillogtak a szemében, amikor látta Martin elesettségét, és észrevette arcán a szenvedések nyomait.

De amikor Martin elmesélte, hogy két munkáját elfogadták közlésre, s elmondta, mennyire kétségbeesett, amikor megkapta a *Transcontinental* értesítését, és milyen boldog volt aztán, amikor megjött a *White Mouse* értesítése, Ruth már nem tudta követni. Hallotta ugyan a szavakat a fiú ajkáról, értette is a jelentésüket, de nem érezte át Martinnak sem a kétségbeesését, sem az örömét. Hiába, nem tudott teljesen kivetközni önmagából. Nem érdekelte: eladja-e Martin a novelláit a magazinoknak vagy sem. Egyet tartott csak fontosnak, a házasságukat. Ezt sem tette tudatosan, aminthogy arról sem tudott, hogy ösztönösen akkor is a leendő anya szólal meg benne, amikor azt kívánja, hogy Martin menjen állásba. Ha ezt minden kertelés nélkül szemébe mondja valaki, előbb nyilván elpirul, aztán felháborodik, és megpróbálja bizonygatni, hogy őt nem érdekli más, mint a férfi, akit szeret, s hogy nincs is más vágya, mint hogy ez a férfi minél teljesebben kibontakoztassa a képességeit. Egyszóval, míg Martin - maga választotta hivatásának a világban aratott első sikerén felbuzdulva - kitérte előtte a szívét, Ruth a fiúnak csupán a szavait hallotta, s közben körüljártatta tekintetét a szobában. Mélyen megdöbben azon, amit itt látott.

Ruth most tekintett először a szegénység mocskos arcába. Az olyan szerelme, akinek nincs mit ennie, romantikus alaknak képzelte eddig. Arra, hogy egy ilyen éhező szerelmes hogyan él, sohasem gondolt. Álmában sem képzelte volna, hogy ilyen ez az élet. Tekintete a szobáról a fiúra siklott, azután megint vissza a szobára. Szinte szédült már a gőzölgő szennynek a konyhából beáradó szagától, és arra gondolt, hogy ha ez a szörnyű nő gyakran mos a konyhában, Martint biztosan egészen a csontja velejéig áthatja már ez a szag. Az ilyen közönséges környezet hatása alól nem lehet szabadulni... Ránézett Martinra, s az volt az érzése, hogy máris látja rajta környezetének nyomait. Még sohasem látta borotvátlanul a fiút, s a háromnapos szakáll visszataszító volt számára. Sötét és barátságtalan így a külseje, akárcsak ez az egész Silva ház kívülről és belülről. Az az állatias erő is, amelyet úgy utál benne, mintha most még feltűnőbb volna. És most ez a két elfogadó levél, amelyről olyan büszkén mesélt az előbb, még jobban megerősíti Martint a mániájában. Pedig már csak kis idő kellett volna hozzá, hogy megadja magát a sorsának, és végre dolgozni menjen. S most megint hónapokon át csak ír és éhezik majd tovább ebben a borzasztó házban.

- Micsoda szag ez? - kérdezte egyszerre.

- Azt hiszem, Maria mos, attól van - felelte a fiú.

- Nem, nem arra gondolok. Valami más szag is van itt, valami áporodott betegségi szag.

Martin szaglálódott, csak azután felelt.

- Én nem érzek mást, mint állott dohányszagot - mondta aztán.

- Az, az. Jaj, de szörnyű! Mondd, Martin, miért dohányzol te annyit?

- Magam sem tudom. Csak azt tudom, hogyha magányos vagyok, többet dohányzom, mint rendesen. Aztán meg régen meg is szoktam már. Még kis srác koromban kaptam rá.

- Nem valami szép szokás, azt tudod - mondta szemrehányó hangon a lány. - Valami pokoli szaga van.

- Az csak a dohányon múlik. Nekem most nem telik, csak a legolcsóbbra. De várj csak, majd ha megkapom a negyven dolláros csekket... Akkor majd olyan dohányt használok, amely még az angyalok orrát is kellemesen csiklandozza. Mondd csak, ugye ez már mégsem olyan rossz... három nap alatt két dolgot is elfogadnak? Ezzel a negyvenöt dollárral majd minden adósságomat elintézem.

- Ennyit kapsz kétévi munkáért? - kérdezte Ruth.

- Á, dehogy. Nem egészen egyheti munkámért. Add ide, légy szíves, azt a könyvet onnan az asztal túlsó sarkáról... azt a szürke fedelű följegyzési könyvet.

Kinyitotta a könyvet, és sietve végiglapozta.

- Úgy van, jól mondtam. *A harangzúgás* négy nap, *Az örvény* kettő: egyheti munkáért negyvenöt dollár. Ez megfelel száznyolcvan dollárnak egy hónapban. Ennek a nyomába sem ér az olyan fizetés, amire én számíthatnék. És azt se felejtse el, hogy ez még csak a kezdet. Ahhoz, hogy mindent megvegyek neked, amit akarok, havi ezer dollár kellene. Havi ötszáz dolláros fizetésből még nem tehetném. Szóval ez a negyvenöt dollár még csak a kezdet. Majd, ha belejövök, akkor nézd meg majd, milyen vígan pipálok.

Ruth nem értette ezt a kifejezést, és a cigarettázásra vonatkoztatta.

- Túl sokat szívsz, erről van szó, nem arról, hogy milyen dohányt vásárolsz. Maga a dohányzás a csúnya szokás, akármilyen dohányt szív is valaki. Hisz olyan vagy, mint egy kémény vagy mint egy füstölgő vulkán vagy egy két lábon járó füstfelleg. Valóságos szörnyeteg vagy, Martin, szívem... magad is jól tudod.

Kérő tekintettel hajolt a fiú fölé. Martin elnézte a lány finom arcát, magán érezte tiszta tekintetét, s mint régebben, most is előtörtött saját méltatlanságának érzése.

- Úgy szeretném, ha nem dohányoznál többet - suttogta a lány. - Ugye megteszed... az én kedvemért.

- Jó, nem dohányzom többé! - kiáltott fel Martin. - Mindent megteszek a kedvedért, édesem, jól tudod.

Ruth erős kísértést érzett. Most látta csak világosan, milyen könnyen kezelhető a fiú, mennyire nem nehéz rávenni valamire. Biztosra vette, hogy ha most arra kéri: ne kísérletezzon tovább az írással, ezt a kívánságát is teljesítené. Egy pillanatig már az ajkán lebegett a kérés. Aztán mégsem mondta ki. Ehhez már mégsem volt elég bátorsága; valami visszatartotta. Ehelyett egészen Martin fölé hajolt, s amikor a fiú átölelte, azt suttogta:

- Tudod, ugye, hogy igazán nem értem van ez, hanem magadért. Én tudom, hogy árt neked a dohányzás. Aztán még egyet: sohasem jó, ha az ember rabja valaminek... és legkevésbé valami kábítószernek.

- De neked azért mindig rabod leszek - mosolygott a fiú.

- Akkor hát elkezdem kiadni a parancsaimat.

Huncut tekintetet vetett Martinra, és lelke mélyén már sajnálni kezdte, hogy legfőbb kívánságát elhallgatta.

- Csak azért élek, hogy engedelmeskedjem, felség.

- Hát akkor kihirdetem első parancsolatomat: Ne mulaszd el a mindennapi borotválkozást. Nézd csak, hogy felhorzsolad az arcomat.

Így aztán csókolózással és szerelmes évődéssel ért véget a jelenet. Egy lépéssel előbbre jutott a lány, és ennél többre nem is számíthatott egyszerre. Hízelt női büszkeségének, hogy a fiú lemondott az ő kedvéért a dohányzásról. Lesz még rá alkalom, hogy rávegye arra is, hogy menjen állásba. Nem mondta-e az imént, hogy minden kérését teljesíti?

Azzal fölállt Martin mellől, és szemügyre vette a szobát. Nézegette feje fölött a jegyzetekkel teleaggatott ruhaszárító köteleket, megkérdezte, mi az a titokzatos kampó a mennyezeten, amelyre Martin a kerékpárját akasztja, és egészen elszomorodott, amikor megpillantotta az asztal alatt a nagy halom kéziratot, mert abban elvesztegetett időnél nem látott egyebet. Csoválattal szemlélte a petróleumfőzőt, aztán az élelmiszeres polcra tekintett, és megállapította, hogy teljesen üres.

- De hiszen nincs is mit enned, szegénykém - mondta gyöngéd együttérzéssel. - Éhen halsz így.

- Maria szekrényében és kamrájában tartom az élelmiszert - hazudott a fiú. - Ott jobban eláll. Ne félj te attól, hogy éhen halok. Ide nézz!

Ruth visszament a fiúhoz, aki behajlított karral mutatta, milyen keményen dagadnak karizmai az ingujj alatt. Ez kellemetlen volt a lánynak. Úgy érezte, látni sem szereti. Szíve vére, testének minden legkisebb rostja mégis imádatlansággal és vágyódással csüngött rajta, s maga sem értette, miért, nemhogy elfordult volna a fiútól, hanem akárcsak régen, ráborult. A következő pillanatban, amikor Martin a karjába zárta, elméje, amely az életnek csak felszíni jelenségeit fogta fel, hiába tiltakozott már - szíve, női mivolta, amely az életet magát érzékelte, ujjongva diadalmaskodott. Ezekben a pillanatokban érezte legerősebben, mennyire szereti Martint. Majd elalélt a gyönyörűségtől, amikor érezte a fiú két erős karjának szenvedélyes szorítását, amelybe szinte belesajgott a teste. Ilyenkor úgy érezte, jól tette, hogy fittyet hányt társadalmi helyzetének, és megsértette régi fennkölt eszményeit - jól tette azt is, hogy hallgatólag megtagadta az engedelmisséget anyjának és apjának, akik nem hagyják, hogy feleségül menjen ehhez az emberhez, és megbotránkoznak azon, hogy szereti Martint. Hisz néha, a fiútól távol, hidegen gondolkozó, értelmes teremtménnyé válik, és megbotránkozik ezen maga is. Amikor azonban vele van, szereti - s ha sokszor kínlódó és nyugtalan is ez a szerelem, mégiscsak szerelem... szerelem, amely erősebb nála.

- Az ilyen influenza semmiség - szólalt meg Martin. - Kellemetlen egy kicsit, ronda fejfájása van tőle az embernek, de azért össze sem lehet hasonlítani a seblázzal.

- Miért, hát az is volt neked? - kérdezte szórakozottan a lány. Nem tudott most másra figyelni, mint arra, hogy ha a fiú karjában van, az mindent - mindent igazol, mintha csak az ég küldené ezt az igazolást...

Szórakozottan hol ezt, hol azt kérdezgette, s hagyta, hogy a fiú tovább beszéljen. Egyszerre azonban felfigyelt Martin szavaira.

A Hawwaii-szigetcsoporthoz tartozó egyik szigeten, egy titkos lepratelepen, amelyen harminc leprás élt, belázasodott egyszer...

- Mért mentél oda tulajdonképpen? - kérdezte a lány.

Úgy érezte, bűn, ha valaki ilyen fensőbbrendűségi módon semmibe veszi az egészségét.

- Mert nem tudhattam előre - felelte Martin. - Álomban sem gondoltam leprásokra. Amikor megszöktem a szkúnerről, és az öbölben partra értem, hanyatt-homlok igyekeztem a sziget belseje felé. El kellett bújni. Három napig csak guavát, ohia almát és banánt ettem, mert az vadon termett az őserdőben. Negyednapra egy ösvényre bukkantam... Egy egyszerű kis gyalogösvényre. Meredeken emelkedett, a sziget belseje felé. Ez az én ösvényem - gondoltam. Láttam, hogy csak nemrég szállítottak rajta valamit. Egyik helyen az út hegy gerincén vitt tovább, és olyan keskeny volt, mint a kés éle. Három láb széles sem volt, jobbról-balról több száz láb mélységű, meredek sziklafalú szakadék tátongott. Egyetlen ember, ha elég a muníciója, százezres sereget tudna itt feltartóztatni.

- A rejtékhelyre ez az egyetlen út vezetett. Három órával az ösvény felfedezése után már helyben voltam. Szűk völgybe értem, amely a magasra törő lávacsúcsok közt olyan volt, mint egy kis zseb. A völgy oldalait teraszosan képezték ki, és a teraszokon tarót ültettek mindenütt. Észrevettem néhány gyümölcsfát is, és talán nyolc vagy tíz, fűből összetákolt kunyhót. Amint megpillantottam a kunyhók lakóit, mindjárt tudtam, hova kerültem. Elég volt rájuk nézni.

- És mit csináltál? - kérdezte lélegzetét visszafojtva Ruth, aki Desdemonaként, megdöbbenően és elbűvölten csüggött a fiú ajkán.

- Mit csinálhattam volna? A vezetőjük kedves öreg fickó volt, már nagyon előrehaladott stádiumban, de azért úgy uralkodott a többi közt, mint egy király. Ő fedezte fel ezt a kis völgyet, ő hozta létre a telepet... Persze teljesen törvénytelenül. No de voltak fegyverei, volt elég muníciója, s ezek a kanakák mind ügyes zerge- és vaddisznóvadászok, és sohasem tévesztettek célt. Nem, innen el nem menekülsz, Martin Eden... Ott is maradtam három teljes hónapig.

- És hogy menekültél el aztán mégis?

- Még ma is ott lennék, ha nem lett volna ott egy lány: félig kínai volt, negyedrészből fehér, negyedrészből hawaii. Valóságos szépség volt szegényke, és kitűnő nevelést is kapott. Az anyjának, aki Honoluluban élt, legalább egymilliót ért a vagyona. Szóval végül is ennek a lánynak köszönhettem a szabadulásomat. A dolog, tudod, úgy állt, hogy a telepet a lány anyja látta el pénzzel, s ezért a lánynak nem kellett attól tartania, hogy ha futni hagy, megbüntetik. Előbb azonban megeskett, hogy soha senkinek sem árulom el a rejtékhelyüket, és én nem is árultam el. Most történik először, hogy beszélek róla. A lányon a leprának még csak az első jelei mutatkoztak. Jobb kezén kissé kicsavarodtak az ujjak, s egy pici kis folt volt a karján. Ez volt az egész. Azóta már biztosan meg is halt.

- De hát nem féltél? És nem örültél, hogy kiszabadultál onnan... és hogy nem kaptad meg azt a szörnyű betegséget?

- Hát... - vallotta meg a fiú -, először bizony kilelt egy kicsit a hideg, de aztán hozzászoktam. Meg aztán úgy megsajnáltam azt a szegény lányt - eszembe sem jutott már, hogy féljek. Olyan szép volt az a lány... lelkileg is meg a külseje is... alig volt még valami baja, mégis arra volt kárhóztatva, hogy ott éljen primitív vadak közt, és lassacskán szétrothadjon. El sem tudod képzelni, milyen szörnyű valami a lepra!

- Szegényke - sóhajtott fel Ruth. - Csodálom, hogy elengedett téged.

- Hogy érted ezt? - kérdezte mit sem sejtve Martin.

- Hát nyilván szerelmes volt beléd - mondta Ruth még mindig egészen lágy hangon. - No mondd, de őszintén, ugye hogy szeretett?

Martin napbarnította arcát a mosoda és a szobalevegő elhalványította, s az éhség és a betegség még sápadtabbá tette. Halovány színét azonban most egyre mélyebb pirosság váltotta fel. Szóra nyitotta ajkát, de Ruth megelőzte.

- Hagyd, ne felelj. Teljesen fölösleges - kacagott fel.

Martinnak az volt a benyomása: valami különös, érces csengése van a lány nevetésének, s a szemében hideg fény villan fel. Hirtelen egy szélviharra kellett gondolnia, amelyet az északi Csendes-óceánon élt át egyszer. Csak egy pillanatra tűnt fel szeme előtt a szélvihar képe: éjszaka van, a tiszta égbolton ragyog a telihold, s a szélről felkorbácsolt hatalmas hullámokon hidegen szikrázik a holdfény... Aztán megjelent szeme előtt a lepratelepi lány - emlékezett rá: igen, a lány szerette őt, azért hagyta, hogy elmenjen.

- Nemes lélek volt - mondta egyszerűen. - Neki köszönhetem az életemet.

Ez volt az egész. Hallotta, hogy Ruth visszafojtja a zokogását; látta, hogy elfordul, és kinéz az ablakon. Amikor megint feléje fordult, nyugodt volt az arca, és nyoma sem volt már szemében az előbbi szélviharnak.

- Ostoba vagyok - mondotta panaszos hangon. - De nem tehetek róla. Nagyon szeretlek, Martin. Nagyon, de nagyon... Idővel talán megértőbb leszek majd, de most akármit csinállok, féltékeny vagyok még a múltadból visszajáró kísértetekre... Pedig a te múltad tele van kísértetekkel, magad is tudod.

- Muszáj... - hallgattatta el Martint, amikor az vissza akarta tartani. - Okvetlenül el kell már mennünk. Ez a szegény Artur is, látod, hogy integet. Belefáradt már a várakozásba. Isten veled, drágám.

- A patikában árulnak valami folyadékot, ami megkönnyíti, hogy az ember leszokjék a dohányzásról - szólt vissza még az ajtóból -, majd küldök neked.

Behúzta maga mögött az ajtót, de még egyszer kinyitotta.

- Nagyon, de nagyon... - suttogta, s ezúttal valóban elment. Maria szeme csupa áhítat volt, amikor kikísérte a lányt a kocsizhoz, de azért nem homályosult el annyira a látása, hogy meg ne figyelte volna, milyen anyagból készült Ruth ruhája, és milyen a szabása. Sohasem látott még ilyen szabást; nem lehet tudni, mitől olyan elbűvölő... A csibészhad csalódott képpel bámult a kocsi után, míg csak egészen el nem tűnt a szemük elől. Aztán Mariára bámultak, aki most egyszerre az utca legnevezetesebb lakója lett. Egyik gyereke azonban elárulta, hogy az előkelő látogatók az albérlőhöz jöttek, és ezzel tönkretette a tekintélyét. Maria újra visszasüllyedt abba a homályba, amely eddig is körülvette, s a szomszédság most már Martinra tekintett fokozott tisztelettel. Még Maria szemében is száz százalékkal emelkedett a becsülete. Ha a portugál fűszeres látta volna az autón érkezett látogatókat, bizonyosan ő is felemelte volna Martin hitelét három dollár nyolcvanöt centtel.

HARMADIK FEJEZET

Martin szerencsájének felvirradt a napja. A Ruth látogatását követő napon háromdolláros csekket kapott három bökverséért egy hetenként megjelenő New York-i riportlaptól. Két nappal később egy chicagói újság elfogadta *A kincskeresők*-et, és azt ígérte, hogy közlés után tíz dollárt fizet érte. Nem nagy honorárium, igaz, de az is igaz, hogy Martinnak ez az első kísérlete arra, hogy írásban fejezze ki a gondolatait. Az egészre az tette fel a koronát, hogy a *Youth and Age* című ifjúsági hetilap ugyanezen a héten elfogadta Martin második, effajta kísérletét: fiúk számára írt folytatásos kalandos elbeszélését. Az elbeszélés huszonegyezer szóból állt, és csak tizenhat dollárt, azaz ezer szavanként körülbelül hetvenöt centet ajánlottak fel érte, azt is csak közlés után - de hát ez is csak a második próbálkozása volt, és Martin maga is teljesen tisztában volt vele, hogy mennyire kezdetleges és gyöngye munka.

De még az első próbálkozásait sem középszerű írások darabossága jellemezte. Sokkal inkább a túlzott erőfeszítésből eredő nehézkesség - mintha ifjonti túlbuzgalmában buzogánnyal próbálna valaki lepkét fogni, vagy bunkóval próbálna rajzolni. Martin épp ezért örült, ha akár bagóért is eladhatja a kezdetleges kísérleteit. Tisztában volt vele, mit érnek - elég hamar rájött, hogy nem sokat. Nem is ezekben bízott, hanem későbbi munkáiban. Nem akart örökké csak magazintöltelékeket írni. Művészi eszközökkel akart dolgozni, de úgy, hogy semmit se adjon fel azért az erejéből. Sőt: tudatosan igyekezett még növelni is ezt az erőt, és csak arra vigyázott, hogy sohase essék túlzásba. Legfőképpen pedig a valósághoz ragaszkodott. Mindig ezt írta meg, ha képzelete feldíszítette is és gazdagabbá tette is a valóságot. Realizmusra törekedett - oly szenvedélyes realizmusra, amely telve van hittel és a haladás vágyával. Úgy szerette volna megírni az életet, amint van, minden lelki, szellemi törekvéssel együtt, amely elválaszthatatlan az élettől.

Olvasmányai során rájött Martin, hogy a regényírásnak két iskolája van. Az egyik nem vesz tudomást az ember földi eredetéről, és úgy mutatja be az embert, mintha isten volna; a másik pedig úgy kezeli az embert, mintha csak sárból volna, s nem akar tudomást venni földöntúli álmairól és emberfölötti lehetőségeiről. Martin szerint mindkét iskola téves úton jár, és pedig azért, mert mindkettőnek nagyon egyoldalú mind a szemlélete, mind a célkitűzése. Az igazságot úgy közelítheti meg az ember leginkább - gondolta -, ha összeegyezteti a kettőt. Ezzel persze azokat is megsérti, akik istennek tüntetik fel az embert, és azokat is felbőszíti maga ellen, akik csak magát a durva nyersanyagot látják az emberben. Martin úgy érezte, hogy azt, amit ő irodalmi igazságnak gondol, legjobban *Kaland* című elbeszélésében sikerült megközelítenie - abban az elbeszélésében, amellyel Ruthnál úgy megbukott. A kérdésre vonatkozó felfogását egyébként részletesen kifejtette *Isten vagy sár* című tanulmányában.

A *Kaland* azonban még mindig bebocsátásért esedezve járt egyik szerkesztőtől a másikig, és osztozott a sorsában Martinnak minden olyan munkája, amelyet ő maga jónak tartott. Első munkáiban nem is látott Martin pénzkereseti lehetőségénél egyebet. Rémtörténeteit például - hiába vettek meg kettőt közülük - sohasem tartotta művészetnek, és nem sorolta java munkái közé. Az ő szemében ezek csak amolyan kitalált dolgok voltak. Azért ezeken is előmlött a valóság fénye - ebben volt épp az erejük. Azt, hogy a lehetetlent vagy a valóság torzképét is fel tudta ruházni a valóság jellegével, Martin csak fogásnak - legjobb esetben ügyes fogásnak - tekintette. Itt szó sem volt igazi irodalomról. Ezek a történetek nagyon ügyesek voltak - de Martin szemében a legügyesebb írás sem ér semmit, ha eltávolodik az embertől. A jó írói fogás épp abban állt, hogy ügyeskedését az emberiesség álarcával leplezte. Ezt meg is tette abban a talán féltucatnyi rémtörténetben, amelyet akkor írt, amikor még nem emelkedett fel a *Kaland*, az *Öröm*, a *fazék* és *Az élet bora* magaslatára.

Míg a *White Mouse* csekkjére várt, abból a három dollárból tengődött, amelyet a bökversekért kapott. Az első csekket a bizalmatlan portugál fűszeresnél váltotta be, és mindjárt törlesztett is neki egy dollárt. A megmaradó két dollárt felosztotta a pék és a zöldséges közt. Olyan jól még nem ment a sora, hogy húsrá is tellett volna. Nagyon szorosra kellett húznia a nadrágszíját, míg meg nem érkezett a *White Mouse* csekkje. Amikor végre megkapta, elkezdett habozni, hol váltsa be a csekket. Bankban még soha életében nem volt, üzleti ügyben meg éppenséggel nem. Gyermekes, naiv vágyat érzett: szeretett volna bemenni egy nagy oaklandi bankba, hogy ott hanyag mozdulattal az asztalra dobja a negyvedolláros csekket, amelyen rajta van az ő aláírása. A mindennapi józan ész viszont azt diktálta, hogy vigye a csekket inkább a fűszereshez, és azt ejtse vele ámulatba, hátha felemeli később a hitelét. Martin némi habozás után a fűszeres mellett döntött. Teljesen kifizette a számláját, és még vissza is kapott annyi pénzt, hogy tele lett vele a zsebe. Csak úgy csörgött benne a sok ezüst! Kifizette a másik két kereskedőt is, kiváltotta a ruháját és a biciklijét, kifizetett egyhavi bért az írógépesnek, Mariának pedig megfizette az egyhavi hátralékát, és egy hónapot még előre is kifizetett. Amikor mindezt elintézte, nem egészen három dollár maradt a zsebében a legszükségesebb kiadásokra.

Most azonban ez a szerény összeg is egész vagyonnak tűnt a szemében. Mihelyt visszاسze-rezte a ruháját, meglátogatta Ruthot. Útközben folyton zsebében tartotta a kezét, és csörgette a maroknyi ezüstjét. Olyan sokáig nem volt egyetlen fillérje sem, hogy most a világ minden kincséért ki nem engedte volna kezéből a pénzt. Olyan volt, mint az éhhaláltól megmentett ember, aki le nem tudja venni szemét az ételmaradékokról. Nem mintha kicsinyes vagy fukar lett volna. Ez a pénz többet jelentett most neki, mint egy bizonyos mennyiségű dollárt és centet. A pénz, amelyet kezében csörgetett, a sikert jelentette számára; az érméken levő sasok, mintha a győzelem szárnyas istennői volnának...

Minden különösebb ok nélkül az az érzés töltötte el, hogy nagyon jó ez a világ. Egyszerre sokkal szebbnek látta. Milyen szomorú és sötét volt hosszú heteken át a világ... s íme most, amikor már majdnem minden adósságát kifizette, s még mindig három dollár csörög a zsebében, és fejét a siker kábulata tölti el, mintha még a nap is fényesebben és melegebben ragyogna. Egy hirtelen kerekedett zápor bőrig áztatta a járókelőket. Martint most ez is szívből felvidította. Amíg éhezett, hányszor el nem időzött gondolatban annál a sok ezer embernél, aki szerte a világban éheznek... Most azonban, hogy tele volt a hasa, már nem zavarta úgy az a gondolat, hogy mások éheznek. Nem gondolt rájuk; szerelmes volt, és azon a sok-sok embe-ren járt az esze, akik e percben szintén szerelmesek. Szerelmes versek motívumai mozgolód-tak az agyában, pedig egyáltalán nem az volt a szándéka, hogy ilyesmin törje a fejét. Egészen magával ragadta az alkotás hangulata; két utcával tovább is utazott, mint kellett volna, de eszébe sem jutott, hogy bosszankodjék emiatt.

Amikor megérkezett Morse-ékhoz, már sokan voltak a házban. San Rafaelből átjött Ruthhoz látogatóba két unokatestvére. Mrs. Morse számára az ő szórakoztatásuk is jó ürügy volt arra, hogy megvalósítsa tervét, és fiatalok társaságával vegye körül a lányát. Ehhez különben már Martin kényszerű távolléte alatt hozzáfogott. Egyik társaság követte náluk a másikat. Főképp arra ügyelt Mrs. Morse, hogy csupa olyan férfi járjon a házhoz, aki „valaki”. Ruth két unokatestvérén, Dorothyn és Florence-en kívül két egyetemi tanárt talált Martin a társaságban, a latin és az angol irodalom tanárait, egy fiatal katonatisztet, Ruth volt iskolatársát, aki nemrég tért haza a Fülöp-szigetéről, egy Melville nevű fiatalembert, Joseph Perkinsnek, a San Francisco Trust Company vezérigazgatójának a titkárát, no meg egy eleven bankpénztárost is, Charles Hapgoodot. Harmincöt év körüli fiatalember volt ez; a Stanford Egyetemen szerezte meg az oklevelét, tagja volt a Nile Clubnak és a Unity Clubnak, választások alkalmából mint a Köztársasági Párt konzervatív szónoka szerepelt - egyszóval olyan fiatalember volt, akire minden tekintetben szép jövő vár. A társaság nőtagjai között volt egy portréfestő, egy hivatásos

muzsikus, sőt még egy társadalomtudományi doktor is. Ez utóbbit városszerte ismerték San Francisco nyomornegyedeiben végzett szociális munkájáról. A nők azonban nem sokat számítottak Mrs. Morse terveiben. Legfeljebb nélkülözhetetlen eszközöknek tekintette őket. Egy volt a fontos, hogy akármilyen módon a házhoz vonzzon egy csomó olyan fiatalembert, aki „valaki”.

- Egyre vigyázz csak: nem szabad tűzbe jönnöd, ha beszélsz - figyelmeztette Ruth Martint, amikor megkezdődött a vesszőfutás: be kellett mutatkoznia a társaságnak.

Eleinte merev volt egy kissé. Érezte, hogy ügyetlenül mozog - különösen a két válla zavarta. Akárcsak akkor régen, most megint az volt az érzése: mindjárt nekimegy a bútoroknak és a dísz tárgyaknak. A társaság is zavarba hozta. Ilyen fennkölt lényekkel, s még hozzá ennyi fennkölt lénnel egyszerre - sohasem volt még együtt. Különösen Hapgood izgatta. Egy igazi bankpénztáros! Alig várta az alkalmat, hogy alaposan szemügyre vegye. Mert hisz Martin áhítata alatt ott ólálkodott saját ágaskodó énje: szükségét érezte, hogy összemérje magát ezekkel az emberekkel. Kíváncsi volt rá, tanultak-e ezek a könyvekből és az életből olyasmit, amit ő nem tud.

Ruth sűrűn nézegetett Martin felé: vajon hogyan boldogul? Meglepetéssel és örömmel látta, milyen gyorsan összebarátkozott Martin két unokatestvérével. A fiú egy csöppet sem volt izgatott; amint leült, már a válla sem zavarta. Ruth úgy ismerte unokatestvéreit, mint értelmes és szellemes, de felületes lányokat, s később, amikor lefekvés előtt beszélgettek róla, nem is értette egészen, mért dicsérik annyira Martint. Pedig a fiút szellemes társalgónak és „jópofának” ismerték a maga köreiben - táncmulatságokon és vasárnapi kirándulásokon mindig ő volt a tréfacsináló -, és ebben a környezetben sem esett nehezére, hogy tréfálkozzék és kedvesen csipkelődjék a többiekkel. Ma este még a sikere is ott állt a háta mögött, megveregette a vállát, és azt súgta a fülébe: Jól megy minden, egy percig se félj, neved csak bátran, nevetess meg másokat is - az a fő, hogy ne veszítsd el az önbizalmadat!

Később azonban Ruth úgy vette észre, mégsem volt egészen indokolatlan az aggodalma. Egy félreeső sarokban Martin összekerült Caldwell professzorral. Igaz, hogy most már nem hadonászott beszéd közben a kezével, Ruth kritikus pillantását azonban nem kerülte el, hogy tekintete fel-felvillan és lángot vet, időnként nagyon is belemelegedik a vitába, és ilyenkor gyorsan és indulatosan beszél, s nem törődik vele, hogy a vér minduntalan a fejébe szökik. Nem fegyelmezi magát eléggé, nem viselkedik elég méltóságteljesen... milyen más is az a fiatal irodalomprofesszor, akivel beszélget!

Martint azonban nem érdekelték a külsőségek. Hamar észrevette, milyen fegyelmezetten gondolkodik ez az ember, és csodálattal figyelte, mennyire uralkodik az anyagán. Caldwell professzornak fogalma sem volt róla, hogyan vélekedik Martin egy átlagos irodalomtanárról. A fiú mindjárt szakmai kérdésekről próbált vele beszélgetni. A professzor eleinte húzódozott, de aztán mégiscsak kötélnék állt. Martin nem értette, mért ne beszélhetne az ember társaságban szakmai kérdésekről. Hetekkel ezelőtt mondta is egyszer Ruthnak:

- Ostobaság, hogy nem illik szakmai kérdésekről beszélgetni. Mi értelme van ennek? Azért megy az ember társaságba, hogy azt nyújtsa másoknak, ami a legjobb benne. És mi a legjobb az emberben? Az, ami érdekli - amiből él, amihez legjobban ért, ami éjjel-nappal foglalkoztatja s még az álmába is elkíséri. Képzeld csak el, milyen volna az, ha Butler, csak hogy eleget tegyen az illendőségnek, Paul Verlaine-ről, a német drámáról vagy D'Annunzio regényeiről kezdene előadást tartani. Ugye, hogy senki sem tudná, hová legyen az unalomtól? Én, ha már okvetlenül meg kell hallgatnom, amit Butler mond, már csak amellet maradok: beszéljen inkább a maga területéről, a jogról. Őbenne ez még a legjobb... Az élet rövid, és én a legjobbat szeretném kapni mindenkitől, akivel összekerülök.

- No de vannak olyan témák is, amelyek mindenkit egyaránt érdekelnek - makacskodott Ruth.

Martin nem hagyta magát.

- Ez éppen a tévedésed. A társadalomban minden egyén és minden csoport - helyesebben majd minden egyén és csoport - azokat majmolja, akik fölötté állnak. És kik állnak legfelül? A semmittevők... a gazdag semmittevők. Ezek rendszerint semmit sem tudnak az olyan emberek ismereteiről, akiknek van valami dolguk a világban. Untatná őket, ha mégis végig kellene hallgatniuk, hogy mások ilyen témákról beszélgetnek; kitalálták hát azt a szabályt, hogy minden ilyen dolog szakmai téma, amelyről tilos beszélni. Ugyancsak ők szabják meg azt is: mi az, ami nem szakmai téma, s amiről ennél fogva szabad beszélgetni. Ilyenek a színházi bemutatók, a legújabb regények, a kártya, a biliárd, estélyek, autók, lóverseny, pizstráng- meg tonhalászat, vadászat, vitorlázás és így tovább. Figyeld csak meg: csupa olyan dologról van szó, amelyhez épp a semmittevők értenek a legjobban. Mit jelent ez? Azt, hogy ezek a semmittevők a saját szakmai beszélgetésüket teszik mindenki számára kötelezővé. A legmulatságosabb a dologban, hogy mennyi okos ember belemegy abba, hogy a semmittevők egyszerűen az orruknál fogva vezessék őket. Azokról, akik csak szeretnének okos embereknek látszani, nem is beszélek... Nekem az kell mindenki, ami a legjobb benne - tölem ugyan mondhatja akárki, hogy ez vagy az szakmai kérdés vagy közönséges dolog vagy mit tudom én, mi...

Ruth ezt már akkor sem értette. Azt gondolta, Martin csupa szeszélyből támadja meg az általánosan elfogadott szabályokat. Nos, Martin ezúttal Caldwell professzort is megfertőzte saját komolyságával. Sikerült rávennie, hogy mondja ki azt, amit gondol. Amikor Ruth megállt mellettük egy percre, hallotta, hogy Martin azt mondja:

- A kaliforniai egyetemen ön biztosan nem hirdet ilyen eretnek tanokat.

Caldwell professzor a vállát vonogatta.

- Hát tudja, ott vannak a derék adófizetők meg a politikusok. A kinevezésünket Sacramentótól kapjuk, hát mit csináljunk? Hajbókolunk Sacramento előtt, a felügyelő hatóság előtt, a pártajtó előtt - persze mindkét párt sajtója előtt.

Martin azonban nem érte be ennyivel.

- Jó, ez világos. No de ön? Hisz ön bizonyára úgy érzi ott magát, mint egy partra vetett hal.

- Azt hiszem, nem is sokan szeretnek engem az egyetem halastavában. Biztos, hogy nem-egyszer érzem magam úgy, mint a partra vetett hal. Sokszor gondolom, hogy inkább Párizsban volna a helyem, nyomorgó írók közt egy remetebanlangban vagy éjszakázó bohémek közt, bánatosan nyakalva a silány bordeaux-it - itt, San Franciscóban digóvörösnek hívják az olyan lőrét - a Quartier Latin olcsó kocsmáiban tanyáznak, s nagy hangú radikális elméleteket vagdosnak egymás fejéhez mindenről a világon. Igazán, sokszor világosan látom, hogy én voltaképp radikálisnak születtem. Van azonban egy csomó kérdés, amelyben nem látok tisztán. Látom, milyen gyalró ember vagyok, és soha egyetlen kérdésnek sem tudom minden tényezőjét tisztán látni - hisz ért engem: az emberiség, az élet nagy kérdéseire gondolok -, és egyszerűen elvesztem minden bátorságomat.

Beszélgetés közben Martin észrevette, hogy *A passzátszél dala* motoszkal a fejében.

*Csak a dél az erőm -
de holddelelőn
kifeszítem a szélbe vitorlám!*

Már majdnem hangosan dünnyögte a sorokat. Valahogy a passzátszélre emlékeztette ez az ember, a szüntelen kemény, hideg északkeleti passzátszélre. Nem lehet kihozni a sodrából, meg lehet bízni benne, mégis van benne valami nyugtalanító. Martinnak az volt az érzése, hogy sohasem mondja ki egészen, amit gondol, mint ahogy sokszor a passzátszél sem adja ki a teljes erejét, mindig van valami felhasználatlan erőtartáléka. S mint rendesen, nyomban megmozdult a képzelete. Elméjében úgy volt elrendezve minden élménye és gondolata, mint egy raktárban, ahol minden azonnal kéznél van - szép rendben, hogy mindent bármikor megtekinthessen. Akármilyen történt körülötte, Martin képzelete nyomban megszerkesztette - többnyire képekben - az illető dolog ellentétét és hasonmását is. Ez merőben automatikusan történt: akarnia sem kellett, látomásai mégis mindig nyomon követték a jelen történéseit. Mint ahogyan Ruth arca pillanatnyi féltékenységében egy rég elfeledett holdfényes éjszakát és egy hirtelen kerekedett szélvihart idézett fel - most Caldwell professzor láttára az északkeleti passzátszelet látta maga előtt, amint fehér tajtékot ver fel a bíborszín tengeren. Minden percben új emlékek merültek fel; hol a szemhéja alatt vibráltak, hol meg mintha tudatának kifeszített vásznára volnának vetítve. S ezek az emlékképek nem zavarták, inkább megkönnyítették a szeme előtt lejátszódó dolgok felismerését és rendszerezését. Néha rég múlt eseményeket és érzéseket hoztak fel a mélyből e képek, máskor a tegnapnak vagy a közelmúlt napoknak a dolgait, eseményeit, olvasmányait idézték fel. S e megszámlálhatatlan látomás éjjel-nappal ott nyüzsgött az agyában.

Így aztán, míg Caldwell professzornak, az okos, művelt embernek könnyen folyó mondataira figyelt, Martin szeme előtt elvonult egész múltja. Látta magát mint suhancot, merev karimájú Stetson-kalapjában, szögletes vállú, dupla gombolású kabátjában. Hányavetien megy végig az utcán, mindenkibe beleköt, épp hogy le nem csukják. Martin nem szépítette, nem enyhítette a dolgot maga előtt. Életének ebben a korszakában közönséges vagány volt. A banda, amelynek ő volt a vezére, rengeteg bajt okozott a rendőrségnek, és rémületben tartotta a tisztességes munkáscsaládokat. Azóta ugyancsak megváltoztak az eszményei... Amint körülnézett itt a jól nevelt, jól öltözött emberek közt, és teleszívta tüdejét Morse-ék szalonjának kulturált, finom levegőjével, látta, hogy libben át a szobán kora fiatalságának kísértete, merev karimájú kalapjában, egyenesre szabott vállával, hányavetien és kötekedőn. Most, hogy egy valószínűs egyetem professzor mellett ült és vele beszélgetett, ennek az utcasarki vagánynak a képe merült fel Martin emlékezetében.

Mert hát végül is soha és sehol sem találta meg állandó helyét a világban. Mindenütt otthon volt, mindig és mindenütt szerették, mert munkában és játékban egyaránt megállta a helyét, s volt benne elég erő és akarat, hogy kiharcolja a jogait és tiszteletet ébresszen önmaga iránt. Gyökeret azonban sehol sem eresztett. Mások meg voltak elégedve vele, ő azonban sohasem volt elégedett önmagával. Valami nyugtalanság mindenütt tovaűzte, hívó szót hallott valahonnan messziről, s már nem volt maradása - keresve, kutatva így vándorolt egész életében, míg rá nem bukkant a könyvekre, a művészetre, a szerelemre. S íme, most itt van, ebben a környezetben. Azok közül, akikkel kalandos élete során összehozta a sors, egyedül ő vitte annyira, hogy megjelenhetik Morseék házában.

Míg ezek a gondolatok és képek kergették egymást az agyában, Martin erősen figyelt Caldwell professzor minden szavára. Megértően, kritikusan hallgatta, s az sem kerülte el a figyelmét, milyen összefüggő tudása van ennek az embernek. Saját tudásában viszont percről percre újabb hiányokat és hézagokat fedezett fel a beszélgetés során; egyes témákról sejtelve sem volt. Mégis: most látta csak, milyen áttekintésre tett szert Spencer jóvoltából a tudomány egész területe felett. A hézagokat pedig majd csak kitölti - ez igazán csak idő kérdése. Akkor aztán majd meglátják - gondolta -, és majd csodálkozhatnak! Eleinte áhítattal figyelt a professzor szavaira; olyan érzése volt, mintha egy nagy ember lábánál ülne. Egy idő múlva

azonban kezdett valami gyöngeséget felfedezni Caldwell ítéleteiben. Valami nehezen megfogható gyöngeséget, de tudomást kellett róla mégis vennie, mert szüntelenül érezte a jelenlétét. S mihelyt rájött a másik ember gyöngeségére, már egyenrangú is lett vele.

Amikor Ruth megint melléjük került, Martin épp belefogott valamibe.

- Mindjárt megmondom, hol van önnél a hiba, illetve mi az, ami gyöngíti az érvelését - mondotta. - Érezni önnél az élettan ismeretének a hiányát. Az ön elméletében az élettannak egyáltalán nincs szerepe. Hisz érti: az élettanra felépülő igazi filozófiára gondolok, amely a laboratóriumból, a kísérleti eszközökből indul ki, és a szervesetlen anyagoktól a legmerészebb esztétikai és szociológiai megállapításokig mindent magába foglal.

Ruthnak még a lélegzete is elállt. Az egyetemen két szemeszteren át hallgatta Caldwell professzort, de úgy tekintett föl rá, mint minden tudás eleven tárházára.

- Nem egészen értem, mit akar ezzel mondani - mondta az bizonytalan hangon.

Martin úgy látta, hogy nagyon is jól érti őt a professzor.

- Hát akkor megpróbálom megmagyarázni - mondotta. - Úgy emlékszem, valami olyasmit olvastam egyszer Egyiptom történetében, hogy az egyiptomi művészetet csak úgy értheti az ember, ha előbb alaposan tanulmányozta a földbirtokkérdést.

- Úgy van - bólintott a professzor.

- Mármost azt hiszem - folytatta Martin -, hogy a földbirtokkérdést viszont csak akkor érthetjük meg (és ha már itt tartunk, így vagyunk minden más kérdéssel is), ha ismerjük az élet anyagát és szervezetét. Hogyan érthetjük meg például egy ország törvényeit és intézményeit, vallásait és szokásait, ha nem ismerjük azoknak a lényeknek a természetét, akik mindezeket létrehozták - sőt továbbmegyek: ha nem ismerjük magát az anyagot, amelyből ezek a lények kialakultak? És hát az irodalom nem éppúgy emberi alkotás-e, mint az egyiptomi építészet és szobrászat? Van egyáltalán olyasmi az általunk ismert világon, ami ne volna alávetve a fejlődés törvényének? Tudom, tudom, az egyes művészetek történetét már részletesen megírták, de azt hiszem, nagyon is gépiesen. Épp az maradt ki belőle, ami emberi. A szerszámoknak, a hárfának, a zenének, az éneknek, a táncnak a történetét gyönyörűen megírták. De ismerjük-e vajon magának az embernek a fejlődéstörténetét, azoknak az alapvető, lényeges alkotóelemeknek a fejlődését, amelyek már akkor is megvoltak az emberben, amikor még nem volt szerszáma és nem dúdolta el az első dalát? Ez az, amire ön nincs figyelemmel, és amit én élettannak nevezek. Élettannak a szó legtagabb értelmében...

- Tudom, kapkodok. De hiszen csak magát az alapgondolatot próbáltam valahogy érthetővé tenni. Mindez az imént jutott az eszembe, mialatt önt hallgattam. Nem készültem rá, hogy kifejtsem. Ön maga említette az előbb, hogy az embert gyarlósága megakadályozza abban, hogy minden tényezőt figyelembe vegyen. S ön - legalábbis úgy látom - teljesen figyelmen kívül hagyja az élettani tényezőt, tehát épp az anyagot, amelyből minden művészet szövedéke létrejött, amely vezetékfonala és vetülékszála minden emberi cselekvésnek és alkotásnak.

Ruth őszinte ámulatára Martint szentségtörése miatt nem sújtotta agyon ott helyben a villám. A professzor feleletéből és egész magatartásából azt látta, hogy igen elnéző és kíméletes Martin fiatalsága iránt. Caldwell professzor teljes percig hallgatott, és az óraláncával játszadozott.

- Tudja - mondta végül -, én nem először hallom ezt a kritikát. Egy igen nagy embertől, a fejlődéstan egyik nagy tudósától, Joseph le Conte-től hallottam először. Ő azonban meghalt, és én már azt hittem, hogy többé nem lepleznek le. És tessék, most jön maga, és lerántja rólam

a leplet. No de beszéljünk komolyan - ez őszinte vallomás is -, magam is azt hiszem, hogy az ön álláspontjában van valami - talán nagyon is sok igazság. Túlságosan ragaszkodom a tudomány klasszikus módszereihez, és nem követem eléggé a természettudományos bölcsélet fejlődését. Nem hozhatok fel a védelmemre mást, mint a neveltetésemet, amely útjában áll a fejlődésnek, no meg a természetemben rejlő lustaságot, amely miatt húzódozom a velejáró sok munkától. Talán el sem hiszi, hogy én még soha életemben nem voltam fizikai vagy kémiai laboratóriumban? Pedig így van. Le Conte-nak igaza volt - és önnek is igaza van, Mr. Eden, bizonyos mértékben. Hogy milyen mértékben, azt nem tudnám megmondani.

Ruth valami ürüggyel félrevonta Martint, és amikor senki sem hallotta, odasúgta:

- Nem lett volna szabad Caldwell professzort egészen lefoglalnod. Lehet, hogy mások is szeretnének vele beszélni.

- Sajnálom - mondta Martin bűnbánóan. - Tudod, sikerült felkavarnom, és az olyan érdekes volt, hogy nem is gondoltam másra. A legvilágosabb fejű ember, a legkitűnőbb koponya, aki-vel életemben eddig beszéltem. Pedig mondom neked valamit: volt idő, amikor azt gondoltam, hogy az egyetemen és a társadalom más magas polcain csupa ilyen kitűnő intelligens ember van.

- Ez kivételes ember - felelte a lány.

- Magam is azt hiszem. És most mondd meg, kivel beszéljek? Ugyan kérlek, mutass be annak a pofának, a pénztárosnak.

Martin vagy egy negyedóráig beszélgetett Hapgooddal. Ruth nem is kívánhatta volna, hogy szerelmese jobban viselkedjék. Egyetlenegyszer sem szikrázott a szeme, egyszer sem pirult ki az arca. Ruthot egészen meglepte, milyen nyugodtan és elfogulatlanul beszélget. A bankpénztárosnak szakmai becsülete azonban száz százalékkal esett Martin szemében. Az est egész hátralevő részében arra gondolt, hogy a „bankpénztáros” és az „üres fecsegő”: szinonim kifejezések. Megismerkedett a katonatiszttel is, aki jóindulatú, egyszerű, egészséges ember volt, és nem törekedett az életben magasabbra, mint ahová születése és jó szerencséje állította. Később megtudta, hogy az ifjú két évet hallgatott az egyetemen, és Martin akkor azon tűnődött el, hol tartja vajon a tudományát? Ez a fiatalember mindenesetre jobban tetszett Martinnak, mint a közhelyeket fecsegő bankpénztáros.

- Én voltaképp nem is a közhelyeket kifogásolom - mondta később Ruthnak -, inkább az a nagy hangú, fensőbbeséges határozottság idegesít, ahogyan kimondják és hosszadalmasan kifejezik. Fogadok, hogy mialatt az a pénztáros közölte velem, hogy az Egyesült Munkáspárt beolvadt a Demokrata Pártba, én el tudnám mondani a reformáció történetét. Észrevetted már, hogy úgy gusztálja a szavait, mint egy hivatásos pókerjátékos a kártyáit? Egyszer majd megmutatom neked, hogy lásd, hogy csinálja.

- Pedig kár, hogy nem tetszik neked - felelte a lány. - Tudod, hogy ez Mr. Butler egyik kedvence? Mr. Butler szerint nagyon megbízható, tisztességes ember. Péternek, a Sziklának nevezi, és azt mondja, erre a sziklára nyugodtan fel lehet építeni akármilyen bankot.

- Keveset láttam, még kevesebbet hallottam tőle, de ezekből ítélve bizonyára így van. Persze, a bankokról nincs olyan nagy véleményem, mint eddig. Remélem, nem veszed rossz néven, édesem, hogy ilyen őszintén beszélek?

- Nem, nem, nagyon érdekes, amit mondasz.

- No persze... - jött bele egyre jobban Martin -, hiszen én amolyan barbár vagyok, aki még éppen csak ismerkedik a civilizációval. Az ilyenfélék első benyomásai mindig érdekesek a civilizált emberek számára.

- Mi a véleményed az unokatestvéreimről? - kérdezte Ruth.

- Jobban tetszettek nekem, mint a többi nő. Jókedvűek, nem hordják fenn az orrukat.

- Ez azt jelenti, hogy a többi nő is tetszett?

A fiú a fejét csóválta.

- Az a szociális nőszemély, az csak amolyan környezettanulmányos papagáj. Fogadom, hogy ha kiröpítené az ember a csillagok közé, mint Tom Linstont, egyetlen eredeti gondolata sem lenne. De az a portréfestőnő, az már bosszantóan unalmas. Csoda jól összeillenek a pénztárossal! No és aztán az a művésznő! Mi közöm hozzá, milyen fürgék az ujjai vagy milyen tökéletes a technikája vagy milyen csodálatos a kifejezőereje? Az az egy tény, hogy a zenéről fogalma sincs.

- Nagyon szépen játszik - vette védelmébe Ruth.

- Igen. Külsőségekben kétségtelenül ügyes, a muzsika szelleméről azonban halvány sejtelve sincs. Megkérdeztem tőle, mit jelent neki a zene - hisz tudod, engem mindig ez érdekel a legjobban -, és mit gondolsz? Nem tudta megmondani! Csupa olyat mondott, hogy imádja a zenét, meg hogy ez a legcsodálatosabb művészet, és hogy még az életénél is jobban szereti.

- Mindenkit a szakmájáról beszéltettél - vetette Ruth a fiú szemére.

- Ezt nem is tagadom. Képzeld csak, mit szenvedtem volna, ha másról beszélnek, amikor még a szakmájukban is így jártam velük! Tudod, én mindig azt hittem, hogy itt fönns, ahol a kultúra minden előnyét élvezik az emberek...

Martin megállt egy pillanatra. Nézte: merev karimájú kalapjában és széles vállú kabátjában, hogy lép be önmaga ifjonti árnya az ajtón, s hogy vonul végig peckesen a szobán.

- Szóval, én azt hittem, hogy itt fönns csupa tündöklő, ragyogó ember van. Hát mondhatom, hogy ha nem tudok is róluk valami sokat, a legtöbbet nagyon együgyűnek találom, s a többiek kilencven százaléka meg rettentően unalmas. Persze, Caldwell professzor, az más. Az talpig férfi, minden porcikájában, agya szürkeállományának minden sejtjében.

Ruthnak felragyogott az arca.

- Beszélj csak róla - noszogatta Martint. - Ne arról, ami nagyszerű és kiváló benne... azt magam is tudom. Inkább arról beszélj, ami nem tetszik neked benne. Nagyon kíváncsi vagyok rá.

- Attól tartok, be akarsz ugratni - vonakodott egy percre Martin. Aztán tréfásan hozzátette: - Mondd előbb te! Vagy te csupa szépet és jót látsz csak benne?

- Én két szemeszteren át hallgattam, és már két éve ismerem, azért vagyok rá kíváncsi, hogy neked milyen az első benyomásod róla.

- Már hogy azt akarod mondani: milyen kedvezőtlen a benyomásom? Hát tessék! Azt hiszem, mindaz a jó, amit te gondolsz róla, valóban erénye... én legalábbis még sohasem láttam ilyen remek intellektuális emberpéldányt. Csak, tudod, valami titkos büntudat van benne.

- Ne érts félre... nem valami szégyenletes vagy közönséges dologra gondolok - szakította félbe magát. - Csak azt akarom ezzel mondani, hogy olyan ez az ember, mint aki a dolgok mélyére hatolt, de megijedt attól, amit látott, s most mindenáron szeretné elhitetni önmagával, hogy

nem látott semmit. Várj, talán mégsem fejeztem ki magam elég világosan. Megpróbálom majd másképp megmagyarázni. Olyan ember ez, aki megtalálta a titkos szentélyhez vezető ösvényt, de elhagyta. Talán fel is tűnt már a szeme előtt a szentély, és most mindenáron arról akarja meggyőzni önmagát, hogy amit látott, csak a lombok közt átszűrődő fény játéka volt. Vagy úgy is mondhatnám: olyan ember, aki nagy dolgokat vihetett volna véghez, de csak legyintett rá és elmulasztotta, s ezt most a szíve mélyén nem tudja megbocsátani magának. Titokban lenézi cselekvésének elérhető jutalmát - de még nagyobb titokban mégis sóvárog az után, amit elérhetett volna - s a tett öröme után is.

- Én nem ilyennek látom - mondta Ruth. - Valószínűleg ezért nem értem egészen, hogy mit akarsz mondani.

- Hisz nem is több az egész, mint valami bizonytalan érzés - próbálta Martin enyhíteni a dolgot. - És persze, nincs rá semmi bizonyítékom. Egyszerű érzésről van csak szó - könnyen lehet, hogy tévedek. Te biztosan jobban ismered, mint én.

Martin zűrzavaros, vegyes érzésekkel távozott Ruthék estélyéről. Csalatkozott célkitűzésében, csalódott azokban az emberekben, akik közé föl akart emelkedni. Sikere viszont önbizalommal töltötte el. Könnyebb fölkerülnie közéjük, mint ahogy gondolta. Ő maga több, mint amit el akar érni, és - ezt holmi álszeméremmel nem is titkolta önmaga előtt - több, mint azok az emberek, akiknek a társaságába törekedett - az egy Caldwell professzor kivételével. Többet tud náluk az életről is meg a könyvekről is - nem is értette, micsoda zugokba és hasadékokba rejthették ezek a sok évi tanulás eredményét. Arra nem gondolt, hogy ő maga szokatlanul éles elméjű, gyors felfogású. Azt sem tudta, hogy a mélységeket felkutató s a dolgok lényegéig hatoló embereket nem a Morse-ék társaságának a szalonjaiban kell keresnie. Nem tudta még, hogy az ilyen ember, mint a magányos sas, társtalanul hasítja az ég azúrját, és magasan szárnyal a föld s a felületén nyüzsgő csorda élete fölött.

NEGYEDIK FEJEZET

A siker elvesztette Martin lakáscímét, küldöncei nem kopogtattak többé a fiú ajtaján. Huszonöt napon át egyfolytában dolgozott egy harmincezer szavas, hosszú tanulmányon, amelynek *A nap szégyene* címet adta. Még vasárnap és ünnepnap sem pihent. Nyílt támadást intézett ebben a tanulmányban a Maeterlinck-iskola miszticizmus ellen. Támadását a természettudomány erődjéből indította a csodák világában élő álmodozók ellen, de maga is sokat átvett tőlük abból a titokzatosságból és szépségből, amely még összefért a tudományosan megállapított tényekkel. A támadást kevéssel utóbb két rövid tanulmányban folytatta: *Akik csodákról álmodoznak* és *Az Én zsinórmértéke* volt a cikkek címe. S aztán szorgalmasan fizetgette a kisebb-nagyobb tanulmányok útiköltségét egyik magazintól a másikig.

A huszonöt nap alatt, amelyet *A nap szégyene* megírásával töltött, hat dollár ötven centet kapott „favágómunkákért”. Egyik tréfájáért ötven centet fizettek, egy másikért, amelyet egy előkelő vicclap vett meg, egy dollárt. Megvették két tréfás versikéjét is, egyenként két, illetve három dollárért. És az egésznek annyi eredménye volt, hogy amikor minden hitelét kimerítette már a kereskedőknél (pedig a fűszeresnél öt dollárra emelkedett a hitele), kerékpárja és öltönye megint a zálogba vándorolt. Az írógépesek is újabb erélyes sürgetéseket küldözgettek, hogy fizessen, és figyelmeztették, hogy megállapodásuk értelmében a bér előre fizetendő.

Ezen a néhány kisebb kereseten felbuzdulva, Martin visszatért megint a favágómunkához. Hátha mégiscsak meg tud ebből élni... Asztalán halomba gyűlt az a húsz tárcanovella, amelyet a laptárcaügynökség annak idején visszautasított. Most figyelmesen elolvasta őket, hogy lássa: hogyan nem szabad újságtárcát írni, és közben kidolgozta magában a tökéletes tárca szabályait. A következő szabályokat állapította meg: az újságtárca ne legyen tragikus tárgyú, ne végződjék rosszul, a stílusa ne legyen művészi, ne tartalmazzon se mély gondolatokat, se igazán finom érzéseket. Persze azért bővelkedjék érzelmekben - sőt, legyen benne sok olyan emelkedett, tiszta érzés, amilyenért kora ifjúságában maga is annyira lelkesedett a karzaton - olyasfajta érzések, mint Istenért, hazáért és a cárért, meg hogy Szegény vagyok, de becsületes.

Amikor Martin már látta, mire kell ügyelnie, alapul vette *A hercegnő*-t, és megpróbált maga is a fenti recept szerint kotyvasztani. A recept három részből állt: 1. a szerelmesek el vannak szakítva egymástól; 2. valami ismét összehozza őket; 3. megkondulnak az esküvői harangok. A harmadik rész mennyisége állandó, az első és második rész méreteit azonban tetszés szerint lehet adagolni. A két szerelme elszakíthatja egymástól: félreértés, sorscsapás, féltékeny vetélytárs, haragos szülő, ravasz gyám, számító rokon és így tovább, és így tovább. Összehozhatja őket: a férfinak valamilyen bátor cselekedete, a nő hasonló cselekedete, valamelyik szerelmes érzelmeinek megváltozása, a ravasz gyám, számító rokon vagy féltékeny vetélytárs kicsikart vallomása, az ellenfél önkéntes vallomása, valamely titok hirtelen felfedése, a férfi szívhez szóló esedezése vagy nagylelkű önfeláldozása és így tovább, a végtelenségig. Nagyon hatásos, ha a nő kezdeményezi, hogy újra egyesüljenek. Martin lassacskán sok, határozottan pikáns és hatásos fogásra jött rá. De egy dologban nem ismerhet tréfát: abban, hogy a tárca végén feltétlenül megkonduljanak az esküvői harangok. Ha az ég a földdel összeszakad, az esküvői harangoknak mindenképpen zúgniuk kell. A tárca a recept szerint legalább ezerkét-száz szóból és legfeljebb ezeröttszáz szóból álljon.

Martin még nem jutott messzire a tárca műfajában, de máris volt vagy fél tucat olyan kész mintája, amelyet közben alapul vehetett. Ezek a minták olyanok voltak, mint azok a ravasz táblázatok, amelyeket a matematikusok használnak. Elindulhat rajtuk az ember felülről, alulról, jobbról és balról, mindenünnen rengeteg vonal és számoszlop vezet a másik irányba, s

bármelyikből kiindulva, minden gondolkodás nélkül ezer meg ezer kifogástalanul pontos és megbízható eredményt kaphatunk. Mintái segítségével Martin is vagy egy tucat tárca vázlatát tudta elkészíteni egy fél óra leforgása alatt. Ezeket a vázlatokat aztán félretette, és utóbb tetszése szerint kitöltötte. Azt tapasztalta, hogy ha az egész napot komoly munkával tölti, este lefekvés előtt egy óra alatt ki tud tölteni még egy-egy ilyen tárcakeretet. Később egyszer elárulta Ruthnak, hogy ezt szinte álmában is megteszi. Az igazi munka a keret elkészítése, a többi csak gépies feladat.

Receptjének helyessége felől semmi kétsége sem volt. Kitűnően ismerte már a szerkesztők észjárását, és biztosra vehette, hogy már az első két tárca elküldése után nyomban érkeznek a csekkek. Valóban: tizenkét nap múlva megjött két négydolláros csekk.

Közben azonban a magazinok körül újabb megdöbbenő tapasztalatokat szerzett Martin. A *Transcontinental* közölte *A harangzúgás*-t, csekk azonban nem jött. Martinnak szüksége volt a pénzre, és megsürgette a csekket. Kitérő választ kapott: kérték, hogy küldjön be más írásokat is. Martin azonban már két napja éhezett, épp ekkor kellett újra elzálogosítania a kerékpárját. Hetenként kétszer rendszeres sürgetést küldött hát a *Transcontinental*-hoz, és kérte az öt dollárját. Választ azonban csak hébe-hóba kapott a leveleire. Azt persze nem tudta, hogy a *Transcontinental* negyedrangú vagy tizedrangú lap, amely már évek óta csak nagy ügyel-bajjal bukácsol tovább, semmi tekintélye, meglevő bizonytalan példányszámát is csak piszkos kis zsarolásokkal és hazafias trükkökkel tudja fenntartani, s ami hirdetés van benne, az jóformán mind csak könyöradomány. Nem tudta azt sem, hogy a szerkesztő és a kiadóhivatali igazgató kizárólag a *Transcontinental*-ból él, és csak úgy sikerül kisajtolniuk a lapból a megélhetésüket, hogy egyik helyiségből a másikba költöznek, és sehol sem fizetik ki a lakbért, de - hacsak tehetik - a többi számláikat sem fizetik ki. Azt sem találhatta ki Martin, hogy a kiadóhivatali igazgató épp az ő öt dollárjából festette ki a házat Alamedában. Ő maga állt neki a festésnek hétköznapi délutánonként, mert a szakszervezet által megállapított munkabért nem tudta megfizetni, az a fickó pedig - nem szervezett munkás -, akit előbb felfogadott, szerencsétlenül járt, kicsúszott alóla a létra, és kulcscsonttöréssel kórházba vitték.

Nem kapta meg Martin azt a tíz dollárt sem, amely a chicagói laptól járt neki *A kincskeresők*-ért. Csak a központi olvasóterem katalógusából állapította meg azt is, hogy közölték a cikket. A szerkesztőből azonban egy szó nem sok, annyit sem sikerült kihúznia. Leveleire egyszerűen nem válaszoltak. Pedig már ajánlott leveleket írt, mert biztos akart lenni abban, hogy megkapják. Közöséges rablás az egész - gondolta végül is -, szemérmetlen lopás. Nincs mit ennie, s ezek az emberek apránként ellopják tőle az áruját, aminek az eladásából meg kellene keresnie a mindennapi kenyerét.

A *Youth and Age* című hetilap, amikor Martin huszonegyezer szavas, folytatásos elbeszélésének már a kétharmad részét közölte, egyik napról a másikra megszűnt. Vele együtt megszűnt Martinnak az a reménye is, hogy egyáltalán megkapja az érte járó tizenhat dollárt.

Mindennek tetejébe *A fazék* című elbeszélése, amelyet egyik legjobb munkájának tekintett, szintén elveszett Martin számára. Nemrégiben mérgesen számba vette azokat a magazinokat, amelyekkel még nem volt dolga, és elkeseredésében beküldte a novellát a *The Bellow*-nak, egy San Franciscó-i társasági hetilapnak. Arra gondolt, hogy a lap nincs messze, Oaklandből csak az öblön kell átkelnie, és így könnyebben tudja kisürgetni a döntést. Azt nem tudta, hová legyen az örömtől, amikor két héttel később az újságárusnál felfedezte, hogy a lap legújabbban megjelent száma díszhelyen, illusztrációkkal ellátva közli az elbeszélését. Hazamenet hevesebben vert a szíve, amikor arra gondolt, milyen sok pénzt fog kapni ezért az elbeszélésért, egyik legjobb művéért. Annak külön örült, hogy olyan gyorsan fogadták el és közölték a novellát. A legmeglepőbb azonban az volt, hogy a szerkesztő nem is értesítette arról, hogy

elfogadta az elbeszélését. Várt egy hétig, két hétig - nem értette a dolgot. Aztán még néhány napig várt, és egyre jobban elkeseredett. Végül levelet írt a *The Billow* szerkesztőjének. A kiadóhivatal elnézése folytán talán megfélekedtek a szerény követelésről - írta.

- Még ha nem is kapok érte többet, mint öt dollárt - gondolta Martin -, akkor is vehetek rajta annyi babot és borsót, hogy amíg az tart, legalább fél tucat hasonló jó elbeszélést írhatok. - Martin enyhén szólva csodálkozott, amikor elolvasta a szerkesztő fagyos választát.

Köszönjük kitűnő írását - így szólt a levél. - Nagyon tetszett mindenkinek a szerkesztőségben. Láthatja, hogy nyomban közzé is tettük, méghozzá első helyen. Reméljük, tetszettek az illusztrációk.

Levelének ismételt elolvasása után azonban az a benyomásunk - ön abban a téves hitben él, hogy a felkérés nélkül beküldött írásokért tiszteletdíj jár. Ez nálunk nem szokás, és mi, természetesen, nem kértünk öntől kéziratot. Amikor megkaptuk elbeszélését, magától értetődően feltételeztük, hogy ön ismeri a helyzetet. Rendkívül sajnáljuk a kellemetlen félreértést, és továbbra is biztosítjuk önt őszinte nagyrabecsülésünkről. Újra köszönjük szíves közleményét, és abban a reményben, hogy a közeljövőben más írásait is eljuttatja hozzánk, maradunk stb.

A levél végén utóirat volt, amely szerint a *The Billow* általában nem ad ugyan tiszteletpéldányt, Martin címére azonban tisztelete jeléül örömmel küldi meg egy évig a lapot.

E tapasztalaton okulva, Martin minden kéziratának első oldalára rágépelte: *Szokásos tiszteletdíjuk ellenében.*

- Egyszer majd - így vigasztalta magát - az én szokásos tiszteletdíjam ellenében fogom csak beküldeni a kéziratokat.

Martin ez idő tájt azt az új tulajdonságot fedezte fel magában, hogy szenvedélyesen törekszik a tökéletességre. Ennek hatása alatt *Az utcai verekedés-t*, *Az élet borá-t*, az *Öröm-et*, a *Dalok a tengerről-t* és más régebbi munkáit is egészen újraírta vagy továbbcsiszolta. A napi tizenkilenc órai kemény munkát ugyanolyan jól bírta, mint régebben. Sokat írt és sokat olvasott; megfeszített munkája közben még arról is megfélekedezett, mennyire hiányzik a dohányzás. Azt a cifra dobozba csomagolt elvonó gyógyhatású szert azonban, amelyet Ruthtól kapott, eldugta a szekreter legnehezebben hozzáférhető fiókjába. Különösen olyankor érezte erősen annak a gaznak a hiányát, amikor az éhség kínoztá. S hiába gyűrte le akárhányszor a vágását, mindig egyformán sóvárgott a dohány után. Ebben a lemondásban látta élete legnagyobb győzelmét. Ruth szerint Martin helyesen cselekedett, de ennél többet nem látott a dologban. Zsebpénzéből megvette és elhozta neki a dohányzás elleni szert, és néhány nap múlva már meg is feledkezett az egésztől.

A gépiesen termelt, gyűlölt és megvetett tárcanovellák sikert arattak. Martin az értük kapott pénzből mindent kiváltott a zálogból, nagyobbbrészt kifizette tartozását, és új külsőket vásárolt a biciklijére. A tárcák mentették meg az éhenhalástól, ezek tették lehetővé, hogy megvárja azt az időt, amikor majd magasabb rendű munkával foglalkozhatik. A jövőbe vetett bizalmát azonban még mindig az a negyven dollár táplálta, amelyet a *White Mouse*-tól kapott. Ez volt minden reménye. Bízott benne, hogy az igazi elsőrendű magazinok legalább ugyanennyi tiszteletdíjat fizetnek egy ismeretlen szerzőnek, ha ugyan nem magasabbat. De hogy jusson be ezekhez az elsőrendű magazinokhoz? Legjobb elbeszélései, tanulmányai, versei körbekilincselnek náluk, pedig a legváltozatosabb címlapok alatt csupa ürességtől kongó, unalmas, prózai, művészietlen vacak jelenik meg hónapról hónapra a lapokban.

- Ha csak egyetlenegyszer leszállna magas trónusáról valamelyik szerkesztő - gondolta nemegyszer Martin -, és csak egyetlenegy biztató sort intézne hozzám! Lehet, hogy szokatlan nekik, amit írok, lehet, hogy különböző óvatossági szempontok miatt nem alkalmas arra, hogy közöljék - de hát csak kell lennie benne itt-ott egy-egy szikrának, amely felkelti tetszésüket!

Ilyen pillanatokban rendesen elővette valamelyik kéziratát, például a *Kaland*-ot. Újra meg újra elolvasta, és sehogy sem tudta megérteni a szerkesztők mélységes hallgatását.

Amikor beköszöntött az édes kaliforniai tavasz, véget ért Martinnál a bőség korszaka. Teltek a hetek, s a fiú egyre nyugtalanabb lett, mert a laptárca-ügynökség szokatlan hallgatásba burkolózott. Egy nap aztán a posta visszahozta tíz, gépiesen gyártott, hibátlan tárcanovelláját, rövid levél kíséretében, amelyben az ügynökség közölte, hogy túl van halmozva anyaggal, s néhány hónapig nem vásárol kéziratokat. Pedig Martin e tíz tárcá sikerében bízva, már rendkívüli költségekbe is verte magát. Az ügynökség a legutóbbi időben mindent megvett, amit Martin beküldött, és öt dollárt fizetett egy-egy tárcáért. Martin úgy tekintette hát ezt a tíz tárcát, mintha már meg is vették volna, és ennek megfelelően úgy rendezte be az életét, mint akinek ötven dollárja van a bankban. Most aztán egyszerre megint az ínség korszaka következett: régebbi próbálkozásait eladta olyan folyóiratoknak, amelyek nem fizetnek, későbbi műveit pedig beküldte olyan magazinoknak, amelyek nem veszik meg őket. Sűrűbben járt megint Oaklandbe, a zálogshoz. Az a pár tréfa és humoros strófa, amelyet a New York-i hetilapok megvettek, épp hogy az élete pusztá fenntartását biztosította. Ez idő tájt több nagy havi és negyedévi folyóiratnál is tapogatózott, de azok azt felélték, hogy csak kivételesen közölnek cikket megrendelés nélkül, a cikkek megírására pedig általában oly ismert szakembereket kérnek fel, akik tekintélyek a maguk területén.

ÖTÖDIK FEJEZET

Martin életének ez volt egyik legnehezebb nyara. Lektorok és szerkesztők a szabadságukat töltötték, olyan folyóiratok, amelyek rendes körülmények közt három héten belül visszaküldték a kéziratait, most három hónapig, sőt még annál is tovább maguknál tartották őket. Martin legfeljebb azzal vigasztalhatta magát, hogy az uborkaszezon miatt kisebb a postaköltsége. Csak a kis kalózfolyóiratok voltak teljes üzemben. Martin ezeknél helyezte most el régebbi próbálkozásait: *A gyöngyhalászek*-at, *A tengerésszálló*-t, *A teknősbékafogás*-t és *Az északkeleti passzátszelek*-et. Soha egy fitying honoráriumot sem kapott azonban értük. Azaz mégsem: fél évig tartó levelezés után egyezséget kötött, amelynek értelmében *A teknősbékafogás*-ért küldtek neki egy önműködő borotvakészüléket, az *Acropolis* pedig azt ígérte, hogy *Az északkeleti passzátszelek*-ért fizet készpénzben öt dollárt, és öt évig megküldi a lapot Martin címére. Az egyezés második részét meg is tartotta a lap...

Egy Stevensonról szóló szonettjéért két dollárt sikerült kicsikarnia Martinnak egy bostoni szerkesztőből, aki Mathew Arnold ízlésével, de teljesen üres zsebbel szerkesztette a magazinját. *A tündér és a gyöngyszem* - kétszáz soros, ügyes szatirikus vers, amelyet azon melegében, ahogy az agyából kipattant, beküldött egy vasútvállalat érdekeltségéhez tartozó San Franciscó-i magazinnak - megnyerte a szerkesztő tetszését. A szerkesztő levelet írt Martinnak, és ajánlotta, hogy vasúti szabadjegyet küld honorárium fejében. Martin mindjárt válaszolt, és megkérdezte: átruházható-e a jegy? Minthogy át nem ruházható, személyre szóló jegyről volt szó, és így nem lehetett pénzre átváltani, Martin visszakérte a versét. A szerkesztő erre sajnálkozásának kifejezésével visszaküldte a kéziratot. Martin nyomban elküldte egy másik San Franciscó-i lapnak, a *The Hornet*-nek. Ez a nagyképű havi folyóirat néhai alapítójának, egy ragyogó újságírónak a jóvoltából valamikor az elsőrendű lapok közt tündökölt, de már jóval Martin születése előtt halványodni kezdett a fénye. A szerkesztő tizenöt dollárt helyezett kilátásba a költeményért, megjelenése után azonban mintha megfélemedezett volna az ígéreteről. Minthogy a lapnál ügyet sem vetettek a leveleire, Martin most már dühösen követelte a pénzét, és ezúttal kapott is választ. A levelet az új szerkesztő írta, aki fagyos hangon kikérte magának, hogy őt tegyék felelőssé elődjének a hibáiért, és hozzátette, hogy egyébként sincs nagy véleménye a versről.

A leggyalázatosabban egy chicagói magazin, a *The Globe* járt el Martinnal szemben. A *Dalok a tengerről*-t Martin nem akarta közzétenni, az éhség azonban végül mégis rákényszerítette. Már vagy egy tucat magazin elutasította a verseket, a *The Globe* szerkesztőségében azonban végre otthonra leltek. A gyűjtemény harminc versből állt, s a lap egy dollárt ajánlott fel versenként. A következő számban meg is jelent négy vers, és Martin késedelem nélkül megkapta a négydolláros csekket. Amikor azonban felnyitotta a lapot, megdöbbenve nézte a szörnyű mézsárlást. Volt úgy, hogy kiforgatták értelméből a vers címét - a *Finis* címet például *Afinis*-re változtatták, *A sziklacsúcs dala* helyett *A korallszikla dala* címet írták. Egy esetben teljesen más, oda nem illő cím alatt közölték a verset: *Medúzafények* cím helyett a szerkesztő *Az ellenkező ösvény* címet adta a versnek. Az a mézsárlás azonban, amelyet a versek szövegében vittek végbe, egyenesen elképesztő volt. Martin felhőrdült, míg olvasta, tépte a haját, homloka verítékezett. Egész mondatokat, sorokat, strófákat kihagytak, felcseréltek vagy úgy megváltoztattak, hogy a végén semmi értelme sem volt a versnek. A kihagyott sorok és strófák helyére beírtak olyanokat, amelyeket nem is Martin írt. El sem tudta képzelni, hogy egy szerkesztő ép ésszel ilyen pusztítást vihet végbe! Azt tartotta még legvalószínűbbnek, hogy a szerkesztőségi szolga vagy valamelyik gépirónő hamisította meg a verseket. Nyomban levelet írt a szerkesztőnek. Kérte, hogy szüntesse be a versek közlését, és küldje vissza őket. Újra

meg újra írt - kért, könyörgött, fenyegetőzött -, leveleiről azonban tudomást sem vettek. A mészárlás hónapról hónapra tovább folyt egészen a harmincadik versig, és Martin minden hónapban pontosan megkapta az új számban megjelent versekért járó csekket.

E sok kellemetlenség ellenére továbbra is a *White Mouse* negyven dolláros csekkjének emléke tartotta fenn az önbizalmát. Pedig a szükség arra kényszerítette, hogy egyre több favágómunkát végezzen. Úgy látta, főképp a gazdalapoknál és az iparosújságoknál lehet valamicskét keresni, míg ha a felekezeti hetilapokba ír, csak felkopik az álla. S íme, a legmélyebb apály idején, amikor épp zálogba kellett vinnie megint a sötét ruháját, telitalálatot ért el - legalábbis azt hitte - egy irodalmi pályázaton. A Köztársasági Párt kerületi bizottsága három pályadíjat tűzött ki, s ő mind a hármat megpályázta. Keserűen kacagott magában, amikor arra gondolt: mi mindenre viszi rá a szükség. A pályázatra beküldött versével megnyerte a tízdolláros első díjat, választási indulójával ötdolláros második díjat nyert, a Köztársasági Párt alapelveiről írt tanulmányával pedig megnyerte a huszonöt dolláros első díjat. Ez így együtt egészen szép summának látszott - de csak addig, amíg meg nem próbálta felvenni. A kerületi bizottságnál azonban valami nem volt rendben, s bár egy gazdag bankár és az Egyesült Államok egy szenátora is tagja volt a bizottságnak, a pénzhez sehogy sem tudott hozzájutni. Ez az ügy még el sem intéződött, Martin máris bebizonyította, hogy a Demokrata Párt alapelveit ugyanolyan kitűnően ismeri. Ilyen tárgyú dolgozatával ugyanis szintén első díjat nyert egy hasonló jellegű pályázaton. De itt ezenfelül még a pénzt is megkapta: huszonöt kemény dollárt. Az előbbi pályázaton nyert negyven dollárt azonban sohasem sikerült megkapnia.

Martinnak mindenféle ürügyet kellett kieszelnie, hogy láthassa néha Ruthot. Gyalog túl sokáig tartott a hosszú út Észak-Oaklandból a lány lakásáig és vissza. Zálogba vitte hát sötét öltönyét, hogy kiválthassa a kerékpárját. A kerékpározás jó testgyakorlat, sok munkaidőt is szabadított fel, és emellett lehetővé tette, hogy találkozzék időnként Ruthtal. Ha kerékpáron járt, felvehette térdnadrágját és régi szveterét, és így is elmehetett a lánnyal egy-egy délutáni biciklikirándulásra. Odahaza már úgysem lehetett sokat együtt a lánnyal, mert Mrs. Morse makacsul folytatta a hadjáratot lánya szórakoztatásáért. Martin halálosan unta már azokat a fennkölt lényeket, akikkel Morse-éknál találkozott - pedig nemrégiben még milyen nagy áhítattal nézett föl rájuk! Mért fennköltek ezek egyáltalán?! Sok gondja-baja, csalódása, megfeszített munkája idegessé és ingerlékennyé tette; mindig dühbe gurult, ha ilyen alakokkal kellett beszélgetnie. Nem mintha alaptalanul öntelt lett volna - nem. De az effajta emberek korlátolt szellemi képességeit azoknak a nagy gondolkodóknak a szelleméhez mérte, akiknek a könyveit olvasta. Ruthéknál nem fordultak meg ilyen nagy szellemek, Caldwell professzor kivétel volt, vele azonban csak egy alkalommal találkozott náluk. A többi mind üresfejű, jelentéktelen, felületes, merev gondolkodású, tudatlan ember. Főképp a tudatlanságukon csodálkozott Martin. Hogy lehet ez? Hová tették ezek az emberek, amit az iskolában tanultak? Azokhoz a könyvekhez, amelyeket Martin olvasott, ők is hozzáférhettek. Hogy lehet az, hogy semmi hasznukat sem vették?

Pedig vannak a világon nagy szellemek, logikus, mély gondolkodók - ebben nem kételkedett Martin. Bizonyítékul szolgálnak a könyvek - azok a könyvek, amelyek őt magát is a Morse-féle színvonal fölé emelték. Vannak tehát a világon magasabb szellemiségű emberek is, mint azok, akikkel Morse-ék körében találkozhatnak. Martin olvasott néhány angol társadalmi regényt, és ezekben is szerepeltek olyan emberek, akik politikáról és filozófiáról beszélgettek. Másutt meg arról olvasott, hogy nagyvárosokban, még az Egyesült Államokban is, vannak szalonok, ahol a művészet és a szellem kiválóságai gyűlnek össze. Azelőtt, bolond fejjel, azt képzelte, hogy ha valaki születésénél fogva a munkásosztály fölött áll, és jó gyerekszobája volt, mindjárt kiváló szellem is, és kitárul minden szépség előtt. A kulturáltság eddig együtt

járt a szemében a tiszta gallérral, s olyan nagyot tévedett, hogy azt képzelte: a főiskolai végzettség egyértelmű a tudással.

Nos, viszi ő még többre is, feljebb is jut majd még, egyre feljebb! És magával viszi Ruthot is! Martin tiszta szívéből szerette a lányt, és bízott benne, hogy Ruth mindig és mindenütt tündökölni fog. Eddig csak azt látta, hogy őt magát akadályozza az emelkedésben régi környezete - most azonban rájött, hogy Ruthnak is meg kell küzdenie ezzel a nehézséggel. Nem fejlődhetett ő sem szabadon. A könyvek az apja könyvespolcán, a képek a falakon s a zene, amelyet a zongoraórákon tanult: mind csak üres csillogás. Az igazi irodalom, az igazi festészet, az igazi zene iránt Morse-ék és a hozzájuk hasonlóak vakok és süketek... Sokkal nagyobb baj azonban, milyen mélységesen, reménytelenül távol állanak az élettől. Még ha hajlamosak is az életnek valamiféle unitárius szemléletére, és a konzervatív széles látókörűség álarcát viselik, két emberöltővel elmaradtak a természettudományos bölcsélet fejlődése mögött, és valósággal középkori módon gondolkoznak. A lét és a világegyetem alapelemeire vonatkozó felfogásukban Martin metafizikus szemléletet látott, amely ma sem más, mint a barlangi őslakónak és elődeinek korában volt. Ez a szemlélet késztette már a pleisztocén kor első majomemberét is arra, hogy féljen a sötétiségtől - ez indította arra az első nyughatatlan héber nomádot, hogy Ádám oldalbordájából származtassa Évát - ez vezette arra Descartes-ot, hogy a saját parányi énjének kivetítésével építse fel a mindenség idealisztikus rendszerét - s ez vitte rá a hírhedt angol papot is, hogy metsző szatírában gúnyolja ki a fejlődéstant és ezzel kortársainál tapsot arasson, pedig a történelem lapjain csak a nevéhez tapadó szégyen tartja fenn az emlékét.

Így tűnődött Martin, s még hosszú ideig a fejében motoszkáltak ezek a gondolatok. Aztán rájött, hogy a Morse-ékhoz bejáratos ügyvédek, katonatisztek, üzletemberek, bankpénztárosok és a régebbi ismeretségi köréből való munkásosztálybeli emberek közt mindössze annyi a különbség, hogy más ételeket esznek, más ruhát hordanak, más környezetben élnek. Kétségtelen, hogy sem az egyikben, sem a másikban nincs meg az a többlet, amelyet saját magában és a könyvekben felfedezett. Morse-ék környezetében megismerte a legjobbat, ami ebből a társadalmi rétegből létrejöhet. Nos, ő ettől a legkevésbé sincs elragadtatva. Akármilyen szegény is, akárhogy vergődik is az uzsorások karmaiban, mégis többnek érzi magát, mint akikkel Morse-éknál találkozik. S ha egyetlen tisztességes ruhája nincs épp zálogban, úgy járkel köztük, mint az élet királya, és igazságtalan sorsa miatt ugyanazt a sértődöttséget érzi, mint egy fejedelem, ha arra kárhoztatják, hogy birkát legeltessen.

- Ön gyűlöli a szocialistákat és fél tőlük - mondta egyszer Mr. Morse-nak vacsora közben. - De vajon miért? Hiszen nem is ismeri őket, és nem ismeri az elméleteiket sem.

A beszélgetést Mrs. Morse terelte ebbe az irányba. Tudta, hogy csak Mr. Hapgoodot kell dicsérni, ha ki akarja hozni sodrából a fiút. A pénztáros vörös posztó volt Martin szemében; ahogy ez a közhelyeket fecsegő fickó szóba került, nyomban kijött a béketűrésből.

- Hogyne - mondotta. - Charlie Hapgood pontosan az, akire azt mondják, hogy szépreményű fiatalember. Különben már hallottam is ezt valakitől. Igaza is volt az illetőnek. Ebből a fiatalemberből, ha addig él is, kormányzó lesz, és ki tudja, talán még az Egyesült Államok szenátora is.

- Miért gondolja? - firtatta tovább Mrs. Morse.

- Hallottam egy választási beszédét. Ostoba és elcsépelt, de egyszersmind olyan ügyes volt a beszéd, hogy a párt vezetői biztosan nagyon megbízható embert látnak Hapgoodban. Mindig pontosan ugyanazokat a közhelyeket mondja, mint az átlagos választó, úgyhogy... no de

hiszen ön is tudja, hogy mindenkinek tetszik, ha a saját gondolatát találják föl neki, szépen felcicomázva.

- Kezdem azt hinni, hogy féltékeny vagy Mr. Hapgoodra - elegyedett Ruth csengő hangja a beszélgetésbe.

- Isten őrizz! - Martin rémült tiltakozása még jobban felkeltette Mrs. Morse harci kedvét.

- Csak nem akarja ezzel azt mondani, hogy Mr. Hapgood ostoba ember? - kérdezte jéghideg hangon.

- Semmivel sem ostobább, mint akármelyik átlagos republikánus - vágott vissza Martin. - Vagy ha jobban tetszik, mint akármelyik átlagos demokrata. Ezek az emberek vagy ostobák, vagy ravaszok... de ravasz nagyon kevés van köztük. Csak a milliomosok tudják, hogy mért republikánusok... no meg, akik tudatosan az ő kiszolgálói. Ezek tudják, melyik oldalon van a helyük... és azt is tudják, hogy mért.

- Én magam is republikánus vagyok - vetette oda könnyed hangon Mr. Morse. - Volna szíves megmondani, hogy engem melyik csoportba sorol?

- Önt? Ön csatlós, csak nem tudatosan az.

- Csatlós?

- Persze hogy az. Ön a munkáltató szövetségeknek dolgozik; nincs sem munkások ügyeiben, sem büntetőjogban gyakorlata. Nem zsebmetszőktől húzza a jövedelmét, nem is olyanfajta emberektől, akik verik a feleségüket. Önnek a társadalom urai adják a megélhetését... s akiktől a kenyeremet kapom, annak a szolgálatában állok. Ezért csatlós ön. Világos tehát, mi az ön érdeke: azoknak a tőkéscsoportoknak az érdekeit kell támogatnia, amelyeket szolgál.

Mr. Morse alig láthatóan elvörösödött.

- Meg kell vallanom, uram - mondotta -, ön úgy beszél, mint egy mindenre elszánt szocialista.

Ekkor, a beszélgetésnek ezen a pontján, jegyezte meg Martin:

- Ön gyűlöli a szocialistákat és fél tőlük. De vajon miért? Hiszen nem is ismeri őket, és nem ismeri az elméleteiket sem.

- Az ön elméletei kétségen kívül szocialista elméleteknek tűnnek - felelte Mr. Morse.

Ruth nyugtalanul pillantott hol az egyikre, hol a másikra. Mrs. Morse viszont ragyogott az örömtől: itt van végre az alkalom, hogy felpisztázza Martin ellen az urát.

- Attól még nem vagyok szocialista, ha azt mondom, hogy a republikánusok ostobák, s hogy szabadság, egyenlőség, testvériség: megannyi szétpukkant léggömb - mosolygott Martin. - Attól sem vagyok szocialista, ha nem értek egyet Jeffersonnal és azokkal a tudatlan franciákkal, akiktől az ismereteit merítette. Higgye el nekem, Mr. Morse, ön sokkal közelebb áll a szocializmushoz, mint én, aki esküdt ellensége vagyok a szocializmusnak.

Mr. Morse nem tudta, mit feleljen.

- Azt hiszem, gúnyolódni méltóztatik - mondotta.

- Eszem ágában sincs! Nagyon is komolyan beszélek. Ön még hisz az egyenlőségben, de közben a munkáltatói érdekképviselőknek dolgozik, pedig azoknak egyébre sincs gondjuk, mint hogy sírba tegyék az egyenlőséget. S ön mond engem szocialistának azért, mert én tagadom, hogy van egyenlőség, és kereken kimondom, hogy ön miből él. A republikánusok ellenségei az egyenlőségnek, bár többnyire az egyenlőség jelszavával ajkukon harcolnak az

egyenlőség ellen. Ők azok, akik az egyenlőség nevében zúzzák szét az egyenlőségnek még élő maradványait. Ezért mondtam, hogy ostobák. Ami pedig engem illet, én individualista vagyok. Nekem az a véleményem, hogy a versenyben a leggyorsabb, a harcban a legerősebb fog győzni. Ezt az élettanból tanultam meg - legalábbis remélem, hogy megtanultam. Szóval én individualista vagyok - az individualizmus pedig a szocializmus örök ellensége.

Mr. Morse nem hagyta abba a támadást.

- De azért eljár szocialista gyűlésekre.

- El... mint egy kém az ellenség táborába. Honnan tudná az ember különben, mit forral az ellenség? Egyébként érdekelnek is a gyűléseik. Ezek az emberek jól értenek a harchoz, és akár igazuk van, akár nem, meglátszik, hogy sokat olvastak. Akármelyikük többet tud a szociológiából és az összes többi „ológiák”-ból, mint egy átlagos iparmágnás. Voltam - persze hogy voltam egy-két gyűlésükön... Ettől azonban ugyanolyan kevésbé vagyok szocialista, mint ahogy republikánus sem vagyok attól, hogy meghallgattam Charlie Hapgood szónoklatát.

- Nem tehetek róla - mondta bizonytalanul Mr. Morse -, nekem mégis az a véleményem, hogy ön ezekkel rokonszenvezik.

„Hogy a fene egye meg! - gondolta Martin. - Ennek az embernek halvány sejtelve sincs róla, miről beszéltem. Egy árva kukkot sem értett az egészből! Hol tartja ez az ember a tudományát?!”

Fejlődése során így került szembe Martin a gazdasági erkölccsel, illetve az osztályerkölccsel, amely egykettőre félelmetes szörnyeteggé vált számára. Az ő erkölcsi elvei az egyéni erkölcsön alapultak. Minden nagyképű közhelynél bántóbb volt számára környezetének erkölcsi felfogása, amelyben furcsa módon keveredtek gazdasági, metafizikai, érzelmi szempontok és a mások utánzásának a vágya.

Ennek a sajátságos, zagyva keveréknek jellemző példájával találkozott Martin saját legszűkebb környezetében. Testvére, Mariann, egy ideje együtt járt egy német származású, szorgalmas, fiatal szerelővel. A fiú, miután jól kitanulta a szakmáját, önálló kerékpárjavító műhelyt nyitott, megszerezte egy olcsóbb kerékpármárka képviselőjét, és elég jól keresett. Mariann nemrég meglátogatta Martint albérleti szobáskájában, és bejelentette az eljegyzését. Közben tréfából megnézte Martin tenyerét és jósolt belőle. Legközelebb magával vitte Martinhoz Hermann von Schmidtet is. Martin a vendégnek kijáró udvariassággal fogadta leendő sógorát, az egyszerű paraszti észjárású fiatalembernek azonban nem nagyon volt ínyére Martin csiszolt, folyékony beszédmodora. Még inkább feszengett, amikor Martin felolvasta Mariann legutóbbi látogatásáról szóló stanzáit. Amolyan odavetett szellemes kis alkalmi költemény volt ez; Martin *A tenyérjósno* címet adta neki. Amikor befejezte a felolvasását, ránézett testvére, és csodálkozással látta az arcán, hogy csöppet sem tartja mulatságosnak a verset, sőt ellenkezőleg, nyugtalanul néz a jegyesére. Martin követte testvére tekintetét, és mélységes sértődöttséget és megütközést látott a derék fickó szabálytalan arcvonásain. Senki sem szólt egy szót sem. A fiatal pár hamarosan elbúcsúzott, s Martin meg is feledkezett az egésztől - pedig az első percben csodálkozott, milyen különös, hogy egy nő, még ha munkásosztálybeli is, nem tartja hízalgőnek és nem örül, ha verset írnak róla.

Néhány nappal később aztán Mariann újra meglátogatta egy este, ezúttal ismét egyedül. Nem teketóriázott sokat, hanem mindjárt rátért a tárgyra. Elkeseredetten vetette Martin szemére: hogyan tehetett ilyesmit?!

- No de Mariann - felelte megütközve Martin -, úgy beszélsz, mintha szégyellnéd a családodat... legalábbis a fivéredet.

- Szégyellem is! - tört ki a lány.

Martin látta a lány könnyes tekintetén, hogy mélyen meg van bántva. Akárhogy van is hát, őszinte a fájdalma.

- De hát mondd, Mariann, hogy lehet Hermann féltékeny arra, ha én verset írok a testvéremről?

- Nem is féltékeny - szipogta a lány. - Aszondja, illetlen a vers, erk... erkölcstelen.

Martin ámulatában hosszan, halkán füttyentett egyet. Aztán előszedte *A tenyérjósno* másolatát, és újra elolvasta a verset.

- Én nem találok benne semmi ilyet - mondta végül, és odanyújtotta a kéziratot a nővérenek. - Olvasd el te magad. Mutasd meg, mit tartasz benne erkölcstelennek... azt hiszem, ezt a kifejezést használtad az előbb?

- Ő mondja, és biztos tudja, hogy mér mondja - felelte a lány, és utálattal tolta el magától a kéziratot. - Meg aszonta, szét kell tépni az egész verset. Aszondja, ő nem vesz feleségül olyan nőt, akiről ilyesmiket írnak, hogy aztán az egész világ olvashassa. Ez nagy szégyen, aszondja, meg hogy ő nem kér az ilyesimből.

- No de figyelj csak, Mariann. Butaságokat beszélsz összevissza - kezdte magyarázni Martin, de aztán mást gondolt.

Maga előtt látta a kétségbeesett lányt, és arra gondolt, milyen reménytelen kísérlet volna, hogy meggyőzze akár őt, akár a vőlegényét. Úgy döntött, hogy nem bánja, akármilyen ostobaság is, inkább beadja a derekát.

- Kérlek - jelentette ki.

Azzal apró darabokra szaggatta a kéziratot és bedobta a papírkosárba. Tudta, hogy a kézirat gépirásos eredetije egy New York-i magazin szerkesztőségében van, és ez megnyugtatta. Mariann és a vőlegénye úgysem fogják megtudni sohasem... Aztán meg sem ő maga, sem Mariannék, sem a világ nem veszít vele semmit, ha ez az ártalmatlan, kedves kis vers napvilágot lát egyszer valahol.

Mariann kinyújtotta kezét a papírkosár felé, de aztán visszahúzta, és előbb engedélyt kért:

- Szabad?

Martin beleegyezően bólintott. Tűnődve nézte, milyen gondosan keresgéli össze és vágja zsebre Mariann a kézirat szétszakított darabkait - kézzelfogható bizonyoságul, hogy sikerrel járt el megbízatásában. Lizzie Connolly jutott eszébe nővéréről, csak épp a nővéreben nincs meg annak a másik munkáslánynak - életében kétszer találkozott vele - tüzes, gazdagon feltörő életereje. S mégis, milyen egyforma ez a két lány, milyen egyformán öltözködik és viselkedik... Mosolygott magában képzeletének egy szeszélyes villanásán: arra gondolt, mi lenne, ha egyszer megjelennek valamelyikük Mrs. Morse szalonjában? Aztán elmúlt a jókedve, s már csak nagy-nagy magányosságot érzett. Itt ez a testvére... s aztán ott a Morse-ék szalonja... mindegyik egy-egy mérföldkő a megtett úton. S ő mindkettőt elhagyta már. Meghatottan tekintett a könyveire. Nincs más barátja rajtuk kívül...

- Helló! Mit mondtál? - kérdezte felriadva.

Mariann megismételte a kérdését.

- Hogy miért nem megyek dolgozni? - Martin felnevetett, de a nevetése nem volt valami jókedvű. - Ezt is az a te Hermannod mondta, ugye?

Mariann nemet intett a fejével.

- Ne hazudj! - szólt rá a fivére, mire Mariann bólintott: úgy van, ahogy a fivére mondja...

- Hát akkor, mondd meg a te kedves Hermannodnak, hogy törődjék csak a maga dolgával. Ahhoz még csak van valami köze, ha verset írok arról a lányról, akivel együtt jár, de másba aztán ne üsse bele az orrát! Megértetted?!

- Szóval azt hiszed, nem lesz belőlem író, mi? - folytatta aztán. - Az a véleményed, hogy csak amolyan semmirekellő vagyok? Elzüllöttem, a család szégyene vagyok?

- Én azt hiszem, jobb lenne, ha állásba mennél - mondta határozottan a lány. Martin látta, hogy a szívéből beszél. - Hermann aszondja...

- Hagyd már a fenébe azt a Hermann! - förmedt rá Martin minden harag nélkül. - Azt mondja meg inkább, mikor akar elvenni? Aztán azt is próbáld kieszni a te kedves Hermannodból, kegyeskedik-e majd megengedni, hogy nászajándékot fogadj el tőlem?

Amikor a lány elment, Martin még jó darabig eltűnődött az eseten. Közben keserűen nevetett azon, hogy a testvére meg a vőlegénye, és mind-mind az ő osztályához meg a Ruth osztályához tartozó emberek, milyen korlátolt szempontok szerint intézik a maguk korlátolt kis életét - hogy bújnak össze a hozzájuk hasonló teremtményekkel, hogyan igazítják életüket mások véleményéhez, hogyan mondanak le az egyéniségükről és a maguk egyéni életéről, csak hogy kövessék azokat a gyermekes szempontokat, amelyeknek a rabszolgái lettek. Sorra maga elé idézte őket: Bernard Higginbotham karonfogva vonult el előtte Mr. Butlerrel, Hermann von Schmidt összeölelkezett Charlie Hapgooddal... Martin egyenként és párosával megalkotta róluk a véleményét, aztán kegyesen elbocsátotta őket. Mindannyiukat azzal a szellemi és erkölcsi mértékkel mérte, amelyet a könyvekben talált. Ámde hasztalan kérdezte: hol vannak a nagy szellemek, hol vannak az igazi nagy emberek? A közömbös, durva, tompa szellemek közt, amelyek képzeletének hívó szavára megjelentek kicsiny szobájában, egyetlen ilyet sem talált. Olyan undort érzett láttukra, mint Kirké, amikor a disznaira nézett. És amikor már az utolsó is eltávozott, s Martin azt hitte, hogy egyedül van, váratlanul és hívatlanul megjelent még valaki. No, ez elkésett... Martin ránézett: merev karimájú kalapjában, szélesre kitömött, kétsoros kabátjában, imbolygó járásával az az ifjú vagány jött feléje, aki ő volt valaha.

- Te is csak olyan voltál, mint a többiek, fiatal barátom - szólt hozzá ajkbiggyesztve Martin. - Mondd: különbözött valamiben a te erkölcsi felfogásod, a te tudásod a többiekétől? Te sem gondolkoztál, te sem cselekedtél a magad módján. Te is készen vetted a gondolataidat, akárcsak a ruháidat - a te cselekedeteid is a mások tetszéséhez voltak szabva. Kakas voltál a magad szemétdombján, mert a többiek azt mondták, te vagy a legény. Verekedtél, uralkodtál a banda fölött, nem mintha öröme telt volna benne - emlékszel még ugye, hogy fütyültél az egészre? -, csak mert az kellett, hogy a többiek megveregessék a válladat. Mért ütötted ki a Sajtkepűt? Azért, mert nem akartál meghátrálni. S mért nem akartál meghátrálni? Persze, persze azért is, mert benned is ott volt a vadállat - de legfőképp mégiscsak azért, mert te is úgy gondolkoztál, mint valamennyien körülötted: csak az az igazi férfi, aki vérengző kegyetlenséggel cafattá veri embertársait. Valld csak be, te tigriskölyök, ugye, hogy elszeretted a többiektől a lányokat? Pedig még csak nem is vágyódtál utánuk... Azért tetted csak, mert a csődör meg a cetbika ösztöne hajtotta mindazokat, akik körülötted voltak, és megszabták a te erkölcsi magatartásodat is. Eljárt az idő... no, mondd meg, most mit gondolsz az egészről?

S mintegy feleletképpen, hirtelen megváltozott a kép. A merev karimájú kalap s a szélesre kitömött váll eltűnt, kevésbé feltűnő ruhadarabok léptek a helyükbe, tiszták és finomabbak lettek a vonásai, mintha előmlenék rajta a szépség és tudás, amely eltölti a lelkét. A látomás

most, mintha ő maga volna, az ő mostani énje... Martin hosszan nézte, nézte ezt az arcot, aztán úgy látta, könyv fölé hajol, és egy íróasztallámpa fénye világítja meg. A könyvre pillantott és elolvasta a címét: *Az esztétika tudománya*. S e pillanatban saját maga lépett a jelenség helyébe, felkattantotta az íróasztallámpát, és tovább olvasta *Az esztétika tudományá*-t.

HATODIK FEJEZET

Egy szép őszi napon - megint vénasszonyok nyara volt, akárcsak egy évvel ezelőtt, amikor szerelmet vallottak egymásnak - Martin felolvasta Ruthnak a *Szerelmes versek*-et. Késő délután volt, és úgy, mint akkor, most is kikarikáztak kedves dombtetőjükre. Ruth felkiáltott, amikor különösen megtetszett neki valami. Most aztán, hogy letette a kézirat utolsó lapját is, Martin várta, mit szól a lány a versekhez.

Ruth jó darabig nem szólalt meg. Kellemetlen volt, amit mondani akart. Aztán akadozva, bizonytalanul mégis megpróbálta szavakba foglalni.

- Én azt hiszem, szépek a versek... nagyon szépek. És látod, mégsem tudsz pénzt kapni értük. Ugye, érted, hogy mire gondolok? - kérdezte szinte bocsánatkérően. - Ennek a te írogatásodnak gyakorlatilag semmi haszna. Nem tudom, miért van ez. Lehet, hogy csak a piacon múlik. De az biztos, hogy nem tudsz belőle megélni. Kérlek, édesem, igazán ne érts félre. Nagyon hízelgő, hogy ilyen verseket írsz hozzám, büszke vagyok rá, sőt... Hisz nem is lennék igazi nő, ha máshogy éreznék. Csakhogy ettől nem rövidül meg a mátkaságunk ideje. Érted, Martin? Ne gondold, hogy számító vagyok. Hidd el: a szerelem beszél belőlem, a jövőnk aggaszt. Már egy éve tudjuk, hogy szeretjük egymást, és ma is ott tartunk, ahol egy évvel ezelőtt. Az esküvőnk egy nappal sincs közelebb ma sem. Ugye nem gondolod, hogy nem illik így beszélnem az esküvőnkéről? Hidd el: a szívemről, az egész életemről van szó. Mért nem próbálsz bekerülni valamelyik laphoz, ha már ennyire ragaszkodol az íráshoz? Mért nem mész el riporternek... legalábbis egy időre?

- Mert azzal tönkretenném a stílusomat - felelte Martin alig hallhatóan, színtelen hangon. - El sem tudod képzelni, milyen kemény munkámba került, hogy kialakítsam a stílusomat.

- És azok a kis tárcák? - folytatta a lány a vitát. - Te magad is favágómunkának mondtad őket. Mégis, nem tudom, hányat írtál. Azok nem teszik tönkre a stílusodat?

- Nem, az egészen más. Mert azokat a tárcákat olyankor sajtoltam ki nagy nehezen magamból, amikor már egész nap a stílusom kialakításával küszködtem. A riporter viszont reggeltől estig favágómunkát végez. Ez tölti ki egész életét. Amellett olyan az élete, mint a forgósél: csak a pillanatnak él, nincs se múltja, se jövője, eszébe sem jut, hogy másképpen írjon, mint riporterstílusban, annak pedig semmi köze az irodalomhoz... Ha most, amikor épp kialakulóban van a stílusom, és kezd kikristályosodni, elmennék riporternek, azzal mint író, öngyilkosságot követnék el. Igazad van: minden egyes tárcával, minden tárcának minden egyes szavával erőszakot követtem el magamon, az önbecsülésemen, a szépség iránti rajongásomon. Hidd el, majd belepusztultam már ebbe. Éreztem, hogy bűnt követek el, és titokban örültem, amikor egyszerre csak kiderült, hogy nincs többé piacom. Pedig még az öltönyömet is zálogba kellett csapnom... De ha tudnád, mekkora örömet éreztem, amikor ezeket a *Szerelmes versek*-et írtam! A legcsodálatosabbat: az alkotás örömét. És ez mindenért kárpótolt.

Arra nem gondolhatott Martin, hogy Ruth számára az alkotás öröme nem valami rokonszenves dolog. Hiszen a lány maga is használta ezt a kifejezést - Martin épp tőle hallotta először. Amikor filozófiai vizsgáira készült, Ruth sokat olvasott és tanult is erről az egyetemen. Ő maga azonban nem volt eredeti, alkotó tehetség, és minden kulturális megnyilatkozása mások alkotásainak a visszhangja volt csupán.

- Hátha igaza volt annak a szerkesztőnek, amikor kijavította a *Dalok a tengerről*-t? - kérdezte a lány. - Ne felejtse el: szerkesztő is csak úgy lehet az ember, ha előbb bebizonyítja a hozzáértését.

- No persze - ez megfelel annak az elvnek, hogy a meglevő intézményeket nem szabad megbolygatni - vágott közbe Martin. Csak a szerkesztőnépséget kellett eszébe juttatni, nyomban vége volt minden önfegyelmének. - Mert, ugye, minden, ami van, nemcsak jó, hanem a lehető legjobb is? Ha valami létezik, ezzel már kellőképpen igazolta azt a jogát, hogy meg is maradjon? Méghozzá - ezt se felejtsd el - a legtöbb ember véleménye szerint nemcsak a jelenlegi körülmények közt, hanem minden körülmények közt. Persze hogy tudatlanok, akik ilyen ostobaságokat gondolnak. De ez a tudatlanság sem több, sem kevesebb, mint az a gyilkos szellemi folyamat, amelyet Weininger ír le. Az ilyen emberek azt hiszik, hogy gondolkoznak, pedig nincs a fejükben egy árva gondolat sem. Mégis ők döntenek annak a kis számú embernek a sorsáról, aki valóban gondolkodik.

Nem folytatta tovább. Hirtelen belátta, hogy Ruth nem értheti meg, amit mond.

- Sejtlemem sincs, ki az a Weininger - vonogatta vállát a lány. - Különbösen is olyan általánosságokban beszélsz, hogy nem tudlak követni. Én csak annyit mondtam, hogy a szerkesztők nyilván hozzáértő emberek...

- Akarod tudni, hogy mennyire hozzáértők? - szakította félbe Martin. - Hát majd megmondom. A szerkesztők kilencvenkilenc százalékanak abban áll az egész hozzáértése, hogy kudarcot vallott, hogy nem sikerült írónak lennie. Ne gondold, hogy ezek az emberek nem szeretnék inkább írni; nem ezért választották írás helyett inkább az íróasztali robotot. Azt se gondold, hogy nem sérti az önérzetüket, hogy teljesen ki vannak szolgáltatva az előfizetőknek és a kiadóhivatali igazgatónak. Szó sincs róla, ők is megpróbáltak írni, csak éppen nem sikerült nekik. Épp ez teszi olyan képtelenné a helyzetet. Minden bejáratot, amely az irodalmi sikerhez vezet, olyan házőrző ebek őriznek, akik szerettek volna írók lenni. A legtöbb szerkesztő, segédszerkesztő, rovatvezető, a magazinok és könyvkiadó vállalatok majd minden lektora olyan ember, aki író szeretett volna lenni, de nem tudott. Így aztán kerek e világon a legkevésbé rátermett emberek döntenek arról, hogy mi jelenjék meg és mi ne. Pontosan azok, akik már bebizonyították, hogy nincs bennük eredetiség, akikről kiderült, hogy hiányzik belőlük az isteni szikra, azok mondanak ítéletet az eredetiségről és a tehetségről. No és aztán a kritikusok... Ezek ugyanilyen félresikerült írók. Hidd el, hogy ezeknek az embereknek is voltak irodalmi álmaik, és hogy megpróbáltak verseket és regényeket írni. Meg bizony - mind megpróbálta, csak nem sikerült. Nézd csak meg: egy átlagos könyvkritika émelyítőbb, mint a csukamájolaj. No de hisz te amúgy is tudod, mi a véleményem a lapok kritikusairól és a többi híres irodalmárról. Persze, tudom, vannak nagy kritikusok is. De azok olyan ritkán tűnnek fel, mint az üstökös. Ha mint író megbukom is, azt legalább bebizonyítom, hogy alkalmas vagyok szerkesztőnek. Azzal aztán mindenesetre megkeresi az ember a vaját meg a dzsemet a mindennapi kenyérére.

Ruthnak gyorsan fogott az esze. Észrevette az ellentmondást szerelmese érvelésében, és ez csak megerősítette abban a meggyőződésében, hogy Martinnak nincs igaza.

- Várj csak, Martin. Ha igazán úgy van, ahogy mondod és minden ajtó zárva van, amint azt olyan meggyőzően kifejtetted, hogy lehet az, hogy mégis vannak befutott, nagy írók?

- Úgy, hogy ezek megbirkóztak a lehetetlennel - felelte a fiú. - Olyan ragyogó, nagyszerű műveket alkottak, hogy az ellenfeleiket ízzé-porrá zúzták. Ők is csodával határos módon tudtak csak befutni - ezret tettek egy ellen, és megnyerték a fogadást. Csak azért értek célhoz, mert ők azok a harcedzett óriások, akikről Carlyle beszél: nincs rá mód, hogy, ezeket legyűrje valaki. Ezt kell tennem nekem is: meg kell birkóznom a lehetetlennel.

- És ha mégsem sikerül? Rám is gondolnod kell, Martin.

- Ha mégsem sikerül? - Értetlenül meredt Ruthra, mintha az valami képtelenséget mondott volna. Aztán visszatért tekintetébe az értelem fénye. - Hát, ha mégsem sikerül, akkor elmegyek szerkesztőnek, és szerkesztőné lesz belőled.

A lány összeráncolta homlokát a rossz tréfára. Olyan édes, imádnivaló teremtség volt így, összeráncolt homlokkal, hogy Martin átölelte és összevissza csókolta.

- No jó, most már elég! - tolta el magától Ruth, pedig minden erejét össze kellett szednie, hogy kiszabadítsa magát a fiú erejének lenyűgöző hatása alól. - Beszéltem apával és anyával. Még soha életemben nem voltam velük szemben ilyen határozott. Követeltem, hogy hallgassanak meg. Még tiszteletlen is voltam. Tudod, hogy nem jó szemmel nézik a mi dolgunkat. De akármit mondtak, kitartottam amellett, hogy én sohasem fogok mást szeretni, mint téged. Apa a végén beleegyezett, hogy ha akarod, mindjárt el is kezdhetsz az irodájában dolgozni. Aztán még azt is hozzátette, hogy ad neked annyi kezdő fizetést, hogy összeházassodhassunk és vehessünk magunknak valahol egy kis villát. Azt hiszem, ez nagyon szép tőle - nem gondold?

Martinnak összeszorult a szíve a tompa kétségbeeséstől. Önkéntelenül a dohány és papiros után nyúlt, hogy cigarettát sodorjon. Aztán vette csak észre, hogy már nem hord magánál ilyesmit. Néhány érthetetlen szót motyogott csak. Ruth folytatta:

- Pedig őszintén szólva... Ugye nem sértődöl meg, Martin? Csak azért mondom, hogy tisztán lásd, hányadán állsz apával... Szóval neki nem tetszenek a te radikális nézeteid. Azonkívül lustának is tart. Én persze tudom, hogy nem vagy az. Tudom, milyen keményen dolgozol.

„Ugyan, még Ruth sem tudhatja, hogy milyen keményen dolgozom...” - gondolta Martin. Aztán megkérdezte:

- És ami a nézeteimet illeti? Te is azt hiszed, hogy túl radikálisok?

Egyenesen a lány szemébe nézett, úgy várta a választ.

- Én... szóval, én egy kicsit nyugtalanítótnak tartom a nézeteidet - felelte Ruth.

Ez világos válasz volt. Martin szeme előtt elborult a világ. Egészen megfeledkezett arról a csábító állásról, amelyet Ruth felkínált neki. A lány viszont úgy érezte, tovább nem feszítheti a húrt, gondolta: nem sűrgeti a választ, majd szóba hozza legközelebb megint a dolgot.

Nem is kellett sokáig várnia az alkalomra. Martin tisztázni akarta, mennyire bízik benne Ruth; neki is volt kérdeznivalója. Egy hét sem telt belé, és mindketten megkapták a kérdésükre a választ. Maga Martin sietteté a magáéra a választ azzal, hogy felolvasta Ruthnak *A nap szégyene* című tanulmányát.

- Mért nem mész riporternek? - kérdezte a lány, amikor Martin a tanulmány végére ért. - Ha már így szeretsz írni... Biztos, hogy boldogulnál ezen a pályán. Mint újságíró sokra vihetnéd; jó nevet szerezhetsz magadnak. Sok híres riporter van a világon. Ezek mind nagy fizetést húznak, és beutazzák az egész világot. Mindenfelé elküldik őket, még a legsötétebb Afrikába is. Gondolj csak Stanleyre. Meginterjúvolják a pápát, felkutatják az ismeretlen Tibetet...

- Szóval neked nem tetszett a tanulmányom? - tért vissza Martin a maga témájára. - Azt gondolod, hogy mint újságíró lehetnek esélyeim, de mint írónak nem?

- Nincs igazad; tetszett nekem a tanulmány. Nagyon ügyes írás. Csak attól tartok, hogy az olvasók nem fogják megérteni. Én legalábbis nem értem... Nagyon szépen hangzik, csak éppen nem értem. Nem ismerem ezt a természettudományos tolvajnyelvet. Kissé szélsőséges

természetű vagy, azt magad is tudod, édesem. Ha te megértesz is valamit, azt mi, többiek, még nem okvetlenül értjük.

Martin nem tudta, mit feleljen erre.

- Lehet, hogy a bölcséleti szakkifejezések zavarnak...

Most, hogy újra elolvasta ezeket a gondolatokat, amelyeknél érettebbek még nem kerültek ki a tolla alól, Martin szinte lázba jött. A lány megjegyzése úgy érte hát, mintha fejbe vágták volna.

- No de akármilyen gyatrán van is megcsinálva - firtatta tovább -, nem érzel valamit benne... mármint az alapgondolatában?

Ruth a fejét rázta.

- Nem... Nem is olvastam még semmi effélét. Maeterlincket olvastam - őt értem...

- Te azt mondd, hogy érted Maeterlinck miszticizmusát? - robbant ki Martin.

- Igen. Ezt a te írásodat azonban, amely, azt hiszem, támadás Maeterlinck ellen, nem értem. De persze, ha az a fő, hogy eredeti legyen...

Martin türelmetlen legyintéssel szakította félbe a lányt. Aztán mégsem szólt egy szót sem... Egy idő múlva észrevette, hogy Ruth mond valamit. Nyilván már beszél egy ideje...

- Neked az írás voltaképp a játékszered, de most már eleget játszottál. Ideje, hogy komolyan vedd az életet... a *mi* életünket, Martin. Eddig mindig csak a magad életét élted.

- Azt akarod, hogy állásba menjek? - kérdezte Martin.

- Igen. Apa felajánlotta...

- Ezt mind értem - szakította félbe a fiú. - Én azonban mást szeretnék tudni. Azt mondd meg nekem: elveszítetted-e a bizalmadat bennem vagy sem?

Ruthnak könnybe lábadt a szeme. Némán szorította meg a fiú kezét.

- Az írásaidban... igen - vallotta meg alig hallható hangon.

- Most már elég sokat olvastál a dolgaimból - folytatta nyersen Martin. - Mi a véleményed róluk? Azt gondolod, teljesen reménytelen ez a dolog? Mondd meg: jobbak vagy rosszabbak, mint amit mások írnak?

- Nézd, mások kapnak pénzt a munkáikért... te pedig nem kapsz.

- Nem arra felelsz, amit kérdeztem. Azt akarom tudni, mit gondolsz, író vagyok-e vagy sem?

- Jó, hát megmondom - Ruthnak össze kellett szednie minden erejét, hogy ki tudja mondani, amit gondol. - Én nem hiszem, hogy írónak születél. Ne haragudj, drágám; te magad akartad, hogy megmondjam. És azt is tudod, hogy én többet értek az irodalomhoz, mint te.

- Persze, hiszen filozófiai okleveled van - mondta elgondolkozva Martin -, jobban kellene hát értened hozzá...

Kis csönd követte a szavait. Aztán folytatta:

- No de hát beszélünk majd még erről. Tudom, hogy mi van bennem. Egyedül én tudom. És azt is tudom, hogy győzni fogok. Nem engedem, hogy legyűrjenek! Mint a tűz éget minden, amit versben, regényben, tanulmányban el kell mondanom. De nem mondom, hogy bízzál bennem. Nem kell bíznom sem bennem, sem az írásaimban. Egyre kérlek csak: szeress, és bízzál a szerelmemben.

- Egy évvel ezelőtt két évet kértem tőled. Egy év még hátravan. Becsületszavamra, igaz lelkemre fogadom, hogy győzni fogok, mielőtt még letelik az év. Emlékszel, ugye, mit mondtál nekem egyszer régen? Azt mondtad: író sem lehet az ember, ha nem volt előbb inas. Nos: én leszolgáltam az inaséveimet. Ebbe az egy évbe beleszorítottam mindent, ami csak erőmből telt. Tudtam, hogy te vársz rám az út végén, és nem hátráltam meg semmilyen nehézség előtt. Tudod, hogy én már nem is emlékszem, milyen az, ha békés, nyugodt álomba merül az ember? Millió éve nem aludtam már úgy istenigazában, és nem ébredtem fel magamtól, frissen, pihenten. Mennyi ideje már, hogy mindennap az ébresztőóra csengetésére ébredek! Aszerint állítom be az ébresztőórát, hogy korán vagy későn fekszem-e le. Mindennap az az utolsó tudatos cselekedetem, hogy beállítom az ébresztőórát, és eloltom a lámpát. Amikor érzem, hogy álmosodom, félreteszem a nehezebb olvasmányt és könnyebbet veszek elő. És amikor már efölött is kezdek elbóbiskolni, két könyökömre támasztom a fejemet, hogy el ne aludjak. Egyszer olvastam egy emberről, aki félt az álomtól. Jól emlékszem rá: Kipling írta az elbeszélést. Az az ember elhelyezett egy sarkantyút, hogy a húsába vágjon az éle, ha elfogná az álom. Én is ezt teszem. Megnézem, hány óra, és eszerint határozom el, hogy éjjelig, egy óráig, két óráig vagy háromig kell-e ott maradnia a sarkantyúnak. Addig kell ébren tartania, amíg én akarom. Hónapok óta ez a sarkantyú a hálótársam. Elkezeredésemben már öt és fél órai alvást is csak ritkán engedélyezek magamnak. Mostanában már csak négy órát alszom. Majd meghalok egy jó alvásért. Van úgy, hogy szédülök már az álomosságtól, és nincs más vágyam, mint meghalni, hogy végre kedvemre pihenjek, aludjak. Van úgy, hogy egy percre sem szabadulok Longfellow soraitól:

*Mily csend a mély vizen,
a lélek elpihen,
egy lépés - ott a béke vár,
egy loccsanás - több semmi már.*

- Persze, hogy örülsz az egész! Az idegek játéka, a szellemi túlcsigázottság következménye... Nem is ez a fontos, hanem az: miért tettem mindezt? Teérted! Azért, hogy megrövidítem az inaséveimet. Azért, hogy ne kelljen olyan sokáig várnunk a sikerre. És most túl vagyok végre az inaséveimen. Kitanultam a szakmát. Hidd el nekem: egy hónap alatt többet tanultam, mint az átlagos diák egy év alatt. Nyugodtan állíthatom, egészen bizonyos vagyok benne. És mégsem mondanám, ha olyan kétségbeesetten nem vágyódnám azután, hogy megérts. Hidd el: nem hencegek. Én a könyveken mérem le az eredményt. Nézd meg a fivéredet: ők ma már tudatlan barbárok hozzám képest. És amivel én most többet tudok náluk, azt mind a sok éjszakai óra alatt sajtoltam ki a könyvekből, mialatt ők aludtak. Valamikor régen hírnévre vágyódtam. Ma már fütyülök a hírnévre. Csak teutánad vágyódom. Jobban kellesz nekem, mint az étel, mint a ruha, mint akármilyen elismerés. Egyetlen álmom van csak: az, hogy lehajtsam a fejemet a kebledre, s így aludjam időtlen időkön át. És ennek az álomnak valóra kell válnia, még mielőtt letelik ez az év.

Ruth érezte, hogyan csapja meg a Martinból kiáradó erő. Amikor a fiú akarata legkeményebben szegült szembe az ő akaratával, akkor érezte a legerősebben, milyen ellenállhatatlanul vonzza a fiút. Szenvedélytől fűtött hangjában, lángoló tekintetében, az egész embert átható életerőben, gondolatainak izzásában úgy kibontakozott Martin ereje, mint még soha. E pillanatban Ruth nem érezte magát biztosnak a dolgában. Valahol rés nyílt ezen a biztonságon, s a résen át egy pillanatra meglátta az igazi Martin Edent, egész ragyogó, legyőzhetetlen valóságában. Minden állatszeliidítőnek vannak néha gyöngye pillanatai - ebben a másodpercben mintha Ruthot is kétség fogta volna el: meg tudja-e valaha szeliidíteni ezt a féktelen férfiaságot.

- S hadd mondok még valamit - áradt Martinból tovább a szó. - Tudom, hogy te szeretsz engem. De tudod-e, hogy miért szeretsz? Ugyanaz, ami engem írásra sarkall, éleszti a te szerelmedet is. Azért szeretsz engem, mert nem olyan vagyok, mint a többiek, akiket ismersz és szerethetnél. Nem arra termettem, hogy íróasztalnál üljek, irodában gürcöljek, kis üzleti veszekedésekkel, ügyvédi okoskodásokkal töltssem az időmet. Ha megtenném, amit akarsz, és ilyesmire adnám a fejemet, ha én is olyan lennék, mint a többiek, ha azt tenném, amit ők, egy levegőt szívnék, egyformán gondolkoznám velük: hová lenne akkor, ami megkülönböztet tőlük, hová lenne épp az, amit szeretsz bennem? Az én életemnek az a lényeges tartalma, hogy írjak. Ha nem volnék több, mint egy sárgöröngy, biztosan nem akarnék írni - de akkor te sem akarnál a feleségem lenni.

Ruth félbeszakította, mert valami találó példa villant fel gyorsan működő agyának a felszínén.

- Egyről azonban megfeledezkel. Voltak már hóbortos feltalálók, akik egész életükben valamilyen agyrém után futottak, a perpetuum mobilét akarták feltalálni, s közben a családjuknak nem volt meg a betevő falatja. Ezeket is biztosan szerette a feleségük, sokat szenvedett is velük és miattuk, de nem azért, hanem annak ellenére, hogy belehabarodtak a perpetuum mobiléba.

- Ez igaz - felelte Martin. - De voltak olyan feltalálók is, akik legkevésbé sem voltak hóbortosak, hanem hasznos dolgokon törték a fejüket, és mégsem volt betevő falatjuk; sőt azt is feljegyzni a történelem, hogy néha még sikerült meg is csinálniuk, amit akartak. Én, azt hiszem, nem futok holmi lehetetlenség után...

Ruth halkán közbeszólt:

- Csak épp „megbirkózol a lehetetlennel”...

- Ezt csak képletes értelemben mondtam. Csak azt akarom tenni, amit már mások is megtettek előttem: írni és megélni az írásaimból.

Ruth hallgatott.

Martint ez még jobban belelovalta a vitába.

- Szerinted tehát az én célom csak olyan agyrém, mint a perpetuum mobile?

Ruth válaszképpen megsimogatta a fiú kezét. Vigasztalóan simogatta, mint anya a gyermekét, ha elesett és megütötte magát... Neki a férfi, aki mindenáron a lehetetlennel akar megbirkózni, ebben a percben csak megsérült kisgyermek volt.

Mielőtt elváltak, Ruth még egyszer figyelmeztette Martint a szülők ellenállására.

- De te szeretsz engem? - kérdezte Martin.

- Nagyon szeretlek! - tört ki a lány.

- Nos hát: én is téged szeretlek, nem pedig a szüleidet. Bármit tehetnek, nem törődöm vele.

Diadalmas hangon folytatta:

- Én bízom a szerelmedben, és senkinek az ellenállásától sem félek. Minden utat téveszthet a világon, csak a szerelem nem. A szerelem mindig célhoz ér. Persze nem az olyan vérszegény szerelem, amely feleúton megtántorodik és elveszti az egyensúlyát...

HETEDIK FEJEZET

A Fő úton Martin véletlenül találkozott a testvérével, Gertruddal. Gertrud a sarkon állt a megállónál. Ő vette észre előbb a fiút. Mindjárt meglátta az arcán, hogy éhes, és azt is rögtön észrevette, milyen kétségbeesett, gondterhelt a tekintete. Martin valóban kétségbeesett és gondterhelt volt. Épp a zálogházi becsüstől jött, megpróbált további kölcsönt kicsikarni a kerékpárjára, de eredménytelenül. Sáros, őszi volt már az idő, s Martin már hetekkel ezelőtt zálogba csapta a kerékpárját, hogy kiválthassa a sötét öltönyét.

- Van még egy fekete öltönye - felelte a becsüs, aki pontosan ismerte Martin minden zálogba csapható holmiját. - Csak azt ne mondja, hogy elvitte ahhoz a zsidóhoz, a Lipkához. Mert akkor...

Gondolkozott, mivel fenyegetse meg. Martin azonban sietve megnyugtatta:

- Dehogyan vittem. Eszem ágában sincs. Csak üzleti okokból fel kell vennem.

- Rendben van - felelte megenyhült hangon az uzsorás. - Nekem is üzleti okokból van rá szükségem, addig nincs pénz. Csak nem képzeled, hogy szórakozásból vagyok itt!

- De kérem, ez egy teljesen jó állapotban levő negyven dolláros kerékpár, és maga csak hét dollárt adott rá - próbálta rábeszélni Martin.

- Illetve még annyit sem, csak hat és egy negyed dollárt.

A kamatot már előre levonta belőle.

- Ha pénzre van szüksége, hozza el az öltönyét.

Az uzsorás ezzel lezárta a vitát, és Martin kifordult az áporodott levegőjű kis lyukból. Szívének keserősége kiült az arcára is. Gertrud megsajnálta, amikor meglátta.

Alighogy találkoztak, már jött is a Távíró utcai kocsis, és megállt a sarkon. Egy csomó délutáni bevásárló szállt fel. Martin felsegítette a nővérét. Gertrud már a lépcsőn állt. Érezte, hogy Martin megszorítja a karját, és nem száll fel utána. Hátrafordult és visszanézett a fiúra. Martin beesett arca megint szíven ütötte.

- Nem gyüössz? - kérdezte.

Azzal leszállt a kocsiról.

- Én gyalog megyek inkább. Szükségem van egy kis mozgásra - magyarázkodott Martin.

- Akkor én is gyalog megyek egy-két megállót - jelentette ki Gertrud. - Biztosan nekem is jól gyün. Már úgyis olyan levert vagyok napok óta.

Martin rápillantott a nővére. Láta, hogy igazat mond. Elhanyagolt külseje, lötytyedt, fáradt arca, beteges elhízottsága, lomha, nehézkes járása és meggörnyedt válla olyan volt, mint egy karikatúra, amely alatt ez áll: Ez az ember frissen és jól érzi magát.

- Jobb, ha nem jössz tovább - mondta Martin, amikor látta, hogy az asszony már az első sarkon megáll. - Szállj csak fel a következő kocsira.

- Jaj, Istenem, hogy elfáradtam! - nyögött fel Gertrud. - De ha te mehetsz gyalog, én is mehetek. Olyan vékony a cipőd talpa, hogy mire kiérsz a város végére, nem lesz semmi a lábadon.

- Van otthon jobb cipőm is - felelte a fiú.

- Elgyűssz holnap hozzánk vacsorára? - szólt még oda az asszony. - Higginbotham nem lesz otthon. Valami dolga van San Leandróban.

Martin a fejét rázta, de annyi ereje már nem volt, hogy a tekintetén is uralkodjék: farkaséhség villant meg benne a vacsora említésére.

- Egy fityinged sincs, Martin, azér jársz gyalog. Testgyakorlás! - megpróbált megvetően sercinteni, de csak valami horkantásfélég jutott el. - Várj csak egy kicsit.

A szatyrában kotorászott egy darabig, aztán egy ötdollárost nyomott a fiú markába.

- Most jut eszembe, hogy megfeledkeztem a születésnapodról - motyogta kedves ügyetlenséggel.

Martin ösztönös mozdulattal a kezébe szorította az aranyat. Tudta, hogy nem volna szabad elfogadnia, és keservesen vívódott magával. Ez az egy arany ennivalót jelent, életet jelent, új fényt a testében és az agyában, új erőt, hogy folytassa a munkáját és - ki tudja - valami olyat is írjon talán, ami sok ilyen aranyat hoz majd neki. Felvillant előtte két tanulmányának kézirata. Csak nemrég készültek el, s most ott fekszenek az asztal alatt egy halom elutasított kézirat tetején, amelyeket azért nem tud továbbküldeni, mert nincs pénze bélyegre. Szinte látta, ahogy fölējük gépeli a címet: *A misztikum főpapjai* és *A szépség bölcsője*. Nem küldte el őket még sehova. Pedig legalább olyan jók, mint akármelyik hasonló munkája. Csak volna pénze bélyegre! Aztán az út végén rá váró győzelemre gondolt, és eltöltötte a biztonság érzése. Ez az érzés szövetkezett az éhségével; gyors mozdulattal zsebébe süllyesztette az aranyat. Összeszorult a torka, és könnybe lábadt a szeme.

- Százszorosan visszafizetem ezt még neked, Gertrud - nyögte ki nagy nehezen. Aztán hirtelen határozott lett a hangja. - Jegyezd meg jól, hogy mit mondok! Nem telik bele egy év, és száz ilyen sárga kis fickó üti a markodat. Ha nem akarsz, ne hidd. Várj csak... majd meglátod!

Az asszony nem is hitte el. Nem tudta, hogyan mondja meg ezt az öccsének, és még legjobbnak tartotta, ha azt mondja:

- Látom, hogy éhes vagy, Mart. Hiszen csak rád kell nézni! Nálam mindig kaphatsz enni. Majd mindig érted küldöm valamelyik gyereket, ha Higginbotham nincs otthon. De Mart...

Megállt egy percre. A fiú tudta, mit akar mondani - szinte maga előtt látta Gertrud egész gondolatmenetét.

- Monddd... nem gondolod, hogy jó volna már munkába menned?

- Szóval, azt hiszed, hogy nem győzöm? - kérdezte Martin.

Az asszony a fejét rázta.

- Látod, Gertrud, senki sem bízik bennem, csak én magam. - Szenvedélyes, lázongó hangon beszélt. - Sok jó dolgot írtam már eddig is - mégiscsak sikerülni fog egyszer még elhelyeznem őket.

- Honnan tudod, hogy jó, amit írtál?

- Onnan, hogy...

A fiú agyában ott gomolygott az egész irodalom, az egész irodalomtörténet. Elakadt a hangja - érezte, milyen hiábavaló próbálkozás lenne, hogy megmagyarázza Gertrudnak, miért bízik önmagában.

- Azért, mert jobb, mint annak a kilencvenkilenc százaléka, amit a magazinok közölnek.

- Jobb volna, ha az okos szóra hallgatnál - felelte az asszony. A hangja bizonytalan volt, pedig egy percre sem kételkedett benne, hogy jól látja, mi baja az öccsének. - Jobb volna, ha hallgatnál az okos szóra - ismételte. - Gyere csak el holnap vacsorára.

Martin felsegítette a nővérét a kocsira, azzal a postára rohant, és az öt dollárból háromért bélyeget vásárolt. Néhány órával később, útban Morse-ék felé, megint betért a postára, leméretett egy csomó hosszú, vaskos borítékot, aztán felragasztotta rájuk összes bélyegét, csak három kétcentest tartott meg.

Martin számára azért volt nevezetes ez az este, mert vacsora után megismerkedett Russ Brissendennel. Nem tudta, hogyan került ide ez az ember - kinek a barátja, vagy melyik ismerős hozta magával. Nem is érdekelte annyira, hogy megkérdezte volna Ruthtól. Épp csak hogy ránézett Brissendenre, úgy látta: vérszegény, üresfejű fickó, nem törődött hát vele tovább. Egy óra múlva azt gondolta róla, hogy ráadásul még nagy paraszt is. Ide-oda szimatolt egyik szobából a másikba, megbámulta a képeket, fölemelt az asztalról vagy levett a könyvespolcra egy-egy könyvet, folyóiratot és abban lapozgatott. Végül - bár nem volt régi ismerős - otthagyta a társaságot, elterpeszkedett egy kényelmes fotelban, kihúzott a zsebéből egy kis könyvet, és olvasásba mélyedt. Közben szórakozottan turkált a hajában. Martin aztán egész este nem is látta - egyetlenegyszer vette csak észre, hogy néhány fiatal nő körében áll, és láthatóan nagy sikerrel mulattatja őket.

Martin távozóban véletlenül utolérte Brissendent, aki néhány lépcsőfokkal haladt előtte.

- Helló! Maga az? - szólította meg Martin.

Brissenden barátságatlanul morgott valamit, és szórakozottan ment tovább mellette. Martin meg sem kísérelte, hogy beszélgetni kezdjen vele. Már jó ideje mentek egymás mellett az utcán, és egyikük sem törte meg a csendet.

- Felfűjt vén számár!

Martin felfigyelt a nem várt dühös kitörésre. Mulatott rajta, de egyre ellenszenvesebb volt neki ez az ember. A következő utcasarokig megint hallgattak mindketten. Brissenden egyszerre ráförmedt Martinra:

- Mi az ördögnek jár maga ilyen helyre?

- Hát maga, miért jár ide? - vágott vissza Martin.

- Tudja az ördög. Most először követtem el ezt a marhaságot. A nap huszonnégy órából áll, és valahogy csak el kell töltenem. Jöjjön, igyunk valamit.

- Nem bánom - felelte Martin.

Egy perccel később maga sem értette, hogy mért fogadta el olyan könnyen a meghívást. Odahaza, mielőtt lefekszik, még órákig tartó favágómunka vár rá, aztán az ágyban még egy Weismann-könyvet akart elolvasni, nem is szólva Herbert Spencer önéletrajzáról, amely érdekesebb a legizgalmasabb regénynél. Mért tölti hát az idejét egy ilyen kellemetlen fráterrel? - gondolta. Nem is ő járt az eszében, amikor elfogadta a meghívást, nem is az ital, hanem minden, ami az itallal együtt jár: a fényesen kivilágított helyiség, a tükrök, a poharak csengése, a tüzes, kipirult arcok, az egymásba olvadó emberi hangok zsongása. Ez vonzotta... Az emberi hang! Olyan emberek hangja, akik szeretik az életet, akiket siker övez, férfimódra italra költik a pénzüket. Teljesen egyedül van, ez az ő baja - ezért kapott úgy a meghíváson, mint hal a fehér csalétkén. Ha nem számítja azt a pohár bort, amellyel a portugál kocsmáros kínálta meg, azóta nem volt kocsmában, amióta a Shelly Gyógyfürdőben Joe társaságában leitta magát. A szellemi kimerültségtől nem vágyódik az ember olyan hevesen az italra, mint a

fizikaitól. Martin mostanában nem érezte szükségét, hogy igyék. Ma este azonban kedve támadt az italra - jobban mondva arra a légkörre, amelyben isznak az emberek. A Grotto épp neki való hely volt. Mindketten elnyúltak egy-egy kényelmes bőrfotelben, és skót whiskyt ittak szódával.

Azután beszélgettek. Sok mindenféléről beszéltek, s hol Brissenden, hol Martin rendelt whiskyt szódával. Martin, aki maga sem csípett be egykönnyen, csak bámult azon, milyen jól bírja az italt ez az ember.

Időnként nem is szólt, csak tűnődött azon, amit Brissenden mondott. Nagyon hamar észrevette, milyen sok mindent tud Brissenden, és megállapította, hogy most találkozott életében a második intellektuális emberrel. Emellett azt is megfigyelte, hogy Brissendenben megvan az, ami Caldwell professzorból hiányzik: a tűz, a villámgyors felismerés és megértés képessége s a zseni lángoló csapongása. Csak úgy áradt belőle a színes, eleven beszéd. Két keskeny ajka oly pontosan dobta a metszően gyilkos mondatokat, mint az érmeket. Máskor, szavakká formálva, szeretettel simogatta a hangokat a szája. Bársonyos lágy mondatokká olvasztotta össze a hangokat: csodálatos, ragyogó mondatokká, amelyek szinte elolvadtak a szájában. Szépség ragyogott ezekben a mondatokban, az élet kifürkészhetetlen titka remegett bennük. Aztán mint harsona zúgott a hangja, és a mindenség harcban álló erőinek kavargása és összeomlása zengett benne. Úgy csengtek ilyenkor a mondatai, mint az ezüst. Fények cikáztak keresztül-kasul, akár a csillagok világában. A tudomány végső eredményeit foglalták szavakba e mondatok, de volt bennük ennél valamivel több is: a költő szava, annak a megfoghatatlan földöntúli igazságnak a hangja, amelyet emberi szó nem tud megformálni, s amely ennek az embernek a beszédében mégis a mindennapi szavak végtelenül finom és megfoghatatlan árnyalataiban jutott kifejezésre. Brissenden csodálatos látnoki képességgel túllátott a tapasztalati világ legtávolabbi pontjain is, és olyan dolgokat látott meg, amelyeket nehéz hétköznapi módon kifejezni. Valami varázslatos művészettel új, ismeretlen jelentéssel tudta megtölteni az ismert szavakat, s olyan üzeneteket közvetített így Martinnak, amelyek közönséges szellemű emberek számára hozzáférhetetlenek lettek volna.

Martinnak most már eszébe sem jutott, milyen ellenszenves volt neki eleinte ez az ember. Pedig ilyenek voltak olvasmányainak a hősei. Találkozott végre egy eleven emberrel, akire fölneézhetett. - A lábadnál ülök a porban - ismételtegette magában.

- Ön sokat foglalkozott élettannal - szólalt meg aztán. Nyilvánvaló volt, mire céloz.

Brissenden azonban - Martin nagy meglepetésére - tagadóan intett a fejével.

- Hogy lehet akkor, hogy olyan tételekre hivatkozik, amelyeket az élettan állapított meg? - makacskodott Martin. Brissenden azonban tovább is értetlenül nézett rá. - Hisz amit mond, az egyezik a természettudomány eredményeivel.

- Örülök, ha így van - felelte Brissenden. - Nagyon megnyugtató, ha az a kevés, amit tudok, valóban megrövidíti az utamat az igazsághoz. Én magam azonban sohasem próbálom ellenőrizni, igazam van-e vagy sem. Mondja, mire volna jó, ha ellenőrizhetném? Az ember úgysem tudja megismerni a végső igazságokat.

- De hiszen ön Spencer-tanítvány! - kiáltott fel diadalmasan Martin.

- Gyerekkorom óta nem olvastam tőle egy sort sem. Akkor is csak a *Nevelés*-t olvastam.

- Bárcsak én tudnám így fél kézzel összeszedni a tudásomat - tört ki Martin egy fél órával később. Addigra már részletesen felmérte Brissenden képzettségét. - Ön tisztára dogmatikus, épp ez teszi olyan csodálatossá a dolgot. Dogmatikusan szögez le olyan végső tényeket, amelyeknek a megállapításához a tudománynak hosszú *a posteriori* következtetésekre volt

szüksége. Ön pedig mindjárt a helyes megoldást nyújtja. Persze hogy megrövidíti ezzel az utat - sokkal nagyobb mértékben, mint ahogy az ember gondolná. Valami érthetetlen módon a fény sebességével jut el az igazságokhoz.

- Aha, ez hozta ki mindig a sodrából József atyát és Dutton testvért is - felelte Brissenden. Azután hozzátette: - Ugyan kérem, igazán nincs bennem semmi rendkívüli. Tisztán a szerencsén múlt, hogy katolikus intézetben nevelkedtem. És maga hol szedte fel, amit tud?

Martin, miközben mindent elmesélt neki, jól szemügyre vette Brissendent, hosszú, sovány, arisztokratikus fejétől és előre hajló vállától egészen a szomszédos széken heverő felöltőjéig. A kabát zsebeit lehúzták a begyömöszölt könyvek. Martinnak feltűnt, mennyire napbarnított Brissenden arca és hosszú, keskeny a keze. Nem értette, hogy lehet ez. Brissenden nyilvánvalóan nem szabadban élő ember. Hogyan égethette le akkor ennyire a nap? Ennek a napbarnított színnek valami beteges oka van - gondolta Martin. Közben megint Brissenden csontos, sovány fejét vette szemügyre, kiugró pofacsontjával, arcának két mély gödrével, finom metszésű sásorrával, amelyhez hasonlót még sohasem látott Martin. A szemének nem volt különösebben érdekes formája. Nem volt ez a szem sem kicsi, sem nagy, a színe határozatlan barna - de valami furcsa tűz lappangott a mélyén... vagy inkább valami furcsa kettősség bujkált benne, amelyet nehéz volt megmagyarázni. Dac, féktelenség, sőt túlzott nyersség volt e tekintetben - és mégis szálnalmat ébresztett. Martin maga sem tudta, miért sajnálja ezt az embert. De hamarosan megtudta az okát.

- Persze, én tüdős vagyok - mondta Brissenden valamivel később, csak úgy odavetve. Martin akkor már tudta, hogy nemrég érkezett meg Arizonából. - Ott voltam most, két esztendeig, annak a levegője éltet engem.

- És nem fél, hogy ez alatt az éghajlat alatt megint leromlik?

- Hogy félek-e?

Éppen csak ismételte, amit Martin mondott; nem hangsúlyozta különösebben a szót. Aszketikus arcáról azonban azt olvasta le Martin, hogy ez az ember semmitől sem fél. Összehúzta a szemét, mint a sas, és Martinnak a lélegzete is elállt, amikor felismerte, hogy kíméletlen, erőszakos, harcias orra, azzal a kitágult két orrlyukkal olyan, mint a sas csőre. Elragadtatással nézett rá, és majd hogy fel nem kiáltott: Nagyszerű! Azután megszólalt, és egy verssort idézett:

*A sors, ha agyba-főbe ver,
fejem, bár véres, felszegem.*

- Látom, szereti Henleyt - mondta Brissenden, s megint gyöngédség és kedvesség ömlött el az arcán. - Különb ezt magamtól is kitalálhattam volna. Istenem, ez a Henley... Igazán derék fickó. Úgy emelkedik ki a mostani rímfaragók - a magazinok háziköltői - közül, mint egy gladiátor az eunuchok csoportjából.

Martin barátságosan megjegyezte, de mintha egy kis vád is bujkált volna a szavában:

- Ön nem nagyon szereti a magazinokat.

- Maga talán igen? - förmedt rá Brissenden olyan dühösen, hogy Martin ereiben megfagyott a vér.

- Én... én írok... azaz próbálok írni... a magazinokba - hebegett Martin.

- Még szerencse! - mondta megenyhült hangon Brissenden. - Próbál, csak nem sikerül. Tisztelettel és csodálattal adózom a kudarcának. Gondolom, milyen lehet az, amit maga ír. Úgy

látom, mintha fél szemmel belepislantanék. Bizonyára van benne valami, amit a magazinok nem vesznek be. Furcsa írások lehetnek, és a magazinok nem tudják, mit kezdjenek az ilyesmivel. Nekik csak a limonádé kell meg mindenféle ostobaság, és mindig meg is kapják, csak az isten a megmondhatója, hogy honnan. Az az egy biztos, hogy nem magától.

- Ne gondolja, hogy én felül állok az ilyen favágómunkán - mentegetőzött Martin.

- Sőt... - Brissenden szünetet tartott, és pimaszul szemügyre vette Martin szemmel látható szegénységét. Elnyűtt nyakkendőjéről és foszladozó szélű gallérjáról lesiklott a tekintete a fiú kifényesedett könyökéig, nem kerülte el figyelmét az egyik foszladozó kezelő sem, aztán megint visszatért a tekintete, és megpihent Martin beesett arcán. - Sőt, ellenkezőleg: ez a favágómunka az, ami olyan magasán felül áll magán, hogy oda soha életében fel nem juthat. Lássuk csak, öregem... biztos, hogy megsértődik, ha ennivalóval kínálok.

Martin érezte, hogy minden vére az arcába tolul, és egészen elvörösödik. Brissenden diadalmasan kacagott fel.

- Ha valaki jól van lakva, nem sértődik meg, ha meghívják - mondotta.

- Maga sátán! - fakadt ki mérgesen Martin.

- Várjon, várjon, hiszen még meg sem hívtam.

- Mert nem mert!

- Bízza azt csak rám! Ezennel meghívom.

Brissenden beszéd közben félig felemelkedett a székéről, mintha már indulna is.

Martinnak összeszorult az ökle. Halántékán indulót vert a vére.

- Bosco! Elevenen nyeli le őket! Elevenen! - kiáltott fel Brissenden, s egy városszerte ismert kígyónyelvű kikiáltóját utánozta.

- Én is elevenen le tudnám magát nyelni - mondta Martin, s ő is pimaszul végigjáratta a tekintetét Brissendennek a betegségtől megviselt alakján.

- Én ugyan nem érném meg.

- Ellenkezőleg - latolgatta Martin -, ez az ügy nem érné meg. - Azzal egészséges, szívből jövő kacagásban tört ki. - Mondhatom, jól beugratott, Brissenden. Végül is mi rendkívüli van abban, hogy éhes vagyok és ezt maga észreveszi? Mi ebben a széken? Lássá, én mindig nevetek a nyájerkölcs konvencionális illemszabályain, és csak egyetlen őszinte, kíméletlen szóra van szükség, s már magam is ezeknek a kis konvencióknak a rabszolgája vagyok megint.

- Szóval megsértődött - szögezte le Brissenden.

- Még egy perccel ezelőtt, igen. Hisz maga is tudja: ezek amolyan gyerekkori előítéletek. Abban az időben szívtam magamba ezeket a dolgokat. És tessék: ők az erősebbek, nem az, amit azóta tanultam. Legbensőbb kamrámban őrzöm ma is ezeket a csontvázakat.

- De rájuk zárta végre az ajtót?

- Hogyne!

- Biztosan?

- Biztosan.

- Hát akkor gyerünk és együnk valamit.

- Hadd fizessenek most én - felelte Martin, és ki akarta fizetni az asztalon levő szódás whiskyt az aprópénzből, ami a két dollárból még a zsebében maradt.

Brissenden azonban, intett a pincérnek: tegye vissza az aprópénzt az asztalra.

Martin kényszeredett mosollyal zsebre vágta a pénzt. Érezte, hogy Brissenden egy pillanatra barátságosan vállára teszi a kezét.

NYOLCADIK FEJEZET

Amikor másnap délután megjelent Martin második látogatója, Maria megint izgalomba jött. Most azonban már nem vesztette el a fejét, hanem leültette Brissenden az ünnepélyes alkalmakra fenntartott tiszta szobában.

- Remélem, nem veszi rossz néven, hogy eljöttem magához - kezdte Brissenden.

- Nem, nem, a világért sem - felelte Marin és kezét nyújtott. Aztán az egyetlen székre mutatott, ő maga pedig leült az ágyra. - Hogy tudta meg, hogy hol lakom?

- Felhívtam Morse-ékat Miss Morse jelentkezett. Elég az hozzá, hogy itt vagyok. - Kabátja zsebében kotorászott, s egy vékonyka kötetet dobott az asztalra. - Itt ez a könyv. Igazi költő írta. Olvassa el. Magának adom.

Martin ellenkezni próbált, de Brissenden leintette.

- Ugyan, minek nekem a könyvek? Ma reggel megint vért hánytam. Van whiskyje? Persze, nincs. Várjon csak egy percig.

Azzal eltűnt. Martin fájó szívvel nézett utána és nézte végig Brissenden vékony alakját, amint lement a lépcsőn, és becsukta maga mögött a kaput. A válla széles lehetett valamikor, most azonban görnyedten esett a mellére, amely olyan volt már, mint egy összeomló rom. Martin elővett két öblös vizes poharat, és belemerült a verseskönyv olvasásába. A könyv Henry Vaughan Marlow legújabb kötete volt.

- Nincs skót whisky - mondta Brissenden, ahogy újra a szobába lépett. - Ez a senkiházi csak amerikai whiskyt tart. Egy litert azért hoztam.

- Elküldöm citromért az egyik srácot. Főzünk majd grogot - ajánlotta fel Martin. Aztán felemelte az asztalról a könyvet. - Mondja, mit kereshet Marlow egy ilyen könyvön?

- Talán ötven dollárt - felelte Brissenden. - Örülhet, ha nem fizet rá, és ha egyáltalán rá tud venni egy kiadót, hogy vállalja a kiadásával járó kockázatot.

- Egyszóval a költészetből nem lehet megélni? - Martin hangja és arc kifejezése elárulta a csalódottságát.

- Persze hogy nem. Ki olyan bolond, hogy ebből akarjon megélni? Rímelésből, az persze egészen más. Ott van Bruce meg Virginia Spring meg Sedgwick, azok egészen jól megélnék ebből. De költészetből... Akarja tudni, hogy Vaughan Marlow miből él? Pennsylvániában tanít egy vizsgaelőkészítőben. Azt hiszem, ennél mélyebb pokolba már nem is sülyedhet az ember. Akkor sem cserélnék vele, ha még ötven évig élhetne. Pedig Marlow úgy magasodik ki az egész mai versírói gárdából, mint a tölgy a nyírfák közül. No és miféle kritikákat írnak róla! Csak elvinné már az ördög ezeket a kis nyavalyásokat!

- Milyen sok ember van, akinek fogalma sincs az írásról, és mégis azokról ír, akik tudnak írni! - tódította Martin is. - Megdöbbenett, amikor láttam, mennyi zöltséget írtak össze ezek Stevensonról és a műveiről.

- Vérszopó vámpírok! Hullarablók! - sziszegte dühösen Brissenden. - Jól ismerem a fajtájukat... Micsoda élvezettel marnak bele Stevensonba a Damien atyához írt levele miatt, hogy szétszedik, hogy mérlegre teszik minden szavát...

- És közben a saját nyomorúságos koruk mértékével mérik Stevensont - vágott a szavába Martin.

- Úgy van, jól mondja. Előbb pofáznak, és mindent benyálaznak, ami Igaz, Szép és Jó, aztán hátba veregetik és azt mondják: Jól van, jó kutya vagy, Fido! Pfuj! Richard Realfe locsogó csókaemberkének nevezte el őket a halálos ágyán.

- Akik belevágják csőrüket a csillagporba - kapcsolódott Martin hévvel ebbe a gondolatba -, a nagy emberek meteorroptébe. Írtam róluk egyszer egy kis szatírárt... az ilyen kritikusokról, jobban mondva szemleírókról.

Brissenden egészen izgalomba jött.

- Mutassa - kérte Martint.

A fiú előkotorta valahonnan a *Csillagpor* egy másolatát. Brissenden halkan kuncogott, és a kezét dörzsölgette, míg olvasta. Még a grogjáról is megfélelkezett.

- Azt hiszem, maga is ilyen parányi csillagporszem, Martin. És tessék, idehullott a csuklyás gnómok világába, akik nem látnak semmit - jegyezte meg a cikk végére érve. - Persze minden magazin kapva kapott ezen az íráson, ugye?

Martin átfutotta kézirat-feljegyzési könyvét.

- Eddig huszonhét helyről utasították már vissza.

Brissenden szívből jövő kacajra fakadt. Közben azonban köhögési roham fogta el.

- Hallja csak, ne is mondja nekem, hogy sohasem próbált verset írni - mondta levegő után kapkodva. - Mutassa a verseit.

- Most ne olvasson - kérte Martin. - Jobb szeretném, ha beszélgetnénk. Vigye haza inkább őket; mindjárt összeszedek egy párat.

Brissenden a *Szerelmes versek*-kel meg a *tündér és a gyöngyszem*-mel a hóna alatt távozott. Másnap megint eljött, és azzal nyitott be Martinhoz:

- Kérek még.

Brissenden megerősítette Martint abban, hogy valóban költő. Ekkor derült ki, hogy ő maga is az. Az írásai egészen levették a lábáról Martint, aki csodálkozott, hogy lehet az, hogy Brissenden nem is próbálta megjelentetni őket.

- Az isten verje meg az egész bandát! - intézte el Brissenden Martin ajánlkozását, hogy megpróbálja majd elhelyezni az írásait. - Önmagáért szeresse a szépet - így hangzott a tanácsa -, és hagyja a magazinokat a fenébe. Én azt ajánlom magának, Martin Eden, menjen vissza tengerésznek... Mit keres maga ezekben a nyavalyás, rothadt városokban? Öngyilkosság minden nap, amit azzal tölt, hogy a magazinok igényeinek megfelelően próbálja prostituálni a szépséget. Hogy is szólt a maga múltkori idézete? Aha, emlékszem már rá: *Ó, te tiszavirág életű ember...* Mondja meg hát nekem, maga tiszavirág életű ember, mire kell magának a hírnév? Ha megszerzi is, csak méreg lesz az magának. Hogy képzeled, hogy a maga egyszerűségével, elemi erejével és logikájával megél majd ilyen betegeknek való kosztot! Remélem, soha egy sort sem fognak közölni magától a magazinok. Egy urat szabad csak szolgálni: a szépséget. Azt szolgálja mindig, és fűtyüljön a tömegre! A siker! Mi az ördögöt tekint sikernek, ha nem azt, hogy meg tudta írni azt a szonettet Stevensonról - az a vers többet ér Henley *Látomásá*-nál - meg a *Szerelmes versek*-et, meg azokat a költeményeket a tengerről? Nem abban van az embernek öröme, hogy sikert ér el, hanem abban, hogy alkot, teremt. Ki se nyissa a száját! Jól tudom én ezt. Tudja maga is. A szépség gyötri magát is. Az kínozza szüntelenül, annak a soha be nem gyógyuló sebét hordozza. Olyan az, mint a tüzes kés. Mi köze magának a magazinokhoz? Egyre törekedjék csak, a szépségre! Mért akar pénzt verni a

szépségből? Különben, mit is izgulok, úgysem tudja megtenni. Ezer esztendeig olvashat magazinokat, az egész együttvéve nem fog annyit érni, mint Keats egyetlen sora. Hagyja a fenébe a hírnevet és a pénzt, szálljon már holnap hajóra, térjen vissza a tengerre.

- Nem is a hírnévért, hanem a szerelemért - nevetett Martin. - A maga világképében a szerelemnek, úgy látom, nincs semmi keresnivalója. Az enyémben azonban a szépség csak a szerelem szolgálóleánya.

Brissenden szájalommal és bámulattal tekintett rá.

- Milyen fiatal még maga, Martin fiam, milyen fiatal! Fönn fog szárnyalni a magasságokban, de vigyázzon: a legfinomabb anyagból van szöve a szárnya, a legcsodálatosabb színek tündökölnék rajta... meg ne perzselje valahogy! De hiszen már meg is perzselte... Szégyen, hogy egy alsószoknyát kellett felmagasztalnia, hogy meg tudja írni ezeket a *Szerelmes versek*-et!

- A szerelmet is felmagasztalják ezek a versek, nemcsak az alsószoknyát! - nevetett Martin.

- Magából az örület beszél! - intette le Brissenden. - Amikor még hasisálmok kábulatában éltem, én is ezt mondtam magamnak. Jól vigyázzon: ezek a polgári városok meg fogják ölni magát. Gondoljon csak arra a kalmárfészekre, ahol megismerkedtünk. Ha azt mondom róla, hogy korhadt, akkor keveset mondtam. Nem élhet az ember ép ésszel ilyen légkörben. Mindenki elzúlik itt. Mutasson csak egyet közülük - akár férfit, akár nőt -, aki ne rántaná le magához az embert. Mind csupa lelkes gyomor ez, akit a különböző érdekcsoportok magasröptű szellemi és művészeti impulzusai irányítanak.

Hirtelen elhallgatott és ránézett Martinra. Mint a villám csapott belé a felismerés, egyszerre tisztába jött a helyzettel. Elképedés és rémület tükröződött az arcán.

- Ehhez... ehhez írta azokat a megrendítő *Szerelmes versek*-et, ehhez a vérszegény, nyeszlett kis nőszemélyhez?!

A következő pillanatban Martin torkon ragadta Brissendent és fojtogatni kezdte. Úgy megrázta, hogy a fogai is összeverődtek. Brissenden tekintetében azonban nyomát sem látta Martin az ijedtségnek. Csak kíváncsiságot látott benne és ördögi csúfolódást. Hirtelen észhez tért. Elengedte Brissenden torkát, és nyakánál fogva fél kézzel az ágyra lökte.

Brissenden egy percig még lihegett, és nagy kinnal levegő után kapkodott, aztán elkezdett kuncogni.

- Örökre lekötelengett volna, ha kirázza belőlem a lelket - mondotta.

- Az utóbbi időben pattanásig feszültek az idegeim - mentegetőzött Martin. - Remélem, nem fájt. Mindjárt főzök friss grogot.

- No, maga ifjú görög hős! - folytatta Brissenden. - Mondja, büszke legalább arra, hogy ilyen remek fizikuma van? Fenemód erős, annyit mondhatok! Olyan, mint egy fiatal párdúc vagy mint egy oroszlánkölyök. Hát igen, az ilyen erőért fizetni kell.

- Hogy érti ezt? - kérdezte kíváncsian Martin, és egy pohár grogot nyújtott neki. - Tessék, igya meg, és ne haragudjék!

- Hát... - Brissenden felhajtotta a grogját, és meglegedetten mosolygott. - Hát a nőknek! Élete végéig nem fognak magának nyugtot hagyni. Akármilyen legyek, ha eddig is békében hagyták. Különben figyelmeztetem, hogy hiába fojtogat, úgyis megmondom, amit akarok. Ez nyilván amolyan kamaszszerelm csak magánál, de a szépség nevében kérem, tegyen legközelebb jobb ízlésről bizonyosságot. Mondja meg nekem, mi a csodát akar maga az ilyen polgárlánytól?

Hagyja a fenébe! Keressen magának egy nagyszerű, lobogó, érzéki asszonyt, aki szereti az életet, fűtül a halálra, és addig szereti az embert, amíg bírja. Vannak ilyen nők, higgye el, és ezeknek maga legalább annyira fog tetszeni, mint az ilyen élettől idegen, gyáva polgári származékoknak.

- Gyáva? - horkant fel Martin.

- Az. Hisz egész életükön át csak azokat a kis erkölcsi szabályokat gügyögik, amelyekkel gyerekkorukban telegügyögték a fejüket, a valóságos élet előtt pedig ijedten hőkölnék vissza. Szeretik majd ezek is magát, a maguk aprócska erkölcsi szabályait azonban mindig jobban fogják szeretni. Magának az élet nagy kitárulása kell, Martin, nagyszerű szabad lelkekre, kápráztató színes pillangókra van szüksége, nem ilyen szürke kis molyokra. Majd megcsömörlik még maga minden nőténytől, ha lesz olyan szerencsétlen, hogy megérje. No de hisz úgysem éri meg! Tudom, nem tér majd vissza a tengerre, hanem addig ténfereg ezekben az undorító, dögvészes városokban, míg a csontja velejéig elrohad és felfordul.

- Leckéztethet, ameddig akar, lebeszélni úgysem tud róla - mondta Martin. - Végző soron magát is a szenvedélye befolyásolja, akárcsak engem... és ki mondja meg, melyikünknek van igaza?

Akármennyire eltért is Martin és Brissenden véleménye a szerelem, a folyóiratok és még egy csomó más dolog tekintetében, mégis szerették egymást - és ami Martint illette, ő szíve mélyéből szerette Brissendont. Mindennap találkoztak, legalábbis arra az egy órára, amelyet Martin sivár szobájában töltöttek. Brissenden mindig hozott magával egy üveg whiskyt is. Amikor együtt ebédeltek a városban, az ebédjéhez is whiskyt ivott szódával. Mindig ő fizette ki mindkettőjük számláját. Brissendennek köszönhette Martin, hogy rájött az étkezés finomságaira; most ivott először pezsgőt, és most ismerkedett meg a rajnai borokkal is.

Brissenden azonban továbbra is rejtély maradt számára. Aszketikus arca, roskatag szervezete ellenére az élvezetek embere volt. A haláltól nem félt, keserű cinizmussal szemlélt mindent az életben - de még halódva is minden porcikájában imádta az életet. Tombolt benne az életkedv s az izgalmak utáni vágy - ő maga úgy magyarázta ezt egyszer, „Vissza akarok szédülni abba a kozmikus ködbe, amelyből jöttem.” Egyik izgatószeret a másik után szedte, és egészen elképesztő dolgokat csinált, hogy új meg új izgalmaiban, új meg új élményekben legyen része. Maga mesélte Martinnak, hogy egyszer három napig önkéntes szomjúságra ítélte magát, mert meg akarta tapasztalni azt a rendkívüli élvezetet, amelyet ilyen fölcsigázott állapotban az ivás jelent. Martin sohasem tudta meg, kicsoda és micsoda Brissenden. Múltja nem volt - jövője: a lába előtt tatóngó sír - jelene: az élet emésztő láza.

KILENCEDIK FEJEZET

Martin napról napra csatát veszett. Akárhogy takarékoskodott, abból, amit favágómunkájáért keresett, nem tudta a kiadásait fedezni. A hálaadás ünnepére sem fogadhatta el Morse-ék meghívását, mert a sötét öltöne megint zálogban volt. Ruth rossz néven is vette, hogy ezért nem tud elmenni hozzájuk, és Martin ettől még jobban elkeseredett. Végül megígérte Ruthnak, hogy mégis náluk fog vacsorázni: átmegy majd San Franciscóba a *Transcontinental* kiadóhivatalába, felveszi az öt dollár járandóságát, és kiváltja belőle az öltönyét.

Reggel kölcsönkért Mariától tíz centet. Szívesebben kérte volna el Brissendentől ezt az összeget, de az a kiszámíthatatlan alak eltűnt. Martin már két hete nem látta. Törte a fejét, nem sértette-e meg valamivel, de semmi ilyesmi nem jutott az eszébe. A tíz centből megváltotta a jegyét az átkelőjáratra, és átment San Franciscóba. Elindult a Piac út felé, és közben azon töprengett, mi lesz, ha nem kapja meg a pénzt, és visszafelé nem tudja megváltani a jegyét. San Franciscóban nem ismer senkit, akitől kölcsönkérhetne tíz centet...

A *Transcontinental* bejárata félig nyitva volt. Martin kinyitotta az ajtót, a küszöbön azonban megállt, mert éles hangot hallott belülről. - Nem erről van szó, Ford úr! - Martin a levelezésükből tudta, hogy a szerkesztőt Fordnak hívják. - Az a kérdés, hajlandó-e fizetni? Úgy értem, készpénzben, éspedig azonnal! Nem érdekel, milyen kilátásai vannak a *Transcontinental*-nak, semmi közöm a maga jövő évi terveihez sem! Engem csak az az egy érdekel, hogy megkapom-e, ami nekem jár. Vegye tudomásul, hogy ha nem kapom meg addig a pénzemet, a *Transcontinental* karácsonyi száma nem jelenik meg! Jó napot! Ha lesz pénze, jelentkezék.

Az ajtó kivágódott, és egy mérges ember viharzott el Martin mellett. Még a folyosón is az öklét rázva átkozódott. Martin azt gondolta, jobb lesz, ha nem lép be mindjárt. Egy negyedórát ácsorgott a lépcsőházban, aztán felrántotta az ajtót és belépett. Új élmény: még sohasem volt szerkesztőségben. Látta, hogy itt nincs szükség névjegyre. A szolga beszólt egy helyiségbe, hogy van itt valaki, és Ford úrral akar beszélni. Aztán visszafordult, és pár lépésnyiről intett neki, majd megmutatta, hol van a szerkesztő belső szentélye. Martin először csak annyit látott, hogy rettentő rendetlenség és összevisszaság van a szobában. Aztán vette csak észre, hogy egy fiatalos külsejű, pofaszakállas férfi ül egy redőnyös íróasztalnál és kíváncsian néz rá. Martin csodálkozva látta, hogy izgalomnak nyoma sincs az arcán. A nyomdással való veszekedés nyilván csöppet sem hozta ki a sodrából.

- Én... én Martin Eden vagyok - kezdte Martin a beszélgetést. (És szeretném megkapni az öt dolláromat - szeretne volna mindjárt hozzátenni.)

Ez volt azonban az első szerkesztő, akit életében látott, ennél fogva nem akarta csak úgy, minden további nélkül lerohanni. Nagy meglepetésére Ford felugrott.

- Ne mondja! - kiáltott túláradó lelkesedéssel, és mindkét kezével megragadta Martin kezét.

- Kimondhatatlanul örülök, hogy végre szerencsém van önhöz, Mr. Eden. Gyakran eltűnődtem rajta, hogy milyen is lehet ön.

Egy lépést tett hátra, és sugárzó arccal nézett végig Martin második legjobb és egyúttal legrosszabb öltönyén, amely olyan viseltes volt már, hogy javítani sem lehetett. A nadrágon azonban meglátszott, milyen gondosan vasalta meg Martin az élet Maria vasalójával.

- Megvallom, sokkal idősebbnek képzeltem önt. Olyan gazdagság, annyi erő van az elbeszélésében, olyan érettek és mélyek a gondolatai... Valóságos mestermű ez az elbeszélés. Alig olvastam belőle néhány sort, máris tudtam, hányadán állok vele. Várjon, majd elmondom, hogy volt ez... Különben mégsem - bemutatom előbb a szerkesztőség tagjainak.

Beszélgetés közben Ford a szerkesztőségi szoba felé vezette Martint, s ott bemutatta White-nak, a segédszerkesztőnek. White sovány, törekeny emberke volt. A kezének olyan sajátságos, hideg volt a tapintása, mintha most is a hideg rázná. Ritkás, selymes pofaszakállt viselt.

- Bemutatom Mr. Endset... Mr. Eden. Biztosan tudja: Ends a kiadóhivatalunk vezetője.

Martin kezét szorította a nyugtalan tekintetű, kopasz emberrel is. Ami keveset látott az arcából, elég fiatalosnak tűnt, az arc legnagyobb részét azonban gondosan nyírt, hófehér szakáll fedte. A felesége szokta vasárnaponként a szakállát nyírni, s ilyenkor a tarkóját is megborotválja.

Mindhárman körülvették Martint, és egymás szavába vágva lelkenedeztek. Martinnak az az érzése támadt, hogy csak azért beszélnek ennyit, hogy időt nyerjenek.

- Sokszor tettük már szóvá, miért nem jön el egyszer hozzánk - mondta White.

- Nem volt pénzem útiköltségre, s az öböl túlsó partján lakom - mondta meg kereken Martin. Gondolta: hadd lássák, milyen nagy szüksége van a pénzre.

„Csak látják erről az ócska ruháról, hogyan állok”, gondolta. Minden kínálkozó alkalommal igyekezett látogatásának igazi céljára terelni a beszélgetést. Csodálói azonban mintha csak süketek lettek volna. Nem győzték eleget dicsérni, elmondták neki, mi volt a véleményük az elbeszéléséről, amikor először olvasták, mit gondoltak róla később, hogyan vélekedett róla a feleségük és a családjuk - de arról, hogy fizetni is akarnának érte, egy szó nem sok, annyit sem szóltak.

- Elmondtam már, hogy milyen alkalommal olvastam először az elbeszélését? - kérdezte Ford.

- Persze, hogy is mondhattam volna! Épp New Yorkból jöttem nyugatra, s amikor a vonat megállt Ogdenben, a felszálló kalauz kezében megláttam a *Transcontinental* legújabb számát.

„Istenem!, gondolta Martin. Ez az ember párnás kocsiban utazik, én meg majd megdöglöm azért a nyomorúságos öt dollárért, amellyel tartozik nekem!”

Elöntötte a düh: A *Transcontinental* gyalázatos eljárása egyszerre óriási arányúvá nőtt a szemében. Nyomasztóan nehezedett rá a hónapokig tartó hiábavaló várakozás, a sok éhezés és nélkülözés... Dühös, marcangoló éhséget érzett. Eszébe jutott, hogy tegnap óta nem evett, és akkor sem sokat. Vérbe borult a szeme. Ezek a nyomorult csirkefogók nem is rablók, csak közönséges gyáva tolvajok. Hazugságokkal, soha meg nem tartott ígérekkel csalták ki az elbeszélését. No, ő majd megmutatja nekik... Erős elhatározás ébredt benne: addig el nem hagyja a szerkesztőséget, amíg meg nem kapja a pénzét. Az is eszébe jutott, hogy ha nem kapja meg a pénzt, sehogy sem tud hazamenni Oaklandbe. Minden erejét összeszedte, hogy fegyelmezze magát, de úgy nézett rájuk, mint egy farkas. Ez a tekintet zavarba hozta és félelemmel töltötte el a társaságot.

Egyre bővebben ömlött belőlük a szó. Ford megint hozzáfogott, hogy elmondja: milyen volt az, amikor először olvasta A *harangzúgás*-t. Ugyanakkor Ends még egyszer elmesélte, mennyire tetszett A *harangzúgás* az unokahúgnak, aki tanítónő Alamedában.

- Megmondom, miért jöttem ide - szólt végül Martin. - Pénzt akarok kapni ezért az elbeszélésért, amely annyira tetszik mindannyiuknak. Úgy emlékszem, azt ígérték, hogy öt dollárt fizetnek érte nyomban a megjelenése után.

Ford mosolygó, készséges arca olyan volt, mintha késedelem nélkül eleget akarna tenni Martin óhajának. Keze már a zsebe felé indult, de közben meggondolta magát, Endshez fordult, és azt mondta, hogy otthon felejtette a pénzét. Endsnek ez láthatóan nem volt ínyére: Martin észrevette, hogy megrezzen egy kicsit a karja, mintha csak a nadrágzsebét akarná eltakarni. Nyilvánvalóan ott tartja a pénzét.

- Sajnálom - mondta Ends -, épp egy órával ezelőtt fizettem ki a nyomdászt, és az minden készpénzemet elvitte. Igazán hozhattam volna magammal több pénzt is, de a számla még nem volt esedékes, és váratlanul ért a nyomdásznak az a kérése, hogy szívességből adjunk neki valami előleget.

Mindketten várakozó arckifejezéssel tekintettek White-ra, ő azonban csak nevetett, és a vállát vonogatta. Neki legalább tiszta volt a lelkiismerete. Ő azért lépett be a *Transcontinental* szerkesztőségébe, hogy a magazinirodalom terén működjék, ehelyett azonban főként pénzügyi dolgokkal foglalkozott. A *Transcontinental* már négyhavi fizetésével volt adósa, White azonban tudta, hogy előbb a nyomdásznak kell betömni a száját, csak azután következik a segédszerkesztő.

- Igazán hallatlan, Mr. Eden, hogy épp ilyen helyzetben toppant be - kezdte könnyed hangon Ford. - Higgye el, csak gondatlanság az egész. A következő megoldást ajánlom: reggel az lesz az első dolgunk, hogy feladunk a címére egy csekket, Mr. Ends, ugye megvan magánál Mr. Eden címe?

A cím persze megvolt Endsnél... hogyne, az lesz reggel az első dolga, hogy feladja a csekket. Martinnak azonban - akármilyen fogyatékos ismeretei voltak is a bankok és csekkek terén - sehogy sem fért a fejébe, miért kell másnapra halasztani a csekk elküldését, miért nem adják oda neki mindjárt.

- Ezek szerint tehát megállapodtunk, Mr. Eden, hogy holnap feladjuk a csekket - mondta Ford.

- Nekem még ma van szükségem a pénzre - mondta Martin szenvtelen hangon.

- Ejnye, ejnye, miért is kellett éppen ma jönnie - kezdte nyájasan Ford, de nem tudta tovább mondani, mert Ends, akinek hirtelen indulatkitörése megmagyarázta a tekintetében bujkáló nyugtalanságot, félbeszakította.

- Mr. Ford is, én is megmagyaráztuk már önnek, hogy mi a helyzet - mondta nyersen. - Feladjuk a csekket...

- Én is megmagyaráztam már - vágott közbe Martin -, hogy még ma van szükségem a pénzre!

Érezte, hogy a kiadóhivatali igazgató kemény fellépésére meggyorsul kissé az érverése. Egy percre sem vette le róla a szemét. Kitalálta, hogy a *Transcontinental* készpénze ennek az úriembernek a nadrágzsebében található.

- Rettenetesen kellemetlen... - kezdte megint Ford.

Ends ugyanakkor türelmetlenül megmozdult, és úgy tett, mintha ki akarna menni a szobából. Ebben a pillanatban azonban Martin nekiugrott, és fél kézzel torkon ragadta, úgyhogy Ends kifogástalanul nyírt, hófehér szakállá negyvenöt fokos szögben meredt a mennyezet felé. White és Ford rémülten látta, hogy kiadóhivatali igazgatóját rázzák, mint egy asztrahán szőnyeget.

- Gyorsan szedje elő, öregem, azt a pénzt, amit a fiatal tehetségek kiszipolyozásából gyűjtött össze - üvöltött rá Martin. - Azonnal szedje elő, mert különben kirázom magából, még ha aprópénzben tartja is a zsebében!

Aztán a két megrémült néző felé fordult:

- Félre innen! Ha segíteni mer neki valaki, megkeserüli!

Ends fuldoklott. Martin lazított kissé a szorításán, mire Ends intett, hogy megadja magát: előszedi a pénzt. Többször egymás után a nadrágzsebébe mélyesztette a kezét. Összesen négy dollár tizenöt cent került elő belőle.

- Kifordítani! - vezényelt Martin.

Kiesett még tíz cent. Martin a biztonság kedvéért még egyszer megszámlálta a zsákmányt.

- Most maga következik! - ordított Fordra. - Még hetvenöt cent hiányzik.

Ford gyorsan kikutatta a zsebeit. Az eredmény hatvan cent volt. - Biztosan nincs több? - kérdezte Martin fenyegető hangon, amikor átvette a pénzt. - Mi van a mellényzsebében?

Ford jóhiszeműsége jeléül kifordította két zsebét. Az egyikből egy kemény papírdarabka hullott ki. Felvette a földről és zsebre akarta vágni, de Martin rákiáltott:

- Mi az? Átkelésijegy? Ide vele! Ennek tíz cent az ára. Ezt is a javára írom. A jeggyel együtt eddig négy dollár kilencvenöt centet kaptam. Még öt cent jár nekem.

Vad szemet meresztett White-ra. A törékeny emberke máris átnyújtott neki egy ötcentes nikkelt.

- Köszönöm - fordult most Martin mindhármukhoz. - Jó napot kívánok!

- Rabló! - sziszegett a fogai közt Ends, amikor Martin kiment. - Gyáva tolvaj! - szólt vissza még Martin, és becsapta maga mögött az ajtót.

Ujjongó jókedvében volt. Eszébe jutott, hogy a *Hornet* is tartozik neki tizenöt dollárral *A tiündér és a gyöngyszem* honoráriumá fejében. Egyszeriben elhatározta, hogy oda is elmegy és behajtja a járandóságát. A *Hornet* vezetői azonban, borotvált képű, stramm fiatal emberek, a szó szoros értelmében kalózok voltak, mindent és mindenkit kiraboltak, még egymást is. Egypár asztal és szék darabokra tört, a szerkesztőnek azonban (jó sportoló volt annak idején a kollégiumban) a kiadóhivatali igazgató, egy hirdetési ügynök és a portás segítségével végül is sikerült kituszkolnia Martint a szerkesztőségből, és meggyorsítania kezdősebségét, hogy gyorsabban érjen le az első emeletről.

- Legyen szerencsénk máskor is, Mr. Eden! Mindig örömünkre szolgál a látogatása! - hangzott utána a kacagásuk a lépcsőházból. Martin kínos mosollyal tápáskodott fel.

- Tyűha! - szólt vissza halkan. - Azok ott a *Transcontinental*-nál csak szerény kezdők voltak, maguk azonban valóságos díjbirkózók!

Erre még jobb ízűen kacagtak.

- Nem tagadhatom, Mr. Eden - szólt le a *Hornet* szerkesztője -, ahhoz képest, hogy költő, maga is megállja a helyét. Szabad kérdezni, hol tanulta ezt a jobbegyenest?

- Ahol maga a fél-Nelsont - felelte Martin. - Egy kék folt mindenestre marad a szeme alatt.

- Remélem, tudja majd mozgatni a nyakát - aggódott a szerkesztő is Martin egészségéért. - Mit szólna hozzá különben, ha így együtt innánk valahol egy pohár whiskyt a dologra? Nem a nyakára gondolok, hanem erre a kis összekülönbözésre.

Martin belement a dologba. - Aki vesz, az fizet...

A kárvallott együtt ivott hát a rablókkal. Valamennyien barátságosan megegyeztek abban, hogy mindig az erősebbnek van igaza, s ennél fogva *A tündér és a gyöngyszem* tizenöt dolláros honoráriumára joggal illeti meg a *Hornet* szerkesztőségének tagjait.

TIZEDIK FEJEZET

Artur a kapuban maradt, Ruth pedig fölment Mariáék lépcsőjén. Már messziről hallotta az írógép kopogását. Martin épp egy kézirat utolsó lapján dolgozott, amikor felállt ajtót nyitni. A lány azért jött el, hogy még egyszer megkérdezze: ott lesz-e Martin a hálaadásnap vacsorán. De még meg sem tudta említeni a témát, Martin már nyakig belemerült abba, ami őt most egészen betöltötte.

- Hadd olvassam ezt föl neked! - kiáltotta, s máris szétszedte a másolatokat, és rendbe rakta a kézirat lapjait. - Ez a legújabb művem. Ilyet még sohasem írtam. Annyira más, mint a többi, hogy szinte magam is megijedek tőle. De azért úgy érzem valahogy, hogy jó. Különben majd te megmondod. Hawaii történet. Azt a címet adtam neki, hogy *Wiki-Wiki*.

Martin arca az alkotás lázában égett. A lány azonban borzongott a hideg szobában. Amikor kezét fogtak, feltűnt, hogy milyen hideg a fiú keze. Figyelmesen hallgatta végig a felolvasást. Martin olvasás közben rápillantott, és semmi jót sem olvasott le az arcáról, mégis megkérdezte a végén:

- Mondd meg őszintén, mi a véleményed róla?

- Hát... magam sem tudom - felelte a lány. - Adnak... mit gondolsz, ad ezért valaki pénzt?!

- Attól tartok, nem - vallotta meg a fiú. - Túl erős ez a magazinoknak. Pedig igaz történet... szavamra mondom, hogy igaz.

- Nem értem, miért ragaszkodol hozzá, hogy olyasmit írsz, amiről előre tudod, hogy nem kapsz érte pénzt - folytatta könyörtelenül a lány. - Hát nem azért írsz, hogy megélj belőle?

- De igen, ez a szerencsétlen történet azonban magával ragadott. Nem tehettem mást, meg kellett írnom. Maga a történet kényszerített rá, hogy megírjam.

- És azt a főszereplőt, azt a Wiki-Wikit, miért beszélteted olyan durván? Biztos, hogy megbotránkoznak majd rajta az olvasóid. Nyilván ezért nem fogadják el az írásaidat a szerkesztők sem, és igazuk is van.

- Mert az igazi Wiki-Wiki is így beszélt volna.

- Akkor is ízléstelen így megírni.

- De hát ha ez a valóság... - felelte tompa hangon a fiú. - Ilyen az élet, ez az igazság. Úgy kell megírnom az életet, ahogy én látom.

Erre már nem felelt a lány. Kínos csöndben ültek egy percre. Martin azért nem értette meg a lányt, mert szerelmes volt belé, Ruth pedig azért nem tudta megérteni a fiút, mert az oly magasságokig emelkedett, ahová az ő tekintete már nem ért fel. Martin igyekezett kellemesebb tárgyra terelni a beszélgetést.

- Igaz, felvettem a *Transcontinental*-tól a pénzemet - mondotta.

Csöndesen kuncogott, mert maga előtt látta a szakállas triót, amelyet négy dollár kilencven cent és egy átkelési jegy erejéig megsarcolt.

- Szóval eljössz! - kiáltott fel örömmel a lány. - Azért jöttem, hogy ezt megkérdezzem.

- Hogy eljövök?... - mormogta szórakozottan Martin. - Hova?

- Hát holnap vacsorára. Nem emlékszel? Azt mondtad, hogy ha megkapod a pénzt, kiváltod az öltönyödet.

- Erről bizony megfélekeztem - mondta bűnbánó képpel a fiú. - Tudod, a csősz ma reggel elvitte Maria két tehénét és a kisborjút, és... szóval Mariának épp nem volt egy vasa sem, és nekem kellett kiváltanom a teheneit. Erre költöttem a *Transcontinental* ötösét... A *harangzúgás* a csősz zsebébe vándorolt.

- Egyszóval nem jössz el?

Martin végignézett a ruháján.

- Nem tudok elmenni.

A lány kék szemében a csalódás és a szemrehányás könnyei csillogtak, de nem szólt egy szót sem.

- Jövő hálaadáskor együtt vacsorázunk majd: a Delmonicónál - mondta vigasztalóan -, vagy ha akarod, Londonban vagy Párizsban vagy másutt, ahol te akarsz. Biztosan tudom, hogy így lesz.

- Azt olvastam néhány nappal ezelőtt az újságban - tért át Ruth hirtelen más tárgyra -, hogy a vasútnál van valami üresedés. Te lettél, ugye, az első a felvételin?

Martin kénytelen volt megvallani, hogy küldtek neki behívót, de ő lemondott az állásról.

- Teljesen biztos voltam... teljesen biztos vagyok magamban - magyarázta. - Nem telik bele egy év s többet keresek, mint egy tucat vasutas együttvéve! Majd meglátod!

- Ó! - Ruth erre már nem tudott mást mondani.

Felállt és a kesztyűjét húzta.

- Mennem kell, Martin, Artur vár rám kint.

A fiú átölelte és megcsókolta, Ruth azonban ezúttal a szokottnál tartózkodóbb volt. Nem gyúlt fel a teste, nem ölelte át Martint, csak lagymatagon viszonzta a csókját.

Amikor Martin visszafordult a kapuból, megállapította, hogy Ruth haragszik rá. De vajon miért? Az igazán csak szerencsétlen véletlen, hogy a csősz elkapta Maria teheneit. Ki tehet erről? Hogy ő másképp is cselekedhetett volna, mint ahogy cselekedett, eszébe sem jutott. Aztán arra gondolt: persze, amiért a behívó ellenére nem foglalta el az állását a vasútnál... hát igen, azért talán lehet egy kis szemrehányást tenni neki. De hogy a Wiki-Wiki nem tetszett Ruthnak...

Közben felért a lépcsőn, de még megvárta a levélhordót, aki délutáni körútját végezte. Mint mindig, most is a várakozás lázában remegett, amikor átvette a levélhordótól a nagy csomó hosszú borítékot. Volt köztük egy rövid, vékony boríték is; a *New York Outview* felirata volt rajta. Martin egy pillanatra eltűnődött, miközben feltépte a borítékot. Vajon mi lehet benne? Arról nem értesíthetik, hogy elfogadták valamelyik írását, mert nem küldött nekik kéziratot. Lehet talán... - erre a vakmerő gondolatra a szívverése is majdnem elállt -, lehet talán, hogy cikket kérnek tőle? Erre még gondolni is lehetetlen... Egy pillanatra azért átvillant rajta ez a gondolat, de aztán csak legyintett.

A borítékban rövid, sablonos levél a segédszerkesztő aláírásával. Mindössze annyi állt benne, hogy csatoltan megküldenek egy névtelen levelet, amely szerkesztőségük címére érkezett, s megnyugtatóan afelől, hogy az *Outview* szerkesztősége soha, semmilyen körülmények közt sem ad hitelt névtelen leveleknek.

Martin megnézte a mellékelt levelet. A levél írója - valami műveletlen alak - ügyetlen kézírással a nyomtatott betűket próbálta utánozni, és mindenféle sértegetést hordott össze

Martinról. Azt állította, hogy ő az „úgynevezett Martin Eden”, aki elbeszéléseket küld be a magazinoknak, nem is író, hanem csak régi magazinokból vágja ki az elbeszéléseket, és úgy küldi be őket, mintha ő írta volna. A borítékon San Leandró-i postabélyegző díszelgett. Martinnak nem kellett sokáig törnie a fejét, ki írhatta a levelet. A vak is felismerhette Higginbotham helyesírását, Higginbotham kedvenc kifejezéseit, Higginbotham csavaros észjárását. Martin nem is a finom latin betűket, hanem sógorának durva szatócs-kezevonását látta a levél minden sorában.

Hiába tűnődött rajta: miért tett ilyet a sógora? Mivel sérthette meg vajon Bernard Higginbothamot? Sem értelme, sem célja nincs annak, amit csinált. Martin nem talált rá semmiféle magyarázatot. Nem telt bele egy hét, és más, keleten megjelenő magazinok szerkesztői is vagy egy tucat hasonló levelet küldtek meg Martinnak. Ez kedves a szerkesztőktől - gondolta a fiú. Sejtelmük sincs róla, hogy ő kicsoda - egyiknek-másiknak a leveléből mégis együttérzés szól. Nyilván utálják a névtelen levélírókat. Martin látta, hogy az ellene irányuló rosszindulatú próbálkozás csődöt mondott. Ha van egyáltalán valami eredménye, az is inkább kedvező számára, mert némelyik szerkesztőnek talán fölhívja a figyelmét a nevére. Nem lehetetlen, hogy ha valamelyikük elolvassa egyszer egy kéziratát, eszébe jut majd, hogy ez az a fickó, akiről azt a névtelen levelet írták. És ki a megmondhatója, hogy az ilyen emlék nem billenti-e az ő javára a mérleget?

Ez idő tájt történt a következő eset, amely után Martin becsülete nagyot csökkent Maria szemében. Egy reggel, amikor Martin kiment a konyhába, Maria fájdalmasan nyögdécselt; a szeméből potyogtak a könnyek. Rengeteg vasalónivalója volt, és akárhogy erőlködött, nem tudott elkészülni vele, olyan gyöngye volt. Martin nyomban megállapította a diagnózist: Mariának influenzája van. Forró whiskyt adott be neki, maradt még egy kevés az üvegek alján, amelyeket Brissenden hozott a házhoz, és elrendelte, hogy feküdjék ágyba. Maria azonban nem engedelmeskedett. Muszáj kivasalni a ruhát - makacskodott -, és még aznap este el is kell szállítani, különben mit ad másnap enni a hét éhes kis Silvának?

Az asszony nem akart hinni a szemének - ezt holta napjáig folyton emlegette -, amikor látta, hogy Martin Eden felvesz a tűzhelyről egy vasalót, és egy csipkés kis ingblúzt tesz a vasalódeszkára. Ez volt Kate Flanagan legszebb ünnepi blúza, pedig nála igényesebb és elegánsabban öltözködő nő nem volt Maria kis világában. Miss Flanagan külön megüzente, hogy a blúzt aznap este okvetlenül meg kell kapnia. Mindenki tudta, hogy Miss Flanagan John Collinsszal, a kováccsal jár együtt - Maria ezenkívül magánforrásból azt is tudta, hogy Miss Flanagan másnap az Aranykapu-parkba készül Collinsszal. Az asszony megpróbálta kimenteni Martin kezéből a plüs ruhadarabot, de hiába. Támolyogva tett néhány lépést, majd elszédült; Martin leültette egy székre, onnan figyelhette tátott szájjal, mit csinál a fiú. Az ingblúz tökéletesen ki volt vasalva negyedannyi idő alatt, mint amennyi alatt ő maga el tudott volna készülni vele. Martin addig unszolta, míg be nem ismerte, hogy ő maga sem tudta volna jobban megcsinálni.

- Gyorsabban is tudnék dolgozni - jegyezte meg a fiú. - Csak forróbb lenne kicsit a vasalója.

Pedig Martin sokkal forróbb vasalót használt, mint amelyet Maria valaha is mert volna.

- Nem jól nedvesíti a ruhát - panaszkolta később a fiú. - Figyeljen csak. Mindjárt megtanítom, hogyan kell benedvesíteni. Jól össze kell nyomni a ruhát. Mindig nyomja jól össze, mielőtt benedvesítené, ha gyorsan akar vasalni.

A pincében volt egy láda a fa közt. Azt felhozta, fedelet készített rá, és megdézsmálta az ócskavasat, amelyet a Silva csemeték az ócskás számára gyűjtöttek. A frissen benedvesített fehérneműt betette a ládába, lefedte, lenyomta az ócskavassal: az eljárás tökéletesen bevált a gyakorlatban.

- Most nézzen ide, Maria - mondta Martin. Azzal trikóra vetkőzött, és felkapott egy vasalót, amely szerinte „végre elég meleg” volt.

- Aztán mikor befejezni vasalás, kimosta gyapjú - mesélte később Maria. - Mondani: Maria, maga lenni nagy bolond, majd én megmutatni magának, hogyan kell kimosni gyapjú. Aztán igazán mutatni nekem. Tíz perc alatt elkészíteni masina: egy hordó, egy kerékagy, két rúd - látni? Így.

Martin a Shelly Gyógyfürdőben tanulta el ezt a módszert Joe-tól. Az ócska kerékagyat rászerezte a függőlegesen álló rúdra, úgyhogy a kerékagy a folyadékba merült. A merítőrudat viszont egy rugós rúdhhoz erősítette, amelyet egy mennyezeti gerendára akasztott. Így aztán a kerékagy ide-oda mozgott a hordóban levő gyapjúholmi felett, és ő fél kézzel jól kinyomkodhatta a gyapjút.

- Maria többé nem mosni gyapjú - így fejezte be mindig elbeszélését az asszony. - Gyerekek kezelni rúd, kerék, hordó. Mister Eden lenni klassz ember.

Vasalhatott azonban akármilyen ragyogóan, fejleszthette konyhai mosodáját, ahogy csak akarta: Maria szemében Martin mégis óriásit esett. Az a romantikus ragyogás, amellyel képzeletében körülvette az alakját, szétfoszlott annak az egyetlen ténynek a hideg fényében, hogy a fiú mosodás volt valamikor. Hiába voltak könnyei, hiába jártak hozzá kocsin az előkelő látogatók, hiába volt akárhány üveg whisky a szobájában, mindez nem számított már semmit. Hisz Martin is csak egyszerű munkásember, ugyanahhoz az osztályhoz, ugyanahhoz a kaszthoz tartozik, amelyhez ő maga. A fiú emberibbé vált ezzel, de megszűnt a titokzatossága.

A családjától Martin egyre jobban elidegenedett. Higginbotham váratlan támadása után Hermann von Schmidt mutatta ki a foga fehérét. Martin szerencsésen elhelyezte néhány tárcáját meg egy pár humoros versikéjét, közölték néhány tréfáját is, úgyhogy egy ideig csak úgy ficáncolt a jólétben. Már majd minden adósságát kifizette a környékbeli kereskedőknek, és még mindig maradt annyi pénze, hogy kiváltsa sötét öltönyét és a kerékpárját. A biciklinek kicsavarodott a lánc és javításra szorult. Martin, hogy kimutassa barátságát leendő sógora iránt, elküldte a biciklit von Schmidt műhelyébe.

Martin megörült, amikor egy kisfiú még aznap délután visszahozta neki a biciklit. Rendkívüli előzékenységet látott ebben, mert tudta, mennyit kell mindig sürgetnie a javításokat. Azt következtette belőle, hogy most már von Schmidt is szívesen összebarátkoznék vele. Amikor azonban jobban szemügyre vette a kerékpárt, kiderült, hogy nem csináltak rajta semmit. Egy idő múlva felhívta telefonon nővére jövődöbelijét, aki azt közölte vele, hogy „semmilyen formában és semminemű feltételek közt” nem óhajt vele kapcsolatban lenni.

- Hallja, maga Hermann von Schmidt - felelte jókedvűen Martin. - Nagy kedvem volna, hogy odamenjek és beverjem azt a tömpe sváb orrát!

- Csak merje betenni a lábát a műhelyembe - hallotta a telefonban -, azonnal hívom a rendőrséget. Majd ellátom én még a maga baját! Nekem ugyan nem fog felválni! Énnálam nem fog verekedést rendezni! Tiszteltetem az ilyen alakokat. Nekem is van szemem. Tudja, mi maga? Közöséges naplopó. Engem maga nem fog megzsarolni azért, mert feleségül veszem a nővérét. Miért nem megy inkább dolgozni? Miért nem él úgy, mint más tisztességes ember? Erre feleljen!

Martin ezúttal okosabb volt, semhogy dühbe gurult volna. Visszatette a hallgatót a helyére, és hirtelen támadt jókedvében csak hitetlenül fütttyentett egyet. Jókedve azonban nem tartott sokáig. Megint elfogta a magányosság érzése. Senki sem érti meg őt, senkinek sincs szüksége rá, talán csak az egy Brissendennek... Brissenden pedig eltűnt, csak az Isten tudja, hova.

Amikor Martin kijött a zöldségestől, és bevásárlókosarával hazafelé indult, bealkonyodott már. A sarkon villamoskocsi állt meg. Martin szíve nagyot dobbant örömében, amikor meglátta, hogy egy ismerős, sovány alak száll le róla. Brissenden volt... A kocsi még el sem indult, Martin már észrevette, hogy Brissenden felöltőjének egyik zsebe könyvektől duzzad, a másikon meg egy literes whiskys üveg körvonalai dudorodnak.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

Brissenden nem adta okát hosszú távolmaradásának. Martin sem kíváncsiskodott. Örült, hogy a grogospohárból felszálló gőzön át megint láthatja barátjának hamuszín arcát. Mindjárt elmesélte neki, mit dolgozott közben.

- Én sem lustálkodtam - jelentette ki Brissenden. Kéziratot húzott elő kabátja belső zsebéből és átadta Martinnak. Ahogy a fiú egy pillantást vetett a kézirat címére, kíváncsiság csillant fel a tekintetében.

- Aha! - nevetett Brissenden. - Jó cím, mi? *Tiszavirágok*... Ez volt az a szó, amelyet kerestem. Magának köszönhetem, hogy megtaláltam... maga beszélt nekem arról, hogy az ember nem más, mint két lábon járó, életre keltett szervetlen anyag, a legfiatalabb a tiszavirág életű lények hosszú sorában. Egész létét a hőmérsékletnek köszönheti, de büszkén kidüllesztett mellél vonul végig azon a rövidke úton, amelyet a hőmérő engedélyez neki. Azóta folyton a fejemben motoszkált a téma; le kellett írnom, hogy megszabaduljak tőle. Mondja majd meg, mi a véleménye róla.

Martin olvasás közben kipirult, aztán fokozatosan elsápadt. Remekmű ez... A forma teljes győzelmet arat itt az anyagon - ha ugyan győzelemnek lehet nevezni, hogy egy mű tökéletes szerkezetében érvényre jut az anyag legkisebb felfogható részecskéje is. A fiú szédült, szinte megborzongott a gyönyörűségtől, az elragadtatástól könny tolt a szemébe. Hat-hétszáz soros költemény volt... fantasztikus, elképesztő, rendkívüli. Ijesztő, szinte lehetetlen, és mégis ott állt fekete betűkkel fehér papíron. Az emberről szólt a vers és az emberi lélek tapogatózó mozgulásainak végső értelmezéséről; a szédítő mélységekbe szállt le, hogy hírt hozzon a legtávolabbi napokról és a szivárványspektrumokról. A képzelet fékevesztett orgiája ez a vers, egy haldokló agyában, akit elfúló lélegzete és a gyöngülő szív zaklatott ugrásai vad vágásra kényszerítenek. A vers felséges ritmussal szárnyalt a kavargó, jéghideg csillagokig, csillagmiriádok rajzó világába ragadta magával az embert - fel, az elsötétülő űrbe, ahol hideg napok ütköznek össze, és csillagködök lángolnak. S az egész költeményen mint ezüstharangocska halk csengése hatolt át szüntelen egy gyöngye, vékonyka emberi hang, valami panaszos cirpelés, míg égitestek süvítenek az űrön át, és naprendszerek roppannak össze.

Martin csak nagy sokára jutott ismét szóhoz.

- Ehhez hasonló nincs az egész irodalomban - mondotta. - Csodálatos... ó, de csodálatos! Úgy kavarg tőle a fejem, mintha részeg volnék. Az a hatalmas és mégis oly végtelenül parányi kérdés... sehogy sem megy ki a fejemből. Az az örökösen kutató, soha meg nem szűnő, gyöngye kis panaszos emberi hang most is a fülemben cseng még. Mintha egy árva kis szűnyog zümmögné gyászindulóját, míg körös-körül elefántok trombitálnak és oroszlánok bőgnek. Kielégíthetetlen, elemi vágy űzi-hajtja. Tudom, nevetséges vagyok most... De mit tegyek, ha így felzaklatott ez a vers? Maga... nem is tudom, mit mondjak... maga csodálatos ember! Nincs erre más szó. Hogyan csinálja ezt? Mondja, hogyan csinálja?

Martin egy percnyi szünet után újra így lelkendezett:

- Soha többé nem írok egy sort sem. Mi vagyok én? Közönséges kontár! Most látom csak, milyen az igazi mester - a génusz! De ez annál is több! Ez nemcsak a génusz műve - ez már az örület igazsága. Minden sor igaz ebben a versben! Ember, maga híres dogmatikus, tudja maga, mennyire igaz, amit ír? Az nem lehet, hogy a tudomány meghazudtolja magát! Prófétai igazság ez... anyaga a mindenség fekete ércéből való, s maga hatalmas ritmusaival gyönyörűsége, ragyogó szövedékké varázsolta. Nem szólok többet egy szót sem... Összetört, szét-

morzsolt ez a költemény. De még egyet azért hadd mondjak: engedje meg, kérem, hogy én próbáljam meg elhelyezni maga helyett.

Brissenden gúnyosan mosolygott.

- Nincs a földön folyóirat, amely ezt közölni merné. Maga is jól tudja.

- Szó sincs róla! Ellenkezőleg: tudom, hogy nincs a földön folyóirat, amely két kézzel ne kapna utána. Ilyesmit igazán nem mindennap látnak. Ez nemcsak az év legjobb verse - ez a század legjobb verse!

- Szívesen a szaván fognám!

- Kérem: most az egyszer ne legyen cinikus - kérlelte Martin. - A magazinok szerkesztői sem teljesen hülyék, higgye el nekem. Fogadjunk! Akármennyit teszek egy ellen, hogy bármelyik magazinnak küldjük be a *Tiszavirágok*-at, nyomban elfogadja.

- Csak egy dolog miatt nem akarom szaván fogni. - Brissenden megállt egy percre. - Ez nagy mű... a legnagyobb, amit alkottam - tudom én is. Ez a hatyúdalom. Magam is nagyon büszke vagyok rá. Valósággal imádom. Többet ér, mint a whisky... Erről álmodoztam, ilyen nagyszerű, tökéletes valamiről, fiatal koromban, tele édes ábrándokkal, tiszta ideálokkal. És most, amikor már az utolsót lélegzem, íme, itt van. Nem akarom, hogy egy csomó disznó beletúrja az orrát és bemocskolja. Nem... vissza kell utasítanom a fogadást. Ez az én művem; megcsináltam... és megosztottam magával.

- De hiszen gondolnia kell másokra is - ellenkezett Martin. - Azért van szépség a világon, hogy gyönyörűséget okozzon.

- Ez a szépség azonban az enyém.

- Nem szabad ilyen önzőnek lennie.

- Nem is vagyok önző. - Brissenden kajánul mosolygott; így szokott mindig mosolyogni, amikor már előre mulatott a mondanivalóján. - Önzetlen vagyok... akár egy éhes disznó.

Martin hiába próbálta rávenni, hogy másítsa meg az elhatározását. Mondta neki, hogy vak dühe a magazinok iránt fanatizmus - mondta, hogy ezerszerre elítélendőbb a magatartása, mint az ifjúé, aki Efezusban felgyújtotta Diana templomát. Brissenden - szidalmak özönében - jóízűen szűrölte grogját, és mindent ráhagyott Martinra, csak egyet nem: azt, amit a magazinok szerkesztőiről mondott. Féktelen gyűlöletet érzett irántuk, és amikor beszélni kezdett róluk, Martinon is túltett a szidalmazásban.

- Örülnék, ha legépelné nekem a kéziratot - mondotta végül. - Maga ezerszer jobban ért hozzá, mint akármelyik gépirónő. Szeretnék azonban egy jó tanácsot adni magának. - Azzal vaskos kéziratot húzott elő a kabátja külső zsebéből. - Ez itt a maga cikke: *A nap szégyene*. Nemcsak egyszer olvastam el, hanem kétszer, sőt háromszor is. Ennél nagyobb bókot nem is mondhatnék. A maga *Tiszavirágok*-ról mondott szavai után nem tudok, csak hallgatni. Egyet azonban mégis szeretnék mondani: ha *A nap szégyene* megjelenik, bizonyos, hogy szenzációt kelt. Olyan vita indul a nyomában, hogy a rekláértéke ezreseknél is többet ér.

Martin jót kacagott.

- Látom már: azt akarja tanácsolni, hogy küldjem be a kéziratot valamelyik magazinnak.

- Szó sincs róla... ezt nem is szabad megtennie, ha azt akarja, hogy valóban megjelenjék. Mást tegyen: küldje be a tanulmányt a legelsősorú kiadóknak. Valamelyik lektor, ha elég örült vagy elég részeg, talán kedvező véleményt adna róla. Maga sok mindent olvasott. Ezeknek az olvasmányoknak az anyaga Martin Eden agyának a retortáiban átalakult, és ebben a tanul-

mányban csapódott le. Martin Eden egyszer még hírnevet szerez, és ezt nem utolsósorban ennek a tanulmányának köszönheti majd. Minél előbb talál rá kiadót, annál jobb.

Brissenden aznap későn este ment haza. Amikor fölépett a kocs első lépcsőjére, még egyszer visszafordult, és egy szorosan összegöngyölt kis csomagot nyomott Martin kezébe.

- Fogja csak - mondotta. - Kinn voltam ma a lóversenyen, és befutottak a tippjeim.

A kocsit lecsöngették; a villamos elindult. Martin törte a fejét, vajon mit tartalmazhat a gyűrött, zsíros kis csomag a kezében. Szobájába érve felbontotta, és egy százdollárost talált benne.

Egy percre sem töprengett, hogy megtartsa-e a pénzt. Tudta, hogy barátjának mindig bőven van pénze. Azt is biztosra vette, hogy sikert arat, és akkor vissza tudja fizetni. Reggel minden számláját rendezte, Mariának három hónapra előre kifizette a lakbért, és minden holmiját kiváltotta a zálogból. Ezután nászajándékot vett Mariann-nak, majd apró karácsonyi ajándékokat vásárolt Ruthnak és Gertrudnak. Megmaradó pénzén aztán az egész Silva családot betelerelte Oaklandbe. Egy telet késett ugyan vele, de mégiscsak beváltotta az ígérését: a legutolsó, legapróbb Silva csemete is kapott egy pár cipőt, sőt maga Maria is. Vett aztán trombitát, babát és mindenféle más játékot; minden Silva gyerek két keze tele volt csomagokkal, édességgel és dióval.

Amikor a sarkában ezzel a nem mindennapi menettel Maria szoknyájába csimpaszkodva lökdösődött, betért egy cukrászdába, hogy megvegye a világ leghosszabb kandiscukorrúdját, Ruthba és az anyjába botlott. Mrs. Morse megbotráncozva nézett rá. Ruth is bosszankodott. A külsőségek az ő szemében is sokat számítottak, és nem volt épp felemelő látvány, amint szerelmese Mariával, egész kis portugál csibészhad élén haladt. Mégsem ez bosszantotta legfőképp, hanem az, hogy Martinban - Ruth úgy vélte - nincs elég büszkeség és önérzet. Még súlyosabb azonban, hogy ez az eset is nyilvánvalóan arra mutatott: Martin sohasem tagadja meg viselkedésével munkásszármazását. A tény már önmagában is eléggé megbélyegző - gondolta -, de hogy ezenfelül Martin még szemérmetlenül az arcába is vágja a világnak - Ruth világának -, az már mégiscsak sok. Jegyességüket, igaz, titokban tartották, de régi, bensőséges kapcsolatuk mégis sok szóbeszédre adott alkalmat... és itt, a cukrászdában is van egy-két ismerőse, aki a szeme sarkából figyelni szerelmesét és furcsa kíséretét. Ruth nem volt olyan nagyvonalú, mint Martin, ő nem tudott a környezete fölé emelkedni. Ezért fájdalmasan érintette az eset, és minthogy nagyon érzékeny is volt, szinte remegett a szégyentől. Így aztán Martin, amikor estefelé meglátogatta Ruthot, úgy látta, jobb, ha elő sem veszi az ajándékot, hanem alkalmasabb időre halasztja az átadását. Ruth sírt, keservesen zokogott dühében. Martin egészen megdöbben. Amikor látta, milyen fájdalmat okozott a lánynak, úgy érezte, gátságot követett el - de nem tudta volna megmondani, hogyan és mivel. Álmában sem gondolt rá, hogy szégyenkezzék az ismerősei miatt. Nem értette, miért sérti az Ruthot, ha elmegy Silváékkal karácsonyi ajándékokat venni. Később aztán Ruth megmagyarázta, mi bántja, és ő megértette az álláspontját, de csak női gyöngeséget látott benne - ez a gyöngeség még a legkülönb nők tulajdonságai közül sem hiányzik.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

- Jöjjön. Ma este megmutatom magának az igazi borzasokat... - mondta Brissenden Martinnak egy januári estén.

Együtt vacsoráztak San Franciscóban. Útban hazafelé, a hajóállomáson támadt Brissendennek az az ötlete, hogy megmutatja Martinnak „az igazi borzasokat”. Nyomban sarkon fordult és rohanvást elindult a parton. Martinnak ugyancsak igyekeznie kellett, hogy lépést tartson ezzel a sovány árnyalakkal, lebegő felöltőjében. Brissenden egy nagy italüzletben régi portóit vásárolt két négyliteres demizsonban. Egy-egy demizsont tartott a kezében, úgy szállt fel egy Misszió úti kocsira. Martin Brissenden nyomában néhány literes whiskys üveget cipelt.

Mi lenne, ha Ruth így meglátna - gondolta Martin, s azon törte a fejét, ugyan milyenek hát „az igazi borzasok”?!

- Az is lehet, hogy nem találunk ott senkit - mondta Brissenden, amikor leszálltak a kocsiról, és a Piac tértől délre, a legsötétebb külvárosi munkásnegyed felé vették az útjukat. - Pedig akkor olyasmitől esik el, amire már régóta vágyódik.

- Mi a csodáról beszél? - kérdezte Martin.

- Emberekkel találkozhatnak, intelligens emberekkel, nem olyan makogó, jelentéktelen kis figurákkal, mint abban a kufárfészekben. Maga csak olvas, olvas, de sehol sem talál magához való társakat. Nohát, ma este bemutatok majd magának egy-két olyan embert, aki szintén olvas. Legalább nem lesz többé egyedül.

- Nem mintha sokat adnék az örökös vitáikra - folytatta aztán a következő utcasarkon. - Az úgynevezett tudományos filozófia nem érdekel. Meglátja majd, ezek intelligens fickók, nem amolyan polgári barmok. De jól vigyázzon! Akármiről lesz is szó a kerek világon, ezek az emberek szóhoz sem hagyják majd jutni.

- Remélem, ott lesz Norton is - mondta kissé később. Lihegett, de nem engedte, hogy Martin elvegye tőle a két demizsont. - Norton idealista - Harvardban végzett. Szédületes, milyen az emlékezőtehetsége! Idealista felfogása végül bölcséleti anarchiába vitte, és a családja ki-tagadta. Az apja egy vasúttársaság elnöke és többszörös milliomos, a fia pedig majd éhen hal Friscóban, és havi huszonötért egy anarchista röpiratot szerkeszt.

Martin nem volt ismerős San Franciscóban, különösen a Piac mögött. Sejtelve sem volt hát, merre mennek.

- Mondja tovább - kérte Brissendent. - Meséljen még róluk. Miből élnek ezek az emberek? Hogy kerültek ide egyáltalán?

- Remélem, Hamiltont is ott találjuk. - Brissenden megállt egy kicsit, s a korláton nyugtatta a kezét. - Strawn-Hamiltonnak hívják... érti, ugye: kettős neve van, régi déli családból származik. Született csavargó... A leglustább ember, akit ismerek. Pedig állásban van, legalábbis megpróbálja - egy szocialista szövetkezeti áruházban heti hat dollár fizetéssel. Ez az ember meggyőződéses csavargó. Így került ide a városba is. Egyszer a saját szememmel győződtem meg róla, hogy reggeltől estig ült egy padon, és nem evett egy falatot sem. Este meghívtam vacsorára, a vendéglő azonban két utcával odább volt, azt mondja hát nekem: „Ugyan mit strapáljuk magunkat, öregem? Vegyen nekem inkább egy csomag cigit...” Ő is spencerista volt, akárcsak maga, míg Kreis át nem térítette a materialista monizmusra. Majd megpróbálom, hátha sikerül a monizmusról beszéltetnem. Norton is monista, szerinte azonban csak a szellem létezik, az anyag nem. Rendszerint jól odamondogat Kreisnek és Hamiltonnak.

- Ki az a Kreis? - kérdezte Martin.

- Az ő lakására megyünk most. Valamikor professzor volt, de kirúgták az egyetemről. A szokott história... Vág az esze, mint a borotva; megél a jég hátán is. Emlékszem, egyszer nagyon rosszul ment a sora, és abból élt, hogy utcasarki fakír volt. Teljesen gátlástalan. Még a halotról is lelopja a szemfedőt. A polgárság és közte csak annyi a különbség, hogy ő legalább nem tagadja, hogy rabol. Beszél az Nietzschéről, Schopenhauerről, Kantról vagy akármiről, de komolyan csak egyetlen dologgal törődik a világon, és ez a monizmusa. Mary sem kivétel ez alól. Haeckel a bálványa. Ha meg akarja sérteni, próbáljon csak egy rossz szót szólni előtte Haeckelről.

- No, itt laknak. - Mielőtt felfelé indultak volna a lépcsőn, Brissenden letette egy percre a kapuban a demizsont. Ugyanolyan kétemeletes sarokház volt ez is, mint a többi; a földszintjén kocsmá és fűszeresbolt. - Itt lakik ez a banda: Az egész emeletet maguknak foglalták le. De két szobája csak Kreisnek van közülük. No, induljunk!

Az emeleti lépcsőház nem volt megvilágítva. Brissenden azonban úgy járt a sötétben, mint egy kísértet, aki jól ismeri már itt a járást. Útközben megállt; mondani akart valamit Martinnak.

- Van ott egy alak... Stevensnek hívják. Az teozófus. Ha az egyszer belejön, se vége, se hossza. Most épp tányérmosó valamelyik vendéglőben. Nagyon szereti a jó szivarokat. Láttam egyszer, hogy népbüfében ebédelt tíz centért, de ötven centet fizetett az ebéd utáni szivarjáért. Most is zsebre vágtam egypár szivart, hogy megkínálhassam, ha netán itt volna.

- Aztán van ott még egy fickó; Parrynak hívják. Ausztráliai. Statisztikus, és valóságos két lábon járó lexikon. Kérdezze csak meg tőle, hogy mekkora volt Paraguay gabonatermése 1903-ban, vagy 1890-ben Anglia vászonkivitele Kínába, vagy hogy Jimmy Britt milyen súlycsoportban győzte le Battling Nelsont, vagy ki volt 1868-ban az Egyesült Államok nehézsúlyú bajnoka: Parry egy automata gyorsaságával adja meg a pontos választ. Aztán Andy, a kőfaragó. A világon mindenről megvan a határozott véleménye. Egyébként jó sakkjátékos. Aztán ismét egy másik, egy pék: Harry Hamiltonnak hívják. Forrófejű szocialista és elszánt szakszervezeti harcos. Maga is emlékszik biztosan a szakácsok és pincérek sztrájkjára! Hamilton szervezte őket. Ő robbantotta ki a sztrájkot is. Szépen kitervelte az egészet - épp itt Kreiséknél. Szórakoztatta az ügy. Ahhoz azonban már lusta volt, hogy ki is tartson a szakszervezet mellett. Pedig, ha akarja, sokra vihette volna. Akármit elérhetne, csak ne volna olyan példátlanul lusta.

Brissenden biztosan haladt a sötétben. Egyik küszöbnél kiszűrődött a világosság, arról lehetett tudni, hol van a bejárat. Kopogásra s egy szóra megnyílt az ajtó, s Martin máris azon vette észre magát, hogy kezét ráz Kreisszel. Jóképű, barna ember volt; ragyogó fehér fogsorú, lecsüngő, sötét bajszú, csillogó, fekete szemű. Mary, házias külsejű, fiatal szőke nő, éppen mosogatott a kis udvari szobában, amely konyhául és ebédlőül szolgált. Az utcai szoba volt a hálószoba és a nappali. A mosott ruha mélyen a fejük fölé lógott a szárítókötelekről. Martin így észre sem vette az első percben, hogy két férfi beszélget a szoba sarkában. Brissendent és demizsonjait nagy örömrivalgással fogadták. Amikor bemutatkoztak, Martin megtudta, hogy Andy és Parry van itt. Ő is csatlakozott hozzájuk, és feszült figyelemmel hallgatta a beszámolót a bokszmérkőzésről, amelyet Parry előző este látott. Brissenden megdicsőült arccal feledkezett bele a grog készítésébe, s közben borral és szódás whiskyvel kínálta a társaságot. Amikor kiadta a parancsot: hívják össze a bandát, Andy elindult, hogy szobáról szobára járva, összegyűjtse a többieket.

- Szerencsénkre a legtöbben itthon vannak - súgta Martin fülébe Brissenden. - Jöjjön csak. Itt van Norton és Hamilton. Hallom, Stevens nincs idehaza. Ha tudom, megpróbálom a monizmusról beszéltetni őket. Várjuk meg, amíg belejönnek egy kicsit. Később majd fölmelegednek.

A beszélgetés eleinte egyik témáról a másikra csapott. Martin élvezettel figyelte, milyen szabadon röppen ezeknek az embereknek a szelleme. Mindegyiküknek megvolt mindenről a véleménye. Szellemesen, ügyesen fogalmazták meg a mondanivalójukat, de azért sohasem voltak felületeseek. Martin hamar észrevette, hogy akármiről beszélnek, mindig tudományos megállapításokból indulnak ki, s jól megalapozott, egységes szemléletbe foglalják a társadalmat és a világegyetemet. Nem mások kialakult véleményét veszik át. Így vagy úgy, valamennyi lázadó; közhelyet nem mondanak. Morse-éknál még sohasem tapasztalta Martin, hogy ilyen bámulatosan sok kérdésről vitatkoznának az emberek. Ezeket itt minden érdekelte; egyetlen korlátot ismertek csak: amit az idő szabott meg. Humphry Ward új könyvéről Shaw legújabb darabjára siklott a beszélgetés; szóba került közben a dráma jövője is, és valaki felidézte Nat Goodwin emlékét. Hol elismeréssel, hol gúnyosan tárgyalták meg a reggeli lapok vezércikkeit; egyik percben az új-zélandi munkásság helyzetéről, a következőben már Henry Jamesről és Brander Matthew-ról beszéltek; erről Németország távol-keleti szándékaira, majd a sárga veszedelem gazdasági vonatkozásaira tértek át; ezután parázs vita tört ki a német választásokról és Bebel legutóbbi beszédéről; végül helyi politikai kérdéseknél kötöttek ki: a szakszervezeti munkáspárt vezetőségében lezajlott botrányoknál s a vezetőség legújabb terveinél. Elmondták, hogyan szövik a dokkmunkások készülő sztrájkjának a szálait. Martin meglepetéssel látta, milyen sok intim adatról tudnak ezek az emberek. Sok mindent tudtak, amiről az újságok sohasem írnak - jól ismerték az összes bábukát rángató drótokat és szálakat és a dolgokat a háttérből mozgató kezeket is. Martin nagy meglepetésére részt vett a beszélgetésben a lány is; Mary olyan magas intelligenciát árult el, amilyent Martin még sohasem tapasztalt eddigi nőismerőseinél. Martin Swinburne-ről és Rosettiről beszélgetett vele, de a lány elkalandozott a francia irodalom területére, és ide Martin már nem tudta követni. Viszonzásképpen, amikor a lány Maeterlinck védelmére kelt, Martin részletesen kifejtette *A nap szégyene* című tanulmányában már alaposan kidolgozott gondolatait.

Közben új látogatók csatlakoztak a társasághoz. A szobában vágni lehetett a dohányfüstöt, amikor Brissenden meglobogtatta előttük a vörös posztót.

- Friss erő, Kreis, ide nézzen csak - mondta. - Egy rózsaszínű ifjú szerelmes, aki Herbert Spencert imádja. Ebből próbáljon haeckeliánust faragni, ha tud.

Kreis mintha felébredt volna erre. Megrezdült, mint a mágneses vas. Norton viszont barátságosan, lányos mosollyal nézett Martinra, mintha azt mondaná: ne féljen, majd megvédik.

Kreis egyenesen Martinra támadt, Norton azonban minden lépésnél útját állta, míg csak a két ember végeláthatatlan személyes vitába nem bonyolódott egymással. Martin figyelte őket, és azt hitte, káprázik a szeme. Hogy ilyesmi is lehetséges! Méghozzá a Piac mögött a munkásnegyedben... Hisz ezekben az emberekben megelevenednek a könyvek! Tűz és lelkesedés árad a szavukból, a szellemi izgalom lázba hozza őket, mint másokat az ital vagy a düh. Ezeknek a szava nem Kant, Spencer vagy más mesebeli félistentől papírra vetett nyomtatott betű száraz filozófiája. Ebben a két emberben eleven, vérbő, minden részletében izgalmas filozófia öltött testet. Időnként mások is közbeszóltak. Az egész társaság feszült figyelemmel követte a vitát. Még a cigaretta is a körmükre égett.

Az idealizmus eddig sohasem vonzotta Martint. Így azonban, ahogy most Norton mutatta be, egészen új színben látta. Megragadta elméjét e bölcsélet kézzelfogható logikája, amelyről

Kreis és Hamilton mintha tudomást sem venne. Metafizikusnak csúfolták Nortont, az arróluk mondta gúnyosan, hogy metafizikusok. A *phenomenon* és *noumenon* szavakat vagdos-ták egymás fejéhez. Kreis és Hamilton azt vetette Norton szemére, hogy a tudatot önmagából próbálja megmagyarázni. Norton viszont azzal vádolta őket, hogy csak játszanak a szavakkal, s nem a tényekből, hanem a szavakból indulnak ki elméletük felépítésében. Kreis és Hamilton ezen egészen elképedt. Hogyan - hiszen az ő egész okoskodásuknak épp az a sarkalatos pontja, hogy a tényekből indul ki, és néven nevezi a tényeket.

Amikor Norton beleveszett Kant bonyolult gondolatmenetébe, Kreis arra hívta fel a figyelmét, hogy minden jó kis német filozófia átköltözött halála után Oxfordba. Kicsit később Norton hívta fel az ő figyelmét Hamilton törvényére: az okokkal való takarékoskodás törvényére. Erre mindketten nyomban azt kezdték bizonygatni, hogy hiszen ők minden fejtegetésükben ezt a törvényt alkalmazzák...

Martin a térdét csapkodta elragadtatásában. Pedig Norton sem volt spenceriánus, sőt ő maga is Martin filozófiai lelki üdvösségéért harcolt, és minden megállapítása egyaránt szólt Martinnak és a két ellenfélnek.

- Tudja, hogy Berkeleyt még senki sem tudta megcáfolni - intézte most szavait egyenesen Martinhoz. - A legjobban még Herbert Spencer közelítette meg, de valami nagyon közel azért ő sem jutott hozzá. Ennél messzebb pedig a legmegbízhatóbb Spencer-tanítvány sem juthat el. Olvastam a minap Saleebynek egy dolgozatát, de ő sem tudott mást mondani, mint hogy Herbert Spencernek majdnem sikerült megcáfolnia Berkeleyt.

- Tudja, mit mondott Hume? - kérdezte Hamilton. Norton bólintott, Hamilton azonban a többiek kedvéért mégis elmondotta. - Azt, hogy Berkeley érveit kár cáfolni, hisz azok úgysem győznek meg senkit.

- Mármost Hume véleménye szerint... - hangzott a válasz. - Hume-nak pedig ugyanaz a véleménye, mint magának, persze egy kis különbséggel: neki legalább volt annyi esze, hogy belássa, hogy Berkeleyt nem lehet megcáfolni.

Norton érzékeny és ingerlékeny volt, de azért sohasem vesztette el a fejét. Kreis és Hamilton viszont hidegvérű vademberek módjára az áldozat leggyöngébb pontjait keresték, hogy ott szurkálják, bökdössék. Éjfélre járt már az idő. Nortont egyre jobban kihozta a sodrából, hogy folyton metafizikusnak csúfolják. Jól megkapaszkodott hát a székében, hogy fel ne ugorjék, szürke szeme megvillant, lányos arcvonásai megkeményedtek, és határozott kifejezést öltöttek, s azzal nagy támadást indított két ellenfelének hadállásai ellen.

- Rendben van, tisztelt haeckeliánusok! Mondjuk, hogy én úgy okoskodom, mint egy napkeleti bölcs. Szíveskedjenek azonban megmondani, önök vajon hogyan okoskodnak? Tudománytalan dogmatizmusukban nem tudják hol megvetni a lábukat, ezért magukkal cipelik a híres természettudományukat olyan helyekre is, ahol semmi keresnivalója. Hol volt még a materialista monizmus iskolája, amikor az önök lába alól már rég kihúzták a talajt! És tudják, ki tette ezt? Locke... John Locke! Kétszáz éve, sőt ennél is régebben az *Emberi értelemről* szóló tanulmányában bebizonyította, hogy nincsenek az emberrel vele született fogalmak. Az a legszebb az egészben, hogy önök is pontosan ugyanazt állítják. Hányszor hallottam önöktől már ma este is, hogy nincsenek az emberrel vele született fogalmak!

- Mi következik ebből? Az, hogy a végső tényeket nem ismerjük. Amikor megszületünk, üres az agyunk. Nincs benne más, mint érzetek és jelenségek, amelyeket az öt érzékszerv közvetít. A fogalmak tehát, amelyek születésünkkel nincsenek az agyunkban, később sem juthatnak belé...

- Tagadom!... - próbálta félbeszakítani Kreis.

- Várja meg, hogy befejezzem! - üvöltött Norton. - Az erő és anyag kölcsönhatásáról tehát csak azt tudhatjuk, ami valamilyen módon az érzékszerveinkre hat. Láthatjuk: a vita érdekében még azt is szívesen feltételezem, hogy van anyag, mert a saját érveikkel akarom önöket megsemmisíteni. Más módon ezt nem is tudnám, hisz mindketten egyformán képtelenek arra, hogy egy elvont filozófiai fogalmat megértsenek.

- No, szóval mit tudnak önök az anyagról, nagyra becsült természettudományuk jóvoltából? Az anyagnak csak megjelenési formáit ismerik, azt, ami látható belőle. Csak az anyag változásait tudják megfigyelni, illetve az anyagban végbemenő oly változásokat, amelyek az önök tudatában is változásokat hoznak létre. A természettudomány csak a jelenségekkel foglalkozik, önök azonban oly meggondolatlanok, hogy ennek ellenére ontológusok igyekeznek lenni, és fogalmakkal próbálnak dolgozni. Pedig a természettudományra már meghatározásánál fogva is csak az érzékelhető dolgok tartoznak. Jól mondta valaki, hogy a jelenségekkel foglalkozó tudomány nem mehet túl a jelenségeken.

- Önök nem tudják megcáfolni Berkeleyt, még ha teljesen semmibe veszik is Kantot. Minthogy azonban azt állítják, hogy a tudomány bizonyossága szerint isten nem létezik - vagy ami egyre megy, hogy az anyag létezik -, mégis kénytelenek feltételezni, hogy Berkeleynek nincs igaza... Ugye, tudják, kérem, hogy csak azért indultam ki az anyag valóságos létezéséből, hogy jobban megértessem magam önökkel. Legyenek hát természettudósok, ha jólesik - a dolgok lényegével foglalkozó tudományt azonban hagyják békében, mert annak nincs helye a természettudományban. Spencernek igaza van abban, hogy agnosztikus, ha azonban Spencer...

Idejében indulniuk kellett, különben lekésték volna az utolsó átkelőjáratot Oakland felé. Brissenden és Martin kisurrant hát. Norton javában beszélt még, Kreis és Hamilton pedig alig várta, hogy befejezze a mondókáját, s ők, mint két véreb, nekironthassanak.

- A maga jóvoltából tündérországba pillantottam be ma este - mondta Martin a hajón. - Így érdemes élni, ha az ember ilyen népség között foroghat! Még mindig kavarg az agyam. Eddig lenéztem az idealizmust. Most sem fogadom el. Biztos, hogy én mindig realista maradok. Azt hiszem, ilyen a természetem. De azért szívesen megfelelttem volna Kreisnek és Hamiltonnak, és Nortonhoz is lett volna egy-két szavam. Nemigen látom, hogy Spencert megcáfolták volna valamiben. Olyan izgatott vagyok, mint a gyerek, akit először vittek el a cirkuszba. Világos: sokat kell még olvasnom. A legsürgősebben megszerzem Saleeby műveit. Én még most is azt gondolom, hogy Spencer sérthetetlen. Legközelebb én is megmondom a magamét.

Brissenden kínosan szedte a levegőt és lassan elbóbiskolt. Sálba burkolt álla lecsuklott beesett mellére. Szorosán összehúzta magán a hosszú felöltőt, és ütemesen dőlt előre-hátra a propeller ütemes zakatolására.

TIZENHARMADIK FEJEZET

Martin nem fogadta meg Brissenden jó tanácsát, és nem követte az utasítását sem. Másnap reggel az volt az első dolga, hogy borítékba tegye és feladja az *Acropolis* címére *A nap szégyene* című tanulmányát. Bízott benne, hogy akad majd olyan magazin, amely közli az írást. Úgy érezte, előbb a magazinoknál kell nevet szereznie magának, s akkor majd könnyebben jut be a könyvkiadókhöz. A *Tiszavirágok*-at szintén elküldte egy magazinnak. Brissenden előítéletét a magazinokkal szemben rögeszmének tartotta, és úgy határozott, hogy ennek a hatalmas költeménynek meg kell jelennie nyomtatásban. Természetesen nem az volt a szándéka, hogy Brissenden hozzájárulása nélkül adassa ki. Úgy tervezte, hogy előbb elfogadtatja valamelyik nagy magazinnal, s aztán így felfegyverkezve verekszik majd Brissendennel és beleegyezésre bírja.

Aznap reggel fogott hozzá Martin egy elbeszéléshez, amelynek a tervét már hetekkel előbb felvázolta, a téma azóta sem hagyta nyugodni, hanem türelmetlenül követelte, hogy öntse formába. Látszatra gyorsan pergő tengerésztörténetnek, igazi huszadik századbeli romantikus kalandregénynek szánta, a való életből vett alakok mozogtak benne a való világ valóságos körülményei közt. A cselekmény mögött azonban valami mást is ki akart fejezni... ezt a másvalamit a felületes olvasó észre sem venné, de nem is csökkentené az érdeklődését és élvezetét. Ez a valami vitte rá Martint, hogy megírja az elbeszélést, nem pedig maga a történet. Egyáltalán, mindig a nagy egyetemes motívumok sugallták a témáit. Csak amikor már megtalálta a motívumot, akkor nézett körül és kereste meg a megfelelő személyeket, térbeli és időbeli helyzeteket, amelyekben és amelyeken keresztül ki tudja majd fejezni azt az egyetemes valamit. Kigondolta már az elbeszélés címét is: *Lejárt az idő...* Azt hitte, hatvanezer szónál nem lesz több az egész - csekélység az ő csodálatos teremtőerejének. Mindjárt első nap megfogta a lényegét, és tudatos gyönyörűséget okozott neki, hogy teljesen uralkodott művészi eszközei fölött. Most már nem tartott attól, hogy a téma kicsúszik a kezéből, és a részletekkel elrontja a művet. Hosszú hónapok kemény munkája és a rengeteg tanulás most hozta meg a gyümölcsét. Biztos kézzel, minden figyelmét a mondanivaló nagy vonalaira fordíthatta most már. Amint haladt a munkájában, óráról órára jobban érezte, milyen biztonsággal és egyetemesen kezeli az élet problémáit. Sohasem érezte ezt eddig ilyen erősen. A *Lejárt az idő* olyan elbeszélés, hogy minden szereplője és minden eseménye igaz, de - ebben egy percig sem kételkedett - az élet végső dolgairól is olyasmit mond, ami minden időben, mindenütt, minden körülmények között igaz... Mindezt Herbert Spencernek köszönheti, gondolta, amikor egy pillanatra hátradőlt a székén. Igen, igen: Herbert Spencernek és a fejlődéstannak, amelyet mint valami kulcsot, Spencer adott a kezébe, hogy feltárja előtte az élet legvégső titkait.

Azzal tisztában volt, hogy nem mindennapi dolgot ír. Sikerülnie kell! Sikerülnie kell! - folyton ez csengett a fülében. Természetes, hogy sikerül majd! Végre-valahára olyasmit csinál, ami után a magazinok két kézzel fognak kapni. Élesen és tisztán, mint a villám fényénél, úgy látta maga előtt a történet minden részletét. Amíg néhány sort írt a jegyzőkönyvébe, abbahagyta az írást. A *Lejárt az idő* utolsó sorai ezek... Agyában olyan véglegesen kialakult már a könyv szerkezete, hogy hetekkel a munka befejezése előtt megírhatta az elbeszélés befejezését. Még el sem készült, máris összehasonlította a mesét más írók tengeri történeteivel, és úgy érezte, hogy az övé mérhetetlen magasságban áll majd a többi fölött.

- Csak egy ember tudná ezt megcsinálni: Conrad - mormogta fennhangon. - De még ő is felugrana meglepetésében, kezét rázna velem és azt mondaná: *Jól van, Martin fiam, ezt jól csináltad!*

Reggeltől estig dolgozott, és teljesen elmerült munkájában. Csak az utolsó pillanatban jutott eszébe, hogy Morse-ékhoz ígérkezett vacsorára. Brissenden jóvoltából nem volt már zálogban a sötét öltönye, úgyhogy megint meghívhatták vacsorára. A városba érve még beugrott a könyvtárba, és kikerestette Saleeby könyveit. *Az élet körforgása*-t vette ki, s már a villamosban fellapozta a Spencerről szóló tanulmányt, amelyet Norton emlegetett. Olvasás közben egyre jobban dühbe gurult. Elvörösödött, fogait csikorgatta, keze öntudatlanul újra meg újra szorosan összezárult, mintha csak valami gyűlöletes dolgot akarna megfojtani. Leszállt a villamosról, és úgy rohant végig az utcán, mint egy dühöngő. Olyan vadul rántotta meg Morse-ék csengőjét, hogy ettől hirtelen magához tért. Amikor belépett a lakásba, már nyugodt volt és jókedvűen mosolygott magán. De még be sem ért a szobába, máris mélységes lehangoltság vett erőt rajta. Egész nap a magasban lebegett az ihlet szárnyain, és most zuhant le onnan. „Polgárok”, „kalmárfészek”... Brissendennek ezek a szavai jártak a fejében. Ugyan mi közöm hozzájuk? - kérdezte magában aztán mérgesen. - Ruthot veszem el, nem a családját...

Ruthot pedig sohasem látta ilyen szépnek, átszellemültnek, légiesnek meg egészségesnek. Sápadt sem volt ma este. Martin újra meg újra belefeledkezett a szemébe. Ebben a szempárban látta meg legelőször a halhatatlanságot. Azóta régen megfeledkezett már a halhatatlanságról! Természettudományos olvasmányai eltérítették ettől az iránytól - Ruth szeme azonban szótlanul is minden szóba foglalható érvnél erősebb bizonyosságot sugárzott. Szerelem volt Ruth szemében, és az előtt minden vita elnémult. Szerelem volt Martin tekintetében is - és a szerelemmel ki szállhat vitába? Ez volt Martin tudós nézete a szerelemről.

Boldoggá és elégedetté tette az a félóra, amelyet vacsora előtt a lánnyal töltött. Amikor azonban leültek az asztalhoz, egész napi nehéz munkája után erőt vett rajta a kimerültség. A szeme fáradt volt; maga is érezte, milyen ingerlékeny. Eszébe jutott, hogy ennél az asztalnál - azóta mennyit gúnyolódott meg unatkozott mellette - ült együtt először civilizált emberekkel, akkor úgy gondolta, hogy a magas kultúra és kifinomodottság légkörében. Egy pillanatra felmerült előtte önmaga régi, megható alakja: az önérzetes vadember, halálos erőlködésben, minden pórúsából verítékezik, hogy megértesse magát, rejtély előtte az evőeszközök riasztó sokasága, az inas, mint egy óriás, markába szorítja; előbb minden erejét összeszedi, hogy felemelkedjék a társadalomnak e szédítően magas fokára, de végül úgy dönt, hogy inkább őszintén olyannak mutatkozik, amilyen, s nem próbálja a tudás és csiszoltság látszatát kelteni, ha egyszer nem rendelkezik vele.

Megnyugtatóra volt szüksége, és esdő tekintetet vetett Ruthra. A hajótörés gondolatától megrettent utas keresheti ilyen rémült tekintettel a mentőövet. Ennyi maradt hát az egészből: szerelme és Ruth. Semmi egyéb nem állta meg a könyvek próbáját. Ruthot és a szerelmet azonban igazolták az élet törvényei. Martin azt gondolta: a szerelem az élet legmagasabb rendű kifejezése, s a természet őt is, mint minden normális embert, szerelemre szánta. Százezer éven át... ő, dehogyan: millió, sőt milliárd éven át munkálkodott a természet azon, hogy elérje a célját, s íme: itt áll ő, megtestesítvén a legjobbat, amit a természet formálni tud. A természet olyanná gyúrta, hogy a szerelem mindennél erősebb legyen benne, képzeletével még erősen megsokszorozta benne a szerelem erejét, majd kihajította a többi tisztavirág közé, hogy megremegjen a szerelemtől, felolvadjon benne és egyesüljön a párjával. Keze az asztal alatt Ruth kezét kereste. Forrón megszorította, s a lány keze viszonzta a szorítást. Ruth lopva ragyogó, olvadékony pillantást vetett Martinra. Ilyen volt a fiú tekintetének a kifejezése is. Martin egész lényre remegett a szerelemtől. S ki tudja, nem épp attól lett-e a lány tekintete oly ragyogó és olvadékony, hogy ilyennek látta Martint?

Martinnal szemben Mr. Blount, a helybeli bíróság magas rangú bírása ült Mr. Morse jobbján az asztalnál. Martin már nemegyszer találkozott vele, de semmi rokonszenvet nem érzett

iránta. Blount szakszervezeti kérdésekről, a helyi viszonyokról s a szocializmusról beszélgetett Ruth apjával. Az utóbbi témával kapcsolatban Mr. Morse megpróbálta pellengérré állítani Martint is, úgyhogy Blount bíró végül is atyai jóindulattal, de rosszálló pillantással nézett Martinra az asztalon át. Martin csak mosolygott magában.

- Nem baj, fiatalember, majd kinövi - mondta Mr. Blount megértő hangon. - Az ilyen fiatalkori eltévelyedések legjobb orvosa az idő.

Aztán Mr. Morse-hoz fordult.

- Én nem tartom helyesnek, hogy az ember ilyen kérdésekről vitatkozzék. A páciens csak még jobban megmakacsolja magát.

- Teljesen igaza van - bólogatott Mr. Morse rendkívül komoly arckifejezéssel. - De azért mégsem árt, ha időnként figyelmezteti az ember a páciens az állapotára.

Martin jókedvűen és kissé erőltetetten nevetett. Fáradt volt az egész napi túlfeszített munkától.

- Önök mindketten kétségkívül kiválóan értenek a gyógyításhoz - mondta. - Ha azonban érdekli önöket a beteg véleménye is, engedjék meg, hogy megmondjam: gyenge diagnoszták. Voltaképp önök szenvednek abban a betegségben, amelyet bennem vélnek felfedezni. Én a magam részéről nem vagyok kitéve ennek a betegségnek. Minden baj nélkül lábaltam ki a szocialista filozófiából - önök azonban nem tudták megemészteni, és most lázasak tőle.

- Ügyes, nagyon ügyes - dünnyögte a bíró. - Kitűnő fogás, hogy vita közben felcserélje az ember a szerepeket.

- Ön mondta! - Martinnak szikrázott a szeme, de azért uralkodott magán. - Nézze csak, bíró úr, én hallottam az ön választási beszédeit. Minden bizonyítás mellőzésével - tehát tisztára honidikálisan (ez a honidikális egyébként kedves szavam járása, ha nem is érti meg senki), szóval tisztára honidikálisan ön azt hiteti el magával, hogy hisz a szabad versenyben és az erősebb fennmaradásában, ugyanakkor azonban minden erejével támogatja az olyan intézkedéseket, amelyek arra irányulnak, hogy megfosszák az erősebbet az erejétől.

- Kedves fiatal barátom...

- Ne felejtse el, én hallottam a választási beszédeit - figyelmeztette Martin. - Jól emlékszem még rá, mi volt az álláspontja a nemzetközi kereskedelem szabályozása, a vasúti trösztöt és a Standard Oilt érintő intézkedések, az erdőkitermelés és ezer és egy, más, oly korlátozó jogszabály tekintetében, amely tisztára szocialista elgondoláson alapul.

- Csak nem azt akarja ezzel mondani, hogy ön szerint nem lehet gátat vetni ezeken a területeken a hatalommal való visszaélésnek?

- Most nem erről van szó! Azt akarom mondani, hogy ön gyenge diagnosztá. Azt akarom mondani, hogy engem nem fertőzött meg a szocializmus. Azt akarom mondani, hogy önöket teszi impotenssé romboló hatása. Én a magam részéről esküdtem ellenfele vagyok a szocializmusnak, mint ahogy esküdtem ellenfele vagyok az önök korcs demokráciájának is, amely voltaképpen már titkos szocializmus, egy maroknyi olyan kifejezés leple alatt, amely nem állja ki a szótár próbáját.

- Én reakciós vagyok - oly teljesen és tökéletesen reakciós, hogy önök, akik hazug módon igyekeznek fátyollal eltakarni azt a tényt, hogy megszervezik a társadalmat, és gyöngye látásukkal nem tudnak áthatolni ezen a fátyolon, meg sem tudják érteni az álláspontomat. Önök csak úgy tesznek, mintha hinnének az erősebb fennmaradásában, az erősebbek uralmában. Én azonban valóban hiszek ebben. Ez épp a különbség köztünk. Amikor még

valamivel fiatalabb - néhány hónappal fiatalabb - voltam, én is azt hittem, amit önök. Látja: hatással voltak rám az ön eszméi, az önök eszméi. A nagykereskedők és a kalmárok azonban a legjobb esetben is csak tehetetlen uralkodók lehetnek, hisz azzal töltik az egész életüket, hogy rőfögve a pénzszerzés vályújában lefetyelnek. Én hát, szíves engedelmeükkel, visszalendültem a legjobbak uralmához. Ebben a helyiségben én vagyok az egyetlen individualista. Az államtól én semmit sem várok. Az erős embertől, attól, aki legény a gáton, azt várom, hogy megszabadítsa az államot rothadt hitványságától. Nietzschenek igaza van. Nem töltöm az időt azzal, hogy megmagyarázzam önöknek, kicsoda Nietzsche. De vegyék tudomásul, neki van igaza. A világ az erőseké... az olyanoké, akik nemcsak erősek, hanem nemesek is, és nem az áru- és értéktözsde sertés vályújában hemperegnek. A világ az igazán nemeseké, a nagyszerű fenevadaké, a meg nem alkuvóké, a nagy igenlőké. És ezek fel is falják önöket - önöket, akik félnek a szocializmustól, pedig valójában szocialisták, s közben azt hiszik magukról, hogy individualisták. Az önök híres morálja: a szelídek és alázkodók rabszolgamoralja, nem fogja önöket megmenteni. No de mit beszélek - önök ebből egy szót sem értenek. Mit fárasztam hát önöket? Egyet azonban ne felejtessenek el. Oaklandben nincs több fél tucat individualistánál, de azok között ott van Martin Eden is.

Ezzel úgy tett, mint aki a maga részéről befejezte a vitát, és Ruth felé fordult.

- Nagyon feszült idegállapotban vagyok ma - mondta halkan. - Egyet szeretnék: hogy egy szót se kelljen szólnom, csak téged szerethesselek.

Tudomást sem vett róla, hogy Mr. Morse azt mondja:

- Engem egyáltalában nem győzött meg. Minden szocialista jezsuita. Épp ez a legjellemzőbb vonásuk.

- Magából még jó republikánust csinálunk - mondta Blount bírő.

- Akkorára már régen itt lesz az a bizonyos „legény a gáton” - vágott vissza jókedvűen Martin, és visszafordult Ruthhoz.

Mr. Morse nem volt megalégedve. Nem tudott belenyugodni, hogy ilyen lusta fráter legyen a veje, aki húzódozik minden értelmes, tisztességes munkától. A fiú felfogását nem tisztelte, egyéniségét nem értette meg. Ezért Herbert Spencerre terelte a beszélgetést. Blount bírő ugyanis a kezére járt. Martin már a filozófus nevének az említésére hegyezni kezdte a fülét. Csak hallgatta, milyen önelégült arckifejezéssel, milyen fontoskodó hangon nyilatkoztatja ki a bírő szenvedélyes vádjait Spencerrel szemben. Mr. Morse időről időre Martinra pillantott, mintha azt mondaná: No, tessék, fiaskám, most magad is láthatod!

Locsogó csókák - mondta magában Martin, aztán tovább beszélgetett Ruthal és Arturral.

A mai egész nap és az előző esti társaság nagyon kifárasztotta már. Fejében zakatolt még az a felháborító cikk is, amelyet a villamoson olvasott, Ruth nyugtalanul látta, milyen megerőltetésébe kerül a fiúnak, hogy uralkodjék magán.

- Mi van veled? - kérdezte tőle.

- Egy Isten van csak: a Megismerhetetlen, és Herbert Spencer az ő prófétája - mondta most Blount bírő.

Martin feléje fordult.

- Ugyancsak olcsó megállapítás - jegyezte meg nyugodtan. - Első ízben a városház előtti téren hallottam, egy munkásembertől. Annak is több esze lehetett volna. Azóta már sokszor hallottam, de mindig rosszul leszek az efféle olcsó hatásvadászattól. Igazán szégyellhetné

magát. Ennek a nemes, nagy embernek a neve úgy hat az ön ajkán, mint a harmatcsepp a szennycsatornában. Igazán felháborító!

A társaságba mintha mennykő csapott volna. Blount bíró szélütött arckifejezéssel meredt Martinra. Néma csend. Mr. Morse titokban a kezét dörzsölte. Nem kerülte el a figyelmét, hogy a lánya is mennyire megbotráncozott. Ezt akarta éppen: bebizonyítani, milyen garázda fickó ez az ember, neki van igaza, hogy nem szereti.

Ruth könyörgő mozdulattal nyúlt az asztal alatt Martin keze után. A fiúnak azonban forrt a vére. Még mindig lobogott benne a felháborodás: ilyen magas rangú emberek hogyan hamisíthatják meg és ferdíthetik el ennyire mások gondolatait! Egy magas rangú bírót! Alig néhány éve még a sárból tekintett fel az ilyen dicső lényekre, és isteneknek képzelte őket!

Blount bíró összeszedte magát valahogy, és megpróbálta folytatni a beszélgetést. Látszólagos udvariassággal fordult Martinhoz, de ő tudta, hogy ez csak a hölgyek kedvéért történik. Ettől még jobban dühbe gurult. Hát már semmi tisztesség sincs a világon?!

- Ön ne vitatkozzék velem Spencerről! - förmedt rá a bíróra. - Spencerről ön éppoly keveset tud, mint e nagy tudós honfitársai. Lehet különben, hogy ez nem is az ön hibája. Ez is csak hozzátartozik a mai idők gyalázatos tudatlanságához. Amikor ma este idejöttem, másik kitűnő példáját láttam ennek. Elolvastam Saleebynek Spencerről szóló tanulmányát. Nem ártana, ha ön is elolvasná. Nem nehéz megkapni. Megveheti akármelyik könyvesboltban, vagy ha akarja, kiveheti a könyvtárból. Szégyenkezni fog, ha látja, mennyire eltörpül az ön ferdítése és tudatlansága amellett, amit Saleeby erről a kiváló emberről összehord. Az aztán a legnagyobb gyalázat, amellett még az ön gyalázata is szégyenben marad.

- A félműveltek filozófusának meri nevezni Spencert egy olyan hivatásos filozófus, aki még arra sem méltó, hogy egy levegőt szívjon vele! Azt hiszem, ön tíz oldalt sem olvasott Spencertől. De vannak olyan kritikusok, akik maguk sem olvastak tőle többet, pedig feltehetően értelmesebbek önnél, és a legnagyobb nyilvánosság előtt mégis arra hívják fel Spencer követőit, hogy mutassanak fel Spencer írásaiból akár csak egyetlen önálló gondolatot is... Herbert Spencernek az írásaiból, miután a tudományos kutatás és a modern gondolkodás minden területére ráütötte lángelméjének a bélyegét; a lélektan megteremtője, úgy forradalmasította a neveléstudományt, hogy ma már minden francia parasztgyereket az ő általa megállapított elvek alapján tanítanak írni, olvasni, számolni! És ezek az emberi szűnyogocskák, akik csak annak köszönhetik a mindennapi vajás kenyérüket, hogy az ő gondolatait ültetik át a gyakorlatba, nem átallanak beleszúrni az emlékébe! Ami kevés értelmes dolog szorult az agyukba, azt legnagyobb részében Spencernek köszönhetik. Annyi biztos, hogy ha ő nem élt volna, még ennyit sem érne az egész papagájmódra beszajkózott csekély tudásuk.

- És még az olyan ember is, mint Fairbanks oxfordi dékán - aki pedig még önnél is magasabb pozícióban ül, Blount bíró úr -, azt állítja, hogy az utókor inkább költőt és álmodozót fog látni Spencerben, mint gondolkozót! Csupa fecsegő szájhős ez az egész banda! Az *Alapvető elvek* írójától nem lehet elvitatni bizonyos írói tehetséget, mondja valamelyik. Szorgalmas kutató volt, de nem eredeti gondolkozó, állítják mások. Csupa fecsegő szájhős! Csupa fecsegő szájhős!

Hirtelen elhallgatott. Halotti csend vette körül. Ruth családjában úgy tekintettek fel Blount bíróra, mint nagy tehetségű, kiváló férfiúra. Mindenki elszörnyedve hallgatta Martin kitörését. A vacsora további része olyan volt, mint a temetés. A bíró és Mr. Morse egymás közt beszélgetett, egyébként pedig csak akadozva folyt a beszélgetés. Ruth, amikor később magára maradt Martinnal, nagy jelenetet rendezett.

- Elviselhetetlen vagy! - zokogott.

Martinban azonban még mindig forrt a düh. Egyre azt mormogta: Ezek a barmok! Ezek a barmok!

Ruth azt magyarázta neki, hogy megsértette a bírót. De a fiú kifakadt:

- Miért? Mert megmondtam róla az igazat?

- Mit bánom én, hogy igaz-e vagy sem! - makacsodott a lány. - Az udvariatlanságnak is vannak határai! Nincs jogod megsérteni valakit!

- Hát Blount bírónak van joga megsérteni az igazságot? - felelte Martin. - Azzal, hogy az igazságot sérti meg az ember, nagyobb bünt követ el, mintha csak egy olyan jelentéktelen emberkét sért meg, mint ez a bíró. De még többet is tett, nemcsak az igazságot sértette meg. Egy nemes, nagy férfi emlékét is bemocskolta. Ó, ezek a barmok! Ezek a barmok!

Martinban megint felforrt a düh, amelynek oly sokféle oka volt. Ruth szinte megijedt tőle. Sohasem látta még ilyen dühösnek - az egész dolog titokzatos és érthetetlen volt számára. S minden félelme közben megint érezte azt az elragadtatást, amelyet már régóta ismert, s amely e percben is oly ellenállhatatlanul vonzotta a fiúhoz... ugyanazt az elragadtatást, amely valamikor arra készítette, hogy hozzásimuljon, s egy eszeveszett, csodálatos pillanatban nyakára tegye a két kezét... Bántotta, felháborította, ami kevéssel ezelőtt történt - s mégis, mégis remegve bújt meg Martin karjában... A fiú még mindig azt mormogta: Ezek a barmok! Ezek a barmok! - Ruth a karjába simult, úgy hallgatta, hogy Martin azt mondja neki:

- Nem zavarlak többé vacsoránál titeket, édesem. Úgysem szeret engem a családod; mért kényszerítsem rájuk a társaságomat, ha nem szeretnek együtt lenni velem? Én ugyanúgy idegenkedem tőlük. Juj! Valósággal megbetegszem köztük. És én ártatlanságomban még azt hittem valamikor, hogy a magas rangú, elegáns lakásokban élő, jó modorú emberek érnek is valamit!

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

- Indulás! Gyerünk a pártszervezetbe - mondta Brissenden.

Alig állt a lábán. Egy fél órával ezelőtt vérömlése volt - három nap alatt már a második. Kezében az örökös whiskys pohár. Remegő kézzel emelte az ajkához.

- Mi közöm nekem a szocializmushoz? - kérdezte Martin.

A beteg türelmetlenül sürgette.

- Azok, akik nem tartoznak a szervezethez, öt percig beszélhetnek. Álljon csak föl, öntse ki nyugodtan a szívét. Mondja el nekik, miért nem kell magának a szocializmus. Mondja csak meg nekik, mi a véleménye róluk meg a gettóerkölcsükről. Vágja a szemükbe Nietzschét - legfeljebb kap egy pofont a fáradozásáért. Csak hadd legyen jó nagy izgalom! Nem fog ártani nekik. Hisz vitatkozni akarnak... Ők is, maga is. Tudja, mit szeretnék? Azt, ha magából szocialista lenne, mielőtt még én elpatkolok. Akkor majd tudja, hogy miért él. Egyedül ez menti majd meg, ha eljön a kiábrándulás ideje.

- Sehogy sem fér a fejembe, hogy lehet szocialista az olyan ember, mint maga - füstölgött Martin. - Hisz jobban senki sem gyűlölheti a tömeget. Mi is vonzaná a maga esztétalelkét a söpredékhez?

Szemrehányó mozdulattal mutatott a whiskys pohárra, amelyet Brissenden épp e percben töltött meg újra.

- A szocializmus, úgy látom, nem menti meg magát.

- Én nagyon beteg vagyok - felelte Brissenden. - Magánál más a helyzet. Maga egészséges és van miért élnie. És mégis kell valami, ami az élethez láncolja. Maga csodálkozik, miért vagyok én szocialista? Hát megmondom. Azért, mert a szocializmus elkerülhetetlen - azért, mert ez a mostani rothadt, értelmetlen rendszer nem élhet már sokáig -, azért, mert a maga erős legénye, az, aki legény a gáton, elkésett már. A rabszolgák nem állanak már mellé. Sokan vannak, és ha valaki fel akar ülni a lóra, leráncigálják, még mielőtt sikerülne nyeregbe jutnia, akár tetszik neki, akár nem. Maga, a Nietzsche-eszméivel kissé idejétmúlt alak. Ami elmúlt, elmúlt, és ha azt mondja valaki, hogy a történelem megismétlődik, hát hazudik. Persze hogy nem szeretem a tömeget. De hát mit csináljon az ilyen szerencsétlen fráter? Az a bizonyos ember, aki olyan jól üli meg a lovat: csak utópia... De jöjjön bármi inkább, mint hogy ezek a gyáva disznók uralkodjanak tovább. Szóval jöjjön csak velem. Épp elég ital van bennem, és ha tovább itt ülök, berúgok. Pedig tudja, ugye, mit mondott az orvos? Egye fene különben az orvost! Az még nagyot néz egyszer...

Vasárnap este volt... A szűk helyiséget zsúfolásig megtöltötték az oaklandi szocialisták, főként munkások. A szónok, okos zsidó ember, Martin csodálatát, de egyúttal ellenkezését is felkeltette. Előrehajló, keskeny vállával, beesett mellével a túlsúlyos gettó igazi gyermeke volt. Martin csodálta ezeket a gyöngé, csenevész rabszolgákat, mert századok óta harcolnak maroknyi hatalmas ellen, aki a nyakukon ült és a nyakukon akar ülni az idők végezetéig. Jelképet látott ebben az összeaszott kis teremtményben. Mintha annak az egész gyöngé, életterlen, nyomorult tömegnek a képviselőjeként állna itt, amelynek az élet mezsgyéin dúló örökös harcok közt, az életterlen kérlelhetetlen törvényei szerint el kell pusztulnia. Ők a gyöngébbek. Hiába az életbölcességük és hangyaszerű készségük az együttműködésre, a természet nem ezt a fajtát veszi mintául a kivételes ember megformálásánál. A bőségesen áradó, nyüzsgő életből a természet csak a legeslegjobbát választja ki. Az emberek is a

természetet majmolják: amikor versenylovakat tenyésztenek vagy uborkafajtákat termelnek, ők is ugyanezt a módszert alkalmazzák. Kétségtelen, hogy a mindenség teremtetője választhatott volna jobb módszert, de ha már ebbe a mindenségbe született bele az ember, kénytelen elfogadni a módszereit is. Azt persze megteheti, hogy vonaglik, ha rátaposnak - így vonaglanak a szocialisták, így ez a szónok az emelvényen vagy ez az izzadságszagú tömeg -, amint azon tanakodik éppen, miként eszelhetne ki valami új módszert, amellyel még legkisebbre csökkentheti a lét kínját, és túljárhat a mindenség eszén.

Ezek a gondolatok jártak Martin fejében, és amikor Brissenden ismét unszolta, hogy ne kímélje őket, hanem mondja meg, amit gondol, szót kért. Amikor szólították, a helybeli szokás szerint fölment az emelvényre, és az elnökhöz intézte szavait. Halkan, akadozva kezdte; megpróbálta rendezni az imént, a szónok beszéde alatt felötlő gondolatait. Minden szónok csak öt percre beszélhetett ezeken a gyűléseken, Martin a legnagyobb lendületben volt ugyan, amikor letelt az öt perce, de még a felét sem mondta el a szocialisták elméletét szétzúzni hivatott tételeinek. Nagy érdeklődéssel hallgatták, és hangosan követelték, hogy az elnök hosszabbítsa meg a szólásra engedélyezett idejét. Látták, hogy szellemileg hozzájuk méltó ellenféllel van dolguk, és feszült figyelemmel követték minden szavát. Martin szavaiból áradt a tűz és a meggyőződés. Keményen nekiment a rabszolgáknak, a rabszolgaerkölcsnek és a rabszolgataktikának, nem válogatta meg a szavait, és azt sem titkolta hallgatói előtt, hogy ők azok a rabszolgák, akikről szó van. Spencerre és Malthusra hivatkozott, és a fejlődés élettani törvényét fejtette ki.

- Mi következik mindebből? - foglalta össze végül röviden mondanivalóit. - Egyetlen rabszolgákra épült állam sem maradhat fenn. A fejlődés ősi törvénye ma is érvényes. Kimutattam, hogy a létért való küzdelemben csak az erők és ivadékaik maradhatnak fenn, a gyöngék és ivadékaik pedig szükségképpen elpusztulnak, mert eltapossák őket. Mi ennek az eredménye? Az, hogy csak az erősebbek és az ő ivadékaik maradnak életben, és e küzdelem során végig, minden újabb nemzedék erősebb lesz az előzőnél. Ez éppen a fejlődés. A magukfajta rabszolgák azonban - bocsánat, tudom, hogy nem kellemes dolog rabszolgának lenni - olyan társadalomról álmodoznak, amelyben a fejlődés törvénye nem érvényesül, a gyöngék és életképtelenek nem pusztulnak el, az életképtelen emberek is mindennap annyiszor és annyit ehetnek, ahányszor és amennyit csak akarnak, és mindenki megtalálja a párját és ivadékokat hoz létre - nemcsak az erők, hanem a gyöngék is. Mire vezetne ez? Így az újabb nemzedékek nem lesznek erősebbek és életképesebbek, mint az előzők voltak. Ellenkezőleg, gyöngébbé és életképtelenebbé válnak. Ez épp az önök rabszolgafilozófiájának a végzete. Az a rabszolgatársadalom, amelyért önök lelkesednek, s amelyet rabszolgák teremtenének rabszolgák számára, szükségszerűen egyre inkább elgyöngül és széthullik, mint ahogy egyre inkább elgyöngül és széthullik minden, e társadalmat összetevő élet.

- Ne felejtsek el: én élettanról beszélek, nem pedig érzelmekről és erkölsről. Egyetlen rabszolgaállam sem maradhat fenn...

- És mi van az Egyesült Államokkal? - rikoltott valaki a hallgatóság soraiból.

- Mi volna vele?! - felelt Martin. - A tizenhárom gyarmat lerázta magáról az urait, és megalapította az úgynevezett köztársaságot. A rabszolgák ezzel önmaguk gazdáivá lettek. Most már nem a kard erejével uralkodtak rajtuk. Igen ám, de a rabszolgák nem tudnak úgy élni, hogy ne uralkodjék rajtuk valaki. Így kerültek hatalomra az új urak. De nem ám a férfias, nemes, nagy egyéniségek, hanem ravasz kalmárok és uzsorások. Most már ezek igázták le önöket - nem nyíltan, amint az igazi nagy emberek, ellenállhatatlan erejükkel, hanem titkos mesterkedésekkel, szép szavakkal, hízélgéssel, hazudozással, behálózták a többieket. Megvásárolták a rabszolgabírákat, elzüllesztették a rabszolga-törvényhozókat, s a rabszolgafiúkat és

-lányokat szörnyűbb dolgokra kényszerítették, mint a nyílt embervásár idejében. Kétmillió gyermek robotol ma az Egyesült Államok kalmároligarchiájának uralma alatt. Tízmillió rabszolganak nincs megfelelő lakása és megfelelő élelme.

- De térjünk vissza a tárgyra. Kimutattam, hogy egyetlen rabszolgatársadalom sem maradhat fenn, mert minden ilyen társadalom szükségszerűen szembehelyezkedik a fejlődés törvényével. Mihelyt rabszolgatársadalmat szervezünk, megkezdődik a romlás. Azt nem nehéz mondani, hogy önöket nem érdekli a fejlődés törvénye - azt mondják meg inkább, van-e más olyan fejlődési törvény, amely majd fenntartja az erejüket? Fogalmazzák meg ezt a törvényt. Vagy meg van már fogalmazva? Akkor mondják ki!

Martin általános kiáltozás közben foglalta el újra a helyét. Egész csomó ember ugrott fel és kért szót az elnöktől. Egymás után léptek a szószékre, és tüzes lelkesedéssel, izgatott gesztikulálással utasították vissza a támadást. Zúgó taps fogadta szavaikat. Viharos este volt - de ezt a vihart a gondolatok kavarták, eszmék ütköztek itt össze. Voltak, akik elkalandoztak a tárgytól, a legtöbb szónok azonban egyenes választ adott Martinnak. Felfigyelt Martin egy-két előtte eddig ismeretlen gondolatmenetre is. Ezek, ha nem fedtek is fel új élettani törvényeket, mégis az ismert törvények új alkalmazási lehetőségeire figyelmeztették. A szónokok nem sokat udvariaskodtak, annál sokkal komolyabbak voltak. Az elnök nemegyszer kopogott, és rájuk szólt, hogy rendre intse őket.

A hallgatóság soraiban volt véletlenül egy kezdő riporter; teljesen eseménytelen nap lévén, kiküldték a gyűlésre: a fiatal embert valósággal gyötörte az újságírók szenzációéhsége. Nem tartozott a különösen tehetséges riporterek közé, de volt benne bizonyos könnyedség és újságírói szimat. Meglehetősen tompa agyával nemigen tudta követni a vitát, mégis az a jóleső érzés töltötte el, hogy ezeknek a bőbeszédű, hebehurgya munkásoknak magasan fölötte áll. Hozzájárult még ehhez, hogy mélységes tiszteletet érzett a hivatalos tekintélyek iránt, akik a világpolitikát és a lapokat irányítják. Volt végül egy nagy célja: szerette volna kialakítani magában a tökéletes riporternek azt a ragyogó képességét, hogy a semmiből is ki tud hozni valamit - méghozzá nem is keveset.

Nem tudta, mire vesztegetnek itt annyi szót. De erre nem is volt szüksége. A kulcsot az olyan szók adták a kezébe, hogy forradalom. Akár egy őslénytani kutató, aki egyetlen kiásott csontból rekonstruálni tud egy egész csontvázat, ő is egész beszédet tudott rekonstruálni abból az egyetlen szóból, hogy forradalom. Meg is tette ezen az estén, méghozzá alaposan; és mint-hogy a legnagyobb izgalmat Martin keltette a gyűlésen, mindent az ő szájába adott, őt emelte ki mint lázadó vezért az egész látványosságból. Martin reakciós individualizmusát közben a leghajmeresztőbb, véresszájú szocialista szólamokká alakította át. A kis riporter valóságos művész volt. Széles ecsetvonásokkal festette meg a hátteret: vad tekintetű, lobogó sörényű, korcs idegbetegek szenvedélyes ordítóása tölti meg a levegőt, az emberek öklüket rázzák egymás felé, vad szitkokba, káromkodásba, megdühödt emberek rekedtes ordításába fül az összejövétel.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

Másnap reggel, míg reggeli kávéját itta kicsiny szobájában, Martin az újságot olvasta. Micsoda élmény: az ő neve egy cikk címében, még hozzá az első oldalon! Meglepetéssel értesült róla, hogy ő a leghírhedtebb szocialista vezér Oaklandben. Átfutotta azt a gyújtó beszédet, amelyet a riportersüvölvény adott a szájába. Előbb bosszankodott a sok hazugságon, de azután nevetve dobta félre az újságot.

- Vagy részeg ez a fickó, vagy alávaló - mondta délután, szokott helyén, az ágyon ülve, amikor Brissenden megérkezett és szinte lerogyott az egyetlen székre.

- Ugyan, mit törődik vele? - kérdezte. - Alig hiszem, hogy igényt tart a lapok olvasóinak, azoknak a ronda polgári disznóknak az elismerésére.

Martin gondolkozott egy darabig, aztán azt mondta:

- Igaza van; egy csöppet sem érdekel a véleményük. Csak attól félek, hogy ez az ügy még jobban elrontja a kapcsolatokat Ruth családjával. Ruth apja úgyis mindig azt állítja, hogy szocialista vagyok, és ez a nyomorúságos cikkeszke csak megerősíti ebben a véleményében. Nem mintha sokat törődnék vele, hogy mit gondol... No de hagyjuk az egészet. Szeretném felolvasni magának, amit ma csináltam. Persze: *Lejárt az idő...* Épp a felénél tartok.

Felolvasás közben Maria kinyitotta az ajtót, és egy elegáns fiatalembert tessékelt be. A jövevény gyorsan körülnézett a szobában, a szeme megakadt a petróleumfűzőn és a sarokban berendezett konyhán, és csak azután pillantott Martinra.

- Foglaljon helyet - mondta Brissenden.

Martin félrehúzódott az ágyon, hogy a fiatalember leülhessen, és várta, hogy elmondja, mi járatban van.

- Hallottam az este a beszédét, Mr. Eden. Azért jöttem, hogy meginterjúvoljam - kezdte a fiatalember.

Brissenden jóízűen nevetni kezdett.

- Ön is szocialista? - kérdezte a riporter. Gyors pillantást vetett Brissendenre; látszott rajta, hogy próbálja felbecsülni magában e szürke, haldokló ember felfogásának a színezetét.

- Aha, ez írta a tudósítást - mondta szelíden Martin. - De hiszen ez még gyerek!

- Mért nem rakja meg? - kérdezte Brissenden. - Ezer dollárért nem adnám, ha visszakaphatnám öt percre a tudómet!

A riportersüvölvényt kezdte egy kicsit nyugtalanítani, hogy úgy beszélnek róla, felőle, mintha ott sem volna. De hát dicséretet kapott a szocialisták gyűléséről szóló ragyogó riportjáért, és most az volt a megbízatása, hogy csináljon személyes interjút Martin Edennel, a társadalom ellen szervezett támadás vezérével.

- Nincs kifogása az ellen, hogy lefényképezzék, Mr. Eden? - kérdezte. - Azért kérdem, mert a lap fényképesze kint vár, és azt mondja, hogy jobb volna most mindjárt megcsinálni a felvételt, mielőtt beesteledik. Azután is megcsinálhatjuk az interjút.

- Fényképész... - szólt eltűnődve Brissenden. - Rakja meg, Martin, rakja meg!

- Úgy látszik, öregszem - felelte Martin. - Tudom, hogy ezt kellene tennem, de nincs hozzá szívem. Nem tudom, érdemes-e?

- No de mégis, az édesanyja helyett - sürgette Brissenden.
 - Ezt meg kell fontolni - felelte Martin -, csak azt nem tudom, megéri-e a fáradságot. Tudja, nem kis fáradság megrakni valakit. Különben sincs az egésznek semmi jelentősége.
 - Helyes... így kell felfogni ezt a dolgot - mondta csak úgy odavetve a süvölvény, de közben ijedten tekingetett az ajtó felé.
 - Pedig hát nem volt igaz, amit írt... egyetlen igaz szó sincs az egész cikkben - folytatta Martin Brissenden felé fordulva, mintha nem is volna más a szobában.
 - Tudja, csak afféle általános jellemzést akartam adni, érti, ugye? - kockáztatta meg a süvölvény. - Mellesleg azonban jó reklám is az ilyesmi. És ez a fő. Szívességet tettem vele önnek.
 - Micsoda kitűnő reklám, öregem! - ismételte ünnepélyes hangon Brissenden.
 - És szívességből tette... gondolja csak el! - tódította Martin.
 - No lássuk csak... hol született, Mr. Eden? - kérdezte a süvölvény, és várakozó arckifejezéssel tekintett Martinra.
 - Nézze csak, jegyzeteket sem készít - mondta Brissenden. - Mindent a fejében tart.
 - Az elég is. - A süvölvény igyekezett úgy tenni, mintha teljesen nyugodt volna. - Valamirevaló riporternek nincs rá szüksége, hogy jegyzetekkel bíbelődjék.
 - Persze hogy elég... mint például tegnap este, ugye? - Brissenden nem volt a nyugodt szemlélődés híve. Hirtelen hangot váltott. - Martin, ha nem rakja meg azonnal, én magam látom el a baját, még ha mindjárt holtan esem is össze!
 - Mit szólna hozzá, ha kiporolnám a fenekét? - kérdezte Martin.
- Brissenden tárgyilagosan mérlegelte ezt a lehetőséget, aztán bólintott.
- A következő pillanatban Martin már az ágy szélén ült, a süvölvényt pedig arccal lefelé a térdére fektette.
- Eszedbe ne jusson harapni - figyelmeztette Martin -, mert különben kénytelen lennék a képedre mászni. Kár volna érte, olyan csinos kis pofa.
- Felemelt keze lecsapott, aztán gyors, egyenletes ütemben fel-le járt. A süvölvény kapálózott, szitkozódott, ide-oda rángatózott, de meg sem kísérelte, hogy harapjon. Brissenden komoly képpel nézte a jelenetet; csak egyetlenegyszer fogta el közben izgalom. Megragadta a whiskys üveget, és kérlelni kezdte Martint.
- Csak egyet hadd csapjak rá én is!
 - Sajnos, elfáradt a kezem - mondta Martin, amikor végre abbahagyta. - Már egészen elzsibbadt.
- Fölemelte térdéről a süvölvényt és visszatette az ágyra.
- Becsukatom magát még ezért - szipogott a fiú, és kipirult arcán könnyek csurogtak végig a gyermekes felháborodástól. - Ezért még szorulni fog! Majd meglátja!
 - Ó, az aranyos kis jószág - jegyezte meg Martin. - Még most sem látja be, hogy rossz útra tért. Pedig nem tisztességes, nem egyenes, nem férfias dolog, hogy az ember mindenfélét hazudozzék az embertársairól... Nézze csak, még most sem érti!
 - Biztosan azért jött ide, hogy megmagyarázzuk neki - szólt közbe Brissenden, amikor Martin elhallgatott.

- Persze, főképp hozzám, mert úgy megsértett, és olyan csúfosan bánt el velem. A fűszeres biztosan nem fog most már hitelezni nekem. A legszomorúbb azonban az a dologban, hogy ez a szegény fiú addig jár majd ezen az úton, míg végül odáig süllyed, hogy élvonalbeli újságíró no és persze élvonalbeli csirkefogó lesz belőle.

- Pedig még nem késő - vetette oda Brissenden. - Ki tudja, a sors nem épp a maga szerény személyét választotta-e eszközül arra, hogy jó útra térítse? Miért is nem engedte meg, hogy legalább egyet csapjak rá én is? Mennyire örülnék, ha nekem is részem lehetne a dicsőségben!

- Becsukatom mind a kettőjüket, maguk va-va-vadállatok - mondta felcsukló sírással szegény tévelygő lélek.

- Nem, nem... Hisz olyan kedves szája van és még olyan gyönges... - csóválta a fejét Martin mély sajnálkozással. - Sajnos, attól félek, egészen hiába zsibbadt el a kezem. Szegény fiú sohasem tud megjavulni. Talán még híres, sikeres újságíró is lesz belőle. Hisz azt sem tudja szegény, mi fán terem a lelkiismeret. És ez önmagában is elég ahhoz, hogy nagy ember lehessen. - A fickó közben kisomfordált az ajtón. Még az utolsó pillanatban is attól remegett, hogy Brissenden hozzávágja hátulról a markában szorongatott üveget.

A másnap reggeli lapból Martin megint sok új dolgot tudott meg önmagáról. „Mi a társadalom esküdt ellenségei vagyunk” - így idézték a szavait egy hasábos interjúban. - „Nem, nem - mi nem anarchisták vagyunk, hanem szocialisták.” S amikor a riporter kiemelte, hogy nem egészen érti, mi a különbség a két irányzat között, Martin hallgatólagos egyetértése jeléül a vállát vonogatta. A riporter feltűnően aránytalannak írta le Martin arcát, és ezt a leírást a degeneráltságnak sok más jelével is kiegészítette. Mint különösen jellemző vonást emelte ki Martin gyilkosokra emlékeztető markát és vérbe borult szemének dühösen villogó pillantását.

Martin azt is megtudta a cikkből, hogy esténként a városház előtti téren szokott beszélni a munkásokhoz, és hogy a népet uszító összes anarchisták és agitátorok közül neki van legnagyobb hallgatósága, mert ő mondja a leglátzóbb beszédeket. A kis fickó élénk színekkel festette le a szegényes szobácskát, amelyben Martin lakik; nem feledkezett meg a petróleumfőzőről s az egyetlen székről sem, és megemlékezett Martin látogatójáról, a halálfejű csavargóról, aki mintha most szabadult volna húszévi magánzárka után a fegyházból.

A kölyök nem sajnálta a fáradságot. Addig lótot-futott mindenfelé, míg kiszimatolta Martin családi körülményeit, és lefényképezte a Higginbotham Áruházat, Bernard Higginbothammal a bejáratban. Értelmes, tiszteletre méltó kereskedőnek festette le a derék úriembert, aki elkeseredéssel beszél a sógora szocialista nézeteiről. Különben is haragszik rá; elmondta, hogy lusta, semmirekellő alak, hogy hiába kínálnak neki akármilyen állást, nem akar dolgozni, s biztosan a börtönben végzi még egyszer. Beszéltek Hermann von Schmidttel, Mariann férjével is. Ez is a család fekete bárányának nevezte Martint, és minden közösséget megtagadott vele. „Próbált engem is zsarolni, én azonban idejekorán elvettem ettől a kedvét - mondta von Schmidt a riporternek. - Most már nem is meri idetolni a képét. Aki nem dolgozik, nem rendes ember. Ezt én mondom magának!”

Martin ezúttal igazán dühbe gurult. Brissenden jól mulatott a dolgon, Martint azonban nem sikerült megvigasztalnia. A fiú tudta, hogy ezt nem egykönnyen magyarázza meg Ruthnak. Azzal is tisztában volt, hogy a lány apja örül a dolognak, s nyilván arra akarja felhasználni, hogy felbontsák az eljegyzésüket. Hamarosan bebizonyosodott, hogy helyes volt a sejtelme. Az esti postával levelet kapott Ruthtól. Martin mindjárt érezte a baj előszelét, amikor átvette a levelet a postástól. Még ott a nyitott ajtóban el is olvasta. Kezével közben önkéntelenül olyan mozdulatot tett, mintha dohányt és cigarettapapírt akarna elővenni a zsebéből, akárcsak azok-

ban a régi időkben, amikor még dohányzott. Észre sem vette, hogy üres a zsebe, mint ahogy arról sem volt tudomása, hogy azért kotorászik a zsebében, mert cigarettát szeretne sodorni.

A levél hangja nem volt szenvedélyes. Haragnak nyoma sem volt benne. Az első mondatától az utolsóig bosszúság és kiábrándultság vonult végig rajta. Ruth azt írta: nem ezt várta Martintól. Azt hitte, le fogja győzni fiatalos féktelenségét - azt gondolta, ér annyit a szerelme, hogy Martin komoly és tisztességes életet kezdjen az ő kedvéért. Apja és anyja most már határozottan állást foglalt a dologban, s azt követeli tőle, hogy bontsa fel az eljegyzését. Ő sem tud mást mondani, mint hogy teljesen igazuk van. Nem lehetnek boldogok egymással. Szerencsétlen ügy volt ez már az első pillanattól kezdve... Az egész levélben egy helyen érződött csak némi sajnálkozás, de még ez is keserőséggel töltötte el Martint. „Mindig azt vártam, hogy állásba mész és megpróbálsz valamire vinni - írta a lány. - De te erre nem voltál hajlandó. Hiába, a múltad mégiscsak túl viharos, túl zavaros. Elhiszem: téged nem lehet emiatt kárhoztatni. Te nem tudsz mást tenni, mint amit az egyéniséged és a neveltetésed diktál. Nem is teszek hát neked szemrehányást, Martin. Ezt, kérlek, sohase felejtsd el. Nem történt más, mint hogy tévedtünk. Apa és anya jól mondja: nem vagyunk egymáshoz való; mind a ketten örülhetünk, hogy ez még idejekorán kiderült... Fölösleges, hogy kísérletet tégy a találkozásra - írta a levél vége felé. - Egyikünknek sem volna jó, és anyám sem örülne neki. Magam is érzem, mennyi fájdalmat és nyugtalanságot okoztam neki. Nem is tudom, hogy fogom egyhamar jóvátenni, amit ellene vétettem.”

Martin még egyszer gondosan végigolvasta a levelét, aztán leült és megírta a választ. Röviden összefoglalta, mit mondott azon a szocialista gyűlésen; hangsúlyozta, hogy a lap pontosan az ellenkezőjét írta annak, amit mondott. A levél vége felé egészen Isten megszállott szerelmese volt már: szenvedélyes szavakkal vallotta meg újra szerelmét. „Felelj, kérlek - írta. - Arra kérlek, egyetlenegy kérdésre felelj csak: szeretsz? Másról ne is írsz... csak erre az egy kérdésre felelj.”

Sem másnap, sem harmadnap nem kapott választ a levelére. A *Lejárt az idő* kézírata érintetlenül hevert az asztalán, az asztal alatt pedig napról napra nagyobb halomba gyűltek az el nem fogadott kéziratok. Először történt, hogy Martin, a csodálatos jó alvó, nem tudott aludni. Hosszú, nyugtalan éjszakákon álmatlanul hánykolódott az ágyában. Háromszor is felhívta Morse-ékat, de a telefonnál jelentkező inastól mindig elhárító válaszokat kapott.

Brissenden betegen feküdt a szállodájában. Olyan gyöngye volt, hogy ki sem tudott már mozdulni a szobájából. Martin sokszor volt nála, de nem terhelte a maga bajával.

Pedig volt a fiúnak elég baja. A riporterkölyök gáztettének sokkal mélyrehatóbb következményei voltak, mint Martin gondolta volna. A portugál fűszeres többé nem hitelezett neki, a zöldséges pedig, aki büszke volt rá, hogy amerikai, hazaárulónak nevezte és kiutasította a boltjából, sőt hazafias buzgalmában egészen odaig ment, hogy törölte Martin adósságát, és kikérte magának, hogy egyáltalán megpróbálja kifizetni. A szomszédok beszélgetése is ezt a felfogást tükrözte; mindenki felháborodottan beszélt Martinról. Az ilyen szocialista árulóval senki sem akart szóba állni. Szegény Maria maga sem tudta, mit gondoljon, félt, de azért híven kitartott Martin mellett. A szomszéd gyerekek is magukhoz tértek már afölötti meghatottságukból, hogy Martin látogatóit hatalmas autóból látták kiszállni. Martin után szaladtak, s kellő távolságból csavargónak, munkakerülőnek csúfolták. A Silva apróságok viszont bátran védelmére keltek Martinnak, s nem egy elkeseredett csatát vívtak a becsülete védelmében. Napirenden voltak a kék foltok s a betört orrok, úgyhogy Mariának még több gondja-baja volt, mint eddig bármikor.

Egyszer, amikor bennjárt Oaklandben, Martin találkozott az utcán Gertruddal. A legkevésbé sem lepődött meg a nővére elbeszélésén; Bernard Higginbotham legszívesebben megfojtaná, amiért ilyen világraszóló szégyent hozott a családjára, és megtiltotta, hogy Martin betegye a lábát a házába.

- Miért nem mész el innen, Martin? - kérlelte Gertrud. - Eriggy, keress magadnak valami melót, és ülj meg a fenekeden. Majd csak elfelejtik az egész históriát, és akkor újra visszajöhetsz.

Martin csak a fejét csóválta, és kísérletet sem tett a magyarázkodásra. Mit is mondjon a nővérenek? Megborzadt, amikor arra gondolt: milyen irtózatosszerű szellemi szakadék tátong maga és hozzátartozói közt. Ki tudná áthidalni ezt a szakadékot? Hogyan magyarázza meg nekik, mi az álláspontja a szocializmussal szemben - mi Nietzsche álláspontja a szocializmussal szemben? Sem az angol nyelvben, sem bármely más nyelvben nincs elég szó hozzá, hogy megértse velük a magatartását és a viselkedését. Arra a kérdésre, hogy az ő esetében mi a helyes magatartás, ezeknek az embereknek egyetlen válaszuk van csak: menjen dolgozni. Erről a kérdéssel ez az első és az utolsó szavuk. Gondolataik tárháza ezzel ki is merül: Állásba menni! Munkába állni! Szegény, balga rabszolgák - gondolta, míg a nővérét hallgatta. - Nem csoda, hogy az erőseké a világ. Hiszen a rabszolgák nem is akarnak mást, mint rabszolgaságot. Állás! - ez az aranyos fétis, amelyet leborulva imádnak.

Gertrud pénzt kínált neki. Martin a fejét rázta, pedig tudta, hogy aznap még zálogba kell vinnie valamit.

- Ne gyere egyelőre Bernard közelébe - figyelmeztette a nővére. - Egypár hónap múlva, ha majd lecsillapodik, beállhatsz hozzá, ha akarsz, kocsisnak. Csak üzenj, ha látni akarsz, én akármikor elmegyek hozzád. Ezt ne felejtse el.

Azzal elment. Martin még hallotta felcsukló zokogását. Belényilallt a fájdalom, amikor látta nővérenek elnehezült testét és nehézkes járását. Utánanézett, és az egész nietzschei épület mintha megingott volna és beomlással fenyegetne... Amíg elvontan beszél az ember a rabszolgaosztályról, még csak hagyján. De amikor szemtől szembe kerül vele a saját családjában, akkor mégsem valami megnyugtató ez az elmélet. Pedig ha volt a világon rabszolga, akit az erősebbek földre tiportak: az ő Gertrud testvére kétségtelenül az. Keserű mosolyra torzult az ajka, amikor felismerte ezt az ellentmondást. Finom kis Nietzsche-tanítvány az olyan, akinek az első útjába kerülő érzelem vagy megindulás így megingatja a meggyőződését... S méghozzá épp a rabszolgamorál ingatja meg - hisz mi más ez a testvére iránti szánalom? Az igazi nagy ember fölötté áll minden szánalomnak és részvétnek. A szánalom s a részvét a föld alatti rabszolgadűkben született - nem egyéb, mint az összezsúfolt, tehetetlen nyomorultak veritékes halálfélelme...

TIZENHATODIK FEJEZET

A *Lejárt az idő* kézírata még mindig árván hevert az asztalon. A többi kézirat is, amit Martin azelőtt szerteküldözgetett a világba, most mind az asztal alatt hevert. Csak Brissenden kéziratának, a *Tiszavirágok*-nak az elküldésére volt gondja. Kerékpárját és sötét öltönyét megint zálogba csapta, és az írógépesek is egyre türelmetlenebbül sürgették a bér megfizetését. Mindez azonban nem érdekelte már Martint. Új irányba kell elindulnia... s amíg az útját meg nem találja, úgysem csinálhat semmit.

Néhány hét múlva bekövetkezett, amire régóta várt. Találkozott az utcán Ruthal. A lányt fivére, Norman kísérte. Előbb úgy tettek, mintha nem vennék észre, majd Norman inteni próbált, hogy térjen ki az útjukból.

- Ha nem hagyod békében a húgomat, rendőrt hívok! - fenyegette meg Martint. - Ruth nem akar veled beszélni; az erőszakoskodás pedig felháborító sértés.

- Ha mindenáron akarod, hívj csak rendőrt. Legalább bekerül majd a te neved is az újságba - felelte sötét tekintettel Martin. - No, eredj már az utamból, menj rendőrért, ha tetszik! Én Ruthal akarok beszélni.

- Tőled akarom hallani - mondta a lánynak.

Ruth sápadt volt, remegett, de állta Martin tekintetét, és kérdően nézett rá.

- Azt, amit a levelemben kérdeztem tőled - sürgette Martin.

Norman türelmetlen mozdulatot tett. Martin azonban egy gyors pillantással leintette.

Ruth tagadóan rázta a fejét.

- Szabad akaratodból teszed mindezt? - kérdezte.

- Igen - mondta Ruth halkán, de határozott hangon és megfontoltan. - Teljesen szabad akaratomból. Olyan kínos helyzetbe hoztál, hogy a barátaimnak szeme elé sem merek kerülni. Tudom, hogy mindenki rólam beszél. Nem mondhatok egyebet. Nagyon boldogtalanná tettél, és látni sem akarlak többé!

- Barátok! Pletyka! Hazug tudósítások! Hogy lehet az ilyesmi erősebb, mint a szerelem?! Akkor sohasem szeretted... nem gondolhatok mást!

A lány sápadt arcát pirosság öntötte el.

- Az után, ami történt? - mondta alig hallható hangon. - Martin, azt hiszem, nem tudod, mit beszélsz! Én nem vagyok olyan, mint a többiek!

- Láthatod, hogy tudni sem akar rólad! - vetette oda Norman, amikor továbbindult a lánnyal.

Martin félreállt és utat engedett. Keze önkéntelenül dohány és cigarettapapír után matatott a kabátzsebében, holott rég nem hordott már magánál ilyesmit.

Oakland északi városnegyedébe hosszú volt gyalog az út. Martin azonban csak akkor vette észre, hogy gyalog tette meg az egész utat, amikor már felment a lépcsőn és bement a szobájába. Egyszerre azon vette észre magát, hogy az ágy szélén ül és bizonytalanul tekinget körül, mint az alvajáró, aki álmából ébredszik. Az asztalon heverő kéziratra esett a tekintete. *Lejárt az idő*... Az asztalhoz húzta a széket és a tolla után nyúlt. Martinnak természetében volt a befejezettségre való következetes törekvés. Ez itt pedig nincs befejezve... Elhalasztotta a befejezést olyan időre, amikor majd másvalami véget ér. Ez a másvalami pedig most véget ért... nekiállhat megint a munkájának. Majd befejezi egyszer ezt is. Hogy azután mit csinál majd, nem tudja. Csak annyit tud, hogy élete forduloponthoz ért. Életének egyik szakasza le-

záródott; jó iparos módjára csak az utolsó simításokat kell még elvégeznie rajta. A jövő most nem érdekelte. Megtudja még idejekorán mit tartogat a tarsolyában az ő számára. Mindegy, akármit! Egyáltalán minden mindegy már...

Öt napig keményen dolgozott a *Lejárt az idő* kéziratán. Nem ment sehova, nem találkozott senkivel. Alig evett valamit. A hatodik napon vékony levélkét hozott a reggeli posta a *Parthenon* szerkesztőjétől. Egyetlen pillantás elég volt hozzá, hogy lássa; a *Tiszavirágok*-at elfogadták. „Cartwright Bruce-t kértük fel, hogy mondjon bírálatot a költeményről - írta a szerkesztő -, s véleménye oly kedvező, hogy lehetetlen figyelmen kívül hagynunk. A költemény megjelentetése őszinte örömünkre szolgál, értesítem, hogy a művet augusztusi számunkban közöljük - júliusi számunkat ugyanis már lezártuk. Arra kérjük, adja át Brissenden úrnak örömünk és köszönetünk kifejezését. Szíveskedjék ezenkívül postafordultával megküldeni Brissenden úr fényképét és életrajzi adatait. Ha nem tartaná megfelelőnek honoráriumunkat, kérjük, szíveskedjék erről sürgönyileg értesíteni és egyúttal közölni, hogy milyen tiszteletdíjra tart igényt.”

Minthogy a lap háromszázötven dollár honoráriumot ajánlott fel, Martin úgy gondolta, nem érdemes sürgönyöznie. Meg kellett azonban még szereznie Brissenden hozzájárulását. Mégiscsak neki volt hát igaza: van a folyóiratoknál olyan szerkesztő is, aki meglátja, ha valódi költészet kerül a szeme elé. A tiszteletdíj pedig remek, még ha a század legnagyobb költeményéért fizetik is; ami pedig Cartwright Bruce-t illeti, Martin tudta, hogy ő az egyetlen kritikus, akinek a véleményét Brissenden tiszteli.

Villamosra szállt és bement a városba. Míg az ablakon át az elsuhanó házakat és keresztutcákat nézte, egy kis szemrehányás motoszkált benne, hogy nem örül jobban barátja sikerének és a maga nem mindennapi diadalának. Az Egyesült Államok egyetlen igazi kritikusa kedvezően nyilatkozott a költeményről - s beigazolódott az ő álláspontja is, hogy ha jót ír valaki, azt előbb-utóbb közlik a magazinok. De a lelkesedés forrása elapadt benne, és fontosabb volt neki, hogy Brissendennel találkozzék, mint az, hogy ilyen jó hírt közölhet vele. A *Parthenon* levele eszébe juttatta, hogy már öt napja csak a *Lejárt az idő* megírásával törődik. Azóta nem tudja, mi van Brissendennel, egész idő alatt eszébe sem jutott. Martin csak most ébredt rá, milyen bódulatban él már napok óta. Szégyellte magát, hogy így megfélemezett a barátjáról. De ez a szégyenkezése sem elég erős... Olyan fásult, hogy semmi sem tudja mélyebben felkavarni, csak a *Lejárt az idő* megírásával járó művészi izgalom. Egyébként egész idő alatt kábulatban élt. Voltaképp még most is kábult... A zajló élet a robogó villamoskocsi körül szinte nem is valóság, olyan távol esik tőle. Ha az a hatalmas templomtorony, amely mellett épp elhaladtak, hirtelen összedőlne és apró darabokra törne, azt sem tartaná különösen érdekesnek - és még kevésbé rémülne meg tőle.

A szállodában gyorsan felment Brissenden szobájába, azután lesietett. A szoba üres volt. A poggyász is eltűnt.

- Brissenden úr nem hagyta hátra a címét? - kérdezte a portástól, aki furcsálló tekintetet vetett rá.

- Ön talán nem hallotta? - kérdezte.

Martin a fejét rázta.

- Pedig a lapok is tele voltak vele! Holtan találták az ágyában. Öngyilkos lett. Főbe lőtte magát.

- El is temették már? - Martinnak olyan volt a hangja, mintha valahonnan messziről jönne s nem az övé volna.

- Nem. A vizsgálat lefolytatása után Keletre szállították a holttestet. A család ügyvédei intéztek mindent.

- Mondhatom, ugyancsak siettek! - szólt megütközve Martin.

- Nem hinném! Öt napja történt már az eset...

- Öt napja?!

- Igen, öt napja.

- Hm... - Martin sarkon fordult és kiment.

A sarkon bement a Western Unionhoz, és sürgönyt adott fel a *Parthenon* címére. Értesítette a szerkesztőséget, hogy hozzájárul a költemény közléséhez. Mindössze öt cent volt a zsebében villamosköltségre, utánvétellel adta fel a sürgönyt.

Amikor hazaért, megint nekilátott az írásnak. Teltek-múltak a napok s az éjszakák, s ő egyre az asztalánál ült és írt. Nem ment sehová, csak a zálogházi becsüshöz; nem végzett semmilyen testmozgást. Ha megéhezett és volt mit főznie, gépiesen evett valamit, ha nem volt mit, megvolt anélkül is. Az elbeszélés vázlatát fejezetről fejezetre kidolgozva már előre elkészítette; most azonban eszébe jutott még egy bevezetés, amely növelte az elbeszélés hatását - igaz, hogy húszezer szóval terjedelmét is. Kidolgozta hát a bevezetést is. Nem mintha életbevágóan fontos lett volna, hogy kifogástalan legyen - erre csak saját művészi törvényei kényszerítették Martint. Se nem látott, se nem hallott munka közben. Sajátságos érzése támadt, mintha nem is volna köze a környező világhoz, és régebbi életének irodalmi díszletei közt úgy mozogna, mint egy kísértet. Eszébe jutott, hogy valaki egyszer azt mondta: a kísértet olyan ember lelke, aki már meghalt, de nem tudja ezt ésszel felérni. Abbahagyta egy pillanatra az írást és elgondolkozott: nem lehet-e, hogy ő is halott már, csak nem tudja?

Egy szép napon a *Lejárt az idő* elkészült. Az írógépkölcsönző cég elküldött a gépért; az ember az ágyon ülve várta, hogy Martin, a szoba egyetlen székén ülve, legépelje az utolsó fejezet befejező sorait. *Finis*: ezt írta nagybetűkkel az elbeszélés alá - s őrá valóban illett ez a szó: *Finis*. Megkönnyebbült sóhajjal nézte, hogyan viszik ki az írógépet az ajtón, aztán fogta magát és lefeküdt az ágyra. Szédült az éhségtől. Harminchat órája nem volt egy falat a szájában, de nem gondolt rá. Lehunyt szemmel hanyatt feküdt és egyáltalán nem gondolkozott. Egyre növekvő ernyedtség vagy talán kábulat fogta el. Szinte önkívületben motyogta maga elé egy ismeretlen költő sorait, amelyeket Brissenden szeretett idézgetni. Maria aggódva hallgatózott az ajtónál, s megijedt a fiú egyhangú motyogásától. Nem is a szavaktól, inkább attól, hogy Martin olyan furcsán motyog. „Félretettem” - ez a szó tért vissza újra meg újra a versben.

Lantomat már

félretettem.

Mert dalom elült egészen,

mint fuvallat-árny a réten

foszladozva illan éppen -

lantomat már

félretettem.

Rügyfakasztva szállt a dalom, de

néma lettem -

mint a fáradt kismadárka,

fia dal sincs tarsolyába,

percnyi dal volt - s ez az ára.

Lantomat már

félretettem.

Maria nem bírta tovább. A tűzhelyhez rohant, egy nagy tálat teletöltött levessel, és belerakott minden húscsajtot és zöltséget, amit csak össze tudott kaparni merőkanalával a fazék aljáról. Martin felemelte a fejét, aztán felült és enni kezdett. Két kanál leves közt igyekezett megnyugtatni Mariát, hogy nem beszélt álmában és nem is lázas.

Az asszony ezután magára hagyta, s ő letörten, esett vállal ült az ágy szélén. Fénytelen tekintettel meredt maga elé, de nem látott semmit. Az asztalon felvágatlanul hevert egy magazin, amely még a reggeli postával érkezett. Ennek az eltépett címszalagja hirtelen világosságot gyújtott elsötétült agyában. „Ez a *Parthenon* - gondolta - az augusztusi szám... ebben kell lennie a *Tiszavirágok*-nak. Miért is nincs itt Brissenden, hogy ő is láthatná!”

Lapozgatni kezdett a magazinban. Egyszerre megállt. A *Tiszavirágok*-hoz kiabáló, színes fejléce és Beardsley stílusát utánzó lapszéli díszítést csináltattak. A fejléc egyik oldalán Brissenden fényképe, a másikon Sir John Value angol nagykövet fényképe volt. A költemény elé a szerkesztő írt néhány sort, és idézte Sir John Value-nak azt a kijelentését, hogy Amerikában nincsenek költők. A *Tiszavirágok* közlésével a *Parthenon* azt akarja mondani: „Nos, ehhez mit szól, Sir John Value?!” Cartwright Bruce-ról úgy írt a szerkesztő, mint Amerika legnagyobb kritikusról. Idézte azt a kijelentését, hogy a „*Tiszavirágok* az amerikai költészet gyöngyszeme.” A szerkesztő előszava a következő szavakkal végződött: „Még nem tudunk végleges képet alkotni a *Tiszavirágok* értékéről, s talán soha nem is tudunk. De sokszor elolvastuk a verset, elgondolkoztunk egyes szavain, mondatain és azon, honnan meríthette vajon Brissenden mindezt, és hogyan tudta ilyen egységbe foglalni.” Ezután következett a költemény.

- De jó, hogy meghaltál, Briss, öregem - mormogta Martin, s a magazin térde közt a földre csúszott.

Ennyi vásári olcsóság igazán undorító... Martin fásultan vette észre, hogy nem is undorodik eléggé. Szeretett volna dühös lenni, de ahhoz sem volt elég energiája, hogy dühbe lovalja magát. Elfásult. A vére megalvadt, a felháborodás hulláma nem gyorsította meg a lüktetését. Különben is mit számít már ez? A Brissendentől annyira megvetett polgári társadalomnak csak egyik tünete ez.

- Szegény Briss, sohasem bocsátotta volna meg nekem - vallotta meg magának titokban Martin.

Nagy nehezen feltápáskodott, és elővett egy dobozt, amelyben valamikor írógéppapír volt. Átnézte a tartalmát; megtalálta benne barátjának tizenegy versét. Hosszában, keresztben széttépte, és mindet a papírkosárba dobta. Ernyedt mozdulattal tépdeste a papírlapokat, aztán leült az ágy szélére, és üres tekintettel meredt maga elé.

Maga sem tudta, mennyi ideje ül már ott. Egyszer csak üres látomásában vízszintes fehér vonal formálódott ki. Különös valami volt... Martin figyelte, hogyan ölt az a fehérség egyre határozottabb alakot. Igen, igen, ismeri: fehér vízpára lebeg egy korallszirt körül, amelyen megtörnek a Csendes-óceán hullámai. Aztán kis kenu, amolyan külső evezős csónak körvonalai bontakoztak ki a hullámok közül: a csónak farában egy bronzbőrű ifjú isten áll, skarlátvörös ágyékkötővel, s villámgyorsan forgatja az evezőt. Martin ráismert: Moti az, Tati, a főnök, legfiatalabb fia, s a sziget Tahiti, s a felcsapódó hullámoktól párás levegőjű korallszirt mögött édes Papara kedves földje terül el. A folyó torkolatánál áll a törzsfőnök fűkunyhója. Későre jár a nap, Moti most érkezik haza a halászatról. Arra vár, hogy egy hatalmas hullám hátára kapja a csónakot és átlódítsa a szirten... Aztán önmagát látta Martin, amint előrehajolva ül a kenuban. Milyen sokszor ült így valamikor, s várta Moti szavát. És mikor elhangzott a szó, örülteként csapkodta evezőjével a vizet, és a hátuk mögött egy hatalmas

hullám türkizkék fala tornyosult... Azután már nemcsak néző volt: maga is ott ül a csónakban; felharsan Moti vezényszava, mindketten teljes erejükből verik a vizet evezőjükkel, s villámgyorsan siklanak le a türkizkék elem meredélyén. A hajó orra alatt úgy sistereg a víz, mint kazánban a gőz - a levegő apró vízcseppekkel teli -, zúgás, dübörgés, hosszan visszhangzó csattanás hallatszik, s a csónak halkan siklik tova a lagúna csendes vizén. Moti felkacag, és kidörzsöli szeméből a sós vizet. Most már együttes erővel eveznek a korallöböl felé. A kókuszpálmák közül előkandikál Tati fűkunyhója, aranyos fénybe vonják a lenyugvó nap sugarai...

Elhalványult a kép. Martinnak ismét a szeme elé tárul rendetlen, szegényes kis szobája. Próbálta újra maga elé idézni Tahiti képét, de hiába. Tudta, hogy a fák közt énekszó hangzik, s hogy a lányok táncolnak a holdfényben, de már nem látta őket. Már csak az íróasztalát látta, a sok szanaszét hányt holmival, azt az üres helyet, amelyen azelőtt az írógép állott, s a piszkos ablaküveget. Ásított egyet, behunyta a szemét és elaludt.

TIZENHETEDIK FEJEZET

Egész éjszaka mélyen aludt, és meg sem mozdult, míg a postás reggeli körútján a házhoz nem ért. Martin fáradt volt, nem érdekelte semmi, szórakozottan futotta át a postáját. Egy vékony borítékból egy kis revolverlap huszonkét dolláros csekkje esett ki. Már másfél éve zaklatta őket a pénzért. Most egykedvűen vett tudomást az összegről. Hova lett már az az izgalom, amit régebben érzett, ha csekket kapott valamelyik kiadótól? Ez a csekk már nem hordta magában a jövő nagyszerű ígéretét, mint a régiek... Martin ma már csak egy huszonkét dolláros csekket látott benne, semmi egyéb... majd vásárol rajta valami ennivalót.

Ugyanebben a postában volt még egy másik csekk is. Egy New York-i hetilap küldte, hónapokkal ezelőtt elfogadott néhány humoros verséért. Ez a csekk tíz dollárról szólt. Martin nyugodtan forgatott magában egy újszerű gondolatot. Nem tudta volna megmondani, hogy mit akar tenni, s nem is akart sietősen cselekedni. Hiszen élnie kell közben valamiből... És van egy csomó adóssága is... Meg aztán nem volna-e jó befektetés, ha felbélyegezné az asztal alatt heverő nagy halom kéziratot, s újra útjukra bocsátaná őket? Egy-kettőt biztosan elfogadnak közülük, s akkor megint könnyebben élhet. Rá is szánta magát a befektetésre, beváltotta a csekket az oaklandi bankban, és tíz dollárért bélyeget vásárolt. Csöpp kedve sem volt hazamenni és áporodott levegőjű szobáskájában ebédet főzni. Most először történt, hogy nem az adósságaira gondolt mindenekelőtt. Tudta, hogy otthon bőséges ebédet kotyvaszthatna össze tizenöt-húsz centért. Ehelyett azonban bement a Fórum kávéházba, és két dollárt fizetett egy ebédért. A pincérnek huszonöt cent borraivalót adott, ötven centért pedig egy csomag egyiptomi cigarettát vásárolt. Most gyűjtött rá először, amióta Ruth kedvéért abbahagyta a dohányzást. Mi értelme volna már annak, hogy ne dohányozzék? Amikor olyan nagy kedve van rá... A pénz pedig... ugyan mit számít? Vezetett volna öt centért egy csomag Durhamet és barna cigaretta papírt, és sodorhatott volna belőle negyven cigarettát... de ugyan minek? A pénz most csak annyit jelentett Martinnak, amennyit azon nyomban vásárolhat rajta. Nem volt már se térképe, se evezője, se kikötője, ahová el akar jutni. Hadd vigyék hát a habok kedvükre, ehhez kell a legkevesebb élet... és ami fáj, az az élet.

Lassan teltek a napok. Martin minden éjjel rendesen átaludta a maga nyolc óráját. Várt a következő csekkekre, s közben japán vendéglőkben étkezett, mert ott tíz centért lehetett megebédelni. Lesoványodott teste megint kitelt, arcáról is eltűntek a mély gödrök. Most már nem tette tönkre magát a kevés alvással, a túl sok munkával és tanulással. Nem írt már semmit; a könyveket fel sem nyitotta. Sokat sétált a városkörnyéki dombokon, s hosszú órákon át csak a parkok néptelen útjait rótt. Nem voltak barátai, ismerősei, s nem is ismerkedett meg senkivel. Semmihez nem érzett különösebb kedvet. Arra várt, hogy - maga sem tudta, honnan - ösztönzést kapjon, amely kihúzza életét a kátyúból. Amíg ez nincs, hadd folyjék csak az élete tovább is ilyen tétlenségben, ilyen céltalanul és üresen...

Egyszer bement San Franciscóba, hogy felkeresse azt a bizonyos, valóban nyomorúságos helyet. Amikor azonban felért az emeleti lépcsőházba, az utolsó pillanatban visszahőkölt, sarkon fordult és futólépésben távozott a munkásnegyed lökdösődő tömegén keresztül. Még a gondolatától is visszariadt annak, hogy filozófiai vitákat hallgasson meg. Úgy osont végig az utcákon, mint a tolvaj. Félt, hogy a társaság valamelyik tagja szembejöhet és felismerheti...

Néha átfutotta a magazinokat és a napilapokat, hogy lássa, milyen gyalázatosságokat követnek el a *Tiszavirágok*-kal. A mű szenzációt keltett. De még milyet! Mindenki elolvasta, és mindenki arról vitázott, költészet-e ez vagy sem. A helyi lapok is felkapták a témát; mindennap több hasábot foglaltak el bennük a műről szóló tudós kritikák, tréfás cikkecskék és az elő-

fizetők komoly levelei. Helen Della Delmar, akit hangos harsonázással és nagy zenebonával az Egyesült Államok legnagyobb költőjének kiáltottak ki, nem akart helyet adni Brissendennek maga mellett a Pegazuson, és a közönséghez írott leveleiben hosszasan fejtegette, hogy Brissenden nem költő.

Megjelent a *Parthenon* következő száma is. A lap vállon veregette önmagát, hogy ilyen szenzációt keltett, kigúnyolta Sir John Value-t, s a legnagyobb üzleti kíméletlenséggel aknázták ki Brissenden halálát. Egyik félmillió példányszámára büszke lap közölte Helen Della Delmar közvetlen hangú versét, amely kicsúfolta és nevetségessé tette Brissendont. Ugyanez a költő egy másik versében paródiát írt Brissendenről.

Martin nemegyszer örült, hogy Brissenden ezt nem érte meg. Brissenden úgy gyűlölte a tömeget! És íme, most koncul vetik oda a tömegnek azt, ami a legszebb és a legszentebb benne! Napról napra elevenen boncolják fel itt a Szépséget! A szabad sajtó jóvoltából minden hülye fráter Brissenden nagyságának hullámain próbálja becsempészni a közönség érdeklődésébe a maga satnya kis egyéniségét. Az egyik lap így írt: „Levelet kaptunk egy úriembertől, aki közli, hogy ő már régebben írt hasonló költeményt, csak hogy az övé jobb volt.” Egy másik lap halálos komolysággal megróttá Helen Della Delmart a paródia miatt, és azt írta: „Delmar kisasszony kétségtelenül tréfás kedvében írta ezt a verset és megfélemedezett arról a tiszteletről, amellyel minden költő tartozik a másoknak - ebben az esetben talán a legnagyobb költőnek. De akár féltékeny Delmar kisasszony a *Tiszavirágok* alkotójára, akár nem, annyi bizonyos, hogy - akárcsak a költemény ezer meg ezer más olvasója - ő is e mű lenyűgöző hatása alatt áll, s eljön még az idő, amikor maga is igyekszik majd hasonló verseket írni.”

A papok is kezdték kiprédikálni a *Tiszavirágok*-at. Egy pap bátran kiállt a mű egyes gondolatai mellett; mint eretneket kiközösítették. A nagy költemény hozzájárult az emberek mulattatásához is. A humoros versikék írói s a karikaturisták harsogó kacajjal ragadták meg a témát, a társadalmi hetilapok személyi híreit pedig olyasféle viccek tarkították, hogy egyik polgár bizalmasan megsúgja a másoknak, ha valaki bevesz öt sort a *Tiszavirágok*-ból, olyan erőre tesz szert, hogy megveri a bénát, tíz sortól pedig úgy úszik a vízen, mint a balta.

Martinnak sem nevetésre, sem fogvicsorgatásra nem volt most kedve. Csak mélységes szomorúságot érzett. Egész világának s e világ csúcsán szerelmének az összeomlásához képest a magazinok s a kedves olvasók iránti bizalmának az összeomlása igazán nem sokat számított. Brissendennek tökéletesen igaza volt a magazinok megítélésében - s ő hány küzdelmes évet töltött el hiábavalóan, míg végül maga is rájött erre az igazságra! A magazinok pontosan olyanok, amilyenek Brissenden mondta, sőt még annál is rosszabbak.

No de hát őneki úgyis vége már... ez az egy vigasztalta Martint. Csillagot fogott a kocsija elé, és az dögvészes mocsárba rohant vele... Mostanában sokszor látta maga előtt Tahitit, a tisztát, édes Tahitit. Látta a lapos Paumotu- s a hegyes Marquesa-szigeteket... Sokszor látta magát az utóbbi időben, amint a hajnali szürkületben átsiklik valamelyik part menti kereskedő szkúnerének vagy törékeny kis kutterének fedélzetén a papeete-i zátonyok között, és elindul szokott körútjára a korallszigetecskék közt Nuka-híva és a taiohae-i öböl felé. Martin tudta: Tamari disznót ötletne megérkezésének öröme, lányai pedig virágfüzerekkel nyakukban kézen fognak, énekszó és édes kacaj közt vezetnek a ház felé, s őt is virágfüzerekkel ékesítenék. Martin hallotta a Déli-tenger hívó szavát, és tudta, hogy előbb-utóbb hallgatni fog a hívó szóra.

Közben meg-megpihent a tudás birodalmán keresztül vezető hosszú bolyongás után. Új erőt gyűjtött, és engedte, hadd vigyék a habok. A *Parthenon* háromszázötven dolláros csekkjét neki kézbesítették, ő meg átadta a család helybeli ügyvédjének, aki Brissenden ügyeit intézte.

Martin nyugtát kapott a csekkről, majd kötelezvényt állított ki száz dollárról, amelyet Brissendentől kapott annak idején.

Martin nemsokára abbahagyhatta a japán vendéglők látogatását. Épp amikor már feladta a küzdelmet, hirtelen megfordult az áramlat. De most már késő volt... Martin semmilyen izgalmat sem érzett, amikor kinyitotta a *Millennium* vékony borítékját, és látta, hogy háromszáz dolláros csekk van benne. Egykedvűen vette tudomásul, hogy a *Kaland*-ot elfogadták közlésre, s ez a fizetség érte. Összes adóssága - a zálogos uzsorakamatait is beleszámítva - nem tett ki többet együttvéve száz dollárnál. Amikor mindent kifizetett, és beváltotta Brissenden ügyvédjénél százdolláros kötelezvényét is, még mindig maradt a zsebében több mint száz dollár. Rendelt a szabónál egy öltözet ruhát, s a belváros legjobb éttermeiben étkezett. Tovább is Maria szobáskájában lakott; a szomszéd gyerekek tisztelettel bámulták az új öltönyét, s most már nem kiáltoztak utána fészerek tetejéről és kerítések mögül: „Csavargó! Munkakerülő!”

Hawaii elbeszéléseért, a *Wiki-Wiki*-ért kétszázötven dollárt fizetett a *Wanen's Monthly*. A *Northern Review* elfogadta *A szépség bölcsője* című tanulmányát, a *Mackintosh's Magazine* pedig *A tenyérjósno*-t - azt a verset, amelyet annak idején Mariann-nak írt. A szerkesztők és lektorok hazatértek nyaralásukból; most már gyorsabban intézték a beküldött kéziratok sorsát. Martin sohasem tudta meg, miféle furcsa szeszély készítheti most valamennyiüket arra, hogy sorra elfogadják két év óta következetesen visszautasított írásait. Nem adták ki közben egyetlen művét sem. Oakland határain kívül senki sem tudja róla, kicsoda, s az az egy-két oaklandi, aki azt hitte, hogy ismeri őt, megátalkodott vörösnek, szocialistának tartja. Semmiféle magyarázattal sem lehet tehát megindokolni, hogy egyszerre csak mindenkinek megfelel az áruja. A sors bűvészkedése az egész.

A nap szégyene című tanulmányát már több magazin visszautasította. Martin most megfogadta Brissenden tanácsát, amelyre azelőtt nem akart hallgatni, és kiadvállalatoknak küldte meg a művet. Többen visszaküldték a kéziratot, végül azonban akadt egy kiadó; a *Singletree, Darnley and Co.*, amely elfogadta, és vállalta egész terjedelmében a kiadását. Martin előleget kért írói tiszteletdíjaira, a cég azonban azt válaszolta, hogy ez náluk nem szokás, az efféle könyvek kiadása egyébként is többnyire ráfizetéssel jár, s alig hiszik, hogy ebből akár ezer példány is elkelne. Martin kiszámította, hogy ilyen példányszám mellett mit hozhat neki a könyv. Ha a könyv ára példányonként egy dollár, s neki tizenöt százalék tiszteletdíjat fizetnek, százötven dollárt kap érte. Arra az eredményre jutott hát, hogy ha újra kezdené a munkát, nem írna mást, mint szépirodalmat. A *Kaland* negyedolyan hosszú csak, mint a *Millennium*, mégis kétszer annyit fizettek érte. Az a kis újságciikk, valamikor régen, végül mégiscsak igazat mondott. Az elsőrendű magazinok valóban akkor fizetik ki a tiszteletdíjat, amikor elfogadnak valamit, s jól is fizetnek. A *Millennium* nem is két, hanem négy centet fizetett neki szavanként. S mi több, jó írásokat is elfogadnak - hisz hogy fogadták volna el különben az ő műveit? Erre a gondolatra kényszeredetten elmosolyodott.

Levelet írt a Singletree, Darnley and Co.-nak, felajánlotta, hogy száz dollár készpénzfizetés ellenében átruházza rájuk összes szerzői jogait. A cégnek azonban nem volt kedve a kockázatot vállalni. Martinnak éppen nem kellett sürgősen a pénz, mert az utóbbi időben írt elbeszélései közül többet elfogadtak és kifizettek. Még bankszámlát is nyitattott; több száz dollárja volt már a bankban, s nem tartozott senkinek egy centtel sem. A *Lejárt az idő* több magazinnak nem kellett, a Meredith Lowell Co.-nál azonban végül is otthonra talált a mű. Martinnak eszébe jutott most az az öt dollár, amelyet Gertrudtól kapott egyszer. Eszébe jutott az az akkori elhatározása is, hogy százszorosan fizeti vissza neki a pénzt. Írt hát a kiadónak, és ötszáz dollár előleget kért. Nagy meglepetésére forduló postával megérkezett az ötszáz

dolláros csekk szerződés kíséretében. A csekket ötdolláros aranyakra váltotta be, és telefonált Gertrudnak, hogy szeretne vele találkozni.

Gertrud úgy sietett, hogy levegő után kapkodott, és egészen kifulladt, mire a házhoz ért. Bajt sejtve táskájába gyűrte néhány dollárját. Biztosra vette, hogy Martin nagy bajban van; elcsukló zokogással simult a karjába, és szó nélkül feléje nyújtotta a táskáját.

- Én magam mentem volna hozzád - mondta a fiú. - Csak nem akartam összekapni Higginbothammal. Pedig biztosan az lett volna belőle.

- Hadd még egy kicsit, majd abba hagyja később a murizást - biztatta Gertrud az öccsét s törte a fejét, hogy ugyan mi baja lehet Martinnak. - De azért jobb, ha előbb munkába mész, és megülsz a fenekeden. Bernard csak az olyan embert szereti, aki becsületesen dolgozik. Az az izé az újságokba egész kihozta a sodrából. Soha életembe nem láttam még ilyen dühösnek.

- Nem megyek állásba - mosolygott Martin. - Mondd csak meg neki, hogy ezt üzenem. Nincs is szükségem állásra. Tessék, ha nem hiszed! - A száz arany csengő-bongó áradatban ömlött az asszony kötényébe.

- Emlékszel még, hogy adtál egyszer egy ötöst, amikor nem volt pénzem villamosra? Tessék, ez az! Vele jött kilencvenkilenc testvére is. Nem egyidősek; de mind egyformára nőttek.

Gertrud rémülten érkezett, de most valóságos pánik fogta el. Félelme bizonyossággá változott. Most már nem lehet szó gyanakvásról, hisz itt a bizonyíték... Rémülten tekintett Martinra, s vaskos combja úgy visszahúzódott az aranyos áradat elől, mintha égetné.

- Igazán mondom, hogy a tiéd! - kacagott Martin.

Az asszony könnyek között sopánkodni kezdett.

- Szegény fiacskám! Szegény kis fiacskám!

Martin értetlenül bámult rá egy pillanatig. Aztán hirtelen rájött, mi izgatja fel így Gertrudot. Kezébe nyomta Meredith Lowellék levelét, amellyel megküldték a csekket. Az asszony nagy nehezen kisilabizálta a levelet. Időről időre abba hagyta az olvasást, hogy megtörölgesse a szemét. Amikor a levél végére ért, azt mondta:

- Szóval ez azt jelenti, hogy becsületes úton jutottál ehhez a pénzhez?

- Még annál is becsületesebb úton, mintha lottón nyertem volna. Munkáért kaptam!

Az asszonyban lassan-lassan bizalom ébredt. Még egyszer alaposan elolvasta a levelet. Martinnak sok idejébe került, hogy megértesse vele annak az ügyletnek a lényegét, amely pénzhez juttatta. Még több időbe került, míg a nővére megértette, hogy ez a pénz valóban az övé, s Martinnak igazán nincs rá szüksége.

- Beteszem a nevedre a bankba - mondta végül az asszony.

- Nehogy eszedbe jusson! Ez a te pénzed, tégy vele, amit akarsz; ha te nem akarsz elfogadni, odaadom Mariának. Ő majd tud mit kezdeni vele. Az én véleményem azonban az, hogy fogadj fel cselédet, és pihend ki magad alaposan.

- Maj elmondok mindent Bernardnak - jelentette ki távozóban Gertrud.

Martinnak előbb megrándult az arca, de aztán mosolyra húzta a száját.

- Jó, mondd csak el neki - mondotta. - Hátha mégiscsak meghív megint vacsorára.

- Meghív... egészen biztosan meghív! - kiáltotta lelkesen az asszony. Azzal megcsókolta és erősen magához szorította az öccsét.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

Martin egy napon érezni kezdte magányosságát. Erős, egészséges - de a világon semmi dolga. Az írást és a tanulást abbahagyta, Brissenden meghalt, Ruthtal megszűnt a kapcsolata - óriási üresség tátong az életében. Nem elégíti ki, hogy éttermekben élje a világát és egyiptomi cigarettákat szívjon. Igaz, sokszor hallja a Déli-tenger hívó szavát... de mindig az az érzése, hogy az Egyesült Államokban még nem ért véget a játszma. Nemsokára megjelenik két könyve, s van még több könyve is, amit kiadnak talán. Ezek mind pénzt hoznak; jobb hát, ha vár, és egy zsák pénzzel indul majd útnak a Déli-tengerre. A Marquesa-szigeteken tud egy völgyet és egy tengeröblöt, amelyet ezer chilei dollárért megkaphat. A völgy a patkó alakú, három oldalról körülzárt öböltől felkúszik egészen a szédítő magasságokba nyúló, felhő koronázta hegyek lábáig, s lehet talán négyezer hektár. Rengeteg trópusi gyümölcs, vadtyúk és vaddisznó van a vidéken, itt-ott egy-egy vad gulya legelészik, vadkecskék verődnek nyájakba a magas csúcsok közt, hogy könnyebben tudjanak védekezni a vadkutya ellen. Vadregényes vidék ez; ember még sohasem tette ide a lábát. És hát megkapható az öböllel együtt ezer chilei dollárért.

Martin úgy emlékezett, hogy az öbölnél jobbat kívánni sem lehet: olyan mély a vize, hogy a legnagyobb hajó is ki tud kötni, és annyira védett, hogy a Csendes-óceán déli részének útikalauza szerint ez több száz kilométernyi körzetben a legjobb hajótatarozási hely. Vesz majd egy szkúnert - amolyan jachthoz hasonló, rézzel bevont orrú vitorlást, amely boszorkányosan repül -, s majd szárított kókuszdiómaggal és gyöngyökkel kereskedik a környező szigeteken. A völgy és az öböl lesz a főhadiszállása. Fűből épít majd magának törzsfőnöki házat, olyat, mint Tatié, s a háza, a szkúner és az egész völgy tele lesz sötét bőrű szolgálakkal. Vendégül látja majd a taiohae-i kereskedelmi megbízottat, az arra járó kereskedelmi hajók kapitányait és minden valamirevaló embert abból a tarka népségből, amely a Csendes-óceán déli vizeit járja. Háza mindenkinek nyitva áll majd, és olyan vendégségeket rendez, mint egy fejedelem. És azt is elfelejti, hogy valamikor könyvet vett a kezébe... megfeledkezik arról az egész világról, mert csalóka álom az csupán.

De hogy mindezt megtehesse, egyelőre Kaliforniában kell maradnia, míg megtelik pénzzel a zsákja. A pénz úgyis mindenfelől hull a zsákjába. S ha csak egyetlen könyv arat átütő sikert, egyszerűen elhelyezheti összes halomba gyűlt kéziratait. Aztán könyvekbe gyűjtheti majd elbeszéléseit és verseit, és megveheti belőlük a völgyet, az öblöt és a szkúnert. Tollat sohasem fog többé a kezébe! Ezt szilárdan elhatározta. De addig is, amíg megjelennek a könyvei, mégiscsak tennie kell valamit... nem élhet örökké ebben a tompa kábulatban, ebben az ostoba állapotban, amely olyan, mintha már nem is élne.

Egy vasárnap reggel megtudta, hogy aznap kőművesmulatságot rendeznek a Shell Mound parkban. Elment oda. Eleget járt régebben munkásmajálisokra, tudta, mit várhat az ilyen mulatságtól. Alighogy betette lábát a parkba, úgy érezte, minden régi emléke egyszerre új életre kel. Ezek a munkások, ez az ő fajtája. Köztük született, köztük élt, s ha elkalandozott is egy kicsit, éppen ideje, hogy visszatérjen közéjük.

Hallotta, hogy azt mondja valaki:

- Kutya legyenek, ha ez nem Mart!

Egy pillanattal később már barátságosan megveregette valaki a vállát.

- Hát te hol kódorogtál ennyi ideig? Elvoltál a tengeren? Gyere, igyunk egyet!

A régi kedves cimborák ezek, ha hiányzik is közülük egy-kettő, és feltűnik is a társaságban egy-egy ismeretlen arc. Nem csupa kőműves jött el; elmentek ezek, akárcsak régente, minden vasárnap kirándulásra, táncolni, verekedni és szórakozni egy kicsit. Martin velük ivott, és végre megint embernek érezte magát. Arra gondolt: milyen örültség volt, hogy egyáltalán elment közülük. Biztos, hogy ha köztük marad, s ügyet sem vet az irodalomra s arra a bizonyos magasabb társadalmi osztályra, most sokkal boldogabb volna. Csakhogy a sör most már nem ízlett úgy, mint annak előtte. Az íze sem olyan, mint azelőtt... Rájött, hogy Brissenden elvette a gusztusát ettől a silány sörtől, és felvillant benne az a gondolat is: az irodalom nem vette-e el vajon a gusztusát fiatalkori barátainak a társaságától? De aztán úgy érezte, hogy teljesen azért mégsem vette el, s a tánchelyiség felé indult. Az első ember, akibe belebotlott, Jimmy, a bádogos. Magas, szőke lánnyal volt, s az nyomban faképnél hagyta Martin kedvéért.

- Akár hiszitek, akár nem, pont így volt régen is! - magyarázta Jimmy a körülötte álló kacagó társaságnak, mikor Martin mint a forgószelet ragadta magával a szőkét a táncba. - De azért eszembe se jut, hogy képen töröljem, úgy örülök, hogy itt van megint! Látjátok, hogy kerिंगőzik? Mintha nem is a földön járna! Ki a fene veheti hát rossz néven a lányoktól?

Martin azonban visszaszolgáltatta Jimmynek a magas szőkét, aztán néhány barátjuk társaságában mindhárman az arra keringőző párokat nézték, nevetgéltek és tréfálkoztak. Mindenki örült, hogy Martin köztük van megint. Nem kellett, hogy kiadják a könyveit; az ő szemükben nem az ilyen külsőségek szabták meg Martin értékét. Ezek az emberek önmagáért szerették őt. Úgy érezte itt magát, mint a fejedelem, aki hazatért a száműzetésből; az általános szeretet légkörében fölengedett a magányossága. Pazar murit csapott; nagyszerű formában volt. A zsebe sem volt üres, s akárcsak régen, amikor lózungjával a zsebében megjött a tengerről, csak úgy szórta a pénzt.

A táncolók közt feltűnt egyszer Lizzie Connolly alakja. Egy fiatal munkás karján lejtett arra. Amikor Martin később körbejárta a tánchelyiséget, megint találkozott a lánnyal, amint épp szörpöt szűröskölt egy asztalnál. Az első meglepetés és örvendezés elmúltával a lány kihívta Martint a parkba. Ott jobban tudtak beszélgetni; nem kellett túlkiabálniuk a zenét, hogy értsék egymás szavát. Martinnak csak meg kell szólalnia s a lány az övé. A fiú tudta ezt. Láthatta a lány önértékes tekintetéből feléje sugárzó odaadásból, láthatta Lizzie büszke alakjának lágy mozdulataiból - vagy abból, ahogyan minden szaván csüng. Lizzie már nem a régi kislány volt, nővé érett közben. Martinnak nem kerülte el a figyelmét, mennyivel szebb, kihívóbb lett Lizzie, szemmel láthatóan igyekszik féken tartani tüzes és vad természetét, ez a fegyelmezettség mit sem von le természetes bájából.

- Szépség! Tökéletes szépség - mormogta elismerően a foga közt Martin. Tudta, hogy a lány az övé. Tudta, hogy csak annyit kell mondania: gyere velem - és Lizzie akár a világ végéig is követi.

Alig cikázott át az agyán ez a gondolat, oldalról váratlanul olyan erős ütés érte a fejét, hogy majdnem összeesett. Férfi ökölcsapása volt ez, a támadó azonban dühében és izgalmaiban célt tévesztett, úgyhogy nem érte Martin állát, ahová az ütest szánta. Martin megtántorodott, megfordult és látta, hogy máris újabb ütésre lendül az az ököl. Magától értetődő mozdulattal villámgyorsan lekapta a fejét, úgyhogy az ütés a levegőt érte, s a támadó a nagy lendülettől elvesztette az egyensúlyát és megfordult a tengelye körül. Martin közben egy balkezes horogütést mért rá, és egész testével az ütésbe lendült. A támadó oldalra bukott, de rögtön talpra ugrott és vadul nekirohant Martinnak. Martin látta, hogy egészen eltorzítja az arcát a szenvedély; nem értette, mért olyan dühös rá ez a fickó. De mielőtt még ezt eldöntötte magában, teljes erőből újabb balegyenest adott neki. A fickó hátrabukott és egy törmelékhalma alá esett. Ekkor már futva közeledett feléjük Jimmy és a banda még néhány tagja.

Martin egész testében megborzongott a kellemes izgalomtól. Íme, a régi idők tánca, verekedése, jókedve... Egy pillanatra sem vette le szemét ellenfeléről. Közben rápillantott Lizzie-re. A legtöbb lány sikoltozni kezd, ha a fiúk egymásnak mennek, Lizzie azonban nem... Kipirult arccal, visszafojtott lélegzettel figyel, izalmában előrehajol kissé, fél kezét mellére szorítja, tekintetében csodálkozás és bámulat...

A támadó föltápaszkodott, s minden erejével igyekezett kiszabadulni a vaskapocsként szorító karokból.

- Ez a lány rám várt - magyarázta a társaságnak. - Rám várt, és erre idegyűn ez az idegen alak, és belekőp a tányéromba. Engedjétek már, nem értitek?! Maj megmentatom én ennek!

- Megőrültél? - kérdezte Jimmy, aki maga is segített visszatartani a fickót. - Nem tudod, hogy ez Martin Eden? Ha ez odavág valahova, ott fű sem nő többé! Elhiheted, ha én mondom. Ezzel akarsz te kikezdeni? Hisz ez lenyel szőröstül-bőröstül!

- Azér nincs joga elhappolni a nőmet! - felelte a fiú.

- Nem ismered a Bolygó Hollandit? Ez a srác azt is kikészítette! - folytatta Jimmy a fiú felvilágosítását. - Még hozzá öt menetben! Észnél légy! Ebbe ne köss bele, hisz egy perc alatt végez veled!

A fickó dűhe szemmel láthatóan lecsillapult kissé erre a tájékoztatásra. Alaposan végignézte Martint; próbálta felbecsülni az erejét.

- Nemigen látszik rajta - mondta becsmérően, de nem sok lelkesedés volt a hangjában.

- A Bolygó Hollandi is így volt vele - erősítgette Jimmy. - Gyere már! Hagyd ezt. Találsz magadnak elég lányt. No, nyomás!

A fickó hagyta, hogy Jimmy magával vigye a tánchelyiség felé. A banda követte őket.

- Ki ez? És egyáltalán, mit jelent ez? - kérdezte Martin Lizzie-t. Már jóformán semmi harci kedvet sem érzett, pedig valamikor régen hogy elfogta volna az izgalom, és milyen sokáig nem hagyta volna nyugodni! Martin maga is észrevette, önmaga elemzése úgy elfoglalja, hogy nem tud már magától értetődően, gondolkodás nélkül ősi indulataira hallgatni.

Lizzie felvetette a fejét.

- Nem számít. Csak úgy cselleng körülöttem. - Elhallgatott egy percre, aztán folytatta. - Tudod, szükségem volt rá. Nagyon egyedül éreztem magam... De sohasem felejtettelek el. - Elhalkult a hangja, s merően nézett maga elé a földre. - Akármikor kiadom az útját a kedvedért.

A lány félrefordította az arcát; Martin tudta, hogy csak ki kell nyújtania érte a kezét. Közben azon járt az esze: igazán olyan fontos-e az a csiszolt, hibátlan angol beszéd?... Még válaszolni is elfelejtett a lánynak.

- Jól kikészítetted! - próbálkozott Lizzie és felnevetett. Martin nagylelkű akart lenni.

- Pedig stramm fickó - mondta elismerően. - Ha el nem viszik, nem lett volna könnyű dolgom vele!

- Ki volt az a nőismerősöd, akivel együtt láttalak egy este? - kérdezte minden átmenet nélkül a lány.

- Egy ismerősöm - felelte Martin.

- Régen volt... - sóhajtott fel elgondolkozva a lány. - Mintha ezer éve történt volna!

Martin nem merült el mélyebben ebbe a témába. Más irányba terelte a beszélgetést. Együtt ebédelt Lizzie-vel a vendéglőben; drága ételeket és bort rendelt, aztán táncolt vele - csak vele, senki mással... míg csak ki nem fáradt a lány. Martin jó táncos volt - csak úgy repült körbe a lánnyal a parketton. Lizzie szinte a mennyországban érezte magát. A fiú vállára hajtotta a fejét, s egy vágya volt csak: bár örökké tartana ez a tánc! Délután künn andalogtak a fák közt; a lány régi jó szokás szerint leült a föbe, Martin meg hanyatt feküdt, a lány ölébe hajtotta fejét és elszenderedett. Lizzie a fiú haját simogatta, elnézte lehunytt szemét, és teljesen átadta magát szerelmének. Amikor Martin felnézett rá egyszer, szerelmes vallomást olvasott le az arcáról. A lány zavartan elfordította a tekintetét, aztán édes kacérsággal egyenesen Martin szemébe nézett.

- Vigyáztam magamra egész idő alatt. - Inkább suttozta, semmint mondotta ezeket a szavakat.

Martin a szíve mélyén nem kételkedett benne, hogy - bármily csodálatos is - igazat mond. Erős kísértést érzett a szívében. Csak rajta áll, hogy boldoggá tegye ezt a lányt... Ha tőle megtagadta is az élet a boldogságot, mért tagadná meg ő a lánytól? Elvehetné feleségül, magával vihetné a Marquesa-szigetekre; együtt lakhatnának sásfalú kastélyában. Erős vágyat érzett erre, de mégis erősebb volt a lelke legmélyéről felhangzó, ellentmondást nem tűrő parancsszó: nem szabad megtennie! Még ha szembekerül is önmagával, sohasem szabad eltántorodnia a Szerelemtől. A szertelenség, a felelőtlenség napjai elmúltak. Azt az időt sohasem tudja már visszahozni. Ő maga sem tud már a régi lenni. Megváltozott azóta... maga sem tudta eddig, hogy ennyire.

- Én nem nőülök meg, Lizzie - mondta könnyed hangon.

Érezte, hogy a lány keze megáll egy pillanatra, aztán ugyanolyan gyöngéden simogatja tovább a haját. Lizzie arckifejezése keményebbé vált, látszott rajta az elszántság, hogy mindenre kész Martinért. Rózsás arca azonban nem váltott színt, csupa elomló melegség volt, amint ott ült.

- Erre nem is gondoltam... - kezdte, de nem tudta folytatni. - Nem, nem... Nem bánom! Még azt se bánom! - mondta kétszer is. - Büszkén leszek a barátnőd is. Mindent megteszek érted! Ilyen vagyok... azt hiszem, nem is tudok más lenni.

Martin felült. Meggondoltan, melegen, minden szenvedély nélkül kezébe vette a lány kezét. A lány megremegett ettől a melegségtől. - Ne beszéljünk erről többet - mondotta. - Nagy és nemes nő vagy... - mondta Martin. - És én lehetek büszke rá, hogy ismerlek téged. Az is vagyok! Büszke vagyok rád! Ragyogó fénysugár vagy ebben a sötét világban... Nekem is olyan őszintének kell lennem hozzád, amilyen te voltál.

- Mit bánom én, őszinte vagy-e hozzám vagy se! Tehetsz velem, amit akarsz. A sárba is tiporhatsz, ha akarod. Te, csak te teheted ezt meg, senki más... - tette aztán hozzá, s dacosan villant meg a tekintete. - Nemhiába kellett mindig magamra vigyáznom már kisgyerek korom óta.

- És én épp ezért nem teszem meg - mondta lány hangon Martin. - Ha te ilyen bőkezű vagy hozzám, én is csak ilyen lehetek hozzád. Megnőszülni nem akarok, és akkor nem... szóval hát nem kezdek viszonyt valakivel, ha nem veszem feleségül. A múltban elégszer vettem ki már ebből a részemet... Sajnálom, hogy idejöttem ma és találkoztam veled. Ezen azonban nem tudunk már segíteni... magam sem hittem volna, hogy ez lesz belőle. De figyelj csak, Lizzie! Azt sem tudom, hogy mondjam meg neked, mennyire szeretlek. Többről van szó, mint szeretetről... csodállak, tisztellek téged. Igazán csodálatos vagy... csodálatosan jó. De mit is beszélnek ennyit? Tudod, mit szeretnék? Olyan nehéz volt eddig az életem... hadd tegyem én most könnyebbé.

A lány szemében az öröm fénye gyulladt ki, de gyorsan kialudt megint.

- Nekem most hamarosan lesz pénzem, sok pénzem. - Martinnak nem kellett e pillanatban a völgy és az öböl, sem a sásfalú kastély, sem a pompás, fehér szkúner. Mi szüksége is van rájuk? Most is elmehet, mint már oly sokszor, egyszerű matrózként akármerre, akármilyen hajón...

- Szeretném neked adni ezt a pénzt. Biztosan van, amire vágyódsz. Nem akarnál iskolába járni? Vagy kereskedelmi tanfolyamra? Nem tudom, nincs-e kedved tanulni, nem lennél-e inkább gépíró. Erre lehetőséget tudnék neked teremteni. Azt sem tudom, él-e apád és anyád. Vehetnék nekik egy fűszerüzletet, esetleg mást is. Amit akarsz... mondd meg, hogy mit, én meg tudom csinálni!

A lány nem felelt. Könnytelenül, mozdulatlanul meredt maga elé. Égett a torka. Martin oly pontosan tudta ezt, hogy az égető fájdalmat saját torkában érezte. Már meg is bánta, amit az imént mondott. Mert hát mi az, amit ő kínál a lánynak, ahhoz képest, amit Lizzie akart neki adni! Pénz! Csak pénz! Nem önmagát akarja adni, hanem olyasmit, ami nem is hiányzik neki. A lány pedig önmagát akarja odaadni neki, fenntartás nélkül, vállalni akarja érte a megaláztatást, a szégyent, a bűnt... kész lemondani érte az üdvösségéről.

- Ne beszéljünk erről - mondta Lizzie. A hangja megcsuklott, de úgy tett, mintha köhögne. Aztán felállt. - Gyere. Menjünk haza. Nagyon fáradt vagyok már.

A nap vége felé járt. A mutatványosbódékat majd mind bezárták már. Amikor Martin és Lizzie kibukkant a fák közül, látták, hogy ott van az egész banda. Őrájuk vártak. Martin mindjárt tudta, miről van szó. Készül ellene valami, s ez a csapat a testőrsége. Amikor a kijáráshoz értek, egy másik csapat vonult szétszórta utánuk. Lizzie udvarlója szedte össze a barátait, hogy bosszút álljanak szerelmese elrablásáért. Néhány rendőr és detektív megszimatolta, mi készül, s utánuk jött, hogy megakadályozza a verekedést. Külön-külön terelték föl a két bandát a San Franciscó-i vonatra. Martin megmondta Jimmynek, hogy a Tizenhatodik utca sarkán, az állomásnál átszáll az oaklandi villamosra. Lizzie nyugodt volt, nem érdekelte a készülődés. A vonat befutott az állomásra a Tizenhatodik utca sarkán. A villamos már ott állt; a vezető türelmetlenül csöngetett.

- Itt a villamos! - sürgette őket Jimmy. - Ha rohantok, elérhetitek még. Mi majd visszatartjuk őket. Futás! El ne passzoljátok a villamost!

Az ellenséges bandát csak egy pillanatra zavarta meg a hadicsel, aztán ők is leugráltak a vonatról, és a villamos felé rohantak. A villamoson ülő békés, józan oaklandiek nemigen vettek tudomást a siető, a két szemben levő ülésen helyet foglaló fiatal párról. Eszükbe sem jutott, hogy valami közülük lehet Jimmyhez, aki felugrott a lépcsőre és ráívalt a vezetőre:

- Nyomás, öregem! Pucoljunk!

Jimmy mint a forgószél tűnt el a következő pillanatban. Az utasok utánanéztek és látták, hogy hatalmas ökölcsapást mér egy fiatalemberre, aki futva igyekszik utolérni a villamost. Ekkor már javában folyt a csata a kocsi egyik végétől a másikig. Jimmy és csapata teljes hosszában elfoglalta a hosszú, alacsony lépcsőt, és harcra készen várta a támadó bandát. A kocsi hangos csöngetéssel elindult. Jimmy és csapata az utolsó támadót is lerugdosta, aztán ők is leugráltak, hogy az utcán folytassák tovább a küzdelmet. A kocsi elrobogott, a harci zaj már csak messziről hallatszott. Az elképedt utasok álmukban sem gondolhattak rá, hogy az egész verekedést az a békés fiatalember s az a csinos munkáslány okozta, akik oly csöndesen húzódnak meg a külső ülés sarkában.

Martin élvezte a küzdelmet. Megint elfogta a régi verekedések izgalma. Az izgalom azonban csakhamar elült, s a fiúra nagy-nagy szomorúság borult. Rettenetesen öregnek érezte magát... sok száz évvel öregebbnek ezeknél a gondtalan, felelőtlen fiatalembereknél, akik valaha pajtásai voltak. Milyen messze esett tőlük - olyan messze, hogy onnan nincs már út visszafelé. Ezeknek a fiatalembereknek az életmódja, amely valaha az övé is volt, ma már idegen neki. Mindenből kiábrándult. Más emberré lett ezekben az években. Nemcsak a kesernyős sör nem ízlik már neki - kesernyős szájját kelt benne a társaságuk is. Elmondhatatlanul messzire került tőlük. Sok-sok ezer könyv választja el őket önmagától. Önkéntes száműzetésbe ment közülük, s addig-addig utazott keresztül-kasul a szellem hatalmas birodalmán, míg most már nem tud hazatérni. Pedig mennyire szereti az embereket, és milyen erős benne a társasösztön! Hiába, sehol sem lel társakra, sehol sem talál otthonra. Sem a banda nem érti meg, sem a családja, sem a polgárság - s ez a lány itt mellette, akivel oly mélységes tisztelettel bánt, ez sem érti meg, és azt sem érti meg, hogy ő milyen nagy tiszteletet tanúsít iránta. Egy kis keserűség is vegyült a szomorúságába, amikor mindezt végiggondolta.

- Békülj ki szépen vele - tanácsolta Lizzie-nek, amikor a Hatodik utca és a Piac tér közelében egy munkásbarakk előtt megálltak búcsúzkodni. Itt lakott Lizzie. Martin arra a fiatalemberre célzott, akinek ő ma a helyét bitorolta.

- Most... most már nem lehet - mondta a lány.

- Ugyan, ne beszélj! - felelte tréfásan Martin. - Csak fütttyentened kell, és már itt is van!

- Nem erre gondoltam - mondta egyszerűen a lány.

Martin nagyon jól tudta, mire gondolt Lizzie.

Amikor a fiú jó éjszakát kívánt, Lizzie hozzásimult. Nem volt ebben a mozdulatban sem követelőzés, sem csábítás, csak vágyakozás és alázatosság. Martin szíve mélyéig meghatódott. Feltámadt benne emberséges együttérzése. Átkarolta és megcsókolta a lányt. Tudta, hogy ennél a csóknál soha senki sem kapott igazabb csókot.

A lány sírással küszködött.

- Ó, istenem! Milyen szívesen meghalnék érted! - mondta. - Csak tudnád, milyen szívesen meghalnék érted!

Hirtelen kibontakozott Martin karjából és felszaladt a lépcsőn. Martin érezte, hogy könnyek borítják el a szemét.

- Martin Eden - vallotta meg önmagának -, te aztán igazán nem vagy fenevad... Szép kis nietzscheista az ilyen! Ha tudnád, elvennéd feleségül és boldogsággal töltenéd el remegő kis szívét. De nem tudod! Szégyellheted magad!

- „Szegény, nyomorult csavargó, siránkozva mutogatja üszkös sebeit - motyogta. Henleynek ez a sora jutott az eszébe. - Mi, ó, jaj, mi az élet? Tévedés csak és székelyen.” Az, az... tévedés csak és székelyen.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

Októberben megjelent *A nap szégyene*. Amikor Martin kibontotta a postacsomagot, és kirakta az asztalra azt a néhány tiszteletpéldányt, amelyet a kiadó küldött, sötét szomorúság nehezedett rá. Arra gondolt: milyen kimondhatatlan örömet okozott volna neki, ha néhány hónappal ezelőtt kapja ezt a csomagot. Örömet kellene éreznie - s nincs benne más, mint fagyos közöny. Ez az első könyve... S íme, a vére nem lüktet hevesebben: szomorúságot érez csupán. Az egész nem sokat jelent már neki. Talán csak annyit, hogy pénzt keres vele... de már a pénzzel se törődik. Fölvette az asztalról az egyik példányt, kivitte a konyhába és átadta Mariának.

- Ezt én csináltam - magyarázta az asszonynak, aki értetlenül bámult rá. - Itt, ebben a szobában írtam. Biztos, hogy a maga akónyi zöldségevesei is hozzájárultak, hogy megcsináljam. Fogja, ez a magáé. Csak azért adom, hogy eszébe jussak majd róla.

Nem volt a szavaiban semmi kérkedés, semmi hencegés. Örömet akart szerezni az asszonynak; azt akarta, hogy büszke legyen rá és lássa, érdemes volt ennyi időn át megbíznia benne. Az asszony bevitte a könyvet az utcai szobába, s rátette a családi bibliára. Ez a könyv, amelyet az ő lakója csinált, szent valami volt: a barátság fétise. Enyhítette kissé a megütközését is azon, hogy Martin mosodás volt valamikor; s ha nem értett is meg a könyvből semmit, egy percig sem kételkedett benne, hogy ragyogó minden sora. Egyszerű asszony volt, mint a többi, aki keserves munkával keresi a kenyerét, de több hit volt benne, mint akárhány emberben.

Martint nemcsak *A nap szégyené*-nek első példányai nem indították meg mélyebben. Minden izgalom nélkül olvasta a lapokból kivágott kritikákat is, amelyeket egy „sajtófigyelő vállalat” hétről hétre elküldött neki. A könyv kétségtelenül szenzációt keltett. Azt jelentette ez, hogy még több arany ömlik majd a pénzeszsákba. Kitaníttathatja hát Lizzie-t, beválthatja minden ígéretét, s még arra is marad elég pénze, hogy megvalósítsa álmát: a sásfalú kastélyt.

A *Singletree, Darnley and Co.* cég óvatos volt: csak ezeröttszáz példányt jelentetett meg a könyvből. De már az első kritikák után második kiadást nyomtatott, amely kétszerese volt az elsőnek. Alig jelent meg a második kiadás, már nyomdába adta az ötezer példányos harmadik kiadást is. Egy londoni cég távirati úton szerezte meg a jogot az angliai kiadásra. Szinte egymás után futottak be a hírek a francia, német, skandináv nyelvű fordítások előrehaladásáról is. Alkalmasabb időpontot alig lehetett volna választani a Maeterlinck-iskola megtámadására. Elkeseredett vita indult a kérdés körül. Saleeby és Haeckel magáévá tette és védelmébe vette *A nap szégyené*-nek álláspontját - végre volt egy kérdés, amelyben egyetértettek. Crookes és Wallace az ellenkező oldalon állt csatasorba, Sir Oliver Lodge pedig próbált olyan formulát találni, amely összeegyezteti az ellentétes álláspontokat, és támogatja a maga világegyetemre vonatkozó elméleteit. Maeterlinck követői a miszticizmus zászlaja mögött sorakoztak fel. Chesterton mindenkit megnevetetett állítólag részre nem hajló cikksorozatával, amelyet a kérdéstről írt, majd G. B. Shaw óriási dörgedelemmel elsütötte a nagyágyút, s az egész ügyet, vitát és vitatkozókat egyaránt úgy összekavarta, hogy nem lehetett már tudni, ki hova tartozik. Nyüzsgtek persze a küzdőtéren a kevésbé fényes szellemek is; az ember elborzadhatott a sok portól és izzadságtól és a pokoli zsivajtól.

Példátlan eset, hogy egy bölcséleti és irodalmi tanulmány olyan kelendő, mint egy regény - írta Martinnak a Singletree, Darnley and Co. cég. - Aligha választhatta volna meg jobban a témáját. Magunk sem értjük, hogy történt, hogy a siker összes tényezői ennyire egybeestek. Nem kell külön biztosítanunk önt arról, hogy magunk is addig üjtük a vasat, amíg meleg. Az Egyesült Államokban és Kanadában máris eladtunk negyvenezer példányt, s nyomdában van

már az újabb húszeszes kiadás is. Oly nagy a kereslet, hogy alig győzzük a munkát. Mondanunk sem kell, hogy ennek ellenére mindent elkövetünk a kereslet további növelése érdekében. Eddig is ötezer dollárt adtunk már ki hirdetésekre. A könyv kétségtelenül megdönt minden eddigi rekordot.

Csatoljuk egy szerződéspéldány másolatát, amelyet legközelebbi könyvére vonatkozóan voltunk bátrak önnek megküldeni. Látni fogja belőle, hogy írói tiszteletdíját húsz százalékra felemeltük. Ennél messzebb konzervatív kiadóvállalat nem mehet. Ha ajánlatunk megfelel önnek, szíveskedjék a szerződés szövegében üresen hagyott helyet könyvének címével kitölteni. A könyvvel kapcsolatosan egyébként semmilyen kikötésünk sincs. Lehet bármilyen műfajú és tetszés szerinti a tárgya. Ha van kész könyve, annál jobb. Az alkalmas pillanatot ki kell használni. A vas most a legmelegebb.

Mihelyt megkapjuk az aláírásával ellátott szerződéspéldányt, bátorkodunk ötezer dollár előleget a könyv írói tiszteletdíjára átutalni önnek. Megbízunk önben, és nem akarunk kicsinyeskedni. Készséggel tárgyalunk önnel egy több évre - esetleg tíz évre - szóló szerződésről is, azzal, hogy erre az időre megszerezzük minden könyvének kizárólagos kiadási jogát. Erről azonban majd legközelebb.

Martin letette a levelet, és fejben számolni kezdett. Tizenöt centet kellett megszorozni hatvanezerrel. Az eredmény: kilencezer dollár. Martin aláírta az új szerződést, s az üresen hagyott helyre azt írta be: *Az öröm elszáll.* A szerződést visszaküldte a kiadónak, és húsz tárcanovellát mellékelte hozzá - legelső tárcáit, abból az időből, amikor még nem jött rá az újságtárcák receptjére. És amilyen gyorsan az Egyesült Államok postája egyáltalán a levelet és a választ kézbesíthette, megérkezett a *Singletree, Darnley and Co.* cég ötezer dolláros csekkje.

- Szeretném, ha ma délután kettő körül bejönne velem a városba, Maria - mondta Martin mindjárt a csekk megérkezésének napján. - Vagy még jobb, ha találkozunk kettőkor a Tizennegyedik utca és a Broadway sarkán. Jöjjön csak oda, majd én megtalálom.

Maria ott is volt a megbeszélt időben. Akármennyit törte is a fejét ezen a titokzatos ügyön, egyetlen kulcsot talált csak a megfejtésére: cipő. Csalódottnak érezte magát, amikor Martin szó nélkül elment vele a cipőbolt előtt, és egy ingatlanközvetítő irodába vezette. Ami ezután történt, arra élete végéig úgy emlékezett, mint egy álomra. Előkelő úriemberek jóindulatú mosollyal néztek rá, miközben Martinnal és egymással beszélgettek; írógép kopogott, egy csomó aláírást biggyesztettek egy impozáns okira; a háziúr is ott volt, ő is aláírta az okiratot; s amikor minden befejeződött, és Maria künn volt megint az utcán, a háziúr megszólította s azt mondta: - No, Maria, ebben a hónapban már nem kell hét és fél dollárt fizetnie nekem.

Maria az álmélkodástól szólni sem tudott.

- Sem a jövő hónapban, sem azután, sem a rákövetkező hónapokban - tette hozzá a háziúr.

Maria alig tudott kinyögni valami köszönetfélét, mintha a háziúr valami kegyet gyakorolt volna. Csak amikor otthon volt Észak-Oaklandben, s megbeszélte a dolgot a magafajta emberekkel, és a portugál fűszerest is megkérdezte, mi a véleménye a dologról, akkor világosodott meg előtte, hogy most már az övé ez a kis ház, amelyért oly hosszú időn át kellett bért fizetnie.

- Mért nem vásárol már soha nálam? - kérdezte aznap este Martintól a portugál fűszeres. Kijött az üzletéből, hogy üdvözölje Martint, amikor leszáll a villamosról. Martin elmondta neki, hogy most már nem főz otthon, aztán bement hozzá, és ivott nála egy pohár bort. Észrevette, hogy a fűszeres a legjobb borából kínálja.

- Maria - jelentette be Martin aznap este -, én elköltözöm magától. De maga sem marad itt sokáig. Kiadhatja majd valakinek a házat; maga lesz a háziúr. Van ugye San Leandróban vagy Haywardban egy bátyja, aki a tejszakmában dolgozik? Azt szeretném, ha az egész szennyest mosatlanul... érti? mosatlanul!... visszaküldené, s holnap elmenne San Leandróba vagy Haywardba vagy nem tudom már, hova és beszélne a bátyjával. Mondja meg neki, hogy jöjjön el hozzám. Bent fogok lakni Oaklandben a Metropole-ban. A bátyja biztosan talál majd valahol egy jó tejgazdaságot.

Így történt, hogy Mariából háziúr és tejüzem-tulajdonos lett. Most már két alkalmazottja dolgozott helyette, és szépen növekedett a bankszámlája is, pedig minden gyereke cipőt hordott és iskolába járt. Kevés embernek jutott osztályrészéül, hogy találkozzék azzal a mesebeli herceggel, akiről álmodik. De íme, Mariánál, a keményfejű, keményen dolgozó munkásasszonynál, aki álmában sem látott soha herceget, vendégként szállt meg az ő mesebeli hercege egy volt mosodás áöltözetében.

Az emberek közben kezdték már kérdezgetni: ki is az a Martin Eden? Martin nem akarta életrajzát a kiadóival közölni, a lapok előtt azonban nem lehetett eltitkolni az adatokat. Utóvégre Oaklandben nőtt fel, s a riporterek sok olyan emberre akadtak, akitől felvilágosítást kaphattak. A közönség szórakoztatására részletesen megírtak Martinról mindent, igazságot és hazugságot egyaránt, megírták, mit tett, és azt is, amit nem tett életében, közöltek pillanatfelvételeket és fényképeket - ezeket egy helybeli fényképésztől kapták, akinél Martin régebben levétette magát, és aki most gyorsan megszerezte a fénykép kizárólagos kiadási jogát. Ő maga is hozta forgalomba. Martin annyira utálta a magazinokat és az egész polgári társadalmat, hogy eleinte kézzel-lábbal tiltakozott a reklám ellen. Végül azonban engedett, mert még mindig ez volt a legegyszerűbb. Belátta, hogy a lapok kiküldött tudósítói elől úgysem zárkózhatik el, hisz egy beszélgetés kedvéért hosszú utat tesznek meg. Különben is hosszúak a napok; sem az írás, sem a tanulás nem töltötte ki a napját, és valahogy csak el kellett töltenie az időt. Ezért beletörődött ebbe a dologba - úgyis csak múltó divatnak tartotta. Adott hát interjút, véleményt mondott irodalmi és filozófiai kérdésekről, elfogadott meghívásokat polgári családokhoz. Valami sajtóságos, kényelmes lelkiállapot lett úrrá rajta. Nem törődött vele. Mindenkinnek megbocsátott, még annak a riportersülvölvénynek is, aki annak idején vörösnek festette le, most pedig egész oldalas cikket írt róla. Martin még modellt is állt a cikkben közölt fényképekhez.

Néha-néha találkozott Lizzie-vel is. A lány szemmel láthatóan sajnálta, hogy Martinból ilyen nagy ember lett, hiszen ez még inkább növelte köztük a távolságot. Talán e távolság csökkenésének a reményében engedett Martin rábeszélésének: esti iskolába és kereskedelmi tanfolyamra járt, és új ruhákat csináltatott egy csodálatos szabónál, aki óriási árakat számított fel. A lány napról napra szemmel láthatóan fejlődött; Martin végül már azon kezdett gondolkodni: helyes-e, amit tesz? Hisz tudta, hogy Lizzie csak az ő kedvéért egyezik bele mindenbe, és az ő kedvéért igyekszik ennyire. A lány mindent megtett, hogy Martin szemében érdemeket szerezzen, olyan érdemeket, amelyeket Martin nagyra becsül. Pedig Martin semmi reményt sem keltett benne, mindig testvérként bánt vele, s csak ritkán találkoztak.

A Lejárt az idő-t a *Meredith Lowell* cég akkor dobta piacra, amikor Martin népszerűségének a tetőpontján állott. Minthogy most regényről volt szó, ez a könyv az eladott példányok számát tekintve még *A nap szégyené*-nél is nagyobb sikert aratott. Sohasem történt meg, hogy egyazon írónak egyszerre két könyve álljon a bestsellerek listájának az élén. Martin heteken át élvezhette ezt a dicsőséget. A könyv nemcsak a regényolvasó közönséget ragadta magával. Martin művészete, hogy egy egyszerű tengeri történet kapcsán az egész világegyetemet átfogja, olyan embereket is gyönyörködtetett, akik mohón falták *A nap szégyené*-t. Martin

először támadást intézett a misztikus irodalom ellen, méghozzá ragyogó sikerrel, és mindjárt azután - hasonló sikerrel - azt is megmutatta, milyen az az irodalmi mű, amely megfelel részletesen kifejtett elveinek. Oly ritka zseninek bizonyult ezzel, aki kritikus és alkotó egy személyben.

A pénz és a dicsőség csak úgy áradt Martin felé. Üstökösként száguldott végig az irodalom egén. Martin mulatott azon, hogy egyszerre ilyen nagy feltűnést kelt, de nem nagyon érdekelte az egész. Egyetlen, jelentéktelen mozzanaton csodálkozott csak - és csodálkozott volna, ha tud róla, a világ is. A világ azonban nem annyira ezen a jelentéktelen mozzanaton csodálkozott volna, amelyet Martin oly fontosnak tartott, hanem inkább azon, hogy Martin csodálkozik. Blount bíró meghívta Martint vacsorára. Ez volt az a jelentéktelen mozzanat, helyesebben annak a jelentéktelen mozzanatnak a kezdete, amely rövid idő alatt oly óriási arányokat öltött. Martin megsértette Blount bírót, úgy bánt vele, mint a kutyával... s íme, Blount bíró most meglátja őt az utcán és meghívja vacsorára! Martin elgondolkozott: milyen gyakran találkozott Blount bíróval Morse-éknál, de a tekintélyes úrnak soha eszébe sem jutott, hogy meghívja őt. Mért nem hívta meg akkor? - kérdezte magában Martin. Hiszen ő akkor sem volt más... ma is ugyanaz a Martin Eden. Miben áll hát a különbség? Abban talán, hogy megjelentek közben a könyvei? De hiszen ezeket a könyveket akkor már megírta! Nem azóta alkotta! Mindaz, amivel most oly nagy sikere van, már készen volt akkor, amikor Blount bíró - akárcsak a többiek - olyan gúnyos hangon beszélt kedves Spenceréről és az ő szellemi képességeiről. Blount bírót tehát nem valóságos érték készíti arra, hogy meghívja őt vacsorára, hanem csak valamilyen nem valóságos, képzeletbeli érték.

Martin kényszeredetten mosolygott, és elfogadta a meghívást. Maga is csodálkozott, milyen büszke rá. A vacsorán vagy fél tucat magas állású ember jelent meg női hozzátartozóival együtt. Martin látta, hogy ő az est hőse. Blount bíró bizalmasan arra kérte: engedje meg, hogy Hanwell bíróval együtt - aki támogatta ezt a kérést - tagfelvételre ajánlja a Styx-be. Ez a leges-legelőkelőbb klub, amelynek a vagyonos osztálybeli embereken kívül a szellemi élet néhány híres képviselője is tagja volt. Martin elhárította a megtiszteltetést, és még jobban csodálkozott, mint eddig.

Az idejét azzal töltötte, hogy adminisztrálta a kéziratait. A lapszerkesztők elhalmozták megrendeléseikkel. Felismerték, hogy a stílusa kell az embereknek. A *Northern Review*, amely közölte *A szépség bölcsőjé*-t, még több hasonló cikket kért tőle. Tellett volna a nagy halom kéziratból, csak hogy a *Burton's Magazine*, Martin népszerűségére spekulálva, már előbb kért tőle öt ilyen cikket, darabonként ötszáz dollárért. Martin azt felelte nekik, hogy hajlandó szállítani a cikkeket, de csak ezer dollárért darabonként. Nem felejtette el, hogy ugyanazok a magazinok, amelyek most így vetélkednek a kézírataiért, már valamennyien visszautasították ugyanezeket az írásokat. Szenvtelenül, gépiesen, sokszorosított cédulákon visszautasították őket. Akkor a magazinok izzasztották meg őt - gondolta Martin -, most majd ő izzasztja meg a magazinokat. A *Burton's Magazine* megfizette az öt cikkért a Martin által megjelölt árat. Még négy hasonló cikke volt, ezeket a *Mackintosh's Monthly* boldogan vette át ugyanazon az áron. A *Northern Review*-nak nem volt annyi pénze, hogy állja a versenyt. Így került a világ szeme elé *A misztikum főpapjai*, *Akik csodákról álmodoznak*, *Az Én zsinórmértéke*, *Az illúzió bölcselete*, *Isten vagy sár*, *Művészet és élettan*, *A kritikus és a lombik*, a *Csillagpor* és *Az uzsora dicsérete*. Mindet nagy vihar, csetepaté, méltatlankodó morgás követte; sok időbe telt, míg az izgalom lecsillapodott.

Most már a szerkesztők fordultak Martinhoz, és kérték, hogy közölje velük feltételeit. Martin közölte is, de mindig csak kész művek esetében. Következtesen elzárkózott az elől, hogy új mű megírására vállaljon kötelezettséget. Düh fogta el még a gondolatára is annak, hogy akár

egyetlen sort papírra vessen. Szeme előtt volt még, hogyan tépte darabokra a tömeg Brissenden művét. Nem tudott szabadulni ettől az emléktől, és nem tudott tiszteletet érezni a tömeg iránt, bármennyire ünnepelte is őt. Népszerűségében megaláztatást érzett; árulást látott benne Brissendennel szemben. Amikor erre gondolt, végignyilallt benne a kétségbeesés, de aztán összeszedte magát: folytatnia kell a dolgot, meg kell tölteni a pénzeszsákot...

A szerkesztők levelei ilyesféleképp hangzottak:

A múlt évben abban a kellemetlen helyzetben voltunk, hogy vissza kellett utasítanunk Szerelmes versei-t. A versek már akkor is nagy hatást tettek ránk, egyéb irányú kötelezettségeink miatt azonban nem közölhattük őket. Ha még rendelkezésére állnának és szíves volna megküldeni nekünk a verseket, a legnagyobb örömmel közölnénk az egész sorozatot az ön által megállapítandó feltételek mellett. Készséggel vállalkozunk az ön számára legkedvezőbb feltételek mellett e versek könyv alakban való kiadására is.

Martinnak eszébe jutott jambusokban írt verses tragédiája, s azt küldte be a kért versek helyett. Mielőtt azonban postára adta, újra elolvasta, és még saját magát is meglepte a műdiákos dilettantizmusa és émelygőssége. Mégis elküldte, s a szerkesztő örök bánatára közölték is. A közönség méltatlankodva és bizalmatlanul fogadta a művet. E példátlan ostobaság hihetetlenül elmaradt Martin Eden magas színvonalától. Voltak, akik azt mondták, hogy nem is ő írta ezt a művet, hanem csak a magazin otromba csalása az egész. Mások arra gondoltak, hogy Martin Eden is azt teszi, amit az idősebb Dumas tett sikerei tetőpontján: másokkal íratja a műveit. Amikor aztán Martin elmondta, hogy ez a tragédia kezdő korából való gyermekes próbálkozása ugyan, de a magazin kétségbeesetten könyörgött, hogy megkaphassa, olyan nevetségessé tette a magazint, hogy a lap szerkesztőjét sürgősen le kellett váltani. A tragédia sohasem jelent meg könyv alakban, Martin azonban nyugodtan zsebre vágta a tantiemeire folyósított előleget.

A *Coleman's Weekly* hosszú táviratot küldött Martinnak, s húsz cikket kért tőle, ezer dollár honoráriumért darabonként. Maga a távirat majdnem háromszáz dollárba került. Arra kérték, utazza be az Egyesült Államokat, és válassza ki maga azokat a témákat, amelyek legjobban érdeklik. Minden költségét a lap fedezné. A távirat szövege javarészt a lap által javasolt témák felsorolásából állt; ezzel is azt akarták mutatni, hogy teljes szabadságot adnak Martinnak a cikkek tárgyának megválasztására. Egyetlen korlátot szabnak csak: nem mehet túl az Egyesült Államok határain. Martin táviratban közölte a lappal, hogy sajnálatára, nem fogadhatja el az ajánlatot, s a táviratot utánvétellel adta fel.

A *Wiki-Wiki-t* a *Warren's Monthly* közölte. A mű nyomban nagy sikert aratott. Utóbb széles margóval, szép díszítésekkel könyv alakban is kiadták. Ez a könyv volt az ünnepi könyvpiac szenzációja; vették az emberek, mint a cukrot. A kritikának az volt az egybehangzó véleménye, hogy ennek a műnek két nagy író két klasszikus műve mellett van a helye: *A palackba zárt szellem* és *A számbőr* mellett.

Az öröm elszáll című kötetbe foglalt tárcákat viszont először fejcsóválva és hűvösen fogadta a közönség. E tárcáknak minden konvenciót semmibe vevő merészsége sértette az olvasók polgári erkölcsi felfogását és előítéleteit. Párizs azonban nagy lelkesedéssel fogadta a mű francia fordítását: az amerikai és az angol olvasóközönség ezután már szintén lelkesedett; a könyv olyan hatalmas példányszámban kelt el, hogy Martin követelésére a „konzervatív” *Singletree, Darnley and Co.* cég kénytelen volt arra kötelezni magát, hogy Martin harmadik, náluk megjelenő könyve után huszonöt, a negyedik után pedig harminc százalékkal magasabb tiszteletdíjat fizet. E két utóbbi könyv Martin összes tárcáit tartalmazta; benne voltak már közölt és épp közlés alatt álló folytatásos elbeszélései is. Az egyik gyűjtemény *A harang-*

zúgás-t és Martin rémtörténeteit foglalta magában; a másik gyűjteményben a *Kaland*, *A fazék*, *Az élet bora*, az *Örvény*, *Az utcai verekedés* és még négy elbeszélés szerepelt. A Martin összes tanulmányait tartalmazó gyűjtemény kiadási jogát a *Meredith Lowell Co.* cég szerezte meg, a *Maxmillian Co.* cég pedig a *Dalok a tengerről*-t és a *Szerelmes versek*-et adta ki. Az utóbbi sorozatot néhány egymás után következő számában közölte a *Ladies Home Companion* is, amelytől Martin fantasztikus összeget csikart ki előre a versek közlési jogáért.

Megkönnyebbült sóhaj hagyta el Martin ajkát, amikor utolsó kéziratát is elhelyezte. Most már elérhető közelségben volt hozzá a sásfalú kastély és a rézorrú fehér szkúner. Brissendennek azt az állítását, hogy a magazinok nem közölnek semmi jót, mindenesetre sikerült megcáfolnia. Sikere azt bizonyítja, hogy Brissenden tévedett... Nem tudott azonban szabadulni attól az érzéstől, hogy Brissendennek végső soron mégiscsak igaza volt. Ő sem annyira írásainak, mint inkább annak a szenzációnak köszönheti a sikerét, amelyet *A nap szégyene* keltett. Az írások e sikernek csak egyszerű kellékei voltak, hisz előbb az összes magazinok sorozatosan visszadobták őket. *A nap szégyene* megjelenése után keletkezett vita indította csak meg azt a lavinát, amelynek mindent köszönhet. Ha nem lett volna *A nap szégyene*, sohasem indult volna meg e lavina - ha nem történik meg az a csoda, hogy *A nap szégyenének* olyan közönségsikere van, akkor nincs semmiféle lavina. Hogy ez csoda volt, azt a *Singletree, Darnley and Co.* cég igazolja. Az első kiadást csupán ezerötszáz példányban jelentette meg a cég, és azt sem hitte, hogy ennyit el tud belőle adni. Pedig ennek a kiadónak nagy üzleti tapasztalata van... Ők maguk csodálkoztak a legjobban, hogy ez a könyv olyan nagy sikert arat. A kiadó valóban csodálatosnak tartotta ezt a sikert, és azóta sem tért magához az ámulatból. Minden leveléből ez első, titokzatos esemény iránt érzett tiszteletteljes áhítata sugárzott. Meg sem próbálta, hogy magyarázatot keressen rá. Erre nincs magyarázat. Egyszerűen így történt. Minden ellenkező tapasztalattal szemben így történt...

Ilyen gondolatok vezették Martint arra, hogy fölvesse magában a kérdést: mit ér egyáltalán a népszerűsége? Könyveit a polgárság vásárolja, az ontja az aranyakat a pénzeszsákjába... s ami keveset Martin a polgárságról tudott, a legkevésbé sem tette valószínűvé előtte, hogy írásait értékelni vagy akár csak megérteni tudja. A sok százezer ember ünnepli, és megvásárolja a könyveit, de semmit sem jelent neki a Martin lelkében élő szépség és erő. Most őt divat olvasni... a kalandort, aki azalatt ostromolja meg a Parnasszust, míg az istenek bóbiskolnak. Ezek a százezrek ugyanolyan tompa értetlenséggel olvassák és ünneplik őt, amilyenel Brissenden *Tiszavirágok*-jára annak idején rávetették magukat és darabokra cibálták. Ugyanaz a farkascorda ez, őt azonban nem tépik szét, hanem farkcsóválva hízelegnek neki. Farkukat csóválják-e vagy széttépik az embert: tisztán a véletlenek múlik. Egy dolgot tudott csak Martin kétségtelen bizonyossággal: Brissenden műve, a *Tiszavirágok*, mérhetetlenül nagyobb, mint az ő bármelyik írása - mérhetetlenül nagyobb mű, mint bármi, amit még ezután írhat. Olyan költemény, amelyet nem írnak minden században. Szomorú dicsőség annak a csürhének az elismerése, amely a *Tiszavirágok*-at a sárba taposta. Martin mélyet sóhajtott. Jóleső érzés töltötte el. Örült, hogy túladata utolsó kéziratán is, és nemsokára már mindennek vége.

HUSZADIK FEJEZET

Mr. Morse a Metropole szálló olvasószobájában találkozott Martinnal. Martin sem akkor, sem később nem tudta eldönteni magában, vajon véletlenül került-e oda, mert valami elintéznivalója volt, vagy azzal a szándékkal jött-e oda, hogy meghívja vacsorára. Inkább hajlott az utóbbi feltevésre. Az az egy biztos, hogy Ruth apja - ugyanaz a Mr. Morse, aki kitiltotta őt a házából és felbontotta az eljegyzését - meghívta vacsorára.

Martin nem haragudott. Sohasem volt különösen kényes az önérzetére. Nem is érzett különösebb ellenszenvet Morse-szal szemben; azon törte inkább a fejét: milyen érzés lehet vajon Morse számára, hogy így megalázkodik előtte. A meghívását nem utasította vissza kereken, csak valamilyen bizonytalan, határozatlan időpontra tolt ki; aztán érdeklődött, hogy van Mr. Morse családja, különösen a felesége és Ruth.

Könnyed, magától értetődő hangon mondta ki a lány nevét, és titokban maga is csodálkozott, hogy lehet az, hogy nem érzi már azt az izgalmat, amelyet régen, s hogy vére nem lüktet hevesebben, nem forrósodik át és nem tolul a fejébe.

Sokan hívták vacsorára, és egy-két meghívást el is fogadott. Voltak, akik külön azért kértek meg valakit, hogy mutassa be őket Martinnak, mert meg akarták hívni vacsorára. Martin még mindig nem értett meg egy jelentéktelen mozzanatot, amely az ő szemében oly nagyjelentőségűnek látszott. Bernard Higginbotham is meghívta vacsorára. Martin egyre kevésbé értette a dolgot. Emlékezett arra a kétségbeesett időszakra, amikor majd éhen halt. Akkor senki sem hívta meg vacsorára. Pedig akkor nem volt vacsorája, gyöngé volt, szédelgett és napról napra fogyott az éhségtől. Milyen különös ez az ellentmondás... Amikor szüksége volt vacsorára, senki sem adott neki, most pedig, amikor annyi pénze van, hogy akár százezer vacsorát is rendelhet, s már nincs is étvágya, jobbról-balról igyekeznek vacsorát rátukmálni. De vajon miért? Nincs ebben semmi igazság, neki magának nincs ebben semmi érdeme. Ma is az ő, aki akkor volt. A munkái már akkor is készen álltak. Mr. Morse-nak és a feleségének akkor mégis rossz véleménye volt róla: léhűtőnek, felelőtlen alaknak tartották, és Ruth útján arra akarták rábeszélteni, hogy menjen el hivatalnoknak. Pedig akkor is ismerték a műveit. Ruth minden kéziratát odaadta nekik. El is olvasták őket. Ugyanazok a művek voltak, amelyek miatt most írnak róla a lapok - csak az készítette őket a meghívásra, hogy írnak róla a lapok.

Egy bizonyos: önmagáért és a munkájáért akkor nem kellett Morse-éknak. Lehetetlen tehát, hogy most önmagáért vagy a munkájáért kell nekik! Azért kell nekik, mert híres, mert lett belőle „valaki”, és mert - ezt miért hallgatná el az ember? - van vagy százezer dollárja. Ez az, amiért a polgári társadalom becsülni szokott valakit - és miért tennének éppen vele kivételt? Martin azonban büszke volt. Megvetette az effajta megbecsülést. Azt akarta, hogy őt saját magáért becsüljék vagy a műveiért, amelyek végeredményben szintén lényének a kifejezői. Lizzie ezért becsüli őt! Nála nem is számítanak a művei - Lizzie őt becsüli, őt magát. Így becsüli őt Jimmy is, a bádogos, és az egész régi banda. Hányszor bizonyosodott be ez abban az időben, amikor még köztük volt. Bebizonyosodott akkor vasárnap is a Shell Mound parkban. A műveit ezektől akár el is sülyesztheti. Ezek Mart Edent szeretik, aki köztük tartozik, s nem is a legrosszabb cimbora! - Ezért a Mart Edenért hajlandók akár a bőrüket is kockáztatni.

Aztán ott van Ruth. Az is önmagáért szerette - ez kétségtelen. De bármennyire szerette is, a polgári társadalom ítélete még önála is fontosabb volt neki. Ruth nem akarta, hogy írjon - Martin úgy vette észre: főképpen azért, mert ezzel nem lehet pénzt keresni. Ez volt az egyetlen kritikai megjegyzése a *Szerelmes versek*-ről is. Ruth is mindenáron arra akarta rábeszélteni,

hogy vállaljon munkát. Igaz, ezt finoman úgy fogalmazta, hogy „hivatalt”, a kettő azonban végeredményben egyet jelent... Erre a fogalomra Martin agyában inkább a régi, megszokott kifejezés ragadt meg. Főlolvasott Ruthnak mindent, amit írt - verseit, elbeszéléseit, tanulmányait - a *Wiki-Wiki*-t, *A nap szégyenét*-t, egyáltalán mindent. Ruthnak azonban mindenre egy válasza volt csak: menjen állásba, menjen dolgozni. Istenem! Mintha még az álom óráit is meg nem rabolta volna a munka kedvéért, mintha nem dolgozott volna végkimerülésig, mert méltó akart lenni Ruthhoz!

Az a jelentéktelen kis mozzanat egyre nagyobb méreteket öltött. Martin egészséges volt, nem volt semmi baja, rendszeresen étkezett, sokat aludt... az az egyre növekvő jelentéktelen kis mozzanat azonban nem hagyta nyugodni. A művei már akkor is készen voltak. Ez a mondat járt folyton a fejében. A Higginbotham Áruház fölötti lakásban szemben ült egy bőséges vasárnapi ebéden Bernard Higginbothammal, s minden erejével meg kellett tartóztatnia magát, hogy el ne kezdjen üvöltözni:

„A műveim már akkor is készen voltak! Most etetsz, de akkor azt sem bántad, ha éhen halok, kitiltottál a házadból, le se köptél, mert nem akartam állásba menni. Pedig a műveim már akkor is készen voltak... teljesen készen. Most elhallgatsz, ha megszólalok, most le nem veszed szemed a számról, és alázatosan figyeled minden szavamat. Ha azt mondom, hogy a pártod csak rohadék, és csupa lepénzelt alakból áll, nem csapsz az asztalra, hanem csak hümmögsz és azt mondod, hogy bizony van benne valami. És ugyan miért? Mert híres vagyok! Mert sok pénzem van! Nem azért, mert Martin Eden vagyok, jó gyerek, és nem estem a fejem lágyára! Ha most azt mondanám neked, hogy a hold csak egy nagy sajt, azt is szó nélkül elhinnéd... legalábbis egy szóval sem mondanál ellent. És ugyan miért? Azért, mert most nagy halom dollár van mögöttem. Pedig minden művem réges-rég készen volt már... készen voltak a műveim, érted?! Már akkor is, amikor le se köptél!”

Martin azonban nem kezdett ordítani. Csak az agyában motoszkált ez a gondolat, egy percre sem hagyta nyugodni; kifelé azonban mosolygott, és sikerült udvariasnak maradnia. Minthogy ő nem beszélt, mi sem állt Bernard Higginbotham mondókájának az útjában. Ő is vitte ám valamire! És büszke is rá! A maga erejéből küzdötte fel magát. Senki sem volt a segítségére. Nem tartozik senkinek semmivel. Híven teljesíti állampolgári kötelességeit, és nagy családot nevel föl. Itt van a Higginbotham Áruház, szorgalmának és tehetségének látható bizonyítéka. Úgy szereti a Higginbotham Áruházat, mint más a feleségét. Azért tárja fel Martin előtt a szívét, hogy lássa: mekkora kitartás, milyen rengeteg tervezgetés kellett ennek az áruháznak a létrehozásához. És micsoda tervei vannak még vele! Milyen nagyratörő tervei! Ez a környék gyorsan fejlődik. Az áruház ma már nem elég nagy hozzá. Ha volna hozzá hely, meg-nagyobbítaná, és ezzel sok munkát és pénzt is megtakarítana. És ezt meg is csinálja még. Nem sajnál semmi fáradságot, egyszer még megveszi a szomszédos telket, és egy új kétemeletes favázú épületet húzat fel rá. Az emeleteket bérbe adja, a Higginbotham Áruház pedig elfoglalja majd mindkét épületnek a földszintjét. Bernard Higginbotham ragyogó szemmel beszélt az új cégtábláról, amely a két épület teljes szélességében nyúlik majd végig.

Martin már rég nem figyelt. Agyában folyton az zakatolt: a művei készen voltak már, s ez túlharsogta Higginbotham locsogását. Szinte szédült már ettől a vissza-visszatérő mondattól: szabadulni próbált tőle valahogy.

- Hogyan? Mennyibe kerülne? - kérdezte váratlanul.

Sógora, aki épp a környék üzleti lehetőségeiről beszélt, a mondat közepén megállt. Egy szóval sem mondta eddig, mibe kerülne. De persze, tudja. Nemegyszer kiszámította már.

- A mai bontási anyagárak mellett - mondotta - négyezerből biztosan futná.

- Ebben már a cégtábla is benne van?
- Azt még nem adtam hozzá. Ráér majd, ha elkészül az épület.
- No és a telek?
- Az is háromezer.

Harapdálta az ajkát, kezét idegesen mozgatta, előrehajolt, úgy nézte, hogy Martin csekket vesz elő és kitölti. Amikor már a kezében volt a csekk, egy pillantást vetett az összegre: hétezer dollár.

- Nem... nem tudok hat százaléknál többet fizetni - mondta rekedtes hangon.

Martinnak nevetgetnékje támadt, de inkább megkérdezte:

- És az mennyi volna?
- Lássuk csak. Hat százalék... hatszor hetven... az négyszázhusz.
- Azaz havi harmincöt dollár, ugye?

Higginbotham helyeslően bólintott.

- Hát akkor, ha nincs ellenedre, intézzük el ezt a dolgot a következőképpen. - Martin Gertrudra pillantott. - Ha a harmincöt dollárt minden hónapban főzésre, mosásra és takarításra adod, megtarthatod a tőkét. Tied lehet a hétezer, ha megígéred, hogy Gertrudnak nem kell többé házimunkával törnie magát. Rendben van?

Higginbotham nem tudta egykönnyen elhatározni magát. Martin kikötése, hogy ne a felesége végezze ezután a háztartási munkát, durva sértés volt zsugori lelkének. Keserű pirula van hát a ragyogó ajándékba rejtve... Hogy az ő felesége ne dolgozzék! Még a lélegzete is elállt erre a gondolatra.

- No jól van - mondotta Martin. - Hát majd én fizetem a havi harmincötöt, és...

Átnyúlt az asztalon, hogy visszavegye a csekket. Bernard Higginbotham azonban sietve rátette a kezét és ijedten kiáltotta:

- Elfogadom! Elfogadom!

Martin rosszul érezte magát és fáradt volt, mire a villamoshoz ért. Fölnézett a hivalkodó cégfeliratra.

- Disznó! - mormogta dühösen. - Disznó! Disznó!

Amikor a *Mackintosh's Magazine Berthier* lapszéli díszítéseivel és Wenn két illusztrációjával közölte *A tenyérjősnő*-t, Hermann von Schmidtnek már nem jutott eszébe, hogy valamikor szemérmetlennek ítélte ezt a verset. Ellenkezőleg: mindenfelé beszélte, hogy a vers megírására az ő felesége ihlette Martint. Volt rá gondja, hogy a hír eljusson egy riporter fülébe is; aztán elmesélte az egész esetet egy interjúban a lap egyik munkatársának, aki a lap fényképészének és rajzolójának társaságában jelent meg nála. Mindennek eredményeképpen a vasárnapi mellékletben egész oldalas cikk jelent meg, rengeteg fényképpel és egy Mariannról készült idealizált rajzzal. A cikk sok intim részletet tartalmazott Martin Edentről és a családjáról, és a *Mackintosh's Magazine* külön engedélyével feltűnő szedésben közölte *A tenyérjősnő* teljes szövegét. Ez volt a környék szenzációja; derék gazdasszonyok büszkén emlegették, hogy ismeretségben vannak egy nagy író testvérével, azok pedig, akik még nem ismerték, alig várták, hogy megismerkedjenek vele. Hermann von Schmidt kis javítóműhelyében ült, elégedetten kuncogott, és elhatározta, hogy új esztergapadot rendel.

- Tudod, hogy ez akármilyen reklámnál többet ér? - mondta Mariann-nak. - És közben nem is kerül semmibe...

- Meg lehetne hívni egyszer ebédre - ajánlotta az asszony.

Martin el is ment hozzájuk. Igyekezett kedves lenni a kövér pénzeszsákhhoz és még kövérebb hitveséhez... fontos emberek az ilyenek, nagy hasznára lehetnek még az olyan szépreményű fiatalembernek, mint Hermann von Schmidt! Kisebb családokra, mint a híres sógor, el sem jöttek volna. És volt még valaki a társaságban, aki bekapta ezt a horgot: az Asa Kerékpárgyár Csendes-óceán-parti vezérügynöke. Von Schmidtnek régi vágya volt, hogy megnyerje ennek az embernek a tetszését és jóindulatát, mert tőle függött, hogy ő legyen az Asa kerékpárok oaklandi képviselője. Hermann von Schmidt úgy számított, hogy Martinnal való sógorsága alapján talán meg is kapja a képviselőt. Szíve legmélyén azonban sehogy sem értette, mi okozza a sógora hírnevét. Álmatlan csöndes éjszakákon, míg a felesége aludt, nagy nehezen átrágta magát Martin könyvein és versein, s végül is azt gondolta, hogy bolond, aki ezekért pénzt ad.

Martin azonban szíve mélyén nagyon is jól értette az egészet. Hátradőlt székén, von Schmidt fejére szegezte a tekintetét, és képzeletében addig mérte rá egyik ütést a másik után, míg majd leesett a nyakáról - azt a tökfű németjét! Pedig volt valami, ami tetszett ebben az emberben Martinnak. Akármilyen szegény volt is, akármilyen szívósan igyekezett is egyre feljebb jutni, mégis cselédet tartott, hogy a durva munkát elvégezze Mariann helyett. Martin beszélgetett az Asa vezérügynökével, és ebéd után félrehívta Hermann-nal együtt. Anyagi segítséget nyújtott a sógorának, hogy berendezze Oakland legjobban felszerelt kerékpárüzletét. Sőt tovább is ment, később négyszemközt azt mondta Hermann-nak, nézzen körül, igyekezzék automobil-képviselőt és garázst is szerezni - igazán nem tudja, miért ne foglalkozhatnék egyidejűleg mind a két üzletággal...

Amikor Martin elbúcsúzott, Mariann könnyes szemmel ölelte meg. Azt mondta: nagyon szereti, és mindig is nagyon szeretete. Igaz, közben azért észrevehetően elakadt egyszer a szava... de aztán úgy igyekezett túljutni a zavarán, hogy még bőségesebben hullatta a könnyeit, még sűrűbben csókolgatta Martint, és összevissza hadart mindenfélét. Martin ezt úgy magyarázta: Mariann szeretné, ha megbocsátaná, hogy volt idő, amikor nem bízott benne, és mindenáron azt akarta, hogy menjen állásba.

- No, ennél sohasem fog megmaradni a pénz, az egyszer biztos! - mondta Hermann von Schmidt a feleségének, amikor magukra maradtak. - Egészen megdühödött, amikor a kamatokról kezdtem neki beszélni. Hogy aszondja, egye fene a tökét, meg aszondja, ha még egyszer erről merek beszélni, beveri azt a német tökféjemet. Ezt merte nekem mondani... hogy beveri az én német tökféjemet! De azért jó fiú, az sem baj, hogy nem ért az üzlethez. Mégiscsak megkönnyítette a dolgomat... na, nem baj, egészen jó fiú.

A vacsorameghívások csak úgy dőltek Martinhoz. De minél többen hívták, Martin annál többet töprengett. Díszvendég volt a Bohémklub bankettjén; híres emberek ülték körül, olyanok, akikről már sokat hallott és olvasott életében, s azok elmondták neki, hogy amikor olvasták a *Transcontinental*-ban *A harangzúgás*-t és a *Hornet*-ben *A tündér és a gyöngyszemet*, mindjárt látták, hogy ő lesz a győztes a mezőnyben. „Ó, Istenem, milyen éhes és rongyos voltam én akkor! - gondolta Martin. - Mért nem adtatok nekem akkor vacsorát? Akkor kellett volna, nem most! A műveim már akkor is megvoltak. Ha most enni adtok nekem azért, mert megírtam ezeket a műveket, mért nem adtatok ennem akkor, amikor szükségem volt rá? Hisz azóta egy szót sem változtattam sem *A harangzúgás*-on, sem *A tündér és a gyöngyszem*-en. Nem, ti nem azért tömtök engem, mert megírtam ezeket a műveket. Azért tömtök, mert most

mindenki más is töm... azért, mert most dicsőség etetni engem! Azért adtok enni, mert oktan állatok vagytok, mert a söpredékhez tartoztok, mert gépiesen, vakon, most épp az terjedt el a söpredék soraiban, hogy engem etetni kell. Ugyan mi szerepe van mindebben Martin Edennek és a műveknek, amelyeket írt?” - kérdezte magában panaszosan, aztán felállt, hogy ügyesen, szellemesen feleljen egy ügyes, szellemes felköszöntőre.

Így volt ez mindig. Akárhol jelent is meg - az Újságíró klubban, a Sequeia klubban, a felső tízezer teáin, irodalmi összejöveteleken - mindig szóba hozták *A harangzúgás* és *A tündér és a gyöngyszem* első megjelenését. És Martin ilyenkor megszállottan és némán mindig azt kérdezte magában: „Mért nem adtatok enni akkor? Ezek a művek már akkor is meg voltak írva. *A harangzúgás*-on és *A tündér és a gyöngyszem*-en azóta egy vesszőt sem változtattam. Ugyanolyan művésziek, ugyanolyan értékesek voltak akkor is, mint most. De ti nem is ezek miatt etettek engem... sem a mostani, sem a régi írásaim miatt. Azért adtok nekem enni, mert most épp ez a divat... azért, mert most az egész söpredék eszeveszetten etetni akarja Martin Edent.”

Egyre többször fordult elő ilyenkor, hogy egyszer csak úgy látta: egy fiatal suhanc sétál át hányaveti léptekkel a társaságon, szélesre tömött vállal, merev karimájú Stetson-kalapban. Így volt ez egy délután Oaklandben is az Ebell társaságban. Martin épp felemelkedett a székéről és előrejött a dobogón, amikor meglátta, hogy a nagy terem végén belép a széles ajtón az a fiatal suhanc szélesre tömött vállával és merev karimájú Stetson-kalapjában. Ötszáz divatosan öltözött hölgy fordult hátra egyszerre, hogy lássa, kit néz Martin annyira magáról megfedkezve, merő tekintettel. De nem láttak senkit a sorok közt. Csak Martin látta, hogy halad előre himbálózó járásával az a fickó a sorok közt, és arra gondolt: le fogja-e venni vajon merev karimájú kalapját? Sohasem látta még anélkül... Az meg egyenesen előrejött és fellépett a dobogóra. Martin sírni szeretett volna önmaga ifjonti árnyán, amikor arra gondolt, mi minden vár még rá az életben. S az végiglépdelt a dobogón, egyenesen Martin felé, és eltűnt Martin tudatának homlokterében. Az ötszáz hölgy kesztyűs keze halk tapsra verődött össze: bátorítani akarták ezt a félszeg nagyembert, akit meghívtak maguk közé. S Martin elhessegette elméjéből a látomást, mosolygott és beszélni kezdett.

Az általános iskolák főigazgatója - jóságos öregember! - megállította egyszer Martint az utcán. Emlékezett rá; mesélte, hogyan zárták ki Martint annak idején verekedés miatt az iskolából.

- Jó ideje már, hogy olvastam valamelyik magazinban egy írását: *A harangzúgás*-t - mondotta.
- Akár Poe is írhatta volna. Ragyogó, mondtam mindjárt, ahogy elolvastam... ragyogó!

De a rákövetkező hónapokban kétszer is találkozott velem az utcán, és mégsem ismert meg - szaladt ki majdnem Martin száján. - Mind a kétszer éhes voltam, és épp zálogba vittem valamit. Pedig a műveim már akkor is megvoltak. És mégsem ismert meg. Hát akkor most mért ismer meg vajon?

- Nemrég mondtam a feleségemnek - folytatta az öreg -, milyen jó volna, ha eljönne hozzánk néha vacsorára. A feleségem azt mondta, hogy igazam van. Igen, azt mondta, igazam van.

- Vacsora?! - kérdezte Martin olyan éles hangon, hogy dühös vicsorításnak is beillett.

- Persze hogy vacsorára... majd csak akad valami az öreg főigazgató bácsinál, maga kis haszontalan! - Az öreg ideges lett, pajtáskodó hangot próbált megütni; zavarában tréfásan megfenyegette Martint az ujjával.

Martin szédülő fejjel ment tovább. A sarkon megállt, és üres tekintettel nézett körül.

- Hogy az ördög vigyen el! - mormogta végül maga elé. - Jól megijesztettem az öreget!

HUSZONEGYEDIK FEJEZET

Kreis is felkereste egyszer Martint - az egyik „igazi borzas”. Martin megkönnyebbült, amikor Kreis színesen és nagy részletességgel egy üzleti elgondolását adta elő. Élettől elrugaszkodott terv volt; Martint legfeljebb mint regényírot érdekelhette, semmi esetre sem mint pénzes társat. Kreis közben egyszer megszakította előadását, és kijelentette, hogy *A nap szégyené-nek* legnagyobb része szintiszta hülyeség.

- No de nem azért jöttem ide, hogy filozófiát magyarázzak magának - folytatta Kreis. - Az a kérdés, hajlandó-e befektetni ebbe az üzletbe ezer dollárt.

- Nem, ahhoz mégsem vagyok elég hülye - felelte Martin. - De mondok valami mást. Én az életem legcsodálatosabb estéjét köszönhettem maguknak. Olyasmit kaptam, amit nem lehet pénzzel megfizetni. Nekem most sok a pénzem, de fűtülök rá. Számomra úgy sincs értéke a pénznek... hadd adjak magának ezer dollárt azért a megfizethetetlen valamiért, amit azon az estén kaptam maguktól. Magának szüksége van a pénzre, nekem meg több is van, mint amennyire szükségem van. Tudom, hogy kell magának a pénz. Azért jött ide. Nincs szükség üzleti trükkökre, hogy kicsalja tőlem. Fogja!

Kreis arca nem árult el meglepetést. Összehajtogatta és zsebre vágta a csekket.

- Ezen az árfolyamon szívesen vállalnám, hogy még sok hasonló estét szerezzek magának - mondotta.

- Azzal elkésett! - rázta Martin a fejét. - Olyan estém nem lesz több. A paradicsomban éreztem akkor magam! Tudom, maguknál mindennapos dolog ez. Nálam azonban nem. Az én életem már nem emelkedik fel többé abba a magasságba. Végeztem a filozófiával; hallani sem akarok róla többé!

- Ez az első pénz életemben, amit filozófiával keresek - mondta Kreis, amikor megállt még egy percre az ajtóban. - És tessék, épp most kell elromlania a piacnak!

Mrs. Morse meglátta egyszer Martint az utcán. Rámosolygott a kocsiból, és barátságosan bólintott felé. Martin visszamosolygott, és megemelte a kalapját. Nem nagyon érdekelte. Egy hónappal ezelőtt talán még felébred benne valami undor- vagy kíváncsiságféle, talán még elgondolkozik azon, hogy ugyan mit érezhet ilyenkor ez az asszony. Most azonban nem gondolkoztatta el az eset, egy perccel később már meg is feledkezett róla. Ugyanúgy nem gondolt rá többé, ahogy a bank vagy a városháza épületére sem gondol az ember, ha már elment mellette. Pedig az agya nagyon élénken működött, talán még élénkebben is a természetesnél. Egyazon középpont körül jártak szüntelenül körbe-körbe a gondolatai: a műveim már akkor is készen voltak. Ez a gondolat úgy beleette magát az agyába, mint egy elpusztíthatatlan féreg. Reggel már ezzel ébredt, s még az álmába is követte az a gondolat. Az élet minden dolga, környezetének minden eseménye, amely eljutott az érzékeihez, nyomban ehhez a gondolathoz kapcsolódott: a műveim már akkor is készen voltak. Gondolatai kérlelhetetlen logikával mindig erre az eredményre vezették, hogy ő maga senki és semmi. A suhanc Mart Eden, a matróz Mart Eden, az igen, az valóság, az ő maga - de Martin Eden, a híres író, nem valóságos személyiség. Martin Eden, a híres író, csak ködkép, amely a tömeg agyában keletkezett, ez a ködkép fedi el a suhanc s a matróz Mart Eden testi valóságát. Őt azonban nem lehet megtéveszteni. Nem napisten ő, hogy a tömeg imádja és vacsorákkal áldozzék neki! Tisztán látja, miről van szó.

Elolvasta, mit írnak róla a magazinok. Nézte, nézte a magazinokban közölt fényképeit, s végül már sehogy sem tudta azonosítani magát ezekkel a fényképekkel. Az az élő, izguló, szerelmes gyerek, aki oly könnyen vett mindent s oly megértéssel szemlélte az élet minden gyarlóságát - az a gyerek, aki a fedélközön szolgált, messze országokat járt be, és a régi, szép, verekedős időkben vezette a bandát: az igen, az ő. És az a fiatalember is ő, akinek a lélegzete is elállt, amikor először pillantotta meg a könyvtárban a könyvek ezreit, s később oly fölényes biztonsággal tájékozódott közöttük. Az a fiatalember is ő, aki mécses mellett éjszakázott, sarkantyúval hált, és maga is írt néhány könyvet. De az a hatalmas bendő, amelyet az egész csöcselék olyan lelkesen szeretne most megtömní: az nem ő!

A magazinokban sok minden mulattatta is Martint. Minden lap a magáénak tekintette őt. A *Warren's Monthly* azt írta előfizetési hirdetésében, hogy a lap mindig új írók felfedezésére törekedett, s többek közt Martin Eden írásait is ebben a lapban közölték először. Ugyanígy magáénak tekintette Martint a *White Mouse*, a *Northern Review* és a *Mackintosh's Magazine* is. Valamennyien elnémultak azonban, amikor a *Globe* diadalmasan meglobogtatta régi számain, amelyekben olyan gyalázatosan bánt el a *Dalok a tengerről* ciklussal. A *Youth and Age* viszont, amelynek sikerült meg nem fizetnie az adósságait és azóta újra feltámadt, elsőbbségi igényt jelentett be a *Globe*-bal szemben. Erről persze csak azok a parasztyerek vettek tudomást, akik a lapot olvasták. A *Transcontinental* méltóságteljes, meggyőző hangon adta elő, hogyan fedezte fel elsőnek Martin Edent. A *Hornet* élénken tiltakozott ez ellen; *A tündér és a gyöngyszem* közlése alapján ő követelte magának az elsőbbséget. A *Singletree, Darnley and Co.* cég hangja elveszett az általános zsvajban. Szegény kiadónak nem volt magazinja, amely felerősíthette volna a hangját.

A lapok kiszámították Martin írói tiszteletdíjait. Az is kiszivárgott valahogy, milyen ragyogó ajánlatokkal halmozzák el egyes lapok. E hírek hallatára baráti látogatást tett nála néhány oaklandi lelkész, napi postájában pedig szaporodtak a hivatásos tarhálók levelei. A legrosszabbak a nők voltak. Martin fényképeit reklámcélokra adták ki, a lapok tudósítói pedig abból éltek, hogy leírták markáns, bronzszínű arcát, sebhelyeit, izmos vállát, tiszta, nyugodt tekintetét, és elmondták, hogy az arcát mély, aszketikus ráncok szántják. Ez a vonás zord ifjúságát juttatta Martin eszébe, és elmosolyodott emlékein. Nemegyszer észrevette azt is, hogy egyik-másik nő milyen szakértő szemmel néz végig rajta, s hogyan igyekszik őt megkaparintani. Martin ilyenkor csak nevetett magában. Aztán eszébe jutott, mit mondott neki egyszer Brissenden, és megint elnevette magát. A nők nem fogják tönkretenni... ez az egy biztos. Ezen a veszélyen túl van már.

Egyszer, amikor Lizzie-t az esti iskolába kísérte, felfogta egy jól öltözött, csinos polgári nő pillantását. Ez a tekintet a szokottnál hosszabb és egy árnyalattal mélyebb is volt. Lizzie jól tudta, mit jelent az ilyen pillantás, és bosszúsan rándult meg. Martin észrevette - észrevette azt is, hogy mi váltotta ki Lizzie bosszúságát, és megjegyezte, hogy hozzászokik már az ilyen pillantásokhoz, de a legkevésbé sem érdeklik.

- Pedig jobb volna, ha érdekelnének! - emelte rá ragyogó szemét a lány. - Te nem vagy rendben, Martin. Valami baj van veled.

- Soha életemben nem voltam még ilyen egészséges! Öt fonttal többet nyomok, mint eddig bármikor.

- Nem is a testedről van szó, hanem a fejedről. A gondolkozásoddal van valami baj. Még én is látom, pedig igazán nem értek az efféléhez.

Martin gondolatokba merülve haladt a lány mellett.

- Nem tudom, mit nem adnék érte, ha megint olyan lennél, mint régen - tört ki szenvedélyesen Lizzie. - Kell, hogy az ilyen embert, mint te, érdekelje, ha így néz rá egy nő! Itt valami nincs rendjén! Ha amolyan nőies figura volnál, nem szólnék egy szót sem. De te nem vagy olyan. Isten engem úgy segítjen, még örülnék is, ha jönne végre egy nő, aki érdekel!

Az iskolánál Martin elbúcsúzott Lizzie-től, és hazament a Metropole-ba.

Szobájába érve elnyúlt egy fotelban, és mereven bámult maga elé... Ébren volt, de nem gondolkozott. Üres volt az agya, csak néha ötlött fel a szemhéja alatt egy-egy, ki tudja, honnan jött, színes, ragyogó kép. Martin látta e képeket, de alig vett róluk tudomást. Mintha csak álmokképek volnának... Pedig nem aludt. Egyszer fel is kelt, és megnézte az óráját. Pont nyolc volt. Nem tudta, mit csináljon, pedig lefekvéshez még korán volt. Megint olyan üres volt az agya, mint az előbb, s megint kergették egymást szemhéja alatt a képek. Nem jelentettek e képek semmi különöset; ágas-bogas bokrokat látott Martin, amelyeknek a lombzatán forrón süt át a napfény...

Arra riadt fel, hogy kopogtatnak az ajtaján. Nem aludt, amikor meghallotta a kopogtatást, arra gondolt, hogy sürgönyt vagy levelet hoznak, vagy valamelyik szállodai alkalmazott hozza vissza kimosott fehérneműjét a mosodából. Joe jutott eszébe, s arra gondolt: vajon hol lehet most Joe? Azután kiszólt:

- Szabad!

Nem fordult meg; Joe járt az eszében. Hallotta, hogy az ajtó halkán becsukódik. Azután hosszú csend. Martin elfelejtette már, hogy kopogtattak, s megint üres tekintettel révedezett. Egyszerre egy nő fojtott sírását hallotta. Akaratlan, görcsös, visszatartott zokogás volt. Martin megfordult, és éppen csak hogy ennyit észrevett - a következő pillanatban már talpra ugrott.

- Ruth! - kiáltott fel megdöbbenően, és nem tudott hinni a szemének.

A lány arca megnyúlt, amióta nem látta. Most halálsápadt volt. Megállt az ajtónál, egyik kezével biztonságot keresve nekitámaszkodott, a másikat görcsösen magához szorította. Aztán kétségbeesetten tárta ki két kezét, s Martin felé lépett. Martin kézen fogta, a fotelhoz vezette, s közben észrevette, milyen hideg a keze. Mellé húzott egy másik fotelt és ráült a karfájára. Zavarában nem talált szavakat. A Ruth-ügyet ő már végérvényesen lezárta magában. Olyan érzése volt, mintha a Shelly Gyógyfürdő mosodája lépett volna be a Metropole szállóba, s azt követelné tőle, hogy mossa ki az egész heti szennyeset. Többször is azon a ponton volt már, hogy megszólaljon, de mindig visszatartotta valami.

- Senki sem tudja, hogy itt vagyok - mondta Ruth alig hallhatóan, kis könyörgő mosollyal.

- Mit mondtál? - kérdezte Martin, s alig ismerte rá a saját hangjára.

A lány megismételte a szavait.

- Ó! - szólt a fiú, s nem jutott eszébe semmi más.

- Láttam, hogy hazajössz, és vártam néhány percig.

- Ó! - ismételte Martin.

Soha életében nem forgott még ilyen nehezen a nyelve. Az agya üres volt. Érezte, hogy ostobán és gyámoltalanul viselkedik, de a világ minden kincséért sem jutott volna semmi az eszébe. Ha a Shelly Gyógyfürdő mosodája tört volna be hozzá, sokkal könnyebb lett volna. Akkor felgyűrhetette volna az ingujját, és nekiállhatott volna a munkának. - Aztán feljöttél - szólt végre.

A lány bólított. Úgy nézett Martinra, mint aki rossz fát tett a tűzre: Nyakán meglazította kissé a kendőt.

- Az utca túlsó oldalán jöttem, és megláttalak azzal a lánnyal.

- Persze, persze - mondta egyszerűen Martin. - Elkísértem az iskolába.

- Nem is örülsz, hogy itt vagyok? - kérdezte Ruth újabb szünet után.

- Dehogynem! - sietett Martin megnyugtatni. - De mondd: nem volt meggondolatlanság, hogy ide jöttél?

- Sikerült besurrannom. Senki sem tudja, hogy itt vagyok. Okvetlenül beszélni akarok veled. Azért jöttem, hogy megmondjam neked: tudom, hogy nagyon ostoba voltam. Azért jöttem, mert már nem bírtam tovább! Azért jöttem, mert a szívem parancsolta, hogy jöjjek el hozzád. Azért jöttem, mert... mert el akartam jönni hozzád!

Felállt a fotelból és Martinhoz lépett. Megérintette kezével a vállát, szaporán lélegzett, aztán a fiú karjába omlott. Martin mindig mindenkihez igyekezett jó lenni, most sem szeretett volna bánatot okozni Ruthnak, és tudta, hogy nőt nem sérthetne meg mélyebben, mint ha visszautasítja az ilyen felajánlkozást. Átölelte és magához szorította hát a lányt. Az ölelésében azonban nem volt semmi forróság... meg sem simogatta a lányt. Ruth a karjába omlott, ő a karjában tartja: ez az egész. A lány szorosan Martinhoz simult, aztán elhúzódott egy kicsit, keze följebb-följebb kúszott és megpihent a fiú nyakán. Martin teste azonban nem gyulladt ki a kéz érintésére. Inkább zavarban volt. Kényelmetlenül érezte magát.

- Mért remegsz úgy? - kérdezte a lánytól. - Fázol? Gyújtsak be a kályhába?

Olyan mozdulatot tett, mintha ki akarná szabadítani magát az ölelésből. Ruth azonban még szorosabban tapadt hozzá; egész testében remegett.

- Csak idegesség az egész - mondta vacogó foggal. - Majd mindjárt megnyugszom. Látod, máris jobban vagyok.

A remegése lassan alábbhagyott. Martin még a karjában tartotta, de a dolog nem volt már rejtély számára. Tudta, mért jött el hozzá a lány. - Az anyám azt akarta, hogy menjek feleségül Charley Hapgoodhoz - mondta Ruth.

- Charley Hapgood... emlékszem már, az, aki folyton közhelyeket mond! - ásított Martin, aztán hozzátette: - Most már azt akarja nyilván az anyád, hogy az én feleségem legy.

Martin ezt nem kérdés alakjában mondotta - egyszerűen megállapította. Szeme előtt közben írói tiszteletdíjainak számoszlopai táncoltak.

- Annyit tudok, hogy nem ellenezné - mondta Ruth.

- És most már számba vehető vőnek tekint?

Ruth igent intett a fejével.

- Pedig semmivel sem vagyok számba vehetőbb, mint amikor felbontotta az eljegyzésünket - tűnődött hangosan Martin. - Nem is változtam azóta semmit. Ugyanaz a Martin Eden vagyok, sőt, ami azt illeti, még rosszabb is vagyok valamivel - most már dohányzom. Nem érzed a leheletemen?

Ruth válaszképpen könnyedén, játékosan befogta kezével a fiú száját. Várta, hogy Martin végigcsókolgassa az ujjait... régebben mindig így végződött az ilyen jelenet. Most azonban Martin ajka nem adott ilyen gyöngéd választ. Martin megvárta, hogy a lány elvegye szájáról a kezét, aztán folytatta.

- Semmit sem változtam azóta. Most sincs állásom. Nem is keresek állást. Sőt, nincs is szándékomban állást keresni. Ma is az a véleményem, hogy Herbert Spencer nagyszabású, nemes egyéniség, Blount bíró pedig csökönyös számár. Nyugodtan állíthatom, csak nemrég vacsoráztam nála.

- Apa meghívását azonban nem fogadtad el! - mondta panaszosan a lány.

- Szóval ezt is tudod! Ki küldte hozzám? Az anyád?

Ruth nem felelt.

- Tehát ő küldte! Mindjárt gondoltam. Nyilván téged is ő küldött!

- Senki sem tudja, hogy itt vagyok! - tiltakozott Ruth. - Azt hiszed talán, hogy anyám megengedné?

- Az ellen biztosan nem volna kifogása, hogy elvegyelek feleségül!

A lány halkán felsikoltott.

- Martin, könyörgök, ne légy ilyen kegyetlen! Még meg sem csókoltál. Olyan érzéketlen vagy, mint egy fadarab. Pedig gondold csak el, mit kockáztattam azzal, hogy ide jöttem.

Megrázkódott, amikor körülnézett a szobában, de kíváncsiság is vegyült a tekintetébe.

- Gondold csak meg, hogy hol vagyok!

„Szívesen meghalnék érted! Szívesen meghalnék érted!”, csengtek Martin fülébe Lizzie szavai.

- És azelőtt mért nem volt ennyi bátorságod? - kérdezte nyersen. - Amikor nem volt keresetem! Amikor majd éhen haltam! Pedig én akkor is ugyanaz voltam, mint ma. Ugyanaz az ember, ugyanaz a művész, ugyanaz a Martin Eden. Ezzel a kérdéssel gyötrődöm, már nem is tudom, mióta... nemcsak veled, hanem mindenkivel kapcsolatban. Érted?! Én nem változtam semmit... most, hogy egyszerre olyan feltűnően megbecsülnek, újra meg újra kénytelen vagyok megnyugtatni magam ebben a tekintetben. Ugyanaz a hús van a csontjaimon, ugyanaz a tíz ujj a kezemen és a lábamon. Ugyanaz vagyok ma is, aki akkor voltam! Azóta nem lettem sem erősebb, sem jobb. Az agyam is a régi. Semmilyen új irodalmi vagy filozófiai igazságot nem fedeztem fel azóta. Most sem érek hát többet, mint akkor, amikor a kutyanak sem kellettem. Nem értem, mért kellek akkor ma mégis jobban?! Nyilvánvalóan nem önmagamért. Hiszen én ugyanaz vagyok, mint amikor senkinek sem kellettem. Valami másért kellek hát... valami olyanért, ami rajtam kívül létezik, ami nem én vagyok. Mondjam meg neked, mi az a valami? Az, hogy azóta elismertek! De ez az elismerés nem az én adottságom... ez csak az emberek agyában létezik. Kellek aztán a pénzemért is, a jövedelmemért. Csakhogy ez a pénz, ez sem én vagyok... ez is csak a bankokban meg más emberek zsebében van. Ezért kellek most neked is... az elismerésért meg a pénzért!

- Mért akarod összetörni a szívemet? - zokogott fel a lány. - Te is jól tudod, hogy szeretlek, és azért vagyok itt most, mert szeretlek!

- Azt hiszem, nem érted a kérdésemet - folytatta nyugodtan Martin. - Én azt kérdezem: jó, szeretsz... de az hogy lehet, hogy most sokkal jobban szeretsz, mint régebben? Mert akkor nem volt elég erős a szerelmed ahhoz, hogy kitarts mellettem...

- Felejtsd el ezt, kérlek! Bocsáss meg! - sírt keservesen Ruth. - Gondolj arra, mennyire szerettelek mindig... és hogy most is itt vagyok a karodban.

- Milyen kár, hogy én olyan agyafúrt kereskedő vagyok... Nem veszem le a szememet a mérlegről, és folyton azt nézem: mennyit nyom a szerelmed, és mennyi vajon a fajsúlya?

Ruth kibontakozott a fiú karjából. Visszaült a helyére, s hosszan, fürkésző tekintettel nézett Martinra. Mondani akart valamit, de még mielőtt megszólalt volna, meggondolta a dolgot.

- Érted? Én valahogy így látom a dolgokat - folytatta Martin. - Én akkor is ugyanaz voltam, ami ma, és a magamfajtaikon kívül mégsem kellettem senkinek. Akkor is készen voltak már az összes könyvem, de akik olvasták, azok közül senkinek sem kellettek a kézirataim. Sőt, azért, mert én írtam ezeket a dolgokat, nyilvánvalóan magam is még kevésbé kellettem nekik. Mintha, enyhén szólva, szégyellni való cselekedetet követtem volna el azzal, hogy megírtam őket. Menj dolgozni... mindenkitől csak ezt hallottam.

Ruth tiltakozó mozdulatot tett.

- Tudom, tudom - mondta Martin. - Te kivétel vagy... te azt mondtad, hogy menjek „hivatalba”. Az a szó, hogy munka, sértette a füledet... akárcsak a legtöbb írásom is. Túl brutális volt neked ez a szó... Elhiheted, hogy nekem legalább olyan brutális volt. Pedig akit csak ismertem, mind ezt tanácsolta nekem. Mindenki úgy tett, mintha egy szerencsétlen eltévelyedettet akarna visszatéríteni az erkölcs útjára... No de nézzük csak tovább! A te szerelmedet az változtatta meg hogy az írásaimat közzétették, és sikerük van. Martin Edenhez nem akartál feleségül menni. Pedig ő akkor megírta már a műveit, mégsem volt elég erős a szerelmed ahhoz, hogy rászántad volna magad erre a házasságra. Most már elég erős hozzá a szerelmed... Mi másra következtethetek ebből, mint hogy ennek a szerelemnek az ereje a könyvek megjelenéséből és sikeréből táplálkozik? A te esetemben nem beszélek a tiszteletdíjakról. Kétségtelen azonban, hogy anyád és apád érzelmeinek a megváltozásában ezek is szerepet játszanak. Gondolhatod, hogy ez nem nagyon hízelgő. A legrosszabb azonban az, hogy nem tudom már: van-e egyáltalán Szerelem, az a mindennél szentebb Szerelem?! Az ember azt hinné, olyan falánk dolog ez a szerelem, hogy mindig új könyvekkel és sikerekkel kell tölni. Szüntelenül ezen gondolkodom, már kóvályog tőle a fejem!

- Ó, ez a te szegény, drága fejed! - nyújtotta ki Ruth a kezét, és megsimogatta a fiú haját. - Ne forogjon már örökösen egy helyben. Kezdjünk előlről mindent! Én mindig szerettelek. Tudom: gyöngé voltam, engedtem az anyám akaratának. Nem jól tettem! Sokszor hallottalak irgalommal beszélni arról, milyen gyarlók és esendők az emberek. Terjeszd ki most rám is ezt az irgalmasságot. Véttem. Bocsáss meg!

- Hogyne bocsátanék meg! - szólt türelmetlenül Martin. - Könnyű az, hisz voltaképp nincs is mit megbocsátanom! Nem tettél semmi olyat, amit meg kellene bocsátani. Mindenki a maga esze szerint cselekszik. Mást nem is tud tenni. Ugyanúgy én is kérhetnék arra: bocsásd meg, hogy nem állok munkába.

- Mindig csak a javadat akartam! - ellenkezett Ruth. - Magad is tudod. Hiszen szerettelek... hogyne akartam volna hát a javadat!

- Ez igaz, de azért tönkre akartál tenni ezzel a jóakarattal. Igen, igen! - hárította el Martin a lány ellenvetését. - Utamat akartad állni, meg akartad akadályozni, hogy írjak. Énbennem parancsolóan követeli valami, hogy ragaszkodjam a valósághoz. A polgárok szemében pedig gyűlöletes a valóság. A polgárság gyáva, fél az élettől. Te mindent elkövettél, hogy én is féljek tőle. Bele akartál kényszeríteni egy meghatározott létformába, bele akartál gyömöszölni egy olyan kalitkába, amelyben az élet minden értéke elveszti a valóságát, az igazságát és közönségessé válik. - Martin érezte, hogy Ruth tiltakozni próbál. - Az egész kifinomodott polgári kultúra alapja ez a közönségesség. Különböz lehet, hogy ez őszinte is... Szóval te bele akartál engem szorítani egy bizonyos létformába, át akartál alakítani olyanná, amilyenek az

osztályodnak a tagjai, át akartad plántálni belém az ő osztályideáljaikat, osztályértékeléseiket, osztályelőítéleteiket. - Szomorúan csóválta a fejét. - Még most sem érted, hogy mit mondom. Nem azt érted a szavaimból, amit mondani akarok! Mindabban, amit mondom, képzelődést látsz. Én azonban épp ebben látom az élet valóságát. Te nyilván még a legjobb esetben is csak furcsának és nevetségesnek tarthatod, hogy egy ilyen műveletlen fiú, aki most próbál csak felkapaszkodni a feneketlen posványból, bírálni meri a te osztályodat, és közönségesnek meri ítélni.

Ruth fáradtan hajtotta fejét a fiú vállára. Megint ideges remegés fogta el. Martin várt egy ideig, hogy a lány megszólaljon, aztán folytatta: - És most azt mondom: kezdjük előlről a szerelmünket. Az mondom: házasodjunk össze. Azt mondom, hogy te engem akarsz. Pedig figyelj csak ide: ha senki sem vett volna tudomást a könyveimről, én akkor is ugyanaz volnék, mint így. Te azonban akkor nem jöttél volna el hozzám! Csak ezek az istenverte könyvek...

- Ne káromkodj! - szakította félbe Ruth.

Martin meghökkent a rendreutasításon. Aztán harsány kacajra fakadt.

- No tessék! - mondotta. - Még ebben a sorsdöntő pillanatban is, amikor az forog kockán, amit te az életed boldogságának tartasz, még most is megijedsz az élettől! Akárcsak régen... Sőt nemcsak az élettől, még egy egészséges káromkodástól is megijedsz!

Martin megjegyzése nyomán a lány rájött, milyen gyerekesen viselkedett, de úgy érezte, hogy Martin fölöslegesen felfújta a dolgot, és ezt zokon is vette tőle. Jó ideig csendben ültek; Ruth kétségbeesetten töprengett, Martin pedig tűnt szerelmén rágódott. Most már tisztán látta, hogy sohasem szerette igazán ezt a lányt. Ő egy idealizált Ruthot szeretett, egy légies teremtményt, akit maga teremtett - saját szerelmes verseinek fényes, ragyogó szellemét szerette. Az igazi polgári Ruthot azonban, a maga polgári gyöngeségeivel és reménytelenül szűk polgári felfogásával, sohasem szerette.

A csendet Ruth törte meg.

- Tudom, hogy sok mindenben igazad van. Igen, én féltem az élettől. Nem szerettelek téged úgy, ahogy kellett volna. Azóta azonban sokat tanultam; ma már jobban szeretlek. Szeretem benned azt is, ami voltál... azt is, hogy ilyenné lettél... a szokásaidat, gondolkodásodat, mindazt, amiben más vagy, mint amit te az én osztályombelinek nevezel. Szeretem a nézeteidet is, még ha nem értem is meg őket. Biztos vagyok benne, hogy később majd megértem. Elszántan törekszem, hogy megértem őket. Még az is, hogy dohányszol és káromkodol... még az is te vagy. Még ezt is szeretni akarom benned. Én tudok még tanulni! Most, tíz perc alatt is mennyit tanultam már! Láthatod: ide mertem jönni; ez is mutatja, mennyi mindent tanultam az utóbbi időben. Ó, te, Martin!...

Zokogott és szorosan a fiúhoz simult.

Martin ölelésében most először volt kedvesség és megértés. A lány kis boldog mozdulatot tett; felderülő arccal ismerte fel a változást.

- Most már késő! - mondta Martin. Eszébe jutott, mit mondott neki Lizzie. - Beteg vagyok... nem, nem testileg! A lelkemmel, a fejemmel van valami baj. Mintha elvesztettem volna mindent, amit eddig értékesnek tartottam. Nem törődöm semmivel. Ha néhány hónappal ezelőtt viselkedtél volna így, talán minden másképp lett volna. De most már késő!

- Még nem késő! - zokogott a lány. - Majd meglátod! Bebizonyítom, hogy jobban szeretlek, mint valaha... s hogy fontosabb vagy nekem, mint az osztályom vagy bármi más a világon. Megvetek mindent, ami szent a polgárságnak. Nem félek már az élettől. Otthagynom apámat,

anyámat... mondjanak rólam az ismerőseim, amit akarnak! Feleségül sem kell vened, itt maradok nálad, ha akarod, akár most mindjárt. Boldog és büszke leszek, hogy veled élhettek. Egyszer megtagadtam a szerelmemet... most a szerelmemért mindent megtagadok, ami akkor árulásra vitt.

Ragyogó szemmel állt a fiú előtt.

- Várok, Martin - suttogta. - Várom, hogy elfogadj. Nézz rám!

Milyen nagyszerű ez - gondolta a fiú, amikor ránézett. Ruth olyan most, mintha mindaz megvolna benne, ami eddig hiányzott, s mintha igazi asszonyként lerázná végre a polgári konvenciók bilincseit. Csodálatos, nagyszerű, kétségbeesett dolgot művel... De őt magát már nem remegteti meg izgalommal a lány cselekedete - meg sem döbbenti. Az egésztest csak az eszével látja olyan csodálatosnak és nagyszerűnek. Minden lángolás nélkül, hidegen értékeli csak a lányt. A szívének semmi köze sincs a dologhoz. Nem érez már vágyat a lány után... Megint Lizzie szavai csengtek vissza a fülében.

- Nagyon, nagyon beteg vagyok! - mondta kétségbeesett mozdulattal. - Nem is hittem volna, hogy ennyire beteg vagyok. Megszakadt bennem valami. Az élettől én sohasem félttem, de azt nem hittem volna, hogy egyszer még torkig leszek vele. Megcsömöröltem az élettől, nem vágyom semmire. Hisz ha volna még a lelkemben valami érzésnek helye, most biztosan vágnék utánad. Láthatod, milyen beteg vagyok!

Hátrahajította a fejét, behunyta a szemét. S amint a síró gyermek megfélemedezik minden bánatáról, ha meglátja, hogyan remeg a napfény a szemét elhomályosító könnyfátylon: Martin is megfélemedezett betegségéről, arról, hogy ott van Ruth, megfélemedezett mindenről, és csak a sűrű lombokon átszűrődő remegő napfényt látta lehunyt szemhéja alatt ragyogni. De a zöld lombok sem nyugtatják meg. Vakító élességgel tűz a nap, fáj belenézni, és mégsem fordítja el a tekintetét... ő maga sem tudja, miért. Arra tért magához, hogy megcsikordult a kilincs. Ruth az ajtóban állt.

- Hogy jutok ki innen? - kérdezte könnyek közt. - Félek!

- Persze, ne haragudj! - ugrott talpra a fiú. - Nem vagyok már magamnál, láthatod. Egészen megfélemedeztem róla, hogy itt vagy! - Megfogta a fejét. - Láthatod, valami baj van velem. Majd hazakísérlek. Lemehetünk a cselédlépcsőn. Ott senki sem lát meg. Húzd le a fátyladat; nem lesz semmi baj!

Míg végigmentek a félhomályos folyosókon, és lefelé lépkedtek a keskeny lépcsőn, Ruth a fiúba karolt.

- Most már biztonságban vagyok - mondta, amikor az utcára értek, és ki akarta vonni kezét a fiú karjából.

- Ne, ne! Majd hazakísérlek - szólt Martin.

- Nem... Kérlek, ne! - ellenkezett a lány. - Fölösleges!

Azzal megint ki akarta vonni a kezét. Martinban feltámadt egy pillanatra a kíváncsiság. Most, amikor már túl van minden veszélyen, hogy fél egyszerre a lány... és milyen izgatottan igyekszik szabadulni tőle. Martin nem értette a dolgot. Ruth idegességének tulajdonította csak az egészet. Karjához szorította hát a lány vonakodó kezét és továbbment vele. De még az első utcasarokig sem értek, feltűnt Martinnak egy hosszú köpenyeges férfi; éppen eltűnt egy kapualjban. Utánanézett, és bár az ismeretlen eltakarta arcát köpenyének feltűrt gallérjával, Martin szinte teljes bizonyossággal felismerte benne Ruth egyik fivérét, Normant.

Ruth és Martin nem sokat beszélt útközben egymással. A lány olyan volt, mintha fejbe vágták volna, Martin pedig teljes közönybe merült. Egyszer megszólalt: azt mondta, elutazik, visszamegy a Déli-tengerre. A lány is szólt néhány szót: arra kérte Martint, ne haragudjék rá, hogy elment hozzá. Ez volt az egész. A kapuban az illendőség szabályai szerint elbúcsúztak. Kezet fogtak, jó éjszakát kívántak egymásnak, Martin megemelte a kalapját. A kapu becsukódott; Martin cigarettára gyújtott, és indult vissza a szálloda felé. Amikor odaért a kapuhoz, amely mögött Norman eltűnt, megállt egy pillanatra, és elgondolkozva benézett rajta.

- Hazudott hát! - mondta fennhangon. - El akarta hitetni, hogy nagy kockázatot vállal értem, és közben egész idő alatt tudta, hogy a fivére, aki a szállodáig eljött vele, odalenn várja, hogy hazakísérje. - Felnevetett. - Ó, ezek a polgárok! Amikor rosszul ment a sorom, arra sem voltam méltó, hogy a nővére az utcán mutakozzék velem. Most meg, hogy bankszámlám van, tálcán hozza ide.

Sarkon fordult, hogy továbbmenjen, de egy csavargó, aki ugyanarra tartott, hátulról megszólította:

- Hallja csak, Mister! Nem adna vagy huszonöt centet, hogy legyen éjjelre szállásom?

Martin megfordult a hangra. A következő percben már Joe kezét szorongatta.

- Nem felejtette még el, mit mondtam, amikor elváltunk a Gyógyfürdőben? - mondta Joe. - Aszondtam, találkozunk mi még! Éreztem a csontjaimban! Hát nem megmondtam előre?

- Jó színben van - nézett végig rajta Martin. - Meghízott!

- Meg én! - Joe-nak csak úgy ragyogott az arca. - Azt se tudtam, mi az élet, amíg vándorlásra nem adtam a fejem. Harminc fontot híztam azóta; csuda jól érzem magam. Hisz amikor elmentem, már csont és bőr voltam a sok munkától! Higgye el nekem, nincs jobb dolog, mint csavargónak lenni!

- De azért nincs pénze szállásra - mondta sajnálkozva Martin. - Pedig ma hűvös az éjszaka.

- Mit? Hogy nekem nincs pénzem szállásra? - Joe a nadrágzsebébe nyúlt; dicsekedve mutatta, hogy a marka tele van aprópénzzel. - Hát ez talán semmi? Csak meg akartam vágni magát, mer olyan pénzes palinak látszott.

Martin nevetett. Megadta magát.

- Igaza van, ebből alaposan bepiálhat! Nem is egyszer! - mondta nem minden célzás nélkül.

Joe zsebre vágta a pénzét.

- Én aztán nem! - jelentette ki. - Azt se tudom már, mi az ital! Tehetném, de nincs hozzá kedvem. Amióta nem találkoztunk, egyetlenegyszer piáltam csak be. Akkor is azér, mert flammós voltam. No persze: ha úgy melózok, mint egy állat, akkor úgy is iszok, mint egy állat. De ha ember módjára élek, hát ember módjára is iszok, egy-két pohárral, ha épp megkívánom, ennyi az egész!

Martin másnapra találkoztát beszélt meg vele, és folytatta az útját a szálloda felé. A portánál megállt, hogy megnézzé a hajók indulását. A Mariposa öt nap múlva indul Tahitiba...

- Telefonáljon holnap, foglaljon le nekem egy luxuskabint - szólt a portásnak. - De vigyázzon: ne a fedélzeten, hanem a hajó belsejében, a szélvédett oldalon... a hajó bal oldalán. Ne felejtse el: a hajó bal oldalán! Jó volna, ha fölírná.

Szobájába érve lefeküdt, s nyomban elaludt, mint egy gyermek. Az utolsó órák eseményei a legkevésbé sem izgatták. Elfásult teljesen, Joe-val való találkozása csak egy pillanatra melegítette meg a szívét, a következő percben már terhére volt a mosodás, és bosszantotta, hogy beszélgetnie kell vele. Az sem érdekelte már, hogy öt nap múlva hajóra száll szeretett Déli-tengere felé. Behunyta a szemét, és mint mindennap, nyolc óra hosszat megszakítás nélkül, nyugodtan aludt. Békésen aludt, nem forgolódott, nem álmodott. Az alvás feledést hozott, minden reggel sajnálta, hogy felébred. Az élet terhes, unalmas, az idő kínos lassúsággal múlik...

HUSZONKETTEDIK FEJEZET

- Hallgasson csak ide, Joe! - így fogadta másnap reggel régi munkáscimboráját. - Van itt a Huszonnyolcadik utcában egy francia. Agyonkereste már magát pénzzel, és most hazakészül Franciaországba. Az tud egy prima, jól felszerelt kis gőzmosodát. Ha van rá kedve, hogy letelepedjék, az nem volna rossz kezdetnek. Tessék, fogja, vegyen ezen ruhát, és menjen el tíz órára a francia irodájába. Őt bíztam meg, hogy keressen nekem mosodát; majd odamegy magával és mindent megmutat. Ha tetszik és úgy látja, hogy megéri a pénzt - tizenkétezeret kérnek érte -, üzenje csak meg, a magáé lehet. No, indulás! Nekem most sok a dolgom. Később majd találkozunk.

- Ide figyeljen, Mart! - kezdte lassan Joe, de egyre inkább dühbe gurult. - Én most látogatóba gyöttem magához. Érti?! Nem azért gyöttem, hogy mosodát kapjak magátu. Én a régi barátságbul gyöttem ide, hogy beszélgessek magával, maga meg mosodát akar a fejemhez vágni! Hát ide figyeljen... Tartsa meg a mosodáját, és menjen a pokolba!

Azzal fölállt és az ajtó felé indult. Martin azonban vállon ragadta, és megfordította a tengelye körül.

- Ide figyeljen, Joe! - mondta. - Ha így folytatja, kap egy olyan frászt, amelyet még nem látott! Régi barátságbul fogom adni, úgyszólván belezöldül! Megértette?!

Joe jól megmarkolta Martint, próbálta ellökni magától, és ide-oda forgolódva és tekeregve igyekezett kiszabadulni a szorításából. Szorosan egymásba csimpaszkodva tusakodtak a szoba egyik végétől a másikig, s nagy reccsenéssel beleestek egy szalmafonatú székbe, úgyhogy betörték az oldalát. Joe volt alul; kifeszített karral tartotta magát. Martin a mellén térdelt. A volt mosodás nyögdécselt és levegő után kapkodott, amikor Martin végre elengedte.

- Na most beszéljessünk egy percre - mondta Martin. - Maga még zöldfülű ahhoz, hogy velem kezdjen ki! Először is azt a mosodahistóriát intézzük el. Azután majd visszajöhet és beszélgetünk, ahogy régi barátokhoz illik. Mondtam már, hogy sok dolgom van. Ide nézzen!

Egy szállodai alkalmazott épp a reggeli postáját hozta be: rengeteg levelet és folyóiratot.

- Mit gondol, hogy olvasom el ezt mind, ha közben magával beszélgetek? Menjen, intézze el a mosodát, azt utána majd találkozhatunk.

- No, jól van! - Joe némi vonakodással engedett. - Azt hittem, csak le akar rázni magáról, de már látom, hogy rosszul gondoltam. Hanem azért engem nem tud kiütni, Mart, ha egyszer kiállunk verklezni! Magával még el tudok én banni!

- No jó! Kiállunk egyszer, és majd meglátjuk! - mosolyodott el Martin.

- Jó! Csak induljon meg az a mosoda! - Joe mutatta a karját. - Látja ezt? Ezzel még behúzik magának egy párat!

Martin megkönnyebbülten sóhajtott fel, amikor a mosodás végre becsukta maga mögött az ajtót. Egyre jobban zavarták az emberek. Napról napra nagyobb megerőltetésbe került, hogy udvarias maradjon velük. Már a jelenlétük is zavarta; erőlködése, hogy beszélgetnie kell, egyre idegesebbé tette. Rosszul érezte magát az emberek közt; alig várta, hogy valamilyen ürüggyel lerázza őket magáról.

Nehezen tudta rászánni magát, hogy átnézze a postáját. Talán félóra hosszat tétlenül nyúlt el a fotelban. Néha egy-egy bizonytalan, határozatlan gondolat suhant át az agyán - egész agyműködése nem is állt másból, mint ezekből a hosszú időközökben felvillanó gondolatokból.

Aztán felemelkedett és belenézett a postájába. Tucatnyi levélben autogramot kértek tőle... az ilyen leveleket már messziről megismerte. Aztán ott voltak a hivatásos tarhálók levelei. Volt egy csomó levél, amelyet kificamodott agyú emberek írtak neki: az egyik örökmozgó gépet talált fel, a másik azt bizonyította be, hogy a föld felszíne egy kivájt gömb belseje, a harmadik meg anyagi támogatást kért, hogy kommunista település céljára megvásárolják a dél-kaliforniai félszigetet. Nők írtak, hogy szeretnének vele megismerkedni - az egyik ilyen levélen elmosolyodott Martin: a levél írója jóhiszeműségének és tisztességének bizonyítékául beküldte az egyházi adó nyugtáját.

Martin naponta kapott egy sereg levelet lapszerkesztőktől és kiadóktól is; most térden állva könyörögtek neki kéziratokért... azokért a szegény, megvetett kéziratokért, amelyek miatt hosszú-hosszú, nyomorúságos hónapokon át mindenét zálogba vitte, csak hogy postára adhassa őket. Váratlanul kapott egy-egy csekket az angliai kiadások jogdíjai fejében vagy előlegül a külföldön megjelenő fordítások tiszteletdíjaira. Angliai ügynöke arról értesítette, hogy három művének fordítási jogát német kiadókra ruházta, s egyúttal közölte, hogy svéd fordításban is piacra került több műve, ezekből azonban nem sokat várhat, mert Svédország nem tagja a berni egyezménynek. Egy másik levélben viszont udvariasságból hozzájárulását kérték az orosz nyelvű fordítás kiadásához, holott Oroszország sem csatlakozott a berni egyezményhez.

Amikor mindezeknek a végére ért, kezébe vette a sajtófigyelő irodától kapott nagy csomó lapkivágást. Róla volt szó ezekben a cikkekben - arról, hogy a népszerűsége már szinte szédületes arányokat ölt. Mindent, amit írt, egyszerre vágta oda a közönség elé, egyetlen hatalmas lendülettel. Nyilván ez a dolog magyarázata - ezzel vette le lábáról a közönséget. Kipling már haldokolt, mikor elkapta a tömeget az úgynevezett tömeglelkésedés; akkor aztán mindenki hanyatt-homlok olvasta a műveit. Martin elgondolkozott azon, hogy ugyanaz a tömeg, amely világszerte olvasta és ünnepelte Kiplinget, holott egy szót sem értett belőle, alig néhány hónappal később miként vetette rá magát Kiplingre, és hogyan szaggatta darabokra. Martin szája keserű mosolyra torzult, amikor erre gondolt. Ugyan kicsoda ő, hogy néhány hónap múlva vele is ugyanígy ne bánjanak el? Ő azonban túljár a csöcselék eszén... Messze lesz már addig, valahol a Déli-tengeren, ott építi föl sásfalú házát, gyönggyel és szárított kókuszmaggal kereskedik majd, törékeny kenukban siklik át a zátonyokon, bálna- és bonítóhalászattal foglalkozik, és vadkecskére vadászik a Taiohaei-völgyet környező sziklák közt.

Idáig ért gondolataiban, amikor kezdett rájönni: milyen kétségbeesett helyzetben van. Világosan látta, hogy az Árnyak Völgyébe jutott. Ami élet még van benne, az is egyre gyöngül, halványodik, a sír felé hanyatlik. Észrevette: milyen sokat alszik mostanában. Nincs is már más vágya, csak az, hogy aludjék. Pedig mennyire gyűlölte az alvást! Mindig arra gondolt: milyen értékes perceket rabol el tőle az álom, az élet perceit! Ha a nap huszonnégy órájából négyet alvással töltött, már úgy érezte, hogy négy órát elrabolt az életéből. Ó, mennyire nem szeretett akkor aludni! És mennyire nem szeret most élni! Nem, az élet nem jó... Nincs semmi zamata, keserű tőle a szája íze. Ez lesz a veszte. Amikor az élet nem sóvárog már a lét után, egyenes úton halad a megsemmisülés felé. Most azonban megmozdult benne valami távoli önfenntartási ösztön; érzi, hogy el kell mennie... Martin körülnézett a szobában, de már annak a gondolatára is fáradtnak érezte magát, hogy csomagolnia kell. Jobb is talán, ha az utolsó percre hagyja... Közben beszerezheti a felszerelését...

Fogta a kalapját és elment. Bement egy fegyverkereskedésbe. A délelőtti hátralevő részét azzal töltötte, hogy önműködő pisztolyokat, löszert és halászfelszerelést vásárolt. A kereskedelem a divattól függ. Martin tudta, hogy a kereskedéshez szükséges holmit majd csak akkor

rendelheti meg, ha már Tahitiban lesz. Amúgy is meghozhat mindent Ausztráliából is... Örült ennek a megoldásnak. Ennyivel is kevesebbet kell most tennie, és mindennél rosszabb volt, ha tennie kell valamit... Boldogan ment vissza a szállodába. Örömmel töltötte el az az érzés, hogy otthon vár rá kényelmes karosszéke. Amikor belépett a szobájába, elkeseredetten látta, hogy Joe már ott ül a fotelban.

Joe el volt ragadtatva a mosodától. Mindent elintézett, másnap már át is veszi a mosodát... Végláthatatlanul beszélt róla; közben Martin behunyt szemmel hevert az ágyán, s gondolatai messze jártak valahol... Alig tudta, hogy gondolkodik, s nagy megerőltetésébe került, hogy néha-néha feleljen valamit. Pedig hiszen ez Joe... Joe, akit mindig úgy szeretett. Joe-ból azonban csak úgy buzog az élet... s az ő elcsigázott agya nehezen tudja most elviselni ennek az életnek a lármás érintését. Fáradt, túl érzékeny állapotában túlságosan nagy megpróbáltatás ez... Majdnem felüvöltött, amikor Joe arról kezdett megint beszélni, hogy egyszer még kiállnak és összemérik az erejüket.

- Ne felejtse el, Joe; úgy kell vezetnie a mosodát, ahogy annak idején Shelly Gyógyfürdőben mondotta. Nincs túlórás, nincs éjszakai munka; nem dolgoznak gyerekek a mángorlónál... gyerekek egyáltalán nem dolgoznak sehol. És mindenki tisztességes bért kap.

Joe bólintott, és noteszt húzott elő a zsebéből.

- Ide figyeljen! Ma ebéd előtt pontosan kidolgoztam a munkarendet. Mondja meg, mi a véleménye róla?

Azzal hozzáfogott, hogy felolvassa a jegyzeteit. Martin mindent ráhagyott, és csak egy dolog érdekelte: mikor megy Joe végre a fenébe! Késő délután volt, mire felébredt. Lassan-lassan visszatért agyába a valóság tudata. Körülnézett a szobában. Úgy látszik, elnyomta az álom, Joe tehát halkán kisurrant. Ezt az egyet jól tette - gondolta Martin. Azzal lehunyta a szemét, és már megint aludt.

A következő napokban Joe-t mindenestül elfoglalták a mosoda átvételével és az üzem beindításával kapcsolatos tennivalók. Nem sokat volt hát Martinnak terhére. A lapok csak a hajó indulását megelőző napon közölték, hogy Martin elutazik a Mariposán. Közben megint föltámadt egyszer önfenntartási ösztöne: orvoshoz ment és megvizsgáltatta magát. Nem lehetett a szervezetében semmi bajt megállapítani. Ragyogó a szíve és a tüdeje, jelentette ki az orvos. Amennyire meg tudja állapítani, tette még hozzá, minden más szerve is egészséges és normálisan működik.

- Önnek semmi baja sincs, Mr. Eden! - mondotta. - Nyugodtan mondhatom, hogy semmi baja sincs! Remek kondícióban van. Öszintén irigylem az egészségéért. Pompás szervezete van! Nézze csak ezt a mellkast! Itt meg a gyomrában hordozza ennek a ragyogó egészségnek a titkát. Ezer ember közt... mit mondok?... tízezer ember közt nem akad egy, akinek ilyen szervezete volna! Ha baleset nem éri, akár száz évig is élélhet.

Martin azonban tudta, hogy Lizzie diagnózisa a helyes. Fizikailag nincs semmi baja - a feje nincs rendben. Erre pedig egyetlen orvosság van: elmegy a Déli-tengerre. A baj az, hogy most, elutazása küszöbén semmi kedve sincs már elmenni. A Déli-tenger éppúgy nem vonzza már, mint ez a polgári civilizáció. Nem lelkesíti már az elutazás gondolata, az elutazás ténye pedig, amely mégiscsak jár valami testi megerőltetéssel, szinte irtózáttal tölti el. Bárcsak a hajón volna már, és kinn volnának a tengeren...

A legszörnyűbb megpróbáltatást az utolsó nap jelentette. Bernard Higginbotham a reggeli lapokban olvasta, hogy Martin hajóra száll, s erre Gertruddal és egész családjával együtt eljött, hogy elbúcsúzzék tőle. Eljött Hermann von Schmidt is Mariann-nal. Aztán mindenféle

elintéznivaló volt, számlákat kellett kifizetnie, el kellett viselni a riporterek örökös zaklatását. Az iskola kapujában Martin kurtán búcsút vett Lizzie Connollytól, és már ott sem volt. A szállodában vár rá Joe, akit egész nap elfoglalt a mosodája, s azért nem tudott előbb eljönni hozzá. Ezzel csordultig telt a pohár. Martin azonban erősen megkapaszkodott a szék karfájába; fél óra hosszat hallgatta Joe-t és felelgetett neki.

- Ne felejtse el, Joe, hogy nincs hozzákötve a mosodához - mondta neki. - A mosodából nem származik magára semmiféle kötelezettség. Ha akarja, eladja, és azt csinál a pénzével, amit akar. Ha megunja, és megint kedve támad, hogy nekiinduljon az országútnak, hagyja az egészet a fenébe! Tegye mindig azt, amiben öröme telik.

Joe csak a fejét csóválta.

- Köszönöm szépen! Eddig vagyok én már az országúttal! Nem mondom, nem rossz az a csavargás, csak egy dologgal van baj... a lányokkal. Micsináljak, ha a nők bolondjának születtem? Én nem tudok meglenni nélkülük. Pedig ha az ember csavarog, csak meg kell lennie nélkülük. Tudja; elmentem néha egy-egy ház előtt, oszt láttam, hogy odabenn táncolnak meg eszem-iszom van, oszt hallottam odabentről a nők hangját, ahogy kacagtak, és láttam az ablakon át a fehér ruhájukat meg a nevető arcukat... tudja, Martin, az maga a pokol volt. Micsináljak, ha ilyen vagyok: szeretek táncolni meg mulatni meg sétálni a holdfényben, meg minden. Jobb lesz nekem, ha van egy mosodám meg rendes ruhám, meg egy csomó dollár csörög a zsebembe. Tudja, láttam tegnap egy lányt, azt hiszem, egykettőre feleségül veszem. Minél előbb, annál jobb! Erre gondolok már reggel óta, és egész nap csak füttyörészek. El se tudja képzelni, milyen szép az a lány! Csuda, milyen szeme van! És a hangja, hát az olyan, hogy olyat maga még nem hallott. Én már emellett maradok, az fix. Mondja csak, maga tulajdonképpen mér nem nősül meg? Hisz annyi a pénze, mint a pelyva! Akár a legszebb lányt is megkaphatja az országban!

Martin mosolyogva rázta a fejét, és titokban azon gondolkozott: hogy lehet az, hogy van olyan ember, aki meg akar nősülni? Csodálatos dolog ez, sehogyan sem lehet megérteni...

Az indulás órájában meglátta a Mariposa fedélzetéről Lizzie Connollyt, aki elbújt a parton, hátul a tömegben. „Vidd magaddal - szólalt meg valami Martinban. - Nem olyan nehéz jónak lenni. Csodálatosan boldoggá tehetnéd!” Egy másodpercig szinte kísértést érzett, de a következő percben megtorpant. Már ettől a gondolatától is visszarettent. Fáradt lelke rémülten tiltakozott. Martin sóhajtva fordult el a korláttól, és azt mormogta magában:

- Beteg vagy, öregem, nagyon beteg.

Kabinjába menekült, ott húzódott meg, amíg a hajó ki nem futott a kikötőből. Délben azon vette észre magát az ebédlőben, hogy az asztalnál a díszhelyet adták neki a kapitány jobbján. Hamarosan tudomásul kellett vennie, hogy ő a hajó nevezetessége. Alig lehetett még hajón nevezetesség, aki kevésbé váltotta be a hozzáfűzött reményeket! Martin egész délután lehunytt szemmel hevert egy fekvőszékben, s fásultságában majd az egész időt átaludta. Este pedig korán lefeküdt.

Harmadnapra az összes utas felépült a tengeribetegségből, és valamennyien megjelentek a fedélzeten. Martin minél többet látta, annál kevésbé szerette őket. Pedig maga is tudta, hogy igazságtalan hozzájuk. Kedves, derék emberek ezek mind, igyekezett Martin meggyőzni magát - de ugyanabban a pillanatban ítéletet is mondott róluk, kedves, derék emberek, hogyne, mint általában a polgárok, fajtájuk minden szellemi korlátoltságával és hitványságával. Felületes, üresfejű emberek... Martin majd meghalt az unalomtól, ha szóltak hozzá. Bosszantotta a fiatalabbak hangoskodása és féktelen viselkedése is. Egy percre sem maradnak nyugton: társasjátékokkal, korongmérkőzésekkel zavarják, folyton ide-oda járkálnak, s

minden pillanatban hangos kiáltozással rohannak a korláthoz, mert megpillantottak egy tengeri malacot, amint kiugrik a vízből, vagy először életükben láttak repülőhal-csoportot.

Martin sokat aludt. Reggeli után leheveredett a fekvőszékébe, kezében egy magazinnal, amelynek sohasem ért a végére. A nyomtatott betű is fárasztotta. Nem értette, miért írnak össze az emberek annyi mindenfélét. Míg ezen tűnődött, ültében megint elszenderedett. Bosszankodott, hogy az ebédre hívó gongszó felriasztja álmából. Miért jó az, ha ébren van az ember?...

Egyszer megkísérelte, hogy kiragadja magát ebből a letörtségéből. Előrement a fedélközbe, a matrózok közé. De mintha ezek másféle matrózok volnának, mint akikkel ő élt együtt valamikor a fedélközben. Sehogy sem érezte magát egynek ezekkel az elállatiasodott lényekkel, akiknek az arcára van írva a közöny, s nincs több eszük, mint egy ökörnek. Ezzel teljessé vált a kétségbeesése.

A felsőbb körökben Martin Eden senkinek sem kell önmagáért, a maga osztálybeliektől pedig, akik valamikor régen önmagáért szerették, végleg elszakadt. Nem kellene már neki... őket sem bírja ki jobban, mint a korlátolt első osztályú utasokat és az okvetetlenkedő fiatalembereket.

Martinnak úgy fájt az élet, mint ahogy a beteg fáradt szemét vakítja az éles fehér fény. Ha ébren volt, úgy érezte, ugyanúgy cikázik körülötte az élet, mint az a kíméletlen fény. Fáj... elviselhetetlenül fáj az élet érintése. Először utazik életében első osztályon. Eddig mindig a fedélközben vagy a hajófenéken utazott, vagy a fűtőház sötét mélyén lapátolta a szenet. Azokban a régmúlt napokban, ha már nagyon fojtogatta a hőség, s a mélységből fölmászott néha a vaslétrán a fedélzetre, csak egy-egy pillanatra tűntek fel szeme előtt az utasok, könnyű, fehér ruhájukban. Láta, hogy nincs más dolguk, mint hogy szórakozzanak - lustán üldögélnek a napernyők alatt, amely megvédi őket a hőségtől és a szélről -, alázatos pincérek gondoskodnak róla, hogy minden kívánságuk és szeszélyük teljesüljön... és azt hitte: ez a világ maga a paradicsom. S most ő a hajó nevezetessége, ökörlötte forog minden, ő ül a kapitány jobbján, s hasztalan vágyódik vissza a fedélközbe s a fűtőházba, hogy megtalálja az elveszett Paradicsomot. Új Paradicsomra nem talált, s a régit sehol sem leli.

Próbálta összeszedni magát. Csak kell valaminek lennie, ami még érdekli!... Próbaképpen leült egyszer a hajóstisztek asztalához, de örült, amikor otthagyhatta ezeket az üresfejű embereket. Aztán szóba elegyedett egy szabadnapos kormányossal. Ez értelmes ember volt, de mindjárt az első percben szocialista propagandával kezdte gyötörni, és egy csomó röpiratot és kiáltványt nyomott a kezébe. Hallgatta, miket mond neki ez az ember a rabszolgamorálról, s fásultan gondolt saját nietzscheista elméleteire. Mire is jó mindez? Eszébe jutott Nietzschének egy vad kifakadása, amikor örültségében kétségbe vonta egyszer, hogy van egyáltalán igazság. Ki tudja, nem Nietzschének van-e igaza? Lehet, hogy nincs igazság semmiben, nincs igazság még az igazságban sem... lehet, hogy nincs is a világon igazság. Gondolatai fáradtan megálltak ezen a ponton - örült, hogy visszamehet fekvőszékéhez és megint elalhatik.

De nem volt elég, hogy a hajón ilyen szerencsétlennek érezte magát. Hirtelen ránehezedett egy másfajta szerencsétlenség gondolata is. Mi lesz, ha a hajó megérkezik Tahitiba? Akkor partra kell majd szállnia. Meg kell majd rendelnie azokat a holmikat, amelyekkel a kereskedését fogja üzni, keresni kell egy szkúnert, amely elviszi a Marquesa-szigetekre - ezernyi feladat áll majd előtte. Még gondolni is szörnyűség rájuk! Ha minden erejét összeszedve komolyan végiggondolta ezeket a feladatokat, világosan látta, milyen kétségbeesett helyzetbe került. Az igazság az, hogy ő már az Árnyak Völgyében van, s ez annál veszélyesebb, mert nem is ijed meg tőle. Ha megijedne, próbálna visszajutni az életbe... Minthogy azonban nem ijed meg,

egyre mélyebben merül el az árnyvilágba. Nem örül már a régi, ismerős képeknek. A Mariposa most az északkeleti passzátszélben halad előre, de a részegítő szél, amely az arcába fúj, csak idegesíti... Martin máshová tette a fekvőszékét, hogy ne érezze a régi nappalok és éjszakák mindig jókedvű cimborájának a simogatását.

Aznap, amikor a Mariposa az egyenlítői övezetbe lépett, Martin szerencsétlenebbnek érezte magát, mint valaha. Most már aludni sem tud... Annyit aludt az utóbbi időben, hogy nem bírja már tovább... kénytelen ébren maradni, el kell viselnie az élet vakító fényét. Nyugtalanul járt-kelt a hajón. A nedves levegő, mintha rátapadna az emberre - a rövid záporok sem hoznak felüdülést... Martin körbejárt a fedélzeten - amikor már nem bírta, megint lefeküdt a székébe -, aztán ezt sem bírta tovább, és újra elkezdett körbejárni. Kényszerítette magát, hogy végigolvassa a magazint, majd néhány verseskönyvet vett ki a gőzös könyvtárából. De képtelen volt figyelni a versekre, s megint elkezdett körbejáráskálni.

Vacsora után sokáig fennmaradt a fedélzeten, de ez sem segített rajta; amikor később lement a kabinjába, nem tudott elaludni. Most hát az álom is cserbenhagyja már... egy pillanatra sem tud szabadulni az élettől! Ezt lehetetlen elviselni... Felgyújtotta a villanylámpát és olvasni próbált. A könyvek közt volt Swinburne-nek egy verseskönyve. Fekve lapozgatta a könyvet, s egyszer csak azon vette észre magát, hogy érdekli, amit olvas. Amikor a strófa végére ért, próbált tovább olvasni, de megint ugyanazt a strófát olvasta el. A nyitott könyvet mellére fektette és gondolataiba merült. Ez az! Épp erről van szó... Milyen furcsa, hogy ez még sohasem jutott az eszébe! Ez mindennek az értelme. Az élet már régóta ebbe az irányba hajtja őt, és íme, most Swinburne mutatja meg neki, hogy itt van a megoldás. Hisz nem sóvárog ő másra, mint pihenésre, s íme, itt vár rá a pihenés... Egy pillantást vetett a nyitott kabinablakra. Igen - elég nagy... Martin hetek óta először érezte magát boldognak.

Minden bajára megtalálta végre az orvosságot. Újra fölvette a könyvet, és lassan, fennhangon még egyszer elolvasta a strófát:

*Levetve vak remények
s a rettegés gúzsát,
akárki istenének
mondunk halleluját:
hogy véges minden élet.
ki holt, már sosem élhet,
s folyó is tengerének
ölébe zúdul át.*

Újra a nyitott kabinablakra nézett. A kulcsot, íme, Swinburne adja a kezébe... Az élet beteg vagy inkább megbetegedett... ő nem tudja már elviselni.

*s folyó is tengerének
ölébe zúdul át.*

Ez a sor mélységes hálával töltötte el. Ez az egyetlen jótétemény a nagy mindenségben. Amikor az élet már kínzó teher csupán, mindent örökös álomba ringat a halál... Mire is vár még? Ideje már, hogy elmenjen.

Felkelt, kidugta fejét a kabinablakon, és letekintett a hajó mellett fodrozódó tejszínű habokba. A Mariposa mélyen jár; ha kezével megkapaszkodik, lába leér a vízre... Zajtalanul ereszkedhetik hát le, senki sem fogja meghallani. Felcsapott egy hullám; az arca megnedvesedett.

Érezte ajkán a víz sós ízét. Milyen jó ez az íz... Arra gondolt: nem kellene-e megírnia hattyúdalát?

Aztán nevetett egyet és legyintett. Erre már nincs ideje. Hiszen alig várja, hogy meheszen.

Leoltotta szobájában a lámpát, hogy a fény el ne árulja, s először a lábát dugta ki a kabinablakon. A válla azonban nem fért át a nyíláson. Addig erőlködött, míg sikerült visszahúzódnia, aztán úgy próbált kibújni, hogy fél karját az oldalához szorította. A hajó oldalára dőlt, ez is segítségére volt. Sikerült átbújni. Két kezével az ablakba kapaszkodott és leereszkedett. Amikor a lába a víz szintjét elérte, elengedte magát. A tengervíz tejfehér buborékokat vetett körülötte. A Mariposa mint egy nagy fekete fal rohant el Martin mellett, a sötét tömeget csak itt-ott törte meg egy-egy kivilágított ablak. A hajó biztosan be akarja hozni a késését... Martin még a végére sem ért ennek a gondolatnak, a hajó már messze volt.

Martin egyenletes mozdulatokkal úszott a vízen, körülötte halkan csobbantak a habok.

Egy bonító nekiúszott Martin fehér testének. Martin hangosan felnevetett: a hal kiharapott belőle egy darabot, és ez a sajgó fájdalom eszébe juttatta, mért van itt. Míg azzal foglalkozott, hogy végrehajtsa tettét, megfeledkezett róla, hogy mi is tettének az oka. A Mariposa fényei elhalványultak már a távolban - és ő olyan nyugodtan úszik, mintha az volna a szándéka, hogy valahol ezer mérföldnyire partot érjen.

Így működik hát a gépies életösztön... Martin abbahagyta az úszást, de abban a pillanatban, amikor a víz a szája fölé ért, erős karcsapással újra a víz színére emelkedett. Íme, az életösztön, gondolta megvető mosoly kíséretében. De neki is van akarata... olyan erős akarata, amely utolsó nekifeszülésével megsemmisíti önmagát, és akkor megszűnik.

Martin függőleges helyzetet vett fel. Fölnézett a nyugodtan fénylő csillagokra, és kieresztette tüdejéből a levegőt. Kezével és lábával gyorsan, erősen verte a vizet, míg válla és mellének egy része kiemelkedett a vízből. Erőt gyűjtött, hogy annál jobban tudjon aztán lemerülni. Elengedte magát, és mozdulatlanul merült le a tengerbe, mint egy fehér szobor. A vízben szándékosan mély lélegzetet vett, mint aki érzéstelenítésnél teleszívja magát étterrel. Hiába: amikor fuldokolni kezdett, karja és lába szembeszegült az akaratával, megint belecsapott a vízbe, s fölhajtotta a tenger színére, a fényesen ragyogó csillagok alá.

Az életösztön, gondolta megvetően... De hiába erőlködött: mégiscsak levegőt szívott szét-pattanni készülő tüdejébe. Hát akkor valami mást próbál... Teleszívja tüdejét levegővel, amennyire csak tudja. Így még mélyebbre süllyed majd... Fejjel lefelé a vízbe bukott, úgy merült le, s minden erejével, akaratának végső megfeszítésével úszni kezdett a víz alatt. Egyre mélyebbre ért. Szemét nyitva tartotta: látta, milyen kísértetiesen foszforeszkál a nyílsebesen száguldó bonítók farka.

Úszott, úszott és arra gondolt közben: csak meg ne támadják, mert akkor meggyöngül az akarata. A halak nem támadták meg, s Martinnak volt még annyi ideje, hogy hálát érezzen az életnek ezért az utolsó ajándékáért.

Egyre mélyebbre és mélyebbre úszott. Végül úgy elfáradt a karja és a lába, hogy alig tudta már mozgatni. Tudta, hogy nagyon mélyen van. Dobhártyája fájt a víz nyomásától, a feje zúgott. Kitartása kezdett már gyöngülni, de ő kényszerítette karját és lábát, hogy még mélyebbre vigyék. Aztán elpattant az akarata, s tüdejéből hatalmas, robbanásszerű kitöréssel tódult ki a levegő. A légbuborékok fölfelé törő útjukban, mint csöppnyi léggömbök, arcához és szeméhez ütődtek és visszapattantak. Aztán a kín következett és a fuldoklás. Ez még csak a fájdalom, még nem a halál - ez a gondolat remegett végig Martin gyengülő tudatán. A halál nem fáj. Ez

a borzalmas, fuldokló érzés, ez még az élet, az élet kínja. Ez az utolsó csapás, amelyet az élet még adni tud.

Keze és lába egyre gyöngülő görcsös, makacs csapkodásba és kapálózásba kezd. De ő túljárt az eszükön - túljárt az életöszön eszén, amely csapkodásra és kapálózásra készíti a kezét és a lábát. Olyan mélyre merült, ahonnan a végtagjai már nem tudják fölvenni a víz felszínére. Nem érez már semmit, mintha álmoképek tengerén suhanna keresztül. Mindenfelől színek és fények veszik körül, színekben és fényekben ringatózik, ő maga is csupa szín és fény. Mi az ott? Mintha világítótorony volna... ott valami ragyogó fehér fény villan! De hiszen az agya működik... A fény egyre gyorsabban villan. És most ez a hosszan tartó dübörgés... mintha lefelé zuhanna egy óriási, végtelen lépcsőn. Lenn valahol a lépcső alján a sötétbe zuhan. Ennyit tudott még: belezuhan a sötétségbe. Mindössze ennyit. - Ezután már nem tudott semmit.

-&-